

vita nostra

2008 *revue* 1

Dary noci

Epidemiologie

Hlávková nadace

Jubileum profesora

Mezinárodní SVK

Osmičková výročí

Univerzitní nemocnice

Volba prezidenta

V. Brožík: Karel IV. zakládá r.1348 univerzitu. Detail

J. Blahoš

J. Hořejší

C. Höschl

E. Kohák

V. Pavlíček

R. Rokyta

B. Svoboda

J. Škrha

VITA NOSTRA REVUE

17. ročník, číslo 1

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 10. 2. 2008

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (šéfredaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

OBSAH

RES PUBLICA

L. Jelínek: Rok osmičkových výročí	4
Anketa VNR.....	6
Na Pražském hradě zůstává Václav Klaus	11
C. Höschl: Je vulgarizace politiky důsledkem stresu?.....	12

ALMA MATER

S prorektorem J. Škrhou o zahraniční spolupráci a nemocnici	14
USA a Francie: pro koho vysoké školy?.....	20
B. Svoboda: Bez touhy po poznání by nebyl pokrok	21
Seznam absolventů Ph.D.	22
Pamětní medaile	23
J. Hořejší: Lékaři jsou pro mne nesporně elitou.....	23
M. Vácha: Filozofická otázka: smíme to co můžeme?	25
Česká lékařská akademie do pátého roku	27

VĚDA

L. Klein: Vědecká konference českých a slovenských mediků.....	30
Abstrakta SVK	34
Seminář v Senátu: Hrozba epidemií a současné možnosti surveillance	39
E. Aldová: Memento epidemie skvrnitého tyfu v Terezíně.....	40
K. Markvart: Memento globální eradikace pravých neštovic	42
C. John: I u Patočků ctili epidemiologii.....	44
Z. Miškovská: RENECOP 2008 – setkání praktických lékařů.....	46
A. Havránková: XXVIII. Kaňkův pražský onkologický den gynekologů	49

ZDRAVOTNICTVÍ

Jaké univerzitní nemocnice?	52
Prof. Pařko se obává privatizace nemocnic	53
J. Beránek: 120 let veřejného zdravotnictví.....	55

STYL

Jubilující prof. R. Rokyta: Ku stáru přicházejí pocty.....	59
L. Klein O vzrušující a inspirující knize	64
Vysoká škola pro seniory.....	65
Z. Roman: Dal se k Němcům a zůstal Čechem	66

GENIUS LOCI

Světovým kulturním výročím jubileum Hlávko	70
Prof. Pavlíček cituje: Nemáme žádných Hlávků.....	71
J. Blahoš: Zdraví a nemoci J. Hlávky	75

TEXT

E. Kohák: Kopí dona Quijota	80
-----------------------------------	----

POSTSKRIPTUM

K. Nešpor: Hodně aktuální výročí	102
M. Fleissigová: O jaru a škodlivinách	103

RES PUBLICA

VOLBA PREZIDENTA
OSMIČKOVÁ VÝROČÍ

Lukáš Jelínek

Rok osmičkových výročí

V záplavě událostí každodenní praktické politiky se občas ztrácejí výročí aktů vpravdě historických. Letos bude tento zvyk pravděpodobně narušen. Blížící se kulatá výročí jsou nepřehlédnutelná.

Vznik samostatné Československé republiky v říjnu **1918** zavdává důvod přemítání o naplnění státnosti, kvalitě jejího demokratického právního a sociálního rámce. Vzpomenout též můžeme legionářský étos, odpovědnost občana za svou vlast a její pověst. Klíčová však je úvaha o postavení tehdejší Československé republiky a dnešní České republiky v Evropě, o svazcích sousedských a spojeneckých. Vodítkem nechť nám jsou obsáhlá díla prezidentů Tomáše G. Masaryka a Edvarda Beneše.

Dvacet let poté, na podzim **1938**, se projevil deficit partnerské spolupráce evropských demokracií, velkých i malých. Mnichovská dohoda, jejíž ambicí bylo za zády Československa legitimizovat, ba legalizovat Hitlerovy choutky na naši republiku, představovala frapantní selhání morálky ve světové politice. Země, k nimž Češi a Slováci vzhlíželi coby ke svým vzorům, se zachovaly podle rčení o košili bližší kabátu. A stejně jim to bylo málo platné. Válečná kola už nešlo zastavit.

Alespoň se však prokázal význam úzké smluvní spolupráce, rozvíjení společných hodnot a vzájemné obrany před riziky zevnitř i vnějšku. To se později stalo smyslem a posláním evropské integrace. Vstup České republiky do Evropské unie byl mimo jiné sdělením, že se již nechceme dočkat situace, kdy se budou velmoci domlouvat o nás bez nás. Nelze stát stranou a hrát si na ostrov v oceánu ekonomických, politických a bezpečnostních zájmů. Na to jsme sami příliš zranitelní. A pokud má někdo v těchto měsících dojem, že můžeme evropské spojence hodit za hlavu a soustředit se na budování servilní výspy USA v evropském prostoru, obnovuje studenoválečnické vnímání mezinárodních vztahů a hazarduje s rolí České republiky na integrovaném starém kontinentě, rolí, jež jednoznačně převyšuje jak naši rozlohu, tak lidnatost.

Inklinovat k silným dubiskům se ne vždy rentuje. V roce **1948** jsme završili pohrdání americkou hospodářskou pomocí (jejím symbolem byl poválečný Marshallův plán) a vrhli se do rudého chomoutu. A když se v roce 1968 Moskva rozhodla umlčet pražskou revoltu, nezastal se nás už ani Washington.

Odvaha a vlastenectví většiny předků v letech 1918 a 1938 v nadcházejícím roce nejspíš dojdou zasloužilého ocenění. Uchopit osmačtyřicátý však může být obtížnější. Byl reakcí na válku, prvorepublikové sociální nerovnosti a zhoubný militarismus, jak tvrdí jedni, nebo odporným pučem, jak říkají druzí? Jak se mohlo stát, že demokratická společnost si sama utáhla smyčku kolem krku? Zjednodušenou národnostní

politikou, násilnou redukcí partajního spektra a jednostrannou orientací zahraniční politiky... Odpovědi bychom měli hledat zejména u přeživších demokratů, těch, co přečkali komunistické perzekuce a za svoji věc oddaně bojovali třeba i v exilovém prostředí.

Úkol zhostit se zmíněných výročí se ctí stojí před všemi politickými stranami. Velmi pozorně sledována však bude zejména sociální demokracie. Levicové strašidlo zabírá v kampaních předvolebních i mediálních. Přitom sociální demokraté patřili k prvním obětem rozpínavých komunistických chapadel.

Jediným okamžikem, kdy došlo k vědomému a pochopitelnému průniku sociálně demokratických idejí s vizemi reformního komunismu, byl rok **1968**. Jestli jej ale budeme chtít interpretovat pouze jako střet různých levicových koncepcí či dokonce jen jako zápas o charakter tehdejší KSČ, nastražíme sami sobě past. Vždyť mnohem významnější byl mezinárodní rozměr revolučního roku 68, vzepětí studentstva napříč Evropou, ale také kulturní kvas a rehabilitace občanského principu.

Aniž by šlo zlehčovat zásadní bitvy na půdě vedení komunistické strany, hlavními a nezpochybnitelnými hrdiny osmašedesátého byli občané, kteří se odhodlali zvednout hlavu a nadechnout čerstvého vzduchu. Pokusili se vzít osud do vlastních dlaní a utvářet společnost, v níž stojí za to žít. Že s nimi ruku v ruce šli spisovatelé, filmaři, intelektuálové, studenti a samozřejmě i osvícení komunisté a sympatizanti dalších politických proudů bylo podstatné, ale zároveň i „normální“. To už spíše dnes bychom se měli pít, kam se poděla občanská angažovanost a zájem o věci veřejné.

Odkaz roku 1968 spočívá nejen v popularizaci učení demokratické levice, ale především v dynamice vývoje a lidské aktivity. Dvojnásob to vyniká ve chvílích, kdy v první dekádě třetího tisíciletí konzervativní vláda odmítá oprávněný požadavek obyvatel na vypsání referenda k americké radarové základně a kdy se uchyluje k tvrdým daňovým a sociálním opatřením jdoucím proti solidárnímu konceptu evropské společnosti rovných startovních příležitostí.

Čtyři kardinální výročí, jež se na nás v tomto osmičkovém roce vyvalí, můžeme pojmout čítankově, učebnicově, šablonovitě. Oprášit data, jména, poučky a odhalit zase nějaký pomník. Odpovědností politiků a jejich stran by ale mělo být pátrání po tom, co minulost pojí se současností, po bodech body, jejichž zevrubná analýza nám dosud schází a z nichž lze čerpat podněty pro další utváření demokratického českého státu. A bylo by škoda opomenout, že rok 2008 bude ověnčen také volbou českého prezidenta. K jaké asi tradici se jednotliví kandidáti přihlásí?

Kouzlo české historie tkví v pestrosti, která skrývá varování i následováníhodné vzory. Dějiny nejsou statické, typický je pro ně pohyb. Pouze politici, kteří jsou schopni jej zachytit, disponují vůdčím potenciálem.

2. 1. 2008, Český rozhlas 6

Anketa VNR

Nemusíme zrovna věřit v magičnost letopočtů končících na osmičku, aby nám však současně neuniklo, že v našich dějinách se vskutku mnoho významných událostí odehrálo právě v takových letech – počínaje narozením svatého Václava (prý) v roce 908, přes založení Univerzity v Praze, počátek a konec třicetileté války, revoluční národnostní kvas 1848, zrození Československa 1918, mnichovskou dohodu 1938 až k nástupu komunismu 1948 a obrodné pražské jaro 1968; někdy v budoucnosti se snad ukáže, zda z tohoto hlediska bude k zapamatováníhodným patřit i letošní rok prezidentské volby. Ještě před touto volbou, v lednu, aby její výsledek nijak neovlivnil odpovědi, jsme se několika osobností otázali:

1. Které z letošních osmičkových výročí považujete z objektivních nebo subjektivních důvodů za nejpozoruhodnější a proč?

2. Co očekáváte od hlavy státu v příštím pětiletí?

Zdeněk Bárta, evangelický farář, bývalý senátor:

1. Historie je vždy jen subjektivní. Není objektivních dějin, jsou jen naše výklady lidských činů, ať již je posuzujeme jako jejich přímí svědkové, či jsou nám zprostředkovány jinými svědky či tradenty dějů minulých. I proto se - jako pamětník - odvažuji hodnotit jako nejpozoruhodnější z osmičkových roků pouze ten osmašedesátý dvacátého století. Jeho první polovina i s předcházejícími měsíci - neboť ke každému výročí je třeba přičíst jeho přípravnou fázi - to bylo období, kdy v nejcitlivějším období svého věku (jsem 49. ročník) jsem poprvé v životě intenzivně vnímal nádheru svobody: a to svobody slova, názoru, víry, sdružování, shromažďování, cestování atd atd. Bylo to údobí, které zcela ovlivnilo můj další život.

2. Od hlavy státu v nadcházejícím pětiletí očekávám nepolitickou politiku, nadhled „sub specie aeternitatis“ nad žabomyšími spory našeho dvorku, odklon od machiavelistické pragmatičnosti k úběžníkům evropského civilizačního étosu, moudrost... ale možná by docela stačilo, abych se za ni nemusel stydět a skřípat zuby, kdykoli ji slyším či vidím.

Martin Bojar, lékař, bývalý ministr zdravotnictví:

Vzhledem k rozsahu uveřejňujeme odpovědi na závěr – i s průvodním dopisem.

Mojmír Horyna, prorektor Univerzity Karlovy:

1. Rok 1348, protože založením univerzity vstoupila Praha a české země na mapu

evropské vzdělanosti. Studium, vzdělání a vědecké poznání zůstává i po více než šesti stoletích tím nejaktuálnějším úkolem.

2. Nejenom od hlavy státu, ale i od všech českých politiků bych rád očekával schopnost sebereflexe, soudnost, pokoru a alespoň minimální míru dobrého vkusu jak v sebe prezentaci, tak v jednání s ostatními lidmi. Zatím tyto vlastnosti u politiků nacházím jenom výjimečně.

Cyril Höschl, psychiatr a pedagog:

1. 1348 - založení Karlovy Univerzity jako krystalizačního jádra české vzdělanosti.

1618-1648 - třicetiletá válka, která začala jako náboženský konflikt a skončila jako boj univerzalizmu (Habsburkové) s principem národním (Francie), čímž je v mnohém permanentním zdrojem poučení o tom, jak svět (přinejmenším Evropa) funguje. A také proto, že mj. dala vznik instituci profesionální armády.

Pro naše životy měly ve dvacátém století zásadní význam roky 1918 (ustanovení samostatné republiky Československé), 1938 (její zrada), 1948 (její uvržení do totality) a 1968 (její pokoření sovětskou okupací). Vzpamatovávat se budeme ještě dlouho.

2. ...že udrží kultivovanou politickou scénu a bude důstojně reprezentovat naši zem navenek.

Bedřich Moldan, senátor:

1. Za pozoruhodná výročí považuji dvě. Především je to založení univerzity v roce 1348. Mělo by to být nejen trvalou inspirací, ale zejména velkou výzvou k tomu, abychom alespoň trochu byli hodni tohoto činu, který nás už po staletí spojuje se špičkou evropské kultury.

Za druhé důležité výročí považuji únor 1948, což je nejtragičtější událost naší novodobé historie. Nastolením komunismu způsobil zpřetrhání veškeré kontinuity našich dějin, devastaci celého přediva společenských vazeb a rozvrácení morálních hodnot, na kterých stojí evropská civilizace. Jeho neblahé důsledky dosud silně pociťujeme a budeme ještě velmi dlouho pociťovat.

2. Očekávám, že bude svou funkci vykovávat kompetentně a v souladu s ústavou.

Martin Putna, literární historik, t. č. Boston:

1. Pobývání v Americe mě nutí vidět svět z trochu jiného, poněkud širšího úhlu, a proto musím říci: Rok 1968, protože to byl rok, kdy se staly zásadní věci ve světě. Za prvé byl zavražděn Martin Luther King - a hnutí za rasovou rovnost zvítězilo. Za druhé studenti ve Francii, Americe a jinde se vzbouřili proti „starému světu“ - a chovali se tak, že nadlouho zdiskreditovali všechny podobné radikalismy. Za třetí církev vydala encykliku Humanae vitae proti antikoncepci - a tím způsobila

masový exodus svých věřících, který rozhoupal světový katolicismus tak, že se z toho dosud nevzpamatoval.

2. Kdyby se stal zázrak a byl by tou hlavou Jan Švejnar, čekal bych nový, čestnější začátek. Od Václava Klause nečekám nic. Za toho je třeba se modlit, tak jako je třeba se modlit za lidi tak hluboko propadlé do lži.

Přemysl Sobotka, předseda Senátu PČR:

1. Každé z nich má svou důležitost, já osobně považuji za nejpozoruhodnější rok 1968, protože jsem ho prožil, následky poznal na svou vlastní kůži a velmi silně ovlivnil mé myšlení i celý následující život.

2. Pokračování v jeho dosavadní politice, zejména pak obhajování zájmů republiky v EU i ve světě.

Jan Sokol, filozof a pedagog:

1. Pokud opravdu chcete hodnotit výročí na základě „osmičky“ na konci, přiklonil bych se k roku 1348, případně 1918. Ta ostatní výročí jsou přece jen dost dvojznačná.

2. Lepší zahraničně-politickou orientaci s ohledem na dlouhodobé zájmy země. Naši budoucnost vidím v Evropě, ne v Rusku.

Jiřina Šiklová, socioložka:

1. Úmrtí Otakara II. nebo založení Karlovy univerzity či revoluce 1848 je sice pozoruhodná a má dodnes význam, ale určitě zajímavější bude hodnocení událostí, se kterými jsme se setkali ve svém životě a které ovlivnily bezprostředně náš život.

2. Doufám, že prezident bude urovnávat rozpory mezi politickými stranami, reprezentovat náš stát v zahraničí a bude se snažit, abychom opravdu byli právoplatnými členy EU.

Lubomír Zaorálek, místopředseda Poslanecké sněmovny:

1. Nejvíce mne přitahuje rok 1968. Ve vzdálenosti čtyřiceti let máme jedinečnou příležitost splatit pomyslný dluh tomuto letopočtu, zvláště když třicáté výročí proběhlo v nezvyklé tichosti. Měli bychom využít příležitosti, že můžeme pozvat k diskusi významné aktéry druhé půlky šedesátých let (včetně Milana Kundery, A. J. Liehma, Václava Havla) a spolu s nimi hledat to, co z událostí roku 1968 pro nás může být aktuální i dnes, kdy komunikace politiků s veřejností do značné míry kulhá. Nejde přitom jen o srpen 1968, ale především o období před ním a po něm. Tehdy byl dán obsah životu naší společnosti. Naopak nyní máme sice mnohé z toho, o co jsme v roce 1968 usilovali, ovšem ztratili jsme tak trochu kontext, vazbu, postrádáme často politiku s obsahem.

2. Prezident by měl dávat společnosti náboj, být zdrojem energie a zároveň poukazovat na rozcestí, na kterých se společnost ocitá. Měl by umět formulovat volby,

před nimiž se ocitáme, vysvětlovat rizika, nebezpečí, úskalí, jež nás čekají. Především by ale měl jednak být schopný prezentovat v porozumění historickému toku času představu, jaký stát chceme a budeme budovat, a jednak důstojně reprezentovat českou společnost navenek.

27. 1. 2007

Vážená a milá paní redaktorko,

podivný leden, v Alpách málem jarně, v Řecku padá sníh a po Evropě dují větry. Za oknem před 22.30 nehezký prší a neděle končí. Napsal jsem Vám pár řádků k oběma otázkám. Přiměla jste mě, abych přemýšlel o relativitě všeho.

Když mi bylo patnáct, od Mnichova, který mi připadal jako prehistorie, uplynulo 24 let.

Dnes je to 40 let od březnových id osmašedesátého, kdy studenti volali Císař na Hrad... A skončilo to Svobodou, jehož jmenovec právě před rokem konal jako v té písni, která inspirovala jednu studii o sebevražednosti v ČSR - Panskej pacholku, půjč mi pistolku, já si dám jednu ranku...

Zákonodárci - dárci - již se rozpakují napsati - naši - přemítají o tom, jaká že volba je demokratičtější.

Zda tajná nebo veřejná.

Tak Vám píše veřejně, co si myslím o tom, kdo chce býti hlavou státu.

Dobrá je posedlá anomii. Stát je posedlý anomii. Takže se jí bráním.

Zdravím

Martin Bojar

Odpovědi Martina Bojara:

1. Které z letošních osmičkových výročí považujete z objektivních nebo subjektivních důvodů za nejpozoruhodnější a proč?

Čtyřicet let, které Evropané prožili po pařížském a pražském jaře roku 1968, bylo natolik pozoruhodných a výjimečných, že řadím osmašedesátý rok před ostatní osudová výročí. A to z důvodů subjektivních i objektivních, protože srpen osmašedesát, okupace vojsky Varšavské smlouvy a následný normalizační Maelstrom, sedmasádesátý a deset následujících let s odporem osamělých chartistů, posledních spravedlivých, představovaly pro několik generací Evropanů nezapomenutelnou korektivní zkušenost. Spolu s maďarským povstáním a polskou Solidaritou přispěly k pádu berlínské zdi, k následné demokratické proměně států střední a východní Evropy a k rozšíření Evropské unie.

Pařížské studentské jaro, jež začalo 22. března 1968 okupační stávkou studentů v Nanterre, protestujících proti válce ve Vietnamu, a pražské jaro, kterému předcházela říjnová demonstrace studentů ze strahovských kolejí, protestujících na

podzim 1967 proti výpadkům elektrického proudu, především však proti okoralému totalitnímu režimu a nesvobodě, se lišila jak ve svých cílech, tak ve svých nepředvídatelných následcích.

Tragické vyznění mýtologizovaného a nezřídka idealizovaného československého pokusu o únik ze sféry sovětského vlivu a o přiblížení se svobodné Evropě, který byl „definitivně“ utlučen československými obušky a vodními děly na vinohradských barikádách v srpnu 1969, pokračovalo nactiutrháním před prověřkovými komisemi a vyústilo do normalizačního marasmu.

Myslím, že se jednalo o zkušenost natolik závažnou a deformující několik generací československých občanů, že ve svých důsledcích překonává – byť v mnohém podobnou - traumatizující kapitulaci Československa po Mnichovu 1938, následovanou rozpadem ČSR a protektorátní transformací, kolaborací a vyváženou zprvu nepočtenou a rozpačitou rezistencí a úctyhodným zahraničním odbojem.

2. Co očekáváte od hlavy státu v příštím pětiletí?

Přál bych si, aby prezident České republiky byl věrohodným a respektovaným evropským politikem, jehož hlas a mínění budou brány vážně, protože svými názory a činy bude přispívat k dobrým vztahům se sousedními státy, bude upřímně a nezištně podporovat rozvoj a utváření svobodné a prosperující Evropy, bez předsudků a bez bariér.

Byl bych rád, kdyby prezident naší republiky představoval skutečnou hlavu našeho státu, byl uznávanou a sjednocující, ve všech ohledech a za všech okolností mravnou osobností, která se dokáže povznést nad plečičaření a malost politiky, úskoky i zášť.

Bylo by ku prospěchu České republiky, kdyby prezident svými skutky a příkladem, byl to zní staromilsky, svědčil o tom, že pravdomluvnost, slušnost, jistá míry pokory a nadřazení zájmu obce, státu, osobnímu prospěchu jsou postoji a hodnotami, které se mají ctít a vyžadovat. Přál bych si, aby náš prezident a další politici trvale konali ve prospěch našeho státu, o jehož postavení a dobrou pověst v nové Evropě musíme trpělivě, slušně a dlouhodobě usilovat.

Přízneme si, že čelní politici, ale právě tak i nespočetní občané se podílejí na tom, že jen pozvolna ubývá výhrad našich obchodních partnerů a turistů vůči stále ještě patrným důsledkům desetiletí trvající izolace a ignorance, projevujícími se šedivou nepořádností, malostí, nezdvořilostí, bezohledností vůči přírodě a kulturním památkám, vychytralostí i nemírnou ziskuchtivostí. Potěšilo by mne, kdyby se prezident republiky neokázale a trvale věnoval zákoutím, předměstím a příhraničním oblastem naší země i našich duší, kdyby usiloval o povznesení kulturnosti a vzdělanosti, protože představují hodnoty, na které se v době kladoucí důraz na dynamičnost, úspěch a zisk často zapomíná.

Na Pražském hradě zůstává Václav Klaus

Datum 7. března je dnem, kdy složením slavnostního slibu před Parlamentem České republiky vstupuje do svého druhého funkčního období prezident republiky Václav Klaus.

Václava Klause na tuto funkci pro léta 2008-2013 navrhli zákonodárci Občanské demokratické strany, jejímž je také čestným předsedou. Za druhým vážným kandidátem Janem Švejnarem stála Strana zelených spolu s ČSSD a skupinou senátorů. Oba uchazeči se představili zákonodárcům s kandidátskými projevy 8. února při zahájení společné schůze obou komor Parlamentu ČR. Potom následovalo zdlouhavé, vzrušené a dramatické jednání, v němž nechyběly ani urážky a podezírání protivníků z politické korupce. Spory se vedly především o způsob volby. Nakonec došlo k veřejnému hlasování, ale v žádném ze tří kol první volby nedosáhl ani jeden z kandidátů potřebného počtu hlasů. Stalo se tak až při druhé volbě 15. února, kdy ve třetím kole zvítězil Václav Klaus, když pro něj hlasovalo 141 zákonodárců z 279 přítomných.

Podle Václava Klause byla volba prezidenta zcela zásadním soubojem o podobu české politiky. V prvním novinovém rozhovoru po svém zvolení (MF Dnes 18. 2. 2008) řekl, že jeho vítězství bylo další porážkou těch, kteří už od roku 1990 prosazují „diktát vyvolených“. Koalici za zvolení Jana Švejnara vidí jako pokračovatele Občanského fóra či hnutí „Děkujeme, odejděte“.

V. Klaus soudí, že takové souboje budou pokračovat i v dalších volbách. Řekl: „Kdyby prezidentská volba v roce 2013 skončila vítězstvím tohoto směru, tak já do toho nějakou formou vstoupím.“ Už teď musí se musí začít v ODS prosazovat politik, který bude kandidátem na úřad prezidenta za pět let.

Nově zvolený prezident se v MF Dnes také vyslovil k přímé volbě prezidenta: „Jsem všeobecně zastáncem zastupitelské demokracie. Nejsem zastáncem přímé demokracie založené na masivním používání referend a podobných institutů. Z tohoto hlediska nejsem jejím zastáncem. I když mám velkou důvěru v to, jak bych dopadl, kdyby byla volba přímá,“ odpověděl V. Klaus redaktorovi MF Dnes R. Čásenskému.

Cyril Höschl

Je vulgarizace politiky důsledkem stresu?

V psychologii mezilidských vztahů zhruba platí, že každý se od svého okolí víceméně dočká takového zacházení, jaké v něm svými postoji indukuje. Jinými slovy, mnohé z toho, čeho se od ostatních dočkáme, si vykoledujeme. To platí i o politicích, kde je vše umocněno tím, jak jsou viditelní. Aby někdo v demokratickém systému uspěl v politice, musí se svými postoji a projevy strefovat do vkusu pokud možno co největšího množství voličů. Tento princip zpravidla vytrídí do nejvyšších pozic osobnosti, které do značné míry reprezentují úroveň všeobecného vkusu. To, jak se takto vybraní politici pak chovají, je tedy zčásti obrazem úrovně významné části publika. Na vině jsme tudíž tak trochu všichni. A teď k tomu stresu: mediální tlak a politické intriky, které ho využívají k ostouzení protivníků, jsou součástí politiky dnešního světa a stěžovat si na ně je asi tak bláhové, jako kdyby si vrcholoví sportovci stěžovali na nadměrný tlak fyzický a přílišný stres při zápasech. Volání po zodpovědnosti médií nemá daleko k potlačování „hysterie sdělovacích prostředků“ za socialismu, což byl eufemismus pro cenzuru, jež měla politikům mj. zajišťovat „klid na práci“. Je pravda, že u jedinců v náročných životních situacích se zapojují různé obranné mechanismy a techniky vyrovnávání se zátěží, z nichž některé jsou odvozeny od agrese, jiné od úniku. K tomu přistupuje zkratkovité jednání, kdy dotyčný často učiní něco, čeho by se normálně nedopustil a čeho později lituje.

Obsah těchto projevů je ale do značné míry předurčen osobností dotyčného (impulzivitou), jeho výchovou, přípravou, vzděláním a talentem. Nedovedu si představit prezidenta Masaryka, že by novinářům nadával do idiotů, hňupů a hovad – a to navzdory tomu, že k tomu měl snad největší důvody v naší politické historii. I v politice jsou typy „gándhíovské“ (nenásilí), religiozní (jsouce týráni, tiše se modlí), ale taky gladiátorské, agresivní, vulgární. Přitom i agrese může být kultivována a ventilována formou ostrovtipu, ironie a slovního břitu (Churchill nebo Disraeli, který se v britském parlamentu za svůj výrok, že polovina jeho členů jsou oslové, omluvil a řekl, že polovina členů parlamentu oslové nejsou) nebo formou lidové taškařice (Berlusconi), máme-li se vyhnout křiklavým příkladům z domácí scény. Se stresem je to mnohdy jako s alkoholem: teprve pod jeho vlivem se doopravdy ukáže, co v kom je.

Pro VNR upraveno autorem podle Reflexu 15/2007, str. 20-21

ALMA MATER

MOŽNOSTI A MEZE

ELITA A ETIKA

O zahraniční spolupráci a nemocnicích

Pane prorektore, máte na starosti zahraniční styky univerzity. S kterými univerzitami vlastně Učení Karlovo spolupracuje?

Univerzita má dlouholetou spolupráci s univerzitami nejen v Evropě, ale prakticky na všech kontinentech. Dnes to čítá už přes sto devadesát dohod. Není přitom možné, aby všechny dohody byly soustavně naplněny, ale snažíme se, aby jak naši studenti, tak učitelé mohli vyjíždět ven a na druhé straně aby k nám přijížděli recipročně studenti a akademičtí pracovníci ze zahraničí. Nejvíce dohod máme v Evropě, na prvním místě je Německo, dále Francie, Španělsko; to jsou země, které mají nejvíce univerzit a nejhustší síť. Kromě Evropy je to zámoří, kde máme kontakty s univerzitami v USA, Kanadě a dále též v Mexiku, a začínají se rozvíjet i se zeměmi Jižní Ameriky. Méně je to v Africe - na jihu je Jihoafrická republika a na severu Egypt. Pak je celá řada univerzit v Asii; v současné době je velký tlak z univerzit japonských, čínských, stejně tak z Tchaj-wanu, Singapuru, Thajska a končíme přes Austrálii - Brisbane, Sydney, Melbourne - až na Novém Zélandu v Otahu.

Ty dohody tedy umožňují výjezdy studentů i pedagogů. Které obory, směry nebo fakulty mají o to největší zájem?

Kdybych se podíval na výjezdy, tak dvě fakulty jsou dost angažovány; fakulta soc. věd a fakulta filozofická, ty mají asi největší procento vyjíždějících studentů. Vyjíždět mohou studenti jak z bakalářského, tak magisterského studia. Preferujeme, aby ten, kdo vyjíždí – hlavně na kvalitní univerzitu – měl za sebou už nějakou dobu studia, aby připravoval disertační práci, čili dbáme na to, aby byla zachována určitá kvalita. Žádosti musí splňovat patřičná kritéria, aby student dostal i podporu z naší strany. Studentům ji může poskytnout fond mobility.

Univerzita hradí asi 50 procent nákladů, že?

V hrubých rysech ano. Studenti přivázejí do zahraničí i určitý obraz naší univerzity a nám jde o to, aby se její prestiž zvyšovala. V tom smyslu upravujeme i priority v rámci fondu mobility.

Je větší zájem, než je možností – nebo naopak možnosti zůstávají nevyužity?

Jistě je převis, nemůžeme říci, že bychom dali podporu všem studentům a říkali,

že ještě máme volná místa. V současné době možnost vyjízdet je velká, jenomže je převis poptávky nad nabídkou, nemůžeme tudíž všem přispět.

O které země je největší zájem? Bude to asi Německo?

Velká aktivita je jistě s Německem, ale i s Francií a na třetím místě je Španělsko. Tím míním i studentskou výměnu v rámci programu Erasmus/Sokrates, který se týká bakalářských a magisterských studií. Ale neznamená to vůbec, že bychom neměli studenty, kteří by nevyjeli do Krakova, Varšavy nebo Budapešti. A máme i další možnosti výměny, jak to umožňují nedávno podepsané dohody s lékařskými univerzitami ve Vídni, Grazu či Salcburku.

Není překvapující Německo a Španělsko, když teď jsou mladí lidé zaměřeni většinou na angličtinu?

Samozřejmě záleží na typu pobytu a oboru. V humanitních oborech se častokrát vychází z němčiny, ale na druhé straně máme celou řadu studentů, kteří jedou cíleně na pracoviště, které má mezinárodní charakter, a tam je dorozumivacím jazykem angličtina. A když jedou na vědecké pobyty, tak tam prakticky se nesetkáme s tím, že by mluvili jinak než anglicky. Byl by samozřejmě problém, kdyby někdo vyjízdel do španělsky mluvící oblasti a měla by tam být komunikace ve španělštině, ale na druhé straně máme třeba na filozofické fakultě významné zaměření na iberoamerikanistiku; však také každoročně bývá udělována prestižní Iberoamerická cena, kterou získávají studenti za práce ve španělštině.

A naopak - odkud k nám lidé přijíždějí?

Pokud jsou to „erasmovské“ pobyty, tak je to reciproční, v současné době je stále ještě převis našich studentů ven, ale v poslední době došlo k velké konverzi, když se zvýšil i počet přijíždějících studentů. V této mobilitě, ve výměně v rámci programu Erasmus, jsme se v Evropě dokonce dostali na čelné místo – to je velice pozitivní. Podle hodnocení v r. 2006 byla UK na prvním místě v Evropě z hlediska počtu přijíždějících akademických pracovníků. Z hlediska výměn studentů jsme se umístili mezi hodnocenými evropskými univerzitami na předních místech, a to je významné.

Odkud tedy k nám přijíždějí?

Je to rozmanité, jsou to studenti evropští – z Německa, Francie, Španělska, ale i celé řady dalších zemí – Polska, Skandinávie, Maďarska, Rakouska. A pak přijíždí každoročně také velká skupina studentů z USA. Když se podíváme na statistiky, tak se ČR dostává na 14. místo z hlediska amerických studentů. V loňském roce jich u nás byly tři tisíce. Na prvním místě je Velká Británie, která má ročně kolem 30 tisíc

studentů z USA. Dostávají se k nám však i studenti z dalších kontinentů z univerzit, s nimiž realizujeme reciproční výměny.

O které obory se zahraniční studenti zajímají?

Stále převažují humanitní obory. Samozřejmě je ale i zájem v oblasti přírodních věd, v oblasti medicíny; hodně záleží na tom, jak které ty systémy studia jsou kompatibilní, studenti mají samozřejmě zájem, aby se jim do studia započítala i doba strávená na zahraniční univerzitě.

Zatím jsme mluvili o studentech a akademických pracovnících, ale jak to vypadá se spoluprací ve vědě a výzkumu?

To je většinou bilaterální záležitost, na fakultách jsou skupiny, které spolupracují s týmy v cizině. Vedení univerzity se do toho zapojuje zejména tehdy, jedná-li se o zapojení více fakult. Po stránce vědy vychází nosná oblast z doktorského studia; chceme, aby doktorandi mohli za studia vycestovat ve formě různě dlouhých pobytů na pracoviště, která řeší podobné úkoly. Do tohoto studia bychom rádi zahrnuli a rozšiřovali dvojité programy – na základě meziuniverzitní smlouvy student část programu absolvuje na domovské fakultě a část programu na univerzitě zahraniční. Přitom obě univerzity si obě části uznávají navzájem a absolvent nakonec dostává diplom obou univerzit. Studenti tak získají širší pohled, mohou zůstat venku delší část studia, třeba dva roky ze čtyř let. Máme proto zájem o takto postavenou meziuniverzitní spolupráci, zejména s prestižními zahraničními univerzitami.

Na jaké problémy narazíte při této spolupráci?

Chtěli bychom, aby to bylo ještě živější, aby co nejvíce studentů mohlo studovat na zahraničních univerzitách, ale musíme přitom vycházet z možností, které máme z hlediska kapacit a financí. V tom jsou limity, přestože studentovi dáváme pouze část a on se musí postarat, aby to dofinancoval z dalších zdrojů. Je logické, že pokud student humanitních oborů, zajímající se o Lužické Srby, vyjede do Drážďan nebo Zhořelce, tak je to pro něj dostupné a není to problém. Ale chce-li student vyjet do Austrálie, pak už jenom doprava je hodně nákladná.

Univerzita jako ostatně vše narazí na nedostatek financí. Dřív ale pomáhali leccos hradit také mecenáši, jakým byl např. Josef Hlávka. Jsou u nás mecenáši?

Financování univerzit je celosvětový problém. Všude je tendence omezit státní příspěvky na veřejné univerzity, dříve dostávaly třeba 90 procent financí od státu, ale dnes už to tak není. Když se podíváme kolem sebe – Německo, Rakousko – tak vidíme, že je tam financování z více zdrojů, to znamená, že školy dostanou něco od státních útvarů nebo veřejné správy. Stát, země, město, kraje, kantony, od každého

třeba je nutno něco získat. A hledají se zdroje další, v Americe, Anglii – část nákladů hradí právě mecenáši nebo i bývalí absolventi univerzity. A pak samozřejmě se otevírají další otázky, například financování pomocí firem, třeba spolupráce s elektrárnou může být pro technicky zaměřenou školu docela zajímavá. Jistě se otevírají různé možnosti a myslím si, že i u nás se bude nutně muset přistupovat k využívání dalších zdrojů.

Takovým zdrojem příjmů jsou ovšem také zahraniční studenti – pokud studují v angličtině.

Jistě, zahraniční studenti jsou také zdrojem peněz, ale ne všechny fakulty takové studenty mají, těžko budou u nás studovat třeba práva. Jiné je to na medicíně, všechny lékařské fakulty UK mají zahraniční studenty, protože jim poskytují celý vzdělávací program v angličtině. Zatím je převis počtu žadatelů nad možnostmi lékařských fakult.

A to jsem ještě vynechal vědu, která je financována trochu jinak (výzkumné záměry, granty), ale počítá se s tím, že v roce 2011 současný systém „financování dopředu“ skončí a financování vědy bude na základě dosažených výsledků. To, co univerzita, fakulta, pracoviště vyprodukovaly formou publikací a dalších výstupů, se stane základem pro kalkulaci přidělovaných finančních prostředků. A to je jedna ze záležitostí, která je předmětem diskusí, aby si univerzita už nyní zajišťovala dostatečnou publikační činnost na základě řešených výzkumných úkolů.

Využijí teď příležitosti, že mluvím s prorektorem univerzity, který je současně lékařem, působí na 1. LF UK a ve VFN. V této době se jedná o postavení fakultní nemocnice, respektive o transformaci fakultních nemocnic v nemocnice univerzitní. Původně se uvažovalo o tom, že by to měly být veřejnoprávní instituce, aby měly stejné právní postavení jako vysoké školy. Názory a návrhy ministerstva zdravotnictví jsou ale jiné, prosazuje akciové společnosti. Změnily univerzity svůj názor?

Musím říci, že názor univerzit se nemění. Pro to, aby v České republice vznikly univerzitní nemocnice, je UK od začátku, kdy se tento pojem objevil. Je to tak v zahraničí a významné univerzitní nemocnice máme v okolí nejbližším – Rakousku, Německu. To je jedna věc. Druhá věc je, jaká by měla být jejich forma, resp. jak by měly fungovat. My jsme vycházeli skutečně z té původní představy, že by to měly být veřejnoprávní instituce, zatímco v současné době je v popředí pojetí akciových společností.

Jak by měly podle vás fungovat?

Jde o to, aby univerzitní nemocnice byla fungujícím organickým celkem, zahrnujícím léčebně preventivní činnost, pedagogiku, vědu a výzkum. To znamená, kde ruku v ruce úzce spolupracuje zdravotnická sféra současně s univerzitním posláním,

výchovou jak po pedagogické, tak vědeckovýzkumné stránce. To je základní kámen a jde o to, aby bylo jasné, jak to bude fungovat. Myslíme, že bude pokračovat diskuse a intenzivní příprava návrhu o charakteru a fungování nemocnice. Nelze totiž připustit situaci, kdy by mohlo dojít k problémům. To by byl příliš drahý experiment. V univerzitní nemocnici se má současně i promítat charakter univerzity, přestože by to měl být samostatný právní celek, ale jistě o tom ta diskuse musí být. Když jsem tuto otázku projednával s kolegy z univerzit v zahraničí, tak byli překvapeni pojetím v rámci akciové společnosti; dovedou pochopit nadaci nebo jiné formy veřejnoprávní instituce. Když si například vezmeme univerzitní nemocnici ve Vídni, tak tam jsou všichni pracovníci placeni univerzitou, ale hlavně tam univerzita má rozhodovací pravomoci, např. při volbě přednostů kliniky. Všichni se shodují na tom, že se jedná o složitý proces, který trval řadu let a ani v současnosti se nezdá, že by byl mnohde definitivně vyřešen.

Ještě se maličko vrátím. Před chvílí jste řekl, že je v popředí akciová společnost. Kdo to navrhl?

Ministerstvo zdravotnictví se zabývalo touto otázkou v průběhu loňského roku a přichází s formou akciové společnosti jako jedinou možnou a vhodnou. Tím se od toho odvíjí návrh věcného záměru zákona a ten vychází z formy akciové společnosti, kde by měli být dva akcionáři, tj. stát a univerzita, a jde o podíly (univerzita má jen třetinu), rozhodovací pravomoci, o naplnění. Návrh nevznikl na základě jednání dvou budoucích potenciálních akcionářů, ale jako jednostranný projekt ministerstva zdravotnictví. Vedení univerzity tento návrh dostalo koncem listopadu a vyjádřilo s ním nesouhlas.

Jak to je jinde v zahraničí – jaké modely jsou známy? Patří tam nemocnice univerzitě? A kdo ji financuje?

To je velice složité. Když se podíváte do Rakouska a položíte v Grazu panu rektorovi otázku na univerzitní nemocnici, tak vám začne velmi složitě vysvětlovat, jaký je problém sladit univerzitní záležitosti se záležitostmi nemocničními, s financováním, a že se na tom musí podílet nejen stát, ale i kraj Štýrsko a jak přispívá město. To my tady nemáme. Dostávají pražské fakultní nemocnice něco z rozpočtu města či Středočeského kraje? Je jisté, že kdekoliv v univerzitních nemocnicích např. v sousedním Německu - v Mnichově, Frankfurtu či Heidelbergu - bude tato otázka velmi složitá, protože vztahové a finanční záležitosti jsou skutečně nejednoduché. Je to opravdu záležitost procesu, nikoliv že se řekne „od této chvíle tady máme univerzitní nemocnici“ a je na stole hotové zajištění. A pokud jde o formu - jsou to různá nadační seskupení; ekonomové ovšem ukazují, že s tímto pojmem zatím neumíme dostatečně pracovat, protože většinou chápeme nadaci jako něco dobročinného. Je

něco jiného, za co je v Německu „Stiftung“ považován, a právě proto bychom se měli těmito otázkami zabývat.

Jde asi také o to, aby majetek nemocnic a univerzit byl ochráněn. Kdo zaručí, že v akciové společnosti jeden z akcionářů majetek neprodá?

Akciová společnost je založena na obchodním zákoníku, a je na akcionářích, jak se k tomu postaví. To se nedá vždy predikovat.

Dá se predikovat, kam půjde – bude-li - nějaký zisk?

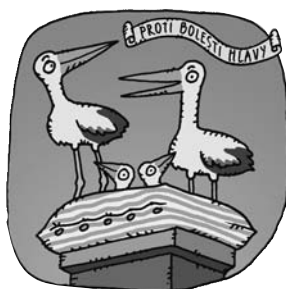
Měla by to být zvláštní akciová společnost, která se vymyká běžným a. s., které jsou generovány právě pro zisk. Tady se má podle představ zisk zpětně vrátet, nemá být využit ve prospěch akcionářů samotných, ale na rozvoj nemocnice.

Nezdají se vám teď trochu malicherné dřívější starosti děkanů, která fakulta bude mít jaké pracoviště a jestli budou nemocnice zvlášť pro každou fakultu nebo zda bude v rámci univerzity?

To je trochu složitější. Podstatné ale je, abychom měli kvalitní pracovníky a kvalitní následovníky. Měli bychom se zaměřovat na to, jakým způsobem a jak kvalitně učíme, jak vychováváme další generace, jaká generace vyrůstá. Od toho se bude odvíjet nejen kvalita lékařské péče, ale také jací budou další pedagogové a kam se bude ubírat věda a výzkum v medicíně. Důležité je tudíž vychovávat nejen vzdělané pracovníky, kteří budou našimi dobrými pokračovateli. Nemalou oblastí je pěstování a uplatňování etických principů, které jsou právě v medicíně citlivou stránkou. A to by mělo být základní osou. Proto je důležité, aby uvedené funkce univerzitní nemocnice neutrpěly nepromyšleným postupem.

Musíme vychovat kvalitního lékaře pro péči o pacienta, ale současně člověka, který umí učit následující generaci, který ví, co znamená a také jak se dělá věda. To je univerzitní nemocnice.

Marie Fleissigová

USA a Francie: pro koho vysoké školy?

Počet studentů na amerických vysokých školách se mezi lety 1940 a 1970 zvýšil z jednoho a půl milionu na osm milionů a v uplynulých třiceti letech se ještě zdvojnásobil. Současně však se rozpočty veřejných vysokých škol ve Spojených státech snížily za posledních dvacet pět let na jednu třetinu a školy se proto musely obrátit k mecenášům, soukromým zdrojům a platbám za vzdělání.

V článku pro francouzský měsíčník *Le monde diplomatique* to uvádí **Christopher Newfield** z kalifornské univerzity v Santa Barbaře. Podle něj se vysoké školy stávají hlavně zdrojem pracovní síly. Přitom chudí studenti se hlásí na chudé či chcete-li levnější školy. Aby byly pro studenty lákavější, opravují školy své budovy a věnují se marketingu. Řádově více prostředků věnují na činnosti, které nejsou přímo spojeny se studiem.

Oproti tomu dluhy studentů i jejich rodičů se zvyšují – tři čtvrtiny amerických rodin si musejí brát půjčky na vzdělání svých dětí. Zároveň stále méně lidí vstupuje do státní služby, protože tam jsou platy nižší než v soukromé sféře, a tak by nemuseli být s to půjčky na vzdělání splácet.

Na jiný závažný problém poukazuje ve stejném časopise **Christophe Charle** z pařížské Sorbonny. Soudí, že od podpisu Boloňské deklarace v roce 1999 se proměnily jak obsahy, tak cíle vysokoškolské politiky. I média dnes o vysokých školách informují především podle ekonomických kritérií. Poptávce po tomto přístupu samozřejmě nejlépe vyhovují školy-podniky.

První z výzkumů, kterým se Charle věnuje, vyšel v říjnu 2006 a seřazuje školy udělující titul MBA (Master of Business Administration). Kritéria hodnocení jsou čistě materiální podstaty – mzda, kterou absolvent pobírá tři roky po ukončení studia, povýšení dosažené díky titulu MBA, proporcionální zastoupení žen a zahraničních studentů atp. Dobrý výsledek v rámci této klasifikace nicméně zvyšuje hodnotu školy – ta pak může žádat vyšší zápisné.

V závěru Charle varuje před burziánskou logikou akademických manažerů, kdy by oběh idejí byl nahrazen oběhem peněz. Žebříček univerzit se bude stále více odvíjet od kapitálu, který dokazaly přilákat. Uzavírá se prostor pro kritiku stávajícího pořádku a jednou provždy se stvrzují stále větší společenské rozdíly. Dokonce i jedna zpráva amerického kongresu vyjadřuje obavu, že stávající finanční toky vylučují z dobrých univerzit stále větší část střední třídy.

*Zdroj: Patrik Eichler: Vysoké školy, cesta ke konzervaci sociálních rozdílů,
www.masarykovaakademie.cz*

Bohuslav Svoboda

Bez touhy po poznání by nebyl pokrok

Projev děkana 3. LF k absolventům doktorských programů tří fakult UK

Scházíme se ve staroslavné Aula Magna Carolina při příležitosti velmi slavnostní a mimořádně důležité pro život univerzity a jejích fakult. Scházíme se při příležitosti předání doktorských diplomů absolventům doktorského studijního programu na Katolické teologické fakultě, Farmaceutické fakultě a 3. lékařské fakultě.

Promoce absolventů doktorských studijních programů má vždy poněkud jiný ráz než promoce čerstvých absolventů fakult. Jsou zde totiž přítomni studenti ozdobení akademickými tituly před jmény, studenti, kteří již byli úspěšní při základním absolvování fakulty, studenti, jejichž věk je velmi rozdílný.

Jedno však mají všichni zde přítomní absolventi společné – snahu stále postupovat po pomyslném žebříku vědomostí a dovedností, snažit se o dosažení maxima možného ve svých oborech a zvolených životních cílech.

Život člověka je možné vnímat z různých úhlů pohledu. Chtěl bych se dnes zamyslet nad slůvkem **až** v lidském životě. Když se malý človíček narodí je mu to slůvko **až** jakoby dáno do vínku, stále jej uslyší a bude vnímat. **Až** začneš lézt, **až** začneš chodit, **až** půjdeš do školy, **až** začneš studovat....., slyší ho tak často, že se stane i pro něj jakousi definicí cíle a začne si sám říkat **až** udělám maturitu, **až** vystuduji vysokou školu, **až** si najdu zajímavé zaměstnání, **až** si najdu životního partnera, **až** budu bohatý.....

Dnešní absolventi doktorských studijních programů to slůvko **až** posunuli ještě dále. Neskončilo jim totiž po absolvování vysoké školy, jejich životní program dostal nové **až** – nové studijní úsilí, novou snahu o poznání nepoznaného a dosažení něčeho výjimečného. Toto **až** bylo proti všem předcházejícím zcela jiné – nepředstavovalo cíl, ke kterému směřují všichni nebo většina, nepředstavovalo prvoplánovou snahu o získání výhod, představovalo rozhodnutí o další práci, rozhodnutí o snížení osobního pohodlí, životní úrovně, rozhodnutí o studiu v dospělém věku, rozhodnutí o práci navíc, jejíž výsledek je nejistý. Přesto jste u tohoto **až** vydrželi a dnes jste ho nejen de facto, ale i de jure dosáhli. Bude vám slavnostně udělen doktorský diplom.

Mám na naší fakultě již řadu let možnost studenty doktorských studijních programů bezprostředně sledovat, být jejich školitelem i oponentem a zprostředkovaně znám situaci doktorských studijních programů na ostatních fakultách Karlovy univerzity. Tato zkušenost mne opravňuje říci, že prakticky pro všechny z vás to zvláštní slůvko **až** dneškem nekončí. Že tedy velká většina z vás zůstává své alma mater věrná, pokračuje dál v započaté vědecké práci, neboť získání doktorského titulu pro ně není cílem, ani prostředkem k dosažení něčeho, ale pouze jedním ze

stupňů, po kterých stoupá vysokoškolsky vzdělaný člověk ve snaze o maximální realizaci svého já.

Pro Univerzitu Karlovu a její fakulty jsou lidé jako vy, lidé, kteří neznají konec za slůvkem až, tím nejcennějším, co univerzita má. Celá její existence, její rozvoj a budoucnost stojí na vás. Stojí na tom, zda bude schopna v dnešním globalizovaném světě se prosadit, udržet si ve světě vzdělávání a vědy své historické místo, a také zůstat na špici českých vysokých škol. Bez lidí toužících po poznání, bez lidí ochotných tomuto poznání obětovat kus svého já, by nebyl pokrok, nebyla by věda a nebyla by ani naše univerzita.

Je symbolické, že při slavnostním zakončování doktorských studijních programů se zde setkávají absolventi z různých fakult a z různých programů. Vždyť univerzita se od svého založení svými čtyřmi základními směry vědění a vzdělávání jednoznačně přihlásila k tomu, že chce naplnit celou oblast humanitního vzdělání. V tomto duchu univerzita pokračovala po staletí a pokračuje i dnes.

Vážení a milí absolventi, klasický promoční akt zakončuje děkan slovy gratulace k absolventům a absolventi děkují učitelům. Dovoluji si toto schéma pozměnit a vyslovit vám všem na závěr naopak naše poděkování za to, že jste studijní program ukončili, přispěli tak k úspěšnosti naší univerzity, úspěšnosti ve sféře odborné, společenské i ekonomické. Mé závěrečné *pium desiderium* lze vyjádřit konstatováním, že věřím, že s naprostou většinou z vás se budeme i nadále setkávat při podobných příležitostech a že jména, která zde dnes budou čtena, budou jména, která na univerzitě a jejích fakultách budou znít i nadále.

Karolinum 30. 11. 2007

Seznam absolventů Ph.D. na 3. LF UK:

Mgr. Andrea Bateriová, program Preventivní medicína
MUDr. Alena Šteflová, program Preventivní medicína
MUDr. Petr Toušek, program Fyziologie a patofyziologie člověka
MUDr. Michal Kahle, program Vývojová biologie
MUDr. Barbora Lysá, program Fyziologie a patofyziologie člověka
MUDr. Jitka Kuncová, program Biologie a patologie buňky
MUDr. Alexandr Švec, program Biologie a patologie buňky
MUDr. Václav Báča, program Experimentální chirurgie
MUDr. Jana Šeblová, program Preventivní medicína
MUDr. Olga Džupová, program Preventivní medicína
MUDr. Jan Polák, program Preventivní medicína
MUDr. Kamila Veselá, program Fyziologie a patofyziologie člověka

Pamětní medaile

Vědecká rada 3. LF UK na svém prosincovém zasedání schválila návrh kolegia děkana na udělení pamětní medaile 3. LF UK **Mgr. Jaroslavu Hořejšímu**. Návrh odůvodnil proděkan M. Anděl tím, že Mgr. Hořejší přispívá významně k mapování problémů českého zdravotnictví i k rozvoji jednotlivých medicínských oborů. V oblasti informatiky, popularizace vědy je činný od počátku 70. let. Již tehdy se jako pracovník IKEM podílel aktivně na vydávání časopisu *Kardio* a *Transplant*. Po roce 1990 se k této činnosti přidala i činnost nakladatelská a vydavatelská. J. Hořejší byl či je vydavatelem, předsedou redakčních rad či dalších významných funkcí v řadě českých významných časopisů, nejvíce však ve významném a prestižním týdeníku *Medical Tribune*.

Mgr. Hořejší postupně získal hluboké znalosti medicíny, které dovedně spojuje se svými širokými znalostmi kulturními, politickými i všeobecně humanitními. Kromě stovek článků a desítek rozhlasových a televizních pořadů má na svém kontě i několik knih, mj. šest svazků rozhovorů s předními představiteli české medicíny *Křeslo pro Fausta*, jakož i překlady rozsáhlých monografií (např. „Rodinná encyklopedie zdraví“ 1993, 1999).

Jaroslav Hořejší

Lékaři jsou pro mne nesporně elitou

Dovolte mi především, abych co nejsrdečněji poděkoval za to, že se dnes mohu zúčastnit zasedání vašeho ctihodného sboru vědecké rady 3. lékařské fakulty UK. A protože telefonát o rozhodnutí udělit mi toto vyznamenání byl mým nejkrásnějším vánočním darem, dovolte mi v této souvislosti říci alespoň několik slov.

Jak možná víte, vystudoval jsem před téměř čtyřiceti lety novinářskou fakultu Univerzity Karlovy, ale protože jsem během studia pracoval v redakci časopisu UK, který byl po okupaci země v srpnu 1968 zrušen, působil jsem pak po dvacet let místo v novinách v knihovně IKEM. Místo toho, abych

dělal, co mě baví, musel jsem najít zalíbení v tom, co jsem měl dělat. Musím ovšem říci, že to nebylo tak obtížné a že když se dnes ohlédnu zpět, jsem tomu nakonec rád. Jednak IKEM a zejména knihovna, kde jsem pracoval, byly jedním z ostrůvků pozitivní deviance, který umožňoval smysluplnou práci v dobrém kolektivu inteligentních lidí. A hlavně – měl jsem šanci naučit se pracovat s vědeckými informacemi a poznat hluboký a zásadní rozdíl mezi světem informací novinářských a světem informací odborných a vědeckých. Zatímco mí kolegové se pohybovali mezi tehdejšími velmi podivnými celebritami a psali o nich, já měl možnost místo s celebritami pracovat s lékaři, které považují za elitu. A myslím si, že se mi to hodí dodnes.

Všimli jste si, jak i dnes jsou noviny a časopisy, rozhlasové a televizní vlny plné rozhovorů s tzv. celebritami? Jejich bujaré štěbetání a sebeprosazování, jejich plytké a sebestředné vyprávění o tom, jaké drží diety, jak jsou sexuálně úspěšní a jak jsou vyčerpáni poté, co půl roku natáčeli nové CD a současně zařizovali svůj nový dům, nacházejí místo mnohem snáze než seriózní informace. Celebriety se druží, navzájem se podporují a bez zábran a špetky skromnosti a vkusu si dělají reklamu. Nemají o sobě pochybnosti a považují se za střed vesmíru. Když se navzájem zvou do svých talk show nebo na stránky svých časopisů, ani se nepředstavují, neboť automaticky předpokládají, že je každý ve vesmíru zná a ví, v čem jsou tak neskonale skvělí. Ve skutečnosti ten jejich vesmír končí hranicemi naší země, protože za nimi ztrácejí veškerý svůj lesk a neznamenají pranic. Většině novinářů rozhovory s těmito celebritami ovšem dělají dobře, protože dotazování je rádi poskytují, hovoří k dotazujícím slovy srozumitelnými a vyjadřují se bez zábran k čemukoli. Oni jsou ředitelé zeměkoule, rozumějí všemu a cítí potřebu dávat nám všem své názory k dispozici. Skutečně závažná a složitá témata, jakož ani lidé, kteří by o nich dokázali seriózně pojednat, nemají v bulvarizujících se médiích směřujících k infotainmentu šanci, protože pro získání většího objemu inzerce je třeba mít co nejvyšší náklad či sledovanost, a tu skrze složitá témata a přemýšlivé lidi nezískáte. Masy chtějí hry a chléb, a tak je musíte ubavit k smrti, tedy zamořit celý veřejný prostor plytkostmi z úst celebrit, aby se vedle nich dobře vyjímal reklama na bůček z Lidlu.

Elita na rozdíl od celebrity nebývá viděna na titulních stránkách obrázkových časopisů nebo v televizních estrádách. Její příslušníci se neprezentují na nesčetných večírcích, kde by si dělali reklamu. A nebývají také hypertroficky sebevědomí a sebestřední – spíše plní pochybností o sobě i o světě kolem. Nejsou to ředitelé zeměkoule a vesmíru, byť k jeho poznávání přispívají tisíckrát více než všechny celebrity dohromady. Jsou totiž vedeni nikoli namyšlenou pýchou, nýbrž skromností a vědomím své nedokonalosti, kterou se nebojí přiznat. Proto i jejich odpovědi na otázky jsou spíše uvozovány slovy „myslím si“, „předpokládám“ či „domnívám se“ a často se v nich objevují vazby jako „ano, ale“, „ne, ale“. Nejsou totiž ochotni dávat laciná a jednoduchá prohlášení a vyjádření o všem, protože vědí, že člověk musí nejprve něčemu rozumět, než se k tomu začne vyjadřovat. Respektují, že

lidské poznání je kontinuálním trvalým procesem náborem poznatků mnoha lidských mozků a jejich příspěvek může být jen jedním z kamíneků v celé mozaice. Ostatně proto také si tolik zakládají na tom, kolik odborných článků v kterých odborných časopisech publikovali, protože dobře vědí, že právě to je trvalý vklad do studnice poznání, který jejich osobnost přesahuje v prostoru i čase. A když hovoří o své práci, vždy zdůrazňují, že jsou jen členy týmu, jen součástí mezinárodní komunity. Proto také platí, že na rozdíl od celebrity elita zůstává elitou i tehdy, když překročí hranice. Zatímco celebrita považuje za zcela samozřejmé sama sebe za celebritu označovat, skutečný příslušník skutečné elity to o sobě sotvakdy prohlásí.

Proto jsem přese vše nepříjemně rád, že jsem svůj život mohl strávit mezi vámi, lékaři, kteří pro mne elitou nesporně jsou, něco se od vás za ta léta naučit a v něčem snad vaši obtížné práci alespoň trochu pomoci. Už to samo bylo pro mne významným, a vaše medaile je k tomu prémie navíc. A protože v jejím zdůvodnění padlo i jméno našeho nakladatelství Medical Tribune, chápu ji i jako ocenění všech mých kolegů a spolupracovníků. Děkuji a věřím, že aspoň částečně se fakultě za toto významné odvděčím.

Marek Vácha

Filozofická otázka: smíme to, co můžeme?

Inaugurační přednáška nového přednosty ústavu etiky 3. LF UK

Lékařství stálo od svých prvopočátků rozkročeno mezi vědami přírodními a humanitními, lékař nebyl nikdy jen biologem, přírodovědcem, nezajímal se pouze o nemoc, nýbrž především o člověka.

Přírodní vědy zkoumají co jest, snaží se popsat dění ve světě hypotézami, nezátíženými dilematy dobrý/špatný, správný/nesprávný, snaží se zobecnit zákonitosti fyzikálního vesmíru a chování universa popsat matematickými rovnicemi. Přírodní vědy s působivým úspěchem používají nástroj metodologického naturalismu, tedy dohody, že přírodovědec se bude zabývat jen empiricky detekovatelnými fenomény, tím co je „měřitelné a vážitelné“. Přírodní vědy si tak metodologicky zakazují mluvit o neměřitelných fenoménech jako je důstojnost člověka, úcta k životu, svoboda či vina. Zde může filozofie prokázat přírodním vědám a (biologické) medicíně nedocenitelné

služby, neboť upozorňuje, že kromě oblasti měřitelná je zde ještě velmi významná oblast, která se sice vzpírá empirickému postižení, která ale není o nic méně reálná. Jak říká německý filozof Hans Jonas, „přírodověda nám neříká o přírodě celou pravdu“. Ve vědách o člověku to platí dvojnásob, a pokud si mohou dovolit parafrázovat Jonasův výrok, ani anatomie či fyziologie nám neříká o člověku celou pravdu.

Pokud přírodní vědy zkoumají co jest, je to naopak etika, která zkoumá co by mělo být. Pouze člověk jako jediný z organismů je schopen volby mezi dobrem a zlem a v tomto smyslu je „propuštěnec přírody“ (Herder), je morální bytost, je „vyvázán z okolí“ (Scheler).

Etika je součást filozofie, je to disciplína, která je nejméně od dob Aristotela nepřetržitě reflektována a promyšlena, pro Aristotela je to nejdůležitější ze všech lidských aktivit, etika je velmi praktickou disciplínou, se kterou se každý musí nějak potýkat, neboť je uměním, jak správně žít. Ovšem krom etiky v tomto aristotelském smyslu jakožto umění života, je zde ještě jiné oblasti etiky, někdy zvaná bioetika speciální. Nemine snad ani jeden týden, aby se neprezentoval nějaký zcela nový objev, přinášející velmi závažná etická dilemata. **Novověk totiž přináší problémy, které nikdy dříve nebyly filozofií řešeny a kterými se nikdy nikdo nezabýval, jako jsou genové terapie, terapeutické a reprodukční klonování, embryonální kmenové buňky, status lidského embrya, status pacientů v perzistujícím vegetativním stavu, problematika projektu lidského genomu, vytváření hybridů člověk/zvíře a mnoho dalších. Filozofie se pak ptá, zda smíme to, co můžeme. Je totiž mnohdy třeba vnímat rozdíl mezi technickou nemožností a morální nemožností.**

Etika je na lékařských fakultách velmi specifickým předmětem. Empiricky je mnohem méně postižitelná než klinické disciplíny a studenti, trénovaní v přírodovědeckém uvažování, mají občas problémy s uchopením obtížněji definovatelných pojmů jako je svědomí, důstojnost či étos.

Na našich seminářích se snažíme postupovat cestou vedoucí od deskriptivní etiky k mravním normám. Pokud je posuzován některý ze speciálních problémů současnosti, nejprve studenty seznamujeme s biologickou podstatou řešeného problému. Následuje deskripce hledisek různých filozofických systémů či škol, jejich argumentů a stanovisek. Tato popisná část ale musí být následována etikou normativní, ve které se snažíme spolu s mediky o identifikaci hodnot. Snažíme se vyprovokovat studenty k zaujetí vlastního názoru, ovšem dobře zajištěného argumenty. Pro naše mediky je velmi podnětné, když zjistí, že spolužáci ze stejné skupiny mají na věc diametrálně odlišný názor a že i jiní inteligentní lidé pohlížejí na tentýž problém zřetelně odlišně než oni sami. Vyučující etiky se přitom nesnaží o to být opinion-maker, nesnaží se mediky přesvědčit o svém vlastním vidění věcí, spíše usiluje o to být katalyzátorem, moderátorem diskuze a snad být i určitým advocatem diaboli, na argumenty mediků, ať jsou jakékoli, odpovídat protiargumenty. Pokud debata překročí hranice semináře a o problému se diskutuje i po skončení výuky, můžeme

být spokojeni. Říká se, že filozofům jde lépe kladení otázek než hledání odpovědí, a platí to i v lékařské etice, kde na řadu sporných otázek jednoduše neexistuje jednoznačná odpověď a argumenty obou stran nelze jen tak smést se stolu. Pokud to jde, rádi seminář takovou obtížnou „otázkou do tramvaje“ končíme.

Vyučování etiky má smysl pouze v případě, kdy se na úvod shodneme, že existuje správné jednání a špatné jednání, že existuje pravda a lež a že tedy nejsou pouze jednotlivé názory jednotlivých diskutujících, které mají stejnou hodnotu. Celá debata má smysl až tehdy, pokud zastáváme názor, že etické problémy jsou nějak rozluštitelné, řešitelné, nebo že jsou alespoň některé způsoby chování lepší než jiné. Je totiž rozdíl, zda relativizují svůj absolutní nárok na držení pravdy, nebo pravdu samotnou.

Semináře mají smysl pouze v případě, kdy student vstoupí do diskuze s vědomím, že možná v průběhu semestru modifikuje své názory, a to i v případě, že je již považuje za dříve promyšlené a nezpochybnitelné. Páli bychom si, abychom vyprovokovali u našich studentů schopnost věcné diskuze i určitou pokoru k pravdě. Slovy Emanuela Rádl: „Nemáme pravdu, řekl bych, nýbrž pravda má nás; neustanovujeme ji, nýbrž rodíme se do ní.“

Česká lékařská akademie do pátého roku

V neděli 11. února se v pražském Rudolfinu konal benefiční koncert České lékařské akademie ke čtvrtému výročí její činnosti. Dříve, než se rozezněly první tóny skladeb Mozartových, Mendelssohnových a Beethovenových v podání Komorní filharmonie Pardubice a sólistů Václava Hudečka, Jaroslavy Pěchotové a Alžbety Vlčkové pod aktovkou Libora Peška, byli slavnostně přijati dva noví členové ČLA. Stali se jimi prof. Evžen Růžička a prof. Jan Starý. Úvodní slovo ke koncertu pronesl předseda prof. Cyril Höschl, který stojí i v čele Evropské federace lékařských akademií.

ČLS je prestižní sdružení těch, kteří se zasloužili o rozvoj medicíny v naší zemi, založili jako pedagogové školu, která vychovala následovníky, přispěli k pokroku významnými vědeckými objevy nebo diagnostickými a léčebnými postupy. Akademie má v současné době na sedm desítek členů z různých medicínských oborů. Organizuje vzdělávací akce, je partnerem státních institucí nejen při připomínkování zákonů, vydává stanoviska k závažným medicínským problémům.

Jen v loňském roce připravila akademie pět klubových setkání s odbornou nebo kulturní náplní. Mj. vypracovala stanoviska k problémům veřejného zdraví, zejména k dětské obezitě, k možnosti prevence škod působených alkoholem v těhotenství a k hrozbě pandemie ptačí chřipky. Na letošní rok jsou připravena setkání další, s tématy neuromodulace, metabolický syndrom, psychologické aspekty léčby popálenin a placebo efekt.

VĚDA

STUDENTSKÁ KONFERENCE
ODBORNÉ SEMINÁŘE

Vědecká konference českých a slovenských mediků

Ve dnech 21.–22. listopadu 2007 se na naší fakultě uskutečnila Vědecká konference studentů lékařských fakult České republiky a Slovenské republiky. Tato již tradiční mezinárodní akce se stává prestižním soutěžním setkáním nejlepších studentů zapojených do studentské vědecké činnosti. Jednotlivé fakulty mají možnost nominovat své nejlepší reprezentanty, zpravidla vítěze fakultních kol, a to vždy po jedné práci do každé sekce. Konference byla uspořádána ve třech sekcích – teoretických a preklinických oborů, klinických oborů a sekci zubního lékařství.

Zastoupeny byly všechny české a slovenské lékařské fakulty, odeznělo všech 26 přihlášených prací. Odbornou úroveň sdělení, způsob prezentace, schopnost odborné diskuze a vystupování jejich autorů hodnotily odborné poroty, do kterých delegovaly zástupce jednotlivé fakulty. S radostí můžeme konstatovat, že odborná úroveň všech prací byla vysoká; současní studenti prokázali, že jsou nadějí české a slovenské lékařské vědy do příštích let. O to potěšitelnější je skutečnost, že studenti pořadající 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy obsadili výborná druhá místa jak v sekci teoretických a preklinických oborů, tak v klinických oborech. O tom, že poroty neměly lehký úkol, svědčí i těsné rozdíly ve výsledcích, projevující se udělením dvou druhých a v sekci zubního lékařství dvou prvních míst. Konečné pořadí v jednotlivých sekcích bylo následující:

SEKCE TEORETICKÝCH A PREKLINICKÝCH OBORŮ

- 1. Vojtěch Hanulík** - Výskyt a průkaz oxacilin-rezistentních stafylokoků ve fakultní nemocnici olomouc (*viz níže*)
- 2. Tereza Smržová** - Zpřesnění průběhu nervus pudendus s důrazem na jeho klinické implikace (*viz VNR 3/2007*)
- 3. Hana Černá** - Efekt inokula u kmenů *klebsiella pneumoniae* produkujících beta-laktamázy s rozšířeným spektrem

SEKCE KLINICKÝCH OBORŮ

- 1. Magdaléna Harakařová, Michal Mokřý** - Intenzita fluorescencie oblasti nadh a fad v likvore ako možný marker nádorového postihnutia cns (*viz níže*)

2. Pavel Martínek - Aktivita denního života u Alzheimerovy nemoci (*viz VNR 3/2007*)

2. Veronika Varnerová - Změny mikrovaskulární perfúze ledvin a střeva v průběhu sepse a septického šoku

SEKCE ZUBNÍHO LÉKAŘSTVÍ

1. Eubomír Redaj, Jana Ohlasová, Marián Mráz, Michaela Ondovčíková, Mirela Rozprávková - Význam topografie canalis mandibulae a koreňov zubov pre klinickú prax (*viz níže*)

1. Jan Vokurka - Analýza polymorfizmů v genech pro tlr-2 a tlr-4 u českých pacientů s chronickou parodontitidou (*viz níže*)

Kromě velmi dobré odborné úrovně konference můžeme konstatovat, že náročná, avšak kolegiální a přátelská atmosféra panovala po celou dobu tohoto vrcholného studentského setkání u nás. Společenský význam a vážnost studentské vědecké konference podtrhla i přítomnost a projevy vrcholných představitelů Univerzity Karlovy v čestném předsednictvu, Jeho Magnificence rektora prof. RNDr. Václava Hampla, DrSc., a Honorabilis prorektora pro vědeckou a tvůrčí činnost prof. RNDr. Bohuslava Gaše, CSc., jakož i starostky městské části Praha 3 Mileny Kozumplíkové.

Společenskou část programu vyplnil příjemně strávený večer v Divadle ABC v Praze, které speciálně pro studenty medicíny a jejich učitele předvedlo komedii ze současného života lékařů „Rozpaky zubaře Svatopluka Nováka“. Mezinárodní konference studentů byla vydařenou akcí a naše fakulta se zhostila uspořádání této prestižní akce úspěšně. Poděkování za to patří všem organizátorům ze strany zaměstnanců fakulty a zejména jejím studentům, kteří nemalou měrou přispěli ke zdárnému průběhu. Další podrobnosti včetně abstrakt všech prací a fotografie z konference je možno nalézt na webových stránkách naší fakulty nebo na adrese <http://vks2007.lf3.cuni.cz>

Odborný program SVK

SEKCE TEORETICKÝCH A PREKLINICKÝCH OBORŮ

Vliv Rho/Rho kináz na hypoxickou plicní vazokonstrikci. Koubský, K., Drašar. J.; 2. LF UK Praha

Efekt inokula u kmenů *Klebsiella pneumoniae* produkujících betalaktamáz s rozšířeným spektrem účinku. Černá, H.; *LF UK Plzeň*

Výskyt a průkaz oxacillin-rezistentních stafylokoků ve FN Olomouc. Hanulík, V.; *LF UP Olomouc*

Zrušení rezistence buněk HL-60/MX2 k mitoxantronu inhibitorem DNA-PK NU7026. Mikusová, V.; *FVZ UO Hradec Králové*

Zpřesnění průběhu nervus pudendus s důrazem na jeho klinické implikace. Smržová, T.; 3. *LF UK Praha*

Identification of proliferation markers in correlation with p53 gene mutation in endometrial carcinoma. Budaj, M., Bučeková, B.; *LF UK Bratislava*

Molekulární mechanizmy růstové inhibice a buněčné smrti indukované selenem u kolorektálních modelů in vitro. John, S.; *LF UK Hradec Králové*

Letrozole in the prevention of experimental premenopausal mammary carcinogenesis. Švecová, I., Rovná, T., Kapustová, I.; *JLF UK Martin*

Sledování polymorfismů genů pro ApoE ve vztahu s onemocněním koronárních tepen. Máchal, J.; *LF MU Brno*

Porovnanie vplyvu rôznych intenzít laserového žiarenia na hojenie kožných rán u potkanov. Gál, P., Mokřý, M., Vidinský, B., Depta, F., Antol, M., Kostiščová, L., Kožejová, E., Harakaľová, M.; *LF UPJŠ Košice*

SEKCE KLINICKÝCH OBORŮ

Změny mikrovaskulární peruze ledvin a střeva v průběhu sepse a septického šoku. Vernerová, V.; *LF UK Plzeň*

Experimentální model ke studiu vazospasmů v rekonstrukční mikrochirurgii. Streit, L.; *LF MU Brno*

Mikrovaskulární reaktivita u pacientů s Cushingovým syndromem. Horová, E.; 1. *LF UK Praha*

Intenzita fluorescence oblasti NADH a FAD v likvore ako možný marker nádorového postihnutia CNS. Harakaľová, M., Mokřý, M.; *LF UPJŠ Košice*

Výskyt znakov a komplikácií u skupiny detí a mladých dospelých s neurofibromatózou I. typu. Rybářová, A.; *LF UK Bratislava*

Refluxní choroba jícnu – vliv kouření, obezity a hiátové hernie. Široký, M., Dědková, Z.; *LF UK Hradec Králové*

Diabetická neuropatia a kompenzovanosť diabetes mellitus u detí. Kecerová, J.; *JLF UK Martin*

Aktivity denního života u Alzheimerovy nemoci. Martínek, P.; 3. *LF UK Praha*
Kvalita života nemocných s ischemickou chorobou dolních končetin léčených endovaskulární intervencí pomocí PTA. Vacková, P.; *FVZ UO Hradec Králové*

Diskrepance ultrazvukových biometrických parametrů hlavičky (HC – head circumference, BPD – biparietal diameter) při poloze plodu koncem pánevním. Studničková, M.; LF UP Olomouc

SEKCE ZUBNÍHO LÉKAŘSTVÍ

Analýza polymorfizmů v genech pro TLR-2 a TLR-4 u českých pacientů s chronickou parodontitidou. Vokurka, J.; LF MU Brno

Význam topografie canalis mandibulae a koreňov zubov pre klinickú prax. Redaj, L., Ohlasová, J., Mráz, M., Ondovčíková, M., Rozprávková, M.; LF UPJŠ Košice

Kefalometrická analýza telorentgenových snímků. Řeháček, A., Janega, M.; 2. LF UK Praha

Alternativní ošetření zubního kazu chemomechanickou metodou. Jalůvka, P., Adámková, A.; LF UP Olomouc

Děkan 3. LF UK doc. Bohuslav Svoboda gratuluje studentovi Pavlu Martínkovi. V pozadí organizátor konference doc. Leo Klein.

ABSTRAKTA

Výskyt a průkaz oxacilin-rezistentních stafylokoků ve FN Olomouc

VOJTĚCH HANULÍK

*Školitel: doc. MUDr. Milan Kolář, Ph.D.
Ústav mikrobiologie LF UP v Olomouci*

Úvod: Stafylokoky patří k nejdůležitějším původcům lidských infekcí a jejich význam se v současné době zvyšuje z důvodu jejich stoupající odolnosti k antimikrobním přípravkům. K nejvíce obávaným patří kmeny s rezistencí k oxacilinu, která je podmíněna přítomností *mecA* genu a následnou tvorbou PBP2a. Oxacilin-rezistentní kmeny jsou velmi často multirezistentní a představují terapeutický i epidemiologický problém.

Cílem studie byla analýza oxacilin-rezistentních stafylokoků ve Fakultní nemocnici Olomouc (FNO).

Metody: Z klinického materiálu pacientů FNO byly v období 2003 až 2007 izolovány a uchovávány methicilin(oxacilin)-rezistentní kmeny *Staphylococcus aureus* (MRSA) a vybrané koaguláza-negativní stafylokoky (KNS). Citlivost k testovaným antibiotikům byla stanovena standardní diluční mikrometodou a rezistence k oxacilinu byla ověřena modifikovanou diskovou metodou, průkazem PBP2a a *mecA* genu. K molekulárně-biologické typizaci MRSA byla použita pulzní gelová elektroforéza fragmentů DNA naštěpených pomocí restriční endonukleázy.

Výsledky: Celkem bylo testováno 91 kmenů MRSA a 76 izolátů KNS. Z klinických dat vyplynulo, že největší výskyt MRSA byl prokázán na chirurgii (28 %), KAR (16 %), traumatologii a hemato-onkologii (po 14 %). K nejčastějším diagnózám sdruženým s výskytem MRSA patřily maligní onemocnění (26 %), traumata (21 %), nemoci dolních cest dýchacích (16 %) a diabetes mellitus (7 %).

Z 91 kmenů MRSA bylo podle MIC oxacilinu falešně citlivých 78 %. V případě koaguláza-negativních stafylokoků s MIC oxacilinu v rozmezí 0,5-2 mg/l bylo 18 % ve skutečnosti oxacilin-rezistentních. V případě MRSA byla prokázána vysoká rezistence k dalším antibiotikům, s výjimkou vankomycinu, teikoplaninu, linezolidu a tigecyklinu. Většina izolátů MRSA měla jedinečný restriční profil.

Diskuze: Klinická data nevyvrátila dosavadní poznatky o výskytu MRSA. Velmi důležitým zjištěním však je potvrzení našeho předpokladu, že klasická metoda určení rezistence pomocí minimální inhibiční koncentrace (MIC) může selhat

a výsledkom je falešná citlivosť, ktorá spôsobí nejen selhání léčby, ale za určitých okolností i smrť pacienta.

Závěr: Z našich výsledků vyplývá, že prevalence MRSA je ve FNO v porovnání se srovnatelnými nemocnicemi v zahraničí velmi nízká (1 %). Je však nutné zdůraznit, že standardní diluční mikrometoda může při detekci oxacilin-rezistentních stafylokoků selhat a z tohoto důvodu je důležité používat jiné metodiky vedoucí k jejich správné a včasné identifikaci.

Prezentované výsledky jednotlivých metodik byly získány za podpory výzkumného záměru MSM6198959223.

Intenzita fluorescence oblasti NADH a FAD v likvore ako možný marker nádorového postihnutia CNS

MAGDALÉNA HARAKALOVÁ, MICHAL MOKRÝ

*Školiteľ: prof. MUDr. Igor Šulla, DrSc., doc. RNDr. Jaroslav Kušnýr, CSc., mim. prof., Ing. Katarína Dubayová, Ph.D., MUDr. Jana Kendeová
Neurochirurgická klinika, Ústav lekárskej chémie, biochémie, klinickej biochémie a Labmed, a. s., Neurochirurgická klinika LF UPJŠ v Košiciach*

Úvod: Využitie fluorescencenej spektroskopie na meranie zloženia vzorky likvoru predstavuje popri klasických diagnostických metódach nádorových ochorení CNS úplne nový, inovatívny prístup.

Cieľ: Cieľom predloženej práce bolo zhodnotiť, či endogénna fluorescencia natívneho likvoru je vhodným markerom, ktorý by sa dal použiť pri diagnostike nádorových ochorení v CNS ako doplnujúce vyšetrenie.

Materiál a metódy: 46 vzoriek likvoru bolo rozdelených do dvoch skupín. Neonkologická skupina (n=25) pozostávala z neonkologických ochorení CNS, onkologická skupina (n=21) z onkologických ochorení CNS. Po centrifugácii vzorky bol supernatant použitý na meranie fluorescenčných spektier a vyhotovenie synchronných fluorescenčných matric. Vyhodnocované boli intenzity fluorescence oblastí NADH a FAD.

Výsledky: Vo vzorkách neonkologickej skupiny bol dokázaný signifikantne nižší ($p < 0,001$) fluorescenčný signál oblastí NADH (340/450 nm) aj FAD (450/520 nm) v porovnaní so vzorkami onkologickej skupiny (pre NADH 62,07 +/- 33,48 oproti 162,92 +/- 73,89 A.U. a pre FAD 15,03 +/- 8,43 oproti 46,47 +/- 25,17 A.U.) Pri vyná-

sobení intenzity fluorescencie oblasti NADH fluorescenciou oblasti FAD (NADH x FAD) (871,57 +/- 464,39 v neonkologickej skupine oproti 7702,56 +/- 6580,75 v skupine onkologickej, $p < 0,001$), sme boli schopní detekovať nádorové ochorenie CNS so 100% senzitivitou a 95% špecificitou.

Záver: Predložená štúdia potvrdila úzku korelácia medzi fluorescenčnými signálmi oblastí NADH a FAD na jednej strane a prítomnosťou nádorového ochorenia CNS na strane druhej. Výsledky naznačujú, že fluorescenčná spektroskopia by mohla byť ďalším krokom v diferenciálnej diagnostike expanzívnych procesov CNS.

Kľúčové slová: likvor, fluorescenčná spektroskopia, synchronný fluorescenčný fingerprint, nikotínamid-adenín-dinukleotid (NADH), flavín-adenín-dinukleotid (FAD)

Význam topografie canalis mandibulae a koreňov zubov pre klinickú prax

EUBOMÍR REDAJ, JANA OHLASOVÁ, MARIÁN MRÁZ,
MICHAELA ONDOVČÍKOVÁ, MIRELA ROZPRÁVKOVÁ

*Školiteľé: MUDr. Květuše Lovásová, Ph.D., MUDr. Adriana Molčáková
Ústav anatómie LF UPJŠ, Košice, SR*

Úvod: Z klinického hľadiska sú vedomosti o presnej polohe a variáciách priebehu canalis mandibulae dôležité pri endodontických ošetrovaniach i stomatochirurgických zákrokoch.

Cieľom práce bolo preto autentické zobrazenie canalis mandibulae a jeho topografických pomerov vo vzťahu ku koreňom zubov dolného zuboradia. Vzhľadom na možné komplikácie v klinike, opísané v literatúre, sme sa uvedené skutočnosti pokúsili overiť.

Materiál a metódy: Ako materiál bol použitý preparát hlavy mužského pohlavia v strednom veku so zachovalým chrupom. Na preparáciu sa použili štandardné preparačné nástroje a rôzne rotačné nadstavce ručnej vrtáčky. Predpokladaný priebeh kanála bol naznačený guľičkovým vrtáčikom. Po podsvietení sánky bodovým zdrojom svetla bolo viditeľné zatienenie povrazcovitého tvaru, naznačujúce priebeh kanála. Sledujúc jeho priebeh sme jemným zbrusovaním odstránili vestibulárnu stenu kompaktnnej a väčšinu spongiózneho kosti obklopujúcu kanál. Nervovocievny zväzok prebiehajúci kanálom sme sprístupnili odštiepením tenkej kompaktnnej kostenej lamely. Odstránením mäkkých tkanív a odpreparovaním kompakty sme

obnažili korene všetkých zubov dolného zubaradia vľavo. Zbrusovaním zubov sme sprístupnili ich jednotlivé vrstvy a cavitas dentis. Merali sme morfometrické ukazovatele - parametre canalis mandibulae a vzdialenosť od koreňov zubov. Namerané hodnoty boli porovnávané s nálezmi na RTG snímkach jedincov rovnakého veku. Jednotlivé kroky preparácie boli zachytené fotograficky a ďalej spracované počítačovou technikou.

Výsledky: Kanál, ktorý je obklopený silnou kompakťou a funkčne štruktúrovanou spongiózou prebieha v dolnej tretine basis mandibulae, bližšie k linguálnej ploche. Pod spongiózou ho ohraničuje tenká vrstva kompakty. V ramus mandibulae prebieha šikmo ventrokaudálne, kým v corpus mandibulae smeruje horizontálne, stáča sa a vystupuje nahor ku foramen mentale. Pod 2. premolárom kanál pokračuje takmer pod pravým uhlom nadol ku koreňom frontálnych zubov. Z kanála odstupujú jemné kostené kanáliky obsahujúce nervovocievne štruktúry pre zuby dolného zubaradia.

Uloženie obnažených zubov, sklon koreňov a ich morfológia sú štandardné, s výnimkou 3.molára, ktorý je vertikálne uložený, retinovaný a mierne meziálne sklonený. Vzhľadom na neukončený vývoj molára, sú jeho korene zrastené a canales radices dentis pomerne široké.

Dĺžka kanála od foramen mandibulae po foramen mentale je 65 mm. Priemer je v celom priebehu variabilný; pod 1. molárom je najväčší, vo foramen mentale najmenší. Korene zubov kanál neprekrývajú ani doň nezasahujú. Ich najmenšia vzdialenosť od kanála je u 3. molára, najviac vzdialené od kanála sú korene 1.molára. Porovnanie RTG snímkov s natívnym preparátom približne zodpovedá našim nálezom.

Záver: Predložená štúdia poukazuje na klinický význam lokalizácie canalis mandibulae a topografický vzťah ku koreňom zubov dolného zubaradia. Získaný obrazový materiál je jedinečným prínosom nielen pre študenta medicíny, ale aj pre zubného lekára, či už v oblasti stomatologickej protetiky alebo maxilofaciálnej chirurgie.

Analýza polymorfismů v genech pro TLR-2 A TLR-4 u českých pacientů s chronickou parodontitidou

JAN VOKURKA

Školitel: Lydie Izakovičová-Hollá, Ph.D.

Ústav patologické fyziologie, LF MU, Brno, Stomatologická klinika, FN USA, LF MU, Brno

Úvod: Toll-like receptory (TLRs) patří do rodiny PRR receptorů (pattern recognition receptors), které rozpoznávají různé molekulové vzory mikroorganismů. Aktivace těchto receptorů patogeny (včetně fakultativních) vede k aktivaci intracelulárních dějů, jejichž důsledkem je transkripce řady genů kódujících produkty účastníci se imunitní odpovědi. K nejdůležitějším TLR receptorům rozpoznávajícím parodontální patogeny jsou řazeny TLR-4 a TLR-2.

Cíl práce: Cílem naší práce bylo zjistit frekvence vybraných polymorfismů v genech pro TLRs v české populaci a jejich asociace se vznikem a/nebo rozvojem onemocnění parodontu.

Materiál a metody: Analyzovali jsme polymorfismus v genu pro TLR-2 (Arg-677Trp) spolu se dvěma variantami v genu pro TLR-4 (Asp299Gly a Thr399Ile) u 155 pacientů s chronickou parodontitidou a u 227 kontrolních osob. Všechny polymorfismy byly detekovány metodou polymerázové řetězové reakce (PCR) s následnou restrikční analýzou enzymy Aci I (TLR-2), Nco I (TLR-4 Asp299Gly) a Hinf I (TLR-4Thr399Ile).

Výsledky: Obě varianty v genu pro TLR-4 byly v úplné vazebné nerovnováze. Nepodařilo se nám detekovat žádného homozygota pro vzácnější alelu (299Gly a 399Thr). Prevalence Asp299Gly a Thr399Ile heterozygotů byla 5,2 % u kontrol a 7,4 % u pacientů s parodontitidou. Ještě nižší frekvence vzácné alely (677Trp) jsme pozorovali u polymorfizmu v genu pro TLR-2, kde tyto hodnoty byly 3,1 % u kontrol a 4,2 % u nemocných. Ani u této varianty nebyla v naší populaci nalezena homozygotní varianta Trp677Trp.

Závěrem můžeme konstatovat, že polymorfismy v genech pro TLR-2 a TLR-4 nehrají podstatnou úlohu při vzniku a rozvoji chronické parodontitidy v české populaci, ryze statistickým důvodem je nízká populační frekvence méně četných alel.

Seminář v senátu

Hrozba epidemií a současné možnosti surveillance

Výbor pro zdravotnictví a sociálního politiku Senátu ČR ve spolupráci s 1. LF UK v Praze a Společností pro epidemiologii a mikrobiologii ČLS JEP uspořádaly 8. ledna 2008 ve Valdštejnském paláci v Praze seminář „Hrozba epidemií a současné možnosti surveillance“. Odborná veřejnost si tak připomněla **20. výročí úmrtí epidemiologa prof. MUDr. Karla Rašky, DrSc.**, který byl „otcem“ dodnes ve světě používané aktivní epidemiologické bdělosti (surveillance) a podle jehož koncepce byly pravé neštovice celosvětově vymýceny; poslední přirozený výskyt této choroby byl zaznamenán před 30 lety. Přimo těmto výročím byla také věnována některá vystoupení účastníků (např. dr. **Eva Aldová**, dr. **Karel Markvart** nebo prof. MUDr. **Ctirad John** se vzpomínkami na Patočkův ústav pro bakteriologii a sérologii – texty těchto tří přednášek viz níže). Jiní diskutující před zaplněným jednacím sálem Senátu poukazovali na další epidemiologické problémy a hrozby. Ve všech přednáškách byl však zdůrazněn zásadní přínos práce prof. Rašky, působícího dvě desetiletí na naší fakultě a déle než 30 let ve SZÚ.

RNDr. **Marie Brůčková** se věnovala postupující globální epidemii HIV/AIDS, kterou již bylo nakaženo přes třiatřicet milionů lidí. Zneklidňující je dnes značně stoupající počet infikovaných HIV u nás.

V přednášce nazvané „Proč se musíme bát chřipky“ prof. MUDr. **Jiří Havlík** mj. připomněl, že v letech 1918-19 si tato nemoc vyžádala více obětí než 1. světová válka. Hovořil rovněž o problému ptačí chřipky. Na stále trvající nebezpečí streptokokových infekcí poukázala doc. RNDr. **Jarmila Jelínková**. Pro boj s nakažlivými chorobami přednášející vyzdvihovali význam surveillance, která mimo jiné bezpodmínečně vyžaduje přímé propojení epidemiologie s mikrobiologickou, virologickou, parazitologickou a imunologickou (sérologickou) laboratorii. MUDr. **Pavla Křížová** mluvila o nebezpečném a mediálně často zmiňovaném meningokokovém onemocnění. Podle doc. MUDr. **Bohumíra Kříže** tvoří významnou součást surveillance systematické sledování hladin konkrétních protilátek ve vybrané populaci. Právě takové sérologické přehledy umožnily a umožňují cílený zásah na ochranu obyvatelstva.

V přednášce o nebezpečí animálních infekcí přenosných na člověka varoval prof. MVDr. **Václav Kouba** před zavlečením infekcí do humánní populace prostřednictvím především masa a masných výrobků. Toto riziko je podle něj vyšší než v minulosti, protože podmínky pro jejich dovoz jsou měkčí a systém garancí bezinfekčnosti neexistuje. Zdůraznil nutnost spolupráce lékařské služby se službou veterinární.

RNDr. **Petr Petráš** se zaměřil na střevní bakteriální nemoci a není bez zajímavosti, že v hlášené nemocnosti na salmonelózy je ČR na prvním místě v Evropě.

Ve shrnujícím příspěvku MUDr. **Josef Trmal** zdůraznil, že hrozba epidemií je v dnešním globalizovaném světě stále aktuální. Mimo jiné tomu napomáhá intenzivní cestování, migrace a vliv má i oteplování klimatu, vyskytují se nemoci nové a dochází k návratu nemocí, které byly pokládány za vyřešené.

Na semináři byla přítomna prof. MUDr. **Helena Rašková**, nestor naší farmakologie, a aktivně se ho účastnili oba synové Karla Rašky: prof. **Karel Raška ml.** ve svém příspěvku hovořil o nebezpečí bioterorismu a o tom, jak jsou na bioterorismus připraveny Spojené státy americké, kde působí. Druhý syn, prof. **Ivan Raška**, seminář moderoval.

(Osobnosti Karla Rašky, jeho významu a osudu, jsme se podrobně věnovali ve kapitole Profil ve VNR 2002/3, str. 59-79; viz též www.old.lf3.cuni.cz)

Eva Aldová

Memento epidemie skvrnitého tyfu v Terezíně

MUDr. Karla Rašku jsem poznala ve svých osmnácti letech, když jsem po maturitě v roce 1941 nastoupila jako laborantka do jím řízeného IV. odboru mikrobiologie a epidemiologie Zdravotního ústavu Protektorátu Čechy a Morava. Dnes chci připomenout epidemii skvrnitého tyfu v Terezíně, jejíž likvidací byl odbojovou organizací na sklonku války pověřen dr. Raška v rámci tzv. České pomocné akce.

Zatímco v terezínském ghettu epidemie doutnala, v Malé pevnosti v Terezíně, která v Protektorátu sloužila jako největší gestapácká věznice především pro politické vězně, vypukla na začátku května 1945 naplno. Již od počátku se celá situace zkomplikovala tím, že Němci mylně diagnostikovali pouze břišní tyfus, což je ve srovnání se skvrnivkou „banální“ záležitost. Raška po první neúspěšné návštěvě Terezína však skvrnivku diagnostikoval 3. května u naprosté většiny z vybrané skupiny vězňů, a to pod dohledem esesáckých kulometů. Nicméně se mu podařilo z Terezína již 2. května informovat s pomocí zástupce Mezinárodního červeného kříže v ghettu, dr. Paula Dunanta, protektora K. H. Franka, který k pomocné akci nakonec dal svolení. Tak 4. května do Terezína vyjel první konvoj s dobrovolníky. V něm byly vedle pěti lékařů a několika dobrovolníků také čerstvě vyškolené sestřičky ze zdravotní školy, které v Terezíně odvedly úžasnou práci. Ke konvoji se v Terezíně připojili MUDr. Slach a několik dobrovolníků z roudnické nemocnice, v Malé pevnosti další čtyři lékaři-vězně. S lítostí musím říci, že čtyři dobrovolníci z pomocné akce, včetně dvou sestřiček, skvrnitému tyfu v Terezíně podlehli.

Situace v Malé pevnosti byla úděsná s více než tisícem nemocných skvrnivkou ke dni 4. května. V té době neměli dobrovolníci k dispozici vhodné očkovací látky či léky proti skvrnivce a měli jen půl kilogramu DDT. Akce byla vedle různého zdravotnického materiálu zabezpečena klasickou výbavou pro odšívování, holení a koupání. Velmi se zde však osvědčil Raškův bakteriofág, s nímž jsme slavili úspěchy s dysenterii doprovázející skvrnivku. Bohužel však se boj s epidemií zkomplikoval tím, že vypuknutí pražské povstání znemožnilo příjezdy nových dobrovolníků a materiální pomoci z Prahy. Skvrnivkou v Malé pevnosti nakonec onemocněly asi tři tisíce z pěti tisíc tří set vězňů .

Situace se zkomplikovala dalším průběhem událostí. Dne 5. května večer utekli z Terezína příslušníci SS a v ghettu, kde doposud panoval pořádek, nastal chaos. Do značné míry přestaly fungovat každodenní služby a bohužel také nedošlo k vytvoření sanitárního kordonu, aby skvrnivka nebyla zavlečena mezi civilní obyvatelstvo. K okamžitým nápravám, které Raška bezpodmínečně vyžadoval, zpočátku nedocházelo. Vynikající a obětavou práci však po nepatrném zaváhání vykonala zdravotní služba ghetta, která čítala mnoho set osob včetně sto osmdesáti lékařů. K nim ještě přibýlo několik desítek lékařů z tzv. evakuačních transportů. Nákaze podlehl čtyřicet tři pracovníků zdravotní služby ghetta.

Ke dni 6. května v ghettu epidemie skvrnivky doutnala jen v několika budovách, ale vzhledem k celkové situaci bylo jasné, že i v ghettu vypukne epidemie v několika málo dnech či týdnech. Podstatou epidemie v ghettu bylo, že od 20. dubna do Terezína postupně dorazily evakuační transporty. Stav evakuovaných vězňů byl v některých transportech tak nepředstavitelně úděsný, že ve vagónech docházelo k projevům kanibalismu. Počet osob v ghettu se tím výrazně zvýšil a 7. května činil více než třicet dva tisíc. Jak jsem se od osob z těchto evakuačních transportů dozvěděla, Němci úmyslně rozšířili skvrnivku tím, že při likvidaci koncentračních táborů v Německu do každého vagónu se zdravými, ale zavšivenými osobami dali současně nemocné se skvrnivkou. A tak se během cesty do Bohušovic u Terezína mnozí z nich skvrnivkou nakazili. Před dvěma lety jsem se ve Francii setkala s paní Broda, která se spolu se svojí sestrou dostala v transportu z Bergen-Belsenu do Terezína. Sestra paní Broda se právě během transportu skvrnivkou nakazila. Paní Broda s dojetím vzpomínala, že její sestře, když u ní vypukla skvrnivka, profesor Raška pomohl a zachránil ji.

Situace se stávala neúnosnou. Boj s epidemií nakonec pomohla vyhrát Rudá armáda, která 13. května odvelela do Terezína pět vojenských nemocnic a sanitní vlak. A nejen to, Terezín se konečně stal uzavřeným městem, které začali hlídat rudoarmějci se samopaly. Nemohu nezpomenout, že o poskytnutí pomoci Rudou armádou se v Praze zasloužila paní profesorka Rašková. Roli v tom hrála nejen její osobnost, ale také skutečnost, že mluvila rusky. A mimochodem, Ivan Raška se narodil o týden později.

Na likvidaci epidemie se společně podílela Rudá armáda, zdravotnický personál ghetta a Česká pomocná akce, která se později stala Státní pomocnou infekční nemocnicí v Terezíně. Epidemie byla již na počátku června plně pod kontrolou. Skvrnivkou se v Terezíně nakazily tisíce osob. Epidemie si vyžádala mnoho set obětí v Malé pevnosti a ghettu, ale také oběti v okolí Terezína. Vyžádala si mnohé oběti z řad zdravotníků, ať již z Rudé armády, zdravotní služby ghetta či České pomocné akce. Je především Raškovou zásluhou, že se skvrnivka nerozšířila po Československu a celé Evropě.

Jak parafrázovat význam terezínské epidemie pro dnešek? Jak sama vím a také slyším od bývalých spolupracovníků, výraz „epidemiologie“ dnes v podstatě představuje nic neříkající slovo. **Každodenní epidemiologie však vyžaduje plné nasazení vyžadující doslova a do písmene vojenskou disciplínu a pevnou ruku, která je s implementací surveillance nutná k úspěchu jak v oblasti prevence, tak v boji s již vypuknuší epidemií. Mám takový pocit, že se dnes epidemiologie stala „slouhou“ hygieny a bohužel náplní práce epidemiologů je někdy pouhé vyplňování a rozesílání formulářů.** Profesor Raška by to nikdy nedopustil. Potlačení epidemie v Terezíně je jedním z příkladů chování profesora Rašky jako epidemiologa svědčícím o důležitosti a nezastupitelnosti epidemiologie pro naši současnou společnost.

Seminář o hrozbě epidemií 8. 1. 2008

Karel Markvart

Výročí globální eradikace pravých neštovic

Ve svém příspěvku bych chtěl k dnešnímu tématu boje proti nákazám a surveillance těchto onemocnění připomenout jedno významné výročí - 26. 10. 2007 uplynulo již 30 let od historického okamžiku, kdy se naplnila vize úplného vymýcení pravých neštovic formulovaná objevitelem očkování proti pravým neštovicím Edwardem Jennerem koncem 18. stol. V malém přístavním městečku Merka v Somálské republice byl týmem, který jsem vedl (americký lékař a střední zdrav. prac.), zjištěn případ onemocnění pravými neštovicemi u 23letého kuchaře místní nemocnice Maow Maalina a jak ukázalo rozsáhlé pátrání po kontaktech, byl tento nemocný posledním případem varioly na světě vyskytnuvším se v přírodních podmínkách. O rok později byl sice ještě zaznamenán další případ, ale v tomto případě se jednalo zřejmě o laboratorní infekci fotografky univerzity v Birminghamu Jane Parkerové. Způsob přenosu nebyl v tomto případě jednoznačně osvětlen.

Poslední případ přenosu varioly v přírodních podmínkách byl tečkou za mnohaletým úsilím SZO skoncovat s touto chorobou, která provázelo lidstvo celou jeho dokumentovanou historií a byla ságou smrti, slepoty a zohavení. V souvislosti s tématem dnešního semináře a eradikací pravých neštovic bych rád vzpomněl i na významného českého epidemiologa prof. K. Rašku, který v roce 1964 prosadil na půdě SZO nový moderní přístup aktivní surveillance v boji s pravými neštovicemi, a jím vytyčená úspěšná strategie a taktika boje s touto nákazou byla v roce 1980 na 33. valném shromáždění SZO završena prohlášením o dosažení globální eradikace varioly. Podíl prof. Rašky na globální eradikaci neštovic byl bez nadsázky klíčový, což bylo oceněno i udělením Jennerovy medaile Britskou královskou lékařskou společností v roce 1984. Bez přispění prof. Rašky by neštovice dodnes představovaly závažný zdravotnicko-ekonomický problém.

V kontextu tohoto prohlášení je zajímavý názor, který na podzim roku 2007 vyslovil emeritní ředitel sekce globálního programu eradikace pravých neštovic CDC Don Millar, M. D, v Atlantě, že eradikace tohoto onemocnění probíhala ve „specifickém období“ 70. let minulého století, kdy se program mohl ve většině rozvíjejících se zemí Asie a Afriky opírat o relativně zachovalou infrastrukturu., tj. relativně fungující síť zdravotnických služeb, síť cest, železnice, telegraf atd. Dnes je např. v některých zemích západní i východní Afriky, ale i jihovýchodní Asie situace v tomto směru katastrofální, a proto pochybuje, že by cíle tohoto programu mohly být v současných geopolitických podmínkách splněny. Tato poznámka podtrhuje význam rozhodnutí SZO a prof. Rašky prosazovat program eradikace po vyhodnocení všech faktorů, tedy i těch shora uvedených, právě ve zvoleném období koncem 60. a v průběhu 70. let minulého století.

Na programu eradikace pravých neštovic se podílelo v hlavních endemických oblastech západní a východní Afriky a jihovýchodní Asie více než 20 českých a slovenských epidemiologů a úspěch programu se stal dokladem úspěchu široké mezinárodní spolupráce při řešení globálních problémů týkajících se šíření nálezů v širším slova smyslu.

Proč toto významné výročí připomínám: likvidace viru a možnosti jeho přenosu v jeho přirozeném prostředí nebyla totiž konečnou tečkou historie tohoto onemocnění. Medicínský přínos eradikace vyjádřený záchranou cca 2 milionů životů ročně – takový byl odhadovaný počet úmrtí před započítáním programu - a její ekonomický dopad, který umožnil přesunout miliardy (odhadem 1-2) dolarů vynakládaných na výrobu očkovací látky, očkování, do dalších programů SZO, jako byly imunizační programy, boj proti průjmovým onemocněním, HIV atd., je v současné době ohrožen snahou využít kmeny divokého viru, který je dosud uchováván ve dvou vybraných laboratořích světa, pro vojenské účely a jako zbraň bioterorismu. Zejména posledně zmíněná možnost zneužití a vědomí, že valná část lidské populace již není

proti této nákaze chráněna očkováním, které bylo na doporučení SZO po deklaraci globální eradikace neštovic zastaveno, je alarmující a **zprvu zdravotní význam eradikace byl přetaven do problému geopolitického; zneužití tohoto skvělého výsledku mezinárodní spolupráce v oblasti boje proti nákazám představuje nyní reálnou hrozbu. Tím více je nutné podporovat myšlenku programu surveillance a rychlého varování při zavlečení nebezpečných nálezů do nechráněné populace.** Zde si také musíme klást otázku, zda by ve světle hrozby bioterorismu nebylo vhodné v případě podezření z bioteroristického útoku očkovat i v České republice vybrané skupiny obyvatel, které by v těchto havarijních situacích byly při jejich řešení exponovány (integrováný záchranný systém). Také je otázkou, jestli by světové společenství nemělo zvážit, zda je nutné uchovávat za současné geopolitické situace plně virulentní kmeny viru neštovic v mrazicích boxech vybraných laboratoří, i když pouze pro deklarované vědecké účely. Zabezpečení sbírkových kmenů viru divokých neštovic se opírá o systém, jehož nejslabším článkem je lidský faktor. Selhání lidského faktoru není nikdy možné vyloučit.

Seminář o hrozbě epidemii 8. 1. 2008

Ctirad John

I u Patočků ctili epidemiologii

Patočkův ústav pro bakteriologii a sérologii nebyl za prvé republiky mikrobiologickou tišinou. Mimo jiné byl i místem zrodu naší lékařské mikrobiologie. Většina výzkumné práce těžila z diagnostického materiálu, vztah výzkumu k potřebám klinika a patologického anatoma byl velmi úzký a tvořivý. Čtete-li však Patočkovu studii z poloviny čtyřicátých let „V čem a jak může pomoci moderní bakteriolog chirurgovi při jeho léčebné práci“, zaujme vás podkapitola věnovaná epidemiologickému pátrání v chirurgii. Patočka se tu věnuje především postoperačním komplikacím streptokokovým, u nichž „dokonce bývá naznačena i křivka malignity průběhu, která je typická pro epidemie infekčních chorob“.

Směrotvorným podnětem pro pracovní orientaci našeho ústavu – ale i pro celou československou mikrobiologii – byl v květnových dnech statečný odjezd pokrokových českých zdravotníků do terezínského koncentračního tábora s cílem potřít epidemii skvrnivky. Paní doktorka Aldová zde již ukázala, jak osudově byla česká pomocná akce Terezín spjata s nebojácností a organizační rozhodností profesora Rašky. Pan profesor tehdy předpokládal, že by se mohl skvrnivkou nakazit. Již 2. 5. 1945 na sobě našel veš. Požádal proto o personální výpomoc. Bez jakéhokoliv

zaváhání odjel 12. 5. do Terezína profesor Patočka. Problematika skvrnitého tyfu ho velmi zajímala. Za války společně s profesorem Heřmanem Šiklem toto onemocnění diagnostikovali z materiálu odebraného při Patočkově inspekční návštěvě v koncentračním táboře v Letech u Písku. V Terezíně Patočka zůstal do konce července, kdy byla epidemie zvládnuta. V záznamu pořízeném pro památník Terezín oceňuje významnou spolupráci se sovětskými armádními epidemiology. Zdůrazňuje především kázeň, která panovala v nemocnicích s ruským velením. V dokumentu je zajímavá poznámka: „Na samém začátku epidemie umíralo nejvíc lidí na skvrnitý tyf. Pak se však podařilo tuto epidemii zvládnout a nebezpečnější se stala dyzentérie, která si v té době vyžádala nejvíce obětí.“ Rozvoj epidemie dyzentérie názorně demonstroval, jak významným činitelem při řešení některých infekcí je stav přirozené odolnosti organismu.

Inspirativní charakter měla pro naši epidemiologii bratislavská konference o ohnivých nákazách (1954), která byla naší poctou k sedmdesátinám akademika J. N. Pavlovského. Především v československé parazitologii se otevřela cesta k poznání souvislostí mezi patogenními mikroorganismy a jejich hostiteli, kteří jsou opět závislí na dalších hostitelích žijících v určitých ekologických podmínkách. Bezprostředně v roce 1955 Raška rozjel velkou akci „Kraslice“, v níž se velmi zešířila studovalo ohnisko Q horečky. Málokdo ví, že první sérologický průkaz tohoto onemocnění byl proveden v našem ústavu. Vlastnili jsme antigen, který přivezl pan profesor Jírovec z Rumunska.

V našem ústavu jsme rozvíjeli Patočkovu koncepci antropozoonóz. Ve spolupráci s patologickými anatomy byla u nás prvně rozpoznána adnatní forma listeriózy. Částí profesionální přenos brucelózy z hospodářských zvířat na člověka nás ponoukl ke studiu této infekce. Vznikla naše úzká spolupráce s veterinárními mikrobiology. O brucelóze jsme vydali několik kolektivních monografií věnovaných patogeneze, imunogeneze, ale i její epidemiologii, klinice, diagnostice a léčbě. Byl jsem velmi rád, když mých sérologických přehledů o výskytu brucelózy v Čechách pan profesor Raška využil v Ženěvě při zdůvodňování potřeby zřídit světovou sérologickou banku.

Dovolte mi, prosím, provést v mém rozpomínání filmový stříh. Na Fórech 2000, organizovaných prezidentem Havlem, jsem vždy neobyčejně pozorně sledoval apelatívní projevy Jeffrey D. Sachse, ředitele Harvardského institutu pro mezinárodní rozvoj. **Mé souznění vždy vyvolávalo Sachsovo zpřizvučňování ekologických podmínek při studiu šíření nakažlivých chorob v tropech. Při té příležitosti nebylo možné nezpomenout na Raškovu koncepci epidemiologické bdělosti. Na jeho úsilí podněcovat sledování celého procesu šíření sdělné nemoci. Na jeho výzvu zaostřovat pozornost i na vedlejší ekologické faktory, které podstatně ovlivňují průběh a šíření infekčního onemocnění.**

V měsíci, kdy profesor Raška slavil padesátipáté narozeniny, jsem pobýval v moskevském Gamalejově ústavu u prof. Veršilovové. Na pana profesora jsem

velmi vzpomínal. Když jsem při toulání Moskvou vystoupil z metra na Majakovského náměstí a stanul před masivem básnickovy sochy, napadla mne metaforická paralela: „Majakovský, tambor burčující poezie – Raška, tambor burčujícího pojetí epidemiologie. O pětapadesátinách pana profesora jsem v blahopřání zaslaném do Ženevy s uzarděním svoji metaforickou paralelu napsal. Pan profesor v odpovědi říká, že srovnání je příliš lichotivé. Zmiňuje se o prvých výsledcích své práce ve WHO a jako vyznačovač diskuzí a polemik mne vyzývá k vyjádření stanoviska a připomínek. Dovolte, abych upozornil na závěr dopisu: „Jistě víte, že prof. Patočka měl a má v Indii veliký úspěch. A už jsem vše připravil, aby byl za 12-18 měsíců znovu pozván – v lepší sezóně a za ještě lepších podmínek. Je to nesporně odborný a politický úspěch.“

Bratislavský dr. František Nižňanski, můj vzácný přítel a spolupracovník při řešení patogeneze, imunogeneze a epidemiologie brucelózy, říkával: „Patočka a Raška? Dvaja kohúti na jednom dvore. Ale oni sa majú radi!“ Já to dnes potvrzuji. A velmi rád.

Seminář o hrozbě epidemií 8. 1. 2008

Zuzana Miškovská

RENECOP 2008 - setkání praktických lékařů

Společnost všeobecného lékařství ČLS JEP

Ve dnech 11.–13. ledna 2008 se v maďarském Visegrádu konalo další jednání praktických lékařů ze zemí střední a jihovýchodní Evropy, jako hosté vystoupili kolegové z Kanady. České praktiky reprezentovali Havlová, Maňas, Miškovská. Ústředním tématem byly změny v primární péči v poreformním období.

Takto byly prezentovány nejžhavější problémy:

Rumunsko a Moldávie:

Problémem je dosažení stejné kvality poskytované péče i pro **národnostní menšiny** - jejich příslušníci nejsou sociálně a psychicky integrováni, lékařům nezbyývá než se přizpůsobit jejich tradicím - naučit se respektovat jejich vnímání světa, hodnot, rodinného a klanového uspořádání.

Rumunsko:

Zdravotní pojišťovny byly založeny roku 1997, roku 1998 byla stanovena pravidla pro systém, zároveň byli osloveni pacienti a byly podepisovány první smlouvy mezi praktiky a pojišťovnami. Tyto smlouvy se obnovují každý rok, platba je kombinovaná, kapitace + servis, kapitace má jen 4 věkové skupiny: 0-1, 1-4, 4-59, nad 60 let, praktický lékář (PL) má limit 2000 lidí a/nebo 2.300 přepočtených pacientů.

Pojištění má pro klienty zdravotních pojišťoven **3 úrovně**: 1. základní, 2. minimální (pro neplatce a podobné sociální případy, zahrnuje jen první pomoc, porod, imunizaci a epidemiologický dohled) a 3. fakultativní - pro cestující a pracující z Evropské unie.

Ekonomický status rumunského PL: je OSVČ, svobodná profese, může rozšiřovat i soukromé aktivity, je manažérem kvality - medicínské, administrativní i personální.

Problémem je tanec mezi povinnostmi PL a právy pojišťoven a pacientů.

Dalším velkým problémem je zajištění **pitné vody** pro obyvatelstvo. Takže běžným úkolem praktika je nabrat vodu ze studně a odeslat na rozbor. Poznámka: je to ale problém celé Evropy - v Evropě nemá bezpečnou pitnou vodu přes 40 milionů obyvatel!

Řecko:

Důležité je i respektování **spirituality**, přestože moderně vzdělaní lékaři nemusí být sami věřící. Je v podstatě jedno, jakou víru vyznává náš nemocný, ale věřící mají lepší průběh hojení a uzdravování, protože své starosti (rozuměj: stressory) ihned předávají někomu jinému, nemusí se cítit zcela odpovědní za svůj život a chyby. (*Redakce VNR upozorňuje na obsáhlou stat' prof. Kršiaka Spiritualita a zdraví ve VNR 4/2007.*)

Srbsko:

Tématem dne je **decentralizace**, vznik nezávislých praxí. Primární péče je poskytována na třech úrovních: kromě samostatných ordinací i ambulance na poliklinikách a klinikách.

Každé město si buduje vlastní primární péči, takže PL mají různý status a jiné vyjednávací pozice s ministerstvem.

V roce 2008 začíná experimentálně kapitační platba, začínají **akreditace** praxí.

Srbsko a Kanada:

Na setkání byl představen společný projekt „**Sociální determinanty zdraví**“, který vychází z teze, že starší lidé své chování a přístupy ke zdraví nezmění, ty „už musíme doléčit, jak to jde“. Pro zdraví je ovšem nutný nejen dobře fungující zdravotní systém včetně primární péče, ale také celkový přístup společnosti k zodpovědnosti

za zdraví. Autoři projektu se tedy soustředili na působení na mladé lidi, kteří své názory a sociální vazby teprve tvoří.

Ve výzvě **Photovoice** dostali mladí lidé za úkol pomocí fotografií odhalit typické znaky sociálního zdraví ve svém okolí, kritizovat a diskutovat co je veselé, co je typické, co ovlivňuje náš život, proč je tento problém, a proč je závažný: působivé byly obrázky a diskuse nad kouřícími dětmi, arabskou ženou shánějící kondom apod.

V Srbsku propagují **zdravotní systém nakloněný mládeži**. Vytvořili a zveřejnili plakáty a billboardy se šťastnými ošetřenými teenagery - nechali se vyšetřit na HIV, poslechli edukaci o drogách, o potratech apod.

Z české delegace

MUDr. Marika Dědinová představila Sdružení maďarských lékařů v České republice - nyní po založení má 100 členů, stále hodně Maďarů v Česku studuje. Představila také českou reformu – důraz na spoluúčast a spoluodpovědnost občanů za své zdraví.

MUDr. Zuzana Miškovská představila nové doporučené postupy, a především fakt, že součástí doporučených postupů (DP) mají být i informace pro pacienty. Také spolu s **MUDr. Alicí Havlovou** představila model implementace DP pro sestry PL a první hodnocení této iniciativy v projektu Mama nostra.

MUDr. Otakar Maňas připomněl, že všechny odborné úspěchy SVL, včetně tvorby a implementace DP, jsou výsledkem práce mnoha nadšených dobrovolníků; české zdravotnictví a primární péče však potřebují skutečnou reformu, která přinese nové finance. Reforma je nyní vnímána spíše jako výzva pro **byznysmeny**, aby se ve zdravotnictví obohatili: například se zdá, že jeden vlastník bude mít i zdravotní pojišťovnu i ordinace praktiků i nemocnice.

V diskuzi

zazněly obavy ze stárnutí PL - je to problém mnoha zemí a souvisí s orientací mladých lidí jen na peněžní odměnu. Jak řekl maďarský kolega: „Dokud se nás mladí lékaři budou ptát, co si jako PL vydělají, nezískáme nikoho. Musíme jim dát jinou motivaci.“

Čím více se budou PL setkávat, čím více se budou navzájem ptát a diskutovat, tím budou PL silnější a mohou více tlačit na své vlády a ovlivňovat reformy.

Na závěr

měl proslov **prof. Christos Lionis**, vědecký sekretář WONCA: Mj. řekl: „Pozorují vaše jednání čtyři roky a musím s radostí konstatovat, že pokroky děláte, ale máte jinou situaci a jiné tradice, než klasický anglo-americký svět. **Nepouštějte se americkou cestou, rozšiřujte ideu svobody praktického lékaře, držte se teze sociálního cítění ve zdravotnictví.**“

Anna Havránková

XXVIII. Kaňkův pražský onkologický den gynekologů

Gynekologicko porodnická klinika 3. LF UK Praha

V prosinci se již tradičně koná Kaňkův pražský onkologický den gynekologů. Jde o jednodenní konferenci, kdy se dle myšlenky zakladatele tohoto dne prof. MUDr. Jiřího Kaňky, DrSc., setkávají gynekologové s onkology a řeší problematiku předra-
kovinných stavů a gynekologických zhoubných nádorů.

Už 1. pražský onkologický den gynekologů v roce 1979 vzbudil velký zájem mezi onkology a gynekology zabývajícími se onkologickou problematikou. Ukázalo se, že myšlenka prof. Kaňky uskutečnit takové gynekologicko-onkologické setkání byla nejen originální, potřebná, ale i nadčasová. Na těchto konferencích vždy nové poznatky prezentovaly vyzvané kapacity, ale byl zde dán prostor i začínajícím lékařům s jejich koreferáty. Diskuze mezi gynekology a onkology bývaly vždy bouřlivé a závěry konference přinesly mnoho poznatků a doporučení do praxe.

V osmdesátých a devadesátých letech byl Pražský onkologický den gynekologů jedinou konferencí, kde se gynekologové a onkologové mohli setkat a kde si mohli vjasnit své názory. Ale i v dnešní době, kdy je již řada onkologických kongresů, má Kaňkův den gynekologů své místo. Potvrzuje to jeho návštěvnost, a to nejen klinickými či nemocničními lékaři, ale také lékaři ze soukromé sféry.

Velkou účast - nejen z řad lékařů, ale i sester a studentů naší fakulty - měl i poslední, XXVIII. Kaňkův onkologický den gynekologů - byl dne 14. 12. 2007 v Syllabově posluchárně 3. LF UK. Jednání konference bylo rozděleno do dvou částí.

Dopoledne bylo věnováno problematice vakcinace proti Human papillomaviru, tedy primární prevenci karcinomu dolního genitálního traktu, především děložního čípku. Přednášky virologů dr. Tachezy a dr. Hamšíkové o imunologii papilomavirů a nových výsledcích vakcinačních studií byly odborně na vysoké úrovni a samozřejmě vzbudily velký zájem publika. Hlavní pediatr věnující se vakcinačním programům - dr. Cabrnchová - sdělila nové zkušenosti a problémy při vakcinaci ze strany pediatrů. Je velmi zajímavé, že vakcínou proti HPV bylo proočkováno několik tisíc dívek do 15 let, že zájem rodičů o očkování je velký. Vakcínou HPV se dokonce již očkují i chlapci.

Doc. Rob ve svém sdělení zhodnotil kontroverzní doporučení vakcinace vydané ČGPS se současným poznáním. Tedy hlavně doporučením očkovat dívky až po 15. roce života, názory na plošnou vakcinaci děvčat atd.

Druhá část konference byla věnována onkologické problematice. Byla zde přednesena velmi zajímavá souborná sdělení i koreferáty na téma progresu a recidivy zhoubných gynekologických nádorů – ovaria, endometria a prsu. Je velmi potěšující, že se konference aktivně účastnili zástupci pražských i mimopražských klinik a že zde zazněly tradičně i přednášky slovenských kolegů. Jako vždy byla velmi početná aktivní účast přednášejících, z naší fakulty jak se soubornými referáty dr. Kubecová, dr. Brychta za onkologickou kliniku, za gynekologickou kliniku dr. Tikovský a dr. Nováková, tak s koreferáty. Velmi hodnotíme i účast zástupců patologů.

Diskuze byla velmi podnětná a z konference vylupnula řada doporučení pro praxi.

V závěru konference byla schválena i témata dalšího, už XXIX. Kaňkova pražského onkologického dne gynekologů, který se bude konat 14. 12. 2008. Jednat se bude o stavu vakcinace proti HPV v České republice po dvou letech a o progresi a recidivě zhoubných nádorů čípku, vagíny a vulvy.

Doufáme, že i v dalších letech bude konference úspěšná a najde si své posluchače – k účasti aktivní či pasivní srdečně zveme všechny zájemce.

ZDRAVOTNICTVÍ

UNIVERZITNÍ NEMOCNICE
JUBILEUM ZDRAVOTNICTVÍ

Jaké univerzitní nemocnice?

Akademický senát Univerzity Karlovy 15. února 2008 vyzval ministerstvo zdravotnictví, aby zainteresovaným vysokým školám poskytovalo aktuální informace o záměrech týkajících se reformy fakultních nemocnic a aby se zdrželo dezinterpretace výsledku dosavadních jednání. K dohodě (mezi UK a MZ) v zásadních otázkách nedošlo.

Jak vyplývá z informací, poskytnutých novinářům **na tiskové konferenci 23. ledna 2008**, považuje Univerzita za jeden z hlavních problémů návrh, aby univerzitní nemocnice měly charakter akciové společnosti. Tato zvolená právní forma totiž přináší celou řadu nejasností; UK by se v žádném případě nerada vzdávala svého vlivu v oblasti vědy a výzkumu a klinické výuky, což by nastalo, pokud by univerzity byly v uvažované a. s. minoritním vlastníkem. Dalšími spornými body jsou mj. oblast pracovně-právních vztahů, převoditelnost akcií, oddlužení nemocnic, financování vědy, akreditace studijních programů atd.

Proti návrhu zřídit univerzitní nemocnice jako akciové společnosti se postavila i **Česká lékařská komora**. Na svých webových stránkách mj. připomíná, že státu by náleželo 66 % akcií a univerzitě pouze 34 %. Převod akcií má být podmíněn souhlasem valné hromady, avšak v nakládání s akciemi návrh omezuje jen univerzitu, která by své akcie mohla převést pouze na jinou univerzitu. Naopak stát – majoritní vlastník – může s akciemi nakládat libovolně. V případě finančních problémů univerzitní nemocnice a. s. je zcela reálný převod části akcií na soukromého vlastníka, třeba i kapitalizací pohledávek. Ekonomickou zranitelnost univerzitní nemocnice a. s. zvyšuje skutečnost, že třetinový vlastník – univerzita – je velmi slabý a hospodaří pouze se zlomkem finančních prostředků, které potřebuje nemocnice k poskytování zdravotní péče.

Po uzávěrce

22. února 2008

Česká konference rektorů konstatuje, že aktuální podoba návrhu věcného záměru zákona o univerzitních nemocnicích se od původní verze zásadně neliší, a proto potvrzuje své odmítavé stanovisko z prosince 2007 a svou podporu společnému stanovisku Masarykovy univerzity, Univerzity Karlovy v Praze a Univerzity Palackého v Olomouci. ČKR odmítá přeměnu fakultních nemocnic na akciové společnosti s minoritním podílem univerzit a konstatuje, že by mohlo dojít k ohrožení vzdělávání, vědy a výzkumu v lékařských a příbuzných oborech.

26. února 2008

Univerzita Karlova sděluje, že v komunikaci s Masarykovou univerzitou a Univerzitou Palackého dokončuje alternativní návrh záměru na zřízení univerzitních nemocnic. Měly by být právníckými osobami veřejného práva svého druhu (sui generis), které nejsou založeny za účelem podnikání.

Profesor Pafko se obává privatizace nemocnic

Ministr Tomáš Julínek připravuje zákon o univerzitních nemocnicích, který by současné fakultní nemocnice změnil ze státních příspěvkových organizací na akciové společnosti, kde by měl dvě třetiny akcií stát a třetinu univerzity. Státu přitom zákon nezakazuje akcie dál prodávat. Návrh komentoval 4. 2. na serveru Aktuálně.cz elitní chirurg Pavel Pafko. V rozhovoru s Petrem Holubem řekl:

Podle návrhu pana ministra by měl mít dvě třetiny akcií stát a třetinu univerzita. Nakolik by to pomohlo škole, to nevím. Přemýšlím tedy, co je vlastně cílem. Otázka zní, jestli je cíl dvě třetiny stát a jedna třetina univerzita, anebo je to mezistupeň k dalšímu pokračování eventuální privatizace těchto nemocnic. Pak se děším a ptám se, co bude dál.

Univerzitní nemocnice se vám tedy jednoznačně nelíbí?

Univerzitní nemocnice jsou na jedné straně správné, protože se tím překoná dvoukolejnost. Tady v nemocnici jsou zaměstnanci ministerstva zdravotnictví a školství. Mají dokonce jiné platové tabulky, víc berou zdravotníci. To je velmi špatně, protože dělají prakticky stejnou práci. Školští zaměstnanci musejí pracovat rameno na rameni vedle zdravotnických za různé peníze.

Jste tedy proti převodu na akciové společnosti?

Jen se ptám, co se tím změní. Vznikne akciová společnost, kde bude mít stát majoritu. Teď ji má, tak co se tím mění? Vnímám to tak, že jde o první krok k další privatizaci. Politikům je naprosto jasné, že teď nemohou říct: prodáváme Motol.

Už to tu bylo, když chtěli prodat Nemocnici Na Homolce, a to několikrát. Ale odpor byl tak velký, že už nikdo neřekne: prodávám Motol, Karlák a Vinohrady. To nemůže projít. Výhodou akciových společností mohou být smluvní platy. Jejich představenstvo může ohodnotit lidi, podle toho, co organizaci skutečně přinášejí. Ale jestli tohle je jediný důvod, tak tomu pořád nerozumím.

Výhodou univerzitní nemocnice má být, že jako akciová společnost bude formálně oddělena od univerzity, která si v nemocnici nasmlouvá možnost posílat studenty na praxi. Je to přece průhledné řešení?

Jak je to dnes? Jsou to posluchárny, a tak se chvíli hádá ředitel s děkanem, kdo platí vodu a světlo. Ale děkan mu řekne: my školští tady pracujeme. A pokud by přestali pracovat všichni asistenti, docenti a profesori placení převážně fakultou, tak se nemocnice během týdne položí. Mezi fakultou a nemocnicí to běží samospádem desetiletí. Není to nejlepší, ale nic se na tom výměnném obchodě nezmění ani zákonem. Jen se bude dohadování odbývat ve správní radě.

Dalším argumentem je větší odpovědnost manažerů. Dnes jim za špatné výsledky může být pouze stržen plat, u akciových společnostech budou ručit dokonce vlastním majetkem. To nemůže zlepšit hospodaření nemocnic?

Pokud si stát akciové společnosti nechá, komu budou manažeři ručit? Zase jen státu. V tom nevidím rozdíl.

Proč si myslíte, že privatizace nemocnic neprospívá kvalitě zdravotní péče?

Už vidím, jaký má vliv privatizace nemocnic ve Středočeském kraji. V řádu stoupá počet pacientů ze Středočeského kraje, kteří přicházejí do Motola. A kromě privatizace se ve Středočeském kraji nic nezměnilo. Možná mají lidé pocit nestability, to nevím. Ale zcela jasně vím, že sem víc posílají takzvané těžké pacienty. Každý těžký rovná se drahý. Fakultní nemocnice jsou na ně jak technicky, tak i personálně připraveny. Ale je třeba, aby peníze šly za pacientem, jinak na tom fakultní nemocnice prodělají.

Podle vás by byla privatizace dvaceti velkých státních nemocnic ještě větší problém než privatizace na krajích?

Privátní subjekt si v každé lidské činnosti lépe ohlíká peníze. Státní peníze jsou zdrojem korupce. Myšlenka, že si privátní subjekty lépe ohlíkají své hospodaření, je správná, ale nemůže se tím začít. Na počátku je nutno naprosto jasně stanovit, na co má všeobecné pojištění peníze. V tom ministerstvo stále lavíruje. Teď nám vozí z nemocnic, které jsou akciovými společnostmi, drahé pacienty. A já se ptám, až budu akciovka stejně jako ostatní, kde skončí ti lidé, na kterých nemocnice prodělá?

Když k vám přijde drahý pacient, tak dnes ho můžete vzít a v akciové společnosti už byste nemohl? V akciové společnosti by byl větší tlak, abyste ho odmítli?

Samozřejmě. Akcionáři se na konci roku ptají, jak jsme na tom s cenou našich akcií. Cílem každé akciové společnosti je vytvořit zisk a je jiná debata, jestli zisk investují zpátky v nemocnici, nebo jinde. Na druhé straně, akciové společnosti nikdy nikdo žádnou ztrátu nezaplatil. To nejde.

Dnes tedy neexistuje pravidlo, že za každého pacienta dostanete dobře zaplacenou?

Jsmo placeni paušálem. Když dnes přivezou několik těžkých pacientů, tak se můžete dostat do problému. Už dnes máme plán na všechno. Kdybych se do toho dva tři měsíce nevešel, zavolá si mě ředitel nemocnice. Už se to na některých odděleních stalo, ale zatím se všechno podařilo rozumně domluvit.

Čtyři nefakultní státní nemocnice už píšou privatizační projekty. Ten je převede na akciové společnosti a vláda pak rozhodne, co s nimi. Stejně mají postupovat fakultní nemocnice, pokud se zamítne návrh zákona o univerzitních nemocnicích. Nebojíte se toho?

Slyšel jsem o tom a znovu říkám: Kdo pak bude garantovat zdraví obyvatelstva a další edukaci lékařů? Neumím si to představit. Ale ještě jsem neslyšel, že by se nějaký stát zbavil ve zdravotnictví poslední stanice.

Petr Holub, Aktuálně.cz 4. 2. 2008

(O univerzitních nemocnicích viz též str. 14 a str. 59)

Jindřich Beránek

120 let veřejného zdravotnictví

Od počátku ledna 1888 diskutoval zemský sněm o zákonu, který se stal milníkem v dějinách zdravotnictví. Pojednával o organizaci zdravotnické služby v Království českém. Jím skončila platnost tereziánského zdravotního řádu z r. 1753, v němž přežíval už rozpor mezi tím, že chyběly účinné moderní způsoby léčení v terénu, ač se rychle vyvíjely možnosti terapie.

Z přijatého zákona vyplývala obcím povinnost zřídit a platit ze svého rozpočtu lékaře obecního, resp. obvodního (pro několik spojených menších obcí). Díky tomuto zákonu se začali lékaři na venkově usazovat a státem reglementovaná a obcemi placená síť terénních lékařů rovnoměrně a poměrně hustě pokryla celou zemi. Počet absolventů obou pražských lékařských fakult se více než zdvojnásobil (v roce 1888 vzrostl jen na české fakultě ze 405 na 1059 mediků). Tak se nebývale zvýšila dostupnost lékařské péče pro mnohem více obyvatel.

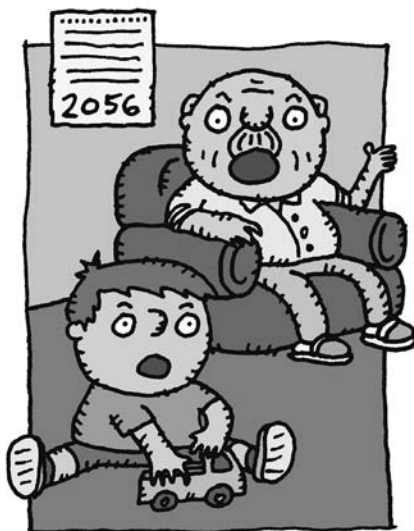
Úředním lékařům mj. ukládal léčit zdarma obecní chudé; celorakouský zákon z 30. března 1888 zaváděl úrazové nemocenské pojištění dělníků. Jeho iniciátorem byl

ministrský předseda Edvard F. Taffe; inspiraci našel v Německu, kdy vyprovokovala kancléře Bismarcka k jeho zavedení rostoucí síla sociální demokracie. Toho roku byla založena vedle Spolku českých lékařů také Ústřední jednota českých lékařů, která měla hájit jejich stavovské zájmy ve sporech s nemocenskými pokladnami nebo úřady.

8. března 1888 byl přijat zákon o veřejných nemocnicích. Do té doby byly v zemských hlavních městech velké nemocnice, založené v době Josefa II.; vedle nich fungovala řada menších nemocnic zřizovaných městy, korporacemi nebo soukromníky; tato síť však už nevyhovovala. Podle nového zákona se staly páteří nemocniční sítě veřejné nemocnice s oddělenými primariáty, které si postupně zřídila téměř všechna tehdejší okresní města v Čechách.

Desetiletí, následující po přijetí zákona, bylo zlatým věkem nemocnic v Čechách. Tato síť fungovala spolehlivě sto let.

Trend politiky, vědy, kultury, společnosti, 2008/1

- A DĚDEČKU, CO TO VLASTNĚ BYLO TA VODA?
- NO, TO BYLO NĚCO JAKO NAFTA, AKORÁT NEMĚLA
PRO LIDSTVO ŽÁDNÝ STRATEGICKÝ VÝZNAM.

STYL

JUBILEUM PROFESORA
SENIORŮ

Prof. MUDr. Richard Rokyta, DrSc. (*1938)

Vzdělání:

- 1955–1961 Lékařská fakulta UK v Plzni, MUDr. 1961
1969 CSc. – normální a patologická fyziologie FVL UK Praha
1983 docent pro obor patologická fyziologie
1991 DrSc. (normální a patologická fyziologie)
1991 profesor (fyziologie a patologická fyziologie)

Zaměstnání:

- 1961-1982 odborný asistent Ústavu patologické fyziologie LF UK Plzeň
1982-1986 vedoucí Katedry fyziologie LF hygienické UK Praha
1986-1990 vedoucí Katedry fyziologie a patologické fyziologie LFH
1990-1998 přednosta Ústavu fyziologie a klinické fyziologie, 3. LF UK Praha
1998 přednosta Ústavu norm., patol. a klinické fyziologie, 3. LF UK

Vědecká a společenská ocenění:

Procházková cena, Cena Francouzské akademie lékařských věd, čestný člen Česko-slovenské fyziologické společnosti, bronzová medaile LF hygienické, Zlatá medaile města Grenoblu, Laufbergerova medaile, pamětní medaile LF UK Plzeň, zlatá medaile 3. LF UK Praha, bronzová a stříbrná medaile UK, čestný člen a zlatá medaile ČLS JEP, cena České fyziologické společnosti, Charvátova cena, cena Nadace Paula Janssena, Chevalier Des Palmes Academiques

Publikační činnost:

- SCI téměř 400
- 496 publikací a vědeckých sdělení (z toho 76 v časopisech s IF)
- spoluautor celostátní učebnice Fyziologie (1987 a 1991) a patologické fyziologie skripta fyziologie a patologické fyziologie pro české a zahraniční studenty, lékařské francouzštiny aj.; překlady

Akademické funkce:

- 1990-1997 proděkan a statutární zástupce děkana 3. LF UK v Praze
1989-1990 člen akademického senátu 3. LF UK a člen akademického senátu UK
1999-2003 člen akademického senátu UK a předseda jeho ekonomické komise

Členství a funkce ve společnostech: ČLS JEP, České fyziologické společnosti, PCP Praha, Spolku frankofonních lékařů České lékařské společnosti J.E.P., České lékařské akademie a AAPS – African Association of Physiological Sciences

Jubilující prof. Richard Rokyta:

Ku stáru přicházejí pocty

Profesor MUDr. Richard Rokyta, DrSc, přednosta Ústavu normální, patologické a klinické fyziologie, nedávno oslavil sedmdesáté narozeniny. Narodil se na Podkarpatské Rusi, kde jeho otec působil ve Velkém Berezném jako veterinární lékař a již jako batole zažil jeden z dramatických zvrátů 20. století, kdy Podkarpatskou Rus v roce 1939 okupovala slovenská, maďarská a německá vojska. Čeští úředníci, lékaři, učitelé byli odtamtud doslova vyháněni, vyhnáni byli i Rokytovi, ale pan profesor toho nijak nelituje. Byl se tam nedávno podívat se svým vnukem

a když viděl podmínky života v nynější Zakarpatské Ukrajině, řekl si prý, jak je dobře, že tam tehdy nemusel zůstat. Říká, že to je dobré, i když ty události byly tehdy dramatické.

Váš otec byl veterinář. Ovlivnilo to nějak vaši volbu povolání?

Částečně ano, protože jsem viděl medicínu, i když ne lidskou, jen jsem věděl, že nechci dělat veterinu, protože to je strašně těžké povolání. Můj otec byl přesně prototypem veterináře z románů; vzpomínám, že jsme měli auto Pragu-lady a že jsme museli v noci dlouho natáčet motor, než chytl. Ale k medicíně jsem měl vztah, i když na gymnáziu v Klatovech jsem byl hodně literárně činný a přemlouvali mě, abych šel studovat filozofii. Jenomže to byla doba pro filozofii velmi nepříznivá.

Maturoval jste v letech padesátých, ale promoval jste na začátku už příslovečných šedesátých let, a tak jste také mohl v té době vyjet poprvé ven.

Poprvé jsem vyjel na západ v roce 1965, kde jsme byli na zasedání Association des physiologistes (jejímž jsem byl později vědeckým sekretářem) v Bruselu a v Holandsku, což byl obrovský zážitek. A v roce 1966 jsem byl ve Velké Británii a do Francie jsem se dostal až později; měl jsem sice vyjednané stipendium v USA, ale po roce 1969 už nešlo vyjet, kdežto do Francie se pořád ještě smělo – jel jsem tam v roce 1970, a to předznamenalo mou frankofonii.

Jak na vás působil ten první výjezd na Západ, do jiného světa?

To byl veliký šok. Když jsem jel do Anglie, bylo to vlakem – ještě jsme tam nelétali, vlak do Liverpoolu z Plzně stál 297 korun. To bylo v těch letech, kdy se člověk rozhodoval, jestli má zůstat venku nebo nemá. V roce 1968 při okupaci jsem byl

ve Spojených státech na Světovém fyziologickém kongresu, to bylo těžké rozhodování; kdybych věděl bezpečně, že jsem Einstein, tak bych tam zůstal. A pak to také bylo ovlivněno rodinnými důvody. Od začátku jsem ale věděl, že jedině stykem se Západem se můžeme aspoň držet a že se to jednou vyplatí. A také se to vyplatilo, po sametové revoluci ten přechod byl daleko plynulejší.

Ještě se vrátím: kdy jste se rozhodl pro neurovědy – a proč?

Když jsem studoval medicínu v Plzni, dělal jsem studentskou vědeckou činnost, pracoval jsem na interně u prof. Bobka s dnešním profesorem Josefem Markem, profesor Bobek mě hrozně přemlouval, abych zůstal na klinice. Ale tenkrát na klinice nikdo zůstat nemohl, tak jsem přijal nabídku tehdejšího docenta Myslivečka, abych šel pracovat na ústav patologické fyziologie a tam už to bylo zaměření neuroautogenese, čili v neurovědách pracuju téměř od samého začátku své kariéry. Po promoci jsem nastoupil v Plzni, do Prahy jsem přišel v roce 1982.

Když se díváte na možnosti, jaké mají dnešní studenti, nezávidíte jim trochu?

Já jim strašně závidím, ale jsem překvapený změnou mentality. Když jsem po revoluci dělal na fakultě proděkana pro vědu a zahraniční styky, najednou těch možností bylo tolik, že studenti je ani všechny nevyužívali. Pro nás byl výjezd na Západ něco fantasmagorického, ale jim to už ani nepřijde a to je dobře. Jedinou brzdou je znalost jazyků, zejména evropských, zrovna Američané – a Angličané – tolik těch stipendií nemají, ale evropské státy ano, a tam je dobré umět příslušný lokální jazyk. Z druhé strany je pravda, že ten rozdíl pořád tady ještě je. Měl jsem pět spolupracovníků, z toho čtyři jsou ve Spojených státech a jedna je ve Francii, už se asi nevrátí, ale pro ně to nic není, protože jezdí pravidelně sem a rodiče za nimi, kdežto předtím se muselo emigrovat a přerušit všechny vztahy a počítat s následky pro ty, co tu zbyli. Teď je odliv mozků – tomu můžeme zabránit pouze tehdy, když lidi budeme tady dobře vychovávat a taky dobře platit. Myslím, že věda má dnes už docela dobrou podporu, ale špatně placeni jsou ti vědci. To je problém. My třeba chceme na cizincích, aby za postgraduální studium platili, a v USA je naopak přelácejí, protože doktorandi jsou základem vědy. Je to nedořešené, vývoj jde na můj vkus pomalu. Základem je osobní hodnocení lékařů a vědců. Žádná naše fakulta nemůže nikomu nic nabídnout – byt, auto, ani mobil. A tak se nám spousta talentů ztrácí, protože nemají možnost zakotvit.

Říkáte, že je na vědu dost peněz, ale stejně si univerzity stále stěžují, že je jich málo.

To je relativní, nikdy není dost peněz, na nic. I na těch nejbohatších univerzitách v USA si stěžují, že mají málo peněz. Ale my máme hlavně málo peněz na provozovatele vědy. A když vezmete americké špičkové univerzity, kterým se chceme

vyrovnat, tak tam je poměr učitelů ke studentům 10:1, kdežto my máme obráceně jednoho pedagoga na patnáct studentů. Takže tam učitelé neučí tolik, a mají čas na bádání neb na medicínu. To tady není. Vědci, učitelé vysokých škol, lékaři by měli mít stejné startovací podmínky jako na Západě. Jinak budou odcházet.

Univerzity si teď ale stěžují ještě na něco – na návrh zákona o přeměně fakultních nemocnic v nemocnice univerzitní jako akciové společnosti. Co vy na to?

To je vážná věc. Kdyby došlo k tomu, co navrhuje ministerstvo zdravotnictví, tak to je téměř konec lékařských fakult. My jsme od samého počátku bojovali o univerzitní nemocnice, ale ne v tom smyslu, v jakém se to teď navrhuje. Z návrhu sice zmizela dvoukolejnost řízení, která nám vadila, jenomže tak, že by se jedna kolej – fakulta – úplně odbourala. Hlavní podíl by mělo zdravotnické zařízení. Podle mě je to nepřijatelné. Existují nemocnice, které jsou pouze univerzitní – ve Francii nebo v Německu, kde je hlavním řídicí složkou univerzita nebo potažmo fakulta. Tady je to obráceně. A je jasné, že když a. s. je zisková společnost, tak jí bude jakákoli výuka nebo věda překážet. Ta věda a výuka jsou v návrhu statutu zmíněny velice okrajově. Škoda, že ministerstvo zdravotnictví o tom s rektory nejednalo dřív; teď dává do vlády věcný návrh zákona, pak to jde do parlamentu, a tam to může projít. Je to velice nebezpečné. Na zasedání vědecké rady naší fakulty padla vtipná poznámka, že bychom byli první stát, který by lékařské fakulty zrušil. My nevychováme vědce, ale vychováváme lékaře – a nositelkou výuky je nemocnice. Snad se to dá ještě zachránit.

Na internetu jsem se dočetla, že už po některých nemocnicích chodí najmutí advokáti, kteří sepisují smlouvy o převodu vlastnictví.

Také znám právníka, který na tom pracuje. Smlouvy jistě budou z hlediska právního v pořádku, podle zákona taky, ale meritum té věci je špatné: a. s. má zájem na zisku a všechno ostatní kromě léčby a produkce bodů ji zdržuje – věda a výuka ji zdržují. Ale bez toho to není žádná univerzitní nemocnice. Když se to dostane do parlamentu, tak budeme hledat nějaké opory při hlasování, ale to už je špatně. Jak se z toho udělá politikum, jedna strana bude pro a druhá proti, zatímco to je čistě odborná debata, to nemá s politikou co dělat. Že se musí reformovat zdravotnictví, to je evidentní, ale tento způsob je velmi nešťastný. Přitom jsou na univerzitní nemocnice vzory – a jsou úspěšné.

Tak mi povězte o nějakém vzoru.

Je to Francie. Tamější centrum univerzitních nemocnic má složku školskou, šéfem je rektor, a z univerzit, které mají lékařské fakulty, je to prezident univerzity, který je rozhodující činitel a jeho zástupcem je potom výkonný ředitel nebo ekonom té nemocnice. A to je Center Hospitalier Univesitaire (EHU). U nás by taky byla uni-

verzitní nemocnice, ale patřilo by jí jen 34 %. A představte si ten provoz – z devíti lidí by šest bylo neuniverzitních, ti by rozhodovali o řediteli – to je v pořádku, ale rozhodovali by také o šéfech klinik. Podle jakého klíče? Jak by je vybírali? Dnes musíte na přednostu kliniky mít konkurz, musí s ním souhlasit dva ministři, teď by to určovala správní rada, kde by měla většinu neodborná složka. A nejhorší je, že se z každé hlouposti dělá politikum a že politici kolikrát jen přemýšlejí, kdy a kde a s kým si zahrají tenis.

Počkejte, to jim nevyčítejte, také jste hrál tenis.

Tenis jsem hrál a také fotbal, lyžoval jsem, dělal jsem hodně sportů.

Také jste inicioval stavbu tenisových kurtů nebo čeho.

Byl jsem v Plzni u toho, když Slavia VŠ začala stavět kurty na Borech. Stavěli jsme je dobrovolně, zadarmo o sobotách a nedělích. Potom jsem dokonce dělal předsedu oddílu. V tenisu jsem nebyl zvláštní, spíš jsem byl fotbalista.

Sedíme spolu ve vaší pracovně v ústavu. Na stěnách visí spousta diplomů, medailí, fotografií, takže vím, že jste vlastně trojnásobný rytíř: Rytíř řádu akademických palem, rytíř Degustateur d' Armagnac a také rytíř Řádu Bojnického hradu. Které z těch medailí si nejvíce považujete?

Jak říká klasik, ve stáří přicházejí pocty. Vážím si hlavně odborných ocenění, dostal jsem třeba Charvátovu cenu za nejlepší publikaci, cenu rektora za monografii Bolest, ceny za publikace o léčbě bolesti a za publikace v odborných společnostech. Řádu akademické palmy si také vysoce cením, dal mi ho francouzský předseda vlády za spolupráci mezi Československem a Francií, protože jsem po 27 let vykonával funkci sekretáře ve francouzské společnosti v již zmíněné Societé de Physiologie. Ale všechna ta čestná členství, diplomy a medaile mají svou cenu.

Jaké největší těžkosti jste musel překonávat?

Ve vědě těžkosti překonáváte vlastně pořád. Nikdy není dost peněz, nikdy nejste spokojena s výsledky. My jsme v těch našich možnostech řešili drobné vtipnosti, protože veliký výzkum si mohou dovolit farmaceutické firmy nebo velké univerzity, zejména v USA. Pořád to byl boj o peníze na přístroje, hodně věcí jsme museli dělat na koleně. A také jsme museli bojovat o výjezdy, musím souhlasit s Werichem, že boj s lidskou blbostí je nekonečný, setkávali jsme se i se závistí. Ve vědě překonávat těžkosti je denní chleba, ale máte také občas radost, i když třeba za dlouho. Jiné je to v praktické medicíně, ta je zdrojem bezprostřední radosti, když někoho vyléčíte. Poznal jsem to v Plzni, když jsem začínal na interně a pak pracoval jako závodní a obvodní lékař. Přes týden jsme vždycky ráno od šesti ordinovali a tím jsem si kompenzoval pocit, že jsem dobrý i k něčemu jinému než jenom k bádání.

Vzpomínám, že jednou v Sokolově v ČSAD přišel šofér, který měl obrovský nežit v hýžděové oblasti, a to pak stačí skutečně sterilně říznout, vypustit čtvrt litru hnisu a ten člověk je blažený a vy taky. Ta klinická zkušenost je těžko sdělitelná, medicína je na to zvláště citlivá. My na to nemáme schémata, výjimky se člověk naučí teprve praxí, proto je důležitá klinická praxe. Medicína je zkušenostní obor a zkušený doktor má obrovskou, nezaplacitelnou cenu.

Patřil jste také k těm, pane profesore, kteří po revoluci reformovali studium na 3. LF UK, kdy se měnila hygienická fakulta ve fakultu lékařskou a kdy se změnil i způsob studia. Jak jste spokojen s postupem reformy?

Velmi zásadní bylo přeměnit hygienickou fakultu, která neměla příliš dobrou pověst, v plnohodnotnou fakultu lékařskou. To byla první reforma, a ta myslím dopadla dobře. Když jsme začali měnit způsob výuky, curriculum, využívali jsme znalostí kolegů ze západní polokoule. Nové curriculum běží, ta úspěšnost se projevuje za dlouho. Vycházeli jsme z toho, že – a zpočátku to tak bylo – v jednom ročníku bude 80-90 studentů. Předpokladem je, že to budou vynikající studenti a budou mít vynikající učitele, což je obojí těžké. Vynikající učitele byste musela přelapit, a proto máme učitele, jaké máme. Nemáme ani lepší studenty, protože jich musíme přijímat hodně, když je škola placena per capita. Takové curriculum je založeno na individuálním studiu, ale my to učíme masově a je jisté, že někteří studenti na to nemají. A proto je nám jich líto. Uvidíme ještě za nějaký rok, co z našich absolventů vyroste. Myslím, že ten systém je správný, ale zlepšit se musí jeho provozování.

Pane profesore, jaké máte přání do budoucna?

Abych byl zdravý, v posledních třech letech jsem prodělal dvě operace, aby byla zdravá moje rodina a aby ústav, který jsem tady vybudoval, dobře i nadále prosperoval stejně jako fakulta a Univerzita Karlova, kterým jsem zasvětil svůj dosavadní život.

Přeji vám, aby se všechna tato přání splnila.

Marie Fleissigová

Leo Klein

O vzrušující a inspirující knize

William C. Gibson: Old Endeavour. Scientific and Humanitarian Contributions by Physicians over Age 65, International Association for Humanitarian Medicine Brock Chisholm, Publiscula, Palermo, Italy, 2007

Kanadský profesor lékařské fakulty Univerzity v Britské Kolumbii William Gibson sepsal vzrušující knihu životních osudů 129 významných osobností světové medicíny, které významným způsobem přispěly k rozvoji lékařské vědy a jejímu humanitárnímu poslání. Takových osobností bychom našli po celém světě jistě stovky, možná i tisíce, ale zde uvedené lékaře spojuje jedno společné – vysoká životní aktivita a mnohdy zásadní objevy, kterých dosáhli až v obvykle „důchodovém věku“ šedesáti pěti a více let.

Sám autor (nar. 1913), významný neurofyziolog a historik medicíny, jeden ze zakladatelů lékařské fakulty ve městě Victoria v Britské Kolumbii, vybudoval mezinárodně respektované výukové centrum s knihovnou vlastnící historické dokumenty, vzácné knihy z jejich prvních vydání, rukopisy a mnohá další medicínská memorabilia (Woodward Memorial Library). Kniha vydaná v současné době volně navazuje na jeho předcházející *Young Endeavour* (1958), *Creative Minds in Medicine* (1963) a *Medical Comets* (1997). Při čtení této knihy se čtenáři ožíví historie medicíny (ne tak zcela dávná) a jména s ní spojená.

Co však dominuje na všech stránkách, je neuvěřitelná vitalita, elán a nasazení mužů a žen, kteří vstoupili do historie medicíny mnohdy po dosažení statutárního důchodového věku. Určitá volnost (především časová), osvobození od rutinních povinností na univerzitě či v nemocnici vytvořily prostor pro individuální výzkumnou práci, publikační činnost, výukové aktivity i jiné obecně medicínské a humanitární činnosti. S hrdostí na lékařskou profesi je možno na řadě biografii dokázat, jak hluboce lékaři byli a jsou spjati se sociálními aspekty medicíny a jejími humanitárními atributy. Ač různých odborností, z různých částí světa i sociálních podmínek, jejich společným úsilím je snaha o zlepšení osudu lidí v nejširším slova smyslu. Tak můžeme např. sledovat jak se Thomas Barlow, anglický pediatr léčící chudé i královnu Viktorii, energicky zasazoval o umožnění studia medicíny ženám; jak Frances Kelsey (Kanada) neochvějně bojovala s mocnými lobby farmaceutických firem a zabránila používání thalidomidu na západní polokouli; jak Rudolf Virchow (Německo), otec buněčné patologie, bojoval v parlamentu za sociální hodnoty a aspekty medicíny; jak Albert Schweitzer (Francie) lékař, teolog, filosof a bojovník za sociální pokrok

pečoval o pacienty v těžko představitelných podmínkách černé Afriky až do svých 90 let; jak Harvey Cushing (USA) do svého vysokého věku přinášel převratné objevy v neurochirurgii či jak Joseph Rotblat (Spojené Království), jaderný fyzik, který pracoval na vývoji atomové bomby, později z morálního hlediska odmítal další práce na jejím vývoji a od materiální fyziky se obrátil k medicíně a ve svých osmdesáti letech se stal nositelem Nobelovy ceny za mír za svůj humanitární přínos medicíně a lidstvu. Mezi všeobecně dobře známé osobnosti patří dále např. M. E. DeBakey, S. W. Gunn, O. W. Holmes, D. C. Hodgkin, A. Kussmaul, K. Landsteiner, J. D. Larrey, J. Lister, W. Osler, I. P. Pavlov, W. C. Röntgen, J. C. Warren a řada dalších.

S neustálými dynamickými změnami lidstva a prodlužujícím se lidským věkem stále více seniorů přináší významné objevy, poznatky a zkušenosti ve prospěch celé společnosti. Tato kniha dokazuje na příkladu 129 osobností, které takto působily nebo ještě působí, že ani „po pětadesátce“ nemusí končit elán, pracovní nasazení a produktivita tak zvaných „důchodců“. Z knihy je možno vyčíst tři základní myšlenky (poselství) – uvedené osobnosti mohou být určitým vzorem a modelem pro studenty a mladé (nejen) lékaře - upozorněním pro odpovědné funkcionáře, kteří rozhodují na univerzitách nebo i státní úrovni, „nepopravovat“ automaticky intelekt a fundovanost „mladých pětadesátníků“; životní osudy těchto osobností mohou též být příkladem kuráže a přesvědčení neupadat do pasivity a pokračovat v aktivní činnosti i v „seniorském“ věku.

Tuto inspirující a obohacující knihu doporučuji k přečtení studentům i učitelům a akademickým funkcionářům a všem těm, kteří chtějí být fascinováni lidským nasazením, úsilím a vytrvalostí mladých i starších.

Vysoká škola pro seniory

Na začátku února předal děkan filozofické fakulty UK M. Stehlík pamětní medaile dvěma posluchačům Univerzity třetího věku - paní RNDr. Marii Kubíkové a panu Karlu Váňovi.

Paní Kubíková se narodila roku 1911 a je posluchačkou Univerzity třetího věku na filozofické fakultě téměř od jejího založení před třiceti lety. Navštěvovala přednášky z oboru filozofie, kapitoly z dějin hudby, historie a pravěké archeologie. M. Stehlíkovi řekla, že se snaží každý den pravidelně číst, aby mozek neměl čas zlenivět.

Pan Váňa je mladší, narodil se v roce 1914. Absolvoval přednášky z oboru egyptologie a české historie a své znalosti z historie prokázal během slavnostního přijetí krátkou přednáškou o Ďáblově bibli.

Studium pro seniory, kteří mají zájem získávat nové poznatky ve vybraných oborech, pořádá stejně jako ostatní fakulty UK také **3. lékařská fakulta**. Univerzitu třetího věku otevřela poprvé v akademickém roce 1993/1994. Kurzy probíhají vždy v letním semestru – do toho nastávajícího se v cyklu Zdravý životní styl člověka přihlásilo 140 seniorů, nejstarší účastníci je 86 let. Čekají je přednášky např. o diskriminaci stáří, očkování, střevních nákazách, kouření, plicních onemocněních, hluku, klíšťatech, úrazech seniorů, cestování v pokročilém věku, pitné vodě a psychosomatickém přístupu v lékařství. Na programu mají také prohlídku Karolina.

Zdeněk Roman

Dal se k Němcům a zůstal Čechem

Od mého mládí se naše zeměkoule se rapidně scvrkla. Snídat v Praze, obědvat v Paříži a večerět v Londýně je jen otázkou dobré vůle nebo posedlosti; v případě mladistvých finanční situace rodičů.

Pravda, hodit si přes rameno uzlík s buchtami od maminky a s jazykovým rychlokurzem „tujukára, tentoryje, rystupije“ se už nedá vycestovat ani za ta sladká, domovem vonící humna. Čas oponou trhnul a jeviště splynulo s hledištěm a za kulisami se už nikdo, kdo chce na současné scéně obstát, neschová. Z hraničních zátarasů a neprůstřelných bariér zbyly procházkové lesní stezky a nové dálnice, po obou stranách ozdobené barevnými stánky vždy dobře naladěných, usměvavých Vietnamců. Jan Kozina a jeho psohlavští Chodové odpočívají v zaslouženém míru a pokoji – doufejme, že i s Lomikarem.

Kde nejsou hranice, mají k sobě lidé blíž u stolu i na loži a lžice s polštářem jsou všude stejné. Nedávno zemřelý francouzský pantomim věděl, že není jen francouzská pláč a anglický, italský či rumunský úsměv. Smutek i veselost se obejdou velice lehce bez tlumočnicků, mizí rozdíly nejen mezi státy, ale především mezi lidmi.

Už ve starém Římě byl každý Kelt, Frank, Germán či Helvet hrdý, získal-li kovovou tabulku, že je římským občanem. Ano, už předchůdci Španělů, Angličanů, Francouzů a jiných dnešních evropských národů přímo dychtili užívat výhod a práv říše, která byla už tehdy mnohem větší než současná spojená a polospojená Evropa. Dějiny se prý pohybují ve spirále, každý kruh spirály je výš než ten předcházející. Ve staré rakouské říši v přepestrém spletenci všech možných národností se historie jen opakovala. Palackého *byli jsme před Rakouskem budeme i po něm*, změnil tento velice prozíravý Čechorakušan v perspektivní výrok *kdyby Rakouska nebylo, museli bychom ho vybudovat*. Kdyby dnešní Evropa mohla budovat a pokračovat po stu letech na jistě zmodernizovaném systému c. a k., neměl by náš pan prezident o čem mluvit.

A tady jsme u kořene titulku tohoto povídání.

Dal se k Němcům a zůstal Čechem. A proč ne? Když je žid Němcem, nikdo mu nebrání, aby navštěvoval synagogu, Turkoněmci mají nejen v Berlíně mešity a nikdo je nenutí, aby pili alkohol, italské restaurace patří k nejoblíbenějším hospodám dokonce i v Bavorsku.

A co Češi? Karel Čapek si například všiml, že jeho krajané v Anglii jsou hubení a vysocí a kouří dýmky, ve Francii všichni Češi nosí barety, kolem krku mají šál, v koutku úst cigaretu a v ruce sklenku vína. Co Čech, to muzikant, a tak si každý český hudebník vybírá ten orchestr a tu muziku, která mu nejvíc vyhovuje. Už vůbec ne podle úsloví *koho chleba jíš, toho píseň zpívej*. Takové to téměř hermafroditní slovo Čechoameričan se už vžilo, ale zní mnohem libozvučněji než třeba Čechoněmec.

Co se může Čechům líbit na Němcích nebo v Německu? Mnoho.

Tak například pondělí je v pondělí a ne v úterý nebo ve středu. V celém Německu má hodina šedesát minut, metr sto centimetrů a jeden kilogram tisíc gramů. Otázka *může to být trochu víc* je v řeznictvích neznámá, protože čtvrt kila je dvě stě padesát gramů ráno i večer, na severu i na jihu. *Bude to za pět minut* znamená, že se to stane za pět minut, a ne za hodinu nebo tři. Na všech WC je toaletní papír a mýdlo. Na jídelním lístku není v žádné restauraci jediný řádek přeškrtnutý.

Řada Němců neříká, co si myslí, ale co považuje za správné. Němci si v hospodách ani v soukromí nevyprávějí vtipy a neznají ironii. Komiky si Němci dovážejí hlavně ze zahraničí, ale kabaretérů a satiriků mají nadbytek. Se slovem *komisch* ale musí být Češi v Německu obzvláště opatrní, protože *komisch* může být i vražda, mrtvola nebo nezaměstnaný. *Komisch* totiž neznamená komický, ale podivný, zvláštní, neobvyklý. Už z toho příkladu je jasné, že naši sousedi velký smysl pro humor nemají a tudíž, že s Němci žádná velká legrace opravdu není.

Na party se chodí zásadně s kyticí nebo lahví dobrého vína, nemluví se tam ale o soukromých věcech. Vyprávět o svých starostech se považuje za neslušné, tématem rozhovorů jsou většinou auta, pojistky výhodné a nevýhodné, správná výška zábradlí v obchodních domech, zoufalá hospodářská situace v Americe a především prý až zločinná zahraniční politika prezidenta Bushe. Slovíčko *protestuji* nejspíš umějí německá mimina vyslovit dříve než *máma a táta*; Němci jsou protestanti už před narozením. Luther nebyl sám, dodnes běhá po ulicích mnoho menších i větších lutheričků, marxíků a reformátorů nejružnějších barev. Proti rozšíření letiště – ať už v Mnichově nebo ve Frankfurtu - Němci protestují, i když sami létají ročně několikrát, a to nejen na dovolenou. Profesor Kubíček se nám pokusil vysvětlit mentalitu našich nejpočetnějších sousedů větou to *nevadí, že jsem bit, hlavně, že se peru*. A jistě neměl na mysli jen dvě světové války.

Ordnung muss sein. V neděli nesmí péct pekař housky a ani soukromý obchodník nemůže mít otevřeno jinak, než je nařízeno, i kdyby vykořisťoval jenom sám sebe. Když je někde sraz, jsou všichni na místě v přesně domluvený čas – v zimě nejméně o čtvrt hodiny dřív, protože může být mlha nebo náledí, a tak pro jistotu každý vyrazí

raději o něco dříve. Přijít pozdě je neslušné a urážlivé. Kdo si v sobotu nezamete před domem a kdo v neděli na ulici myje auto nebo seká trávu, není správný Němec, ale nejpravděpodobněji cizinec z východních zemí. Němci umějí i pít – kdo přebere, nepotácí se, nerve, neobtěžuje, ale mlčky jde domů.

Disciplína, čistota a dokonalá organizace. Pořádek jako na vojně.

Bez vojenských termínů se v Německu neobejdou ani novináři. V novinách jsem se například dočetl, že „Na dlouhé životní pouti malého číšníka položil Hrabal mnoho nádherných *výbušných náloží*...“ Nebo o taktice křesťanských stran psali: „Už teď můžeme pozorovat, jak vedoucí kruhy unie pracují na *patroně*, se kterou by se mělo *střílet* v příštích volebních *bojích* na bezdomovské socany.“ V literární recenzi stálo: „Milá Carmen je moderní dopisový román, ve kterém volání o pomoc člověka *otráveného* láskou zapaluje vědomí jako poetické *nášlapné miny*.“ Jiný kritik tvrdí: „Tato nová kniha není žádná *trhavá mina*, ale spíše útrpná noční *hlídka*... Nemá cenu ani trochy *střelného prachu*, který tak velkoryse, ale bez *ostré munice* vybuchl. *Slepá patrona*...“ A spisovatel se také může vytýkat: „Proč používá satiru tak *těžkého kalibru*? Kohla nazývá *Sitzfleischbomber* (Bombardák s vysezeným zadkem)...“

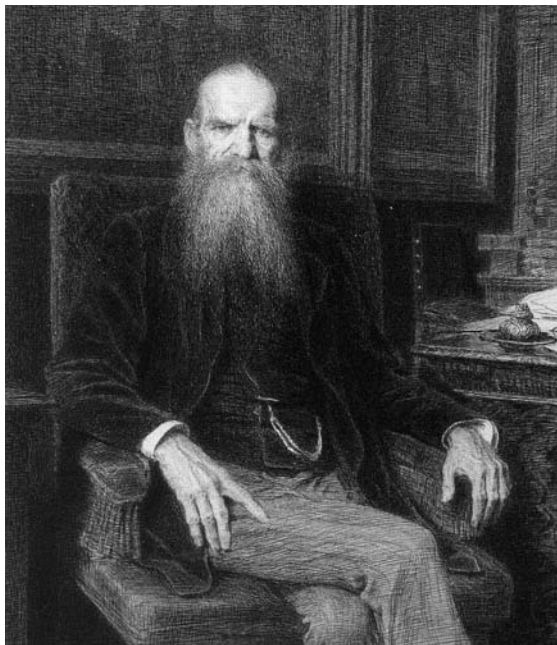
Dal se k Němcům, zůstal Čechem, proto také může mít připomínky i k rodnému hnízdu. Zůstat Čechem není ale jednoduché, nesmíš ztratit s tím hnízdem kontakt. Avšak co když to hnízdo ztratí kontakt s tebou? Ne, že by se dalo na cesty, ale ono se v něm dnes nějak jinak mluví. U soudu mi řekli, abych přišel *za hodku*, a já se zeptal, kde tu slečnu najdu. Ač Čech bez cizího přízvuku, vypadal jsem jak pitomec. Cestou domů jsem nemohl neslyšet v autobusu část dialogů, spíše výpověď muže vedle sebe: „*Protože nemám vejšku, potřeboval bych vedlejšák, ale nemám přibližovadlo, bylo by dobrý i pro dovču, vole, vole, todle nevydejchám, asi si hodím mašli*.“

Než mi sousedi v mém rodném hnízdě věc přeložili, myslel jsem, že pán – homo-sexuál - si chce ozdobit krk nebo účes stužkou. Inu, Češi jsou jazykoví nezbedníci a neposedové. Myslím, že ani pan Trávníček by to dnes *nevydejchal*. A to se ani nedal k Němcům.

GENIUS LOCI

MECENÁŠ HLÁVKA

Max Švabinský: Josef Hlávka

Světovým kulturním výročím jubileum Hlávko

Z mnoha letošních osmičkových výročí si připomeňme i to, že v březnu uplyne sto let od úmrtí významného českého architekta, stavitele a mecenáše vědy, umění a vzdělanosti Josefa Hlávky (1831 až 1908). Byl jedním z nejúspěšnějších českých podnikatelů druhé poloviny 19. století.

Ve Vídni postavil podle projektu architektů Eduarda van der Nülla a Augusta von Siccardsburga Dvorní operu. Stavěl i projektoval také kostely, paláce, muzea, školy, obchodní i činžovní domy. V Praze Josef Hlávka projektoval a postavil budovu Zemské porodnice, komplex domů ve Vodičkově ulici, prosadil a investoval stavbu studentských kolejí, které mají jeho jméno. Zasloužil se také o záchranu Karlova mostu, když mu po velké povodni v roce 1890 hrozilo zřícení – místo demolice prosadil obnovu do původní podoby z doby Karla IV.

Tvůrčí činnost architekta a stavitele Hlávky obohatila kulturní dědictví národů České republiky, Rakouska a Ukrajiny, a tak není náhodou, že Organizace Spojených

národů pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO) zařadila Hlávkovo jubileum mezi letošní světová kulturní výročí.

O tom, jak úspěšný Josef Hlávka byl, svědčí i obrovské jmění, které nashromáždil, a o jeho významu skutečnost, že toto jmění využíval k podpoře vzdělanosti, v níž viděl záruku rozvoje českého národa. Zasloužil se o založení České akademie pro vědy, slovesnost a umění (předchůdkyně dnešní Akademie věd) a Národohospodářského ústavu. V závěti odkázal svůj majetek Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových.

Profesor Václav Pavlíček cituje: „Nemáme žádných Hlávků“

S předsedou Hlávkovy Nadace o mecenáších a podpoře vzdělanosti

Před sto lety zemřel Josef Hlávka – takže Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových slaví sté narozeniny?

To stoleté výročí Hlávkovy nadace bylo ale už v roce 2004, kdy Josef Hlávka sepsal poslední vůli; ještě za svého života usiloval o to, aby vstoupila v život, protože vedle dvou institucí, kterými podporoval český národ v oblasti vzdělání, to je České akademie pro vědy, slovesnost a umění a studentské koleje, která dnes nese jeho jméno, chtěl ještě podporovat novou instituci, Národohospodářský ústav; byl totiž přesvědčen, že k tomu, aby národ obstál ve světové konkurenci, musí se také ekonomicky vzmoci a být schopen postavit se německým konkurentům. V čele Národohospodářského ústavu stály významné osobnosti, např. JUDr. K. Mattuš, významný politik, vrchní ředitel Zemské banky a první předseda Národního výboru v roce 1916, a také národohospodář prof. A. Bráf. Za Hlávkova života se ten plán ovšem nenaplnil, až teprve po jeho smrti v roce 1908 se jednalo o realizaci. To už byla záležitost jeho nástupce, významného právníka prof. Randy. Hlávka v závěti napsal, že veškeré, byť sebelépe ušlechtilé úsilí vždycky naráží na mnoho závisti a nepřejčnosti a že je proto třeba ten odkaz - byl skutečně velkorýsý, pět a půl milionu rakouských korun - využívat tak, aby se z jeho výnosu podporovalo úsilí o povznesení českého národa. A skutečně, Randa musel řešit stejné problémy, které řešil už Hlávka, když stál v čele Akademie, kde se střetávaly různé zájmy a různé priority. Bylo myslím charakteristické, že Hlávka nikdy nepodporoval žádné politické cíle, byť o to usilovali jeho přátelé ze staročeské strany, a nepodporoval nic kromě vzdělanosti, protože v ní viděl budoucnost českého národa.

Pro co je tedy určeno Hlávkovo nadání?

Pro podporu studentů a pro podporu vědy. My také podporujeme studenty na Hlávkově koleji částečnou úhradou kolejného, dále zejména podporujeme cestovní stipendia při výjezdech do zahraničí. Kromě studentů oceňujeme vědecké práce, když spolu s Literárním fondem udělujeme Hlávkovy ceny v oblasti vědecké literatury. Odměňujeme také zakladatelské osobnosti české vědy a kultury, např. na návrh vysokých škol a dalších institucí jsme před lety ocenili Medailí Josefa Hlávky dnes devadesátiletého plzeňského anatoma prof. J. Kose, dále zakladatele české dětské onkologie prof. J. Kouteckého, vynikajícího endokrinologa prof. J. Blahoše a v loňském roce prof. Widimského, zakladatele kardiologie u nás, a prof. Stýblovou jak pro její literární, tak pedagogickou působnost. Takže Hlávkova myšlenka podněcovat a ocenit pokrok ve vědě se uskutečňuje.

Hlávka byl také milovník umění, k jeho přátelům a návštěvníkům na zámku v Lužanech patřil Antonín Dvořák (složil pro tamní kapli Lužanskou mši), jezdil tam Josef Suk, J. B. Foerster. Na zámku působilo Foersterovo trio, hlavní sál je sálem Českého kvarteta, kde je dosud klavír, na který hrál A. Dvořák – pořádáme tam koncerty, kde na tyto klávesy dotýkané Dvořákem hrají současní umělci. Z toho hlediska se myslím také naplňuje Hlávkův odkaz. Ve smyslu jeho přání podporujeme i Národní muzeum, gymnázium v Klatovech, kde Hlávka studoval, a kulturní a vzdělávací aktivity v Přešticích, kde se narodil.

Ještě bych se vrátila k Hlávkově koleji. Jaká kritéria se uplatňují při výběru studentů?

Hlávka si přál, aby tam byli ubytováni nadaní a sociálně potřební studenti, takže podle těchto kritérií nám uchazeče navrhuji jednotlivé vysoké školy. Na rozdíl od Hlávkova života dnes ale kupodivu - což může být jev přechodný - není ten zájem tak veliký, a tak jsme se na počátku 90. let rozhodli, že budeme především podporovat doktorandy; domnívali jsme se, že právě to česká věda do budoucna potřebuje. A vlastně doktorské studium se podporuje výrazně i pokud jde o cestovní stipendia, protože ta stát nezajišťoval dostatečně a mysleli jsme, že takovou mezeru ve výchově vědeckých talentů pomůžeme zaplnit. Ostatně jsme přispívali i po povodních těm studentům, jejichž rodiny byly postiženy a dostaly se do přechodné tísně.

Možná zase budou sociální výpomoci potřebnější vzhledem k tomu, jak se společnost dělí a jak se rozevírají ony pomyslně nůžky mezi chudým a bohatými.

To se domnívám také. My jsme to od počátku koncipovali tak, že zaměření na doktorandy reaguje na současnou situaci a že po určité době může být akcent odlišný. Nadace může reagovat pružně – ale zdůrazňuji, že s omezenými prostředky. Značnou část majetku převzal stát, zejména pozemky u velkostatku v Lužanech, kde Nadaci zůstal pouze zámek a zámecký areál. K tomu jsme si mohli zpět zakoupit za

zvýhodněných podmínek některé budovy z Hlávkovy majetku, které tvoří komplex se zámeckým areálem. Nadaci patří ale i domy v Praze mezi Vodičkovou a Jungmannovou ulicí, kde jsme odhalili Hlávkův pomník, a jeden dům ve Hvězdově ulici, který jsme získali za 1. republiky za domy ve Vídni, které byly nevýnosné. Z těchto nemovitostí, z nájemného, získáváme prostředky na podporu studentů. Dary odjinud jsou minimální. A je pravda, že jsme v druhé a třetí etapě nadačního investičního fondu získali určité prostředky, které používáme právě v další oblasti, když jsme obnovili Národohospodářský ústav Josefa Hlávky jako grantovou agenturu, kterou podporujeme vědeckou činnost v této oblasti s akcentem na hájení českých zájmů, kde stát neklade na tyto věci dostatečnou váhu.

Nebyla chyba, že v restitucích nebyly vráceny majetky nadacím?

Pokud jde o nadace, tak jistě ten problém tady je. Po listopadu 1989 byla snaha, aby majetek byl navrácen aspoň subjektům, včetně nadací, které se zabývaly vzdělaností a péčí o mládež, jako byly křesťanské organizace YMCA, YWCA, a vedle Hlávkovy nadace byla v návrhu také Švehlova nadace, protože ty byly zakládány dle právních předpisů rakouských a prvorepublikových, které se neměnily až do roku 1950. Měly mít trvalou hodnotu, jejich majetek zůstal, takže nebyl problém, aby stát pro něj opět vytvořil příslušné orgány, aby se výtěžky poskytovaly pro lidumilné účely. Pojetí nadací bylo spojováno s pojetím církevních organizací a je pozoruhodné, že se dnes hovoří o vyrovnání církevního majetku, ale na tyto nadace se nemyslí.

Jak se vlastně dařilo Hlávkově nadaci v těch nešťastných čtyřiceti letech a předtím za války?

V roce 1939 byl jí stejně jako vysokým školám majetek zabaven. Na Lužanský zámek byl dosazen treuhänder, ale v podstatě byl zámek sám o sobě až na část archivu ušetřen. Na konci války tam byl ubytován jakýsi maďarský pluk. Po válce byl majetek díky dekretu prezidenta republiky Nadaci vrácen. Když docházelo k pozemkovým reformám, tak ten majetek byl z nich vyjmut až do února 1948. Teprve potom byly pozemky převedeny různým organizacím. Zámek s areálem a domy v Praze po celou dobu Nadaci zůstaly. Když byla v roce 1952 postátněna Akademie, stal se předsedou Nadace jako soukromé organizace významný botanik prof. Němec, který je znám také z první republiky jako protikandidát Edvarda Beneše v prezidentské volbě. Tomu se podařilo všemi úskalími projít a uchovat nadaci při životě - stejně jako Hlávka, který za svého života požádal o protektorství knížete Lobkovice, požádal o ochranu předsedu Akademie Zdeňka Nejedlého. Protože Němec ani jeho přátelé nebyli z důvodů politických vybráni v prvních letech za členy Akademie, ačkoliv měli velké mezinárodní renomé, tak jim bylo umožněno, aby pracovali alespoň v Nadání. Lužanský areál tak byl takovým dendrologickým skanzenem, kde se realizovala řada vědeckých akcí v rámci botanického výzkumu. Zámek sám se stal muzeem historie

Akademie věd, resp. té původní České společnosti věd a umění. Zároveň se tam konaly vlastivědné přednášky, umělecké a hudební produkce.

Hlávkova nadace ukazuje myslím jedno – jak jsou důležité neziskové organizace, jak doplňují občanský sektor a státní úřady. Mají nyní dobré postavení a přejí jim zákony?

Nadace nesmějí podnikat, což je asi správné, protože jsou zkušenosti právě z těch pokusů, že v některých státech je snaha ty nadace zneužít k ...

... k praní peněz?

Správně, prát peníze. Je ale třeba si říci, že nadace není organizace, že to je majetek, a že ti, kteří jsou určeni, aby ho spravovali, jsou povinni ten majetek zachovávat, a ne s ním jakkoliv disponovat. Takže přirozeně lépe jsou na tom nadace, které zaštiťují různé celebrity a které asi dostávají více ze zdrojů soukromých. Víc se dává na vrcholový sport než na vzdělání, naše nadání asi není mnohdy tak atraktivní pro možné dárce. Myslím, že ten rámec v zásadě je stanoven správně, ale že nová situace klade nové problémy. V rámci Hlávkova roku jsme uspořádali s Grantovou agenturou České republiky konferenci o financování vědy a výzkumu a o činnosti nadací, kde se vedle nás prezentovaly i různé nové nadace. Některé byly zaměřeny i na zdravotně postižené. Myslím, že to mohlo pomoci i k většímu zviditelnění této činnosti.

Problém je asi s dárci, jak jste se zmínil. Jsou tady nějakí noví Hlávkové?

To je zajímavé, v roce 1931 k stému výročí narození Hlávký se konala v Panteonu Národního muzea velká konference o tom, co Hlávká znamená. A konstatovalo se tam, že Akademie, Hlávkova kolej a další Hlávkovy aktivity zůstanou nesmazatelně zapsány do české historie, ale zároveň jak se ve zprávě, uveřejněné v časopisu Právník píše, se objevoval stesk, že *nemáme v současné době žádných Hlávků, ačkoliv tolik milionářů se po válce objevilo*. Takže ten stesk, který slyšíme v současné době, se objevoval vlastně už před 80 lety. Ale nebyl bych tak skeptický - zároveň vycházely vzpomínky bývalých uživatelů Hlávkovy koleje, ze kterých vyplývá, že řada těch studentů pomohla dary třeba Hlávkové koleji anebo pro účely Hlávkova nadání. Hlávkova kolej vychovala řadu vysokoškolských profesorů, doktorů, manažerů, umožnila studium například i meziválečnému generálnímu řediteli mladoboleslavské automobilky a také dnes máme již několik akademických funkcionářů, kteří dříve získali Hlávkovo stipendium. Ukazuje se, že ta pomoc nebyla marná a že pak právě ti hlávkovci udělali mnohé pro to, aby se Nadace zachovala i v padesátých až osmdesátých letech a aby nebyla zrušena.

Marie Fleissigová

Zdraví a nemoci Josefa Hlávky

Posuzovat vlivy na rozvoj osobností a na zdraví osob, které zemřely před sto lety a o nichž nemáme věrohodnou relevantní dokumentaci, nese v sobě vždy značné riziko. Tato nejistota se týká ovšem i Josefa Hlávky. Je tedy nezbytné posuzovat jeho život z medicínského hlediska cum grano salis, i byť bychom se snažili přiblížit se skutečnému stavu co nejvěrohodněji.

Zkoumání typů osobností a zdravotního stavu dávno zesnulých osob se může opírat většinou o nepřímé údaje, a to ze základních determinant zdraví. K nim patří:

1. genetické vlivy, získané ze zpráv o osobních charakteristikách a o zdravotním stavu předků a pokrevních příbuzných. Tyto zprávy nás mohou informovat o některých vrozených dispozicích;
2. životní styl, zejména způsob výživy, pohybové vlastnosti, psychické a fyzické zátěže, toxické vlivy (kouření, alkohol aj.), zaměstnání, způsob odpočinku atd.;
3. mikro i makroenvironmentální vlivy. K mikroenvironmentálním vlivům patří především prostředí rodinné a pracovní, k makroenvironmentálním vlivům pak zevní prostředí (venkov, město, ekologické, klimatické vlivy apod.);
4. úroveň lékařských věd a možnosti zdravotní péče v dané době;
5. vlivy náhodné, nepředvídatelné (např. choroby a úrazy v průběhu života);
6. přímé důkazy jsou sofistikovanými metodami histologie, mikrobiologie, analýzy genomu atd.

Genetické vlivy se u Hlávky mísí jak z matčiny, tak z otcovy strany. O matce, Anně Hlávkové, je známo, že byla „čilá a života znalá žena“ (cit. P. Ries). Porod druhorozeného syna Josefa dne 2. února 1831 v mrazivém svítání v přízemním malém domku pod nádherným Dientzenhoferovým děkanským chrámem Nanebevzetí Panny Marie v Přešticích proběhl zcela normálně za přítomnosti porodní báby paní Alžběty Krumlové. Otec, přeštický úředník, 36letý zdatný muž, vynikal pílí, skromností i právníkem talentem. Syn Josef se prý ve tváři nápadně podobal matce a zdědil po ní mnohé vlastnosti povahové a lásku k pošumavskému kraji, kde Hlávkoví žili již po několik generací. Zdědil po ní zejména nesmírnou houževnatost. Matka podporovala i záliby svého syna v kreslení a malování. Rodina mu však nemohla poskytnout dostatečné materiální podmínky a mladý student technických oborů, zejména stavitelství, občas až živořil. Velmi skromné životní podmínky mohly přispět k budoucí odolnosti organismu, zvládajícímu nepředstavitelná fyzická i duševní vypětí, a to i při určitých tělesných potížích, zejména zraťových a trávicího traktu.

Po obou rodičích, zejména po matce, zdědil dále mimořádnou pracovitost, která hraničila až s extrémním a možná více než fyziologickým vypětím, a tak nelze zcela

vyloučit, že snaha zvládat co nejvíce práce mohla hraničit až s patologickými projevy, tak jak to známe např. při zvýšené funkci štítné žlázy. Mimořádně je známo, že Pošumaví je oblast s nízkou hladinou jódu a s vyšším výskytem poruch štítné žlázy. Pošumaví bylo také známé výskytem endemické strumy. Latentní hyperfunkce štítné žlázy může za určitých okolností, např. stresových, vést až k dekompenzaci, projevující se mj. náhlým ochrnutím, které je reverzibilní.

U Hlávky však jasné příznaky toxického vlivu hormonů štítné žlázy nebyly. Nicméně zcela vyloučit tento vliv nelze. Hlávka byl zřejmě hyperaktivní, přímo s myšlenkovým tryskem zrychleným „duševním tepem“ s vizionářskou vnímavostí a se schopností navazovat kontakty, a přitom neoblomně trvat na svých představách a předsevzetích.

Tyto vlastnosti spolu s excesivní pracovitostí, nepochybně spojené s pocitem zodpovědnosti a vysokým duševním vypětím, musely působit jako dlouhodobý stresový podnět s příslušnou reakcí i v neuroendokrinním, imunitním systému a v dalších regulačních funkcích.

V jednání Hlávkově se projevoval až anekdotický perfekcionismus. V monografii o rodině Purkyňů jsem našel příběh psaný dcerou Karla Purkyně, který je toho dokladem. Shodou okolností bydlel Karel Purkyně, syn Jana Evangelisty, na pražském nábreží, tehdy Pekařově, v téže domě jako Julius Mařák s chotí Idou a dcerou Pepou, rovněž malířkou.

Pepa Mařáková byla prý poněkud prostořeká. Josef Hlávka si u ní pro Zemskou banku objednal Riegrův portrét a najal jí dokonce atelier blízko jejího bytu.

Svému mecenáši prý říkala „Pepinkerle“ i jinak. Ačkoli měla Pepa za model pouze Riegrovu fotografii, byl výraz tváře velmi podařený. Hlávka byl spokojen, tvrdil však, „že kabát není dosti černý“. Ten si dal! Pepa se tehdy zle rozzlobila: „Že to není plechová trouba z kamen, že je to na živém těle a má to záhyby a odlesky“ atd.

Hlávka ji trochu uchlácholil. Paní Purkyňová po jeho odchodu pravila: „Pepinko, takhle se mluví s mecenášem?“. Dala se do smíchu: „Konečně jsem mu to řekla, teď je mi dobře.“

Mimořádně Rieger sám prohlásil Hlávku za tvrdohlavého a přitakal prý mu historik a právník Josef Kalousek: „Když ten Hlávka je tak tvrdohlavý.“ Pepa Mařáková portrétovala i Marii Hlávkovou.

Vztahy mezi velikány Purkyněm a Hlávkou jsou zatím, myslím, málo známe. Zcela jistě se Hlávka o Purkyňově rodině dovídal od Julia Mařáka, který ho rád navštěvoval v Lužanech a Hlávka od něho koupil řadu obrazů. J. E. Purkyně psal mnoho o Akademii věd, jíž byl Hlávka prezidentem. Knihovna J. E. Purkyně byla po jeho smrti prodána vládou do Černovců na Bukovině, kterou stavěl Hlávka.

Hlávkovu zaměstnání bylo nepochybně spojeno s fyzickým vypětím a dlouhým cestováním, téměř trvalá, byla jistě v jeho době velmi namáhavá. Přitom jeho fyzio-

gnomie na obrazech a fotografiích svědčí pro dobrý stav výživy a jeho plnovous je kompatibilní s perfektním androgenním vybavením.

Do jeho života zasáhly zřejmě čtyři závažné choroby. Nejvíce a nejdéle ovlivnilo jeho život bolestivé ochrnutí dolních končetin v r. 1869, tedy v jeho 38 letech. Další byly zrakové potíže, depresivní stavy a poruchy trávicího traktu.

Ochrnutí dolních končetin bylo takového stupně, že si vyžádalo snad až 10leté upoutání na invalidní vozík. Zmiňuje se o něm opakovaně ve své korespondenci a tento stav evidentně kalil kvalitu života tohoto dosud extrémně činorodého muže. Postupně však nastávalo zlepšování, k němuž jistě přispěly pevná vůle se uzdravit a snad i lázeňské pobyty (např. v K. Varech a jihofrancouzském Mentonu). Stav se zlepšil do té míry, že se opět sám rozchodil.

Chorob, které mají takovýto průběh, není mnoho. Jednou z možných diagnóz je polyradikuloneuritis. Jde o onemocnění míšních nervů pravděpodobně autoimunitního původu. Může probíhat velmi různě, od mírných motorických a senzorických poruch až po zástavu dechu při postižení hrudní míchy. Také intenzita bolesti je velmi rozdílná. I u forem, provázených postižením hybnosti dolních končetin, nezřídka s inkontinencí, je však prognóza relativně příznivá a po měsících až rocích může být stav reverzibilní, a to i bez léčby.

Toto onemocnění je plauzibilnější než jiné choroby s podobnou symptomatologií. Mozková příhoda, která by ochromila svalstvo na tak dlouhou dobu a poté se upravila, není pravděpodobná. Pro správnou diagnózu však chybí nezvratné důkazy, které nemohly být ověřeny pitvou.

Nešťastný Hlávka vyjadřuje ve svých dopisech zoufalství, zejména když se zhoršil zrak, nemohl číst a psát. Přes tělesný hendikep byl jeho mozek aktivní a to jenom znásobovalo jeho utrpení.

Co vedlo ke vzniku a průběhu tohoto vážného stavu zůstává však nejasné. Svým dílem jistě přispělo tělesné i duševní vyčerpání.

Uvážíme-li, že v posledních asi 10 letech stavěl 142 budov a v době zhoršení zdravotního stavu měl rozestavěno 50 budov, lze toto vyčerpání považovat za velmi pravděpodobný přitěžující faktor. K tomu nutno připočítat nepravidelnou stravu, nedostatek odpočinku a hlavně spánku. (Držel se onoho Edisonova kréda, že spát 4 hodiny je povinnost, 5 hodin zahálka a více než 5 hodin je neomluvitelné.)

Povaha slabého zraku je těžko hodnotitelná. Trpěl jí od mládí. Trávicí obtíže se objevovaly občas a byly nejspíše vyvolány nepravidelnou a nevhodnou stravou. Nejasné je proč právě změny v trávicím traktu byly příčinou smrti. Podle pitevního protokolu sepsaného 12. března 1908 v Hlavově patologicko-anatomickém ústavu zemřel Hlávka streptokokovou sepsí ze střevních ulcerací.

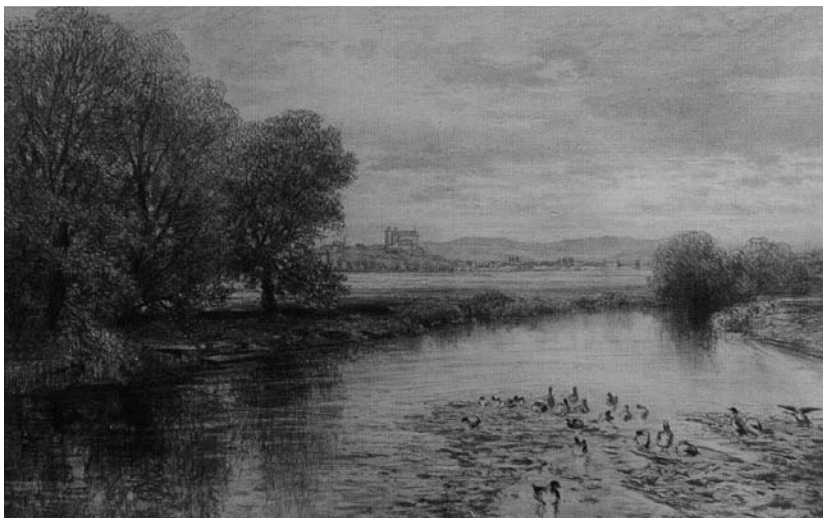
K rekonvalescenci přispěly pak pobyty v Lužanech a pošumavské prostředí, pohoda rodinná a přátelství s mnoha významnými osobnostmi a možná i hudba, kterou Hlávka miloval.

Druhá manželka Hlávky, Zdenka, byla výborná klavíristka a krásně zpívala. Přátelila se s rodinou Ant. Dvořáka. Dvořák byl častým návštěvníkem Lužan a zde také poprvé v kapli zazněla Lužanské mše D-dur, opus 86 pro smíšený sbor a varhany. (Mimochodem Zdenka měla zásluhu na tom, že Josef Suk napsal krásnou hudbu k Zeyerově hře Radúz a Mahulena. Hlávkoví se prý líbil zejména dojemný smuteční pochod, který možná ladil s jeho duševním rozpoložením.)

Hlávkoví se jistě dostalo odborné péče, ovšem s možnostmi té doby. Neznáme léky, které užíval. Lázeňská léčba sama nebyla léčbou kauzální, ale přispěla nepochybně ke zvýšení odolnosti těla i ducha. Za obecnou příčinu chorob byly tehdy považovány krevní poruchy a pouštění žilou bylo hlavní léčebnou metodou. Lékař Hebra dokonce tvrdil, že ve válkách 19. století ztratili vojáci více krve pouštěním žilou než v boji. Z léků převažovalo podávání prostředků, působících zvracení (emetin z *Radix ipecacuanhae*). Indikace byly od zkaženého žaludku až po cholera, tbc a tyfus. Později se podávaly kafir, beladona, opium, terpentýn a další.

Hlávka by mi snad někde v stavitelském nebi odpustil, že veřejně po 100 letech od jeho úmrtí uvažuji o jeho osobnosti z medicínského hlediska, o jeho zdraví a nemocech. Já se mu však přesto omlouvám, že do jisté míry, ale bona fide, porušuji lékařské tajemství, i když s vědomím, že se mohu ve svých diagnostických úvahách mýlit.

Předneseno na Slavnostním galavečeru k 100. výročí úmrtí J. Hlávky dne 14. 2. 2008 v kapli sv. Kříže Gynekologicko-porodnické kliniky 1. LF UK a VFN v Praze 2.

Julius Mařák: z cyklu Lužany, krajina

TEXT

KOPÍ DONA QUIJOTA

Erazim Kohák

Věda a život. Dary noci

*Ukázky z knihy Erazima Koháka Kopí dona Quijota,
kterou připravuje Nakladatelství Ježek*

Svět teorie, svět života, svět dobra a zla Filozofická pětiminutovka pro techniky

Na přelomu tisíciletí se tu scházíme s pocitem, že žijeme v předvečer dovršení vědeckotechnické revoluce. Biologové očekávají, že co nevidět odkryjí samo tajemství života. Jaderné štěpení zdánlivě nabízí neomezené zdroje energie. Počítačová technika jako by vymazávala meze dorozumívání a ovládání. Není problém, který bychom si netroufali řešit. Odvěký sen lidstva o neomezené moci nad světem jako by ležel na dosah. Už jen vztáhnout ruku...

Podle stavu našich výzkumů by se zdálo, že po celém světě budou lidé žít v předtuše blaženosti, oprostění od bídy a utrpení, jen krůček od rajske zahrady. Leč hlášení z terénu – třeba zpráva Spojených národů *GEO 2000* nebo *Human Development Report 2000* - hovoří o rostoucí bídě čtyř pětina lidstva a kritickým ohrožení obyvatelnosti Země. Po celém světě nejmodernější bojová technika v rukou mocných i bezmocných dělá z každého sporu hromadnou vraždu. Pod dopadem epidemií a bojů dochází ke zhroucení osobního bezpečí, školství, zdravotnictví a vší společenské infrastruktury. Bídni hynou bídou, privilegovaní vyhnívají nadbytkem. Po celém světě nekonečné nároky přesycených a zoufalství hladových ničí předpoklady života. Splátky mezinárodním bankám si vynucují holoseče v zadlužených zemích, hynou zelené porosty, kalí se vody, skleníkový účinek stoupá s každým výbušným motorem. Dopravení vědeckotechnické revoluce stále výrazněji připomíná Napoleonův triumfální vstup do Moskvy či oslavy na Úseku hlavního architekta města Babylonu v předvečer dostavby proslulé věže.

Proto si potřebujeme položit otázku, proč se věda, kdysi zárná naděje lidstva, na vrcholu svého úspěchu stala smrtelnou hrozbou všemu životu. Nepřijímám domněnku, že vědění je již svou podstatou *hýbris*, opovážlivé narušení hájemství tajuplného *Bytí*. Avšak obvyklé vysvětlení, že věda se místo služby pravdě a dobru oddala honbě za ziskem a mocí, být pravdivé, mi připadá povrchní. Myslím, že je třeba hledat hlubší vysvětlení v povaze vědy samé.

Začneme od toho, co chceme označovat pojmem *věda*. Není to jen *techné*, byť technika je jejím ztělesněním. Vědu chápu především jako vůli ke stálému vyjas-

ňování. Je to rozhodnutí žít ne v bezmyšlenkovitě přejímané víře, pudu, návyku, nýbrž v kritickém zvědomování, kterému říkáme *rozum*. Věda se rodí z úsilí o onen sokratovský *zkoumaný život*, který jedinečně stojí za to, abychom jej žili. Základním přínosem evropské kulturní tradice je rozhodnutí pro **život v pravdě**, ne v bezmyšlenkovitosti. Je to rozhodnutí pro **život ve vědomí vlastních možností, ve svobodě volby mezi nimi a v odpovědnosti za svá rozhodnutí**. Nestací pouze cítit a věřit, slepě žít z návyku a pudu. Je třeba kriticky zkoumat a ověřovat. *Co to znamená? Na čem se to zakládá? Co z toho vyplývá?* Věda je vědomé úsilí o pojetí života a světa vykázané v kritické reflexi.

Jde ovšem o to, jaký svět se rozhodneme zvědomovat, zda objektivní svět našich teorií, či hodnotou prolutý svět našeho žití. Svět totiž není prostě určitý soubor předmětů. Je to celkové uspořádání naší zkušenosti pod určitým zorným úhlem. V tom smyslu žijeme ve více světech. Jedním je svět ustavený jako srozumitelný celek pod zorným úhlem našeho života – a nejen našeho, nýbrž všeho života. To je svět činností, který nabývá smysl a hodnotu podle toho, jak životu v jeho rozporuplné mnohotvárnosti napomáhá či překáží. Takový je svět našeho nejprvotnějšího prožívání, ve kterém jsou hodnota a význam osnovou a útkem vši srozumitelnosti.

Věda si ovšem vytváří i jinou představu světa jako čistě „objektivního“, prostého všeho vztažení k subjektu. Lidově řečeno, je to svět, jak by vypadal, kdyby v něm nežily žádné bytosti, které o něco usilují a něčeho se strachují, něco milují a něčeho se vyvarují. Takový svět si ovšem jen představujeme. Nežijeme v něm. Je to abstrakce, avšak abstrakce vysoce užitečná pro celou řadu účelů. I abychom mohli účinně uplatnit svoji hodnotovou orientaci ve světě, potřebujeme spolehlivě znát jeho autonomní působení. Tedy nic proti teoretickým abstrakcím.

Problém vzniká tehdy, když tento *svět objektivistické abstrakce* začneme považovat za skutečnost samu. Naše abstrakce, byť užitečná, je zásadně ochuzená. Od počátku jsme z ní vyloučili všechnu skutečnost vztaženou k subjektu. Zatímco osnovou a útkem světa života jsou právě subjektivní vztahy dobra a zla, záhodného a nezahodného, jedinou strukturou našeho teoretického světa jsou matematicko-příčinné vztahy hmoty v pohybu. Ty je ovšem dobré znát, avšak není možné z nich odvodit soudy o hodnotě a smyslu. Či obrazně, na základě matematicko-příčinné představy teoretického „objektivního“ světa mohu určit, jak vyrobit zbraně hromadného ničení. Na tomto základě však nemohu rozhodnout, zda je vůbec vyrobit a proti komu je užít. Ve své teorii jsme ze světa, který zvědomujeme, vyloučili právě ty rysy, které umožňují hodnotová rozhodnutí.

Právě tou výlukou vzniká představa, že věda se o hodnoty nezajímá. Jako pracovní hypotéza pro určitý účel v jednom úseku vědění je tato výluka nepochybně zcela legitimní. Svou legitimitu ztrácí, pokud svůj teoretický model prohlásíme za pravou skutečnost - a skutečný svět života odepíšeme jako „pouze subjektivní“. Pak vzniká

paradoxní představa, že technika zbrojení je závažná otázka hodná vědeckého zájmu, avšak zda zbrojit, či ne je čistě „subjektivní“ preference, kterou se vědci nemusí a nemohou zabývat. „Vědecké“ je pak jen to rozhodování, které se omezuje na výzkum teoretických možností a kalkul ekonomické racionality, protože „vědecké“ je prý jen to, co je vyčíslitelné. Či obrazně výnos z těžby se pak jeví jako racionální důvod, úcta k lesu pouhá sentimentalita. Pak ovšem zcela oprávněně vzniká dojem, že věda ohrožuje život hodnotovou neutralitou a že ve stěžejních otázkách se potřebujeme odvrátit od chladného rozumu k iracionalitě citů, pudů a vášní.

To považuji za podstatu krize soudobého vědění a příčinu smrtelného ohrožení v praxi. Euroamerické vědecké myšlení zúžilo své pojetí vědy a rozumu na vztahy obsažené v teoretickém modelu objektivity. Dosáhlo až nečekaných teoretických a technologických úspěchů, avšak za cenu přenechání nejzákladnějších rozhodnutí iracionalitě. Pak je zcela pochopitelné, že se britský následník trůnu dovolává citění proti vědě. Není to ovšem o nic méně nešťastné. „Cítění“ chápané jako iracionální protějšek rozumu není o nic méně nebezpečné než věda zaslepená teoretickou abstrakcí. Nejen úcta a láska, nýbrž i závist, nenávisť a zloba jsou city. Lidé nejsnáze vraždí v afektu. Vražedná vášň umocněná objektivistickou vědou – či „technický rozum“ doplněný „citem“ – mi připadá jako nejlepší návod, jak zničit svět.

Myslím, že nestačí doplnit technickou racionalitu teoretického světa složkou poetické citové racionality - celý týden stupňovat spotřební úroveň a pak v neděli se nechat unášet vznešenými pocity harmonie s Matkou Gaiou. Potřebujeme odložit své teoretizující návyky a soustředit se na jednotné pojetí skutečnosti ustavené životem, jak ji skutečně prožíváme. V té je právě hodnotové a významové uspořádání základem srozumitelnosti čili racionality. Potřebujeme proto pojetí rozumu, které by se neomezilo na matematický výpočet, nýbrž by dovedlo rozlišovat mezi dobrem a zlem – a to ne svévolně, nýbrž na základě pevné struktury světa všeho života. Proti zhoubnému technickému rozumu objektivistických modelů, doplněnému citovou iracionalitou, potřebujeme postavit racionalitu světa života – či biblickou metaforou, ono *srdce rozumné*, které moudře rozhoduje mezi dobrem a zlem.

Taková je racionalita světa života, ve kterém skutečnost zahrnuje nejen vztahy mnohosti, příčiny a následku, nýbrž i touhu ryb po čisté vodě, lásku slyšů k louce, slunečnic ke slunci i lidí ke svým dětem. Všimněme si, že to není jakási libovolná „subjektivní“ přísada k prvotně „objektivnímu“ světu. Je to jednotný svět, jak v něm žijeme. Vztahy významu a hodnoty patří k nejprvotnějším rysům naší zakoušené skutečnosti. Představují pevnou hodnotovou strukturu světa smysluplně ustaveného přítomností života, který chce žít a ne zahynout. My lidé se s touto strukturou setkáváme sice nejprve v lidském žití, avšak tato hodnotová struktura skutečnosti je stejně prvotní jako život sám, nezávisle na svévoli jedinců. Teprve z této hodnotové struktury můžeme odvodit nejen návod, *jak* vyrobit jadernou bombu či elektrárnu,

nýbrž *zda* něco takového vůbec vyrábět. Proto jsem přesvědčen, že protilátkou proti pojetí vědy zaslepenému teoretickým objektivismem není iracionalita citění, pudů a vášní. Je jí věda, která vychází z hodnotové struktury světa života.

Tak vnímám otázku, zda v novém tisíciletí věda a technika zničí svět pro lidský život. Nepochybně by jej zničila, pokud by se sama stala či zůstala technologickým dogmatismem ve službách bezohledné maximalizace zisku. Pak by se sama stala iracionalitou, před kterou by nás nezachránila opačná iracionalita pudů a vášní. Jedinou ochranou před iracionalitou technologie a iracionalitou citění je racionalita skutečného vědění, či naší metaforou, ono *srdce rozumné*, které citlivě zvědomuje celou šíři světa ustaveného životem, a tak může rozlišit mezi dobrým a zlým.

Dary noci

*Věnováno všem, koho život naučil,
jak se z jisker rodí hvězdy –
a z bolesti naděje*

Hebce nadchází noc, daleko od elektrického vedení a asfaltovaných silnic, tam, kde se zapomenutá vozová cesta vytrácí v mlázi. Noc tu jen zvolna vytlačuje zdráhající se den. Je čas střídání. Jasné světlo letního dne, chladná zeleň a výrazná modř, pozvolna ustupují hluboké panenské tmě. Temnota tiše vrůstá do lesa, prosakuje na mýtinu a proniká do duše, vše usmiřuje, vše hojí, připravuje svět pro nový den. Kdyby nebylo tmy na obnovu duše, lidem by brzy došla konečná zásoba snů. Bez usmíření, bez odpočinku, by křehli a lehce se lámali, jako dubové větývky vysušené ve střídání ročních období. Nekompromisní žár elektrických světel dovede zatlačit vše-usmiřující tmu, avšak hodiny, o které prodlouží den, mi připadají jako únavný zisk. Daleko od elektrické sítě noc ještě přichází obnovit duši, přichází hluboká, panenská tma mezi uhlíky skomírajícího ohně a hvězdnou klenbou nad hlavou.

Noc nadchází hebce, téměř nepozorovaně. Tma se kradmo ukládá do podrostu, pod visuté větve jedlovců a mezi balvany rozvalené hráze; pomalu prosakuje a při-krývá zem. Nad vrcholy stromů je ještě světlo, jen dole při zemi klíny, ostré a jasné v denním světle, teď splývají s odštěpkou kůry okolo špaluku. Je čas odložit sekýru a kalač, napřímit tělo shrbené celodenní námahou a vzhlednout od temnoucí země k světlému nebi. Nadešel čas rozžatých javorů.

Slunce ještě nezapadlo. Paprsky dál prosvěcují vrcholy stromů, avšak k zemi již nedosáhnou. Dovolují stínům, aby vyrůstaly pod stromy a vyplňovaly údolí. Soumrak na zem nepadá, ač tak o tom mluví všechny jazyky, které znám. Právě naopak: stíny stoupají vzhůru z houštin ke slunci, které ještě ozařuje koruny stromů. Jen nejvyšší

z javorů přesahují hladinu stínu a po krátkou chvíli zachytí poslední paprsky dne. Je to chvíle jejich slávy. Po celý den splývaly s bohatou zelení ostatních stromů. Nyní jejich chocholy jásají v zářném večerním slunci nad ztemnělým lesem. Je čas zvrátit hlavu a vzdát dík za zázrak zářících javorů.

Za okamžik vystoupí stíny o trochu výš a uhasí oheň javorů. Stromy okolo mýtin-ky postupně ztmavnou a jejich kmeny se propojí v jedinou oponu lesa. Světlo ještě pluje vzduchem, rozptýlené v částech prachu a kapičkách vláhy nad kamenitou říčkou. Je stále světlo, jen lidské oko je již nedokáže zachytit. Nedokáže to ani kmeny stromů, ani hladká kůra javorů, ani drsná kůra dubů, ani šupinatá kůra střemchy, ani prastaré balvany, pokryté lišejníkem. Stojí odevzdané v houstnoucím soumraku. Jenom břízy, skvoucí bílé břízy, ještě přitahují světlo. Jejich křídově bílá kůra se rozsvítí a vystoupí z houstnoucího temna, bílá, zářná, skvostná. I břízám náleží chvíle nezměrného obdivu. Plně chápu, proč dobří lidé v Shelbornu, v severní části spolkového státu New Hampshire, vysadili křídově bílé břízy místo mramorových pomníků na památku chlapců, kteří odešli dolu do údolí a z války se již nevrátili. Hlazený mramor nedovede vyslovit nekonečný žal nad těmi chlapci, jak to dovedou břízy, když se rozzáří za soumraku.

Pak i břízy splynou s oponou lesa. Vůkol je tma, jen bledé nebe nad hlavou dá vyniknout černému krajkoví stromů a zve oči, po celý den připoutané k zemi, aby vzhledly k nebesům. Marne jsem se snažil zachytit, jak se na nebi pozvolna rozsvě-čují hvězdy. Nijak se nerozsvěčují. Jen nejsou - a pak najednou jsou, jako by někdo špendlíkem propíchl nebeskou bář. Mnohokrát jsem pozoroval nebe a věděl přesně předem, kde se objeví první hvězda. Přesto jsem nikdy nespátril, jak k tomu dochází. Snad jsem na okamžik slevil z pozornosti, snad jen mžikl očima. Jen vím, že jednu chvíli se nad hlavou klene jen tmavnoucí, nenarušené nebe a pak bez přechodu je na něm hvězda, najednou, světlá a jasná. Potom další a další, až se celá divotvorná klenba rozzáří jejich světly. I to je chvíle úžasu, vzácného v našem věku. Hvězdy nenaléhají. Zaplaší je i bílá záře lihové lampy nebo odražený svit neonů. Jen tam, kde lidé dovedou uctít noc, mohou spatřit zázrak hvězdného nebe tak, jak jej viděl autor devatenáctého žalmu, jehož začátek přeložili kraličtí „*Nebesa vypravují slávu Boha silného, a dílo rukou jeho obloha zvěstuje*“. Noc má i jiná světla. Světlušky letní noci - *svatojánské mušky* našich předků - značkují dráhu svého letu přes mýtinu záblesky chladného zeleného světla. Ty doma, za mého mládí, svítávaly nepřetržitě, jako Karafiátovi *Broučci*. Tak tady světélkují houby v trouchnivějících pařezech. Světla lidské přítomnosti jsou teplá - škrtnutí zápalky mezi stromy, oharek cigarety, záblesk svítilny. Oproti těm jsou světla noci chladná jako noc, které patří. Svatojánské mušky, houby, modrá světylka nad močálem a pak stříbřitě bílá světla, která se nevysvětlitelně objevují mezi stromy. Jedno takové světlo jsem pozoroval celý jeden srpen. Objevovalo se každý večer, jen co se rozplynuly poslední stopy denního jasu,

vždy na stejném místě na opuštěné hrázi, chladný, svítící kotouč zvicí dlaně. Byl to odlesk měsíce na vlhkém listu? Anebo šupina křemenky na kameni? Či pohodil tu dřevorubec plechovku od tabáku?

Nevím. Několikrát jsem se za ním vydal, pozorně jsem na ně upíral zrak. Vždy mi zmizelo z očí, než jsem k němu došel. Jednu noc jsem si je zaměřil kolíky, abych mohl místo prohlédnout za denního světla. Nenašel jsem nic, a tak jsem to vzdal.

Jsou věci, u kterých na vysvětlení nezáleží. Důležitější je se z nich těšit - těšit se z lesních světél a děkovat, že zdobí temnou noc. Vysvětlit, ovládnout, to všechno jsou zájmy dne, které jen zakrývají svět kolem nás. Za soumraku je na lesní mýtině jiné pořadí důležitosti. Je třeba začít úctou k svébytnosti věcí. Pak je třeba chápat, a snad až potom vysvětlovat, ač to už není tak důležité.

Noc člověka objímá a současně se před ním otvírá, ač ne v jeho úloze činitele, *homo faber*. Noc nepatří člověku. Patří svým světélům, světluškám, nočním světélům mezi stromy, hvězdám, měsíci ve všech jeho fázích. Měsíc vychází pozvolna. Veliký stříbrný kotouč nejprve prosvítne větvemi stromů na druhém břehu řeky. Pak se vyhoupne nad hradbu stromů a zalije mýtinu tekutým stříbrem. Jeho svit vlastně není světlem. Je to spíš zviditelněná temnota, která očím odkrývá ztichlý noční svět tajemných vztahů. Denní světlo jako by ten svět rozpouštělo. Jen v noci se vynoří ve své celistvosti.

Za zimních nocí nadchází čas stříbrných buků. Za dne jejich šedá, skvrnitě zelená kůra splývá nenápadně s lesem. Až tekuté měsíční temno jí dá vyniknout. Pak se v šeru zaskví jasný filigrán bukových větvíček. Je to chvíle, která zve k procházce po zamrzlém sněhu, pěšinkou ozářenou měsícem, k rozbořenému sklepení nahoře u sadu. Všechno, co tak jasně a naléhavě vystupovalo za denního světla, se nyní měkce ukládá do vše-smířujícího temna. Byl den, byl soumrak. Je čas nechat nadejít noc.

Soumrak je prý dobou filozofie. Denní světlo, ve kterém jednotliviny a naléhavé potřeby zřetelně vystupují, vymezuje jejich zvláštnost pro dobu umu, dobu *techné*. V denním světle se jsoucna tohoto světa důrazně předkládají jako jednotliviny. I les jako by nebyl než sestavou jednotlivých stromů a lidský život sestavou jednotlivých činů. Složitá spříznění jsoucna, jejich hluboký souzvuk a smysl jejich pobývání, se vytrácí ze zřetele podobně, jako hvězdy blednou k neviditelnosti na denním nebi. Svět takových jednotlivin se ve své rozmanitosti sám dovolává *techné*, aby překonala jeho rozmanitost činem i myšlenkou, účelovými úkony a příčinnými vazbami. Za denního světla nic nepojí dvě bílá, hladce ohoblovaná prkna, leda jen hřebík osmička nebo pojem, jakým je *dříví*, starořecká *hýlé*, dnes hmota. V jasném denním světle se i filozofie stává technikou, která nahrazuje přesným slovním rozbořením a umem pojmenování jasnost filozofického nazření a věrnost vyjádření.

Oproti tomu je noční doba dobou poezie. Měkká tma proniká do duše a vše spojuje v důvěrné jednotě. Kmeny stromů okolo mýtiny, zřetelné a výrazné za denního

světla, se rozplývají v jednolitou kulisu lesa. Jen jejich nejvyšší větve ještě vystupují proti světlé obloze. Pak i ta ztmavne a pod vesmírnými hvězdnými nebesy splyne se zemí. Rozmanitost, naléhavá v denním světle, upadne do bezvýznamnosti před ohromující nesmírností Jednoho. Není co udělat, není co říci. Člověku sluší jen postát s hlubokým díkem v tichém úžasu před nesmírným zázrakem Všeho. Noc je dobou poezie; básněni je vhodnější než přemýšlení. Nadešla doba hlubokých snů.

Filozofické nazření, dcerka chudoby a hojnosti, se nezrodilo ani v té, ani v oné době. Je ve své nejvlastnější podstatě uměním nazírání v přechodu mezi denním světlem a tmou, kdy hasnoucí světlo tlumí naléhavost jednotlivin, avšak noční tma ještě nespojila vše v jedno.

V denním světle nás *techné* poučí o faktickému rozdílu mezi životem a smrtí v řádu času i o tom, jak ostříhat život a bránit se smrti. V poetickém náhledu můžeme zahlédnout, že smrt stejně jako život má své místo ve věčnosti, tak jako noc a den. S obojím je moudré se smířit. Jenže filozofickému zamyšlení připadá nejtěžší úloha - rozeznat správnost času, času k životu a času k umírání. Pokud volba mezi žitím a umíráním nemá být nahodilá - a s ní i všechny volby mezi správným a nesprávným, mezi dobrem a zlem - potřebujeme rozlišit nejen empirickou odlišnost a poetické propojení života a smrti. Potřebujeme pochopit jejich *správnost*, jejich morální smysl. Ten se obvykle vynoří až tehdy, když hasnoucí světlo dne neoslepuje natolik, že bychom nevnímali hluboká pouta mezi jsoucny, avšak temnota ještě nezastřela jejich odlišnost. Právě za soumraku, mezi světlem a temnotou, může před námi vyvstat správnost času, morální smysl žití.

V globální urbanistické zástavbě své civilizace jsme soumrak účinně zrušili. Neúprosná záře elektrických světel tu prodlužuje lopotu dne hluboko do noci. Pak otočíme vypínačem a náhle, bez stmívání, bez soumraku, je tma, ač i v té dál hučí stroje a září nelidský svit neonových zářivek. Pokud se nad tím nezamyslíme, může se zdát, že jsme tím získali, a ne bezdůvodně. Jsme přece jen denní tvorové a ve svém světě se orientujeme především zrakem. Myslíváme si, že vidět je totéž co vědět. Světlo a tma jsou nám nejzákladnější metaforou dobra a zla. Tmu si lidé představují jako clonu, pod kterou se skrývají zlé skutky. Od počátku dějin lidé zápolili světlem proti tmě; světlo ozařovalo dílo nutnosti i štědrosti. Světla nemocnice na svahu nad městečkem Peterborough po celou noc zalévají vrcholy borovic bronzovým světlem, jako by byla majákem vítězství člověka nad temnotou.

Na těch světlech je něco hluboce dobrého, stejně jako na práci všech, kdo bdí v jejich záři. Přesto považovat je za symbol „vítězství nad temnotou“ je poněkud nadsazené. V tom duchu uvažovali lidé tak dlouho, že se jim noc stala cizí a hrozivá. Z místa pobývání se stala nepřitelem, jehož je třeba zapudit. Jenže rádi či neradi prožijeme polovinu svého pobývání na tomto světě za noci. Nebylo by lépe, kdybychom se učili vnímat světla, která rozzínáme, jako způsob soužití s nocí v míru?

V dobách, kdy zažehnout světlo neznamenal než vykřesat jiskru do troudu a zapálit louč - či nanejvýš rozsvítit petrolejovou lampu - by taková otázka vyzněla neskutečně. Tehdy byla noc v přesile; naše světla oproti ní nepatrná. Nebylo třeba se strachovat o celistvost noci. Ani petrolejová lampa, vrchol tradiční osvětlovací techniky, noc neznásilňuje. Zlatý kruh světla na stole vyznačuje místo lidského konání, kolem něj zůstává světnice temná ve všech zákoutích, v míru s nocí. Novodobá světla mají docela jiné vlastnosti. Plynová punčoška nebo elektrická žárovka zaplaví světlem celou místnost, do všech koutů. Člověk si pak namlouvá, že má božskou moc zahánět noc. Chybí mu ovšem boží moudrost v jejím užívání. Světlo už neužíváme, abychom vytvořili kout pro svou noční činnost. Zaplavujeme světlem i místnosti, kde nikdo není, a svá obydlí obklopujeme záplavou světla. Zaháníme noc a snažíme se vytvořit iluzi nekonečného dne, aby nikde nebyla tma, aby život světla nikdy neměl meze.

Jenže stvoření jsme nebyli jen pro denní světlo. Jsme tvorové jak dne, tak noci; jejich střídání je rytmem našeho žití. I noc je místem našeho přebývání. Tma nemusí omezovat. Může obohacovat naše dny. Oslepuje, ochuzuje právě plné, neodstíněné světlo. Všechna naše schopnost vidět se váže na rozlišování kontrastu, na souhře světla a tmy. Kdyby nebylo stínů, světlo by oslepilo. Kdyby nebylo střídání dne a noci, střídání činnosti a odpočinku, život by se zploštil na jediný rozměr - a filozofie na logiku vědy.

Dobře je, že dovedeme zažehnout světlo v temnotách, ne však proti nim, nýbrž pro život s nimi i v nich. Noc, jako tolik dalšího, zasluhuje ochrany. I filozofie potřebuje znovu objevovat tmu, která přichází k člověku ne jako cizí a hrůzná, nýbrž jako důvěrně známá, čas odpočinku, čas poznání, čas splývání. Jas je darem dne. Usmíření a pochopení jsou dary noci.

Noc přináší i další nesnadný dar, dar samoty. I jen si samotu představit jako dar je obtížné. Samoty se obáváme stejně jako tmy a stejně jako tmu se i ji snažíme vykázat ze života. Připadá nám samozřejmé, že vidět lze jen za světla, a slyšet pravdu jen ve vzájemnosti.

Něco na tom jistě je. Filozofie potřebuje pravdu doslova *vyslovit*, vložit do slov. Nemá-li vyslovovat jen vřavu niterných vášní, potřebuje nejen vyslovovat, nýbrž také přijímat, naslouchat a nahlížet - a to není úkol pro schůze a shluknutí lidu. Souhlas davu může ustavit svět sdílených představ až příliš snadno, až příliš rychle, dřív než stačíme zaznamenat svébytnost skutečnosti. Husserlův rozbor intersubjektivního ustavování údajně objektivní reality se nezakládá na spekulaci. Je to prostý popis. Kde jsou dva nebo tři spolu, zřídka najdou trpělivost k naslouchání a nazírání. Dychtiví řeči, rychle se shodnou na sdílené představě a tu vloží jako filtr mezi sebe a své živoucí osvětí.

Když mýtinou jako šipka proběhne drobný hlodavec, pohotově ho označíme jménem. Je to, řekněme, *chipmunk*, americký příbuzný našeho sysla z čeledi veverkovitých, který se u nás nevyskytuje. Velký akademický slovník mu zas přisuzuje označení *deňka*, z druhu *citellus*. Jménem jsme ho zaškatulkovali, teď už jen popsat jeho chování v přírodovědeckých pojmech a je to. Ohlušení vlastním skupinovým souhlasem nemáme trpělivost pozorovat toho drobného človíčka s úctou, tiše se dívat, jak si počíná a dovolit mu, aby se nám sám představil. Už vnímáme jen svůj pojem, jako bychom ani neviděli živoucí bytost v její svébytnosti. Podobně výletníci, kteří se občas produpávají a prohalekávají mým lesem, nikdy nespatří planoucí koruny javorů ani stříbrné krajkové buků. Skupinový souhlas vytváří cosi jako kolektivní solipsismus. Mluvíci ve vzájemné podpoře záhy ustaví společnou, vnitřně podmíněnou monádu, do které svět vstupuje jen v předurčených pojmech. Uvnitř takové monády pak není ničeho, co by nás ochránilo před naší vlastní pošestilostí a sebeklamem, umocněným sdíleným souhlasem. Filozofie, která vychází z takového souhlasu, se pak jen těžko proklube skořápkou své kolektivní monády. Chceme-li se o to pokusit, potřebujeme především vyloučit skupinový souhlas radikálními závorkami samoty.

Když není po ruce nikdo druhý, kdo by svým souhlasem propůjčil pojmovým nálepkám váhu objektivity, je daleko obtížnější podřídit svébytnost skutečnosti souhlasu. Snad ještě v přechodné, neúplné samotě pracovny, obložené knihami, si člověk může sestavit skutečnost podle svých přání. Ač tu není nikoho, kdo by mu ji potvrdil, není tu ani nic, co by se jí vzpříčilo. Zcela jinak je tomu uprostřed strohé samoty šedého zimního moře či sytého letního lesa. Tu se příroda nedá umlčet nálepkami. Sáhá příliš daleko a k člověku příliš těsně doléhá, než aby od ní mohl utéci do pojmových her. Svět, se kterým se tu člověk střetává, není svět zdání, není to svět pojmového souhlasu lidského společenství ani svět spekulativních soustav z pracoven a laboratoří. Řečeno Kantovým pojmem, zde užitým zcela nekantovsky, svět se tu představuje jako skutečnost *o sobě*, která se dožaduje úcty a vznáší vlastní nároky. Tak nepřehlušena vstupuje do samoty. I proto může samota být velikým, osvobozujícím darem, z něhož se může zrodit filozofie ne jako cesta zdání, nýbrž jako cesta pravosti.

Praví však Kazatel „*Lépeť jest dvěma než jednomu; mají zajisté dobrý užitek z práce své. Nebo padne-li který z nich, druhý pozdvihne tovaryše svého. Běda tedy samotnému, když by padl; nebo nemá druhého, aby ho pozvedl.*“ Život mi opětovně prokázal, že v průběhu tisíciletí ta slova neztratila nic na své platnosti. Všechno, co žije, naléhavě potřebuje společenství svých bližních. Není dobré člověku být samotnému. Avšak tak, jako je třeba tmy, abychom mohli porozumět světlu, je třeba samoty, abychom pochopili, jak zcela zásadní je potřeba společenství. V davu se i nejhlubší lidské vztahy mohou jevit povrchně, jako smluvní. Vždyť i manželství se může jevit jako smlouva o vzájemném poskytování služeb, kterou je možné zrušit, kdy se komu zachce a hodí, jako smlouva, na niž se lehkomyšlně přistupuje a od níž se stejně lehkomyšlně odstupuje.

V tichu samoty vyvstává daleko hlubší smysl spřízněnosti. Pouta, která pojí člověka s bližními, tu vystupují jako něco posvátného, základní vztažení všeho žití, rovnoměrně vitální i morální, a drahocenné ve své čiré křehkosti. Vlaštovky, které se rok co rok vracejí ke svému hnízdu, se řídí touto zásadou, snad zcela nevědomky. Také dikobrazi na druhé straně říčky o tom něco vědí a nevědí, když ročně vyvádějí své mládě. Představa přírody, která by v žádném smyslu nezaznamenávala to, jak se v ní odvíjí nejvlastnější smysl života, mi připadá zoufale ochuzená. Dvěma **je** lépe než jednomu. Ani krása sněženky nevyunikne ve své plnosti, když se na ni člověk dívá sám. Vynikne až tehdy, když ten zcela přechodný zážitek utvrzuje sdílení s někým druhým. Jen život sdílený se může naplnit a obnovit.

V každodenním lidském hemžení se právě zázrak společenství vytrácí v přehlížení. Tak tomu bude, pokud v sobě lidé nenajdou odvahu vzdát se své pyšné panské představy o člověku jako míře všeho a vystavit se společenství všeho života jako jeho bližní ve velké samotě soumraku.

Dobře vím, jakou radost mi na mé samotě přinášejí návštěvy lidí mi blízkých. Kameninový džbán se naplní darem révy - podle jednoho z Heideggerových poetičtějších textů v sobě propojí širé nebe i dobrou zemi, odlesk svátosti i naší lidskosti. Nu, budiž, i tak víno chutná. Osobně mě víc oslovují písně, tesklivé písně moravských rovin, vzdorné písně chlapců ze slovenských hor, písně s ozvuky jihočeských dud, písně plné vzpomínek na zemi, kterou jsme museli opustit, abychom jí zůstali věrni. Život lidí, kteří by zapomněli zpívat, by se brzy zploštil do nesmyslnosti. Hudba z elektronických reproduktorů písně nenahradí. Psaný text může sice vypovídat o daném námětu, avšak jen píseň ho vyvolává, oživuje, setřásá z něj solipsistickou uzavřenost v místě a čase.

Na ty návštěvy se těším, jsem za ně vděčný, rád na ně vzpomínám. Večer zřídka končívá dřív, než měsíc vystoupí vysoko, než les ztichne a veliký dvoulitrový džbán se do sucha vyprázdní. Pak však nadejde čas, kdy je třeba rozžehnout lucernu a posvítit hostům pěšinkou okolo rozbořeného sklepa a starého sadu až

k lesní cestě. Sem žádný autobus nejezdí. Hosté nastartují vozy, rozlomí okolní ticho, oslní noc svými reflektory a na chvíli otráví mýtinu výfukovými plyny. Dřevařská cesta, která pokojně odpočívala ve světle měsíce, jako by náhle ožila. Teď míří dolů k okresní asfaltce a dál do města, kde ozvuky lidské práce neutichají, kde světlo nehasne a kde se zdá, že monadický svět lidského společenství představuje všechnu realitu.

Ten svět sdíleného souhlasu jsem se rozhodl vyloučit závorkami. Sejdu chladnou nocí po pěšině k domku. Bude-li svítit měsíc, sfouknu lucernu. Tu pěšinu důvěrně znám. Domek tu zas bude stát tiše, v míru s okolním lesem. Jen kameninové pohárky se zbytky vína a úlomky křupavých bramboráků s kmínem místo česneku připomenou písňe a přátele, kteří se mnou strávili večer. Ještě jim v duchu poděkuji, pak vystoupím na kruchtu a chvíli postojím, abych se podíval na les zalitý měsíčním světlem a nerušený mou přítomností. Slyšet už bude jen tikot starých lipicánek s videňským regulátorem a venku šum řeky. Kol dokola mě obklopují kilometry a kilometry lesa, chladného v září měsíce. Sova je ještě vzhůru a občas se ozve. Nejbližší člověk je na míle daleko, v jiném světě. Jsem sám a vděčný za přátele i za dar samoty.

Neboť i samota může být darem noci. Už jsem si zvykl na otázku, „Necítíš se tu osamělý, sám tady daleko?“ Ta sama znesnadňuje odpověď, protože stírá rozdíl mezi samotou a osamělostí. V naší běžné, bezmyšlenkovité představě reality, umocněné souhlasem, se samota opravdu stala synonymem osamělosti, tedy stavu, v němž je člověk odříznutý ode všeho, co ho podepírá a co mu pomáhá, sám v cizím světě. A ovšem, pokud vnímáme svět jenom jako neživou hmotu, pak jsou v něm druzí lidé jedinými možnými společníky. Když i jen na chvilinku vystoupíme z intersubjektivní monády lidského společenství, připadáme si osamělí. Bojíme se samoty. V podivné zvrácenosti podezíráme z patologických pohnutek ty, kdo ji volí. Společnost předepisujeme jako lék i v mezních situacích, ve kterých lidé po celé věky pociťovali spíš potřebu samoty. Stůj co stůj se usilovně snažíme uniknout samotě. Rádio si nepouštíme, abychom poslouchali, nýbrž abychom zahnali ticho. Lidské hlasy vyhledáváme stejně, z téhož důvodu. Dnešní *promeneur solitaire* by nejspíš ohlušil celý les jakem obludného přehrávače. I myslitel tak významný, jakým je Paul Ricoeur, píše v jedné působivé pasáži své anglické sbírky *Interpretation Theory* o „zásadní osamělosti člověka“.

Často jsem se nad těmi slovy zamýšlel. Jistě, je to jen jeden okrajový výrok. Stežejním námětem Ricoeurovy práce není osamělost, nýbrž dorozumívání, hovor. Přesto podobně jako tolik z toho, co Ricoeur napsal, i tento výrok jde přímo k jádru věci. Dokládá, že naší době připadá zásadní osamělost člověka tak zjevná, že nevyžaduje prokazování.

Přesto při hlubším zamyšlení vyvstávají otázky. Jak může osamělost, stav odříznutí, být podstatným určením tělesné bytosti, která už i svou tělesností je nedílnou součástí přírody? Vždyť k početí tohoto těla došlo v milostném spojení muže a ženy.

Vždyť dar řeči mě od prvopočátku spojuje se společenstvím mluvčích. Vždyť naše *my* je vždy základnější než osamělé *já*. To vzniká a zaniká, mé *my* trvá.

Jistě, v životě bytosti, k jehož přítomnosti neodlučně náležejí i vzpomínky a očekávání, budou vždy momenty náhodného stesku. Život je děj; všechny jeho části nemohou být spolupřítomny. Vždy budou lidé mi drazí, vzdálení v čase a prostoru, budou i vzdálená místa. Vždy bude něco, čeho nejsem schopen dosáhnout, i něco, co neodpovídá. Vždy bude láska, která odchází a mizí v pustotě. Protože náš život je příběh, který se děje, ne stav, který trvá, můžeme vždy hovořit o nevyhnutelnosti stesku. Jenže něco může být nevyhnutelné, aniž by to patřilo k podstatě věci, tak jako vyvrkнутý kotník při turistice. Co je nevyhnutelné, není proto ještě bytostné. Zjevná skutečnost, že nepřítomnost druhého prožíváme jako necelost, ne jako přirozenost, že druhý nám *chybí*, mi naznačuje, že osamělost je náhodným a nebytostným stavem našeho žití. Nepřítomnost druhého se nám může jevit jako (po)strádání právě proto, že lidské žití je ve svém nejvlastnějším jádře soužití, žití s druhými.

Svou osamělost v davu obvykle vysvětlujeme výctem objektivních podmínek života v technickém věku. Tvrdíme i věříme, že prý technika odstranila příliš mnoho každodenního lidského obcování, údajně charakteristického pro předtechnologický věk. Peněžní vazby a automatizace vytlačily směnný obchod a práci v kolektivum. Výmluvným příkladem takového obcování, lákavým pro ty, kdo to sami nezakusili, jsou čtyři mlatici v kruhu, pravidelně bušící svými cepy do obilí na mlatu. Blahobyt vytvořil možnosti individuálního bydlení, individuální přepravy i individuální zábavy, k tomu za cenu neosobního, individuálního zaměstnání. Práce u běžícího pásu a natož pak práce u počítače rozhodně nepřispívá k pocitu sounáležitosti. A tak se dočítáme, že nás trápí osamělost a „odcizení“ proto, že jsme zaměnili společný život v obci zašlých dob za individualismus technické civilizace.

Něco pravdy na tom je, i když mi ten oslavovaný individualismus připadá jako krycí jméno pro zcela obyčejné sobectví. Osamělost technologické společnosti je natolik skutečná, aby nám to mohlo připadat jako vysvětlení. Jenže takové výklady do velké míry zapomínají na samotou a osamělost oněch zašlých dob. Vydejte se někdy s poutnickou holí po cestách New Hampshiru či Vermontu, po prašných bílých cestách mezi osamělými zemědělskými usedlostmi na nehostinné, kamenité půdě. Okénkem klimatizovaného automobilu se může zdát, že tyto chaloupky tvoří přímo idylické zemědělské společenství. Ještě docela nedávno však byly od sebe vzdáleny na hodiny chůze. Do konzumu, který se v nostalgických vzpomínkách stal symbolem obecní pospolitosti, to trvalo s vozem a spřežením dvě hodiny - a nejel se často, síly koní bylo třeba na poli. Vydejte se po těchto cestách pěšky a jděte tak dlouho, až začnete prociťovat vzdálenost v únavě svých kroků, v těžké chůzi spřežení a v tíze nákladu. Pak teprve pocítíte tíživou samotou předcházejících generací.

Objektivně vzato, zažili naši předkové právě tolik či i víc osamocení, jako my. Znali osamělost stejně dobře jako my. Přesto střípky zaslých časů naznačují, že je tak netížila a že se z ní nepokoušeli tak úporně uniknout. Co se změnilo na tom, jak samotu prožíváme? A proč se jí dnes spíš obáváme, místo abychom si jí vážili?

Jedním z klíčů k pochopení strachu ze samoty by mohl být prostě strach. Kdo žijete na samotě, zvykne si na otázku „Nebojíš se tady, když jsi tu sám?“ Ozývá se z ní bezmyšlenkovitost doby: objektivně vzato totiž nedává smysl. Ve vlídných náletových porostech, které dnes pokrývají někdejší pastviny Nové Anglie, se dravé šelmy nevyskytují. Pokud jde o šelmy lidské, s těmi se daleko pravděpodobněji setkáte ve vybydlených koutech velkoměst, kde se shromažďují lidé, jejich kořist. Lidé, kteří se mě vpytávají na strach ze života na samotě, se obvykle ve svých městských bytech zamykají třemi zámky a závorami a v noci se neodvážejí vyjít na ulici. Usedlosti roztroušené podél vozových cest v našich lesích většinou postrádají zámek na dveřích. Rousseauovský osamělý chodec, který by krácel při měsíci vozovou cestou podél mokrađu a dál k ledovcové ssuti a tmavým obrysům zdiva, které zbylo po starém mlýně u Spring Hill, se tu má podstatně méně čeho bát než na městské ulici.

Zdává se mi, že druzí, kdo žijí jako já, nic takového ani nezakusili. Vím přece, že tu není čeho se bát. Přesto jsem nejednou neměl k strachu daleko, hlavně v počátcích, když jsem ještě žil pod stanem a mýtil les na stavbu. Ve dne byl les můj, bylo mi v něm volně a lehce. Když však začalo ubývat světla, jako by se v lese něco měnilo. Pociťoval jsem napětí a nastražil jsem se. Když jsem pracoval někdy až do soumraku s pásovou pilou, ohlušený jejím řevem a hluchý ke všem varovným zvukům, stávalo se mi často, že jsem se najednou prudce otočil zpola očekávaje, že uvidím . . . nevím co. Jakmile se snesla noc, stahoval jsem se na mýtinu osvětlenou ohněm. Pak když jsem zarámoval domek a celý ho dokončil, dal jsem na okna závěsy. Říkal jsem, že kvůli teplu, ač dobře vím, že jsem je nejednou zatáhl proto, abych neviděl prázdná, černá okna, jimiž na mě civěla noc.

Bylo to nesmyslné počínání. Dobře vím, že kdyby hrozilo skutečné nebezpečí, byl bych bezpečnější venku mezi stromy, tiše ve tmě, vidící ale neviditelný, slyšící ale neslyšný. To jsem věděl, a věděl jsem také, že mi žádné nebezpečí nehrozí. Přesto jsem dával přednost celtovým stěnám stanu, pak osvětlenému domku. Byly mi bližší, tma byla nepřátelská. Tehdy jsem si přával, abych nebyl sám.

Než se rok obrátil, tma mi přestala připadat cizí. Les se stal důvěrně blízký svými zvuky i svým mlčením. Zvykl jsem si na ticho domku a na čtverec měsíčního světla pod oknem ve štítu. Tma, jejíž prázdnoty jsem se zpočátku obával, se mi otevřela. Osamělost těch prvních měsíců mizela společně se strachem. Měnila se v samotu.

Tudy asi vede cesta k pochopení osamělosti. Osamělost je stav, ve kterém se člověk cítí sám v cizím světě, odříznut od vši blízkosti. Samota je něco jiného; je to stav, ve kterém je člověk sice sám, avšak uprostřed živoucích, důvěrně známého světa, je mu ochoten naslouchat, vidět a rozumět mu otevřeným spoluchápáním i spolucítěním,

Husserlovými *Eindeutung* a *Einführung*. Živoucí svět přetváří osamělost na samotu. Neživé výtvary našeho umu, jimiž se obklopujeme, často nezmenšují naši skutečnou izolaci, spíš naopak. Mnohé z nich, jako telefon, ji sice překonávají, avšak přispívají k tomu, že nám svět připadá cizí - a také je. Vždyť venku, v živoucím světě přírody, už ani nežijeme. Odcházíme si do přírody jen odpočinout. Považujeme se stále víc za tvory uzavřených prostorů, a tak i skutečně žijeme. Mnoho lidí už vyjde ven jen na pár kroků do auta. Náš běžný svět je neživý svět. Tma, která v přírodě patří ke střídání dne a noci, se v něm jeví jako vetřelec, kterého je třeba vypudit světlem.

Právě za to platíme jak ztrátou samoty, tak osamělostí. Samota není totožná s osamělostí. Naopak, může být protilátkou. Nejde o to, aby se člověk „naučil žít bez jiných“. To ani není možné. Jde spíš o to, aby se učil žít jako bližní se vším životem, s lidmi i přírodou, žít s nimi, aniž by je přehlušoval svou vtíravou přítomností. Jde o to, aby se místo trvání na svém učil vidět a naslouchat, v lásce a v úctě. Je to vnímání zcela obdobné smyslovému. Slyšet začínáme až tehdy, když přestaneme mluvit a začneme naslouchat. Teprve když se přestanete upřeně dívat do tmy, vynoří se před vámi v postraní pohledu svět i v pološeru; až když přestaneme trvat na svých vysvětleních, začneme chápat. Až když samota rozežene neprůhlednou clonu naší kolektivní monády, až když soumrak zviditelní morální smysl života, může člověk prohlédnout a pochopit, že ti druzí - stromy a mývalové stejně jako lidé - jsou jeho bližní.

To všechno je ostatně dobře známé. Protože jsme se naučili vnímat svět jako neživou hmotu v nesmyslném pohybu, prožíváme samotu ne již jako sou-žití se světem našeho života, nýbrž jako opuštěnost v cizím prostředí. Protože jsme přejali představu, že svět je s námi nesourodý, nevidíme v něm bližního. Zaplavujeme jej světlem a oslepujeme se vůči všemu mimo výtvary vlastního umu, které můžeme beze zbytku ovládat. Takový zakořeněný postoj pak těžko měníme, když jde o vztah k lidskému bližnímu. Abychom mohli znovu pochopit morální smysl svého žití, potřebujeme zas vyloučit závorkami halasný souhlas davu. To je, co poskytuje samota; proto je samota druhým darem noci.

Noc přináší i třetí dar, tak protismyslný, že je člověku těžko jej přijmout - dar bolesti. Dar je to pro filozofii spíš než pro přírodovědu, protože vyžaduje nejen poznání, nýbrž i vcítění - či zas mluveno s Husserlem, nejen *Eindeutung*, nýbrž i *Einführung*. Vyžaduje si, aby se člověk otevřel - či aby ho život otevřel - vůči radostem a bolestem svých bližních a bolesti se přiblížil. V posledních třech stoletích se Evropané naučili pokládat bolest stejně jako strach a tmu jednoznačně za nepřátele. Je na čase, abychom se zamysleli i nad darem bolesti, podobně jako nad protismyslnými dary tmy a samoty, a začlenili jej smysluplně do svého žití.

V našem slunném, družném a bezbolestném světě bezmyšlenkovité každodennosti se bolest skutečně jeví jako obávaný vetřelec, tak jako tma a samota. Teoreticky si jsme vědomi důležité úlohy bolesti v našem žití. Nejčastěji uvádíme příklad varovné bolesti, která nás ochraňuje před zraněním. Přesto se zřídka snažíme bolesti porozumět. Vrhli jsme se náruživě do úsilí bolest odstranit, vyloučit ze života - a je to činnost nepochybně bohulibá. Na světě je tak neskutečný převis bolesti, která užívá život a energii potřebné pro radost, chválu a díkůvzdání! Poskytnout úlevu v bolesti je naprosto základní povinnost. Vždycky se mi zdálo něco zvráceného na nekonečném soucitu, když člověk nepohne prstem tam, kde by mohl bolest zmírnit. Radit trpícím, aby se z důvodů rozumu smířil s bolestí, mi připadá pokrytecké všude, kde jsme ještě zdaleka nevyčerpali možnosti zmírnění bolesti z důvodů milosrdenství. Opravdu, neznám vznešenější poslání než snižovat ten veliký převis bolesti ve světě - ani hanebnější zvrácenost než ty, kterým holdoval francouzský markýz de Sade či někdejší pražský policejní ředitel rytíř ze Sacher-Masochů.

Tolik nesmí být sporné: bojovat proti bolesti je jednoznačná morální povinnost. Přesto v širším pohledu mi připadá pochybné chápat bolest jen jako úděsného, nepochopitelného nepřátele a omezit životní strategii na vyloučení bolesti ze života. Tím totiž dovolujeme bolesti, aby ovládla všechno naše konání. Pak žijeme v úděsu a zároveň jako uhranutí bolestí - a nedochází k tomu zřídka. Pak si přestaneme klást základní otázky života, „Je to správné?“, „Je to dobré?“ a omezíme se na bojácnou otázku, „Bude to bolet?“ Tím se dobrovolně připravujeme o tolik, co je v životě veliké a krásné, jen proto, že to vyžaduje námahu, únavu a bolest. Dáváme přednost tomu, co je snadné, i když to život neobohacuje o lásku ani o krásu. Na krásu jsme příliš otrlí - a tak nám nezbyvá než holdovat akčním hororům. Dobrovolně se otupujeme až k bezbolestné necitlivosti - až nakonec vyhledáváme bolest jen proto, abychom se ujistili, že jsme vůbec ještě schopni něco cítit. To právě jasně postřehl Masaryk: „solipsista“ - v jeho pojmosloví člověk, který se uzavírá do pohodlí vlastního já - nakonec zabíjí sebe či druhé, aby se ujistil o vlastní skutečnosti.

Zas marnost nad marnost. Bolest není vetřelec zvenčí, kterého bychom mohli vykázat z našeho slunného, družného a bezbolestného života. Stejně jako samota a tma je i bolest niternou součástí všeho života. Pokud se nenaučíme přijímat námahu, únavu a bolest jako neoddělitelnou součást žití, jeden z protismyslných

darů noci, zůstaneme zásadně neschopní nazřít a pochopit morální smysl života, který zásadně zahrnuje právě i námahu, únavu a bolest. Pak si připadáme tak, jak nás popisuje Thomas Hobbes - jako poddaní „dvou svrchovaných pánů, rozkoše a bolesti“ - ač nás jim nepodřídila Příroda, nýbrž jen naše volby. Přesto je to poddanství tak zásadně vlastní našemu umělému světu, že se nám jeví jako přirozené.

Pokud se z něho máme vymanit, potřebujeme se vžít do jiné představy o radosti a bolesti, jak se nám vynořuje za soumraku na samotě. Tu se bolest nepředkládá jako vetřelec, nýbrž jako součást života, jako protismyslný dar noci. Naše filozofování se tu potřebuje učít od poezie, která se nedá oslepit zdánlivě nesmířitelným protikladem mezi bolestí a radostí v technickém myšlení denního světla, a zaznamenat za ním protismyslnou blízkost.

Ovšem filozofické zamyšlení se nemůže spokojit s poetickým vnímáním temné jednoty všeho, co jest i není. Má-li si zachovat své kritické ostří, potřebujeme i rozlišovat. I tu je ovšem třeba nejprve opakovat a zdůraznit: prvotním východiskem filozofické reflexe bolesti, včetně úsilí naučit se s ní žít a přijímat ji jako dar, musí být jednoznačné uznání morálního požadavku bolest vylučovat a mírnit. Jakýkoliv pokus o filozofické uchopení bolesti, který by nezačal od tohoto základního poznání a nevyčerpal by nejprve všechny možnosti boje s bolestí, nutně zůstává podezřelý ze zvrácenosti. Prvotní odpovědi na bolest a strádání musí být úsilí o jejich zmírnění a vyloučení.

Leč je třeba rozhlédnout se šířeji. Když se nám vyloučení bolesti za každou cenu zdá jako jediná a nejvyšší hodnota, pak vyčerpáme-li její možnosti, zbude nám jen zoufalství Jobovo - „proklít Boha a zemřít“. Před sto lety Američané zpívali o vysněných alabastrových městech, neposkvřených lidskou slzou. Když se je pak snažili vybudovat z betonu, skla a nerezi, k základním znakům takové náhražky za klasické město patřilo právě osvobození od tmy, samoty a bolesti. Odvěký sen tu nabyl moderní podobu urbanistické zástavby deskových domů ve skomírající zeleni, jak je známe z našich sídlišť, ve kterých umělé osvětlení vytváří nekonečný den, elektronická reprodukce odhání samotu a chemie a automatizace vytvářejí bezbolestný život prostý námahy.

Zároveň se tu sen proměnil na noční horor - a to svým úspěchem spíš než nezdařenem. Obyvatelé nepodařených alabastrových měst se odvracejí od svého pyšného díla, jako už nejednou v dějinách naší civilizace. Odchodem z měst, fyzicky nebo zástupně v literatuře či filmu, zas hledají usmíření a ozdravení v zeleni živé přírody, kde svět je ještě boží, kde posvátno není nikdy daleko a kde k životu zas náleží samota, tma - a také bolest.

Proč asi? Z části nepochybně proto, že tu zcela objektivně působí něco jako *vis medicatrix naturae*, hojivá moc přírody, jak si ji představovali mudrcové šestnáctého století. To platí i na té nejvšednější úrovni. Převládající barvy na lesní mýtině jsou zelená a bleděmodrá. Empirická psychologie potvrzuje, že obě barvy mají na člověka

konejšivý účinek. Úroveň hluku se tu udržuje v mezích snesitelných pro lidskou nervovou soustavu. Úsilí, které si tu vyžádá každodenní činnost - načerpat vodu, našťipat dříví, zatopit, vyčistit lampy a zastříhnout knoty - poskytuje tělu pravidelnou zátěž a má i blahodárny psychologický účinek. Úspěšnou činností se vytváří pocit schopnosti a sebedůvěry, který humanističtí psychologové označují jako *zvládnutí* životní situace. Rytmus dne a noci, nenarušený elektrickým světlem, zajišťuje zdravé střídání práce a odpočinku. Cyklus úplňku a novolunní, cyklus ročních období, to vše dodává lidskému životu rytmus, který chybí v neměnném toku číslovaných hodin a dnů v urbanistickém prostředí.

Svět života na lesní mýtině je prostě pokojný a utěšující. Člověk tu žije ve známém prostředí, zcela jinak než v hrozivém a nepředvídatelném prostředí umělého světa. Pokud si přejete další rozvedení, stačí číst Tolstého, Thoreaua, Rousseaua, dávného Virgilia - či od našich autorů třeba Raisovy *Zapadlé vlastence*, *Babičku* Boženy Němcové či mého oblíbeného *F. L. Věka*. Romantické všeho světa, spojte se!

Neironizují. To všechno je naprosto pravdivé, správné a obecně prospěšné. Romantika patří k nejpřesnějším popisům základních potřeb lidského ducha, jen nejde k jádru věci. Pokud přírodě přisoudíme jen tu nepopřenou lékařskou užitečnost, nepřekročíme omezený obzor urbanistického života. Příroda se tu stane jen jedním z nástrojů našeho umu, i když je to nástroj, který vznikl „přirozeně“ či jako stvoření boží, ne jako výsledek lidského umu. Stane se něčím, co slouží potřebám umělého světa, tak jako horská vesnice poslouží jako „přírodní sanatorium“ pro rekonvalescenty. Jistě, i této funkce přírody je třeba si vážit a být za ni vděčný. Jenže pro toho, kdo v přírodě přímo přebývá, kdo ji vnímá za soumraku na samotě, příroda prostě není takový „přírodní nástroj“. Má tu jiný význam než v rámci urbanistické perspektivy, a její moc není prostě *vis medicatrix naturae* přírodního sanatoria. Ač to vyzní podivně, řekl bych, že základní mocí přírody je její schopnost *vstřebávat naši bolest*.

Ne že by život na vsi, v doteku s půdou místo asfaltu, byl nějak bezbolestný. Spíš naopak: těch bolístek i bolestí je dost a dost. Zemědělci a dřevaři denně utrží škrábane a ríznutí, otlučou si ruce a kotníky o dřevo a kamení, v zimě jim ruce hrubnou a pukají, v létě je sužují vedra a ovádi, na jaře a na podzim vlhkost probouzí bolesti v kloubech. K tomu tu práce nezná odkladu. Podojit je třeba stejně jako svézt seno, i když celé tělo bolí. K doktorovi je daleko a práci nemůže člověk nechat stát a jít si na polikliniku. Na mnohá zranění, která by ve městě vyžadovala aspoň ambulantní odborné ošetření, tu lidé přitisknou kapesník a mávnou rukou. Ne, že by je to méně bolelo. Ani rány se nehojí rychleji, když se znovu a znovu otevírají a z pily do nich nakape benzin. Jen na bolesti tu jednoduše tolik nezáleží. Těžko jsem se učil, že mnoho věcí je tu o tolik důležitější. Jen pozvolna mi docházelo, že když se člověk přestane domnívat, že je středem kosmu, přestane se mu každá bolest jevit jako

kosmická katastrofa. Je to, jako by ji život vstřebával do většího celku, do širších starostí, do širše přírody.

Schopnost přírody vstřebávat bolest je něco jiného než léčivá moc přírody, kterou nemocní vyhledávají v „přírodním sanatoriu“. Jde o daleko vzácnější dar. Snad je to možné naznačit slovy o daru změny vnímání, která alespoň zčásti odciňuje neblahé následky oné druhé kopernikánské revoluce, kterou jsme zvyklí přičítat poněkud nespravedlivě Descartovi a Kantovi. Pokud člověk považuje sám sebe za jediný bod jistoty v neživém, nesmyslném světě, pokud sám sebe považuje za zdroj všeho významu a vší hodnoty, pak sám sebe pochopitelně zcela nereflektovaně vnímá jako střed kosmu, zcela tak, jako je středem umělého světa svých výrobků. Pak ovšem se mu jeho bolest, ať je to škrábanec na ruce nebo šrám na duši, jeví jako událost kosmického významu, jako by si Bůh Stvořitel, za něhož se ostatně pokládá, popálil ruku o sopku.

Snad je rozdíl v tom, že za soumraku na samotě se svět člověku nejeví ani jako jeho vlastnictví, ani jako jeho dílo. Svět života tu svůj význam neodvozuje od člověka; člověk není jeho středem, jen v něm přebývá. Bolest tu sice je, avšak mimo ni je tu ještě tolik víc! I úkol omezovat a zmírňovat bolest, i když neztrácí nic na své naléhavosti, se dostává do širší souvislosti. Je třeba zvážit a rozhodovat: stojí zmírnění bolesti, o sobě oprávněné, za cenu, kterou si vyžádá? Droga či alkohol v otupujících dávkách poskytují úlevu, avšak za cenu ztráty citlivosti i soudnosti - stojí to za to? Podobně otrlost a cynika vytvářejí odolnost bolesti, ovšem za cenu ztráty lásky a něhy - stojí to za to? Anebo docela všedně: stojí za to vyhnout se námaze a zimě, když pro pohodu v teplíčku přijdeme o východ lednového úplňku nad temnými holými stromy? Zřídka je odpověď jednoznačná. V dějinách opětovně vznikají situace, jako tolikrát v naší zemi, kdy se otrlost jeví jako podmínka přežití, byť ochromeného. Otázka, na jakou budoucnost se tím připravujeme, se odsouvá na neurčito.

Právě v takových situacích je třeba se ptát, co stojí za co. Život v umělém světě by mohl být tak ochuzený právě proto, že si tu otázku neklade a odpověď předpokládá. Ve světě našeho umu se zdá naprosto zjevné, že náš nejdůležitější, vše převyšující úkol je ušetřit námahu, odstranit nepohodlí a vyhnout se bolesti na jedné straně, dosáhnout pohodlí bez námahy a blahobytu bez bolesti na druhé. Jenže ono Hobbesovo ujařmení dvěma svrchovaným pánům bolesti a slasti vzniká právě z touhy po bezbolestné slasti. Tu samozřejmost potřebujeme zpochybnit a vědomě si položit otázku, co stojí za co. Jen tak se můžeme osvobodit od té samozřejmosti, se kterou lidé umělého světa obětují všechno dobro, krásu, spravedlnost a lidskost tomu jedinému, pohodlí - snadnému, bezbolestnému blahobytu.

Ovšem i výzva neobětovat život pohodlnosti se může jevit jako prostý výpočet výhodnosti v rámci konzumní mentality, a ne jako zásadní změna postoje. Pak žijeme dál ve vypočítavosti, jen nám vychází, že některé to blaho stojí za určité trápení.

Vypočítavou mentalitu nepřekonáváme.

Dar noci je jiného řádu. Nevztíravě nabízí zásadní změnu postoje ve střetnutí s tím, co Paul Ricoeur nazval *la tristesse du fini*, nevyhnutelný smutek, který provází všechno, co je konečné a tudíž pomíjející. To v sobě nese všechnu bolest promarněného života a nenaplněné lásky, bolest touhy a viny, bezmoc a lítost nad ublížením, které už nemůžeme odčinit a všechen žal nade vším tím, co je v životě nepřijatelné, avšak nevyhnutelné. Jsou to bolesti na duši, jenže člověk je duše vtělená. Bolest se šíří do vědomí a dál do těla, usazuje se jako nádor v hrudi a tlačí na srdce. Je to žal, se kterým se nedá než žít - a v lidském životě je ho tolik, že Ortega y Gasset může poněkud dramaticky hovořit o tragickém smyslu života.

Jak žít s žalem života? Naše civilizace tu sleduje stejnou strategii jako v případě fyzické bolesti. Snaží se žalu uniknout. Jenže únikové strategie jsou vždycky zrádné. Spolu s žalem člověk uniká i životu. Bohatství života přece vyžaduje i schopnost vzpomínat a nést odpovědnost za své vzpomínky, sdílet cítění svých bližních a pochopit jejich žití. K tomu náleží i žal nad dobrem, které odchází do nenávratna, i nad zlem, které už nelze napravit. Tomu člověk uniká jen únikem od své lidskosti, sebevraždou těla, vědomí či duše. I ten nejběžnější únik, zapomínání, znamená určitou sebeztrátu. Člověk uniká žalu ze ztráty tím, že se odřízne od pravdy, krásy i dobra toho, co ztrácí. A naopak, čím plněji zůstává člověkem, tím nevyhnutelněji ho provází žal.

Bolest a žal doprovázejí člověka i tehdy, když může opustit svět neonu a asfaltu, i do soumraku na samotě. Pokud má samota za soumraku být místem sebenalézání, ne místem úniku, musí být i místem paměti, krásné i bolestné, a tak i tesknoty. Bolest tmě neustupuje. Spíš naopak: bez rozptýlení, bez umrtvení se vyjeví ve vsí své jasnosti, oproštěná od výmluv a sebelítosti. Není tu čím odvádět pozornost, není, jak uniknout. Zůstane jen žal, křišťálově průzračný a čirý.

Pod hvězdnou oblohou se žal nezmenšuje, a přece pomalu, nepozorovaně se s ním něco děje. Je to, jako by odpadala zpětná vazba. Žal se člověku nevrací. Umělý svět je jako zrcadlo. Protože nemá jiný význam než ten, kterým jej sami obdařujeme, vyplňuje se žalem a žal nám vrací. S lesem je tomu jinak. Ten žije vlastním životem; nemá čas na naše starosti. Bolest vstřebává a odnáší v toku vlastního života. Kamenitá říčka, v létě mělká, se za měsíční noci proměňuje ve stříbro, které se třísťí o čnější balvany. Je to samozřejmě metafora, avšak odpovídá prožitku: ta řeka pohlcuje žal, smývá ho po proudu, omývá mýtinu do čista a bolest rozptyluje po vesmíru. Stříbřitá, zasněná řeka odnáší žal.

V umělém světě, oslněném leskem kočičí pozlátky, se bolest těžko snáší. Lidé se ji obvykle snaží vyzářit, rozestat dokola a rozdat druhým. Jenže ti druzí se vláčejí životem se stejným břemenem a zřídka stačí přibrat cizí bolest. Žal, bolest, výčitky svědomí se od nich jen odrážejí a silí, až člověk vybuchne bolestí a zabijí sebe, druhého, či oba. Svévolnou vraždu, svévolnou sebevraždu je těžko pochopit jinak než jako marný, zoufalý pokus zbavit se zátěže žalu, který nemizí a netichne.

Les na člověka působí jinak. Zdává se mi, že člověka smiřuje s bolestí, tíš a s pochopením, jako by v něm bylo přítomno cosi posvátného, co žal bere na sebe. Snad když se lidé zbaví iluze, že svět je tu jen pro ně a oni páni všeho, nač oko dohlédne, snad když se naučí stanout v pokoře před velikostí božského stvoření, pak mohou Stvořitel a jeho dílo sdílet jejich bolest. Snad to je, co pro křesťany znamená kříž. Vědomí kříže neosvobozuje člověka od žalu, avšak může mu naznačit, že jej nenese sám. Dělí se o něj. Kříž je o to lehčí.

O tom, myslím, vypráví odvěká moudrost knihy Jobovy. Teď nemám na mysli archaickou lidovou báji o dobrém člověku, kterého Bůh těžce zkouší a nakonec odměňuje za pevnost u víře ještě lepším potomstvem a stády. Jde mi o zamyšlení nad utrpením, které do rámce lidové báje vložil pozdější redaktor. Nejprve Jobovi tři rádci vyčerpají všechna tehdy obvyklá vysvětlení. Pak mladý horlivec Elihu nabízí vše, co poskytovala tehdejší rabínská moudrost. To všechno jsou souhlasné rady lidské kolektivní monády. Teprve ke konci, když promluví Bůh, dostává všechno jinou polohu. Bůh nehovoří o bolesti, nýbrž o velikosti stvoření. Vypráví o *lani k porodu pracující, o slonu a o velrybě* - v kralické češtině ještě o *velrybovi* - v mořských hlubinách. *Kdes byl*, ptá se Joba, *když prozpěvovaly spolu hvězdy jitřní?* Nevyhýbá se tím otázce. Učí Joba, jak žít s žalem, jemuž se nelze vyhnout a jehož se nelze zbavit. Je jen možné se o něj rozdělit se vším živoucím stvořením, které jej sdílí a bere do sebe. Pak ovšem vlastní léčivou mocí není *vis medicatrix naturae*. Je jí *vis medicatrix Dei*.

Bolest a žal, jímž není vyhnoutí, se mohou stát darem, který učí soucitu a otevírá cestu k porozumění. Ovšem je k tomu potřeba, abychom se vzdali svého výsostného postavení a učili se žít se vším životem jako bližní. Pak i dikobraz na druhé straně říčky přestává být předmětem nadřazeného zoologického pozorování a stává se druhem, který s námi nese žal a bolest. Bolest snášená a sdílená rozpouští monádu naší povýšenosti tak, jako samota rozpouští monádu kolektivního souhlasu. Jistě, i štěstí se dá sdílet, ač to je obtížnější. Štěstí bývá opojeno samo sebou, beze smyslu pro cítění druhých. Sdílená bolest se nevnučuje. Tu přijímáme dobrovolně a ona nás učí vděku. Umožňuje člověku vnímat bližního jako dar, s láskou a vděčností, ne s nedůvěrou. V řádu času se člověk snadno nechá zaslepit horlivostí tomu pomoci, onomu zabránit. To ve sdíleném žalu ustupuje odvěké moudrosti, která za dočasnými radostmi a strastmi rozpozná nadčasovou hodnotu každé částičky dobra, pravdy, krásy. Teprve když samota rozpustí naši kolektivní monádu, teprve, když bolest snášená a sdílená naučí člověka vděčně přijímat volně daný dar, může filosofický náhled zaznamenat i morální smysl stvoření, místo člověka v něm, a snad i Stvořitele sama. Filosofický náhled nevzniká jen úžasem, nýbrž i láskou. Protismyslné dary tmy, samoty a bolesti mi připadají jako dramatické závorcky praktického rozumu, které vylučují rozptýlení a umožňují člověku, aby smysl života nahlédl, doslova *viděl*, nejen o něm spekoval.

Ve filozofické propedeutice jsme se všichni učili, že podle Aristotela filosofie začíná údivem, *thaumazein*, a neměli jsme ponětí, co to vlastně znamená. Nemyslím, že tu šlo o zvědavý podiv, jak co funguje. Ten údiv si vysvětlují spíš jako schopnost *vidět*, tedy vyloučit či odzávorkovat samozřejmost každodennosti. Vysvětlují si jej jako otevřenost člověka, který se vzdává důvěry ve svou pojmovou, technickou učenost a je ochoten vidět, naslouchat a přijímat.

Jistě, i fenomenologické závorkování se může stát pojmovou soustavou, kterou studenti namemorují a odříkají u zkoušky. Přesto v Husserlově pojetí má velikou přednost: představuje odvahu opustit bezpečí navykých představ v úkonu radikálního závorkování. Ovšem je třeba pamatovat, že nás nezaslepují jen předsudky a pojmy, nýbrž celý způsob života, do kterého jsme je vtělili a ve kterém nás upevňuje skupinový souhlas. Zaslepuje nás představa života prostého námahy, bolesti, úsilí, život v omamné konzumní narkóze, kterou nám všemožně podbízejí zábavná média. Protože rozptýlení je praktické, praktické potřebuje být i fenomenologické závorkování, ochotné znovu nazít v náhledu vyjasněném odzávorkováním rozptýlení dary noci, tmu, samotu a bolest. Život na lesní samotě mě přesvědčil, že to jsou právě ony těžko přijatelné dary noci, které nám umožňují nahlédnout, *vidět* smysl života.

POSTSKRIPTUM

Karel Nešpor

Hodně aktuální výročí

Dne 14. 1. 2008 uplynulo 133 let od narození Alberta Schweitzera. Zamysleme se nad tím, proč je toto výročí tak aktuální právě dnes, na začátku 21. století.

Krátce o Schweitzerovi

Schweitzer byl mnohostranný génius – vynikající theolog, varhaník, lékař, filozof, laureát Nobelovy ceny míru. Zatímco se 20. století koupalo v krvi a plivalo na svoji kulturu oheň, tento svérázný člověk léčil chudé černochy. V Africe ve chvílích volna hrál dříve obdivovaný virtuóz pro potěchu sobě a přátel Bacha na varhany a sepisoval filozofická pojednání.

Aktuálnost dnes

Schweitzer možná cítil, že moderní člověk je nesoustředěný a roztěkaný. To platí dnes ještě více než za jeho časů. Ve 20. století se hodnotové systémy dřívějších generací otřásl v základech. Schweitzer chtěl lidem nabídnout něco dobrého, pravdivého a jednoduchého. Tak jednoduchého, že to pochopí skoro každý a může se tím řídit v každodenních situacích. Tak přichází Schweitzer se svojí „Naukou úcty k životu“. Podle ní je dobré jediné to, co pomáhá podporovat a udržovat život. To a nic jiného je podle Schweitzera oním pomyslným loktem, který poměří, co je dlouhé a krátké, co je správné a co neprospěšné.

Vážení čtenáři, zkuste oním loktem poměřit některá aktuální témata současnosti. Namátkou vybírám:

- poplatky ve zdravotnictví;
- zdražování hromadné dopravy;
- kult profesionálního sportu s jeho monstrózními obětišti, podporovaný z veřejných peněz;
- vliv násilí v médiích na zločinnost;
- čistota ovzduší;
- podmínky ve velkochovech zvířat a drůbežárnach;
- rasismus;
- reklama škodlivých látek;

- nekontrolovaná expanze hazardních her, která zvyšuje zločinnost a působí velké sociální problémy;
- lichvářské firmy lákající lidi na „výhodné“ půjčky. S tím souvisejí i nabídky „výhodných“ půjček“ ze strany různých lichvářů.

Tak bychom mohli pokračovat velmi dlouho. Zkrátka by nepřišly ani zprávy ze zahraničí nebo globální problémy lidstva.

Chce to odvalu

Existuje ale ještě mnohem užitečnější způsob, jak se Schweitzerovým odkazem naložit. Poměrujme naukou úcty k životu každý sám sebe. Podívejme se z tohoto zorného úhlu na své každodenní záležitosti. A vyvozujeme z toho praktické závěry. To je nejlepší způsob, jak na Schweitzera vzpomínat.

Pozn.: Schweitzerovu hru na varhany si můžete poslechnout a podívat se na fotografie na www.youtube.com/drnespor.

Marie Fleissigová

O jaru a škodlivinách

S narážkou na dramatický průběh prezidentské volby řekl Cyril Höschl: „Prezidentské volby škodí zdraví.“

Ostatně škodlivostí jsme letos už zaznamenali povícero; doslova vzato to byla „divná chřipka“ a snad i divně teplá zima, s vichřicí Emmou, zato takřka beze sněhu. To nadělalo starosti organizátorům lyžařských závodů, a tak borcům navozili snih z hřebenu, což rozčílilo milovníky přírody.

Pacienty mohlo frustrovat zavedení poplatků v ordinacích, zatímco lékařskou a akademickou obec zneklidnily ministerské představy o transformaci nemocnic. A mnohým z těch dvou třetin, co nedosáhnou na průměrný plat, nepřispělo ke klidu ani dražší jídlo, bydlení, doprava, inflace...

Mezitím se k nám s květy sněženek, bledulí a forzýtií přikrádá jaro. Byla by škoda si je pouhými nářky pokazit a neužít si Velikonoc, ať už v nich vidíme křesťanskou nebo pohanskou symboliku či jen nějaké volno navíc.

Rozhodně to je příležitost k zamyšlení, jak přispět k tomu, aby všeobecně škodlivých věcí spíše ubývalo. V leccems bychom se snad mohli poučit z historických příkladů - letošní osmičková výročí nám jich pro inspiraci i pro výstrahu poskytují dost a dost.

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO: 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 400 kusů.

Šéfredaktorka: Mgr. Marie Fleissigová

Tel.: 267 102 105, fax: 267 102 552, e-mail: vnr@lf3.cuni.cz

Grafická úprava a tisk

TIGIS, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte pouze v elektronické podobě e-mailem na adresu
šéfredaktorky jako připojený soubor (ve formátu MSOFFICE-doc, xls).

Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

vita nostra

2008 *revue 2*

Dějiny

Dohoda

Jazykozpyt

Nemocnice

Oslavy

Perspektivy

Protesty

Samospráva

SVK

1848: Studenti na Slovanské barikádě

Z. Bárta

A. Gerloch

V. Hampl

K. Malý

R. Palouš

B. Svoboda

J. Šiklová

I. Wilhelm

V. Žák

VITA NOSTRA REVUE

17. ročník, číslo 2

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 26. 5. 2008

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (šéfredaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

OBSAH

RES PUBLICA

Z Bárta: Pokušení moci.....	4
V. Žák: České dějiny ve dvacátém století.....	6
Žádná moc nesmí být svatá.....	8

ALMA MATER

Slavnost v Karolinu	12
V. Hampl: Vitam liberam vivo, ergo sum	12
K. Kadlecová: Labyrint poznání a ráj studentského srdce	17
I. Chvatík: Pro odstraňování bariér mezi vědami	19

STUDIA

Usnesení pléna ČKR	22
Bílá kniha v palbě kritiky.....	22
Magna Charta Universitatum. Hlavní univerzitní principy	23
Historie, současný stav a perspektivy univerzit.....	24
V. Hampl: Úloha samosprávných univerzit ve vzdělávání	24
R. Palouš: O akademickém sebevědomí.....	26
I. Wilhelm: Evropský kontext svobodného rozvoje UK.....	28
K. Malý: Ministři se střídají, vysoké školy zůstávají	30
Komuniké konference o historickém poslání univerzit	30
A. Gerloch: Samospráva je součástí demokracie.....	33
J. Šiklová: Management má být k ruce, a ne rozhodovat.....	35

ZDRAVOTNICTVÍ

Dva zákony o univerzitních nemocnicích	38
Dohoda mezi fakultou a nemocnicí.....	39
S děkanem B. Svobodou: Mám pocit, že se posouváme trošičku kupředu.....	40
Návrhy na transformaci nemocnic: Proti všem?.....	44
Na scénu vstoupili studenti	46
M. Čepelík. Balada transformační	48
L. Velíšek. Quo vadis, univerzitní nemocnice?.....	50

VĚDA

R. Šlamberová: SVK 2008.....	54
Abstrakta SVK	56

GENIUS LOCI

J. Krejčíková: Vývoj postgraduálního vzdělávání v medicíně.....	66
---	----

TEXT

V. Pacovský, P. Sucharda: Jazykozpyt medicíny	74
---	----

POSTSKRIPTUM

M. Fleissigová: Drbání	94
------------------------------	----

Ilustrace převzaty z knihy Pacovský, Sucharda: Jazykozpyt medicíny

RES PUBLICA

DĚJINY
A POKUŠENÍ MOCI

Zdeněk Bárta

Pokušení moci

Touha po moci, po vládnutí druhým je vlastní lidské přirozenosti stejně jako hlad, agresivita, sexuální pud či touha po majetku a po požitcích. A nemusí to být jen vládnutí celým skupinám, národům v politice – kolik jen napoleonků, mužských i ženských, je v partnerských vztazích, v rodinách, ve všelijakých spolcích, ve školství, ve sportu, v církvích...

Ostatně moc není jen od zlého: moci lze použít k dobrým věcem, vést druhé může být ušlechtilá a moudrá služba bližním! Mít tak moc změnit všechno zlé kolem nás k lepšímu!

To bylo to nejstrašlivější na onom třetím pokušení, které Ježíš prožívá na poušti: nabídka získat moc, aby mohl rychle a účinně prosadit své evangelium – jen upsáním se ďáblu.

Každý předseda jakéhokoliv spolku, každý starosta, hejtman, ministr, prezident – všichni samozřejmě tvrdí, že usilují o svoje postavení proto, aby mohli konat dobré věci – nebo alespoň lepší, než jejich protivníci.

Jak se však poznají jejich pravé úmysly? Jak poznat, zda chtějí opravdu dobro, nebo zda jsou to jen uzurpátoři moci? Křesťanství nabízí celkem jednoduché rozlišení:

Úmysly při usilování o autoritu se poznají jednak podle toho, k čemu dotyčnou získanou moc použijí: zda jde o službu druhým – ministerium (od toho je slovo ministr), či zda usilují o dominium, o panství nad druhými.

Žel, zde platí totéž, co o falešných prorocích: teprve po nějaké době, teprve po ovoci jejich činů to poznáme. Výhodou demokracie je, že zůstává šance periodického sepsání účtu toho kterého držitele moci i při této nesnázi pozdního prozření.

Ti, kteří kandidáta volí, by právě toto měli mít na mysli: zda doposud sloužil – jak se kdysi říkalo „vlasti“ – či zda se pokoušel panovat. Nesmí ovšem voliči trpět chronickou ztrátou paměti a musí se jim také dost validních informací – proto je tak důležitá svoboda slova.

Vedle této poněkud zdlouhavé rozlišovací metody je tu ještě i druhé kritérium posuzování držitelů moci a o tom nám vypráví příběh o pokušení na poušti: kolik a co jsou ochotni za tuto moc ochotni zaplatit. Ďábel nabízí Ježíšovi absolutní moc – jen je třeba se ďáblu, zlu, upsat.

Všichni tohle kritérium známe, víme o něm, nejen nesmrtelný příběh doktora Fausta o jeho spolčení s ďáblem to vypráví. V kolika jen pohádkách to je: stačí se upsat krví – a pak můžeš všechno, na co si pomyslíš. Ježíš však říká ďáblu to, co neřekl doktor Faust: Odstup, Satane, jedině Bohu se budeš klanět a jen jeho uctívat. To jest: jen dobrými prostředky můžeš dojít k opravdu dobrému cíli.

V českých pohádkách nakonec ten ďáblův zaprodanec vždycky nějak peklo přechytračí a vyvázne se zdravou kůží – úpis se podaří nějakou fintou smazat. Tento obvyklý happyend českých pohádek je možná až příznačný pro naši povahu – vždyť se z toho vždycky nějak vmluvíme!

Faustův příběh ve své tragičnosti je však pravdivější. Zlými prostředky se dobra nedosáhne nikdy a oběťmi těch zlých prostředků jsou nejen sami spolčenci, ale zejména jejich blízcí i vzdálení bližní. Spolčenci pekla často přivádějí tisíce a miliony lidí na smrt.

Právě před šedesáti lety se u nás dostala k vůdčí, nekontrolované moci jedna politická strana - komunisté. Je důležité pamatovat, že řada komunistických ideálů přišla z křesťanství – zejména například myšlenka sociální rovnosti. Komunismus je vlastně něco jako křesťanská hereze.

Mnohé komunistické myšlenky jsou dobré a nedivím se, že u nás v dobách před druhou světovou válkou, kdy ještě lidé neznali, či nechtěli znát pravdu o skutečném dění v SSSR, této ideologii podlehli mnozí velcí duchové naší země.

Jenže: **zásadním problémem celé té naší komunistické éry bylo právě ono prosazování dobra ďábelskými metodami.** Proto tolik bolesti, tolik zničených lidských životů, tolik rozvrácených hodnot, majetků, tak zdevastovaný prostor základních lidských hodnot, dodnes nás pronásledující.

Ve jménu křesťanských herezí a všelijakých pokřivení se dala v dějinách již mnohá zvěrstva právě porušením Ježíšovy zásady „pouze dobré prostředky jsou pro dobré cíle povoleny“ at’ již to byla inkvizice, náboženské války, KKK, rasismus atd.

Je to vždy nesmírně záluďné pokušení v politickém, ale i osobním životě dosáhnout svého cíle podvodem, lží, porušením zákona, korupcí, zastrašováním, dezinformacemi atd. atd. Jenže - podlehnoutí tomuto pokušení se krutě a zákonitě vymstí.

Ne třeba brzo, jako se to stalo některým komunistickým špičkám již v procesech padesátých let, kde je semlely jejich vlastní mlýny. Ne žel jen samotným strůjcům zla – být ve jménu „dobra“. Ale vždy a zákonitě je podlehnoutí tomuto pokušení nesmírně tragické.

I když, a to je třeba mít vždy na mysli: Ďáblův lákání do tenat je vždycky svůdné a zdánlivě nevinné, vždy se nabízejí úžasné a světlé zítřky, ďábel neslibuje nikdy peklo, ale nebe – ne nadarmo se Ďáblu říká Lucifer, tj. nositel světla. Nabízí spásu všem – za nepatrnoučký prohrěšek, jen píchnutí do prstu a podepsání vlastní krví.

Plody ďábelských svodů si nese jako trest za porušení pravidel každá společnost – at’ si říká křesťanská, komunistická či tržně-ekonomická. To je vážné varování.

Připomeňme si proto nakonec, že každé zlo zatím vždy v dějinách nakonec dobrou podlehlo. Ostatně to známe – pravda vítězí. Jenom se nesmíme nechat zlem uhranout, nesmí nás fascinovat a zastrašit natolik, abychom se sami stali jeho konfidenty.

Kázání, neděle 9. 3. 2008. Kráceno

Václav Žák

České dějiny ve dvacátém století

Příspěvek na konferenci o letech 1948 a 1968 na Glasgow University

Už řadu let se snažím porozumět tomu, co se dělo s naší zemí ve dvacátém století. Kontinuita chování Čechoslováků ve dvacátém století není lineární proces, ale je to pohyb od jedné extrémní pozice k jiné. Body obratu jsou charakterizovány jako body s velkým „potenciálem odmítání“, kdy jsou pro většinu národa předchozí podmínky nesnesitelné. Takže konsenzus je založen na souhlasu o tom, co společnost nechce. Bohužel taková koherence chybí při vytváření plánů pro budoucnost.

Česká historie je spojena s budováním národních států a s historií střední Evropy. Čechy byly součástí Rakousko-Uherska a nezávislý československý stát byl založen r. 1918. Tehdy vznikly všechny složky tohoto postoje. Politický systém trpěl základním problémem – Češi neměli vlastní stát. Společnost měla pocit ponížení z toho, jak ji vládnoucí Rakušané a Maďaři zanedbávali. Ětos „loajality vůči rakouskému trůnu“ byl téměř úplně prázdný, stejně jako víra v oficiální náboženství. Hesly bylo „trpěli jsme tři sta let“ a „už nikdy znovu Bílou Horu“.

V české společnosti existuje navzájem několik živých historických tradic. Bohužel Češi tuto pluralitu nikdy nepovažovali za národní bohatství. Vždycky si vybrali jednu a využívali ji jako legitimační mýtus za účelem politického boje, proti všem ostatním soupeřícím tradicím. Je důležité si uvědomit, že přímým důsledkem tohoto postoje bylo rozštěpení společnosti na dva tábory, „oni“ a „my“. Nikdy nebyl učiněn žádný pokus o ústavní konsenzus, tj. že občany jsou všichni.

Svoboda, která přišla r. 1918, byla považována za něco, co společnost získala jaksi samovolně, z boží milosti. Spadla na společnost, která byla rozštěpena národnostně, nábožensky i sociálně. **Příchod svobody r. 1918 vyvolal nadšení a jednotu. Všichni věděli, co nechtějí. To vytvořilo „potenciál odmítání“.** Z toho vznikl program pro „demokracii“, založený na Masarykově jednostranné interpretaci historie – a pak ten potenciál začal slábnout. Avšak vytvořil základnu pro falešný konsenzus (o tom, že samou svou podstatou Češi inklinují k demokracii), který existoval až do příštího bodu obratu.

Původní jednotu v radosti o několik měsíců později zastínily konflikty mezi domácí politickou reprezentací a politiky, kteří se vrátili z exilu. Začaly lustrace – Čechoslováci začali „vykořeňovat“ kolaboranty s rakousko-uherskou monarchií. V letech 1920–1921 došlo k sociálním nepokojům a z toho vznikla komunistická strana. V roce 1929 pak světová hospodářská krize postihla Československo opravdu

tvrdě, protože uzavření světových trhů znamenalo pro Československo strašlivé hospodářské důsledky, a to zejména v pohraničí, kde žili Němci. Takže to znamenalo tragédii pro německé regiony a ztrátu přesvědčení, že bude možno Němce integrovat do nově vytvořeného Československa.

To, že Češi odmítli katolickou tradici, vedlo k napětí se Slovenskem – a samozřejmě i s českými katolickými intelektuály. Podle zahraničních vzorů se začaly rodit fašistické myšlenky.

Pak se dostal v Německu k moci Hitler a v pohraničí se Sudetoněmecká strana stala nechvalně známou pátou Hitlerovou kolonou v republice. Tak vznikl jeden protisystémový politický proud. Druhý byl na levici. Čeští komunisté hájili politické procesy v Moskvě, ale lidé měli výborné informace o tom, co se dělo v Sovětském svazu, a dalo by se říci, že Československo by mělo být vůči komunismu imunní. Pak přišel Mnichov a 1. října 1938 řekl ministr Dérer v rozhlase překvapenému a šokovanému národu: „Kdyby nám přišli pomoci pouze Sověti (cituji po paměti), naši přátelé(!) (Francie a Británie) by považovali tuto válku za válku sovětského bolševismu proti západní civilizaci.“ Co více bylo možno udělat pro prestiž komunistické strany, když ministr ve vládě charakterizoval Sovětský svaz jako jedinou zemi, která nám byla ochotna pomoci? Nezáleží na tom, zda to byla, či nebyla pravda.

V letech 1938–1939 se na první republiku plivalo. Masaryk se pomlouval, koncept demokracie se považoval za šílený, nejsilnějším hlasem byl český fašismus a antisemitismus. Nezapomnělo se, že se na tomto procesu podíleli čeští katoličtí intelektuálové. Ladislav Jehlička r. 1938 napsal: „Než se lidstvo navrátí k absolutní monarchii jako k nejlepšímu a jedinému přirozenému systému vlády, systém jediné strany je nejlepší politická organizace.“ Jeho přání se splnilo o deset let později, bohužel měla však ta strana jinou barvu. Jehlička strávil mnoho let ve vězení. Během druhé republiky se na první republice poprvé začala mstít jedna z potlačených tradic. Než mohla přinést ovoce, Němci v březnu 1939 Československo okupovali a zlikvidovali.

Protektorát je absolutně zásadním obdobím pro pochopení roku 1945 a toho, co následovalo. Existovala jedna strana. Totální hospodářská mobilizace byla úspěšná, bylo to vidět z výkonnosti ekonomiky. Proč by se Češi měli bát kolektivizace hospodářství, když Němcům sloužilo tak dobře? Český národ pod hrozbou tlaku od Němců se začal chovat jako jedno těleso. Na teror, který následoval po usmrcení protektora Heydricha včetně zničení vesnice Lidice, by se nemělo zapomínat, když se hovoří o poválečném odsunu českých Němců. Původně složitě strukturovaná, pluralitní česká společnost byla „uhnětena“ a začala se vnímat jako jedno tělo.

„Zemědělci bojují o zrno“ – domníval jsem se kdysi, že takové titulky v tisku vznikly až za komunismu. Ne, takto se začalo psát za protektorátu. Chápání národa jako organického tělesa strašilo mnoho let – komunistický režim je jen převzal.

Jak je možné, že byli po válce Češi tak bezbranní před komunistickou stranou a Sověty, přestože dobře věděli, co se v Sovětském svazu dělo? Zprv: téměř nikdo

nevěřil informacím zveřejněným o Rusku před válkou. Ovšem nikdo nemluví o tom, co je možná ještě důležitější: poměrně přesné analýzy o tom, co se stane, jestliže do Československa přijdou Sověti, psala Liga proti bolševismu, čeští nacističtí kolaboranti, sudetští Němci. Proto byla po roce 1945 kritika Sovětského svazu absolutně tabu. Každý, kdo by se pokusil kritizovat Sovětský svaz, by byl označen za nacistu.

To je rámec roku **1945. Opět vznikl obrovský potenciál odmítání.** A co bylo odmítnuto? První republika, která byla vnímána jako selhání.

Poznamenejme na okraj, že Milena Jesenská napsala v roce 1938 v Přítomnosti, že první republika porušila téměř všechny své sliby. Článek Jesenské je velmi podobný Vaculíkovu projevu na čtvrtém sjezdu československých spisovatelů v roce 1967, kde řekl, že socialismus selhal a nesplnil žádný ze svých slibů. Je zajímavé, jak zklamáná naděje vedla Jesenskou k tvrdému odsudku vůči své zemi. Nyní, dvacet let po sametové revoluci, se takové články objevují znovu, hodnotí stejným způsobem současnost.

Po protektorátu je opět nesmírně důležitým faktorem ponížení. Opět vznikla touha potrestat kolaboranty. „Německá otázka“ se stala základním mobilizačním nástrojem. Politické strany spolu navzájem soutěžily a chtěly ukázat, jak radikálně jsou ochotny jednat.

Zkušenost první republiky kritizoval dokonce i prezident Beneš. Tak ostrý útok na politické strany za první republiky, jaký zformuloval ve svém díle Demokracie dnes a zítra, byste sotva našli v anarchistické literatuře. Výsledek? Všichni akceptovali, že je nutno nalézt radikálnější řešení pro sociální, politické, národnostní a bezpečnostní otázky, které první republika nedokázala vyřešit.

Sociální otázky – bylo navrženo znárodnění průmyslu. Ferdinand Peroutka, čelný liberální mluvčí, oslovil kapitány českého průmyslu: „Malý socialismus jste nechtěli, tak budete mít velký.“ I Peroutka souhlasil se znárodněním. Soukromé vlastnictví bylo chápáno jako kořen všeho zla.

Národnostní otázka byla vyřešena vyhnáním Němců. To bylo, jak jsem uvedl, klíčové mobilizační téma.

Politická otázka byla vyřešena svázáním politických stran do Národní fronty, „aby se země zachránila před politickým hašteřením první republiky“. Všichni souhlasili, že země potřebuje lepší demokracii, lidovou demokracii.

Bezpečnostní otázka byla vyřešena zrušením vazeb na Paříž a vytvořením vazeb na Moskvu. „Už nikdy Mnichov“ bylo aktuální heslo.

Všichni chtěli tutéž budoucnost. Programy politických stran se od sebe navzájem skoro vůbec nelišily.

Takto byla politická situace připravena na únor 1948. Je pravda, že byl **Únor 1948 založen na masovém lidovém hnutí.** Ale není možné dokázat, že lidé, kteří tehdy naplnili Václavské náměstí a Staroměstské náměstí, chtěli koncentrační tábory, poli-

tické procesy a popravu. Ne, chtěli radikální řešení problémů, které jsem vyjmenoval výše. Avšak realizace takového programu vedla k jiným výsledkům.

Je nutno si uvědomit, že strategie roku 1948 byla strategií „čistého stolu“ – všechno se mělo začít úplně znovu. Buržoazní demokracie už byla nezajímavá. Proč by měla být politická moc nějak omezována? Lidé chtěli, aby byly problémy řešeny plnou silou a radikálně. Tak byly všechny kontrolní mechanismy zlikvidovány. To, co následovalo, bylo přirozeně obrovské zneužití politické moci. Ale trvám na tom, že to byl nezamýšlený účinek. Lidé si neuvědomovali, co dělají.

V letech 1953–1956 zemřel Stalin, konal se dvacátý sjezd KSSS, vznikla liberalizace, tvrdé mocenské sevření komunistické strany se začalo rozkládat. Po dobu následujících dvanácti let se společnost postupně liberalizovala.

Pak nadešel rok 1968. Boj o moc ve vedení státu se udál v době, kdy už probíhaly v osvobozené občanské společnosti podstatné liberalizační procesy. **Interpetuji vývoj r. 1968 jako pokus o pokání.** Byl to pokus rehabilitovat myšlenku, která byla zkažená. Ale ideál byl týž. Pokud si přečtete články z té doby, uvidíte, že lidé chtěli napravit přehmaty předchozí politiky.

Jak zhodnotit, co by se stalo, kdyby bývalo Pražské jaro mohlo pokračovat? Představme si, že by nějací andělé ze Země odstranili všechny státy a národy kromě Československa. Co by zůstalo? Země se systémem jediné strany, bez opozice, bez dobře definovaných a alokovaných vlastnických práv. Soukromé vlastnictví bylo v Československu tabu. Nikoliv ze strachu před Sovětským svazem, ale v důsledku víry v původní přání napravit zkušenost z první republiky. Co by se stalo, kdyby Pražské jaro neskončilo invazí? Podle mě by musel následovat dlouhý a bolestný proces vystrízlivění. Čechoslováci by se museli naučit rozdílu mezi pojmy „socialistický“ a „sociální“.

Z mého hlediska je velmi obtížné určit, co lidé r. 1968 opravdu věděli a co se neodvažovali říci nahlas. Avšak myslím, že většině obyvatelstva nebylo jasné, jak důležité je soukromé vlastnictví. Bylo nutno, aby nadešla vystrízlivující léta čtení Hayeka, von Misesa a mnoha hodin diskuzí mezi intelektuály, které vedly k úplně jinému výsledku další liberalizace r. 1989.

Po invazi v srpnu 1968 politika z Československa zmizela. Lidé si začali uvědomovat, že bez změn v Sovětském svazu nemá smysl snažit se liberalizovat Československo. A tak začali mít pocit dětí, které žily v pohádce – a začali se stydět, že naletěli. Když si to neuvědomíme a když si neuvědomíme, že vedoucí politici reformního hnutí selhali, když po návratu z Moskvy koncem srpna 1968 neřekli otevřeně, že byli poraženi, je obtížné pochopit chování českých občanů v sedmdesátých letech. V roce 1985 se dostal k moci Gorbačov a s ním naděje. Na Silvestra toho roku mi řekl známý český prognostik, později premiér: „Myslím, že v novém roce začne Moskevské jaro.“ A k tomu došlo, do Československa se navrátila politika.

A zase: **když se konečně r. 1989 rozložil komunistický režim, kyvadlo se**

vychýlilo napotřetí. Skoro se vrátilo zpátky. Opět se vytvořil velký potenciál odmítnutí: antikomunismus vzniklý z ponížení se stal novým mobilizačním nástrojem, konaly se lustrace. Potenciál odmítnutí byl neuvěřitelně silný: od pádu komunismu už uplynulo skoro dvacet let, ale česká vláda dosud nikdy nebyla schopna zajistit pragmatické rozhodnutí v zahraniční politice, založené na národním zájmu. Strach z Moskvy vede politickou reprezentaci k orientaci – tentokrát na Washington, ačkoliv potřebujeme mít solidní vztahy především k sousedům. Transformace probíhala pod prapory absolutizace vlastnictví – zcela se zapomělo, že komunisti se dostali k moci právě po selhání trhů v meziválečném období. V České republice neexistuje ústavní konsenzus: v naší zemi vznikají z demokratických voleb nedemokratické strany! Minulost nás stále pronásleduje. Ale to je jiný příběh.

Britské listy, 7. 4. 2008. Kráceno

Žádná moc nesmí být svatá

Právnická fakulta UK uspořádala k 660. výročí Univerzity Karlovy ve dnech 17.-18. 4. 2008 mezinárodní konferenci Nové jevy v právu na počátku 21. století.

Nosným motivem řady vystoupení byl vztah psaného práva a práva soudcovského. Toto téma zaznělo v projevech předsedů obou parlamentních komor P. Sobotky a M. Vlčka i rektora UK V. Hampla a předsedy Ústavního soudu P. Rychetského. Zabývali se mj. otázkou, do jaké míry je třeba mít skutečně silný zákon a do jaké míry by měl být větší důraz kladen na aplikační praxi, úvahu soudů a orgánů, které právo aplikují. Ministr C. Svoboda poukázal přitom na význam právního státu v boji s terorismem.

Guvernér Centrální banky Z. Tůma se zamýšlel nad krizí finančních trhů, kde se vytváří velmi silné nástroje regulace a přitom se zapomíná na klasické, základní principy jejich fungování.

Předseda Nejvyššího kontrolního úřadu F. Dohnal na základě svých vlastních poznatků navázal na myšlenku pana rektora o pohrdání právem na nejrůznějších úrovních. Zmínil se i o tom, že se sám často ve své praxi setkává i se snahami obhajovat porušování práva veřejnou nebo politickou mocí. Připomněl také starou moudrost, že žádná moc nesmí být svatá a poznamenal, že situace se nezlepší, dokud společnost bude nerespektování práva přijímat místo toho, aby je odmítala.

ALMA MATER

AKADEMICKÁ OBEC
OSLAVILA JUBILEUM

Slavnost v Karolinu

Tradičním slavnostním shromážděním akademické obce ve Velké aule Karolina si Univerzita Karlova připomněla 7. dubna t. r. 660. výročí založení tohoto pražského učení. Kromě pedagogů a studentů se slavnosti zúčastnili i hodnostáři dalších univerzit a představitelé našeho veřejného života – mezi hosty jsme tak viděli i premiéra Mírka Topolánka, který však bohužel po prvních dvou projevech zasedání předčasně opustil.

Jako obvykle měl hlavní slovo rektor UK: prof. Václav Hampl nazval svou přednášku *Vitam liberam vivo, ergo sum* (Jsem svobodný, tedy jsem!). Zdůraznil v ní význam akademické autonomie a volené samosprávy, které podle jeho slov jsou osvědčenou formou univerzitní sebekontroly, zpětné vazby řízení, vnitřní komunikace a svobodné tvořivosti. Význam autonomie a svobody ocenila v dalším projevu i studentka Kateřina Kadlecová. (*Oba projevy přinášíme níže.*)

Na slavnostním ceremoniálu byly rovněž uděleny čtyři čestné doktoráty. Jedním z oceněných byl Ing. Ivan Chvatík, který titul dr. h. c. obdržel za mimořádný přínos pro rozvoj české filozofie a jejího postavení doma i v zahraničí (*viz níže*). Dalším oceněným byl prof. Johan Albert Ankum z Nizozemska, který je obecně uznávanou autoritou v oblasti římského práva. Novým čestným doktorem UK se stal rovněž prof. Salvador Moncada za přínos pro farmakologii a kapacita v oblasti materiálové fyziky prof. Teruo Kishi.

V závěru slavnosti zazněla kantáta Jitky Snížkové „Vita Caroli“.

Václav Hampl

Vitam liberam vivo, ergo sum (Jsem svobodný, tedy jsem!)

Projev rektora UK k 660. výročí založení pražské univerzity

Před 660 lety založil Karel IV., moudrý český král a posléze velký císař a ústavodárce svaté říše římské, naši alma mater. Založil – jak stojí na nejstarší pečeti naší univerzity – „Universitas scholarium studii pragensis“, tedy obec těch, kdo na pražském vysokém učení studují a bádají. Do vínku naší univerzitní obci byla dána autonomie a byla založena jako jednota učitelů a studentů, jejichž role nejsou hierarchicky odděleny, nýbrž prolínají se a spojují v jednotu všech, kdo usilují o poznání. A do věna naše univerzita od svého zakladatele dostala též inter-

nacionálnost: univerzitní obec je otevřená všem, kdo v dobrém přicházejí a chtějí se s námi jak podělit o svoji moudrost, tak s námi sdílet radosti i strasti našeho hledání a zkoumání.

Král Karel zajisté vybavil univerzitu též řadou práv a pozemských statků, nic z toho však v dnešním pohledu nemůže převážit ono základní vymezení naší existence a poslání, jímž Karel IV. navázal na existující evropskou tradici: jsme autonomní samosprávná a mezinárodně otevřená obec mladších i starších zájemců o poznání. Autonomie obce učenců a učících se a její nezávislost na vedení státu a církve je přitom v evropské intelektuální tradici i ve způsobu evropské artikulace občanské a duchovní existence trvale vnímána jako její významná kvalita a rozměr.

Nic z opor a charakteristik svobodného akademického prostředí ovšem nikdy v dějinách nebylo „definitivní“ a nezpochybnitelné. Autonomní společenství a instituce musely neustále obhajovat a potvrzovat svou právní pozici a hodnověrnost vůči státní exekutivě, vůči stavovské a později politické reprezentaci a v proměnách staletí také vůči katolické nebo protestantské církvi. **Vždy znovu v dějinách se politická moc snažila podřídit si univerzitu, udělat z ní své účelové zařízení na výrobu odborníků, případně na výrobu ideologie. A přesto je naše univerzita společností této země vždy znova pojímána jako nezávislá duchovní a morální autorita, jako nezávislý a jen své vnitřní akademické logiky poslušný organismus, který s příslušnou mírou učenecké elegance vždy znovu klade nárok na kritické tematizování klíčových problémů současnosti.**

Univerzita samozřejmě nikdy nežila ve vzduchoprázdnu. Byla a je partnerem státu, který garantuje její nezávislost, přispívá na její provoz a také se obrací na její odborníky o radu v závažných otázkách. Od konce 18. století je to též stát, kdo na návrh schválený samosprávnými orgány univerzity jmenuje a podpisem hlavy státu stvrzuje její profesory.

Můžeme se také ptát, jak velkou roli hrála univerzita a tradice její autonomie ve chvílích velkých převratů moderních dějin. Vážili si představitelé těchto „autonomních a svobodných prostředí“ své tradiční pozice, snažili se ji obhajovat a naplňovat novými společenskými obsahy? Nebo se za dramatických převratů dostávaly do popředí jen momentální praktické zájmy univerzitní obce?

Již završení české politické emancipace v 19. století a na počátku 20. století je nerozlučně spojeno s představiteli pražské české univerzity. Především to platí o Tomáši Masarykovi, jeho profesorských i studentských stoupcích a namnoze přátelích, o jeho politických soupeřících, mezi nimiž se před I. světovou válkou vynořil i mladý sociolog Edvard Beneš. Ale platí to i o Masarykových konzervativních oponentech. Z nich je třeba jmenovat alespoň velkého historika Josefa Pekaře, který ještě za světové války předkládal jinou koncepci budoucí české politické svébytnosti, ale který po vzniku samostatné republiky dokázal s Masarykem důstojně a s obou-

stranným respektem komunikovat. Univerzita, jejíž profesori se rozhodující měrou podíleli již na Manifestu českých spisovatelů z května 1917, činorodě podpořila vznik i etablování republiky, zůstala však nezávislým samosprávným subjektem, reflektujícím identitu českého intelektu. A velkorysá Masarykova republika byla do té míry moudrá, že přes dramatické diskuze převratové epochy podržela i německou sestru Univerzity Karlovy, vědecky i kulturně vynikající obec německé a židovské inteligence. I Německá univerzita v Praze - dokud ji v polovině 30. let vnitřně nezlomil antisemitismus a nacismus - byla autonomní a mezinárodně významnou platformou oné druhé jazykové roviny tehdejšího československého intelektuálního života.

O 17. listopadu 1939 bylo už napsáno a řečeno mnoho, o brutálně ničivém zásahu nacistického státu proti univerzitě, ostatně obdobném tomu, jak se nacistická diktatura zachovala vůči celé řadě evropských univerzit - duchovních oponentů nacismu. **Nacionální socialismus byl režimem, který v celé říši zrušil akademické svobody, odstranil akademickou samosprávu a nahradil ji jmenovanými fűhrey. Ti vlastně byli pouhými správci univerzit, které se proměnily v ideologicky indoktrinační a účelově školicí centra nové generace nacionálněsocialistických válečníků a podmanitelů kulturní Evropy.** České vysoké školy byly zavřeny a jejich studenti i profesori pronásledováni a likvidováni, protože z hlediska hnědé totality byli představiteli nezávislé duchovní obce, protože byli symbolem samostatné české kulturní a duchovní tradice, kterou si okupanti přáli zlomit. Ani nacistický režim si však nedokázal naši univerzitu podřídít. Zničil ji - respektive, přesněji řečeno, si to alespoň myslel.

Byla to samozřejmě iluze: univerzita není pouhý soubor budov, knihoven, laboratoří, klinik, není to jen instituce, je to především akademická obec. A tato obec se také bezprostředně po konci války opět shromáždila, povolala do svého čela poslední před listopadem 1939 zvolenou garnituru svých představitelů, a bez ohledu na ohromné praktické problémy a nutná provizoria ihned obnovila činnost: začala učit, zkoušet, odborně pracovat.

Přesto, že představitelé akademické samosprávy tehdy velmi jednoznačně hájili principy nezávislosti vysokých škol, byla univerzita již po několika letech opět zbavena svých reálných atributů, v čistkách připravena o podstatnou část učitelů i studentů a podříděna nové diktatuře. Ta, obdobně jako ona nacistická, eliminovala univerzitní autonomii a samosprávu, nahradila akademické volby jmenováním stranických činitelů do akademických funkcí a provoz univerzity - až do úrovně učebních nebo publikačních plánů - podřídila dirigování partajních výborů a ministerských byrokratů. Ti, a nikoliv vnitřní logika vývoje vědy, pak určovali, kdo a co bude učit, zkoumat, publikovat, kdo představí výsledky výzkumu na mezinárodním poli a které vědecké výkony, teorie, školy budou určeny k zániku, vytěsnění, zamlčení.

Ale opět se ukázalo, že **ani čtyřicet let komunistického režimu nedokázalo vymazat vědomí principiální nutnosti akademické autonomie a samosprávy:**

jakmile listopadová revoluce, a to s významným přispěním právě pražského univerzitního studentstva, pohřbila komunistický režim, byla s největší rychlostí a jakoby samozřejmě obnovena volená akademická samospráva. Dosavadní, rozhodnutím strany jmenovaní funkcionáři byli nahrazeni volenými reprezentanty akademické obce, ustavila se rada vysokých škol a konference rektorů. Univerzita Karlova se postavila do čela reformního úsilí, jemuž co do rychlosti a hloubky nebylo v moderních dějinách evropských vysokých škol podobného a který i aktuálně evropsky patří k nejúspěšnějším. Během pouhého půl roku po listopadu 1989 byl připraven a parlamentem schválen nový vysokoškolský zákon, který opět zakotvil ony Karlem IV. univerzitě do vínku vložené principy akademické autonomie, samosprávy, svobody výzkumu i výuky.

Univerzita se opět stala jedním z životně důležitých korektivů působení státu. Stala se opět jedním z oněch bezprostředně na státu nezávislých pěstitelů demokracie a zároveň jedním z atributů jeho svobody: podobně jako jimi jsou samosprávné obce, nezávislé soudy a svobodná média. **Univerzitu ani v moderním světě nelze redukovat jen na „výrobnu“ vědy nebo „producenta“ absolventů.** Úlohou univerzit totiž musí být pomáhat společnosti rozvíjet, kultivovat a mezigeneračně předávat její základní hodnoty.

Tato role musí být primárně podložena vynikajícími studenty a absolventy a kvalitním vědeckým výzkumem. Univerzita Karlova od listopadové revoluce ohromným způsobem – a při velmi omezených finančních zdrojích – zvýšila rozsah i kvalitu svých výkonů. Počet jejích studentů se od revoluce více než zdvojnásobil, dnešních 7500 postgraduálních studentů představuje ekvivalent třetiny všeho jejího studentstva na konci starého režimu. Zároveň se podstatně zvýšila i náročnost a kvalita studia. Zejména se však zvýšila kvalita a mezinárodní akceptace vědecké produkce UK, přičemž její objem vzrostl na neuvěřitelný sedminásobek předlistopadové úrovně. A to vše při pouhém dvacetiprocentním navýšení počtu pracovníků.

A přece se lze v našich novinách dočíst o univerzitách jako o „chráněných akademických oázách mrtvolného klidu ... zapouzdřených v postkomunistické letargii“. Prý u nás „rozhodují průměrní“. A někteří se už těší, až „o řízení univerzit nebudou rozhodovat výhradně akademici a studenti“. Až děkany a rektory nebudou volit akademické senáty, ale bude je jmenovat státní moc nebo různé lobby. Jako by bylo univerzitní obec možno vnitřně striktně dělit, jako by akademické senáty nebyly demokratickými orgány celé akademické obce, jako by univerzitní věda musela být poučována, o čem a jak bádát a učit, jako by naše učitelské i vědecké výsledky, naše solidní postavení v síti světových univerzit neznamenovalo nic víc než formu mrtvolného zapouzdření. Jako by již opět někdo někde věděl lépe než univerzitní a fakultní grémia, jak může naše společenství studujících a bádajících za - v evropském srovnání - střídme státní finanční podpory zvládat tolik, co doložitelně a ověřitelně dokázalo.

Dosáhli jsme našich vědeckých a učitelských výkonů, naší mezinárodní prestiže navzdory univerzitní autonomii a samosprávě, nebo právě díky ní? A dokázali bychom to všechno bez ní? Jeden z klíčových a evropskou reprezentací verbálně propagovaných principů modernizace Evropské unie se nazývá „subsidiarita“. Ten pojem označuje princip: vše, co lze rozhodnout, zorganizovat, udělat na nižší úrovni, nemá být zbytečně posouváno nahoru, do centra unie. Bruselská byrokracie není moudřejší než samosprávné orgány nižších složek unie, proč by tedy měla rozhodovat věci, které jsou jí vzdálené? I když praktická implementace této zásady v Evropské unii zatím pokulhává, všichni se shodují, že je to správná cesta. Univerzity již po této cestě vykročily a neměly by z ní sejit.

Samozřejmě podmínky, ve kterých univerzity působí, jsou nastaveny někde lépe, někde hůře a některé stojí za to měnit. Musí však jít o změny promyšlené a uvážlivé. **V novodobé historii se již několikrát jasně ukázal jepičí život těch návrhů, které byly založeny pouze na partikulárních zájmech nebo mocenských ambicích, na druhé straně legislativní iniciativy, které vznikly v partnerském dialogu mezi univerzitami a státem a které si prošly názorovým třibením uvnitř celé akademické obce, vedly k prospěšným změnám a přinesly dlouhodobě vyhovující řešení.**

Univerzita přece není oázou, věží ze slonoviny ani hradbami obehnanou pevností. Univerzita je integrální součástí české a evropské společnosti. Sdílí a intenzivně reflektuje její stav, proměny a problémy. Veřejnoprávní, se státem kooperující, na jeho byrokracii však nezávislá univerzita je elitní laboratoří odborné a také sociální komunikace. Je laboratoří hledání konsenzu napříč obory, napříč fakultami, napříč zájmovými seskupeními, které logicky patří ke každému takovému dynamickému organismu. Historickou úlohou Univerzity Karlovy je být kritickým korektivem odborného i společenského dění. Ale naše univerzita kromě toho samozřejmě zvládá i ohromné množství praktických výkonů, které ji etablují jako jednu z nejproduktivnějších vědecko-vzdělávacích institucí ve střední Evropě. Kdyby univerzita a její fakulty odborně a manažersky nezvládaly řízení činnosti svých 7.500 učitelů a dalších pracovníků či 48.000 studentů, kdyby neprodukovaly 30 procent vědeckých výstupů naší republiky a kdyby jejich obory nestály na špičce hodnotících žebříčků tohoto státu, kdyby ročně nepředaly diplomy 6.800 absolventů, bylo by na místě se ptát po příčinách. A zvažovat, zda principy, na nichž byla před 660 lety založena, už neztratily na významu. Mám za to, že tomu tak není.

Chce se mi ještě dodat: Ano, stávající způsob řízení a model financování fakultních nemocnic se nepochybně musí změnit. Ale i kdyby úroveň odborné péče v těchto nemocnicích nepatřila k evropské špičce, i kdyby úroveň absolventů našich lékařských fakult nebyla vysoce ceněna a i kdyby výsledky našeho zdravotnického výzkumu konzistentně neprokazovaly jeho kvalitu – a žádné z těchto zpochybnění neplatí – ani tak by to nebyl důvod k prosazování nedomyšlených, kontraproduktivních a ve svých důsledcích nebezpečných návrhů.

Dobré výsledky nás musí inspirovat a motivovat k ještě lepším, abychom udrželi tempo s nejlepšími. Rozvíjet, kultivovat a předávat společenské intelektuální hodnoty můžeme jedině za předpokladu nekompromisních odborných i etických nároků na každého člena univerzitní obce, aby tyto hodnoty sám respektoval a sdílel. A samozřejmě je před námi i řada nových a staronových výzev: od podpory technologických transferů po zavádění nových atraktivních forem studia, od zvyšování efektivity vědeckého výzkumu a snižování byrokratické zátěže přes lepší využívání informačních systémů až po výstavbu nových minikampusů. A samozřejmě není možné opomenout ani potřeby aktivnější vlastní prezentace a dalšího posilování mezinárodního charakteru Univerzity Karlovy. Tyto - a zdaleka nejen tyto - netriviální úkoly předpokládají nejen vstřícnou kooperaci a společnou řeč všech, kteří chápou české vysoké školství jako významný faktor dalšího rozvoje České republiky, ale především naše vlastní maximální nasazení.

Akademická autonomie a volená samospráva zůstávají i v moderní době osvědčenou formou univerzitní sebekontroly, zpětné vazby řízení, vnitřní komunikace a svobodné kreativity. Jsou základem našeho významného postavení v české i evropské společnosti. Jsou předpokladem naší schopnosti reagovat na odborné výzvy, před které nás staví stále se zrychlující tempo globálního světa, na otázky, které nám klade česká společnost i světové společenství vědců a učitelů. **Nezávislost, samospráva, otevřenost a mezinárodnost akademického společenství jsou klíčové atributy našeho úspěchu. Jsou cennou součástí historické tradice, která se v průběhu staletí na Univerzitě Karlově vždy znovu potvrzovala a obnovovala. Pečujme o ně a kultivujme je i nadále.**

QUOD BONUM FELIX FAUSTUM FORTUNATUMQUE SIT!

Karolinum, 7. dubna 2008. Kráceno

Kateřina Kadlecová

Labyrint světa poznání a ráj studentského srdce

Projev studentky k 660. výročí založení pražské univerzity

Je mi ctí přednést jako jedna z téměř pěti desítek tisíc studentů staroslavné Univerzity Karlovy několik slov, která snad vyjádří postoje a pocity mnohých z nás studujících; která vystihnou, jaká pocta a radost je být studentem a posléze absolventem nejstarší české univerzity. Jeho Magnificence rektor hovořil ve svém proslovu o svobodě a nezávislosti jakožto o hodnotách nezbytných pro zdravý vývoj akademického společenství a předpokladu pro další rozvoj společnosti, mluvil

o dějinách univerzity v souvislosti s historií její autonomie a chvilkové či dočasné podřízenosti. Instituce sama do jisté míry může být sice na čas fakticky porobena; její akademický duch by měl však zůstat čistý, nespoutaný, bez hranic a překážek, kladených do cesty svobodnému poznání a badání. Tuto svobodu v nás, studentech, akademické prostředí pěstuje a podporuje – a my si svá na univerzitní půdě získaná přesvědčení, ale také morální principy a hodnotovou orientaci neseme do dalšího osobního i pracovního života.

Dnes, krůček za hranicí 21. věku, zažíváme jako studenti svou autonomii a svobodu intenzivněji než kdy dříve. Jezdíme na zahraniční konference, absolvujeme prestižní stáže, publikujeme ve vědeckých časopisech, získáváme zajímavé pracovní nabídky. A dobré jméno Univerzity Karlovy nosíme stále s sebou – zde doufám mluvím za nás za všechny, jakkoli bohužel netvoříme takovou jednotu a pospolitost, jak je zvykem u menších univerzit soustředěných do uzavřených kampusů.

Rada z nás v letošním akademickém roce studuje na Univerzitě Karlově hned dvě fakulty naráz a svobodně čerpá z rodící se prostupnosti studijních programů a kombinovatelnosti oborů. Sama vděčím liberalitě na akademické půdě za své dvojí studium na fakultě sociálních věd a na fakultě filozofické. Bez absolvování obou těchto oborů bych byla jiným člověkem a cením si toho, že mi má alma mater při této volbě nekladla do cesty žádné překážky. Naopak mi vždy vycházela vstříc a posilovala vědomí toho, že prostupnost struktur a multidisciplinarita jsou podmínkou orientace v postmoderním světě a snahou o kultivaci Michelangelovy renesanční ideje učenosti. Pokud student prokáže touhu po vzdělání, dispozice osvojit si ho a vůli pracovat, je správné, že je mu studium většího počtu oborů umožněno, neboť je to ku prospěchu jedince i celku – v duchu univerzitního Quod Bonum Felix Faustum Fortunatumque Sit (ať je vše pro dobro, štěstí a blaho nás všech).

Po desetiletích nesvobody dnes nikdo nebrání studentům cestovat a my toho čile využíváme – v loňském roce studovalo na zahraničních vysokých školách více než dva tisíce mých kolegů ze všech sedmnácti fakult Univerzity Karlovy a téměř stejný počet zahraničních studentů přijel na stáž k nám do Prahy. Já jsem díky pomoci nadací, grantů a fondu mobility měla možnost poznat zblízka Jyväskyläskou univerzitu ve Finsku a aktuálně i jednu z nejprestižnějších univerzit světa, univerzitu v americkém Princetonu. Intenzivní zážitky a vzpomínky z těchto stáží se mnou zůstanou navždy – setkávání se s inspirativními lidmi, kteří viděli mé studijní a posléze vědecké cíle díky odlišnému kulturnímu zázemí z jiného úhlu, jejich rady a názory velkou měrou tvarovaly moji práci a akademické směřování, nehledě na uzavřená mezinárodní přátelství. Břečťanem obrostlé a studijními materiály přetéající knihovny princetonského kampusu svá světla zhasínaly pozdě v noci, sportoviště i laboratoře vybavené nejlepšími pomůckami po 24 hodin denně využívali studenti padesáti zemí světa. Při té příležitosti jsem si uvědomila, jakou výhodu mají oproti mé alma mater relativně mladé, na zelené louce založené soukromé univerzity Nového světa. Nikdy nebudou

muset řešit tak komplikované rozhodovací a implementační situace, protože v řadě případů mají i pětikrát méně studentů než Univerzita Karlova. Pro tu je na rozdíl od nich velice obtížné vybudovat integrovaný, centralizovaný kampus se vzájemně propojenými a snadno dostupnými učebnami, kolejemi, menzami a atletickými stadiony, protože jako mnoho dalších tradičních historických škol vznikala zároveň s městem, s nímž sdílí jeho i své dějiny.

Akademická svoboda a nezávislost jsou základními atributy plnohodnotné univerzitní existence, základní dimenzí jejího života. **Přála bych si, aby naši následovníci při oslavách sedmistého, osmistého, tisícího výročí zde ve Velké aule vzpomínali na počátek jedenadvacátého století jako na dobu, kdy si tradice a historie Univerzity Karlovy podaly ruku s inovací, kdy se univerzita otevřela světu více než dříve, zvýšila efektivnost výzkumu a kvalitu vědecké spolupráce s ostatními akademickými institucemi České republiky i celého světa. Kdy se se svými studenty rozdělila o svou svobodu a oni ji dokázali nejen přijmout, ale také smysluplně využít.**

Z předchozí dějinné zkušenosti víme, že daří-li se státu, daří se i jeho školství a naopak. Česká republika zažívá nyní období úspěchů. Vše dobré bych chtěla popřát naší univerzitě v den jejích 660. narozenin, vše dobré přeji i nám všem, kteří jsme s ní srostli.

Karolinum 7. 4. 2008

Ivan Chvatík

Pro odstraňování bariér mezi vědami

Z poděkování nového čestného doktora UK

Dovolte mi poděkovat kolegům, kteří navrhli, aby mi bylo uděleno toto nejvyšší univerzitní vyznamenání, i těm, kteří s tímto návrhem projevíli souhlas. Je to pro mne opravdu největší pocta, jakou si dovedu představit, a to především proto, že je mi udělována právě na Karlově univerzitě, mými vlastními spolupracovníky. Vždyť je přece pravidlem, že domácí jsou při posuzování nejpřísnější. Chápu to tedy jako uznání a schválení toho, že jsem se po sametové revoluci nepokoušel v relativně pokročilém věku formálně dohonit to, na co jsem kvůli nepříznivým politickým poměrům záměrně rezignoval, když jsem byl ještě mlád.

Namísto hromadění titulů jsem považoval za důležitější pokračovat v nových poměrech ve zpřístupňování odkazu Jana Patočky, s nímž se mi poštěstilo v posledních letech jeho života spolupracovat.

Velkou důležitost jsem rovněž přikládal svému úsilí udržet v Praze nadnárodní

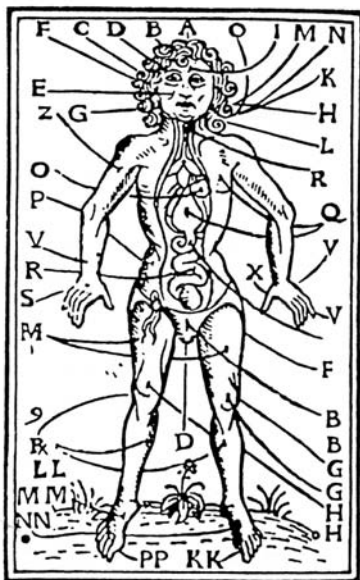
Středoevropskou univerzitu, kterou zde v roce 1991 založil velký podporovatel odpůrců totalitních režimů všude na světě George Soros. To se bohužel kvůli úzkoprsé a samolibé nepřiznání některých našich vůdčích politiků nepodařilo, a toto okno, otevřené do světa, se muselo v roce 1997 přestěhovat do Budapešti.

Úspěchem se naopak zdá být má účast na vybudování transdisciplinárního Centra pro teoretická studia, které usiluje nejen o přemostění formálního příkopu mezi Univerzitou a Akademií věd, ale hlavně o zprostředkování bariér mezi jednotlivými vědeckými disciplínami a především o překlenování propasti mezi duchovědami a vědami přírodními. Tato propast, o které se mluví již přes 100 let, stále existuje a bude se patrně v budoucnu ještě prohlubovat - ke škodě obou vědních oblastí, neřku-li ke škodě vědy vůbec.

Součástí CTS je Archiv Jana Patočky, který významnou měrou přispěl k prohloubení fenomenologie, která propast a bariéry mezi vědami, ba přímo krizi všeho vědeckého bádání nejvýznamněji tematizovala. Jsem proto rád, že zpracovávání pozůstalosti Jana Patočky se může dít v živém kontaktu s aktuální tematizací problémů, o něž šlo i jemu samému.

Svého rozhodnutí věnovat se filozofii a pečovat o odkaz Jana Patočky jsem nikdy nelitoval, přestože mi to nepřineslo žádný prospěch. O to větší mám radost z dnešní pocty. Ještě jednou za ni děkuji.

Karolinum, 7. 4. 2008

STUDIA

UNIVERZITY A SAMOSPRÁVA:
VČERA, DNES A ZÍTRA

Plénum České konference rektorů

Usnesení

1. Česká konference rektorů naléhavě požaduje, aby financování vysokých škol v letech 2009-2010 vedlo k odstranění výrazného podfinancování ve srovnání s vyspělou Evropou, a nikoliv k jeho dalšímu prohlubování.
2. ČKR nesouhlasí se snižováním normativu, případně s jeho formálním udržováním přesunem finančních prostředků z jiných rozpočtových položek vysokých škol.
3. ČKR podporuje reformu výzkumu, vývoje a inovací, kterou schválila vláda ČR 26. 3. 2008. Úspěch reformy je silně závislý na optimální metodice hodnocení výsledků výzkumu a vývoje.
4. ČKR opakovaně zdůrazňuje, že při transformaci fakultních nemocnic na univerzitní je nutno zajistit, aby nedošlo k ohrožení vzdělávání a výzkumu v lékařských oborech.
5. ČKR se znepokojením sleduje připravovanou novelu zákona o pedagogických pracovnících, podle níž by učitelskou profesi mohli vykonávat lidé bez vysokoškolské kvalifikace, neboť vysoké školy produkují dostatek kvalifikovaných učitelů.

Uherské Hradiště 17. 4. 2008

Bílá kniha v palbě kritiky

Premiér Mirek Topolánek a ministr školství Ondřej Liška představili 12. května Bílou knihu terciárního vzdělávání. Podle ní se mají posluchači VŠ dostat do postavení klientů svých částečně manažersky řízených univerzit. Rektory by nevolily akademické senáty, ale správní rady, např. ze třetiny jmenované ministry školství a financí, ze třetiny volené akademickou obcí a ze třetiny hejtmanstvími a profesními svazy.

Už nyní ale představitelé vysokých škol plánovanou reformu kritizují. Obávají se, že povede k malé odolnosti škol vůči politickým a lobbistickým tlakům.

Ve Výzvě akademickým obcím vysokých škol ČR např. **děkani pedagogických fakult** odmítají oslabení akademické samosprávy vysokých škol ve prospěch zvýšení vlivu státních, respektive politických struktur na vysoké školy a jejich posun k tržnímu modelu řízení a chování.

Možnou likvidaci akademické samosprávy kritizuje ve svém stanovisku i **Rada vysokých škol**. Podle ní je sice nesporné, že velmi dobrá úroveň manažerského řízení představuje nutnou podmínku pro moderní, kvalitní a společensky úspěšnou vysokou školu, avšak „nesmí likvidovat akademickou samosprávu, která představuje nezbytnou demokratickou hodnotu.“

Bílá kniha navrhuje proměnit i způsob financování studia rostoucího počtu posluchačů VŠ. Rada vysokých škol upozorňuje, že nedostatečně řeší základní problém – celkové podfinancování vysokého školství. „Prioritní zájem se soustřeďuje na odložené školné, které však fakticky představuje dosud neprůchodný politický problém s velmi nejasnou perspektivou dalšího vývoje. V záležitosti školného rovněž chybí seriózní analýzy sociálních dopadů, a to zejména ve vztahu k dluhovému zatížení budoucích absolventů s možnou širokou škálou sociálních dopadů na mladé rodiny,“ uvádí rada.

Magna Charta Universitatum

Hlavní univerzitní principy

- a) Univerzita je **autonomní institucí**, která vytváří, prověřuje, zhodnocuje a chrání kulturu prostřednictvím výzkumu a vzdělávání; výzkum i vzdělávání musí být morálně a intelektuálně nezávislé na politické moci a ekonomickém vlivu;
- b) **Vzdělávání a výzkum** jsou na univerzitě vzájemně neoddělitelně propojeny, aby jejich vykonávání odpovídalo současnému stavu vědeckého poznání a potřebám společnosti;
- c) **Svoboda výzkumu a výuky** patří k fundamentálním principům univerzitního života a politická moc je povinna tento základní požadavek plně respektovat; prosta jakékoli intolerance a připravena k dialogu, je univerzita ideálním prostorem pro učitele, sdělující nabyté poznání všem, kteří o ně projeví zájem, a pro studenty, kteří jsou připraveni tyto znalosti přijímat;
- d) Univerzita je rovněž pečovatelkou o **evropské humanistické tradice**; bez omezení zeměpisnými nebo politickými hranicemi usiluje o poznání pravdy a o vytváření podmínek pro vzájemné poznávání a ovlivňování kultur.

Boloňa, 18. 9. 1988

Konference v Karolinu

Historie, současný stav a perspektivy univerzit Úsvit, nebo soumrak akademické samosprávy?

Takto složitě pojmenovaná konference se k 660. výročí založení Univerzity Karlovy konala v Praze 10. dubna 2008. Promluvili na ní všichni čtyři rektori UK, zvolení ve svobodných poměrech po listopadu 1989: Radim Palouš hovořil o akademickém sebevědomí, Karel Malý si za téma zvolil akademické tradice jako zdroj akademické samosprávy, Ivan Wilhelm se zaměřil na evropský kontext rozvoje UK a konečně Václav Hampl se zabýval úlohou samosprávných univerzit ve vzdělávání. Jednání se účastnili odborníci z českých i slovenských vysokých škol i z oblasti legislativy. Skončilo přijetím komuniké, jež s odvoláním na základní principy boloňské Charty Universitatum z roku 1988 zdůraznilo význam svobodné akademické půdy pro nezávislé bádání a poznání.

Václav Hampl: Úloha samosprávných univerzit ve vzdělávání

Samosprávná autonomie univerzit je koncept stejně starý (a osvědčený) jako univerzity samy. Jako příklad zajisté výborně poslouží naše vlastní univerzita. Pražská univerzita byla samosprávnou (do značné míry) autonomií vybavena již při svém vzniku roku 1348. Přestože církevní autoritě náležel dohled nad fungováním univerzity, existovala na ní na tu dobu téměř neuvěřitelná svoboda učení a disputace, v níž bylo možno v zájmu hledání pravdy formulovat argumenty i pro tvrzení, která by mimo univerzitní půdu byla netolerovanou herezí (jak se o tom fatálním způsobem přesvědčil nejnámější z našich dávných rektorů Jan Hus).

Prvních tři sta až čtyři sta let existence pražské univerzity byla ve znamení dominance elitní výuky jako hlavní mise univerzity. Pak se však vědecká činnost pevně usídlila ve zdech univerzit a zafixovala se natrvalo počátkem 19. stol. geniálním konceptem Humboldtovým (jenž ovšem navázal na tradici spřežení výuky se scholastickou disputací, kterou v podstatě nahradil moderní vědou). K tradiční, první a samozřejmé misi univerzit, elitní výuce, tj. předávání vědění, přibyla nastálo mise druhá, a nadále nejméně stejně důležitá, totiž vědecký výzkum, čili generování vědění.

Úspěch Humboldtova modelu v Prusku souvisel s poměrně velkou mírou akademické svobody v době jeho působení jako ministra školství. Ještě zřetelnější byla aplikace Humboldtova modelu na univerzitách v Oxfordu a Cambridge, kde státní ingerence do univerzitního života byla dramaticky menší než v Prusku.

A Humboldtův model byl vzorem pro tehdy vznikající severoamerické univerzity, které jsou dnes všeobecně považovány za jakýsi etalon kvality vysokoškolského vzdělávání.

Čeká nás další dramatická změna, vysokoškolské vzdělání přestává být doménou malé subpopulace mimořádně schopných a determinovaných a směřuje – alespoň v nejnižším, bakalářském stupni - snad až k téměř standardnímu vybavení většiny všeobecné populace.

Mám za to, že v principu pořad pro společnost je výhodné pěstovat si specializované instituce shromažďující vysoce kvalifikované experty, kteří neslouží specifickým komerčním zájmům, nýbrž mají relativní svobodu zkoumat, cokoliv jako hodné zkoumání vyhodnotí. A že svěřit těmto odborníkům vzdělávání další generace představuje osvědčený synergický efekt. Nicméně několik faktorů oproti malé elitářské středověké univerzitě nabývá na významu.

Jedním z nich je větší různorodost studentské populace ve vztahu k motivaci a očekávání od studia – od klasické „posedlosti“ touhou věcem rozumět opravdu do hloubky přes pragmatickou snahu získat určitou specializovanou kvalifikaci až po čistě utilitární snahu získat diplom s jeho konkrétními (většinou hmotnými, příp. společenskými či mocenskými) praktickými efekty.

Masifikace vysokoškolského vzdělání vede také k výrazné proměně očekávání zaměstnavatelů. Stále více profesí je čím dále sofistikovanějších a následně o to více vyžadují vzdělanější pracovníky. Přitom bezprostřední výkon takovéhoho sofistikovaného povolání často nutně nevyžaduje hlubší vzdělanost.

Dramaticky zvýšený počet studentů na univerzitách také vede k podstatně větší finanční náročnosti celého systému pro stát. Rostoucí veřejné výdaje na vysoké školy (což bohužel neplatí v ČR) mohou vést k očekáváním, že ten, kdo platí, by měl také řídit.

Jsem osobně poměrně značně skeptický k víře, že schopný jedinec ovládající dostatečné množství manažerských technik může efektivně řídit jakoukoliv organizaci, aniž by dobře rozuměl vlastní náplni její činnosti.

I tradiční myšlenky mohou být moderní. Jiné ideje se naopak mohou jevit jako inovativní, a přitom už pozvolna zastarávat. Jsem přesvědčen, že do této kategorie patří úvahy o větším podřízení univerzit státu a velkým soukromým subjektům.

Nebudu zastírat, že významným stimulem pro tyto mé úvahy je určité rozčarování ze současné situace v této oblasti v ČR. Před posledními parlamentními volbami zařadily vysokoškolské vzdělávání mezi své nejvýznamnější priority snad všechny kandidující politické strany. Ne, že bych byl tak naivní, abych očekával, že to snad povede k výraznému nárůstu veřejných financí na tuto oblast, ale přece jen jsem nečekal, že v roce 2008 příspěvek státu na vzdělávání v přepočtu na počet

studentů nejen nevzroste (jak se to stalo vloni), ale dokonce poprvé v polistopadové historii poklesne. Snad i proto, aby navzdory této tristní situaci bylo alespoň zdánlivě učiněno zadost předvolebním proklamacím o prioritě vysokoškolského vzdělávání, dočkali jsme se (namísto nárůstu příspěvku ze státního rozpočtu) plánů na reformu celého sektoru terciárního vzdělávání.

Naše vysoké školy opakovaně prokázaly schopnost a ochotu k hlubokým změnám. Mám na mysli zejména zotavení z brutálních deformací minulým režimem (které vůbec nebylo a nemohlo být triviální a předpokládalo velmi nadstandardní nasazení celé akademické obce), a dále samozřejmě impresivní boloňský proces. V něm české vysoké školy doložitelně za úctyhodným tempem Evropy nijak nezaostávají, v řadě aspektů patří k lepším.

Myslím, že v akademické obci narůstá pocit, že by bylo dobře alespoň na chvíli přestat dramaticky reformovat a mít možnost soustředěně se věnovat akademické práci. Rozsáhlé reformy by neměly být trvalou dominantou našeho odborného života. A už vůbec ne takové, které jsou založeny na málo prodiskutovaných záměrech nebo rádobý analýzách, či takové, které ve výsledku drasticky redukuje vliv univerzit na vzdělávání celých velkých skupin studentů, jak to aktuálně hrozí v souvislosti s připravovanou reformou fakultních nemocnic.

Legislativní iniciativy, které vznikly v partnerském dialogu mezi univerzitami a státem a které prošly názorovým tříbením uvnitř celé akademické obce, vedly k prospěšným změnám a přinesly dlouhodobě vyhovující řešení. Tuto naši dnešní konferenci považuji za platformu právě pro takové „názorové tříbení“ a „partnerský dialog“.

Radim Palouš: O akademickém sebevědomí

Vzpomínám na čerstvý vítr let po revoluci 1989, na onu otevřenost tomu, co doba minulé tak zneuctvovala. Ptám se: Kde jsi dnes, akademická svobodná půdo, se svým sebevědomím?

Prezident Evropské komise Jacques Delors svolal tenkrát v roce 1993 na univerzitu v Oxfordu poradu na téma „Věda, svědomí a společnost“. K diskuzi pozval kolem dvaceti reprezentantů evropské badatelské a univerzitní komunity, kolem kulatého stolu se hovořilo o důvěře ve vědeckou objektivitu a nedůvěře k hodnotovým soudům, které v době totalitních režimů tak podléhaly mocenské zvůli.

V diskuzi několikrát zaznělo, že lidstvo zná též jiné metody ohmatávání a souznění se skutečností než exaktní vědy; je tu hudba, umění, religiozita. Pokud bádání bude pokračovat svou typickou cestou dále, potom tak musí činit u vědomí, že není prosto lidského svědomí (je přece jedním z jeho výrazů) a že není jediným svědomitým lidským počínáním.

Je naděje, že Evropa jako tradiční kolébka dnešní vědeckotechnické civilizace

porozumí tomuto poslání, této roli vysokého školství, obzvláště pak univerzit? Evropské společenství ústy Delorsovými a jeho týmu své naprosté pochopení pro tuto dimenzi kulturních institucí vyjádřilo. Žádal jsem přirozeně, aby se to obrazilo i na koncipování takových projektů, jakými jsou např. finančně zajišťované programy spolupráce vysokých škol.

Již tenkrát, před 15 lety, se všeobecného uznání dostalo kritice současných pozvolných, až nenápadných přeměn vysokého školství včetně univerzitního, podřizujících vzdělání především úzce prakticistně pragmatickým tlakům a činícím z „vysokého“ vzdělávání jakési zevrubnější školení technicistně odborné. Vysokost vysokého školství je především v nezávislém badatelství, sdíleném v onom společenství učitelů a studentů - magistrorum et scholarium.

Není možné horovat jen a jen o ekonomických hlediscích - a to kvůli realističnosti ekonomických hledisek a jejich účinnosti. Není možno oddělovat vědu od svědomí a morálky - a to kvůli specifikované exaktnosti a úspěšnosti vědy samotné. Není možno hledisko volnotržní svobody a peněžního tlaku učinit jedinou ideologií, neboť to protirečí věci samé v jejím jádru. Vědeckost, svědomitost a společenskost jsou i v pluralitním světě propojeny, jsou tu a jsou významným tématem ryze politického rozhodování.

Dnes je existence současné společnosti bez třístupňového školství nemyšlitelná. Avšak ve všech třech typech je to, co není zcela podrobena pragmatickým determinantám, neméně podstatným, ba tím nejdůležitějším, přičemž důraz na lidskou odpovědnost po školských stupních roste. Na univerzitě ji určuje nejen specifická odbornost, nýbrž neméně intelektuální indeterminace v podobě badatelství, onoho univerzálního „bytí na cestě“. Úkolem univerzit není jen „vyrábět“ kvalitní zaměstnance toho či onoho oboru (slyšel jsem dokonce, že se měří výkonnost VŠ čímsi, označovaným výrazem „produktové portfolio“!!!), nýbrž zároveň sledovat v jednotlivých disciplínách „tikot doby“, a to znamená ztěkát >hory< (resp. >horstva<) - předmětů badatelského a učitelského nasazení.

Vysoké školství, zvláště pak univerzita Karlova se svým historickým posláním, nesmí tedy zanedbávat své „vysoké“ poslání. Je nejen třetím školským stupněm svou starostí o vzdělanost společnosti, je též neopominutelně tím místem, kde lidstvo kráčí dál a kde nejen překračuje daný stav vědění, ale kde člověk překračuje sama sebe. Ve svých šesti stech šedesáti letech existence nebyla naše alma mater vždy důstojnou strážkyní akademického poslání. Byly doby, kdy vnější tlaky ji donutily, aby sloužila politické totalitní moci. Tabule u vchodu do Celetné ulice v té době hlásala, že univerzita je „socialistickým učilištěm“ – jak nechtěně výstižně pojmenování!

Má-li být sebevědomá, tedy vědoma si sebe sama, musí si být vědoma svého bytostného určení. Akademická půda je půdou svobodnou, ne pro libovůli svých reprezentantů, nýbrž pro odpovědnost badatelsko-výukovou. Není jen školou,

nýbrž zároveň a neoddělitelně vědně a duchovně vůbec tvořivou! A naopak: není jen institucí specializovaného bádání, nýbrž zároveň osvětově působící – s perspektivami přesahujícími aktuální společenské determinanty. Vivat libertas responsabilis academica!

Ivan Wilhelm: Evropský kontext svobodného rozvoje Univerzity Karlovy

Máme-li se věnovat diskuzi o základních předpokladech akademického života, pak je nasnadě další otázka, jak plní univerzita svá hlavní poslání. Předně – je současná univerzita vzdělávací institucí, šířící poznání bez zeměpisných a politických hranic? Dnes tomu tak opravdu je, dosažitelnost pramenných informací všech oborů dnes není nikterak významně limitována ani technickými, ani jinými okolnostmi.

Další otázkou je dotaz po výzkumu a vědecké činnosti, které jsou na univerzitě pěstovány. Má univerzita dost svobody pro vlastní rozhodování o zaměření a provádění výzkumu, včetně volby svých partnerských vztahů? Může univerzita důstojně a efektivně spolupracovat s partnery, které sama svobodně hledá? Jsou oblasti výzkumu a vědy pevně a přímo propojeny s oblastí vzdělávací? Zdá se, že odpověď na tyto otázky je vesměs pozitivní, jakkoli je v našich podmínkách jejich plnění obtížné. Má však univerzita, jakožto veřejnoprávní korporace podporovaná státem, dostatek prostoru k perspektivnímu budování nejen ideových, ale zejména materiálních základů, sdružených z prostředků svých a svých partnerů mimo univerzitní prostředí? A má univerzita dost prostoru na takové plány se zahraničními, prestižními partnery? Naší ambicí by přitom zcela jistě mělo být těsnější propojení českého výzkumu s výzkumem evropským a světovým, především tam, kde naše pozice má reálnou šanci být na špičce kvality. Součástí této koncepce by měl být konsenzus o tom, zda tento vývoj bude realizován pouze pomocí prostředků evropských fondů, anebo zda a jak budou k realizaci této strategie použity i naše vlastní prostředky. Prozatím k jednání akademické reprezentace o tomto tématu není nikde příležitost, přestože návrh reformy výzkumu v České republice již leží na stole.

Nabízí se však jiná, nadmíru důležitá otázka. Jak dalece stačí zachovávání principů Magna Charty k tomu, aby byla univerzita vlivnou a důstojnou institucí, moderním nástrojem stimulujícím společenský vývoj? Nestane se univerzita v průběhu času archaizmem, zkostnatělou přítěží a nadbytečným elementem na okraji zájmu společnosti? Jsem si jist, že jsou to právě principy uvedené v Chartě, které dávají záruku, aby se tak nestalo. Mám zde na mysli zejména princip, podle kterého je na univerzitě výzkum vzájemně propojen s výukou, přičemž je prováděn na současném stupni poznání a odpovídá potřebám společnosti.

Mám-li navázat na téma základních univerzitních principů uvedených v Magna Charta Universitatum, pak se nemohu nezmínit o ustanovení zcela fundamentálním, pojednávajícím o tom, že univerzita je pro plnění svých poslání nadána využíváním akademických svobod. Zcela samozřejmě je také připravena současně převzít za svoje činnosti odpovědnost. Proto je uspořádána jako autonomní instituce, která se spravuje sama svými správními orgány v rámci svých legislativních ustanovení. Přitom je prosta jakýchkoli vlivů vnější politické a ekonomické moci. Tímto tématem se zcela nedávno zabýval i **Evropský parlament**, který po obsáhlé diskuzi přijal dne 30. 6. 2006 usnesení č. 1762, ve kterém se kromě jiného uvádí: „**Z historie je průkazně známo, že porušování akademických svobod a omezování univerzitní autonomie vždy předznamenalo intelektuální úpadek a následně přivedlo společnost k sociální a ekonomické stagnaci.**“ Jedním z příkladů této skutečnosti může ostatně být naše čtyřicetiletá historie komunismu. O tom, že otázka porušování univerzitní autonomie a omezování akademických svobod je stále aktuální, dokazuje i činnost instituce Magna Charta Observatory. V naprosté většině konkrétních případů, kterými se zabývá, jde především o zásahy do akademických svobod a porušování univerzitní autonomie mocenskými orgány státu. Proto je nejen vhodné, ale také potřebné vést partnerský dialog s představiteli státu, regionální správy a dalšími účastníky, kteří významně ovlivňují společnost a její vývoj. Obdobný dialog je veden na evropské úrovni především prostřednictvím Evropské univerzitní asociace, ve kterém Univerzita Karlova sehrává také důležitou roli. Řada dříve uvedených příkladů dokládá otevřenost univerzit, jejich snahu o komunikaci a ochotu podílet se na řešení společenských problémů. Na těchto základech je možné dále rozvíjet vzájemnou důvěru mezi univerzitou a jejími partnery a hledat konsenzuální řešení nastolených problémů. Zdůrazňuji, že musí jít o dialog partnerský, protože všechny zúčastněné strany si musí být vědomy, že jsou ve vzájemně partnerském, nikoli antagonistickém vztahu. Že se musí vzájemně respektovat a partnerský dialog vést proto, aby se co nejvíce přiblížily pravdě a našly nejvhodnější řešení problému. A nikoli proto, aby rozdrtily a totálně zničily nenáviděného protivníka za každou cenu, jakkoli je tato role diskuzím stále častěji u nás prisuzována. Do budoucna bychom tak měli zcela vyloučit takové případy, kdy připomínky reprezentace vysokých škol k připravovaným, zcela zásadním systémovým změnám akademického života nejsou orgánem státní správy akceptovány, protože nejsou řazeny do správných rámečků předepsaných formulářů. Konstruktivní seriózní dialog s vysokými školami a jejich reprezentací znamená také stálé povědomí o zájmu akademické obce o věci veřejné.

Chceme-li odpovědět na podtitul naší konference, zda v současnosti prožíváme úsvit nebo soumrak akademické samosprávy, pak musím říci, že to záleží ponejvíce na nás samotných. Jistě nahlédnete společně se mnou, že akademická

obec nenápadně vymizela z řady pozic v rozhodovacích nebo poradních orgánech státní správy, ať už se tak stalo z jakýchkoli důvodů. Tyto pozice, které byly iniciativně zaplněny profesionálními úředníky, nebude snadné získat zpět. Je však nezbytné o to usilovat. Jiné možnosti není.

Karel Malý: Ministři se střídají, vysoké školy zůstávají

Druhý polistopadový rektor UK své sdělení rozdělil do těchto šesti hlavních problémů:

1. Právní postavení československých škol před rokem 1989
2. Proměny československých vysokých škol po roce 1989 a jejich právní formy
3. Zákon č. 111/1998 Sb. z. o vysokých školách - dovršení jejich autonomie
4. Vztah vysokých škol a státu
5. Nový zákon v praxi vysokých škol
6. Současné směřování českého vysokého školství

V závěru Karel Malý řekl: „Máme-li se tedy rozhodnout k přijetí reformy současného vysokoškolského zákona, neměli bychom zapomínat na důvody, příčiny a východiska, které nás vedly před osmnácti lety k transformaci právní podoby českých a slovenských vysokých škol, na to, že skutečnou zárukou svobody a nezávislosti vysokého školství může být jen demokratické prostředí, společnost založená na funkční parlamentní demokracii, právní stát a liberální tržní ekonomika. Vysoké školy nejsou a nemohou být izolovanými ostrovy v národním životě, a i když si zachovávají svou nezávislost na politickém životě, neměly by ztrácet svou funkci odborného a kritického oponenta. Vysoké školy musí být rovněž dokonale spojeny se světovou sítí vysokých škol, musí být otevřeny světu a důsledně internacionální.

Dámy a pánové, vlády i ministři školství i přicházejí a odcházejí. Bílé či Černé knihy se střídají, ale vysoké školy, založené na akademických svobodách, na principu rovnosti a samosprávy stále zůstávají jako nejlepší prostředek lidstva k hledání a nalézání pravdy, jako nejlepší způsob výchovy a vzdělání, jako nejlepší způsob jak ovlivnit cestu lidstva k lepší budoucnosti.“

Podrobněji se k projevu K. Malého vrátíme v příští VNR.

Komuniké konference o historickém poslání univerzit

Akademická univerzitní půda je půdou svobodnou. Půdou zaručující nezávislé bádání a svobodné poznání, které mají nejen svůj racionální, ale i etický rozměr, svoji morálku a svědomí, sdílené nezávislým společenstvím učitelů a studentů – „magistorum et scholarium“.

Principy akademického života a správy univerzit popisuje Magna Charta Univer-

sitatum, základní dokument evropských univerzit, který byl slavnostně podepsán 18. září 1988 na Univerzitě v Boloni. Tyto principy (str. 23) jsou v plném rozsahu platné i dnes.

Historické zkušenosti prokázaly, že pokud zásahy státní moci, ať již totalitní, či jiné, nerespektují práva univerzit na svobodný akademický život, poškodí nejen rozvoj vědy a vzdělávání, ale celý kulturní i hospodářský život společnosti. Univerzita musí být uspořádána jako autonomní instituce, která se spravuje sama svými vlastními orgány v rámci svých vnitřních norem. Přitom je prostá jakýchkoli vlivů vnější politické a ekonomické moci. Samozřejmě tím také musí být připravena současně převzít za svoji činnost odpovědnost.

Akademická práva a akademické svobody, jakož i právo univerzit na samosprávu lze považovat za jeden z atributů demokratického právního státu a jako takové za ústavně zaručené hodnoty.

Univerzita dbalá své povinnosti sloužit veřejnosti musí vycházet potřebám masifikace vysokoškolského vzdělávání a rozvoje profesně orientovaných programů, nikoli však za cenu ohrožení úrovně skutečné vzdělanosti. To by připadlo v úvahu, pokud by utilitární příprava na konkrétní budoucí povolání příliš vytěsnila a nahradila snahu univerzit uvést studenty do širších souvislostí, hlubších znalostí příčin a do metodiky jejich hledání.

Stále platí, že pro celou společnost je výhodná existence specializovaných institucí shromažďujících vysoce kvalifikované experty, kteří neslouží specifickým komerčním zájmům svých zaměstnavatelů, nýbrž mají svobodu bádání a mohou v mezích etických principů zkoumat vše, co slouží rozvoji jejich oborů. A svěřit těmto odborníkům vzdělávání další generace představuje osvědčený synergický efekt. Tohoto efektu se společnost nemůže vzdát.

Výzkum na univerzitě musí být vzájemně propojen s výukou a prováděn na současném stupni poznání. Univerzita musí být institucí maximálně otevřenou na všech úrovních. Předně musí být otevřeny obory a disciplíny ke vzájemné interakci mezi sebou. Stejně tak musí být univerzity otevřeny ke spolupráci navzájem, nejen s jinými univerzitami, ale i s dalšími svobodnými výzkumnými institucemi. Konečně musí univerzita operovat bez omezení politickými či geografickými hranicemi. Tímto širokým dialogem, jehož uskutečňování je v životním zájmu univerzity, je také zabezpečena znalost potřeb společnosti, kterým musí univerzita dobře rozumět. Naplňování těchto podmínek je bez akademických svobod a široké autonomie univerzit nemožné.

Naše vysoké školy opakovaně prokázaly schopnost a ochotu k hlubokým změnám. Konkrétním příkladem je boloňský proces, ve kterém české vysoké školy za úctyhodným tempem Evropy nijak nezaostávají. **V situaci, kdy boloňská reforma není ještě zcela dokončena, měly by přípravy na další hlubokou reformu být**

zvažovány s maximální zodpovědností. Průběžné modifikace činností vysokých škol musí být běžnou součástí našeho úsilí, ale tematika zásadních reforem by neměla být trvalou dominantou univerzitního života.

Vzhledem k absenci relevantních analýz dokládajících potřebu zásadnějších změn systému řízení vysokých škol a z nich vyplývajících přesvědčivých závěrů není případné uvažovat o novelizaci zákona o vysokých školách v tomto směru, natož ji uměle urychlovat.

Nezastupitelnou úlohu při vytváření samosprávného akademického prostředí mají akademické senáty. Ty musí reprezentovat celou akademickou obec, včetně její studentské části. Jejich působnost na úrovni univerzit i fakult musí odpovídat tomu, že jde o zastupitelské akademické samosprávné orgány.

Předpokladem reálné autonomie univerzit je i nutné přizpůsobení formálních pravidel pro nakládání s finančními prostředky tak, aby těmito pravidly byla činnost vysokých škol co nejméně svazována.

Akademická obec byla eliminována z celé řady pozic v rozhodovacích nebo poradních grémiích, ať už se tak stalo z jakýchkoli důvodů. Tyto pozice byly iniciativně zaplněny představiteli státní administrativy, což neodpovídá roli a významu univerzit zejména při formulování priorit v oblasti vědy a výzkumu. Tento stav je alarmující zvláště v souvislosti s vrcholící přípravou programů podpory výzkumu a infrastruktury prostřednictvím evropských fondů, které představují ojedinělou příležitost rozvoje. Současné rozhodování o realizaci vybraných projektů významně ovlivní stav našeho výzkumu na mnoho let. Je proto nezbytné usilovat o návrat reprezentantů akademické obce do těchto grémií. V tomto smyslu lze konstatovat, že odpověď na otázku, zda v současnosti prožíváme úsvit, nebo soumrak akademické samosprávy, zaleží především na akademické obci samotné.

V novodobé historii se již několikrát jasně ukázala malá životnost těch návrhů změn vysokoškolského systému v ČR, které byly založeny pouze na partikulárních zájmech nebo mocenských ambicích. Na druhé straně legislativní iniciativy, které vznikly v partnerském dialogu mezi univerzitami a státem a které prošly názorovým tříbením uvnitř celé akademické obce, vedly k prospěšným změnám a přinesly dlouhodobě vyhovující řešení. Základem takového dialogu musí být vědomí všech zúčastněných stran, že se musí navzájem respektovat a diskutovat, aby se co nejvíce přiblížily pravdě a našly nejhodnější řešení problému. A to nikoliv proto, aby rozdrtily protivníka, jakkoli je tato role diskuzím stále častěji u nás přisuzována. Předkládání jakýchkoliv návrhů dotýkajících se postavení a činnosti univerzit by se proto mělo dít nejen po důkladné rozvaze, ale i s vědomím této zkušenosti.

V Praze dne 10. dubna 2008

Všechny materiály z konference Historické poslání univerzit jsou ve zkráceném znění.

Samospráva je součástí demokracie a právního státu

Děkana právnické fakulty UK prof. JUDr. Aleše Gerlocha, CSc., jsem zastihla na dubnové konferenci o nových jevech v právu v 21. století, ale mne spíš zajímala Univerzita Karlova na počátku tisíciletí, a to vzhledem k připravovaným změnám zákonů o postavení, činnosti a řízení vysokých škol.

Představitelé univerzit jsou návrhy znepokojeni, obávají se ztráty samostatnosti a omezení samosprávy, jak vyplývá například z komuniké účastníků konference o historii univerzit. Sdílette tyto obavy, pane děkane?

Zatím jsou to předběžné úvahy, věřím, že nic není rozhodnuto. Připomněl bych ale, že akademická samospráva je zárukou akademické svobody a že samospráva jako taková je součástí demokratického právního státu, a to ať už je to územní samospráva nebo profesní nebo akademická či zájmová. V tomto smyslu si nedovedu představit, že by mohlo u nás dojít k nějaké likvidaci akademické samosprávy.

Uvažuje se ale také o přechodu k manažerskému způsobu řízení.

To ve světě zaznamenáváme, jde to třeba ze Spojených států. Musíme ale vidět, že řada vysokých škol v USA, hlavně ty známé, jsou univerzitami soukromými a že přece jenom soukromá vysoká škola má jinou pozici než veřejná vysoká škola a ta zase jinou než třeba vysoká škola státní; státní VŠ – máme u nás dnes jenom policejní a vojenské – mohou mít větší úkoly v určité oblasti společenského života, a to se může projevit i z hlediska rozsahu samosprávy. Na druhé straně v soukromé oblasti zakladatel může mít své představy řízení. Veřejné vysoké školy však musí naplňovat veřejný zájem, a proto je tam základní prostor pro akademickou svobodu, tedy svobodu vědeckého bádání, umělecké tvorby, studia. Proti tomu se někdy klade jakási účelnost studia; studenti by neměli procházet některými obory, studovat předměty, které jsou nepraktické nebo nevyužitelné a soustředit by se měli na praktické otázky. Podle mne je třeba obojí spojit, ale záleží přitom na jakém oboru to bude. Budeme-li třeba hovořit o právnickém vzdělávání, samozřejmě jsme si vědomi, že naši absolventi se budou věnovat konkrétní praktické činnosti soudců, advokátů, notářů, státních zástupců nebo v podnikatelské oblasti či ve veřejné správě. Začínáme se teď více zaměřovat na to, aby se modelovaly soudní procesy, studenti se učili psát žaloby, rozsudky, podání; to není ale základem studia, tím je osvojit si určité právní myšlení, právní argumentaci a právní terminologii. Říká se, že není nic praktičtějšího než dobrá teorie, protože dobrá teorie je základem.

A pak je tady ještě vědecko-výzkumná činnost vysokých škol.

Samozřejmě. Bez vědecké činnosti nemůže existovat adekvátní úroveň vzdělání. Myslíme, že představitelé univerzity a fakult, akademická obec, dobře sami vidí, jaké jsou potřeby vědních oborů a jaké úkoly je třeba zabezpečovat. To je pro vysoké školy typické, tím se do jisté míry liší od základních a středních škol, kde přece jenom jsou podrobnější osnovy. Na vysokých školách si nelze dát jen praktické manažerské cíle. Samozřejmě tady musí být nějaká vnější kontrola, ale je otázka, jak má být nastavena. Podle mne to hlavní je ale poptávka na trhu po absolventech.

Je po právnících pořád tak velká? Bývala až nadměrná.

Dnes už ne, ale s uplatněním absolventů nemáme problémy. A to přesto, že už existují čtyři právnické fakulty a dvě soukromé právnické školy – byt bakalářské. Máme kolem sedmi set studentů v ročníku. Uznávám, že při akreditaci mají být také další kritéria, lze diskutovat třeba o zkvalitnění, ale připomněl bych, že v žebříčcích Hospodářských novin naše právnická fakulta vyšla jako nejlepší v republice. Jinak je na akademické obci, aby vysílala do vedení UK a fakulty takové lidi, kteří mají i manažerské schopnosti, ale to se v zásadě děje – při volbě zvažují, zda kandidáti jsou nejenom dobří odborníci, pedagogové, ale zda mají také manažerské schopnosti.

Jak mají být zastoupeni studenti v senátech?

To je otázka diskuzí. Minulý týden byla konference o samosprávě, říkal jsem, že se nemá samosprávu omezit nebo zrušit, ale že se má uvažovat o jejím zkvalitnění. To také byla jedno z témat jednání. Když to srovnáme v evropském měřítku, tak jinde není tak velké zastoupení studentů jako u nás. Myslím, že by studenti nemuseli mít zastoupení odpovídající paritě. Na konferenci se objevila zajímavá myšlenka, že by měli mít takové zastoupení, jak to odpovídá legitimitě, podle toho, kolik jich přijde a volí své zástupce, aby to nebyly jenom kroužky několika známých z koleje. Když máme na právnické fakultě čtyři tisíce studentů, pak by bylo dobré, aby volila aspoň jedna třetina z nich.

Je také otázka, jestli je funkční, aby na univerzitách byly dva orgány – akademický senát a vědecká rada. Je to ale u nás určitá tradice a nemyslím, že to je něco, co by nemohlo existovat i nadále.

Marie Fleissigová

Hippokrates

Management má být k ruce, a ne rozhodovat

Česká vláda připravuje reformy, které mají proměnit terciární vzdělávání i výzkumné prostředí a dotknout se mají výrazně i podoby českých vysokých škol. I když představitelé škol uznávají nutnost změn, jsou mnozí z nich znepokojeni. Obávají se mj. manažerského způsobu řízení a z toho vyplývající ztráty nebo alespoň omezení samostatnosti. Kdo by podle vás měl mít na řízení vysokých škol největší vliv?

I vysoké školy potřebují management, ale změni-li se opravdu v jakési „firmy“, podniky, případně vydělávající podniky, bude to podle mého názoru snížení standardu vysokých škol. Management se bude starat o profit, investice, a otázky odbornosti půjdou stranou. Již dnes se negativně projevuje financování vysokých škol dle počtu posluchačů. Tím klesá úroveň požadavků na studenty. Akademickým senátům vysokých škol, děkanovi a proděkanům by měl management být „k ruce“, pomáhat vyřizovat problémy, ale neměl by rozhodovat.

Hovoří se také o omezení pravomocí akademických senátů - není však právě jejich současné postavení jakýmsi „výdobytkem“ změn z roku 1989? Jak to budou posuzovat studenti?

Ano, význam akademických senátů souvisí se změnami po převratu v listopadu 1989 a já jsem vítala, že o zaměření fakult rozhodují odborníci, a ne nějaké ideologické vedení. Přijme-li se toto opatření, dojde k omezení pravomocí akademických senátů proto, aby byl lepší a vyšší ekonomický výsledek. To ale není cílem vysokých škol.

Nedílnou součástí univerzitní činnosti je výzkum. Je možno omezit se pouze na ty činnosti, které se budou dobře prodávat?

To nelze, univerzita se nazývá proto univerzitou, že na ní nejsou jen obory, spojené utilitárně s praxí, ale také obory teoretické, které se musí též odněkud financovat. Když to omezíme, snížíme univerzity na úroveň odborných škol.

Jistě rozhodujícím činitelem byly a budou finance. Hrozí, že vysoké školy dostanou od státu na studenta ještě méně než dřív. Může to spasit školné - nebo spolupráce s výrobou, která by si u vysokých škol zadávala výzkum? Neznamenalo by to, že by „nevýdělečné“ obory mohly zaniknout?

Školné může motivovat studenty, aby sami měli vyšší nároky na vyučující, aby měli zájem dokončit včas studium, aby požadovali skutečně se něco naučit a získat za své peníze adekvátní vzdělání. Na soukromých vysokých školách (a je jich až příliš

mnoho!!!) se to částečně projevuje. Ale většinou i tam, přestože si to studenti platí, jde posluchačům o dokončení studia a získání kvalifikace; titul, doklad o absolvování a promoci se oceňuje (bohužel) více než získané znalosti a kompetence.

Představitelé univerzit, i ti, kteří s reformami souhlasí, poukazují na rychlou, až ukvapenou přípravu změn, v níž se k jejich názorům nepřihlíží. Jak se vám to líbí?

Změny jsou ukvapené, nepromyšlené, reformy dělány narychlo, často na podkladě politiky jednotlivých politických stran. Zpolitizovat reformy vysokého školství je nepromyšlené a nebezpečné. Měla by se vyvolat diskuze mezi členy akademických senátů a předložit to formou programů i těm, kteří na vysokých školách učí a nejsou v senátu a vedení univerzit. Víím, že většina mých kolegů není dostatečně informována o těchto reformách a ani se na setkáních učitelů o nich zatím nediskutuje.

Zdá se mi, že o podstatných otázkách se vůbec píše a mluví velmi málo, rozhodně méně než třeba o sadistickém úchyloví v Rakousku; vííme, který poslanec koho urazil, ale nevíme, jaký zákon parlament přijal. Nespolehá se valná část lidí na to, že někdo něco rozhodne za ně? Proč?

O podstatných věcech se nepíše také proto, že politici je neumějí nebo nechťejí vysvětlit tak, aby to bylo pochopitelné širší veřejnosti. Zákony se přijímají často v souboru dalších usnesení, takže poslanci, aby prosadili jedno, automaticky ve svých klubech hlasují pro celek předložených opatření. Některá usnesení jsou přijímána i za stavu, kdy se již ví, že budou novelizována a změněna. Ale z důvodu politických se to přijme. Např. vícefázová rodičovská dovolená! Nepochopím-li něco, tak se spoléhám, že to někdo rozhodne za mne. Proto je problematické dělat referendum o otázkách, které jsou složité. V zemi, kde se prodá denně milion výtisků bulvárního tisku, se lidé zajímají spíše o senzace.

Dá se s tím něco dělat?

Příliš mnoho informací a neschopnost lidí je posoudit a rozhodnout se, to je problém nejen náš, ale i ostatních demokratických států. Co se s tím dá dělat:

Vyjadřovat se tak, aby většina populace to mohla pochopit, tedy na více úrovních problém vysvětlovat a nepolitizovat ho dříve, než je vysvětlen. Předložit ho odborné veřejnosti a pak teprve různá řešení by řešili politici a prosazovali přes parlament. Posouzení od odborníků by nemělo být vázáno na usnesení nějaké politické strany.

Tento postup včetně čtení novin a kritické posuzování textů by měly být součástí výuky na středních školách. Občanská výchova byla u nás zdiskreditována, ale přitom je to jeden z základních předmětů. Ani na vysoké škole mnohdy studenti neumějí číst kriticky text, který je jim doporučen, a nejsou zvyklí si dělat o něm svůj názor.

Marie Fleissigová

ZDRAVOTNICTVÍ

UNIVERZITNÍ NEMOCNICE –
ZÁJEM A OBAVY

Dva zákony o univerzitních nemocnicích

Julínkův návrh v paragrafech

1. Nemocnice je akciová společnost, kde má stát 66 % a univerzita 34 % akcií.
2. Představenstvo má devět členů, šest na návrh ministerstva zdravotnictví, tři na návrh univerzity.
3. Dozorčí rada má šest členů, čtyři na návrh ministerstva zdravotnictví, dva na návrh univerzity.
4. Akcie nemocnice se smějí prodávat jen se souhlasem majitelů dvou třetin akcií. Musí tedy souhlasit i zástupci univerzity.
5. Představenstvo může nemocnici pronajmout a prodávat její majetek. U větších operací potřebuje schválení dozorčí rady a majitelů většiny akcií.
6. Univerzita uzavírá s nemocnicí smlouvu na provozování výuky. Výuku řídí zaměstnanci nemocnice.
7. Kvalitu výuky mediků zajišťuje smlouva nemocnice s univerzitou. Pokud univerzita smlouvu do roka nepodepíše, budou jí odebrány akcie.
8. Výzkum organizuje nemocnice, univerzita se účastní.
9. Zisk se převádí do rezerv.
10. Není jisté, jestli nemocnice může soutěžit o veřejné granty.

Věcný záměr univerzit

1. Nemocnice je veřejnoprávní.
2. Představenstvo jmenuje univerzita.
3. Členy dozorčí rady jmenují zdravotní výbory parlamentu, ministerstvo zdravotnictví a financí, část volí zaměstnanci nemocnice.
4. Nemocnice nemůže být prodána bez změny zákona.
5. Představenstvo může prodávat majetek nemocnice. U větších operací potřebuje schválení dozorčí rady a ministerstva zdravotnictví.
6. Univerzita uzavírá s nemocnicí smlouvu na provozování výuky. Výuku řídí zaměstnanci univerzity.
7. Kvalitu výuky mediků zajišťuje smlouva nemocnice s univerzitou. Kontrolovat může Akreditační komise při ministerstvu školství.
8. Výzkum organizuje univerzita, nemocnice se účastní.
9. Zisk se převádí do rezerv.
10. Nemocnice může soutěžit o veřejné granty.

2. 5. 2008 Aktuálně.cz

Dohoda mezi fakultou a nemocnicí

Děkan 3. LF UK doc. MUDr. Bohuslav Svoboda, CSc., a ředitel FNKV MUDr. Marek Zeman uzavřeli 3. dubna 2008 dohodu o vzájemné spolupráci obou institucí v oblasti vzdělávání, vědecko-výzkumné práce a zdravotní péče.

Dohoda se týká:

- a) společných postupů a zásad ve vzdělávací, vědecko-výzkumné a léčebně-preventivní činnosti;
- b) podmínek výchovy a vzdělávání některých zaměstnanců;
- c) zastoupení v rozhodných orgánech působení pro FNKV a 3. LF UK;
- d) úpravy pracovně právních vztahů zaměstnanců, kteří jsou současně v pracovním poměru k 3. LF UK i FNKV.

V dohodě se uvádí, že výukovými základnami pro výuku klinických předmětů ve FNKV jsou podle studijních programů fakulty kliniky, ústavy a samostatná oddělení. V těchto společných pracovištích plní nemocnice a fakulta úkoly dané statuty obou organizací ve vzdělávání, v poskytování zdravotní péče i ve vědě a výzkumu.

Přednostu kliniky nebo ústavu jmenuje ministr zdravotnictví po dohodě s ministrem školství; výběrové řízení společně vypisují děkan 3. LF UK a ředitel FNKV; podmínkou je dosažení akademické hodnosti profesor nebo docent. Zástupcem přednosty pro léčebnou péči je primář, kterého po projednání s děkanem 3. LF UK jmenuje (a odvolává) ředitel FNKV.

V dohodě s ředitelem FNKV a děkanem 3. LF UK může přednosta zřídit funkce zástupců pro výchovnou (vzdělávací) a vědeckou činnost. Na návrh přednosty je jmenují společně děkan 3. LF UK a ředitel FNKV. Zástupce přednosty kliniky nebo ústavu, s výjimkou primáře, odvolávají z funkce společně děkan 3. LF UK a ředitel FNKV.

V otázkách vysokoškolského vzdělávání odpovídá přednosta děkanovi 3. LF UK, v otázkách postgraduálního profesního vzdělávání a diagnostické a léčebné péče řediteli FNKV, oběma potom jak za vědeckou a výzkumnou činnosti, tak za hospodaření pracoviště a personální politiku.

Přednostové klinik a ústavů, které jsou výukovými základnami, jsou v pracovním poměru k fakultě i nemocnici. Se zaměstnanci jedné instituce, kteří se podílejí na úkolech instituce druhé, se uzavírají pracovní poměry podle míry této účasti. S doktorandy, kteří se na společném pracovišti podílejí na léčebné péči, uzavírá FNKV pracovní poměr nebo dohodu o práci. Při umisťování absolventů všech studijních programů 3. LF UK budou FNKV a 3. LF UK aktivně spolupracovat

Dohoda také mj. upřesňuje podmínky pro využívání společných pracovišť k výuce a vědecko-výzkumné činnosti. Dále se v ní smluvní strany zavazují úzce spolupracovat při výzkumu financovaném grantovými agenturami. Hovoří se v ní rovněž o závodním stravování a užívání společných pracovišť.

Mám pocit, že se posouváme trošičku kupředu

Na začátku dubna jste, pane děkane, podepsal s ředitelem FNKV dohodu o spolupráci 3. lékařské fakulty s fakultní nemocnicí Královské Vinohrady. Proč byla tato dohoda podepsána? A bude-li naplňována, v čem se bude spolupráce nemocnice a fakulty lišit od současné praxe?

Smlouva s fakultní nemocnicí byla jednou z velkých bolestí celé minulé doby. Poslední smlouva mezi fakultou a nemocnicí, kterou jsem za ministryně Z. Roithové podepisoval jako zastupující ředitel, totiž samozřejmě postupem času svou validitu ztrácela. Postupovalo se víceméně jako bez smluvního vztahu, protože neexistovalo nic, co by obě strany akceptovaly. My jsme se již za ředitelky dr. Alušíkové pokoušeli nějaký smluvní vztah vytvořit, ale finalizace se nedařila pro zásadní rozpory v oblasti personální politiky a zařazení výukové činnosti do procesu nemocnice. S novým ředitelem nemocnice MUDr. Markem Zemanem se ale podařilo všechny krizové třecí plochy vyjasnit. Pracovali na tom experti z obou stran, ekonomové, personalisté, právníci a odborníci na zdravotnickou část, a finálně potom tuto dohodu akceptovalo kolegium děkana a stejně ji akceptovalo i vedení nemocnice; smlouvu se podařilo slavnostně podepsat na zasedání vědecké rady 3. dubna.

Takže tam jsou shrnuta nebo stanovena pravidla spolupráce. Avšak chystají se změny; bude-li přijat zákon o univerzitní nemocnici, bude i potom tato dohoda platit, nebo se bude muset měnit?

V první verzi návrhu paragrafovaného znění zákona o univerzitních nemocnicích jeden z paragrafů říká, že vztah mezi univerzitní nemocnicí a fakultou bude upraven smlouvou. Z dikce zákona vyplývá, že obsah té smlouvy bude víceméně v rukou těch dvou subjektů, které se budou domlouvat. Znamená to tedy, že vlastně materiál, který máme, bude v celé řadě věcí materiálem základním pro definování nové smlouvy. Tedy to práce zbytečná není. Navíc osud zákona o univerzitních nemocnicích je v této fázi ještě otevřený, může nastat celá řada meritorních nebo časových změn. Z tohoto pohledu si myslím, že ta stávající smlouva ještě svoji funkci dostatečně užije, ale znovu říkám, že vztah mezi univerzitní nemocnicí a fakultou bude upravován smlouvou jako dohodou dvou partnerů skládajících dohromady své majetky.

Z toho, co říkáte, se zdá, že ustanovení o smlouvě patří k těm neproblémovým částem připravovaného zákona o univerzitní nemocnici.

Ona neproblémová je. Domnívám se, že by přece jen měla některé věci více specifikovat varianta zákona, protože jsem přesvědčen, že některé věci musí být uchopeny velmi pevně. Smluvně například mechanismy, jakými se jmenují a odvolávají před-

nostové klinik, že musí naprosto jasně definovat kvalifikaci, jakou takoví lidé musí mít, protože dnes je definována v zákoně vysokoškolském; myslíme si, že to je jeden z klíčových bodů, kde si univerzita musí udržet svou pozici, a bylo by dobré, kdyby už primárně byla definována v zákoně. Stejně tak je to v otázkách akademického ředitele, pojmu, který nový zákon zavádí pro představitele vysoké školy, který by byl součástí managementu nemocnice. Všechny tyto věci by se měly lépe ošetřit.

Proti těm původním návrhům, které podalo ministerstvo zdravotnictví, se vzvedla velká vlna odporu - jednak univerzit, jednak odborů i lékařské komory i dvou patientských organizací. Už je současná podoba návrhu zákona přijatelnější?

Musím to vzít víc ze šíře, protože protesty těch organizací jsou založeny na různých principech a v některých případech i na neznalosti té věci. Myslím, že naprosto zásadní věc k vyjasnění souvisí s tím, co jsem říkal předtím. Podle děkanů lékařských fakult i vedení univerzity má univerzitní nemocnice jednu zvláštnost proti ostatním nemocnicím, a to že vychovává nové lékaře. Jinak ta její léčebná činnost nebo vědecká činnost je analogická jako v jiných zařízeních, možná je obsahově větší nebo kvalitativně lepší, ale principiálně je to totéž. Lišíme se od těch ostatních zařízení tím, že učíme, a proto jsme přesvědčeni, že tuto skutečnost musí zákon zohledňovat, že nemůže řešit primárně a principiálně jenom otázky léčebně-diagnostické péče a vědecké činnosti, ale že v něm musí být zakomponován vztah k výuce a že dokonce ta výuka musí být prioritní. Proto tolik hovoříme o tom, že bychom chtěli mít významné slovo při rozhodování o vývoji nemocnice; její úroveň bude definovat i úroveň výchovy mladých lékařů - a to jsou přece ti, kteří nás budou za pár let všechny léčit a když si představíme, jak stárneme, že za dvacet let tady bude pětinasobek lidí nad 85 let, tak tomu musíme výuku přizpůsobovat. Zřejmě v některých bodech výuka může narážet na ostatní činnosti a jsem přesvědčen, že v takových případech konfliktu musí mít prioritu hledisko výuky.

Teď se připravuje paragrafované znění zákona - a tam už jsou ty připomínky zahrnuty?

Je zajímavé, že ten rozhovor probíhá právě dnes (12. května 2008), kdy měli děkani lékařských fakult podat rektorovi své komentáře, protože ten návrh paragrafovaného znění je prvním návrhem, je ještě hodně rukopisný, je v něm spousta formálních chyb, formulačních i gramatických. Tento první návrh, který jsme teď viděli, velmi podrobně řeší, když někdo zneužije název univerzitní nemocnice a poměrně méně se zabývá tou vlastní funkcí univerzitních nemocnic, protože všechno odkazuje na smlouvy nebo je to obsaženo pouze v obecných prohlášeních, čili ten zákon bude vyžadovat ještě poměrně hodně práce.

Je teď větší naděje, než byla před čtvrt rokem, že se bude přihlížet k požadavkům univerzit a k jejich námitkám?

To je dobrá a zároveň velmi těžká otázka. Mám pocit, že přece jen se posouváme kousíček dopředu, přece jen některé požadavky, které formulovala brněnská univerzita a kterou podepsaly i ostatní univerzity s lékařskými fakultami, ty se v tom návrhu paragrafovaného znění objevují. Pořád však zůstává základní požadavek, kterým je síla vlivu univerzity na chod nemocnice. To je velmi složitá otázka, týkající se i akademické obce: kdo bude potom nadále členem akademické obce, když se všichni klinici stanou zaměstnanci univerzitní nemocnice? To by vlastně přestali být členy akademické obce, nemohli by být voleni, znamenalo by to velmi zásadní posun v struktuře orgánů fakulty a univerzity. To jsou věci, které se ještě ani na stůl k řešení nedostaly. Ano, určitý krok byl udělán, ale stále je to ještě velmi nedodělané.

Hlavní je pořád to zastoupení univerzit, kolik procent bude mít univerzita a kolik stát?

V současné době se hovoří o tom, že by univerzita měla 34 procent. To je takzvaná blokační většina, která brání prodeji, převodu majetku, navýšení kmenového jmění bez souhlasu akcionáře, který má alespoň 34 procent. Samozřejmě ta většina neřeší všechno, neřeší řadu ekonomických otázek, částečných nájmu, prodejů, čili tam se dostávají do hry požadavky univerzity na to, aby měla účast od 50 procent nahoru nebo i úvahy o tom, že mezi akcionáři by byly nejenom univerzita a ministerstvo zdravotnictví, ale i město nebo že by jedním z akcionářů byl přímo zástupce lékařské fakulty. To všechno ještě vyžaduje hodně povídání. Na jednu stranu státu zůstává povinnost zajišťovat zdravotní péči, na druhou stranu zůstává pravdou, že stát je nejhorší hospodář, takže pokud chceme hovořit o změně statutu univerzitních nemocnic, převodu na akciové společnosti nebo na nějakou jinou variantu, kde probíhá něco jako odstátnění, pak by to odstátnění mělo být důsledné – ne takové, že odstátníme nemocnici, ale přitom zůstane vlastně pod většinovou vládou státu; pak by vznikly stejné problémy jako u ČEZU nebo jiných velkých akciověk s majoritou státu.

Narazil jste ještě na jednu okolnost, když jste říkal, že pokud by všichni klinici měli být zaměstnanci nemocnic, nemohli by být členy akademické obce. Kdyby ale podle připravovaného zákona o vysokých školách byly univerzity řízeny manažerským způsobem, pak by vliv akademické obce byl stejně oslaben.

To jsou věci, které jsou na stole téměř paralelně a podle mého názoru je to velmi nešťastné. Takové převedení univerzit do podoby manažersky řízených organizací samozřejmě představuje i jiné ekonomické zázemí. Jistě si dovedete představit univerzity, ve kterých jsou velké složky příjmové dané sponzory nebo kapitálem privátním či soukromým - to je na valné většině univerzit západních – ale myslím

si, že střeoevropská tradice je trošičku jiná a že funkce vysokých škol je jiná, i financování je jiné; změna, o které se diskutuje, je změnou, která ve mně nevyvolává žádné pocity souhlasu.

Já jsem také dosud nezaznamenala, že by někdo z vysoké školy byl nadšen tím, že by se oslabil samospráva.

Já jsem skutečně přesvědčen, že v našem systému jsou funkce samosprávy nezbytné a nezastupitelné. Ty s prominutím kotrmelce, které provádíme s každou změnou vlády, jsou docela krkolomné, a když se budou promítat do vysokých škol, může to znamenat deformaci výukových systémů. Výukové systémy se jistě vyvíjejí, vyvíjí se i vysoké a střední školství, ale není možné jen tak říci, že změníme středoškolský systém a zavedeme systém používaný někde jinde. Systém výuky určitě nemusí být celosvětově univerzální, nedovedu si představit změnu našeho vzdělávacího systému v systém, který mají v Americe, kde nejdříve základní vědomosti obecně dává college a potom je vlastní vysokoškolské vzdělání krátké. Už zavést do našeho systému bakalářské a magisterské studium je problém, je obtížné rozdělit vysokoškolské studium na dva stupně. Podstatné ale je, zda takto vzdělání lidé najdou u nás uplatnění na trhu práce.

Ještě k té samosprávě - někteří akademici by souhlasili s menším zastoupením studentů v akademických senátech; říkají, že by tam měli být zastoupeni nikoliv paritně, ale podle toho, v jakém poměru se zúčastnili voleb do senátu.

Paritní zastoupení studentů v senátech už není na všech fakultách, a s tím já nemám žádný problém. Studenti samozřejmě představují v akademickém světě složku, která logicky a pochopitelně hájí své zájmy; dovedou být také velice jednotní, jednodušší než pedagogičtí pracovníci, a pak je to jistě síla, která je velická a která může rozhodovat o dalším osudu univerzity. O tom je možné velmi mnoho diskutovat. Naše fakulta má paritní zastoupení studentů a pedagogů, ale my se snažíme profilovat jako anglická fakulta rodinného typu; můžeme se studenty díky jejich počtu velmi podrobně komunikovat, takže se známe navzájem více než dobře. Do akademického systému mladá krev vnáší podněty a názory, které jak pro pedagogy, tak pro fakultu jsou přínosem. Také si musíme uvědomit, že zodpovědnost děkana, kolegia a vedení fakulty je vlastní výkonnou mocí, kde je korekce vývoje školy dobře řešitelná. Nemyslím, že by zastoupení studentů bylo zásadní věcí, která by ovlivnila vývoj vysokého školství. V dobách krizových pak bychom třeba zase volali po tom, abychom měli v samosprávě víc mladých a odvážných.

Univerzita měla vždy významnou úlohu a dokáže se podle mého názoru všem výkyvům politického vývoje ubránit, když tam zůstane její nezávislost na politické scéně. Velmi významná nezávislost.

A kdyby byla univerzita – a univerzitní nemocnice - v soukromých rukou?

Mě ani netrápí soukromé ruce. Ten svět zná soukromou univerzitu, Mayo Clinic je celá soukromá, ale je tam něco jiného, je tam historická tradice soukromého vlastnictví a vlastníků a vůbec nepřipadá v úvahu, aby se soukromý vlastník choval v rozporu se statutem toho zařízení. U nás takové historické vazby nejsou, u nás všechno vznikalo dodatečně nebo obráceně, takže ta otázka, jak by se ten který vlastník choval nebo nechoval, není ničím podložená. Je to nová skutečnost, ale znovu říkám, že ani soukromý vlastník by mi nevadil, pokud by měl za tu univerzitní, fakultní část tak silnou smlouvu, že by mohl naplnit všechny povinnosti, které ta vysoká škola má.

Marie Fleissigová

Návrhy na transformaci univerzitních nemocnic

Proti všem?

Prohlášení Univerzity Karlovy: Dne 28. května 2008 jednal rektor UK s děkany lékařských fakult a fakulty farmaceutické o přípravě univerzitních nemocnic. Konstatovali, že navzdory některým dílčím pozitivním posunům dosaženým při jednáních s ministerstvem zdravotnictví stále přetrvávají klíčové problémy, spojené s modelem akciových společností, v nichž by univerzity měly pouze minoritní zastoupení.

Zásadním a nepřekonatelným problémem je záměr ministerstva převést stávající fakultní nemocnice na akciové společnosti ještě před případným schválením zákona o univerzitních nemocnicích. Je to nepřijatelný krok, který by zásadně ohrozil, až znemožnil výuku studentů medicíny a farmacie.

Účastníci jednání proto důrazně požádali vládu, aby před případným schválením zákona o univerzitních nemocnicích nečinila žádné úkony měnící statut fakultních nemocnic.

O pět dní dříve vyzval vládu k urychlené nápravě situace **Akademický senát UK**; konstatoval, že bude-li skutečně transformace fakultních nemocnic v podobě navrhované ministrem Julínkem, bude Univerzita donucena ukončit klinickou výuku na svých fakultách. Vinou ministerstva tak podle něj hrozí, že vysoké školy ztratí možnost nést odpovědnost za klinickou výuku a výzkum.

Stanoviskům rektora UK, Akademického senátu UK a děkanů lékařských a farmaceutické fakulty vyjádřila 29. května podporu také **Vědecká rada** Univerzity Karlovy.

Bližší svůj postoj k návrhům ministerstva zdravotnictví zdůvodnily vysoké školy několikrát, některá stanoviska jsme přinesli už ve VNR 1/2008, z dalších ještě citu-

jeme zprávu z 18. dubna. Tímto datem je uvedena zpráva z pléna **české a slovenské konference rektorů**, kteří rovněž nesouhlasí s připravovanou transformací nemocnic na akciové společnosti s minoritním podílem univerzit. Také oni prohlásili, že tento krok neumožní univerzitám ručit za obsah a kvalitu lékařského vzdělání a že povede k postupnému zhoršování zdravotnické péče. Konference podporuje vznik takových univerzitních nemocnic, v kterých budou mít veřejné vysoké školy rozhodující kompetence. Na toto prohlášení reagoval mluvčí ministerstva zdravotnictví Tomáš Cikrt tím, že se univerzity nemají čeho obávat, a že ho postoj rektorů velmi mrzí.

Zamýšlený převod univerzitních nemocnic a zdravotních pojišťoven na akciové společnosti je jednou z nejspornějších částí plánované reformy zdravotnictví. Kromě představitelů univerzit a fakult se proti němu postavili také studenti, někteří politici – nejen opoziční - a **odboráři**, kteří už upořádali demonstraci před sídlem vlády a uvažují o stávce zdravotníků.

Představenstvo ČLK pak 22. května vyzvalo ministra Julínka, aby své dosavadní návrhy stáhl zpět a umožnil tak jednání o reformě, která bude ku prospěchu pacientů i lékařů, a nikoliv pouze pro profit zdravotních pojišťoven a jejich vlastníků. Politovale také, že se komora nemůže podílet na přípravě reformních zákonů, protože ministr zdravotnictví přes svůj slib odmítá již půl roku s představiteli ČLK jednat.

Poslanec za KDU-ČSL **Ludvík Hovorka** 26. května 2008 v Hospodářských novinách mj. napsal: „Pokud svůj pohled soustředíme na klíčové zákony o veřejném zdravotním pojištění, o zdravotních pojišťovnách a o univerzitních nemocnicích, pak zjišťujeme, že skutečnou podstatou těchto zákonů není zlepšení systému zdravotnictví, ale transformace zdravotních pojišťoven a fakultních nemocnic na akciové společnosti se záměrem zdravotní pojišťovny co nejdříve privatizovat, fakultní nemocnice zbavit vlivu univerzit a rovněž je privatizovat.... Poslední informace o tom, že ministerstvo zdravotnictví chce bez ohledu na stanovisko univerzit svým vlastním rozhodnutím transformovat fakultní nemocnice na akciové společnosti podle zákona č. 219/2000 Sb. a tímto způsobem obejít parlament, je naprosto šokující. Tento krok je naprosto nepřipustným porušením parlamentní demokracie.“

Obavu, že příprava reformy odporuje principům demokratického státu a dobré veřejné správy, vyjádřila v otevřeném dopise premiéru Topolánkovi **skupina bývalých mluvčích Charty 77**. Konstatovali, že reformní zákony sice dosud nebyly schváleny parlamentem, přesto ale probíhá již příprava na převod nemocnic na akciové společnosti, a to často netransparentně a na základě příkazů úředníků. Někteří manažeři, kteří se postavili k reformě kriticky, byli odvoláváni z funkce.

Evropská federace lékařů zaměstnanců (FEMS) označila reformní plány české vlády za riskantní a nevyzkoušený krok, který odporuje tradicím solidárního prin-

cipu. Upozornila rovněž, že univerzitní nemocnice zajišťující výuku mediků, rozvoj lékařské vědy a poskytování nejnáročnější lékařské péče nejsou nikde v Evropě akciovými společnostmi zřizovanými za účelem tvorby zisku.

V rozhovoru **pro ČTK řekl ministr T. Julínek**, že do zákona zapracoval všechny připomínky vysokých škol s výjimkou většího podílu na majetku, protože by se tím stát vzdal své zodpovědnosti za zajištění superspecializované péče. UK je veřejná a majetek, který dostane, už nebude státu. „Místo aby dávaly férové připomínky, pořád spekulují, co všechno se může stát,“ dodal ministr.

Na scénu vstoupili studenti

Vládní přípravy na vznik univerzitních nemocnic znepokojily také studenty šesti českých lékařských fakult a fakulty farmaceutické. Medici a budoucí lékárníci vydali **prohlášení**, ve kterém varovali před ohrožením vzdělávání lékařů, lékařské vědy a odborné kvality péče o pacienty. Tvrzení ministerstva, že nejlepší formou univerzitních nemocnic je akciová společnost, odmítli jako matoucí a účelové, protože nemá oporu v zahraničních zkušenostech. Studenti současně varovali před arogancí moci a požadovali řádný demokratický dialog.

V polovině května pozval studenty k jednání **ministr zdravotnictví T. Julínek**. Studenti jeho krok uvítali, avšak po delší diskusi prohlásili, že se ministrowi nepodařilo jejich obavy vyvrátit.

V úterý 20.5. odpoledne se na Albertově, tradičním místě studentských protestů, sešlo několik set mediků, většinou v bílých pláštích. Na shromáždění zástupci studentské iniciativy zopakovali své požadavky, formulované mj. v petici, jíž během jednoho týdne podepsalo více než 4000 lidí. Z improvizovaného podia – korby nákladního auta – potom studentské požadavky podpořili významní hosté. Profesor Pavel **Pafko** sice „vnímal demonstraci jako preventivní“, přesto však v něm vzbuzuje obavy skutečnost, že ministr do zákona výslovně nenapsal, jakým podílem se bude rozhodovat v zásadních věcech a nepotvrdil ani blokační nárok univerzity. O velkých výhradách potom mluvil profesor Pavel **Klener**, protože „každá reforma musí hledět, aby nezrušila něco, co funguje“, a to nové, co zavádí, musí být přínosem. O znepokojení hovořil také senátor Karel **Barták**, dřívější děkan LF v Hradci Králové; řekl však, že není zoufalý a přislíbil protestujícím podporu.

Z naší fakulty pozdravil studenty prof. Michal Anděl: „*Nejsme tu jen proto, abychom deklarovali, co nechceme, ale také jasně řekli, co chceme: Co nechceme – nechceme experiment, který nemá oporu ve zkušenosti. Nechceme prostředí, které nezajistí standardní podmínky pro výuku a vědu, ale naopak chceme jejich zlepšení. Nechceme zhoršení současného stavu, ale jeho zlepšení. V neposlední*

Shromáždění na Albertově předznamenalo spuštění dvacetimetrového transparentu z pražského železničního mostu s nápisem: „Ne hazardu s fakultními nemocnicemi!“ Foto J. Kocanda

řadě: nechceme být objekty rozhodování, ale jeho subjekty.

Důležitější je to, co chceme: Chceme standardní model univerzitní nemocnice běžný ve střední Evropě. Chceme prostředí pro zdravotní péči, která bude těsně souviset s výukou i vědou. Chceme mít zásadní vliv na personální obsazení na klinikách a ústavech univerzitních nemocnic. Chceme mít právo na spolurozhodování o struktuře rozpočtu univerzitních nemocnic. Chceme mít právo na spolurozhodování o strategickém rozvoji těchto nemocnic. Chceme, aby exekutiva univerzitní nemocnice nebyla závislá na momentální politické konstelaci a aby členové správních rad nemocnic byli nominováni paritně z univerzity a ze státních institucí.

Nejen že věříme, ale dobře víme, že prospěch z toho budou mít určitě studenti, učitelé a vědci, především ale pacienti našich univerzitních nemocnic. Proto jsem přišli dnes na Albertov, proto přijdeme, pokud to bude potřeba, příští týden, příští měsíc či na podzim. Dobře víme, že je to nejen naším právem, ale i naší povinností.“

Studenti shromáždění odlehčili divadelní scénkou, při které byla symbolická fakultní nemocnice Vendulka usmrcena „transformační kosou“. V rakvi ji potom studenti v čele smutečního průvodu (s trubači) odnesli k Ministerstvu zdravotnictví, kde její památku uctili minutou ticha. Shromáždění však skončilo smířlivě - studenti předali shromáždění mluvčímu ministerstva T. Cíkrtovi džbánek živé vody jako symbol dialogu.

Martin Čepelík

Balada transformační

Poslyšte příběh, co vypravěč vám poví,
podobný najdete snad leda v Shakespearovi,
příběh, co zamrazí, co k zamyšlení nutí
a nenechá vás jistě bez pohnutí.

Na úvod děje – musí to tak býti –
s aktéry hry se máte seznámiti,
po levé ruce, u nás coby žena,
fakultní nemocnice budiž představena,
Vendulka, cos na zdraví jí chybí,
takhle to vypadá, když krmíte jen sliby.
Však podívejme, kdo se blíží zprava,
Julínek a nad hlavou si mává
kosou... a to v pravdě transformační.
Něco nám asi chce... No tak už začni.

A už se sliby sypou jako na běžícím pásu,
přináším lásku, mír a nemocnicím spásu
a ta kosa z Vendulky nám docela,
univerzitní nemocnici rázem udělá...

Vendulka ošívá se, v hloubi duše tuší,
že titul univerzitní jí jaksi nepřisluší,
že Julínek Vendulce tou kosou spíš by škodil
a z těla by jí potom zbyl jen minoritní podíl,
a z toho vyplývá, teď rozhodně to nepřezhem,
že univerzitní by byla pak jen jménem.

„Já se vás neptám, já budu mít svou hlavu,
já držím kosu, a tak jsem tedy v právu
a nezajímá mě názor většinový...“
A dalšími jim podobnými slovy
nás zahrnuje, kosu sobě brousí,
na tyto obrázky z vás mnozí vzpomenou si.
A už se blíží, už se pohupuje líně,
kšá, kšá, ty bídáku, ty transformační... rošťáku,

Foto Z. Kokeš

my prokoukli tě, víme, co se chystá
a za Vendulku bít se budem dozajista.

Však kosa protne vzduch, ach můj ty pane!
a Vendulka to má už zdá se spočítané,
univerzitní Vendulka z dohledu a chvatně
univerzitám vzdaluje se pryč a nenávratně,
pan Julínek tak šmahem zpoza stolu
Vendulku nám transformoval na mrtvolu.

Když život se nám před očima ztrácí
a duše pláče, tělo žalem vzlyká,
pak zbývá už jen prostor pro citaci,
tak dovolte mi pár slov od klasika.

Už s chmurným jitem vchází chmurný den
a samo Slunce těžkou hlavu skrývá,
jen zprostit toho, kdo je nevinný
a trestat provinilé ještě zbývá,
však navždy bude srdce jímat znova
žal Vendulčin a krutost Julínkova.

K velké diskusi došlo dne 21. května v **Síni Coriových 1. LF UK**, kde se zástupci akademické obce a zaměstnanci fakultních pracovišť setkali se zástupci ministerstva zdravotnictví včetně samotného T. Julínka. I toto několikahodinové jednání však podle časopisu Týden ukázalo, že si ministerstvo a akademici porozumět nemohou. Pokud by se něco mělo měnit, chtějí vysoké školy záruky a pravidla, která je stoprocentně ochrání. Ministerstvo je v polovině volebního období pod časovým tlakem a trvá na okamžité změně. Obavy univerzit odmítá slovy: „Důvěřujte nám, nikdo nemá zájem vysoké školy poškodit.“

Zpráva po uzávěrce - 6. června 2008:

Univerzita Karlova vítá prohlášení předsedy vlády ČR, který se veřejně zaručil, že fakultní nemocnice nebudou převáděny na akciové společnosti. UK vyzývá k novému jednání za plnohodnotné účasti univerzit i Ministerstva školství.

Libor Velíšek

Quo vadis, univerzitní nemocnice?

Amawalk, New York

Po neuváženém slibu, že napíšu něco aktuálního do šibeniční uzávěrky, se k mé záchraně objevily na úvodních stranách novin titulky: „Studenti pohřbili fakultní nemocnice“ (LN 20.5.2008) nebo „Rektor: Hrozí zhoršení péče“ (LN 19. 5. 2008). Ano, jedná se o statut univerzitních nebo fakultních nebo výukových nemocnic, které se mají podle vládního návrhu změnit na akciové společnosti.

Neznám problematiku výukových nemocnic v Evropě. Něco vím o organizaci výukových nemocnic v USA a poskytnu stručný průřez situací. USA používají řadu různých modelů vztahů lékařská fakulta – výuková nemocnice (viz tabulka 1). Všechny s občasnými výjimkami fungují.

Podle článku v American Journal of Medicine z roku 2003, který sumarizuje údaje ze 126 lékařských fakult v USA, jednotlivé státy Unie vlastnily 60 % těchto lékařských fakult (Kastor, 2003). Zbytek byl ve vlastnictví soukromých neziskových (non-profit) korporací. Nejčastějším vztahem mezi akademickou institucí a výukovou nemocnicí je vlastnictví odlišnými subjekty (75 % u soukromých a 61 % u státních univerzit).

Můžeme se tedy zeptat, který z modelů popsaných v roce 2001 (v roce 1996 byly popsány jen 4 modely), je nejučinnější. První model vlastníka má potenciál

pro rychlé rozhodování a také finanční zisk akademické instituce, který může dále sloužit k prohlubování úsilí na poli lékařského vzdělávání a výzkumu spojeného se vzděláváním. Avšak tento vztah také přináší značné finanční riziko pro akademickou instituci a možnou ztrátu soustředění se na primární misi instituce – lékařské vzdělávání. Modely volného spojení a společenství poskytují mnohem větší flexibilitu pro lékařskou fakultu. Jsou také spojeny s mnohem menším finančním rizikem (a také ziskem). Na druhé straně dlouhodobé plánování a rychlé rozhodování jsou velmi často pomalé, až nemožné, neboť vše je nutné řešit dohodami s koaličními partnery.

V tomto místě textu je třeba zopakovat: Všechny výše uvedené modely fungují a neexistuje jediný správný rozhodovací model pro lékařskou fakultu a její spojení s univerzitní nemocnicí. Jaké jsou možnosti v Čechách? Nejlépe vypadá model vlastnický. Bylo by krásné, kdyby stát převedl většinový podíl akcií v univerzitní nemocnici na univerzitu. Ale s vlastnictvím přichází nezbytně také fiskální zodpovědnost. Nemocnice se může (snadno) dostat do hlubokého deficitu a za její dluhy nebude zodpovědný nikdo jiný než vlastník, tedy univerzita. Předpokládám, že výše dluhu kolem 500 mil Kč by byla schopna univerzitu položit. Tato premisa funguje také obráceně. Při zadlužení univerzitní nemocnice s většinovým podílem státu je za dluh plně zodpovědný stát.

Druhým bodem úvahy jsou kompenzace. Má univerzita kompenzovat nemocnici výuku, nebo naopak nemocnice univerzitě služby vysoce kvalifikovaných a specializovaných odborníků, pedagogů? Logické by bylo kompenzovat univerzitu za poskytování vysoce kvalifikovaných lékařů - svou přítomností zvyšují prestiž, přitahují pacienty a komplikované případy, provádějí klinický výzkum, který dále přispívá k prestiži nemocnice atd. Avšak pokud není rozdílně ohodnocen výkon superspecialisty ve smyslu platby pojišťovnou, je tato úvaha ryze spekulativní. A neposlední otázkou je, který model může fungovat právě v Čechách.

Jmenování přednostů, jak ukazuje tabulka, je jedním z kritických prvků a může být velice komplexní záležitostí. V jedné z minulých VNS jsem četl jakousi smlouvu obsahující pojednání o jmenování přednostů ministrem zdravotnictví po konzultaci s ministrem školství. Trošku mě to zarazilo, protože 1. je univerzita skutečně samostatným subjektem? Pokud ano, přednosty by měl jmenovat rektor. 2. co je ministru zdravotnictví do přednostů teoretických a preklinických oborů – pokud je samozřejmě nechce většinou úvazku platit? Možná jsem celou smlouvu špatně pochopil a pak se případným čtenářům omlouvám, ale přiznám se, nemám rád české modely samostatných subjektů s ministerským centrálním rozhodováním. Tedy vy si to zaplaťte a my vás za to budeme řídit. Na druhou stranu pokud někdo touží rozhodovat, nechť podle svého podílu na rozhodování obligatorně poskytne patřičnou část rozpočtu.

Good luck s univerzitními špitály!

Tabulka 1. Základní modely vztahů akademická instituce – výuková nemocnice v USA (upraveno podle Weiner et al, 2001)

Typ vztahu	Popis	Příklad
1. Vlastník	Plná integrace obou subjektů a velká autorita akademické instituce vůči výukové nemocnici. Obvykle mateřská organizace lékařské fakulty (univerzita nebo společný vlastník) řídí lékařskou fakultu, soukromé praxe pedagogů a výukovou nemocnici. V této skupině je zastoupeno více veřejných než soukromých lékařských fakult. Rozpočet a jmenování všech přednostů jsou zcela v kompetenci akademické instituce.	University of Pennsylvania, University of North Carolina, Duke University
2. Pobočka	Plná integrace a malá autorita akademické instituce vůči výukové nemocnici. Lékařská fakulta a pedagogové v soukromých praxích vykonávají výukové, klinické a výzkumné aktivity v rámci organizovaného systému poskytování lékařské péče. Rozpočet a jmenování přednostů je v kompetenci manažerů výukové nemocnice, děkan je konzultován.	Mayo Medical School
3. Vedoucí v těsném spojení (alliance)	Těsná závislost zde vzniká nikoliv na základě vlastních vztahů, ale akademická instituce řídí výukovou nemocnici a stejně tak soukromé praxe pedagogů systémem velmi dokonalých a podrobných kontraktů, navíc zde existují silné osobní vazby. Děkan obsazuje místa přednostů na teoretických/preklinických katedrách a může vetovat obsazení klinických kateder.	Albert Einstein College of Medicine (3) University of Nebraska College of Medicine, University of Cincinnati College of Medicine, University of Wisconsin Medical School— Madison, Texas A & M University Health Science College of Medicine
4. Partner v v těsném spojení (alliance)	Menší integrace, malý vliv akademické instituce. Soukromé praxe pedagogů fungují jako nezávislá korporace. Ve variantě tohoto modelu může výuková nemocnice vlastnit soukromé praxe pedagogů. Děkan obsazuje místa přednostů na teoretických/preklinických katedrách a může být konzultován při obsazování klinických kateder.	
5. Vedoucí ve volném spojení (coalition)	Částečná integrace a velká autorita akademické instituce. Výuková nemocnice je zde tvořena z více entit (několik menších nemocnic, individuálních praxí pedagogů). Děkan obsazuje místa přednostů na teoretických/preklinických katedrách a může vetovat obsazení klinických kateder.	Medical College of Wisconsin, Michigan State University College of Human Medicine, University of Kentucky College of Medicine, Southern Illinois University School of Medicine
6. Partner ve volném spojení (coalition)	Částečná integrace a malá autorita akademické instituce. Děkan obsazuje místa přednostů na teoretických/preklinických katedrách a může být konzultován při obsazování klinických kateder.	
7. Vedoucí ve společenství (community)	Nulová integrace. Roztříštěnost klinických partnerů akademické instituce s velmi volným neexkluzivním smluvním provázáním, pokud nějaké vůbec existuje. Praxe pedagogů jsou vázány k různým entitám. Přesto je zde silný vliv akademické instituce vůči jednotlivým klinickým partnerům.	Northeastern Ohio Universities College of Medicine, University of Missouri -Kansas City School of Medicine, University of North Dakota School of Medi- cine and Health Sciences
8. Partner ve společenství (community)	Nulová integrace se silným prvkem klinického partnera, akademická instituce je jedním ze členů společenství a jako taková má malý vliv na běh klinických událostí.	

VĚDA

STUDENTSKÉ KLÁNÍ

Studentská vědecká konference 2008

Dne 20. května 2008 se v Syllabově posluchárně na 3. LF UK uskutečnila Studentská vědecká konference. Bohužel i přes celodenní studijní volno vyhlášené na tento den panem děkanem byla účast z řad studentů i pedagogů poměrně nízká. Je to škoda, protože všech 16 prací prezentovaných v rámci SVK bylo velice kvalitních a vystoupení studentů na vysoké úrovni. V letošním roce se SVK účastnili i zahraniční studenti, jejichž prezentace v angličtině a profesionální vystupování rovněž přispěly ke kvalitě konference. V klinické sekci bylo prezentováno 7 prací a v sekci preklinické (teoretické) 9 prací.

Jako každoročně byla konference uspořádána formou soutěžního klání a vítězové byli odměněni nejen zápočtem, ale i dárkovými poukazy na nákup knih. Vystoupení studentů hodnotila sedmičlenná členná komise s průměrným zastoupením reprezentantů preklinických a klinických oborů. Předsedkyní komise byla doc. MUDr. Romana Šlamberová, Ph.D., z Ústavu normální, patologické a klinické fyziologie.

Prezentující studenti byli hodnoceni podle předem definovaných kritérií body 1-5, kde 1 je nejhorší a 5 nejlepší ohodnocení. Byla hodnocena nejen vlastní vědecká práce, ale rovněž schopnost prezentace výsledků a diskuse. Body všech členů komise pak byly sečteny a na základě dosaženého bodového ohodnocení bylo stanoveno pořadí pro klinickou a preklinickou sekci zvlášť. Vzhledem ke kvalitě všech prezentovaných prací neměla porota lehkou úlohu. Dosažené bodové hodnocení všech prací bylo velice těsné, na druhých místech v obou sekcích došlo dokonce k rovnosti bodů. Na základě vstřícného postoje pana děkana, který souhlasil s navýšením částky na dárkové poukazy, jsme ale mohli udělit dvě druhá místa pro každou sekci.

V **klinické sekci** na prvních třech místech byli:

1. **Andrea Pekárková** (školitel - MUDr. Aleš Bartoš, Ph.D.): Tvořivé schopnosti mozkové kůry ve stáří – 221 bodů
- 2.-3. **Josef Fontana** (školitel - prof. MUDr. Michal Anděl, CSc.): Hypoglykemie na jednotce intenzivní metabolické péče velké fakultní nemocnice: Výskyt, příčiny, léčení, výsledky – 209 bodů
- 2.-3. **Pavel Martínek** (školitel - MUDr. Aleš Bartoš, Ph.D.): Jak Alzheimerova nemoc zasahuje do běžných aktivit pacientů – 209 bodů

V **preklinické sekci** první tři místa obsadili:

1. **Stephanie Vasko** (školitel - prof. MUDr. Josef Stingl, CSc.): Variability of the course of the white and grey communicating rami – 217 bodů

- 2-3. **Lukáš Děd** (školitel - doc. RNDr. Jana Pěkníková, CSc.): Vliv estrogenních hormonů a endokrinních disruptorů na MCF-7 buňky a kapacitaci savčích spermií in vitro – 198 bodů
- 2-3. **Peter Ivák** (školitel - doc. RNDr. Alexandr Nemeč, Ph.D.): Ostrov rezistence u multirezistentních kmenů *Acinetobacter baumannii* – 198 bodů

Dva z umístěných českých studentů (každý z jedné sekce) postupují dále do celostátní soutěže o Cenu za lékařství pořádanou společností Pierre Fabre Médicament, s.r.o., a francouzským velvyslanectvím v ČR. V této celostátní soutěži bude 1. cena zahrnovat částku 60 000,- Kč a stipendium na dvouměsíční stáž ve Francii, 2. cena 30 000,- Kč a stipendium na jednoměsíční stáž ve Francii a 3. cena představuje částku 20 000,- Kč a stipendium na dvoutýdenní stáž ve Francii.

Chtěla bych touto cestou poděkovat vedení fakulty za finanční podporu celé akce, hodnotící komisi za jejich účast na konferenci, kvalitní hodnocení a bohatou diskusi a studentům Peteru Ivákovi (3. ročník) a Petře Šimůnkové (3. ročník) za moderování celé konference. Peteru Ivákovi patří navíc můj osobní dík za jeho ochotu a osobní iniciativu, se kterou se významnou měrou podílel na organizaci celé konference.

Do budoucna bych nám všem chtěla přát ještě více studentů věnujících se vědecké činnosti už v době svého studia na fakultě ať již v rámci SVA či ve svém volném čase. Získání zápočtu za SVA nelze získat pasivní prezencí na seminářích, ale je nutno obětovat řadu hodin volného času a vynaložit značné úsilí při plnění vědeckého úkolu. Je nutné si uvědomit, že ani medicínská praxe se v současné době již neobejde bez výzkumu a studenti, kteří nabudou zkušenosti během svého studia, že budou ve snazší pozici i v době zahájení své klinické či vědecké činnosti. Studentům, kteří budou soutěžit na SVK příští rok, bych přála více publika, které ocení kvalitu jejich prací.

ABSTRAKTA SVK 2008

Tvořivé schopnosti mozkové kůry ve stáří

Andrea Pekárková

*Školitel: as. MUDr. Aleš Bartoš, Ph.D.
Neurologická klinika 3. LF UK*

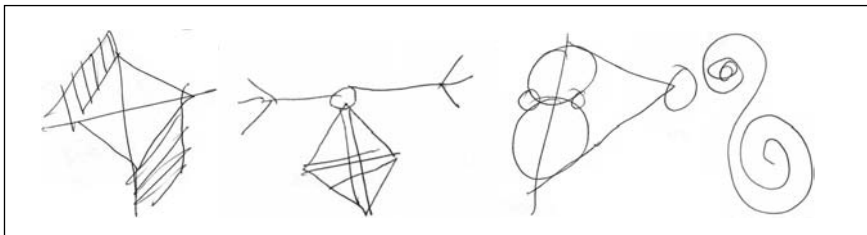
Úvod: Jeden ze způsobů posouzení exekutivních schopností souvisejících s funkčním stavem nedominantní hemisféry je tzv. Design Fluency Test (test Obrazcové produkce, OPR). Tento test existuje ve více podobách. Naším cílem bylo vybrat verzi testu vhodnou pro diagnostiku mírné kognitivní poruchy a časně fáze Alzheimerovy nemoci (AN).

Metodika a účastníci studie: Čtyřicet dva zdravých seniorů (68 ± 7 let, 55 % žen) mělo nakreslit co nejvíce různých nesmyslných obrazců za pět minut (varianta Volné zadání - A, obr. 1). Druhá verze spočívala ve vytvoření co nejvíce různých obrazců spojováním pěti bodů v obdélnících za pět minut (varianta Spojování pěti bodů - B, obr. 2). U každé z variant jsme zjišťovali celkovou produkci a určili jsme obrazce nesplňující zadání (pojmenovatelné obrazce, čmáranice a opakující se obrazce - tzv. perseverace). Jako originální produkci jsme označili celkovou produkci bez obrazců nesplňujících zadání. Procento perseverací se vypočítalo podle vzorce $\text{perseverace} / (\text{perseverace} + \text{originální produkce})$. Celkový kognitivní výkon každého účastníka byl posouzen pomocí Mini-Mental State Examination (MMSE s rozsahem 0-30 bodů).

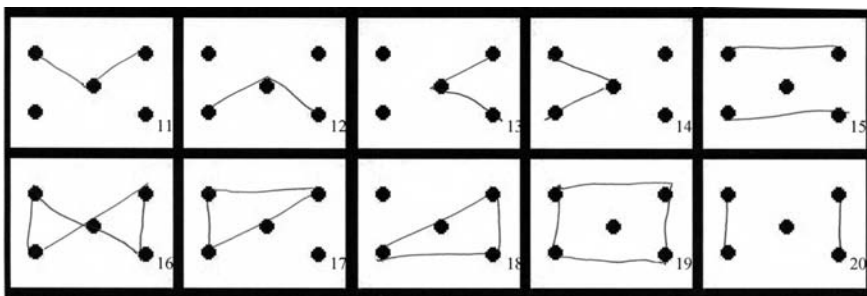
Výsledky: Osoby měly normální kognitivní funkce (MMSE 29 ± 1). Ve variantě A byla celková produkce 28 (medián), (interkvartilové rozpětí 19-35) obrazců, počet perseverací 4, (2-9), počet nepovolených obrazců 2, (1-3), skóre originální produkce 19, (14-25) obrazců a procento perseverací 17, 8-27%. Ve variantě B byla celková produkce 40, (35-48) obrazců, počet perseverací 4, (1-5), skóre originální produkce 37, (31-43) a procento perseverací 9, (2-14) %. Počet perseverací významně souvisí s celkovou produkcí obrazců jak ve variantě A ($r=0,8$; $p<0,0001$), tak ve variantě B ($r=0,7$; $p<0,0001$).

Závěr: Na základě zkušenosti s administrací testů vyplývá, že u varianty A je produkce jednotlivců značně různorodá. Tato verze je vhodnější pro kvalitativní hodnocení a vyžaduje zkušenost hodnotitele. Varianta B je jednodušší, umožňuje vytvořit téměř dvojnásobný počet originálních obrazců a je méně zatížena perseveracemi v porovnání s variantou A. Výhodou varianty B je objektivní hodnocení

a jednoduchá kvantifikace výkonu. Hodí se pro běžné použití při hodnocení exekutivních funkcí. Zhoršený výkon v těchto testech může poukazovat na přítomnost mírné kognitivní poruchy a odhalit tak preklinickou fázi AN.

Obrázek 1. Příklady správného provedení OPR, varianty A (Volné zadání).

Obrázek 2. Příklady správného provedení OPR, varianty B (Spojování pěti bodů).

Práce byla podpořena VZ MZČR MZOPCP2005 a grantem GA AV ČR KAN200520701.

Hypoglykemie na jednotce intenzivní metabolické péče velké fakultní nemocnice: výskyt, příčiny, léčení, výsledky

Josef Fontana

Školitel: prof. MUDr. Michal Anděl, CSc.

II. interní klinika FNKV a 3. LF UK v Praze

Úvod: Těžká hypoglykemie bez ošetření akutně ohrožuje pacienta na životě a představuje stav, jenž si velmi často vyžaduje nutnost léčení na jednotkách intenzivní péče. Proto jsme se rozhodli blíže analyzovat informace o pacientech indikovaných

k léčbě pro hypoglykemii na jednotce intenzivní metabolické péče II. interní kliniky FNKV z období let 2000 až 2005.

Cíl: Provést srovnání „Hard-end points“ (mortalita, průměrná délka a medián hospitalizace) jednotlivých skupin pacientů hospitalizovaných pro hypoglykemií a následně provést srovnání s jednotkami intenzivní péče u nás a v zahraničí.

Pacienti a metodika: Jako podmínka pro zařazení do souboru byla stanovena potřeba intenzivní péče a hodnota glykemie pod 3 mmol/l. Analýzu informací jsme provedli z celkových údajů, následně i po rozdělení hospitalizovaných do skupin dle typu diabetu a způsobu jejich léčby. Zvláštní pozornost jsme věnovali výskytu hypoglykemie u nediabetiků.

Výsledky: Podrobně jsme analyzovali informace z let 2000, 2002, 2003, 2004 a 2005. V těchto letech bylo z důvodu hypoglykemie na JIMP přijato celkem 64 pacientů. Z toho M 38, Ž 26. Průměrný věk pacientů byl 62 let, M 56 let, Ž 71 let. Medián počtu dní hospitalizace je 2,5 dny. Průměrná doba hospitalizace je 6,3 dny. Celkem zemřelo 12 pacientů, což představuje 18,75 %, přičemž pro hypoglykemický stav u diabetu 6, z jiných příčin 6 nemocných (3 nemocní s jaterní cirhózou, 5 se sepsí).

Závěr: Zatímco těžká hypoglykemie je u pacientů s DM I. či II. typu vážný, ale dobře řešitelný stav, u pacientů s jaterní cirhózou jde o extrémně závažný příznak, jenž signalizuje selhání základních metabolických funkcí, který je spojen s obrovskou mortalitou.

Jak Alzheimerova nemoc zasahuje do běžných aktivit pacientů

Pavel Martínek

Školitel: as. MUDr. Aleš Bartoš, Ph.D.

Neurologická klinika FNKV a 3. LF UK v Praze, AD centrum, Psychiatrické centrum Praha

Úvod: Podle diagnostických kritérií je u Alzheimerovy nemoci (AN) deficit v kognitivních funkcích (paměť, úsudek, praxe apod.), který narušuje aktivity denního života (ADL). Bristol Activities of Daily Living Scale (BADLS) je škála ADL, která sestává z 20 běžných aktivit. Každou z nich pečovatel hodnotí na třibodové stupnici, přičemž každý stupeň je popsán konkrétním stavem vykonávání aktivity pacientem. Čím vyšší je celkové skóre BADLS (maximum je 60 bodů), tím těžší je postižení. Podle některých studií je nástup ztráty konkrétních aktivit pacienta s AN predikovatelný. Zajímalo nás, nakolik toto platí a jak se promítá postupná progresse AN do konkrétní podoby vykonávání aktivit pacientem.

Pacienti a metodika: Čtyřicet devět pečovatелů pacientů s klinicky pravděpodobnou AN vyplnilo dotazník BADLS. Pacientům byl mezitím proveden krátký test kognitivních funkcí Mini-Mental State Examination (MMSE). Podle skóre BADLS byli pacienti rozděleni do 3 skupin (tabulka 1). V každé skupině byla provedena položková analýza BADLS a vypočtena průměrná hodnota odpovědi u každé z 20 položek.

Výsledky: Výsledky jsou shrnuty v tabulce 2. Je patrné, že zatímco některé aktivity vykazují relativně stálý pokles (např. příprava jídla), jiné se zhoršují až v pokročilých stádiích AN (např. hygiena) a některé u ambulantních pacientů jsou prakticky nepostíženy nebo nezávislejší na tíži postižení AN (např. pití). Ke každé hodnotě uvedené v tabulce 2 lze po zaokrouhlení na celé číslo přiřadit konkrétní formu postižení aktivity podle dotazníku BADLS.

Závěr: Práce potvrdila, že ztráta ADL u pacientů s AN probíhá podle určitých pravidel. Toto zjištění předurčuje ADL pro staging (určování stupně postižení) AN. Z výsledného skóre BADLS lze rovněž přibližně odhadnout konkrétní podobu postižení každé aktivity. Vzorce postižení ADL by navíc měly být u pacientů s AN se stejným skóre BADLS podobné, což by v budoucnu mohlo lékařům pomoci při diferencially diagnostické rozvaze.

Tabulka 1. Základní charakteristiky pacientů s Alzheimerovou nemocí tříděných podle stupně nesoběstačnosti určeného podle dotazníku BADLS

Skupina	I	II	III	Celkem
Skóre BADLS	1-13	14-26	27-39	1-39
Počet osob	16	26	7	49
Podíl žen	63%	77%	43%	67%
Průměrný věk (±SD)	77 (±9,3)	78 (±7,8)	71 (±11,5)	76 (±8,9)
Prům. skóre BADLS (±SD)	8,8 (±3,0)	18,5 (±3,9)	33 (±4,0)	17 (±8,6)
Průměr. MMSE (±SD)	19 (±5,3)	16 (±6,2)	11 (±6,1)	16 (±6,2)

Tabulka 2. Položková analýza BADLS u skupin pacientů s grafickým odlišením postižení aktivit od nejtěžšího (bílá barva) po nejtěžší (černá barva). Čísla vyjadřují průměrnou hodnotu odpovědi (0 – žádné postižení až 3 – největší postižení)

Skóre BADLS	1 - 13	14 - 26	27 - 39
KONÍČKY A HRY	1,3	1,9	2,6
DOPRAVA	1,3	1,8	2,1
ORIENTACE V ČASE	1,2	1,5	1,0
DOMÁČÍ PRÁCE, KUTILSTVÍ	1,0	1,8	3,0
POUŽÍVÁNÍ TELEFONU	1,0	1,6	2,6
NAKUPOVÁNÍ	0,8	1,7	2,5
PŘÍPRAVA JÍDLA	0,7	2,0	2,9
ORIENTACE V PROSTORU	0,7	1,1	1,3
FINANCE	0,6	1,1	2,1
KOMUNIKACE	0,5	0,9	1,5
PŘÍPRAVA NÁPOJŮ	0,3	1,2	2,1
KOUPÁNÍ, SPRCHOVÁNÍ	0,3	0,9	2,6
HYGIENA	0,1	0,5	2,0
CHŮZE	0,1	0,5	0,4
PÉČE O ZUBY ČI PROTĚZU	0,1	0,3	1,9
JEZENÍ	0,1	0,3	0,9
OBLÉKÁNÍ	0,0	0,2	1,4
TOALETA	0,0	0,0	0,9
ZÁKLADNÍ POHYBLIVOST	0,0	0,0	0,2
PITÍ	0,0	0,0	0,0

Práce byla podpořena VZ MZČR MZ0PCP2005 a grantem GA AV ČR KAN200520701

Short Summary: The Alzheimer’s disease (AD) presents with deterioration in the cognitive functions with impact on the Activities of Daily Living (ADL). This study aims to investigate the specific pattern of ADL loss during the course of AD. The caregivers of 49 patients with AD were given the Bristol Activities of Daily Living Scale (BADLS) and by the BADLS score the patients were divided into 3 groups. Within the groups, mean score for each ADL has been computed. In BADLS, the score of each item is attributed to an exactly specified form of performing ADL. Thus, the mean scores in each group can constitute the specific patterns of patients’ functional ability. The results are useful in investigating ADLs of patients with AD and in the staging of this disease, but they might also be helpful in differential diagnosis as different kinds of dementia presumably have different patterns of ADL loss.

Key Words: Activities of Daily Living, ADL, Alzheimer’s Disease, dementia, functional impairment, BADLS, staging

Variability of the course of the white and grey communicating rami

Stephanie Vasko

Supervisor: prof. MUDr. Josef Stingl, CSc.

Department of Anatomy, Third Faculty of Medicine, Charles University in Prague

Introduction: Two years ago, students in the second year Czech class noted a striking discrepancy between various Czech and foreign anatomical textbooks. There was an inconsistency in the presentation of the white and grey communicating rami of the sympathetic trunk. Discrepancies included differences in the position as well as inner structure of these pre- and postganglionic sympathetic fibers. The purpose of this study was to investigate the anatomical variations of the rami communicantes in an effort to explain the substantial aforementioned differences. Clarification on the actual position of the communicating rami could lead to the removal of the such an evident discrepancy among anatomical textbooks.

Material and Methods:

- a) The courses of the rami communicantes were studied and compared in the most important and available Czech as well as foreign textbooks of anatomy and neuroanatomy.
- b) Anatomical dissections were performed on embalmed and fresh cadavers. Specimens were taken from the 3rd to 5th intercostal level and further micro-dissections were performed on the intercostal nerves, rami communicantes, and sympathetic trunk. In total, 10 specimens were dissected.
- c) Methods were developed for taking the branching regions of the intercostal nerves. The specimens obtained were fixed in glutaraldehyde and embedded in Durcupan. Semi-thin sections were stained with toluidine blue.

Results:

- a) Analysis of literature has shown conflicting findings. In all Czech textbooks, the white communicating rami, which contain the myelinated fibers, are positioned medially in relation to the sympathetic trunk, while the grey communicating rami, which contain the non-myelinated fibers, are positioned laterally in relation to the sympathetic trunk. On the contrary, in all available English and American anatomical textbooks, the positions of the rami communicantes are presented in the opposite manner with the white communicating rami in the lateral position and the grey communicating rami in the medial position. The most precise anatomical description of the studied problem was found in the German textbook of M. Clara (1943). It contains an original histological

specimen showing the white ramus in a lateral position and the grey ramus in a medial position. While the histological specimen provides a clear demonstration of the position of the rami, it is contradicted by another scheme in the same book. The next scheme shows the exact opposite positioning of both rami in comparison with the previously demonstrated histological specimen.

- b) The macroscopic dissection of our own anatomical specimens has shown in all cases the lateral position of white communicating rami and the medial position of the grey rami.
- c) Detailed analysis of the histological sections will be finished after completion of the appropriate material.

Conclusion: As a preliminary result, it can be concluded on the basis of our macroscopic dissections, that in all cases the white communicating rami are positioned laterally and the grey rami are positioned medially to the sympathetic trunk. The whole study will be definitively finalized after the completion and evaluation of the histological material.

Vliv estrogenních hormonů a endokrinních disruptorů na MCF-7 buňky a kapacitaci savčích spermií in vitro

Lukáš Děd

*Školitel: doc. RNDr. Jana Pěkníková, CSc.
Biotechnologický ústav AV ČR Praha, v.v.i.*

Úvod: Endokrinní disruptory jsou látky vyskytující se v prostředí, které svou činností mohou narušit činnost endokrinních systémů člověka i ostatních živočichů. Častým terčem endokrinních disruptorů jsou fyziologické regulace zprostředkované estrogenními hormony. In vitro evaluace endokrinně-disrupční aktivity nově syntetizovaných i již užívaných chemických sloučenin tak představuje důležitý aspekt ochrany veřejného zdraví.

Metodika a použitý materiál: Pro hodnocení estrogenní aktivity hormonů (E1, E2, E3, EE2) a potencionálních endokrinních disruptorů (TBBPA, HBCD) byla použita MCF-7 ohnisková analýza, kvantifikace exprese vybraných estrogen-dependentních genů v exponovaných MCF-7 buňkách pomocí qRT-PCR a metoda hodnocení stavu akrosomu spermií kapacitovaných s hormony a endokrinními disruptory pomocí imunocytochemie s vybranými protilátkami.

Výsledky: MCF-7 Ohnisková analýza vykazala v případech všech výše zmíněných látek koncentračně závislé zvýšení počtu estrogen-dependentních ohnisek, jejichž

vznik je důsledkem estrogenní aktivity studovaných látek. qRT-PCR prokázala koncentračně závislý nárůst genové exprese vybraných estrogen-dependentních genů, přičemž tento nárůst byl nejvíce signifikantní v případě genu pS2. Kapacitace lidských, myších a kančích spermií a jejich následná imunocytochemická analýza prokázala signifikantní rozdíl v počtu kapacitovaných spermií a počtu spermií schopných podstoupit akrosomální reakci mezi kontrolními skupinami a myšími spermiemi exponovanými E2 a TBBPA a lidskými a kančími spermiemi exponovanými E1, E2, EE2 a TBBPA.

Závěr: Z výsledků vyplývá, že jak TBBPA, tak HBCD představují potenciální estrogenní hormonální disruptory, které mohou negativně ovlivnit jak hormon-senzitivní karcinom prsu, tak savčí reprodukci. Výsledky z in vitro studie je však ještě nutno srovnat s výsledky in vivo studie a popř. s hodnocením zdravotního stavu pracovníků v chemickém průmyslu.

Ostrov rezistence u multirezistentních kmenů *Acinetobacter baumannii*

Peter Ivák

Školitel: doc. RNDr. Alexandr Nemeč, PhD.,

Konzultant: Mgr. Lenka Křížová, Centrum epidemiologie a mikrobiologie, Státní zdravotní ústav, Praha

Úvod: Rod *Acinetobacter* zahrnuje gram-negativní nepohyblivé bakterie, běžně se vyskytující v přírodě. Klinicky nejvýznamnější druh je *Acinetobacter baumannii*, který patří mezi důležité původce nemocničních infekcí. Tyto infekce postihují zejména pacienty v intenzivní a dlouhodobé péči. Kmeny *A. baumannii* jsou často multirezistentní (MR) k antibiotikům a mohou se šířit mezi pacienty i nemocnicemi. Většina evropských MR kmenů *A. baumannii* patří do dvou klonálních linií, tzv. EU klonů I a II. V roce 2006 byla u francouzského MR kmene AYE popsána oblast chromozomu o velikosti 86 kb, tzv. ostrov rezistence AbaR1. Tato oblast je začleněna do genu pro ATPázu a obsahuje 45 genů, které kódují rezistenci k antibiotikům a těžkým kovům nebo jsou částí mobilních genetických elementů. Předpokládá se, že AbaR1 má zásadní význam při vzniku a šíření MR u *A. baumannii*. Cílem práce bylo definovat pravděpodobný výskyt AbaR1 a s ním asociovaných genů rezistence u genetiky a epidemiologicky heterogenního souboru klinických izolátů *A. baumannii*.

Metodika: Studováno bylo 34 izolátů, jejichž genetická příbuznost byla definována citlivými metodami genomického DNA fingerprintingu (AFLP, makrorestrikční

analýza pomocí PFGE). Celkem 8 izolátů (včetně AYE) patřilo do EU klonu I a 9 do klonu II; zbývajících 17 izolátů bylo genotypově jedinečných. Gen pro ATPázu a geny rezistence (aphA1, aacC1, tet(A), merA, arsB, strA) vyskytující se v AbaR1 byly vyšetřeny metodou PCR. U genu pro ATPázu byly vyšetřeny dvě oblasti: 5' koncová inertní oblast a střední oblast, do níž je včleněn AbaR1.

Výsledky: Všechny 34 izoláty byly pozitivní pro 5' koncovou oblast genu pro ATPázu, u 16 izolátů byla prokázána nepřerušovaná střední oblast genu, zatímco u 18 izolátů tato oblast nebyla amplifikována. Z těchto 18 izolátů patřilo 8 do klonu I a 6 do klonu II. U 16 pozitivních izolátů bylo zjištěno dohromady 9 genů rezistence (aphA1 [n=1], aacC1 [n=2], tet(A) [n=1], merA [n=2], arsB [n=3], strA [n=0]) zatímco u 18 negativních izolátů bylo zjištěno dohromady 48 genů rezistence (aphA1 [n=10], aacC1 [n=7], tet(A) [n=5], merA [n=9], arsB [n=8], strA [n=9]). Izoláty klonu I, k němuž patří AYE, nesly po jednom až šesti genech v šesti různých kombinacích.

Závěr: Výsledky naznačují přítomnost ostrova rezistence u izolátů evropských epidemických klonů. Výskyt různých kombinací genů rezistence asociovaných s AbaR1 u izolátů těžce klonální linie dále naznačuje značnou vývojovou flexibilitu této struktury.

GENIUS LOCI

IPVZ

Jana Krejčíková

Vývoj postgraduálního vzdělávání v medicíně a 55 let jeho institucionalizace

Medicína je jednou z mála profesí, kde je nezbytné vzdělávání po celou dobu výkonu praxe lékaře, a proto není náhoda, že právě v medicíně se vytvořil nejlépe propracovaný systém celoživotního vzdělávání. Pojetí lékařského vzdělávání jako celoživotního procesu se utváří na začátku 20. století a plně se rozvinulo v jeho druhé polovině. V současné době, kdy si připomínáme již 55 let od založení první instituce pro

další vzdělávání lékařů, jistě neuškodí krátké ohlédnutí.

Profesní příprava lékařů šla ruku v ruce s vývojem medicíny. V publikacích o historii medicíny lze proto najít informace o tom, jak probíhala příprava lékařů **v prvních školách při chrámech, tzv. asklépieónech, nebo v domech života**, jak se změnila poté, co se stala na základě prohlášení císaře Severa v r. 222 státním zájmem se zavedením atestací, či jak vypadala výuka v laických lékařských školách a na univerzitách. Právě univerzity byly po mnoha staletí jedinými centry vzdělávání, kde probíhala výuka mediků i příprava ostatních zdravotnických profesí a absolvování tohoto studia bylo dostačující průpravou pro celoživotní výkon profese.

Ve středověku se díky rozvoji vědy zvyšují i požadavky nejen na přípravu lékaře, ale i na jeho výkon povolání, o čemž svědčí např. požadavek na povinnou praxi absolventů před vydáním licence v Itálii a podobně i požadavek Královské lékařské společnosti v Anglii, které náleželo právo udělovat licence pro praxi jen lékařům se vzděláním. Podobně tomu bylo i u nás, kdy reskriptem císaře Ferdinanda III. z roku **1651 byl zaveden důsledný dozor státu nad prací lékařů**, kteří mohli vykonávat praxi až po složení zkoušek a zápisu do matriky lékařské fakulty. Tak byla vyjádřena snaha společnosti chránit se před nevzdělanými lékaři.

Postupný rozvoj vědních disciplín v následujících stoletích ovlivnil i rozvoj medicíny a její další diferenciaci, což s sebou přinášelo potřebu dalšího vzdělávání lékařů. Do jeho vývoje ve Francii zasáhl i císař **Napoleon, který v roce 1803 vydal zákon o zdravotnickém vzdělávání** s proklamací potřeby dalšího vzdělávání lékařů a na jehož základě byly zřízeny další lékařské fakulty a zavedlo se udělování doktorátu.

Potřebu dalšího vzdělávání lékařů nebylo jednoduché uspokojit po dlouhá desetiletí. Studium odborné literatury, která byla dostupná zpravidla jen na lékařských fakultách, nebylo snadné zajistit, i když byly postupně zřizovány lékařské čítárny.

Vliv na zvyšování odborné úrovně lékařů měly různé přednášky a diskuze, někde spojené s demonstrací u lůžka pacienta, později i komplexnější kurzy pro lékaře. **V šedesátých letech 19. století byly u nás zakládány různé lékařské spolky**, které organizovaly odborné přednášky, vydávaly časopisy a podílely se i na distribuci příruček pro praktické lékaře. Již v této době se diskutuje potřeba zajištění vzdělávání praktikujících lékařů a dokonce i potřeba ověřování jejich odborných znalostí. V zahraničí vznikají první instituce postgraduálního vzdělávání, jako např. v Londýně, Petrohradu, později v Moskvě nebo akademie pro praktické lékaře v Německu, které měly za cíl zlepšit odbornou úroveň lékařů prostřednictvím postgraduálních kurzů a event. ověřování znalostí po jejich ukončení. U nás např. na základě zákona o organizaci veřejné zdravotní správy byla v roce **1870 zavedena evidence všech zdravotnických pracovníků** a jejich kontrola, což pro lékaře působící ve státní zdravotní službě znamenalo povinné absolvování tzv. fyzikálních zkoušek. Pod vlivem zahraničního vývoje, zejména v Německu, vypracoval B. Prusík v roce 1919 Návrh na reformu studia a vzdělávání lékařského, kde kromě reformy pregraduálního studia předložil i koncepci dalšího vzdělávání lékařů, jehož realizace měla být „bud' zřízením zvláštních kurzů prázdninových a svátečních při univerzitách, nebo zřízením zvláštního ústavu opírajícího se o moderní nemocnici“, jakousi akademií pro praktické lékaře.

Ve dvacátých letech minulého století se o postgraduální vzdělávání lékařů u nás zasloužila i Ústřední jednota českých lékařů a její samostatná sekce Mladá generace lékařů, které organizovaly postgraduální kurzy pro lékaře. Od roku **1925 nabízí kurzy pro lékaře Státní zdravotní ústav** a od třicátých let Sbor pro pořádání lékařských kurzů vytvořený ve spolupráci s ministerstvem zdravotnictví. Zvláštní výcvikové kurzy, které pořádal Státní ústav pro zubní lékařství za účelem získání způsobilosti zubního lékaře, byly vlastně prvními specializačními kurzy u nás.

Postupná specializace v medicíně vedla ke snaze lékařů získat označení odborného lékaře. Podle řádu pro udílení titulů odborného lékaře z roku **1927 bylo stanoveno 23 oborů odborné praxe**, v nichž mohla být lékaři udělena odbornost po 2-3leté praxi na vybraném pracovišti. Nařízení vlády o užívání titulu odborného lékaře z roku 1932 rozdělilo obory do čtyř skupin. Titul odborného lékaře v jednom z oborů přiznával oficiálním aktem zemský úřad na základě dobrozdání lékařské fakulty a lékařské komory lékařům, kteří splnili 3–5 let požadované praxe na určeném pracovišti.

I když se možnosti pro postgraduální vzdělávání neustále rozšiřovaly, bylo zřejmé, že fakulty ani další organizátoři nemohou tuto činnost plně zajistit, a tak se stále více prosazuje myšlenka vytvoření koncepce dalšího vzdělávání lékařů; v Prusíkově návrhu měla být akademií pro praktické lékaře, v tzv. Nedvědově plánu vydaném po roce 1945 šlo o povinné vzdělávání obvodních i odborných lékařů a vysokoškolských učitelů a v období po roce 1945 šlo o nerealizovanou koncepci

Školy národního zdravotnictví v rámci Státního zdravotního ústavu. Podobně ani Ústav pro vzdělávání a výcvik veřejných zdravotníků v Praze a Bratislavě, jehož statut schválila vláda v roce 1949, nesplnil zřejmě očekávání.

Historický vývoj lékařského vzdělávání ve druhé polovině 20. století ovlivnil systém zdravotní péče, nepříznivá kvalifikační a demografická struktura lékařů, rozvoj biomedicínských věd a možnosti společenské situace, legislativní opatření a tradice v doškolování lékařů. K zásadní změně došlo **vydáním zákona č.170/1950 Sb., o zdravotnických povoláních, podle něhož stát převzal plnou zodpovědnost za výchovu zdravotníků, a tím i za ochranu zdraví obyvatel a v němž byla poprvé uzákoněna povinnost dalšího vzdělávání.** Od té doby se začaly organizovat jednak první specializační kurzy, jejichž absolventi získali titul specialisty, jednak seminární školení lékařů v pravidelných intervalech na třech úrovních – na odděleních, v ÚNZ a KÚNZ, event. KHES, určená pro všechny lékaře včetně lékařů praktických.

Problémy, které vyvstaly s vydáváním diplomů a evidencí odborníků po zrušení zemského úřadu a lékařských komor, neschopnost realizovat vydávané právní normy v praxi a zajistit další vzdělávání lékařů uspíšily zřízení instituce pro další vzdělávání. Na základě vládního usnesení z r. 1952 vznikl **k 1. 7. 1953 Ústav pro doškolování lékařů (ÚDL), výměrem ministra pak jako rozpočtová organizace podřízená přímo ministerstvu zdravotnictví.** Byla vytvořena koncepce dalšího vzdělávání lékařů, z dnešního pohledu velmi komplexní, založená na existenci metodického centra rezortu zdravotnictví, které vede a zajišťuje jednotnou a organizovanou další výchovu lékařů po promoci jak odbornou, specializovanou, tak i soustavné získávání znalostí. Koncepce rovněž vycházela z návaznosti pregraduálního a postgraduálního vzdělávání a spolupráce všech složek v resortu ministerstva školství i zdravotnictví, které se podílejí na získávání i zvyšování kvalifikace lékařů soustavným či příležitostným studiem. Mezi hlavními úkoly Ústavu bylo: řízení a provádění školení lékařů a specialistů; vypracovávání učebních plánů; provádění doškolování lékařů ve všech oborech. Ústav jako základny používal zdravotnická zařízení (výzkumné ústavy, nemocnice, odborné ústavy léčebné a ošetrovací aj.), která určovalo ministerstvo zdravotnictví.

Ústav byl umístěn v budově bývalé Masarykovy státní školy zdravotní v Ruské ulici 85 v Praze 10, která sloužila jako doškolovací středisko ministerstva zdravotnictví, kde se již realizovaly některé kurzy pro organizátory zdravotnictví, administrativní pracovníky a střední zdravotnický personál. Kromě ředitelství zde byly umístěny teoretické katedry, učebny, administrativní úsek, knihovna, ale i internát s cca 200 lůžky pro účastníky kurzů.

Prvním ředitelem ústavu byl jmenován prof. MUDr. Jan Knobloch, DrSc., jehož hodnocení dvacetileté činnosti ústavu v r. 1974 rozdělené do tří období lze použít pro stručné charakterizování následujícího vývoje. **V prvním období bylo prioritou doškolování lékařů s neúplným vzděláním, výchova potřebných specialistů**

a s ní spojená příprava náplní jednotlivých specializací, postupy pro složení kvalifikačních atestací a především vytvoření oborových kateder, subkateder s jejich výukovými základnami. Ústav začal pracovat s prvními 8 katedrami (interního lékařství, pediatrie, chirurgie, oftalmologie, dermatovenerologie, rentgenologie, patologické anatomie a organizace zdravotnictví), které začaly jednak organizovat vlastní kurzy, jednak převzaly řízení kurzů, které probíhaly v Havlíčkově Brodě, Olomouci, Brně aj. Cesta Ústavu nebyla jednoduchá, směřovala často do zcela nových, dosud neznámých rovin, neboť nebylo v té době podobné domácí instituce, ani dostatečných zahraničních kontaktů, z nichž by bylo možné čerpat zkušenosti.

Již od vzniku Ústavu došlo k nepřehlédnutelné spolupráci českých a slovenských odborníků dané historicky tím, že prvním organizačním útvarem bylo od 1. 5. 1953 Středisko pro doškolování lékařů v Trenčíně, které se 9. března 1954 spojilo s Ústavem v Praze. Vedením slovenské části ÚDL byl pověřen Dionýz Dieška, který byl současně zástupcem Jana Knoblocha. Slovenská část se osamostatnila dnem 1. ledna 1957, kdy vznikl Slovenský ústav pre doškolovanie lekárov (SÚDL). Katedry a subkatedry SÚDL byly rozmístěny na řadě míst Slovenska. V roce 1991 došlo ke sloučení ILF a Ústavu pro další vzdělávání stredních zdravotnických pracovníkov v Inštitút pre ďalšie vzdelávanie pracovníkov v zdravotníctve (IVZ), od roku 1998 byla zřízena Slovenská postgraduálna akadémia medicíny (SPAM), která byla základem pro Slovenskou zdravotnickou univerzitu (SZU) zřízenou v roce 2002, která rozšířila svou působnost i na pregraduální vzdělávání.

Ve druhém období vývoje Ústavu šlo o koncepci decentralizace základní specializační průpravy a **zaměření Ústavu především na tzv. školení školitelů**, tj. vedoucích lékařů a farmaceutů zdravotnických zařízení v cyklických, tematických a funkčních kurzech a **na získávání vyšší specializace** (druhého stupně a nástavbové), pravidelná soustředění krajských odborníků a mezinárodní akce, zejména ve spolupráci se SZO. V tomto období bylo vzdělávání rozšířeno i na farmaceuty; povinnost pro lékárníky absolvovat jednoletý kurz zakončený pohovorem a vydáním osvědčení byla stanovena od roku 1954. Pro všechny ostatní lékárníky bylo stanoveno soustavné doškolování formou seminárního školení. S cílem zabezpečit analogicky i doškolování lékárníků byla v roce 1957 zřízena katedra farmacie, která vypracovala do té doby unikátní systém specializačního vzdělávání lékárníků. Postupně se začíná organizovat v ÚDL i vzdělávání jiných vysokoškoláků, kteří pracují ve zdravotnictví, např. psychologů, biologů, chemiků, ekonomů, knihovníků aj., avšak vychází jen z aktuální potřeby a není systematické.

Ve třetím období pokračuje koncepce předchozího období, která byla ovlivněna úkoly vyplývajícími pro Ústav ze zákona č. 20/1966 Sb. a následné vyhlášky o specializaci. Na základě tohoto zákona byl ÚDL přejmenován na **Institut pro další vzdělávání lékařů a farmaceutů (ILF)** v Praze. Nový statut (z 1. října 1975) přiznával Institutu některá práva a povinnosti vysoké školy. **ILF se stal pedagogickým, meto-**

dickým a vědeckovýzkumným pracovištěm, které zajišťovalo další vzdělávání lékařů, farmaceutů a jiných odborných pracovníků ve zdravotnictví s vysokoškolským vzděláním. Úkoly ILF pokrývaly především činnosti zaměřené na získání specializací vyššího stupně a na další zdokonalování specialistů, dále na metodické vedení dalšího vzdělávání lékařů a farmaceutů ve zdravotnických zařízeních, organizaci a provádění kvalifikačních atestací a vydávání diplomů o specializaci; organizace specializační průpravy lékařů a farmaceutů cizí státní příslušnosti; zabezpečení cyklické průpravy vedoucích pracovníků; podíl na ediční činnosti zdravotnického nakladatelství Avicenum, návrhy na vydání publikací vhodných pro další vzdělávání lékařů a farmaceutů atd. Problémem bylo však značné rozptýlení pracovišť do mnoha zařízení, což působilo potíže při koordinaci pedagogické činnosti a přinášelo i nevýhody ekonomické, administrativní, technické aj.

Rozvoj lékařských věd, nové potřeby zdravotní péče a změny ve specializačních systémech vedly i v ILF k vzniku dalších specializovaných pedagogických pracovišť. V 70. letech byly kromě dalších dvou farmaceutických kateder zřizovány zejména subkatedry s cílem poskytovat vzdělávání především v tehdy nástavbových oborech, př. urologie, ortopedie, nukleární medicína, kardiologie, nefrologie aj. Vznikají i další výuková pracoviště – kabinet, zpravidla s interdisciplinárním zaměřením, a to jak klinickým, např. pro výchovu obvodních lékařů, v oboru gerontologie, léčebné rehabilitace, psychologie, tak také spíše metodickým, např. kabinet didaktiky, lékařské pedagogiky aj.

K předchozím třem etapám uvedeným prof. Knoblochem je možné připojit **etapu čtvrtou spojenou s novou vyhláškou o specializaci.** Vyhláška č. 77/1981 Sb. zavádí nové nástavbové specializační obory lékařské i farmaceutické a poprvé také obory vzdělávání jiných odborných pracovníků ve zdravotnictví s vysokoškolským vzděláním (JOPZ). Dochází k dalšímu štěpení velkých kateder, zejména interních a chirurgických na subkatedry připravující lékaře v nástavbových oborech, např. gastroenterologie, lékařská imunologie, diabetologie, revmatologie, neurochirurgie aj. Celkem bylo v Institutu ke konci tohoto období 34 kateder a 28 subkateder pro lékařské i farmaceutické obory, dále 7 kabinetů a 6 dalších výukových pracovišť či vědeckovýzkumných laboratoří (př. manuální medicíny, ortopedické protetiky aj.). Mimo Prahu kromě katedry stomatologie (Brno) byly v té době lokalizovány subkatedry diabetologie (Zlín), úrazové chirurgie (Brno), neurochirurgie a po určité době i katedra všeobecného lékařství (Hradec Králové). Své výukové aktivity neomezoval Institut jen na své katedry, byla ještě jmenována školicí pracoviště v krajských nemocnicích v Ústí nad Labem, Ostravě, Českých Budějovicích, Brně, Zlíně a Novém Městě na Moravě, kde probíhaly nejen školicí akce v rámci specializační průpravy I. stupně, ale i kvalifikační atestace ve velkých základních oborech. K výraznému zlepšení komfortu pro účastníky školicích akcí, učitele i posluchače došlo v r. 1977

otevřením moderní koleje s účelně vybavenými učebnami a ubytovací kapacitou.

Jako pátou etapu lze označit postupnou transformaci Institutu v nových společenských podmínkách po r. 1989 a jeho kontinuální přizpůsobování se aktuálním potřebám zdravotnické praxe, poptávce a nabídky, rozvoji medicíny, ale stále častěji i moderním zahraničním trendům a požadavkům harmonizace před vstupem do EU. Institut se od 1. 1. 1992 stal příspěvkovou organizací podřízenou ministerstvu zdravotnictví a 1993 změnil název na Institut postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví (IPVZ), odrážející přesněji širší spektrum účastníků vzdělávání. Hlavními činnostmi podle tohoto statutu zůstává činnost pedagogická, koncepční, metodická a vědeckovýzkumná. Nedílnou součástí postgraduálního vzdělávání je i poskytování zdravotní péče.

Na začátku 90. let byla zrušena některá pracoviště, jiná změnila svou koncepci a nová byla zřízena, např. subkatedra endokrinologie, angiologie, návykových nemocí, urgentní medicíny a medicíny katastrof aj. Rozvoj Institutu neustal ani po roce 2004, kdy došlo k zásadním změnám ve vzdělávání přijetím zákonů č.95/2004 Sb. a č. 96/2004 Sb., o získávání odborné a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnických povolání.

V současné době má Institut 85 pedagogických pracovišť, z toho 29 kateder, 52 subkateder a 4 kabinety. Výukovými bázemi pedagogických pracovišť jsou především akreditovaná pracoviště klinik FN, dalších zdravotnických zařízení v Praze a Brně (IKEM, ÚVN, ÚPMD, ÚN Brno), ale i výukových pracovišť prakticky ve všech regionálních zdravotnických zařízeních. Významnou součástí struktury Institutu jsou i další oddělení, která zajišťují vzdělávací akce, zejména studijní oddělení v budově na Ruské i na Budějovické. Oddělení vědeckých informací nabízí odborné časopisy, publikace, využívání Internetu, Medline a dalších databází pro pedagogické zaměstnance i účastníky školicích akcí. V edičním oddělení se připravují studijní materiály (teze přednášek, tematické sborníky apod.) a prezentace pro tuzemské i mezinárodní kongresy.

Erudovaní pedagogové a další pracovníci připravují vysoce kvalitní vzdělávací akce, studijní materiály, ale i příjemné a motivující prostředí pro výuku i atestace. K tomu účelu je k dispozici 10 moderně vybavených učeben v budově hotelu ILF a dalších 7 učeben v budově ředitelství na Ruské umožňující standardně nejmodernější použití multimediální didaktické techniky a metod efektivní výuky (fantomové učebny). Na vysoké úrovni je i zařízení hotelu, s moderně vybavenými pokoji s více než 320 lůžky, kavárnou, restaurací a hotelovými službami. Stále častěji se zde konají i kongresy, konference s mezinárodní účastí.

Rozsáhlá je i pedagogická činnost Institutu, který patří mezi největší poskytovatele specializačního i kontinuálního lékařského vzdělávání. **Ročně nabízí cca 1 500 vzdělávacích akcí** (kurzů, stáží, seminářů, workshopů), jichž se účastní kolem

20 000 lékařů i pracovníků nelékařských profesí. Kromě vzdělávacích akcí zajišťuje Institut rovněž akreditované kvalifikační kurzy pro nelékařské profese, které účastí v nich získávají požadovanou odbornou způsobilost k výkonu povolání.

Vzhledem k dosavadním zkušenostem, personálním a materiálním kapacitám bude Institut nepochybně schopen i nadále zaujmout odpovídající postavení v nově fungujícím systému postgraduálního vzdělávání lékařů, zubních lékařů, farmaceutů i dalších nelékařských profesí, a prokáže opodstatnění své existence, a to zejména v úzké návaznosti na činnosti a spolupráci s Ministerstvem zdravotnictví i ostatními zdravotnickými a vzdělávacími institucemi.

Tento příspěvek si dovoluji předložit jako poděkování všem minulým i stávajícím pracovníkům Institutu, kteří v období předchozích 55 let přispěli k rozvoji Institutu, a tím i kvalitě dalšího vzdělávání všech zdravotnických profesí.

TEXT

JAZYKOZPYT MEDICÍNY

Jména a názvy v medicíně

Vladimír Pacovský, Petr Sucharda: *Jazykozpyt medicíny. Knížka o medicínské terminologii nejen pro zdravotníky. Galén, Praha 2008*

Ukázky z knihy

Kdo léčil nemocné a pečoval o ně

Péče o nemocné je odrazem medicíny měnící se v průběhu času, takže se na ni musíme dívat očima doby. Nejdříve převládalo *samoléčitelství*, pak ležela tíha péče o nemocné na *lidových léčitelích* – či spíše na léčitelkách, starých a zkušených ženách. Při léčení se užívaly hojně také kouzla a čáry. Tomáš Štítný ze Štítného zvolil pro ty, kteří používali k léčení pověřenou praxi, označení *bobonci*.

Nejváženější profesí v oboru léčení lidských neduhů se však rychle stávali studovaní *lékaři* graduovaní univerzitou či aprobovaní státem. Je zajímavé, že do matriky lékařské fakulty byli po určitou dobu zapisováni také oční lékaři (oftalmici), operatéři kýl a řezači kamenů (litotomici). Univerzitní vzdělání nemuseli mít všichni tzv. ranní lékaři. Ti se zabývali nevnitřním, tj. vnějším lékařstvím. Ošetřovali rány, vředy, vyrážky, napravovali vykloubeniny a zlomeniny, vypalovali rány pomocí žahadel, pouštěli žilou, sázeli baňky. Ke své práci používali především rukou (řec. *cheirurgia* – práce rukou, odtud pojmenování chirurg, chirurgie). Chirurgie byla však dlouho považována spíše za řemeslo než za lékařství. S léčebnými výkony se mladý adept tohoto praktického oboru obeznamoval tím, že se stal učedníkem u některého mistra ranného lékařství. I léčitel mohl být ve 14. a 15. století označen za „učeného“, protože se řádně vyučil svému řemeslu. Za lékaře se však neoprávněně vydávali *mastičkáři*, prodavači „zázračných léčebných prostředků“. Do léčitelství zasahovali také *lazebníci* a *holiči* (barbíři, bradýři), z jejichž řad se později rekrutovali *felčáři* – „polní lékaři“ (označení vzniklo asi z německého *Feld* – pole, bitevní pole, a *Schere* – nůžky: tedy ten, kdo stříhá nebo řeže). Do této skupiny patřili také *lidoví ranhojiči*. Tento název je doložen například z Veleslavinova slovníku z roku 1598; asi od poloviny 18. století se užívalo označení *ranlékař* a od konce 18. století názvu *chirurg*. Důležité místo v terapii měli *apotékáři* (apatykáři). Veřejné lékárny u nás začaly vznikat v souvislosti s rozvojem měst. Odborníci zabývající se historií lékárenství považují za prvního pražského apotecaria jistého Konráda, o němž je zmínka už z roku 1275.

Porody vedly *báby*, starší ženy, zvané též *porodní babičky*, *babice*, *babiny*, později *báby pupkořezné*. *Porodní bába* je starý český výraz odkazující na to, že babictví (povolání babické) vykonávaly ženy zkušené, staré a ctihodné. V Doležalově knize *Od babictví k porodnictví* se lze dočíst, že ve Francii existuje termín „*sage-femme*“, moudrožena.

Z německých Sudet je známo označení „Bademutter“ podle důležitého úkonu, jakým byla první koupel novorozence, nebo „Hebamme“ – podle právního aktu, při němž zvedly dítě ze země a podaly je otci; ve Slezsku se porodní bábě někdy říkalo hebamka. V Jungmannově slovníku se vyskytuje název *babikula*. V lidovém prostředí zobecnilo označení *babička, bába, paní bába*, jak ve své knize uvádí Alexandra Navrátilová. Mnozí ze starší generace mají ve svém rodném a křestním listu uvedeno jméno přítomné *porodní asistentky* (obstetrix).

Ve veřejných lázních čili *lazebnách* působili *lazebníci* a *lazebnice*. Lazebníci ani jejich rodiny nepožívali společenskou vážnost, dlouho patřili spolu s popravicími, rasy a biřící k nectným řemeslům. Zhoršující se pověst mnoha lazeben jako míst neřesti a hříchu vedla postupně k tomu, že pojem lazebnice časem splynul s lehkou ženštinou. Na druhé straně však existovaly lázeňské řády upravující činnost lazebníků a působily také jejich cechovní organizace. Patrony lazebníků byli sv. Kosma a Damián, tedy titíž, kteří ochraňovali lékaře a lékárníky. Když se církev začátkem 13. století distancovala od chirurgie a zakázala duchovním provozovat chirurgickou činnost, přešla „krvavá medicína“ plně do rukou laiků, kteří se rekrutovali především právě z řad lazebníků a bradýřů. Tím se zvýšila jejich společenská prestiž. Bradýři a lazebníci se stávali oprávněnými ranlékaři, jestliže pracovali po několik let učební doby pod vedením mistra. Slavný francouzský chirurg Ambroise Paré, který byl v roce 1564 dokonce jmenován královským chirurgem, se svým lazebnickým původem nijak netajil.

Institucionální péče

Za předchůdce nemocnic jsou považovány *středověké špitály*. Špitály se vyvinuly z raně křesťanských útulků pro poutníky a pocestné a hospitium – pohostinství. (Z týchž slov je odvozen i výraz hotel, který se u nás vžil teprve v polovině 19. století, kdy k nám pronikl z Francie.) Zprvu se zřizovaly při kláštorech, později i ve městech. Na péči o nemocné byly tedy primárně zaměřeny nikoli špitály, ale jiné instituce, především tzv. *infirmaria*, určená původně pro nemocné řeholníky. V době Karla IV. byl učiněn i pokus o nové české pojmenování klášterní budovy nebo její části, kde se ošetřovali nebo léčili nemocní: mistr Klaret rozlišuje totiž ve svém veršovaném latinsko-českém slovníku *hostinici* (zařízení pouze ubytovací) a *nemocnici* (zařízení pro nemocné). Podle jiných literárních pramenů se skutečně některá (civilní) zdravotnická zařízení označovala jako *nemocnice* (Krankenhaus), někdy se říkalo také chorobnice, ale jiná zařízení, například útulky pro dlouhodobě nemocné, jako *chorobince*. Od 17. století se sice stále užívá název „špitál“ (postupně byl ovšem vytlačen mezi slova zastaralá nebo do oblasti jazyka lidového, popřípadě se stal součástí profesionálního slangu), ale profilují se už skutečně *nemocnice* pro nemocné lidi, provozované

kvalifikovaným personálem. Vznikají specializované řeholní řády a také v českých zemích takové nemocnice zakládají: připomeňme alespoň řád milosrdných bratří (zal. 1537). Jeho hlavním posláním byla povinnost sloužit nemocným, proto členové řádu skládali také tzv. slib hospitality. V Praze začali po roce 1620 působit v nemocnici Na Františku, určené pouze pro muže. Obdobným řádem byly milosrdné sestry svatého Karla Boromejského. V Čechách působily první boromejky v Klarově ústavu slepců na pražském Klárově (1837–1843), v roce 1843 založily (za podpory rodiny Lobkovicových) klášter s kostelem sv. Karla Boromejského na svahu Petřína, k němuž přibyla nemocnice, kterou boromejky provozují dosud.

Na péči a ošetřování potřebných ve špitálech se významně podílely ženy, příslušnice nebo dokonce zakladatelky různých řádů, také však hmotně zajištěné laické ženy. Mnohé z nich byly pro svou obětavou a bohumilou činnost později prohlášeny za blahoslavené či dokonce za svaté a staly se patronkami ošetrovatelství.

V české historii se připomíná především svatá Zdislava z Lemberka (1220–1252) a svatá Anežka Česká (1211–1282). Zdislava se vedle vzorné péče o rodinu (měla čtyři děti) intenzivně věnovala charitativní práci. Ačkoli byla bohatá, žila velmi skromně a často navštěvovala chudé a nemocné. Údajně měla od Boha zázračnou moc. V Dalimilově kronice se o ní píše, že „pět mrtvých Boží mocí vzkřísila, mnoha slepým zrak vrátila, chromých a malomocných mnoho uzdravila“.

Sv. Anežka Česká byla příslušnicí panovnického rodu Přemyslovců. Rozhodla se vzdát světského postavení a zasvětit život Bohu. Po smrti jejího otce Přemysla Otakara I. jí bratr Václav I. daroval pozemky na staroměstském břehu Vltavy, kde začala budovat klášterní areál, který zahrnoval mužský klášter minoritů a ženský klášter klarisek, jehož první abatyši se posléze stala. V průběhu stavby, kterou údajně financovala ze svého věna, také založila se svou matkou při kostele sv. Haštala špitál s bratrstvem, které bylo papežem záhy uznáno jako samostatný ošetrovatelský řád křížovníků s červenou hvězdou. Hlavní úlohou řádu bylo ošetřování chudých a nemocných, kteří dílem pobývali ve špitále, dílem byli pohostinně přijímáni jako příchozí. Traduje se, že napsala první pokyny, jak v klášteře ošetřovat chudé a nemocné. Svatořečena byla v roce 1989 a je pokládána za patronku českého ošetrovatelství.

Jak se mluvilo a psalo začátkem minulého století

Jak velice se změnila běžná řeč, výstižně dokládá fejeton Ze života ve velké nemocnici Josefa Thomayera (1853–1927). Jen pro ilustraci uvedme několik citací:

„Když sluhové přivezli do síně nemocniční cuvaks (tj. nového pacienta), lékař síň tuto ošetřující (...) píše na tabulku každodenní jeho potravu. Když se zkušeného špitálního bratra ptá, co by si k jídlu přál, pacient řekne: ›Milostpán tomu lépe rozumí, co uzná, s tím jsem spokojen.‹ Rutinovaný cuvaks se ze zdvořilosti ptá po paní Máry nebo po paní Pepi, které jej druhdy ošetřovaly, a už znalým okem

pohlíží, která z prázdných postelí poskytla by nejlepší výhodu. Těm spolubratrům, kteří mají peníze, přinášejí návštěvy všelicos «k zákusu». Někteří špitálníci poslušně prosí za «pasírku» (dočasnou propustku). Když špitální bratr je k svému zármutku pozdraven, dají mu výhost.“

Na chirurgických odděleních leží „operační chovanci“. Na porodnici jsou „porodnická kasárna studentská“. Chirurgická pracoviště Thomayer ironicky nazývá „oddělení ranhojičská“ (je známo, že slavný internista neměl chirurgy v lásce a nevážil si jich).

Ve všeobecné nemocnici, zvané také „všeobecnice“, byli vykazováni „nemocní, choří, choromyslní, nalezcenci a rodičky“. Mnoho bylo „souchotinářů či fthisiků“ a na zvláštním oddělení byli hospitalizováni „nemocní neštoviční“. Ti, kteří byli postiženi „nakažlivinou“, byli umísťováni na odděleních infekčních.

Už v té době existovaly zřejmě i dnešní problémy. Našli jsme mnoho zmínek o nedostatku prostor v nemocnici a o nedostatečném vybavení (např. „Trpce nesená byla neplecha nedostatečných kuchyněk a místa pro praní a uložení prádla.“). Existoval „věčný problém chorobopisů“, jejich uschovávání a vyhledávání. To velmi znesnadňovalo vědeckou práci klinik a limitovalo „chorobozpyt“, tj. studium chorobopisů. „Chorobozpyt“ je asi termín Thomayerův.

Trendy současného odborného jazyka

Může být zajímavé, připojíme-li jako lékaři několik glos k problematice současné české odborné terminologie. Ne každé cizí pojmenování chorobných stavů má výstižný a jednoduchý, lékařům i ostatním zdravotníkům dobře srozumitelný český ekvivalent; jeho hledání se při inflaci vnesených odborných výrazů do našeho jazykového prostředí opožďuje. V učebnicích a odborných manuálech nemusejí vždy být uvedena všechna česká pojmenování, i když existují. Autoři učebnic a hesel v různých manuálech a repetitoriích si možná nejsou jisti, zda je český název jednoznačný, vžitý, zda má mezioborový konsenzus, zda jsou dostatečně vymezeny hranice mezi odborností a „lidovostí“ konkrétního pojmenování. Proto se často používají synonyma, z nichž jedno je slovo domácí, druhé přejaté. Nejednou musí být názvoslovné substantivum doplněno upřesňujícím adjektivem, jinak by bylo odborně nesrozumitelné a zavádějící. V latinsko-českých slovnících je kupříkladu slovo *diabetes* překládáno jako *úplavice* (viz *Lexicon medicum* autorské dvojice Kábrtových). Lékaři samozřejmě vědí, že existuje diabetes mellitus – *cukrovka*, diabetes insipidus – *úplavice močová* (název žíznivka se neujal) a *úplavice bacilární* – shigelóza či *amébová* – amébióza. Zajímavé je, že se vžily výstižné a obecně přijímané české názvy prakticky pro všechny běžné infekční choroby a ty jsou také v odborné literatuře všude uváděny, což v jiných specializacích není obvyklé (antrax – *slezinná sněž*; scarlatina – *spála*; difterie – *záškrt* (dříve mázdřivka); pertuse – *černý*

kašel; variola – *pravé (černé) neštovice*; varicela – *plané neštovice*; rubeola – *zarděnky*; lues – *příjice*; gonorea – *kapavka*; typhus exanthematicus – *skvrnitý tyf, skvrnivka, epidemická skvrnivka, vší tyfus*; stomatitis epizootica – *slintavka*; lepra – *malomocenství* apod.). Eisner si také všiml, že tyto názvy jsou často pomnožné: spalničky, zarděnky, osypky, neštovice, příušnice, souchotě, souchotiny, úbytě.

Do lékařského komentáře k neustále probíhajícím změnám medicínského názvosloví a k zamyšlení nad jejich příčinami patří také společenské změny, korekce sociálního vnímání, nastupující fenomén, jemuž se říká politická či sociální korektnost. Z angličtiny se například podařilo téměř vymýt slovo „nigger“, protože prý až kam paměť sahá, šlo o nadávku; nahradil je výraz „black“. Užívá se „African-American“ (nesprávně „Afro-American“). Stará pojmenování se nahrazují novými, a vznikají tak synonyma, z nichž jedno se pocituje jako poněkud hanlivé, kdežto druhé nikoliv: slepec – *nevidomý*, hluchý – *neslyšící*, invalida – *tělesně postižený*. (Jsou ovšem i situace opačné. Revmatismus měl starý dobrácký název hostec, tj. milý host. Ukázalo se však, že tento „milý host“ může být nebezpečný, protože sice „klouby /pouze/ líže, ale srdce hryže“.) I jazykovědci jsou ve shodě s lékařskými odborníky, že tělesně postižený nemůže být „crippled“ (nikdy to nebyl ekvivalent českého „kripl“), nýbrž je „handicaped“, což je někdy nahrazováno „disabled“. Ale chceme-li být opravdu korektní, měli bychom říkat „differently abled“, tedy volně přeloženo *s jinými schopnostmi* (třebaže postiženému člověku nějaké schopnosti jen těžko přidáme). Jako *lookismus* se označuje diskriminace lidí podle vzhledu, což pak v krajních případech vede například k tomu, že některé firmy v katalogích oblečení používají nejen pohledné modelky, ale i lidi tlusté, ošklivé, tělesně postižené; to se samozřejmě nesetkává s obecným souhlasem.

Neologismy v medicíně: verbalizace nových skutečností

Jak se mění medicína, mění se i terminologie (nomenklatura). Je to logické, protože nové poznatky je třeba verbalizovat. V medicíně – stejně jako v jiných oborech – vznikají tedy *nové termíny, neologismy, novotvary*. Objevují se novinky v současné slovní zásobě. Týká se to jak spisovného odborného jazyka, tak slangových výrazů (*budík* – kardiostimulátor; *kondička, sociálka*). Mezi neologismy patří také případy, kdy určitý termín je už dávno znám, ale současná medicína jej reaktivovala nebo mu přidala další význam.

V metodice klinického zkoušení nových léků je nepostradatelný pojem *placebo*. V překladu to znamená „budu se líbit“ (placere – líbiti se). Placebo se odvozuje od začátečního slova antifony „Placebo Domino in regione vivorum“, modlitby nad umírajícími přednášené mnichy ve středověkých klášterních nemocnicích. K modlitbě byly ještě přidávány utiňující neškodné látky nazývané placebo. V medicíně se termín objevuje poprvé v 19. století, ale byl prý znám už v době Hippokratově.

Při tvorbě neologismů medicína velmi často používá *termíny z jiných oborů*. Můžeme uvést několik vybraných příkladů: Hodně se mluví o *dopingu*. V angličtině má „dope“ více významů: narkotikum, omamující nápoj, povzbuzující droga. Původně se takové látky podávaly závodním koním nebo chrtům. Protože to bylo spojeno hlavně se sázením na vítěze, slovo „dope“ také znamená tajnou informaci, a tím naději koně na vítězství v dostihu – z toho plyne další význam výrazu „dope“, tj. podfuk.

Průzkoumávání a ověřování správnosti postupu je *audit*. To samozřejmě podněcuje diskuzi, jak lze hodnotit výsledky diagnostické, léčebné či ošetrovatelské péče a jak lze v populaci měřit zdraví a nemoci. *Kapitace* byla ve starověku a středověku obvyklá daň z hlavy, dnes jde o kapitační plat lékaře za registrovaného pacienta.

Mezi lékařskými neologismy se objevují stále častěji nové termíny, které označují moderní intervenční metody. V kardiologii a angiologii je běžným pojem *bypass*, uměle vytvořená cesta obcházející zúženou nebo uzavřenou cévu. Vžil se pojem *stent*. Původ tohoto výrazu je spojován se jménem britského zubaře Charlese R. Stenta (1845–1901), pravděpodobnější však je, že pojem „stenting“ byl používán v Anglii už v 15. století ve smyslu „zpevňování“, „vycpávání“, jak zjistil Oxfordský jazykovědný ústav. První stenty do periferních tepen zavedl patrně C. T. Dotter v roce 1969, jak připomíná J. Vojáček ve své knize *Koronární stenty* (1997).

„Takyterminologie“

Řada nových termínů vzniká omylem nebo z neznalosti při překladech cizojazyčných publikací do češtiny, pokud překladatelé neovládají lékařskou terminologii. Trapná může být překladatelská horlivost. V jedné publikaci se český čtenář dočte o známé zakladatelce moderního ošetrovatelství Florence Nightingaleové jako o „florentinském slavíkovi“. Kdysi na to upozornil Prokop Málek. Ten se také zabýval „neexistujícími českými osobami“, jejichž jména se dostala i do zahraničních odborných slovníků. Dokladem takové rarity je O. Úplavici. Jeho nevinným otcem se stal pražský patolog Jaroslav Hlava (1855-1924), který v Časopise lékařů českých v roce 1887 publikoval český práci o dysenterii pod názvem O úplavici. V zahraničí někdo (češtiny neznalý) zaměnil název infekčního onemocnění za jméno neexistujícího autora. Fiktivní O. Úplavici byl pak v zahraničí dlouhá léta citován.

Neznalostí vznikla i zcela nová pojmenování, např. Křížova zkouška (křížová, při vyšetřování krevní skupiny) nebo Sealův syndrom (steal fenomén, „krádež“ toku krve z povodí a nedokrevností do nepostižených větví). Příkladem překladatelské neznalosti je také české vydání knihy Biohazard, která vyšla v roce 2002. V tomto překladu se křivice stala biologickou zbraní. Mezi biologickými zbraněmi je totiž uvedena také „křivičná nemoc tyfus“. Zdravotníci samozřejmě vědí, že skvrnitý tyfus způsobují rickettsie, ale překladatel neví, že nemoc křivice (rachitida) je anglicky „rickets“.

Nesprávné nebo nepřesné překlady najdeme ovšem i v samotné medicínské terminologii. Od dob Hippokratových je znám například popis typického bolestivého záchvatu dny, který vzniká večer (často po excessu v jídle a pití, sužuje pacienta celou noc a ustává při „kuropění“. V tomto výrazu ovšem kur (kohout) nekokrhá, ale zpívá.

V nemocničním ústavnictví se moderní způsob rozvozu a podávání stravy v některých nemocnicích pojmenoval mylně jako *tabletový systém*, ačkoliv s tabletami nemá nic společného. Strava se totiž připravuje na podnosy (angl. „tablet“) už v centrální kuchyni a transportuje se až k lůžku pacienta, správně by tedy bylo „podnosový systém“. Jsou i tací, kteří „physician“ přeloží jako „fyzik“.

Florence Nightingaleová

Medicína v krásné literatuře

Bohatá je antologie o obrazech nemocí v krásném písemnictví a vyprávění o osudech nemocných lidí. Beletrie z medicínského prostředí je vydavatelsky vděčným počinem a nejednou má šanci stát se bestsellerem.

Mnoho čtenářů se zájmem sleduje „medicínu v aforismech“ a vyhledává roje lékařských epigramů či anekdot. Je v nich uložena čtivá sbírka medicínského výraziva.

Nejznámější je Alarichova sbírka lékařských anekdot *Medicina v županu*.

O medicínském humoru psal zasvěceným způsobem emeritní profesor mikrobiologie na pražské lékařské fakultě Ctirad John, sám autor sbírky lékařských anekdot, které nazval *Doderná*. Z jeho eseje *O humoru, medicínském zvláště* (v *Revue České lékařské společnosti* 1/2004) vyjímáme několik jeho vlastních myšlenek i názorů významných osobností kulturního života (Čapek, Frejka, Horníček):

„Sbírka Alarichových lékařských anekdot *Medicina v županu* obsahuje sta postřehů o moderních lékařích, nevšednější snůšku vtipů, je pokladnicí frazeologickou i charakteroslovnou – nesmíme si pro hrubost některého vtipu zastírat životnost figury, která se nám tak představuje... V pětáctýřicátém roce se Alarichovy anekdoty staly v posluchárnách pražské lékařské fakulty pedagogickou pomůckou. Patřilo k ›móde sezony‹ prožíhat přednáškový stereotyp humorem. Profesor Šikl dosahoval dynamické formy podání anekdoty sarkastickým přiostrěním a rafinovaně posazenou pauzou. Docela jinak zněly historky vybírané s aristokratickou vytríbeností z úst literárně kultivovaného profesora Škorpila. V přednáškových vstupech připomínajících improvizované forbíny v Osvobozeném divadle bohatě těžil z Alaricha prof. Laufberger. Svérázný postoj uplatňoval k anekdotám profesor Vondráček. Dotvářel je – i ty alarichovské – a s rozkoší vymýšlel nové. Při podání vtipného výroku či aforismu dbal na větnou retardaci a závěr cvrkl jen tak, do ztracena... Že smích je zvrát naší úzkosti, z níž náhle přeskočíme do pocitu bezpečí, nám říkají příručky psychologie... Medicínský humor se rodí tam, kde je člověk vypnut ze ›standardní‹ situace, kdy jako pacient přináší uzlík tkání, nervů a cév přes práh ordinace. Co je jindy všední a uměřené, zvrátí se v humorné. Lékař s neotřelým viděním postřehne záblesk komického a nastávající situaci v duchu demodeluje. Zrodí se medicínská historka. Ústním podáním se dotváří a vyostřuje. Příběh je ozvláštňen a koluje. O leckteré anekdotě platí, že se od svého matečného kmene oddělila poučením, jak napsal Karel Čapek. Zvláštní kategorií jsou obřadnou přísností přeplněné anekdoty o bláznech. Podle Frejky jsou postaveny na dadaistickém principu. Vždyť ›dada‹ je zesměšněním logiky, pranýřováním formalismu bez lidského rozměru... Lékařský humor odráží medicínu, která zvědavě zevljuje z kulis a vidí život na jevišti jinak než diváci v hledišti. Je trpělivá, laskavá k lidskému bytí a trochu rozpačitá ve smutku k mýjení a ubývání...“

Bohatá je literární tvorba českých lékařů (romány, memoáry, cestopisy, básnické sbírky). Zabýval se jí Svatopluk Káš. Lékařské prostředí ovšem přitahuje i spisovatele-nelékaře. Je zajímavé, že jejich tvorba vyvolává někdy nesouhlasné reakce ze strany lékařů. Nejznámější je výměna názorů mezi Karlem Čapkem, internistou Josefem Pelnářem a embryologem Zdeňkem Frankenbergerem, kteří v tisku vyjadřovali názor řady svých kolegů, že záporná postava šéfa kliniky doktora Sibelia v Čapkově dramatu *Bílá nemoc* poškozují lékařský stav. Čapka tato kritika velmi mrzela. Nelibost

prof. Vondráčka vzbudil román Anny M. Tilschové *Alma mater*, v němž podle něho ublížila profesorovi chirurgie Otakarovi Kukulovi (1867–1925) a jeho rodině.

Někteří lékaři sbírají anamnestické údaje svých nemocných a literárně zpracovávají jejich soupisy. Profesor chirurgie Arnold Jirásek ve svém díle *Chirurgie bolesti* uvádí 44 *přívlastků*, které pacienti dávali *bolesti*: říkali o ní, že je jasná, temná, určitá, neurčitá, blesková, vystřelující, strážlivá, neodbytná, štvavá, mučivá, zničující, palčivá, horká, vařící se, žhavá, studená, bodavá, píchavá, tepavá, šhubavá, vrtavá, dloubavá, rýpavá, taková, trhavá, řezavá, tlačivá, šimravá, lechtivá, drásavá, drtivá, vířící, hlodavá, kousavá, svědivá, křečovitá, tíživá, napínavá, svíravá, krouživá, děsivá, úzkostná, postrašující. Nemocní užívají také řadu *popisů a přirovnání*. Tak nemocný s neuralgií trojklaného nervu podle Jiráska říká, jako by mu projížděl žhavý drát tváří, nemocný s velkým žaludečním vředem má pocit, jako by se mu v žaludku obracelo bodlinaté těleso.

Karel Čapek v knize *O lidech* vzpomíná na zánět čelistní okostice takto: „Bolest, do té doby neurčitá, se zbystrí a počne dloubat, vrtat, rýt, šhubat, bodat, řeřavět, píchat, hlodat, bobtnat a kynout.“ A o bolavém zubu píše: „...se mi počalo zdát, že vůbec nemám v ústech zuby, nýbrž kaktusy, ten bolavý zub je ježatá opuncie; ježto jako protějšek je cerus s dlouhými ostny. Jakmile se k sobě přiblíží, zajedou do sebe těmi bodlinami a já se musím probudit.“

Podobná díla dokumentují bohatost našeho jazyka, které má odezvu i v české odborné terminologii. Všichni nemocní svou situaci nějak prožívají, ne všichni to však dovedou výstižně popsat. Naštěstí jsou Čapkové, kteří to za ně umějí říci.

Závěrem kapitoly výňatek z neobyčejného chvalořečení Josefa Švejka, když líčil život v blázinci. Švejk měl s medicínou „bohaté“ zkušenosti – dobré i špatné. Mimo jiné o nich psal Jaroslav Blahoš ve svém fejetonu *Medicína v Haškových Osudech dobrého vojáka Švejka*. Švejk trpěl typickou gonartrózou a mazal si kolena opodeldokem. Opodeldok je masť, která se už dnes nepoužívá. Možná je to škoda, protože derivační účinek převáží nad pachem z kafru.

„Opravdu nevím, proč se ti blázni zlobí, když je tam drží... Je tam taková svoboda, vo kerej se ani socialistům nikdy nezdálo... – Jeden se tam dokonce vydával za svatého Cyrila a Metoděje, aby dostával dvě porce... – Taky jsem se tam sešel s několika profesory, (...) jeden mi vykládal, že kolíbka cikánů byla v Krkonoších, a druhý mně vysvětloval, že uvnitř zeměkoule je ještě jedna mnohem větší než ta vrchní. – Každý tam mohl mluvit, co chtěl a co mu slina právě přinesla na jazyk, jako by byl v parlamentě. – Jak říkám, moc pěkný to tam bylo a těch několik dní, který jsem strávil v blázinci, patří k nejkrásnějším chvílím mého života.“

Kdo to vymyslel? Autorství jednotlivých názvů

Vystopovat, kdo jako první užil určitého, dnes běžného odborného termínu a jak k němu došel, je někdy obtížné. Nejsnazší to je, pokud cestu k novému slovu popsal

sám autor. Některá pojmenování se ujala velmi rychle, jiná se prosazovala jen obtížně a jejich etymologický výklad byl (a je) zpochybňován.

Křestním kmotrem slova *kybernetika* (angl. „cybernetics“) je Norbert Wiener. Hledal vhodné slovo v oblasti řízení. A tady našel výraz „kybernetés“, který znamená kormidelník, lodivod, osoba vážená a důležitá. On jediný mohl říkat: Kybernaó. Tuto loď řídím já. Uvedl to ve své knize *I am a Mathematician* z roku 1956 (česky vyšla v roce 1970 pod názvem *Můj život*). Do české lékařské literatury uvedl název kybernetika (biokybernetika) fyziolog doc. Zdeněk Wunsch.

Některé objevy a s nimi související odborné termíny jsou tak slavné, že byly poctěny Nobelovou cenou. Mají však dlouhou anamnézu, dokonce velmi dramatickou. Příkladem je cesta k *antibiotikům*. Od starověku existovali autoři, kteří předpokládali, že existuje „contagium animatum“, „živá nákaza“, již vysvětlovali příčiny některých nemocí. Jiní dokonce předvíдали objev čehosi, co nazvali „seminaria“ – semínka. Poprvé se o tom zmiňuje jakýsi Girolamo Tracastaro v roce 1546. O sto let později napsal Anton van Leuwenhoek, vynálezce mikroskopu, řadu dopisů Londýnské královské společnosti, v nichž popsal mikroskopické „animakuly“ (zvířátka, tvořečky). Objevil je ve vodě a v povlaku vlastních stoliček (viz Nuland, *Lékařství v průběhu staletí*).

V roce 1929 skotský lékař Alexander Fleming zjistil, že kolem spor chlebové plísně zanesené do kultury choroboplodných zárodků se vytvořily oblasti, ve kterých zárodky přestaly růst. Fleming usoudil, že plísně obsahují nějakou chemickou látku, která růst choroboplodných zárodků zastavovala. Odborný název plísně byl *Penicillium notatum*, a proto dal látce název *penicilin*. V roce 1945 dostal za objev penicilinu Nobelovu cenu (spolu s Chainem a Floreyem). V roce 1940 izoloval Američan S. A. Waksman z plísně *Streptomyces* látku, již dal jméno *streptomycin*. Inspirován předchozí anketou vědeckých pracovníků pak navrhl, aby se látky působící proti bakteriálnímu životu nazývaly *antibiotika* (z řec. anti – proti a bios – život). Návrh byl publikován v časopise *Biological Abstract* roku 1943; v roce 1952 dostal Waksman Nobelovu cenu. A ještě jedna krátká poznámka: v roce 1957 objevili britští virologové A. Issacs a J. Lindemann zvláštní bílkovinu, která interferuje množení virů (tj. brání mu). Proto ji pojmenovali *interferon*. V současnosti jde o velmi rozšířený lék.

Termín *imunita* vznikl z latinského „immunitas“, což je jeden z možných překladů „osvobození od daní“. Slovo pochází z právních nařízení v době feudalismu a dodnes se udrželo i mimo medicínu, například v politické sféře. Prokop Málek cituje výklad Rem Petrova, že název vystihuje dobře i imunitu proti mikrobům: mikrobi pronikající do organismu žádají také daň, kterou je nemoc. A organismus imunní je od této daně („zaplatit nemocí“) osvobozen.

Historii vzniku slova *stress* – dnes se píše *stres* – popsal sám autor Hans Selye v knize *From dream to discovery* (Od snu k objevu), vydané v roce 1964 (česky v roce 1975 pod názvem *K záhadám vědy*). Selye zde definoval stres jako „souhrn všech

nespecifických změn vyvolaných poruchou funkcí nebo poškozením“. Proti názvu „stress“ (napětí) byly však od začátku četné námitky, např. že pojem je už zadán v jiném významu ve fyzice. V hovorové angličtině znamená „stress“ všechno, co vyvolává únavu, což není v souladu se Selyeho představou. Padaly i návrhy jiných termínů, ale ty se neujaly a stres nakonec zvítězil.

V medicíně najdeme mnoho situací, kdy určitý navržený a přijatý název zůstal, ale jeho definice se zásadně změnila, a jak přibývají nové poznatky, nadále se trvale vyvíjí. Tak třeba Henry Starling navrhl v roce 1902 pro „chemické sloučeniny s regulačním účinkem“ název *hormony* (podle řec. hormáo – uvést do pohybu, pohánět, „nabudit“). Byl rychle přijat pro látky, které se tvoří ve žlázách s vnitřní sekrecí. Starling by se jistě divil, jak se dnes definuje hormon a že v organismu plní funkci hormonů dokonce některé plyny nebo jednoduché molekuly (NO – oxid dusnatý).

Opium („slza máku“) pochází ze šťávy, kterou roní nezralé makovice. Látka je dávno známa a také se po staletí používala. Píše o ní například už Aulus Cornelius Celsus ve svém osmidílném latinsky psaném díle *De medicina*. Antičtí autoři však pro spánek navozený opiem měli výraz „lethan“ (zpopularizoval jej Vergilius). Po dvou tisíciletích se tento termín opět vynořil, aby se stal krycím názvem pro éter, protože Morton (vynálezce éteru) chtěl uchovat v tajnosti skutečné složení svého narkotika.

Kolem roku 1891 se německý anatom H. Waldeyer zabýval nervovými buňkami a nelíbil se mu pojem nerv. Navrhl pro celou nervovou buňku pojem neuron. Slovo se ujalo, od neuronu se odvodil např. název *neuralgie*, *neuritida*, *neurologie*, *neuróza*. „Výrůstky“ neuronu jsou *dendrity* (z řec. dendron – strom), protože připomínají větve stromu; místo styku mezi nervy nazval Waldeyer *synapse*.

Americký biochemik polského původu C. Funk předpokládal, že všechny „nedostatkové“ látky v organismu mohou být *aminy*, a roku 1912 navrhl pro celou skupinu těchto látek jméno *vitaminy* (z lat. vita – život). Byly to tedy „aminy života“. I když se ukázalo, že většina látek této skupiny nejsou aminy, pojmenování zůstalo.

Mezi autory odborných názvů jsou také čeští vědci. Ferritin, savčí bílkovinu s vysokým obsahem železa, objevil fyziolog Vilém Laufberger (1890–1986) v roce 1935 a rok později jí dal výstižné jméno (od ferrum, železo).

Zásluhy o české medicínské názvosloví má Antonín Jungmann (1775 až 1854). Rytíř Antonín Jan Jungmann byl profesorem teoretického a praktického porodnictví. Prokop Málek cituje výrok Vladimíra Vondráčka, že Antonín Jungmann byl „porodník českého jazyka a skutečný porodník českých žen“. Pomáhal sbírat svému bratrovi, jazykovědci Josefovi Jungmannovi (1773 až 1847), materiál pro jeho Slovník česko-německý (1835–1839), který obsahuje 120 000 slov.

Velkou zásluhu o české medicínské názvosloví má také internista Josef Thomayer. Jeho dílo *Patologie a terapie nemocí vnitřních* je právem považováno za klasický spis

českého lékařství. Vyšlo v několika vydáních, v nichž se vymezila a ustálila česká lékařská terminologie. S potěšením a obdivem v něm stále listujeme.

Pomníky a pomníčky aneb po kom se to vlastně jmenuje

K nejstarším eponymům pochopitelně patří pojmenování po slavných antických lékařích. Hippokrates, nazývaný Otec lékařství, je znám především jako předpokládáný autor lékařské přísahy, která je přímou inspirací i pro současný lékařský slib. Je autorem řady spisů, které výrazně ovlivnily evropskou medicínu od antiky do pozdního středověku. Pojmenován po něm je vzhled těžce nemocných lidí „v bezprostřední blízkosti smrti“ – *Hippokratova tvář*, *facies Hippocratica* (propadlé tváře, prominující nos, zapadlé oči). Také Galénos, římský lékař řeckého původu, je zapsán v medicínské terminologii, a sice pojmem *galenika* – léčiva rostlinného původu (na rozdíl od léčiv syntetických), respektive léčiva připravovaná jednoduchými lékárenskými postupy.

Zlatým věkem eponym bylo 19. století, kdy do původně empirického léčitelství a lékařství pronikly vědecké přístupy, zejména pozorování a dedukce. V té době mohl vzdělaný, pilný a zapálený lékař rozpoznat podstatu či příčinu nemoci a jejím popisem se proslavit v lékařské komunitě natolik, že dotyčná nemoc po něm byla pojmenována. V roce 1855 vylíčil londýnský lékař Thomas Addison osm případů nedostatečnosti nadledvin tak plasticky, že ještě téhož roku po něm bylo onemocnění pojmenováno (*Addisonova choroba*). Addisonův přínos však netkvěl jen v dokonalém popisu, provázeném barevnými litografiemi, ale zejména ve schopnosti

rozpoznat příčinu nemoci. Je zajímavé, že jiné eponymum vážící se k jeho osobě, a sice Addisonova anémie (pro tzv. zhoubnou chudokrevnost), se neujalo. V té době ještě bylo možné zasáhnout do několika (právě vznikajících) oborů medicíny – např. Adolf Kussmaul, po kterém bylo nazváno hluboké („velké“) dýchání při diabetickém kómatu, popsal kromě tohoto fenoménu i akutní zánět kostní dřene (osteomyelitidu), zánět drobných tepen (periarteriitis nodosa), vynalezl žaludeční pumpu, zkoumal otravu rtuťí, prosadil název poliomyelitis anterior acuta pro virovou dětskou obrnu a traduje se, že vytvořil (původně posměšné) označení *biedermeier* pro měšťanský styl první poloviny 19. století (kombinací jmen dvou literárních figurek, *Biedermanna* a *Bummelmeiera*).

Běžně používaná eponyma jsou ve všech klinických oborech. V revmatologii to je například *Bechtěrevova choroba*, spondylarthritida ankylosans (také uváděná jako *nemoc Bechtěrevova-Strümpellova-Marieova*; Bechtěrev přitom nebyl revmatolog, ale zakladatel psychoneurologie), v ortopedii *Perthesova choroba* (také *Calvéova-Perthesova nemoc*, aseptická nekróza hlavice stehenní kosti) nebo *Scheuermannova nemoc* (deformující osteochondróza mladistvých). V ušním lékařství *Ménierova nemoc* (tinitus, závrať, poruchy sluchu), v hematologii např. *Hodgkinův lymfom*.

Zřejmě nejčastějšími chorobami, pro něž k eponymu vlastně ani systematická varianta neexistuje, jsou dvě degenerativní onemocnění mozku: *Alzheimerova choroba*, demence způsobená nejspíše poruchou předávání vzruchů prostřednictvím acetylcholinu, byla popsána Aloisem Alzheimerem v roce 1907. James Parkinson popsal „třaslavou“, tedy *Parkinsonovu chorobu* už v roce 1817, ovšem alespoň částečně účinná léčba byla objevena až po více než 150 letech. Jeho jmenovcem je sir John Parkinson, zvěčněný v názvu *Wolffova-Parkinsonova-Whiteova syndromu*, poruchy vedení elektrických vzruchů v srdci. A oba samozřejmě nemají nic společného s Cyrilem Northcotem Parkinsonem, bravurně odhalujícím zákony byrokracie, jež platí bohužel i ve zdravotnictví.

Se *jmenovci* se v eponymickém názvosloví setkáváme poměrně často. Jedním z nemnoha českých lékařů, jejichž jméno je zapsáno ve světové medicíně, je Arnold Pick, neurolog a psychiatr, po němž je nazvána atrofie frontálních laloků mozku se změnami charakteru a osobnosti. *Niemannova-Pickova choroba*, sfingomyelinóza, jedna z řady „strádatavých“ nemocí, je však pojmenována po berlínském patologovi Ludwigu Pickovi.

Jedním z nedávno vzniklých eponym je *Lynchův syndrom*, dědičná tvorba nádorků (polypů) v tlustém střevě. Henry T. Lynch popsal onemocnění v šedesátých letech 20. století a stále o něm publikuje. Lynchův syndrom nemá nic společného s virginským kapitánem Williamem Lynchem (1742–1820), nechvalně známým braním zákona do vlastních rukou!

Některá onemocnění vděčí za své pojmenování konkrétním osobám, ale jejich název se stal obecným slovem. Je tomu tak u *daltonismu*, jedné z forem barvosle-

posti, kterou sám na sobě popsal vynikající anglický vědec John Dalton, zakladatel moderní atomové teorie v chemii a fyzice. Trochu složitější to je u nemocí zvaných *boreliózy*. Jejich bakteriální původci, borrelie, byly pojmenovány po Amédée Borrelu, francouzském bakteriologovi. Nejznámější borelióza se jmenuje *lymská nemoc* podle okresu Lyme v americkém státě Connecticut, kde byla v roce 1976 popsána poprvé. Většina bakteriálních kmenů nese jména významných badatelů, od Louise Pasteura (*Pasteurella multocida*) a Roberta Kocha (*Kochův bacil*, *Mycobacterium tuberculosis*) přes Theodora Eschericha (*Escherichia coli*), Daniela Salmona (*salmonely*), Kiyoshi Shigu (*Shigella dysenteriae*, původce bakteriální úplavice) a Alberta Neissera (*Neisseria gonorrhoidae*, původce kapavky) až po Alexandra Yersina (*Yersinia pestis*, původce pravého moru). Původce skvrnitého tyfu (*Rickettsia prowazeki*) nese jméno rakouského lékaře českého původu Stanislava Prowazeka, rickettsie se jmenují po Howardu T. Rickettsovi, americkém patologovi.

Pojmenování po osobách se pochopitelně netýká jen nemocí. Častá jsou eponyma tzv. *chorobných znamení*; nesou jména těch, kdo je pravděpodobně popsali jako první: hmatná *Virchowova uzlina* nad levým klíčkem budí podezření na maligní nádor žaludku. Postižení sympatického nervstva se projeví zmenšením zornice (miózu), poklesem horního víčka (ptózu) a zapadnutím očního bulbu (enoftalmem), označovanými jako *Hornerova trias*. Zduřelé klouby na prstech rukou při artróze se označují jako *Heberdenovy uzly*. *Kayserův-Fleischerův prstenec* (zelenožlutohnědé zabarvení okraje rohovky) je známkou porušeného metabolismu mědi při *Wilsonově chorobě*. *Koplikovy skvrny* (bledé skvrny na sliznici úst proti stoličkám) jsou typické pro spalničky.

Dlouhá je řada *diagnostických metod a laboratorních zkoušek* spojených se jmény jejich objevitelů. Nepochybně musíme začít u Conrada Wilhelma Röntgena. Nositel první Nobelovy ceny za fyziku (1901) učinil epochální objev 8. listopadu 1895. Dvacátého osmého prosince téhož roku předložil rukopis předběžné zprávy nazvané O novém druhu záření Fyzikálně-lékařské společnosti ve Würzburgu a 23. ledna následujícího roku před jejími členy zobrazil ruku předního würzburškého anatoma Alberta von Köllikera. Ten byl ohromen a ihned navrhl, aby nové záření, do té doby označované jako „paprsky X“, dostalo název po svém objeviteli. Od objevu neuplynuly ani tři měsíce! Je pravda, že v anglosaském světě se stále setkáváme s pojmem „X-ray“. Ovšem ve střední Evropě Röntgenovo jméno zobecnělo a *rentgenové vyšetření* je stále základní zobrazovací metodou.

Je pozoruhodné, že stejně dlouhá doba od publikace vědecké zprávy do udělení Nobelovy ceny uplynula i v případě *výpočetní tomografie*, metody, která kombinuje princip rentgenu s moderní počítačovou technikou. Jménem jednoho z objevitelů byla označena jednotka denzity (*houndsfield*), ale metodu samu známe pod označením CT (*computed tomography*). Druhým držitelem této Nobelovy ceny za medicínu z roku 1979 je americký fyzik Allan MacLeod Cormack. (Z jazykového hlediska

stojí za poznámku, že i mnozí lékaři metodu nesprávně označují jako „počítačovou tomografii“, ovšem název je odvozen z vypočítání pozic a intenzity jednotlivých bodů výsledného obrazu, nikoli z použití počítače.)

Jména svých objevitelů nesou i některá léčiva. Zklidňující *Jarischův roztok* glycerolu a kyseliny borité má široké použití v dermatologii. *Castellaniho roztok* má mohutné antiseptické působení, *Lugolův roztok* jodu v jodidu draselném se používá k barvení mikrobiologických preparátů, ale také ke zklidnění nadměrné činnosti štítné žlázy. Americký virolog ruského původu Albert Sabin dal jméno první živé vakcíně proti dětské obrně.

Na počest Jeana Nicota, francouzského konzula, který přivezl z Portugalska do Francie tabák, byl rod z čeledi lilkovitých rostlin, k němuž tabák patří, pojmenován polatinštěným názvem *Nicotiana* a hlavní alkaloid z tabáku dostal jméno nikotin. Traduje se však, že Nicot byl z tohoto spojení do konce života nešťastný, neboť doufal, že jeho jméno proslaví slovník, na kterém pracoval celý život. Obdobnou historii uvádí prof. Bohumil Eiselt v učebnici *Odborná patologie a terapie. Nemoci sdělné* (1879): „Anglický lékař Condom navrhl pro muže ochranný prostředek, zpočátku ze slepého střeva skopců robený, jenž měl ochránit před zánětem hnisotočným. Přezuvník tento obdržel jméno vynálezce, které tím tak zneuctěno bylo, že musel si je změnit.“ Proti této historice však stojí prostší vysvětlení – *condus* znamená latinsky „nádržka, schránka“.

Existují eponyma, jejichž „kmotry“ nebyli vědci, ale pacienti, často osoby z uměleckých kruhů, nebo dokonce mytologické či literární postavy. Francouzský literát Alfred de Musset, který trpěl nedomykavostí aortální chlopně luetického původu, dal jméno drobným pohybům hlavy, vyvolaným pulzacemi krčních tepen (*Mussetův příznak*). *Sadismus* (subjekt se pohlavně vzrušuje trýzněním svého sexuálního partnera) se nazývá podle skutečného markýze Alfonse Françoise de Sade (1740–1814), který pro různé trestné činy strávil více než dvacet let ve vězení. Opakem sadismu je *masochismus* (Leopold von Sacher-Masoch – studoval práva také v Praze, napsal řadu spisů, v nichž líčí utrpení mužů trýzněných ženami, používal prý dopisní papíry se zobrazením ženy v kožešinách s důtkami).

S nadsázkou bychom mohli mluvit o „kolektivním eponymu“ v případě *legionářské nemoci*. V roce 1976 postihl 181 hostů hotelu Stratford v americké Filadelfii, především účastníků setkání válečných vysloužilců, život ohrožující zánět plic záhadného původu. Ukázalo se, že příčinou je infekce atypickou bakterií *Legionella pneumophila*, které se velmi dobře daří v klimatizačních systémech a rozvodech teplé vody (i v našich nemocnicích je jeden den v měsíci zahřívána teplá voda v rozvodech na vyšší než obvyklou teplotu).

Eponym může mít původ i v postavě neexistující, například literární. *Achillova šlacha* nese samozřejmě jméno hrdiny řeckých bájí. Nechtěně dlouhotrvající zduření

pohlavního údu se nazývá *priapismus* podle bájného trojského krále Priapa, syna Afrodítou a Dionýsa. Řecký se penis dokonce nazývá *priapus*.

Pickwickův syndrom (kardiopulmonární nedostatečnost při otylosti, obvykle provázena chorobnou spavostí) je označován podle románu Charlese Dickense *Kronika Pickwickova klubu*. Nebyla to volba nejuvážnější. O eponym totiž neprávem přišel tlustý, růžolící „náměsíční“ hoch Joe ze stejné knihy. Joe však může být spíše symbolem diencefalické dysfunkce. Existuje syndrom *Alenky v říši divů* (porucha vnímání prostoru a rozměrů) i *Oblomovův syndrom* (odmítnutí pokračovat v normálních životních aktivitách – např. při depresi). Charakteristické znaky starých osob se zachovanou vysokou inteligencí a psychickou aktivitou, ale neschopných uspokojovat své běžné tělesné potřeby či udržovat domácnost naopak vystihuje pojmenování *Diogenův syndrom* (Diogenes, řecký filozof, propagátor životní skromnosti, žil prý v sudu).

Spletitou historii (i jazykově) má *Münchhausenův syndrom*, česky také (ne zcela správně) překládaný jako syndrom barona Prášila. Syndrom je nazvaný podle historické postavy Karla-Fridricha Hieronyma, svobodného pána z Münchhausenu, penzionovaného důstojníka jezdeckva, jehož údajně dobrodružné a fantastické zážitky byly anonymně vydány v Berlíně před více než 220 lety. Sám původce tohoto spisku, Rudolf Erich Raspe (jeho autorství je však zpochybňováno), převedl jméno Münchhausen do angličtiny jako „Munhausen“ a tuto podobu použil Richard Ascher v roce 1951 pro popis syndromu charakterizovaného bájnou lhavostí a svérázným zneužíváním zdravotnické péče lícením pestrého spektra (neexistujících) obtíží. V důsledku toho najdeme v medicínských databázích mnohem více odkazů na »Munhausen (syndrom)« než na »Münchhausen-Syndrom«. Roy Meadow pak v roce 1977 použil pojem *Münchhausenův syndrom v zastoupení* (»Munhausen by proxy«) pro situaci, kdy jsou rodiči nebo dokonce zdravotnickým personálem podobným způsobem zneužívány děti, které jsou ve skutečnosti zdravé.

Od Eróta po Thanata

Medicínská terminologie je přímo přehlídkou antických bohů a hrdinů, kteří dnešku odkázali svá jména.

Začněme *Afrodítou* (řec. Afrodíté) čili *Venuší* (lat. Venus), bohyní lásky, nejkrásnější z bohyň antických mýtů. Byla však bohyní poněkud nestálou a štěstí, jež poskytovala, bývalo často prchavé. Nepřekvapí, že Venuše zachovala dnešnímu názvosloví *venerické choroby* a *mons Veneris* (čili mons pubis – pahrbek stydký), také afrodisiaka, látky vzbuzující nebo zesilující milostnou touhu. Do Afrodítou se zamiloval *Hermés*, který byl bohem lsti a podvodů. Když mu Afrodítou podlehla, zplodili *hermafrodita*, dvojpohlavní zrůdu, nesoucí ve svém názvu jméno otce i matky (hermafroditismus je jednou z mnoha poruch pohlavní diferenciaci).

Na čelném místě vyprávění o lékařské mytologii nelze pominout Hippokrata. Původní Hippokratova přísaha se v úvodu odvolává na bohy jako svědky (a tím souvisí s naším tématem), jmenovitě na Apollóna, Asklépia, Hygii a Panakeiu. Proč právě na ně? *Apollón* byl bůh světla, jasu, slunce a života. Svým stříbrným lukem zaháněl nemoci. *Hygieia*, vnučka boha Apollóna a dcera *Asklépiova*, byla řeckou bohýní zdraví. Hygieiu často doprovázel trpaslík *Telesforos* s kuklou na hlavě – symbol uzdravení. *Panakeia*, další uctívaná dcera Asklépiova, byla bohýní osvobozující od všech nemocí.

Letargie, chorobná spavost, netečnost, má své jméno spojeno s řeckou *Léthé*, řeckou zapomněníní v podsvětí. Kollár kdysi navrhol, aby se *Léthé* nazývala česky Zábuda. Kdo se z této řeky napije, zapomene na svůj pozemský život, zbaví se vzpomínek na všechno dobré i zlé na tomto světě. Římskou bohýní rozumu byla *Mensa* a medicíně odkázala pojmy *amentní* a *dementní*. Jsme-li v oblasti psychiatrie, připomeňme si, že bohýně zvaná *Maniá* (Manie) je v mýtech zosobněním zuřivosti a šílenství. Dnes dovede však zachvátit lidi vášnivou zaujatostí nebo nadměrným sebevědomím, vyústujícím někdy až v duševní chorobu. Za *maniaka* je považován člověk, který je bezmezně oddán nějakému cíli a obětuje mu vše. *Mánie* je součástí maniodepresivní poruchy, kdy se střídají období hlubokého smutku, deprese s obdobími zvýšené aktivity, rozjařenosti. Bůh války *Mars* byl provázen Strachem (*Fobos*) a Hrůzou (*Deimos*). Oba tyto bohové byli personifikováni v měsících planety Mars, *Fobos* také v názvu chorobného strachu z něčeho – *fobii*. *Pan*, který připomíná našeho Hejkala, strašil pastevce tak, že propadli velkému strachu, někdy dokonce hromadnému, při němž se začne zmatkovat. Dodnes se tomu říká *panika*. V psychiatrickém názvosloví se uvádí několik typů panické poruchy.

Syny bohýně noci čili *Nykty* (1. pád *Nyx*) byli *Hypnos*, bůh dočasného spánku, a *Thanatos*, bůh spánku věčného, smrti. *Hypnos* vychází se svou matkou každou noc, obchází svět, odnímá lidem starosti a sesílá sny. Pacienti dostávají na noc *hypnotika* a někteří psychiatři dobře ovládají *hypnózu*. *Thanatologie*, nauka o umírání a smrti, se stala významnou oblastí klinické medicíny. Totožný s *Hypnem* je římský *Somnus* (lat. spánek). Pacient chorobně spavý je *somnolentní*. Příbuzným *Hypna* a *Thanáta* byl *Fantassos*, bůh snění, jenž dal jméno *fantazii*.

Mořským bohem byl *Próteus*. Říká se mu bůh tisíce tváří, dovedl se přetvářet ve zvířata, rostliny i přírodní živly. Představuje proměnlivost přírodních dějů. Dal jméno *proteinům*, které se rovněž vyznačují svou složitostí a proměnlivostí. Za kmotra jej může považovat také *mikrob Proteus*.

Prométheus byl v řecké mytologii nejmoudřejší z Titánů. Stvořil z hlíny a vody lidské pokolení a ukradl pro něj na Olympu oheň. To se samozřejmě nelíbilo *Diovi* a *Prométhea* velmi krutě potrestal. Přikoval ho ke skále a orel mu denně vykloval játra, která však *Prométheovi* vždy přes noc znovu narostla. *Prométheus* se tak stal *symbolem regenerace tkání* a „patronem“ regenerační biologie.

Erós (lat. *Amor* nebo *Cupido*) byl bůh lásky, syn Venušin (Afrodítin), nejkrásnější mezi bohy. Měl šípy se zlatými hroty, jimiž zasahoval ty, které chtěl obdarovat šťastnou láskou; šípy s olověnými hroty způsoboval lásku nešťastnou. *Erós* měl práce víc než dost a zasáhl do života téměř každého boha a mnoha lidí, takže *erotika* je v názvoslovné mytologii zastoupena bohatě.

Nymfy se v bájích zabývaly laškováním a škádlením mladíků, byly eroticky založené, odtud název *nymfomanie* pro nadměrný pohlavní pud žen. *Lesbičky* dostaly jméno podle ostrova západního pobřeží Malé Asie Lesbos (Lesbios). Ten byl sídlem básničky Sappfo a jejích společnic, proto je synonymem pro homosexualitu žen, *sapfismus*. *Amazonky* byly mytologický národ bez mužů, složený jen z žen bojovnic a lovkyně. Ženám byl v dětství vypalován pravý prs, aby jim, až dospějí, nepřekážel v napínání luku. Pro dnešek zůstal zachován název *amazonky* – „bezprsé“ (řec. madzos – prs). Pověst o válečnických ženách se vyskytuje u mnoha národů, vzpomeňme jen na naši dívčí válku.

Za boha sňatku a ochránce manželství se považuje *Hymén* a dal jméno panenské bláně. Řecký bůh plodnosti *Priapos* je zobrazován s nadměrně velkým pohlavním údem. S různými ženami měl prý padesát synů. V medicíně jej připomíná metaforický termín *priapismus* (patologické, dlouhotrvající a bolestivé ztopoření pyje bez sexuální žádostivosti).

Existoval prý pastýř dobytka jménem *Syphilus*. Za urážku Apollóna byl potrestán nákazou se vznikem vředů a bolestmi údů. I když nebyl bohem, má dodnes svou nemoc.

Mluvíme-li o *narcismu*, máme na mysli nekritickou samolibost. *Narcismus* odvozuje své pojmenování od *Narkissa* (1. pád *Narkissos*, lat. *Narcissus*). Byl to bůh neobyčejně krásný. Afrodíta způsobila, že se zamiloval sám do sebe, do vlastního obrazu, který spatřil na hladině lesní studánky. Nakláněl se do ní tak dlouho, až tam spadl a utonul. Ovidius v *Proměnách* říká, že jeho tělo se změnilo v květ, který se i dnes jmenuje narcis.

Římané měli bohyni menstruace (*Ména*), dokonce bohyni deflorací. Jmenovala se *Pertunda* (od lat. *pertundere* – prorážet).

Bohaté zastoupení v dramatickém umění má *Oidipús*, jeden z nejtragičtějších hrdinů řeckých mýtů. Byl to nalezenec, přijal ho za vlastního král Polybos a podle oteklých nohou ho nazval *Oidipús* (ve volném překladu „s oteklýma nohama“). V souladu s delfskou věštbou zabil svého otce (aniž věděl, že je jeho otcem), oženil se s vlastní matkou a měl s ní syny. V medicíně označujeme jako *Oidipův komplex* (podvědomý) erotický vztah syna k matce a analogický vztah dcery k otci.

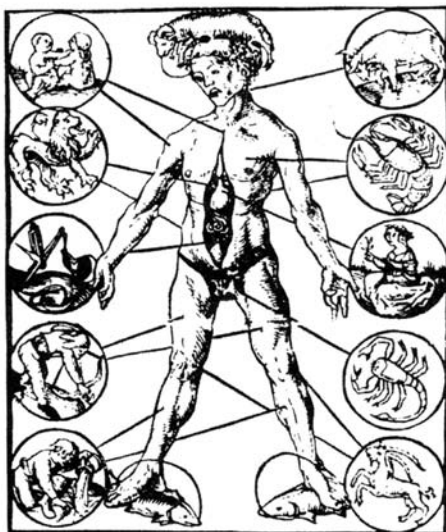
Když Kronos zavraždil svého otce Úrana, z jeho kapek krve se zrodily *Erínye*, v latinské mytologii *Fúrie*. Byly to „hněvné bohyně“. Báli se jich i bohové a snažili se s nimi vyjít po dobrém. Hlavní a nejznámější představitelkou furií byla *Megera*. Nyní tak označujeme zběsilou, zuřivou ženskou. *Fúrie* má u nás výstižné jméno *lítice*.

Medúza byla jedna ze tří obludných Gorgon. V mnoha antických uměleckých dílech je znázorňována s useknutou hlavou a hadovitými vlasy. Jméno medúza dostal mořský láčkovec, který připomíná hlavu medúzy. V medicíně známe tzv. *Medúzinu hlavu* (caput Medusae), kterou připomíná kolaterální žilní oběh na břiše při portální hypertenzi.

Úzký vztah k biologii a medicíně mají chiméry. Mají jméno podle obludy *Chiméry* (řec. Chimaira, lat. Chimaera), dcery stohlavého obra Týfóna. Chiméra byla kombinací lva, kozy a hada a měla několik hlav. Její jméno se přeneslo do současnosti a znamená přelud, mámení, vidinu, utopii. Chiméry se staly také *symbolem transplantací a bádání o histokompatibilitě či imunogenetice*, obdobně jako *kentauroi* (mytologický kmen divokých lidí, napůl mužů, napůl koní) či *sfinga* (bájná bytost s ženskou hlavou, lvím tělem a ptačími křídly).

Horská nymfa *Echó* měla vždy mnoho řečí a přivedla se tím do neštěstí. Jednou totiž úmyslně zdržela dlouhým povídáním bohyni Héro, aby nepřistihla svého manžela na záletech. Héra ji potrestala tím, že Echó nikdy nesměla promluvit jako první a bylo jí povoleno jen opakovat slova pronesená jinými. Žije dnes jako ozvěna a v lékařském názvosloví je zvěčněna při vyšetřování ultrazvukem (např. *echokardiografie*).

Íris byla bohyně duhy a poselkyně bohů. Je po ní pojmenována *duhovka* (a také krásně zbarvený kosatec).

POSTSKRIPTUM

Marie Fleissigová

Drbání

To střeďeční odpoledne jsem měla schůzku s kamarády. Setkáváme se spolu už od prvních porevolučních let, kdy jsme společně – každý pro jiná média – absolvovali tiskové konference různých politických stran. Teď už takové pracovní povinnosti nemáme, povětšinou jsme pouhými novináři v důchodu, těmi, co „spolu mluví“. Ani v nejmenším se však nepodobáme proslulé „Holubí letce“, skupince seniorů, která se s žurnalistickými průkazy prožírá všemožnými akcemi, kde je něco zdarma k máni, a na jejíž účet se žertuje už i v televizních talk-show. My jsme jen takové neznámé a skromné „Beránčí stádečko“. Jeho základ tvoří někdejší spolužáci a kolegové; kooptovali jsme dva bývalé šéfy a máme také hostujícího člena emigranta. Chodíváme do jedné nuselské vinárničky, v placení útraty se střídáme podle abecedy a opozdilce trestáme pokutou, za níž v závěru sezóny povečeříme v nějaké poněkud lepší hospodě.

Chystala jsem se tedy na to pravidelné střeďeční posezení, jenže jsem obdržela pozvánku na přednášku pana profesora Höschla nazvanou „Umění a neurověda“. Téma mě nadchlo, řekla jsem si, že by to bylo něco pro VNR, méně lákavá však pro mne jako nelékaře byla podrobnější anonce, že „bude poukázáno na evoluční význam lidské kultury, která se u hominidů vyvinula jako stabilní strategie chování... souvisí s rozvojem neokortexu (social brain)... význam systému tzv. zrcadlových buněk při zajištění evolučně výhodné schopnosti vcítění se do druhého a predikce jeho chování...“ atd. atd. Obávala jsem se, že bude-li se mluvit takto učeně (nejsem lékař, znovu zdůrazňuji), možná se ztrapním; jako náš urozený ministr zahraničí také občas při nějakém nezáživném projevu usnu – byť s veškerou úctou, jak se to stalo jemu při volbě prezidenta.

Na přednášku jsem nakonec šla, ale ani očka nezamhouřila, protože pan profesor hezky a poutavě mluvil – o tom, že se primáti potřebují navzájem opečovávat a komunikovat tak spolu. Jestliže se vzájemně drbají a šimrají, nečiní to jen proto, aby se zbavili blech, ale proto, že se tímto vzájemným drbáním (anglicky je to grooming), utvrzují o své přízni. Ale pozor - každý ze skupiny prý musí podrbat každého, což je v malé skupince jednoduché. Zato v početnější smečce už to bývá obtížné, protože každý potřebuje také najít obživu, nasytit se a prospat. A tak, když se skupiny hominidů příliš rozrostly, bylo nutno hledat jiný způsob komunikace – hluk, zpěv, řeč. (Víc vám o tom teď nenapíšu, jednak to neumím tak pěkně tlumočit, jednak půjde-li vše podle plánu, naleznete text této přednášky v některé další VNR.)

Teď prozradím už jen něco - pan profesor odhadoval, že skupiny lidí, kteří se alespoň běžně znají – navzájem se zdraví, píšou, volají (pomyslně se drbají) - čítají

tak kolem stovky adres jedinců (to jsou prý jména, které míváme v mobilu nebo v diáři). A ti se také stihnou vzájemně opečovávat – dáš-li mi banán, zítra tě pošmírá, když mi dnes zavoláš, pošlu ti instalátéra.

Protože jsem nejspíš profesionálně deformovaná, zarazila mě ve výkladu číslice sto: to je přece polovina poslanců ve Sněmovně, bez všelijakých přeběhlků je v parlamentě sto vládních a sto opozičních poslanců. Jsou tam tedy dvě tlupy, jejichž členové se o své přízni musí ubezpečit nějakým podrbáním, hozením melounu nebo banánu, uznáním dominantního samce nebo schválením tu radaru, tu vyrovnání s církvemi, jindy přehlídnutím etického prohrěšku.

Uznávám, že takové úvahy nejsou zrovna nejchytřejší, ovšem když už jsem se o tom zmínila, pak musím dodat, že podle mne by v parlamentě na sebe neměli jen cenit zuby a že by bylo prospěšnější, kdyby uvažovali spíš o tom, co je a co není rozumné a potřebné. A že by přitom měli vyslechnout i hlasy odborníků a zkušenosti těch, kterých se jejich rozhodování týká, ať už jde o univerzitní nemocnice nebo cokoli jiného.

Nejen na politiku jsem si v souvislosti s „groomingem“ vzpomněla, ale i na doby, když mě vnuk u televizního večerníčku prosíval, abych ho „drbala na zádičkách“. Začal s tím, když byl ještě hodně malý, intelektuálně možná na úrovni hominidů, ale vydrželo mu to poměrně dlouho, málem až k akčním filmům, dokud potřeboval vědět, že není opuštěný, i když máma právě slouží na pohotovosti. (Popravdě řečeno jeho v tu chvíli důvěřivá blízkost dělala dobře i mně.)

Na konci přednášky měl pan profesor Höschl hezkou poznámku – že vlastně čeština je vtipný jazyk, když takovému nezávaznému popovídání v rodině, v práci nebo v hospodě či na nároží, říká „drbání“, tedy stejně jako tomu opičímu opečovávání, groomingu.

Po přednášce následovaly dotazy z publika, v němž jsem zahlédla i dirigenta Libora Peška a houslistu Václava Hudečka. Přiznávám ale, že jsem celou diskuzi už nevyslechla. Chtěla jsem aspoň na chvilku za kamarády, když jsem vlastně měla potvrzeno, jak důležité jsou takové lidské kontakty. A podrbat si občas s přáteli skutečně potřebuju – a potřebuju to jako prase drbání.

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO: 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 400 kusů

Šéfredaktorka: Mgr. Marie Fleissigová

Tel.: 267 102 105, fax: 267 102 552, e-mail: vnr@lf3.cuni.cz

Grafická úprava a tisk

TIGIS, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte pouze v elektronické podobě e-mailem na adresu
šéfredaktorky jako připojený soubor (ve formátu MSOFFICE-doc, xls).

Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

vita nostra

2008 *revue* 3

Arábie

Keňa

Nemocnice

Neurověda

Politici

Promoce

Samospráva

Srpen

Standardy

VZP

1998: Oslava 650 let UK ve Vladislavském sále

*M. Anděl
K. Barták
V. Hampl
P. Horák
C. Höschl
P. Klener
K. Malý
K. Nešpor
M. Petrušek
B. Svoboda*

VITA NOSTRA REVUE

17. ročník, číslo 3

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 20. 9. 2008

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (šéfredaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

OBSAH

RES PUBLICA

M. Petrušek: Nadechnutí – léta šedesátá	4
Z. Dienstbier: Srpnové události očima bývalého prorektora UK	6
V. Hampl: Srpen 1968 a mladí lidé	7
C. Höschl: Pozor na politiky s nevinou tváří	9
M. Kubr: Politika a klesající soudnost	11
J. Dědeček: Odvolit a navolit	14

ALMA MATER

K. Malý: Cesty k samosprávě českých vysokých škol	16
B. Horyna: In unum vertere? Univerzita dnes	21
P. Fiala: Reformy, politika a poslání univerzit	24
Rektoři žádají změnu rozpočtu	28

QUOD BONUM

B. Svoboda: Quod bonum felix faustum fortunatumque sit	30
Seznam absolventů 3. LF UK k 15. 6. 2008	34
B. Svoboda: Per aspera ad astra	37
Asolventi doktorských studijních programů	38
Školy, jejichž absolventi si nejčastěji našli práci	38

ZDRAVOTNICTVÍ

P. Horák: Postrádám základní úvahu – jak má pojištění fungovat	40
P. Klener: Standardy jsou základ. Měli by na nich pracovat odborníci	46
M. Anděl: Co vlastně vadí akademikům na Julínkově projektu univerzitních nemocnic	50
K. Barták: Nemocnice je golemem a fakulta jeho šémem	51
Modernizace ve Vinohradské nemocnici	53

VĚDA

C. Höschl a F. Španiel: Umění a (neuro)věda	56
K. Nešpor: Jak zlepšit kognitivní funkce u lidí s návykovými nemocemi	66
M. Černá: Zpráva z 28. mezinárodní konference DIOXIN 2008	70
R. Rokyta: Kongres AAPS v Keni	73

TEXT

Assadulah Zharfbin: Zvláštní Saúdská Arábie	78
---	----

POSTSKRIPTUM

M. Fleissigová: Štěstí	98
------------------------------	----

Kresby Hokusaiovy převzaty z knih J. Halasy Bloudění duší (1931) a Roztříštěná duha (1932), nakl. Šolc a Šimáček, Praha

RES PUBLICA

LÉTA ŠEDESÁTÁ
SOUČASNÉ POTÍŽE

Miloslav Petrušek

Nadechnutí – léta šedesátá

Čas tání, který započal v roce 1956, se projevil ve studentském majálesu, jenž se opět po letech konal v poněkud svobodnější či svobodomyšlnější atmosféře. Studenti formulovali své požadavky, nesli satirické transparenty atd., vcelku se majálesu účastnilo více než sto tisíc osob. Studenti tak dali – třeba ve formě študácké recese – společenský důraz tomu, co se jinak odbývalo na stranických schůzích, kde se diskutovalo o Chruščovově „tajném projevu“, který byl tak tajný, že jej znal celý svět – o Stalinově „kultu osobnosti“. Ve studentských řadách se zrodila ona krutá ironie, že v Československu není kultu osobnosti, protože tu žádná osobnost na vedoucím místě není... Byla to hluboká pravda, neboť na jedné straně začínal čas kulturního tání, na druhé straně čas šedivé nudné byrokracie, donášení, fízlování a tiché kolaborace.

A tak nám majálesy – zakazované a studenty nakonec vynucené – maně připomínají Jiráskovu **Filozofskou historii**. ... V roce 1965 se studentský majáles stane branou vedoucí k Pražskému jaru 1968. Majáles vyvolal bouřlivou nevoli u stranických funkcionářů zejména tím, že studenti zvolili za krále majálesu amerického beatníka, básníka, autora slavného **Kvílení, Allena Ginsberga**. ... Nejpodstatnější bylo, že se studentské hnutí na pražských vysokých školách začíná organizovat, začíná si uvědomovat svou intelektuální a koneckonců i politickou odpovědnost za osudy země a za osudy vlastní. Na scénu vstupují studentští vůdci Luboš Holeček, jehož později za nikoliv záhadných okolností srazila a zabilo auto, Jiří Müller a Josef Vavroušek spolu s dalšími. Začínají vycházet studentské časopisy – poprvé (ale i naposledy) v dějinách se studentský tisk stane čtivem nejširší veřejnosti. Časopisy **Student** a **Universita Karlova** tisknou analytické a kritické texty, které hloubkou dokumentace a přesvědčivostí mohou být dodnes vzorem dokonale zvládnuté politické publicistiky.

Popisovat události roku 1968 nemá smysl, jakkoliv role studentů v nich je nesmazatelná a nepominutelná. Alespoň ilustrativně ocitujme stanovisko akčního výboru pražských vysokoškoláků, kteří ještě 17. listopadu 1968 vyzvali k okupační stávce na vysokých školách: *Poprvé po dvaceti letech vystupujeme my, vysokoškolští studenti, ve společné politické akci jako společenská síla, se kterou je třeba počítat a která je součástí dnešní politické reality. Tato akce má prokázat naše odhodlání a schopnost účastnit se politického života. Vysokoškolští studenti se rozhodli vstoupit dne 18. listopadu do okupační stávky na podporu deseti požadavků. Budeme-li přesvědčeni, že činy naší vlády a vedení KSČ nesměřují k uvedenému cíli, vystoupíme znovu.*

Jistě, bylo to politická pohružka, ale jak jinak lze vnútit jakékoliv (nejen oslabené totalitní) moci požadavky, jejichž splnění pokládá ta či ona skupina za **conditio sine**

qua non své důstojné existence? Má smysl připomenout, o jaké požadavky tehdy šlo – vyjímáme ty, které jsou i z dnešního hlediska mladým lidem srozumitelné (málokomu máloco poví požadavek, aby základem politiky byl Akční program KSČ): obnovení informačního proudu mezi občany a politickou mocí, zavedení cenzury je dočasné a bude zrušeno nejpozději za půl roku, nesmí být dotčena shromažďovací svoboda, bude zaručena svoboda vědeckého bádání a literárního a kulturního projevu, bude zaručena osobní a právní jistota občanů, ti, kteří ztratili důvěru, odejdou ze svých funkcí, bude zaručena svoboda výjezdu za hranice...

Jak vzdálené se z dnešní perspektivy tyto požadavky zdají a jak daleko k jejich splnění měla generace vysokoškoláků 60. let a následného dvacetiletí...

Je zbytečné vést spor, jehož řešení připomíná kvadraturu kruhu – zda totiž idea **socialismu s lidskou tváří** byla jedinou realistickou variantou v dané konstelaci vnitropolitických sil i mezinárodních vztahů, nebo zda šlo o sebeklam, jemuž podlehli zejména tzv. reformní komunisté, kteří na tento svůj – připuštěme – mylný předpoklad dopltili velmi tvrdě. Daleko zajímavější jsou svědectví archivů, které naplno promluvily v roce 1990. V zápisu z tajného zasedání ideologické komise ÚV KSČ z června 1970, tedy z doby, kdy strana má již otěže moci znovu pevně v rukou, arcíže jen díky přispění „bratrské vojenské pomoci“, čteme: *Oblast školství, zejména vysokých škol v Praze, patřila v letech 1968-69 mezi nejvíce zasažené vlivy revizionismu, antisocialistickou demagogií a protisovětskou hysterií... Velmi silně byla zasažena pravicovým oportunistem oblast vědy. Zejména to platilo pro vědy společenské – společenskovední pracoviště ČSAV a na vysokých školách, která se rozhodující měrou podílela na ideologické ofenzivě pravicově oportunistických sil v letech 1968-69, na vypracování strategie a taktiky. Můžeme říci, že se stala jakýmsi mozgovým trustem druhého centra ve straně. Ve společenských vědách, ale i ve vědách přírodních se vytvořily mocné klany, které suverénně rozhodovaly nejen o tom, co je „vědecké“ a co „nevědecké“, ale měly i hlavní slovo při udělování vědeckých hodností, vypracovávaly ediční plány atd.*

Toto usnesení psané známým „dřevěným jazykem“, jak říkají Francouzi, nebo jazykem ptydepe, jak to označil kdysi Václav Havel, má ovšem nespornou pravdu v tom, že v onom kratinkém období 1967-69 se stav věcí na vysokých školách a v Akademii věd znormalizoval v tom smyslu, že se přestaly udělovat vědecké hodnosti za nesmyslné ideologické bláboly, že do přírodních věd přestala intervenovat jediná vědecká ideologie dialektického materialismu, že ediční plány nakladatelství konečně zahrnovaly i práce západních filozofů, sociologů, ba i teologů (Fromm, Marcuse, Mills, Riesman, Barth, ba vyšla i Masarykova Česká otázka, z pera profesora Machovce ideologicky nezatížený životopis Masarykův atd.). Právě v tomto ohledu a z tohoto hlediska je zvrát provedený důsledně v roce 1970 pravou duchovní perverzí, zvráceností zaštitěnou ovšem jen osobami málo věrohodnými a kvalifikovanými... Partajní ideologové charakterizovali stav věcí takto: *Vědomí*

*tvůrčí inteligence je dosud silně ovlivněno vývojem uplynulých let. Existuje značná desorientace, mnoho falešných kolegiálních ohledů, falešné morálky atd. Pod rouškou mravní ctihodnosti začaly čistky na vysokých školách, jejichž cílem nebylo jen „prověřit“ a „utužit“, ale především – rozdělit. Klasické **divide et impera**, rozděl a panuj, sehrálo svou nezanedbatelnou roli: lidé se začali bát a dokonce se začali stranit svých postižených kolegů atd., leč o tom byly napsány romány i divadelní hry, analytické texty a vydány dokumenty.*

Miloslav Petrušek: ...ať je stůl k pohoštění prostřený. Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, Praha 2008

Zdeněk Dienstbier

Srpnové události očima bývalého prorektora UK

Od roku 1960 jsem působil jako proděkan pro vědu a výzkum a v roce 1964 jsem se stal prorektorem a dostal jsem na starost vědeckou práci. Měl jsem velké štěstí, že mi pomohli orientovat se lidé jako profesor Pavel Levit, jeden z autorů první ústavy, který v tomto období už byl jednoznačně na platformě myšlenkového hnutí, které vyvrcholilo Pražským jarem, a profesor Eduard Goldstücker, který se ovšem aktivít na univerzitě účastnil podstatně méně, neboť byl činný v dalších organizacích, např. ve Svazu spisovatelů. I ostatní proreктоři - Zachoval, Seifert, Houštek – každý podle svého rezortu, byli vtaženi do nadšeného reformního dění. Dodnes si pamatuji na přijetí v roce 1964 u tehdejšího rektora Jaroslava Procházky, profesora dějin KSSS, bývalého náčelníka generálního štábu Svobodovy armády, podíval se na mne, chvíli mlčel a pak mi udělil radu: „Víš, musíš si zvyknout, že budeš sedět na těch estrádách a nesmíš tam usnout.“

Pak ovšem přišel nový rektor, neurolog profesor Oldřich Starý, a rok 1968 s obrovskou dynamikou. V čele univerzitního reformního hnutí stanuli proreктоři Levit a Goldstücker. Tou dobou jsem byl na vrcholu kariéry, podařilo se mi vybudovat Ústav biofyziky a nukleární medicíny, který se stal pracovištěm s mezinárodní prestiží, přesto jsem odložil problémy pracoviště a věnoval se plně univerzitnímu dění. Velmi pozitivní roli sehrál i kvestor dr. Josef Martin Polák, který obstarával vazby mezi ministerstvem a politickými orgány. Na univerzitě se začala vytvářet celá řada speciálních komisí, které zasedaly dnem a nocí a připravovaly se podklady pro zákon. Tehdy se říkalo, že na univerzitě zůstala čtyři procenta komunistů, kteří nebyli ochotni přijmout myšlenku autonomie univerzity, svobody bádání a svobody osobního projevu. Hlavní přípravnou práci vedle prorektorů dělali děkani.

Pak došlo k oné dramatické noci. Já jsem ji prožil na Kladenské, kde bydlím. V noci mne vzbudil kravál přistávajících letadel a ráno, když jsem šel pěšky do práce, jsem se díval smutně, jak se po Leninově třídě valí tanky. Navštívil jsem ústav i rektorát, všude se očekávalo zatýkání. Univerzita patřila k centru „kontrarevoluce“ a o jejím vedení se vědělo. Nepatřil jsem sice k vedoucím univerzitním reformátorům, ale z historie jsem věděl, co umí represivní moc. Karolinum bylo obsazeno sovětskými vojáky až do 30. srpna. První zasedání kolegia rektora se konalo hned 2. září, kdy jsme se také od kvestora dozvěděli rozsah škod. Na univerzitě se konalo pár porad, které byly víceméně uzavřeny tak, že je nutné vyčkat na další vývoj. Naštěstí se tenkrát nezavíralo. Našel se ovšem dostatek přeběhlíků v řadách konzervativních členů KSČ i nestraníků.

První reakce na upálení Jana Palacha byla hrozná. Pro univerzitu vznikla nová situace, jak se k tomu postavit a co dál. Všichni jsme se shodli, že je potřeba připravit důstojný a demonstrační pohřeb, který by měl mít všechny atributy akce posvěcené i vedoucími místy. Univerzita získala souhlas pražské policie a prezidentské kanceláře. Byl to manifest, který začal vystavením rakve na nádvoří, čestnou stráží, kde se střídali prorektorů, děkani, následoval pohřeb, na kterém se sešla celá Praha. Profesor Charvát, který byl později zvolen legálně rektorem univerzity, ale pak nebyl potvrzen novým ministrem Hrbkem, byl vybrán jako řečník.

Pro mne ovšem pohřbem přišla nová fáze, začali jsme se obávat o budoucnost univerzity a pracovišť, poučení maďarskými událostmi, a navíc nová, dosazená garnitura o sobě dala poprvé vědět, nutila ke kolaboraci. Jelikož se mi v roce 1969 chýlilo prorektorské období ke konci a nový ministr školství prof. Hrbek nevěstil nic dobrého, požádal jsem písemně o předčasné uvolnění z funkce. Bylo mě vyhověno.

iForum.cuni.cz. Kráceno

Václav Hampel

Srpen 1968 a mladí lidé

Řekne-li se srpen 1968, myslím, že se každému z nás vybaví zejména násilné potlačení původně zakřiknuté, ale čím dál směleji se rozvíjejících svobod a všudypřítomné tanky a letadla. Stroje, které uzavřely Prahu nejen fyzicky, ale především duchovně, neboť začaly přestřihávat všechny důležité kanály, kterými si lidé vyměňovali informace a sdíleli své myšlenky.

Ještě horší bylo, že s tou tupou masou železa a mocenské arogance za zády následně pokračovali v umlčování a trestání svobodných názorů naši vlastní lidé. Co se však zcela umlčet nedalo, byl hlas, kterým mluví zejména mladí lidé a který bych nyní

rád zmínil. Už jen proto, že právě pro něj si zaslouží mladí lidé naši úctu.

Tento hlas bývá mnohdy interpretován jako odpor vůči všemu, co je nám starším svaté, ale zkusme se na něj podívat pozorněji. Nezaslechneme v tomto samozřejmě mnohdy nezralém či místy falešném hlase čisté a jasné tóny? Tóny mající různou barvu a sílu, je jim však společný jeden rys – odvaha zpívat.

Odvaha postavit se vůči všemu, co je brzdí nebo dokonce dusí.

Odvaha, která nám starším se svázanýma rukama často chybí.

Odvaha v případě, kdy jsou ohroženy ty nezákladnější hodnoty, vyslechnout tento hlas až do krajnosti...

Myslím, že Jan Palach, Jan Zajíc, studenti v letech 1939, 1948 a 1989 a mnozí další nám dostatečně ukázali, jak umí být tento hlas silný. Važme si tedy tohoto daru mladých a usměřňujme jejich hlas ne roubíkem přes ústa, ale raději tím, že jim dáme do ruky ladičku.

Mladá fronta DNES 23. 8. 2008

Uprostřed politiky, uprostřed stran nechť se neoslábí starý a slavný pojem člověk... Nechť kulturní lidé se horlivě zúčastní politiky, ... nechť vstoupí do strany, která se jim zlíbí. Pod podmínkou: že nebudou ochotni přijímat nižší úroveň mravní, citovou a rozumovou, než je jejich, že se ve stranách budou cítit jako vyslanci obecného, vřelého lidství, ... že nebudou jen odříkávat úkoly dané jim politickým sekretářem...

Ferdinand Peroutka (1895-1978)

Pozor na politiky s nevinnou tváří

S psychiatrem Cyrilem Höschlem o podivných hrách poslanců ODS Jana Moravy a Vlastimila Tlustého

Co dovedlo poslance ODS Tlustého k tomu, že šel líčit pasti na své kolegy, a proto se nafotil s cizí slečnou ve vířivce? A proč poslanec Morava plakal, když prasklo, že sbíral kompromitující informace na ostatní politiky? Zde je pohled renomovaného psychiatra Cyrila Höschla.

Překvapilo vás něco na chování poslance Moravy, který se po odhalení zhroutil?

Ne, vůbec mě to nepřekvapilo. Bylo to očekávatelné.

Ale i mezi politiky jsou lidé, kteří dokážou vybruslit z každého maléru...

Ano, to jsou ale jiné typy. Víceméně asertivní, otrlé, agresivní. Jako například vicepremiér Čunek, který ustál ledasjakou nepřízeň a zatím bez ztráty kytičky. Nemyslím, že je agresivní, ale asertivní a otrlý jistě ano. Pak máte typy, které trochu klamou obličejem. To jsou takové ty babyface, kojenecké vizáže...

Třeba Stanislav Gross?

Ano. A do určité míry právě i poslanec Morava. Tito lidé klamou tím nevinným obličejem, který může částečně odrážet určité osobnostní rysy. Nejnebezpečnější kombinace je zločinec s nevinným dětským obličejem. Protože když má někdo oči blízko u sebe, srostlé obočí, nízké čelo a uši jako plácačky, takže se ho bojíte v noci potkat v parku, to je houby zločinec. Tomu se každý vyhne.

Přemýšlím, jestli takového člověka v politice nemáme.

No, nemáme, protože ten nemůže být nikdy zvolen. Vinou svého vzezření neuspěje. A to nejen ve volbách, ale ani mu nepůjčíte peníze. Kdežto podvodníkům, kteří budí soucit a mají mimikry, nalétnete snadno. I politikům s tím dětským obličejem se často věří, vyvolávají soucit. U žen je to přímo spouštěč pečovatelského chování.

Co jsme se vůbec podle vás díky případu Morava-Tlustý dozvěděli o české politice?

Jednu hodně důležitou věc, která relativizuje individuální vinu obou pánů. Jde o to, že s politikou a zejména se stavem parlamentní demokracie na konci 20. a začátkem 21. století se cosi stalo. Souvisí to s tím, co skutečně trefně označil prezident Klaus jako ideové vyprázdnění. Zdá se, jako by se vytratil hlavní důvod, proč se politika dělá, a byl nahrazen pouze prostředky, jak udržet moc, udržet se ve hře a získat peníze – zakázky, nepotismus, korupce.

Kam až to podle vás povede?

Bohužel stoupá nebezpečí, že se politika od praktického života opět natolik vzdálí, že to zejména za okolností určitého ekonomického úpadku, který vzhledem k energetické krizi není vyloučen, vytvoří extrémně výživnou půdu pro nástup nějaké další totality.

Nepřispívá k tomu vyprázdnění i ten neustálý boj vlády a opozice o každý hlas? Prostě všichni chtějí urvat tu křehkou většinu na svou stranu a zdá se, že někdy s použitím všech prostředků.

To k tomu nepochybně přispívá, i když asi ne nějak zásadně. Tady se stalo cosi mnohem podstatnějšího: vymizely hlavní ideové nosiče dvou proudů, jeden reprezentoval levice a sociální přístup, druhý reprezentoval pravici a individuální přístup.

Vám tedy v politice chybějí protipóly Miloše Zemana a Václava Klause.

No, rozhodně mi nechybí opoziční smlouva! Spíš jde o nějaké kyvadlo, které se kýve z jedné strany na druhou. To je jeden z modelů, kdy parlamentní demokracie skutečně dobře funguje. Bylo to dlouhá léta v Anglii nebo v Americe, kde se bez všech možných zbytečných koaličních ad hoc seskupení a šarvátek či operetních vlád jako v Itálii obejdou. Ty dva proudy vám stačí, aby ten jeden hlídal ten druhý. Dřív jsem si to nemyslel, ale postupně jsem k tomu názoru dospěl.

Máte za to, že se rozdíl mezi ODS a ČSSD, těmi dvěma hlavními proudy, stírají?

Jak se vytratily myšlenkové nosníky těch dvou proudů, jak se sblížily v onom pragmatismu, tak už se nedefinují kolem programu a kolem myšlenky. Definují se propojeností různých politických a sociálních vazeb a jánabráchismů a ad hoc spolků a mafií. Tam už nejde o politiku. Teď už nikdo nesleduje program tržního hospodářství versus program kolektivního vlastnictví výrobních prostředků. Dnes každý sleduje, co kdo dá komu za nákup tohohle, ten koupí tryskáče a ten prodá tamhle letiště. A jestli je to Petr nebo Pavel, socialista nebo pravičák? O to už nejde. A to prostého voliče mate.

Může v tom smyslu kauza Tlustý-Morava něco změnit? Je vůbec podle vás dobře, že vyplula na povrch?

To je velmi dobře! Ta kauza byla nutná k tomu, aby se to ventilovalo. Aby se řeklo, že král je nahý. Aby se otevřela příležitost k nějaké obrodě, sebereflexi, do určité míry k očistě politiky.

Jiří Kubík

Mladá fronta DNES, výňatky z rozhovoru 13. září 2008

Milan Kubr

Politika a klesající soudnost

Ve sféře politiky se stále častěji setkáváme se situacemi, které člověk neposkvrněný politikou svým selským rozumem nechápe. Příkladem je celá čunkviada, se vším všudy, co k ní patří. Vážení a vůbec ne hloupí politici najednou začnou s vážnou tváří prohlašovat nehoráznosti, o nichž vědí předem, že je nikdo nemůže spolknout. Je jim to však už jedno, nebo je jakási skrytá síla nutí jednat proti zdravému rozumu.

Vysvětlení je prosté – v politice platí zákon klesající míry soudnosti, který zní: „*Čím déle člověk pobývá v politice a čím je v ní úspěšnější, tím nižší je jeho soudnost*“. Je to zákon společensko-politický, nikoli přírodní. Týká se člověka jako politika, nikoli jako pouhého živočicha nebo obyčejného občana. Ani středověké morové rány nevyhubily všechno obyvatelstvo, proto ani pokles soudnosti nepostihuje všechny politiky stejně hluboce a stejně rychle. Může se stát, že výjimečný jedinec bude ztratit soudnosti odolávat podstatně déle než jiní politici a dokonce se mu podaří opustit politiku dříve, než se jeho soudnost přiblíží nule. Naproti tomu jiný politik může veškerou svou soudnost ztratit ve chvíli, kdy se dostane k funkci.

Variant a odchylek bývá mnoho, vcelku se však **zákon klesající míry soudnosti prosadí vždy a všude, dříve nebo později. Působení tohoto zákona se s jistotou vyhne jen takový politik, jemuž se soudnost podařilo ztratit už před vstupem do politiky.**

Pro uklidnění českých politiků připomeňme hned na začátku, že dramatický pokles soudnosti postihuje i politické velikány a může k němu dojít kdekoli na světě. Francouzský prezident Charles de Gaulle ohromil všechny tím, že v květnových lidových nepokojích slavného roku 1968 náhle zmizel a odletěl tajně (i s manželkou) vojenskou helikoptérou ke svému příteli generálu Massuovi, veliteli francouzské okupační posádky v Německu. O svém odletu neřekl ani ministerskému předsedovi! Druhý den se de Gaulle sice vrátil a začal obnovovat pořádek, nikdo mu však už nevěřil, že nešlo o útěk dezorientovaného přestárlého státníka, a to z vlastní země a v době míru. Byl to začátek jeho politického konce.

Konkrétních projevů klesající míry soudnosti je bezpočet a v praxi jsou často promíchány s naprosto zdravými a správnými soudy. To činí jejich rozpoznání nesnadným zejména pro obyčejného občana, který ke svým politickým představitelům dosud vzhlíží s důvěrou nebo dokonce s jakousi úctou. Proto se snadno stane, že pomýlený občan přijme za svůj názor, který slyšel od oblíbeného politika, aniž by si byl vědom jeho naivnosti či dokonce absurdnosti. Již velký Machiavelli napsal „*Jaký pán, takový lid. Lidé vždy a všude vzhlížejí nahoru a odtamtud si berou vzor*.“

Politik ztrácející soudnost samozřejmě někdy tuší, že začíná mít na veřejnost neblahý vliv, že se mu lidi začínají posmívat a dokonce se za něj stydí, není však

už schopen své chování změnit. George W. Bush bude zřejmě tvrdit až do smrti, že napadnout Irák bylo odůvodněné a správné, ačkoli ve světě převládá názor, že to byl tragický omyl, jemuž bylo možné se vyhnout.

Doprovodným rysem vytrácející se soudnosti bývá přitom obviňování osobností zastávajících protichůdné názory. V této technice našel zalíbení např. Václav Klaus, který velice rád ukazuje prstem na nepřátele svobody, demokracie a liberalismu napravo i nalevo. Například bývalý americký viceprezident Al Gore je „nenormální“. Nositel Nobelovy ceny a bývalý viceprezident Světové banky ekonom Joseph Stiglitz by měl „vrátit profesuru“ mimo jiné proto, že si dovolil kritické poznámky o české cestě privatizace..

Ač se to někomu může zdát paradoxní, velký úspěch v politické kariéře ztrátu soudnosti urychluje. Čím rychleji se politik dostane nahoru, tím snáze přijde o politickou soudnost i o prachobyčejný „common sense“ čili selský rozum. Nicolas Sarkozy pobouřil francouzskou veřejnost chvástáním, že „vládnout není vlastně nic tak obtížného“. Silvio Berlusconi se pasoval na spasitele Itálie, ač jeho dřívější vlády dopadly dvakrát zcela neúspěšně a on sám musel čelit jedenácti žalobám za nedovolené obchodní praktiky.

Je také dobré vědět, že klesající míra politické soudnosti je prudce nakažlivá. Bleskovou rychlostí se šíří uvnitř partají, mezi aparátníky a poradci, v prezidentských a vládních kancelářích, v koaliciích a v jiných seskupeních, kde se autoritativní vliv špičkových politiků uplatňuje zvláště razantně a bez zábran. Její akutní formou se může z neopatrnosti nakazit i politik mladičků a perspektivní, což se např. před časem přihodilo nebohému Stanislavu Grossovi, který o post premiéra přišel rychleji, než ho získal.

Dá se tedy proti ztrátě soudnosti něco opravdu účinného podnikat? Jednoduchou a nejlevnější léčbou je odjakživa odchod z politiky, léčbě odchodem se však politici obratně vyhýbají a její uplatnění v širokém měřítku stejně nepřichází v úvahu, protože by se tak zlikvidovala větší část politických elit. A to si ani tak vyspělý národ jako náš nemůže dovolit.

Někteří odborníci doporučují automedikaci – politik se prý má zamýšlet nad hlubokým smyslem své práce, přehodnocovat své postoje, naslouchat kritikům, být v úzkém styku s lidem, zajímat se o názory druhých, být tolerantní, potlačovat své nízké pudy a stále se učit. To vše je velice hezké, avšak těžko proveditelné. Politik ve vysoké politice na to zpravidla už nemá čas ani vůli a, co je podstatnější, postupující ztráta soudnosti ničí též schopnost autoreflexe, autoléčby a autoregulace.

Zbývá tedy otázka, zda by se politikům dalo nějak pomoci zvenčí. Nikdo nemůže přece být lhostejný k tomu, že jeho oblíbení politici trpí klesající soudností, nebo dokonce mít z takových degenerativních změn škodolibou radost. Požadovat vyšší vzdělanost politiků nemá cenu, zkušenosti ukazují, že poklesu soudnosti nezabrá-

ní ani doktoráty z nejlepších univerzit. Pokud jde o doktoráty honoris causa, je známo, že jejich snadné získávání pokles soudnosti u politických špiček dokonce urychluje.

Nutit politiky k odchodu je vhodné jen v extrémních, již naprosto neudržitelných situacích. Ty se však těžko definují, protože v politice toho projde hodně. Jediné, co tedy má cenu, je trpělivě, avšak důsledně politikům oponovat a vystupovat nikoli proti všem, nýbrž proti těm projevům pokleslé soudnosti, které již překročily únosnou míru nebo se takovému překročení blíží. Takových vystoupení na obranu politické soudnosti musí být hodně, jinak je politici nezaznamenají nebo nad nimi jen pokrčí rameny. Jejich forma musí být vlídná a neideologická, aby je politici s klesající mírou soudnosti nemohli rázně odvrhnout jako „nepřátelskou mediální kampaň“, „špinavé praktiky opozice“, „snahy o návrat k totalitě“, „levicový nebo pravicový extremismus“ nebo „útok na samé základy demokracie“.

Čtenář může ovšem namítnout, že určitým poklesem soudnosti trpíme s přibývajícím věkem a bez ohledu na životní zkušenosti vlastně všichni, ať jsme v politice, v podnikání, v domácnosti nebo v důchodu. Vždyť i mnoho známých manažerů muselo být nakonec odejito, aby se kvůli jejich deformované soudnosti jejich firmy úplně nepoložily. Vždyť se i přední světové banky musí loučit s četnými špičkovými manažery, jejichž nezřízená chamtivost a ztráta soudnosti přivedly tyto banky na pokraj úpadku.

Taková námitka nebude nerozumná, lze však dokázat, že zde jsou určité rozdíly. Ano, soudnost ztrácíme všichni (autora této stati nevyjímaje), ale ne tak rychle a tak snadno jako politici. A soukromník, který přišel o soudnost, není zpravidla tak velkým společenským rizikem jako soudnosti již zbavený, avšak energií stále překypující veřejný činitel.

Aktualne.cz, 24. 4. 2008

Jiří Dědeček

Odvolit a navolit

Odvolit...

Někdy koncem sedmdesátých let se v naší vlasti také konaly jedny volby, o kterých se říkalo, že je to jedno. Zúčastnil jsem se jich výměnou za razítko na výjezdni doložku – řekli mi to na MNV Klánovice celkem jasně: Nejdřív si, soudruhu, odvolte, pak můžete žádat o potvrzení! Bylo mi tenkrát líto nechat propadnout devizový příslib čítající celých 168 dolarů na 14 dní, tak jsem si řekl, že k těm volbám zajdu.

Asi pět soudruhů a soudružek sedělo kolem stolu a mile se na mě usmívali. Když jsem však s hlasovacími lístky poodešel za plentu, úsměvy pohasly. Viděl jsem to, protože plenta byla stejná jako latrina na vojně, člověku koukaly nohy od kolen dolů, ramena i hlava. Ale stejně jsem za ni s bušícím srdcem vstoupil a škrtal a škrtal. Ještě jsem zdaleka nebyl hotov, když mě jedna ze zachmuřených soudružských tváří oslovila: „Tohle jsme si, soudruhu, nedomluvili!“

Byla to pravda, nedomluvili jsme si nic. Byl jsem sice kvůli své první cestě do kapitalismu připraven k různým kompromisům, jenže to oni našťástí nevěděli, a tak ode mne žádné další nikdo nevyžadoval. Chtěli jen účast, já jsem se podvolil a dobrovolně odvolil. Příslib mi nepropadl a já jsem v sedmadvaceti poprvé viděl svět.

Navolit...

Míval jsem za totality oddaného příznivce, který si všechna vystoupení nahrával na kazetách a k mé slávě pak pouštěl přátelům a příbuzným. Byl to úžasně milý kluk, pravý opak svého hřmotného otce, vášnivého vinaře a významného jihomoravského straníka. Tata myslím těžce nesl synovu vášeň pro pokleslý folk, ale držel se, klíčky od sklípku půjčoval. Jen jednou k ránu neodolal a pod záminkou, že za námi musí pořádně zamknout, přišel a mluvil synovi do duše:

„Co ty pořád tento folk, to ťa neuživí, kariéru nerobíš, tož podívej sa na své spolužáky – každý už je v tom SSM, aj funkce už dělají, a ty...!“

„Ale tato, vždyť su taky členem...“

„Členem, členem! To ti bude málo, až budeš hledat zaměstnání na úrovni! Co tam v té škole, proč ty nemožeš byť aspoň předseda svazu? Já u nás v podniku už desátý rok vedu partaj, a můj kluk toto...“

„Tato, ale předseda to není jen tak, přece... to by ňa museli vybrat...!“

„Ále, vybrat, vybrat... tož kývni a já ťa nechám navolit!“

Odvolit a navolit nejsou pěkná slovesa, předpony z nich dělají výrazy pro zbytečnost, formalitu nebo dokonce pro předem dohodnutou hru. Tenkrát stejně jako dnes.

Jiří Dědeček: Bát se a krást. Galén, Praha, 2008

ALMA MATER

UNIVERZITY VČERA,
DNES A ZÍTRA?

Karel Malý

Cesty k samosprávě českých vysokých škol

Výtah z přednášky emeritního rektora UK na konferenci „Historie, současný stav a perspektivy univerzit. Úsvit, nebo soumrak akademické samosprávy“ (viz VNR 2008/2)

Proces přeměny českých a slovenských vysokých škol po pádu komunismu představuje mimořádnou událost. Pozoruhodná na něm není jen jeho rychlost, jeho promyšlenost, ale i demokratičnost, že zapojil do rozhodování nejen učitele, ale i studenty. A také že probíhal ve velmi věcné a klidné atmosféře, v otevřené diskuzi a dialogu.

Myslím, že návraty k minulosti jsou aktuální hned z několika důvodů: ministerstvo ohlásilo, že začne přípravu nového vysokoškolského zákona a návrh tzv. Bílé knihy zpochybnil současnou podobu vysokoškolské samosprávy a způsoby jejich vytváření. Uvážíme-li pak rychlost, s jakou se střídají ministři školství a tedy i jejich představy, nemohou nás tyto skutečnosti nechat lhostejnými. Všichni si jistě uvědomujeme, že právní předpis může podstatnou měrou ovlivnit vývoj společnosti, ale nemusí to být vždy jen v pozitivním slova smyslu. A platí také ještě jedno pravidlo ověřené historickou zkušeností, že totiž jen takový záměr zákona splní svůj účel, bude-li přijat komunitou, které je určen, jinými slovy žádný zákon, který by snad státní moc vnutila vysokým školám, nebude legitimní, pokud se akademická obec s ním neztotožní.

Právní úprava, kterou přinesl poslední z vysokoškolských zákonů v komunistickém Československu, **zákon č. 39/1980 Sb., byl pokračováním politiky, kterou na vysokých školách v Československu zahájila KSČ po roce 1948.** Zákon se hlásil k otevřenému diktátu komunistické strany, k vládnoucí a povinné ideologii marxismu-leninismu, k povinnosti přizpůsobit „obsah i výchovně-vzdělávací proces, jejich organizaci a systém řízení... potřebám budování rozvinuté socialistické společnosti“.

Rozhodující úlohu při řízení vysokých škol mělo podle tohoto zákona ministerstvo školství, které je mělo řídit v souladu s „...s politikou ČSSR“. Ministrovi náleželo právo stanovit zásady rozvoje vysokých škol, stanovit jim základní úkoly, organizaci, včetně učebních a edičních plánů, spolupráci s praxí, právo řídit kádrovou a personální práci, organizovat styk se zahraničními partnery, stanovit úkoly vysokých škol vyplývající ze státních hospodářských plánů a kontrolovat jejich „veškerou činnost“.

Přestože v zákoně navenek zůstaly zachovány tradiční akademické funkce rektorů a děkanů, jejich jmenování bylo u rektorů vyhrazeno na návrh vlády prezidentovi a jmenování děkanů pak ministromi školství. To se týkalo i prorektorů. Dokonce i počet proděkanů byl závislý na vůli ministra. Ministrovi také náleželo právo vydávat

statuty vysokých škol. Pracovní poměry profesorů a docentů závisely na rozhodnutí rektora, a to po předběžném souhlasu ministra, přičemž ministr mohl rozhodovat o pracovních poměrech profesorů a docentů dokonce i bez souhlasu rektora. Byl to také ministr, který stanovil pro jednotlivé vysoké školy počet učitelů.

Učitelé měli svá práva a povinnosti obsaženy v paragrafu, který stanovil jejich povinnost „...*připravovat studenty na základě vědeckého světového názoru v souladu s nejnovějšími poznatky vědy a techniky a s potřebami budování rozvinuté socialistické společnosti*“, přičemž jim bylo uloženo „...*aktivně se účastnit života socialistické společnosti*“.

Studenti se mohli účastnit „činnosti a řízení vysoké školy“ výlučně prostřednictvím „Socialistického svazu mládeže“, tedy organizace přímo řízené KSC, a to zejména k upevňování studijní kázně.

Rozhodující úloha nepříslušela orgánům a funkcionářům vysokých škol, ale komunistickým organizacím, bez jejichž výslovného souhlasu se nemohlo na školách nic stát – od jmenovacího řízení, přes rozhodování o publikační činnosti učitelů až po zahraniční cesty a nákup odborné literatury, pro kterou ostatně existovaly seznamy prohibit. Jestliže přesto na vysokých školách existoval vědecký život, byl to výsledek neokázalé rezistence, toho, že pod oficiální slupkou ideologie existoval neoficiální dialog vědecké komunity na katedrách a institutech.

Mluvím o těchto věcech podrobně proto, že jen tak lze pochopit co přinesla vysokým školám **sametová revoluce**.

Hned v prvních dnech po 17. listopadu 1989 se na vysokých školách vytvářely spontánně výbory Občanského fóra, které vyzvaly k odstoupení zkompromitované rektory a děkany, zorganizovaly první svobodné volby rektorů, prorektorů a děkanů, vytvořily akademické senáty s početným zastoupením studentů. Postupně docházelo k rušení Ústavů marxismu–leninismu, na fakulty se vraceli učitelé i studenti, kteří je v minulosti pro své politické názory museli opustit.

Ustavila se Rada vysokých škol jako jakýsi vysokoškolský parlament, vznikla i Konference rektorů, sdružující všechny české i slovenské rektory vysokých škol. Obě instituce se staly uznávanými partnery ministerstva školství, jejich mínění a názory byly respektovány i v parlamentě a ve vládě.

Nový vysokoškolský zákon byl pak přijat po horečné práci celé, tehdy ještě československé akademické obce dne 4. května 1990 pod číslem 172 Sb.

Zdůrazňoval, že vysoké školy „... *jsou samosprávné*“... a o „*organizaci a činnosti... rozhodují v souladu se zákonem a v jeho mezích orgány akademické samosprávy*“. Zákon široce zakotvoval akademická práva a svobody, tj. svobodu vědeckého bádání a zveřejňování jeho výsledků, svobodu umělecké tvorby, právo vyučovat a učit se, právo volit akademické samosprávné orgány, právo na různé filozofické názory a náboženská vyznání a právo je šířit, právo používat akademické insignie a odznaky a konat akademické obřady. Zákon rovněž zakotvil nedotknutelnost akademické

půdy vysokých škol a zakázal na akademické půdě vytváření organizací politických stran a hnutí.

Zákon tak dal vysokým školám rozsáhlou autonomii a samosprávu a omezil dohled státu nad vysokými školami v míře zatím u nás nebývalé. Svěřil řízení vysokých škol jejich samosprávným orgánům, tj. akademickému senátu, vědeckým radám, rektorovi a prorektorům a na fakultách akademickému senátu fakult, vědeckým radám, děkanům a proděkanům. Akademický senát vysoké školy měl kromě jiného právo zřizovat, slučovat, rozdělovat a zrušovat fakulty, schvalovat statut vysoké školy, navrhnout kandidáta na rektora z profesorů a docentů a navrhnout jeho odvolání. Měl právo vyslovit souhlas s návrhem rektora na jmenování prorektorů, rozhodoval o rektorově návrhu na rozdělení finančních prostředků školy a schvaloval statuty fakult. Schvaloval také rektorův návrh na jmenování členů vědecké rady vysoké školy.

Ministerstvu školství v podstatě zbylo jen právo rozdělovat parlamentem přidělené finanční prostředky a kontrolovat jejich využití, registrovat statuty vysokých škol, kontrolovat úroveň vysokých škol, až po odejmutí práva habilitovat docenty a konat řízení ke jmenování profesory a konat státní a rigorózní zkoušky, to vše však až po předchozím návrhu či vyjádření akreditační komise.

Do vysokoškolského zákona se dostala i Rada vysokých škol, označená nyní jako orgán samosprávy, „...který reprezentuje vysoké školy zejména ve vztahu k ministerstvu“. Konference rektorů nebyla v zákoně uvedena, opírala se o váhu osobností, které sdružovala.

Pokud jde o jmenování docentů či profesorů, stalo se to samozřejmou pravomocí fakult, resp. na jejich návrh univerzit s tím, že docenty jmenoval na návrh vědeckých rad fakult rektor a profesory jmenoval na návrh vědecké rady univerzity prezident republiky. To samé pak platilo a platí o jmenování rektorů.

V průběhu platnosti zákona došlo jen k jednomu zásahu do akademické samosprávy, a to **novelou z roku 1993**, kterou se ministři dostalo právo jmenovat členy konkurzních komisí pro jmenování či prodlužování pracovních poměrů univerzitních učitelů, a to na návrh akreditační komise. Tato velmi problematická novela, kterou pocitovaly vysoké školy jako nepřiměřený zásah do svých práv, měla však v praxi jen formální význam.

Vedle nesporných předností však měl vysokoškolský zákon, připravený neobyčejně rychle (od 17. listopadu 1989 do vydání zákona 4. května 1990 uplynulo jen necelých pět měsíců), **i některé nedostatky**. Mezi ně patřilo především to, že i jednotlivé fakulty dostaly právní subjektivitu a ty se snažily žít vlastním životem. To vedlo nejen k potížím ekonomickým, neboť děkan měl sice právo disponovat s financemi a majetkem fakulty, ale nebyl odpovědný rektorovi, který naopak odpovídal ministři jako statutární zástupce univerzity, ale i v ohledu mezinárodním, kde vznikala rozpor mezi činností a závazky fakult a odpovědností univerzity.

Dalším problémem zákona bylo pojetí akademického senátu, který byl nadán rozsáhlými pravomocemi, jeho členy byli vedle učitelů také studenti, leckde s padesátiprocentním podílem, avšak v jeho čele nestál rektor a neměl právo hlasovat, ani právo veta. Jeho jedinou možností v případě nesouhlasu byla demise.

Zákon z roku 1990 začal být v politických kruzích i na vysokých školách postupem doby považován za nedokonale a **ministerstvo připravilo nový vládní návrh zákona v roce 1995**. Ten však byl parlamentem vrácen ministerstvu k přepracování. Po krátké době nečinnosti ministerstva se iniciativy ujali sami rektori, kteří formulovali zásady nového zákona a připravili jeho znění. Na podobě zákona se dohodli poslanci vládních stran i nejsilnější strany opozice, tj. sociální demokracie. Tím také návrh zákona překročil omezené stranické cíle a stal se společným zájmem sněmovny.

Zákon o vysokých školách č. 111/1998 Sb. vysoké školy „odstátnil“, tj. učinil z nich veřejné korporace, subjekty práva a předal jim majetek, který spravovaly. Jde o zásadní přelom, který překonává i úpravu před druhou světovou válkou, kdy v Československé republice platila pro univerzity úprava poplatná starému rakouskému modelu, který je podrobil státnímu dohledu a z profesorů učinil státní zaměstnance.

Zákon dále poprvé umožnil zakládání soukromých vysokých škol univerzitních i tzv. neuniverzitních, omezených jen na bakalářské studijní programy. Obecně bylo toto ustanovení přijímáno s rozpaky, které plynuly z obav před devalvací českého vysokého školství. Zákon sice v tomto směru poskytoval záruky tím, že k založení takové instituce je potřebí souhlasu ministerstva, ale jak ukazuje současný počet těchto soukromých škol není tato záruka příliš účinná.

Nový zákon ještě více oslabil vliv státu na vnitřní život vysokých škol. V podstatě byl omezen na rozdělování státních dotací a samozřejmě i na právo kontrolovat jejich využití. Vysoké školy také zcela samostatně rozhodovaly o svých studijních programech a rozsahu výuky a zákon je v tomto směru omezil jen povinností akreditace. Ministerstvo mělo právo registrovat vnitřní předpisy vysoké školy a vykonávat tím dohled nad zákonností těchto statutárních předpisů. Plnilo tak úkoly nadřízeného správního orgánu vysokých škol ve správním řízení a podílelo se v některých případech na nostrifikaci vysokoškolského vzdělání.

Přejděme nyní k zásadní otázce – k poměru státu a vysokých škol. Vnitřní samospráva vysokých škol byla založena na jejich právu zřizovat si své samosprávné orgány, volit kandidáty na funkce děkanů a rektorů a zřizovat si další orgány akademické samosprávy či úřední aparát pro plnění úkolů školy. Autoritativním orgánem v oblasti rozhodování a řízení vědecké a pedagogické práce na univerzitě i fakultách byly vědecké rady.

Stará Humboldtova idea o jednotě vědy, vzdělání a učení zůstala stále základní ideou vysokých škol i v ČR. Snaha přiřadit k této ideji ještě podnikatelskou činnost vysokých škol, jak se děje v současnosti, je sice pochopitelná, ale měla

by tvořit jen nezbytný výstup některých činností. Podstatou a smyslem vědecké činnosti na vysokých školách je totiž právě to, že není a neměla by být svazována ekonomickou účelností a výlučně jen praktickou potřebou. Ostatně zkušenosti světové vědy ukazují, že právě tato svoboda přináší nejlepší výsledky.

Zákon také přiznal vysokým školám „*klíčovou úlohu ve vědeckém kulturním, sociálním a ekonomickém rozvoji společnosti*“ a zaručil „*svobodu vědy, výzkumu a umělecké tvorby a zveřejňování jejich výsledků*“. Oproti zákonu z roku 1990 se mezi akademické pracovníky vysoké školy počítají jak profesori, docenti, odborní asistenti, asistenti, lektori, tak i vědečtí, výzkumní a vývojoví pracovníci, podílející se na pedagogické činnosti. Současně se připouští i pedagogická činnost odborníků pracujících mimo vysokou školu. Další důležitou součástí nového zákona bylo i zřízení instituce doktorandů.

Problémem, který ovšem zákon uspokojivě neřešil, je financování vědy na vysokých školách. Tyto prostředky byly složeny z grantových peněz rezortních ministerstev, národní grantové agentury, vnitřních grantových agentur na univerzitách a podpory, kterou poskytuje Rada vlády pro vědu a výzkum. Poměrně malý objem prostředků se získával z grantových agentur zahraničních. Univerzity musely tedy financovat svou vědeckou činnost z tzv. institucionálních peněz, tj. ze státních dotací, které jsou společné jak pro vlastní provoz škol, tak i vzdělávací a vědeckou práci.

Studenti se podle vysokoškolského zákona č. 111/1998 Sb. stali členy akademické obce. Výslovně se jim poskytuje volnost ve volbě studijních programů, témat dizertačních prací. Důležitým právem studentů je aktivní a pasivní volební právo do akademických senátů. Není mišlím pochyb o tom, že právě studenti v minulých letech rozhodnou měrou přispěli k demokratizaci a transformaci českých vysokých škol. A jak se zdá, stojí dnes před nimi opět důležitý úkol – samosprávu univerzit obhájit.

Máme-li se rozhodnout k přijetí reformy současného vysokoškolského zákona, neměli bychom zapomínat na důvody, příčiny a východiska, které nás vedly před osmnácti lety k transformaci vysokých škol, na to, že skutečnou zárukou svobody a nezávislosti vysokého školství může být jen demokratické prostředí, společnost založená na funkční parlamentní demokracii, právní stát a liberální tržní ekonomika. Vysoké školy nejsou a nemohou být izolovanými ostrovy v národním životě, a i když si zachovávají svou nezávislost na politickém životě, neměly by ztrácet svou funkci odborného a kritického oponenta.

Protože se od historie očekává poučení pro současnost a návod pro budoucnost, dovolím si zformulovat několik závěrů, které se z ohlédnutí do minulosti nabízejí:

1. Pokud zásah státní moci nerespektuje práva univerzit na svobodný akademický život, poškodí nejen rozvoj vědy a vzdělání, ale celý kulturní a hospodářský život společnosti.
2. Legislativní zásahy do univerzitního života nemohou probíhat vně univerzit a bez jejich aktivní účasti. Měly by vycházet z vnitřní potřeby univerzit, neměly by se stávat pro univerzity hrozbou.

3. Jen taková opatření jsou v akademickém prostředí úspěšná, pokud získají obecnou podporu a přijetí. Řízení univerzit musí být totiž založeno na obecném konsenzu.
4. Otevřenost vysokých škol a jejich interakce se společností a státem musí vycházet ze vzájemné potřeby – univerzity jsou určeny k tomu, aby sloužily rozvoji společnosti. Sloužily, ne posluhovaly!
5. Autonomie a samospráva univerzit je přirozeným prostředím jejich existence a předpokladem jejich kreativity ve vědě a vzdělávání. Případná novelizace současné právní úpravy tento fakt musí plně respektovat.

Vlády i ministři školství přicházejí a odcházejí. Bílé či Černé knihy se střídají, ale vysoké školy, založené na akademických svobodách, na principu rovnosti a samosprávy, stále zůstávají jako nejlepší prostředek lidstva k hledání a nalézání pravdy, jako nejlepší způsob výchovy a vzdělání, jako nejlepší způsob, jak ovlivnit cestu lidstva k lepší budoucnosti.

Karolinum 1. dubna 2008

Břetislav Horyna

In unum vertere? Univerzita dnes

Z projevu nositele Ceny rektora Masarykovy univerzity za rok 2007

Etymologie slova univerzita není jasná a neexistují pro ni potřebné historické doklady. Jedna z možných verzí říká, že za termínem univerzita stojí slovní spojení „*in unum vertere*“, znamenající „*v jedno obrátit*“, „*sjednotit*“, „*učinit jedním*“.

Myšlenka jednoty, společenství, vzájemné podpory a ochrany, celistvosti v naukách a v šíření poznání, společného soužití akademické obce při naplňování společného smyslu existence univerzit byla základní. Právě ona umožňovala, aby se univerzita stávala předobrazem a ideálem moderních vztahů podstatně liberálnějších či přímo demokratických. Středověcí žáci, studenti, bakaláři, licenciáti, mistři, doktoři, korporace profesorů na sebe brali vědomě závazek, pospolu a v jednotě „*odhánět mračna nevědomosti, (...) být ku prospěchu společenství i jednotlivcům a rozmnožovat dobro člověka*“ (zakládající listina univerzity v Kolíně nad Rýnem, 21. 5. 1388).

Nejednalo se o pouhé proklamace, ale o reálné záměry, které byly brány doslovně a získávaly tak význam nejen ve vzdělanostní sféře, ale rovněž význam politický. Vůči společnosti měla roli vysoce respektované instituce, v jejímž postavení silně převažovala schopnost determinovat sociální, kulturní a politické dění. To neplatí třeba jen o pražské univerzitě, z níž vyšlo husitské hnutí, ale zejména o významných evropských právnícky orientovaných univerzitách, kde byly již v 15. století abstrahovány obecné principy legislativního systému, z něhož vyšla moderní politická věda.

Druhý vztahový rámec tvořily vnitřní poměry na univerzitách. Středověcí *magistri et scolares*, učitelé a žáci, žili a pracovali pospolu, v jistém vztahu rovnosti, který nikdy nevylučoval uznávání autority profesorů, ale také nikdy nezatláčoval do pozadí vědomí společného cíle při rozvoji vzdělanosti a při udržení institucionální nezávislosti univerzity. Například při pravidelných quodlibetálních disputacích mohl profesor zvolit a interpretovat rovněž témata, která byla v rozporu s ortodoxií, případně s tím, co bychom dnes označili za politický mocenský zájem. Tam někde se rodila svoboda myšlení, svoboda slova a svoboda svědomí, a s nimi také evropská demokratická tradice.

Středověkého mistra, profesora, by patrně ani ve snu nenapadlo, aby považoval žáky, studenty, za své klienty. Asi by to chápal jako pohrdání studenty i svou osobou: *clientes* totiž znamená „osoby poslouchající“, „ti, kteří jsou poslušní“, a byli to ve starověkém Římě lidé vyžebrávající si u majetných patricijů, svých patronů, hospodářskou podporu.

Všichni, ať již profesori, žáci nebo univerzitní hodnostáři, by patrně potřebovali hromadné školení, aby pochopili, že jejich společná snaha na univerzitě je odváděna kvůli kategorii excelence; že za své publikace budou nebo spíše nebudou dostávat body jako druholigoví fotbalisté; že se prostřednictvím těchto bodů ocitnou v podivuhodných tabulkách, které budou vyjadřovat hodnotu jejich práce; a že si nemají osvojovat znalosti, ale kompetence pro konkurenceschopnost.

Ostatně, v tomto ohledu není zapotřebí chodit do středověku. Kdybych vzal dílo osobností, jakými byli například Pekař, Rádl nebo Masaryk, a rozparceloval je podle týchž kritérií, jakými se impaktuje či neimpaktuje vzdělanost dnes, vyzískal bych závěr, že kupříkladu Masaryk byl autor lokálně nevýznamných textů s impaktovou bodovou hodnotou nula. A to vůbec nemluvím o tom, že takový Immanuel Kant by nebyl schopen vykázat ani jednu zvanou zahraniční přednášku, protože celý život zavile odmítal opustit Královec – proto také ani nedomyšlím, jak by obstál před dnešní vědeckou radou univerzity, pokud by se před ni vůbec dostal.

Vím, že se časy změnily, že je dnes univerzita něčím jiným než před půl tisíciletím. Jenom si nejsem bezvýhradně jistý tím, že tyto změny vedou k lepšímu, a už vůbec ne tím, že jsou jediné možné. Vedle známého latinského přísloví *tempora mutantur* existuje totiž ještě jedno, které zní *omnia mutantur, nihil interit* – všechno se mění, ale nic nepomíjí.

Jako se my ohlížíme za svými předchůdci na univerzitách, budou se jednou ohlížet naši následovníci za námi. Otázka pak zní, co asi uvidí? Dáme jim příležitost, aby nás viděli hrát hry na excelence a další podobné kratochvíle, a to v době, kdy dostat od studenta seminární práci bez hrubých pravopisných chyb na úrovni ZŠ se rovná téměř zázraku? Dáme jim příležitost, aby nás slyšeli horovat o nezávislosti univerzity a vzdělávacího systému vůbec, a to v době, kdy se školství včetně vysokého stává hračkou v rukách nikoli politiků, ale politických šibrů?

Ať se kolem sebe rozhlížím sebeusilovněji, nevidím, že by hlas učitelů znamenal něco, s čím se počítá jako s něčím, co se nedá prostě neslyšet. Na univerzitách našich předchůdců nikdo nevěděl, co je to manažer, topmanažer, PR-manažer, manažer pro trávení volného času, manažer spisové služby a mluvčí všech manažerů. Chceme odkázat svým následovníkům byrokracii, přípisů a štábní kulturu, s mlhavou vzpomínkou na to, že kdysi existovali lidé a nikoli lidské zdroje?

Rád bych se ještě dožil okamžiku, kdy bude patřit názorům, hlediskům a argumentům profesorů alespoň desetina toho zájmu, která se věnuje funkčnímu pobíhání manažerů a anketám našich studujících klientů. Za celou dobu, po kterou působím na univerzitě, neprojevil nikdo nikdy ani ten nejmenší zájem o to, co si myslím o této instituci, o práci, o přijímání studentů, o způsobu studia a o jeho zakončování. Nedostal jsem nikdy ani jednu otázku, která by se týkala základních problémů univerzitního života, a nemyslím, že by ostatní učitelé na tom byli zásadně jinak.

Patřilo k tradici univerzit, že studenti přicházeli kvůli učitelům, přitahování možností získat od nich znalosti. Když na univerzitu v Jeně přišel Johann Gottlieb Fichte, během následujícího semestru se ke studiu zapsalo skoro tři tisíce nových studentů a z Jeny se stalo centrum německé filozofické vzdělanosti. Fichte přitáhl studenty mimo jiné tím, že říkal věci tak, jak si je myslel: proto byl za několik let z Jeny odejit. S čím tehdejší topmanagement univerzity nepočítal, když Fichta vydal politickým čachrům, bylo to, že během roku opustili Jenskou univerzitu téměř všichni studenti a z Jeny se stala bezvýznamná, provinční univerzita, kterou zůstala dodnes. Jméno Fichte zná celý kulturní svět – kdo ale ví, jak se jmenovali ti, kteří tehdy podřízli větve, na které sami seděli?

Nabízí se skoro nemístná otázka: co přitahuje na univerzitu dnešní studenty? Mám denně příležitost pozorovat, že možnost vzdělávat se, učit se kriticky myslet, vyhledávat problémy a pracovat na jejich řešení je v těsném závěsu za rozhodující prioritou – a tou je propustnost studijního programu u bakalářských a magisterských zkoušek. Univerzita se mění v uličku, kterou je třeba projít pokud možno bez zábran: a to v obojím slova smyslu. Z profesorů se stávají pomocníci, jejichž čestnou povinností je případně strážně studia minimalizovat. Zdaleka nejvyšší počet studentů se letos přihlásilo na FF MU do navazujícího magisterského programu se zkratkou MNGK, což není meningokok, ale „manažer v kultuře“. Co k tomu dodat? Snad jen, že my jsme strom, na kterém toto ovoce roste.

Obávám se, že pro dnešní univerzitu žádné *in unum vertere* neplatí. Nejsme jedním, netvoříme celek se společným zájmem a nejde nám o totéž. Prostě se změnila doba. Problém je v tom, že doba sama není nic – dobu tvoříme my a my jsme touto dobou. Jejím výsledkem je to, že rozkvět vzdělanosti můžeme sice odlévat do bronzu, ale prožívat ho nebudeme.

Masarykova univerzita Brno, Dies Academicus, 14. května 2008. Kráceno

Petr Fiala

Reformy, politika a poslání univerzit

Projev rektora Masarykovy univerzity na Dies Academicus 2008

České vysoké školy se v posledním době staly předmětem a v menší míře i aktéry reforem výzkumného a vzdělávacího prostoru. Jsme svědky dvou, resp. tří více či méně souvisejících reforem, z nichž každá obsahuje řadu dílčích kroků, jejichž realizace nepochybně během krátké doby promění podobu terciárního vzdělávání i výzkumného prostředí v České republice a významně se dotkne podoby českých vysokých škol. Jde 1. o reformu financování, ale i struktury výzkumu, vývoje a inovací, 2. o reformu systému terciárního vzdělávání (nyní navrženou v Bílé knize) a také do jisté míry 3. o transformaci fakultních na univerzitní nemocnice a s tím související změny v lékařském a zdravotnickém vzdělávání a výzkumu.

Reformy jsou nezbytné, stejně jako je nutné, aby stát konečně vytvořil koncepci vysokoškolské a výzkumné politiky. Reformy jsou důležité také proto, aby univerzity byly schopny plnit své funkce, jež jsou dnes kombinací tradičních úkolů univerzit s jejich novými (třetími a jinými) rolemi, které vycházejí z proměny společnosti a dalších mezinárodních faktorů.

Reformy ovšem přicházejí všechny najednou a s rychlostí, která nemá v jiných zemích obdobu. Rychlost přípravy strategických dokumentů, věcných záměrů a paragrafovaných znění zákonů je v České republice, která tuto politickou agendu dlouho podceňovala, pozoruhodná. Pochopitelně naráží na nepřipravenost mnohých, možná všech, včetně těch, kteří reformy už nějakou dobu promýšleli.

Nejméně vadí nepřipravenost politiků. Tě se ostatně není co divit: politiků, kteří se o výzkum a terciární vzdělávání zajímají, není u nás dosud mnoho. Všechny podstatné reformy totiž iniciuje a tlačí kupředu předseda vlády, který porozuměl tomu, že tyto věci jsou klíčové a mají rozhodující význam pro budoucnost i pro úspěšnou politiku.

Úspěch reforem ovšem ani tolik nezáleží na rozhodnutí politiků, ale mnohem více na tom, jak budou konkrétní opatření vypadat. Zde se dostáváme k druhé skupině aktérů reforem, kterou představuje **politicko-administrativní aparát. Představuje výraznou slabinu reforem a svým způsobem i jejich ohrožení.** Předchozím vývojem oslabené ministerstvo školství nedokáže celou přípravu reforem zvládnout. Proto rozhodováním o výzkumu a především o celé reformě je místo ministerstva pověřena Rada pro výzkum a vývoj. Rada má jen sekretariát na úřadu vlády, ale právě tento sekretariát kolem jednoho člověka připravuje všechny podklady pro reformu a znění všech zákonných úprav, které se s ní pojí, a to ještě v neobvyklé rychlosti.

Kapacita týmu je malá, není to celé ministerstvo, a odpovědnost Rady je také nízká, vždyť je to kolektivní orgán složený především ze zástupců zájmových skupin. To všechno se na výsledku musí projevit.

O něco lépe, ale ne o mnoho, je na tom reforma terciárního vzdělávání, jejíž první část ve formě Bílé knihy připravil tým kolem prof. Matějů, který je tak trochu spojen s ministerstvem školství. Bílá kniha se sice oproti reformě výzkumu vyznačuje analytickou kvalitou, ale pokud se činnost týmu nepodaří propojit s fungujícími strukturami ministerstva, tak se nápady zase nepodaří vtělit do rozumných opatření.

Obě reformy tak vlastně připravuje úzká skupina lidí. Přes profesionalitu jednotlivců se zde díky selhávání administrativního systému vytváří ochotničení, jaké by bylo pěkné v 19. století, ale které vyvolává obavy v době, kdy od komplexního moderního státu očekáváme fungující profesionální administrativu s jasnou strukturou a odpovědností.

Nestačí chtít reformu a znát její cíle (to je úkol politiků, který dnes plní), ale je také potřeba ji dovést do detailů – a pro tento výsledek zde existují minimálně ztížené podmínky.

Za podobně podstatné, ale morálně horší a ještě nebezpečnější však pokládám selhávání části akademické obce. Ve vedení škol a ve vysokoškolských reprezentacích je mnoho reformátorů, jejichž reformní étos spočívá v tom, že podporují cokoliv „shora“ navrženého, tak jako předtím tiše akceptovali stagnaci. Ti, kteří reformám přejí, ale chtějí, aby byly kvalitní a domyšlené, jsou okřikováni a „házeni do jednoho pytle“ s permanentními odpůrci jakýchkoli změn. Zažil jsem to, když jsme s rektorem UK připravili připomínky k reformě výzkumu a chtěli dosáhnout jejich vypořádání. Kolegové z univerzit nám říkali, ať na tom netrváme, ať se takto neozýváme a nedráždíme, dokonce s argumentem, že se pan premiér bude zlobit a nepřidá nám peníze z rozpočtu. Jestliže takto uvažují a jednají reprezentanti akademické obce, pak se nemůžeme divit, že nás politici neberou vážně - spíše se můžeme divit, že se s námi ještě baví.

Každá politická reforma vyžaduje určité politické zjednodušení, vtělení do srozumitelných hesel a důraz na věci, které dříve nebyly tolik zdůrazňovány. Reformy proto hodně hovoří o aplikovaném výzkumu, nejlépe průmyslovém, o transferu technologií, o inovacích, o excelentním mezinárodním výzkumu, o třetí roli univerzit, o soukromých prostředcích, které vysoké školy získají, o manažerech v čele vysokých škol apod. Se vším z toho lze souhlasit, také to musejí univerzity dělat, je potřeba, abychom se tímto směrem proměňovaly.

Univerzity mají jedinečnou roli v tom, že to jsou jediné instituce, které vyváženě propojují vzdělávání a výzkum. Proto je a musí zůstat veřejným zájmem posílení klíčové role univerzit ve vzdělávání a vědě a tato jejich funkce nemůže být zpochybňována přílišným tlakem na aplikovaný, průmyslový výzkum, na patenty, transfer

technologí, přímý přínos podnikové praxi, protože to jsou jen další, nikoliv bytostné aspekty činnosti univerzity. Stejně tak by mělo kritické důsledky špatně nastavené kritérium „výzkumnosti“, pokud by se stalo jediným měřítkem prestiže a mělo by vést k přílišné preferenci výzkumu nad výukou v rámci univerzity. **Ohrožení kvality vysokoškolského vzdělávání neplyne z rostoucího počtu studentů (který lze zvládnout adaptací pedagogických metod), ale z nedostatečné pozornosti výuce a její koncepci. Podcenění vzdělávací funkce univerzity v reformách by mohlo mít zásadní dopad i na přípravu absolventů z hlediska jejich schopnosti používat nejpokročilejší technologie, pracovat s výsledky výzkumu a vývoje a aplikovat je - a to přece jde i proti skutečným zájmům trhu práce a podnikatelů. Přílišný důraz na podřízení výzkumu zájmům aplikační sféry ohrožuje roli univerzity v oblasti reprodukce základů vědění, vždyť pouze kvalitní základní výzkum umožňuje přistoupit k aplikacím.**

Rozhodujícím bodem transferu znalostí a nezpochybnitelným veřejným zájmem jsou studenti - ti musejí získávat kvalitní vzdělání napojené na výzkum, aby byli schopni obstát na pracovním trhu. Uspějí nikoliv jen proto, že jsou schopni dělat cokoli, ale i proto, že jsou díky svému vzdělání schopni pracovat s nejvyšším poznáním a nejlepšími technologiemi. Tuto vzdělávací úlohu univerzit musíme mít stále na paměti a v tomto kontextu musíme také konstatovat, že odejmutí peněz na specifický výzkum a klesající příspěvek na jednoho studenta jsou principiálními chybami, špatnými rozhodnutími.

Stejně tak to přece musejí být na prvním místě univerzity, kdo budou zvedat hlas proti zvolené mechanistické a nepodložené metodice hodnocení výsledků vědy, podle níž se nyní mají rozdělovat všechny institucionální prostředky na výzkum. Jak se peníze podle rezortů rozdělí, nemůže přece spočívat na nějaké pseudometodice, ale je to primárně politické rozhodnutí. A potom mají přijít oborově kompetentní komise, jež prostředky rozdělí podle kvality v rámci jednotlivých skupin oborů, podle kritérií, která jsou oborově platná. Představa, že všechny veřejné prostředky na institucionální výzkum budou od shora dolů rozdělovány podle bodů přidělovaných všem podle anglosaských scientometrických kritérií platných pro některé obory a navíc preferující jednu komerční databázi a že takové rozdělení peněz zajistí zlepšení vědy – tato představa je tak naivní, až je nebezpečná. Může ohrozit celé skupiny oborů, které jsou pro rozvoj národní společnosti stejně důležité, jak ty zdánlivě úzce spojené s ekonomickou prosperitou. Ale toto zdůrazňovat a podobné nápady odmítat, je přece především rolí univerzit, a ne úlohou politiků. Jak to ostatně mají vědět, když jim to neřekneme, a když naopak příkyvovači mezi námi budou tvrdit, že právě takto je to správně a kdo to tak nevidí, je nepřítel reformem a málem i státu?

Před několika lety jsem o univerzitách řekl, že chceme-li zachovat svou identitu, musíme se měnit. Dnes k tomu musím dodat, že když se měníme, tak to dělejme tak, abychom svoji identitu a své hlavní funkce a poslání zachovali. Právě v kontextu reformem si musíme znovu uvědomit naše jedinečné (protože nikým jiným nerealizovatelné) úkoly v propojování vědy a vzdělávání a přemýšlet nad tím, jak je co

nejlépe plnit. Veřejnost a politická reprezentace oprávněně požadují po univerzitě výkon, ale univerzita má povinnost usilovat o to, aby kritéria výkonu byla rozumná a obecně prospěšná.

A je tu ještě jedna věc, která je důležitá. Univerzity jsou tradičně nezávislé a jejich autonomie v akademických činnostech je cenná ve veřejném zájmu. Nezávislost univerzit je důležitá i proto, že univerzita má být centrem kritického myšlení založeného na metodologicky a teoreticky podepřených analýzách a toto kritické myšlení se má projevovat ve výzkumu, ve vzdělávání, ale i obecně v sociálně-kulturní oblasti. Právě toto kritické myšlení je přece jedním ze zdrojů, z nějž se odvozují přístupy, hodnoty, ctnosti a nakonec i občanská loajalita jako důležité výstupy z učení na univerzitě. Proto přece musíme kriticky zkoumat, co je nám předkládáno, a to i tehdy, když s principem věci souhlasíme. Pokud budeme jen pasivně přikyvovat jakémukoliv nesprávnému nápadu politiků a úředníků, byť sebelépe míněnému, tak jednáme proti veřejnému zájmu, protože jednáme proti principům a étosu univerzity.

V závěru bych rád připomněl Kierkegaardův výrok, že **kdo se ožení s duchem doby, bývá brzy vdovcem. Pokud se s duchem doby příliš spojí univerzity, pak ztrácejí svoje opodstatnění a selhávají ve svém úkolu. Nebude si jich vážit politická reprezentace, veřejnost, ale posléze si univerzity nebudou vážit ani samy sebe. A to platí i při akceptaci reformem.** Kdo jiný, když ne univerzity, by měl kompetentně a sebedovědomě přispívat k jejich vylepšení a požadovat, aby obsahovaly vše, co je pro rozvoj vzdělání a výzkumu klíčové? Dělejme to tedy, jinak neohrozíme jen reformy, ale ohrozíme svoji důvěryhodnost a v konečném důsledku také budoucí kvalitu vzdělávání a vědy v naší zemi.

Masarykova univerzita Brno, Dies Academicus, 14. května 2008. Kráceno

Rektoři žádají změnu rozpočtu

Vysoké školy uvítaly, že v programovém prohlášení vlády České republiky z roku 2006 byl uveden rozvoj vysokého školství jako jedna z významných priorit vlády.

Jaký je však skutečný vývoj v této oblasti?

Již v září 2006 Česká konference rektorů upozorňovala na nutnost revidovat návrh rozpočtu, neboť nerespektoval financování dohodnutého nárůstu počtu studentů. V červnu 2007 ČKR naléhavě upozornila, že v rozpočtu na rok 2008 chybí 2,28 mld. Kč.

Na základě jednoznačné argumentace byla kapitola 333 státního rozpočtu navýšena, takže chybělo dofinancování „pouze“ 0,7 mld. Kč. ČKR důvěřovala veřejnému příslibu představitelů vlády ČR, že tento dluh bude v průběhu roku 2008 dorovnán.

Politické proklamace se zásadně rozcházejí s dosavadním vývojem. Přestože se ekonomika vyvíjí příznivě, návrh rozpočtu financování veřejných vysokých škol na rok 2009 představuje v nominálních hodnotách pokles o 1 % vůči roku 2008.

Vzhledem k dohodnutému nárůstu počtu studentů představuje snížení nominální částky na jednoho studenta o 6 % bez započítání inflace. Původní přísliby měly přibližovat ČR ve financování vyjádřeném podílem výdajů na vysoké školství na HDP vyspělým zemím. Ve skutečnosti klesá tento podíl z hodnoty 0,6 % HDP na 0,57 % v roce 2009, což představuje deficit rozpočtu vysokých škol ve výši přibližně 3 mld. Kč. Současný návrh státního rozpočtu tím zcela ignoruje výzvu Evropského parlamentu k modernizaci vysokých škol a zařazuje ČR na samý konec žebříčku ve výdajích na jednoho studenta v EU.

Návrh rozpočtu pro rok 2009 a výhled pro roky 2009–2011 bude znamenat zaostávání České republiky zejména v následujících oblastech:

- kvalita života obyvatel ČR,
- konkurenceschopnost ekonomiky ČR,
- snížení zájmu zahraničních investorů o ČR,
- odchod kvalitních pedagogů a vědců do zahraničí,
- odchod talentů za lepším vzděláním do zahraničí,
- ohrožení internacionalizace univerzit jako celku,
- ztráta zájmu o mobility ze strany zahraničních partnerů.

To vše se děje v době, kdy Česká republika bude předsedat Evropské unii.

Plénium České konference rektorů, Křtiny 4. září 2008

QUOD BONUM

PROJEVY DĚKANA

K ABSOLVENTŮM A DOKTORANDŮM

Quod bonum felix faustum fortunatumque sit

Projevy děkana 3. LF UK na promociích absolventů magisterského a bakalářského studia 7. 7. 2008

Váš cíl se přiblížil – i vzdálil

Uplynul rok, a opět se zde, v Aula magna staroslavného Karolina, scházíme my učitelé se svými úspěšnými žáky při promoci magisterského studia medicíny na 3. LF UK. Znovu mám možnost sedět v děkanské lóži, dívat se na vaše mladé tváře a rozzářené oči a znovu si kladu otázku, co jste vykonali a co vás ve vašem dalším, teď již profesním životě čeká.

Studium medicíny v životě každého představuje úsek, který je maximálně náročný a těch minimálně šest let úsilí ho naplní až po okraj. Složením poslední státnice z vás všechno jakoby spadlo, vše se úspěšně skončilo. Dnes ráno jste se svátečně oblékli, shromáždila se rodina, rodiče, manželé, manželky, příbuzní, přátelé a známí a všichni společně se nyní setkáváme zde. Když hledím na vás, absolventy, a na celé slavnostní auditorium, napadá mě mnoho otázek a srovnávání, kde je smysl lidského života a snažení.

Šest let na naší fakultě lze s jistotou interpretační licencí srovnat se šesti dny života zeměměřiče K. v Zámku, asi nejlepším díle Franze Kafky, židovského, německy píšícího a v Čechách žijícího největšího spisovatele minulého století. V interpretaci Maxe Broda těch šest dnů života zeměměřiče K. představuje obrovsky vyčerpávající snahu K. proniknout na Zámek, stát se součástí vesnice a splynout s ní. Snažení, které je v podstatě marné, neboť cíl se stále vzdaluje a uniká pod prsty. Stejně tak vašich šest let studia má svoji analogii ke snažení zeměměřiče K. Váš cíl je také velký vznešený Zámek – možnost stát se lékařem, váš cíl se také splněním postupných cílů přibližuje a zároveň vzdaluje, neboť v cestě stojí další postupná zkouška, další „starosta vesnice“ jako v případě zeměměřiče K.

Na rozdíl od Maxe Broda nevnímáme dnes snažení zeměměřiče K. jako neúspěšnou snahu dostat se do Zámku. Jednotlivá setkání, jednotlivé kroky K. v průběhu šesti dnů ho paradoxně k cíli přibližují, seznamují ho s obyvateli vesnice, s problémy, názory a starostmi, které mají; K. je začíná chápat, přizpůsobuje se jim a tím vlastně do Zámku proniká, i když nevidí svůj další cíl a místo v životě, stává se člověkem, který nesmí zahynout a je potřebný. V tom má dílo smrtelně nemocného autora svůj nejsilnější moment – cíl je pouze směr, jeho dosažení není možné, znamenalo by konec. . . .

Stejně vašich šest let představovalo úsilí, které vás posunulo dál a dál směrem cíle. Když jste si před šesti lety vybrali naši fakultu, uspěli v přijímacím řízení, dostali jste do vínků ještě záhadnější a nedosažitelnější Zámek než na jiných fakultách – problémově

orientované integrované studium. Musím s velkým potěšením konstatovat, a snad je to i naše zásluha, že jako představitelé studentů 3. tisíciletí k problému dosažení Zámku přistupujete jinak – aktivně hledáte nová řešení, nesouhlasíte se zaběhlými schémata, boříte hradby postavené z historických mýtů – at' jde o hradby v oblasti etiky, pokusů na zvířatech či způsobu výuky. Vaše cesta k vysněnému Zámku tedy byla jiná než cesta zeměměřiče K., daleko aktivnější a přímější, ale výsledek je stejný. Stejně jako on po šesti dnech, tak ani vy po šesti letech jste toho vysněného cíle nedosáhli. Cíl se jenom přiblížil a zároveň vzdálil. Ten nedosažitelný cíl úspěšného života pro vás, prospěšného života pro vaše pacienty.

Užívejte si dnešní slavnostní den, vyslechněte všechny gratulace a hřejte se na slunci obdivu. Až tento den skončí, znovu vykročte k cíli svého snažení, ušlechtilému cíli být dobrým člověkem, dobrým lékařem, dobrým partnerem, rodičem, přítelem... Vykročte k cíli, který bude vyžadovat stále vaši námahu a snažení, k cíli, který se bude stále přibližovat a zároveň vzdalovat, k cíli, který až do poslední chvíle vašeho života bude jen cestou správným směrem.

Dobry lékař nedává přednost svému prospěchu

Den 7. 7. 2008 je den, který je zapsán v diplomech zde stojících, slavnostně naladěných absolventů magisterského studia lékařství na 3. LF UK, a je to den, který si jistě všichni absolventi budou po další léta svého profesního a osobního života pamatovat.

Dnešní den totiž splňuje všechna vaše dosavadní přání a předsevzetí, stáváte se lékaři, získáváte titul MUDr. se všemi právy a povinnostmi k tomuto akademickému titulu se vážícími. Budete skládat slib v podobě Hippokratovy přísahy.

Málokdo už dnes ví, co je vlastním obsahem Hippokratovy přísahy. Málokdo ví, že mladý lékař například přísahá, že bude svého učitele celý život ctít, že ho bude považovat za svého otce a bude se o něj starat a živit ho, až bude chudý, starý a nemohoucí. Byla by to pro mne jako pro učitele jistě hezká budoucnost, ale Hippokratova přísaha má dnes jinou faktickou náplň a jiný obsah, než jaký měla v době svého vzniku. To, co je na Hippokratově přísaze zásadní, je její smysl. Smysl, že prospěch pacienta je prvotním a hlavním cílem činnosti lékaře, že lékař nesmí pacientovi škodit a musí zájmy pacienta klást nad zájmy vlastní.

Tyto zásady se v dnešním moderním světě jakoby ztrácejí, jakoby se odsouvaly do pozadí, když hovoříme o pacientovi jako o klientovi, když hovoříme o medicíně i jako o podnikání, a když možná více hovoříme o právech lékařů než o právech pacientů. Zdálo by se, že moderní doba zcela změnila idealistický pohled na lékaře, jeho činnost a povinnosti. Nemyslím si, že tomu tak je. Jenom je dnes jaksi méně moderní o tom hovořit a hippokratismus zůstává jakoby skrytý uvnitř medicíny.

Povolání chirurga jistě patří k těm medicínským činnostem, které jsou zdánlivě tvrdší než jiné obory, jakoby více věcné, hmatatelné, technicistické. Dovolte mi, abych vám

přiblížil denní myšlení chirurga, abych vám přiblížil, jak hippokratovské principy stále ještě platí. Příkladem může být operace zhoubného nádoru. Všichni víme, že radikalita takového výkonu, to, zda se skutečně podaří odstranit veškerou nádorovou tkáň, je pro pacienta a jeho další osud a život tou nejzásadnější určující podmínkou. Proto chirurg proniká ke zhoubnému nádoru a zjišťuje, jaký je jeho rozsah. Zjišťuje, že výkon, který bude potřeba udělat, je výkon velmi složitý, který bude trvat řadu hodin, bude fyzicky i psychicky namáhavý a bude přinášet mnoho rizik. Přesto chirurg ani na okamžik ve svých úvahách neuvažuje o tom, zda řada hodin strávených na sále nepřekročí pracovní dobu, zda mu nezabrání v příjemném stravení večera, zda nezasáhne do jeho osobního života, ví jenom to, že to musí udělat. V průběhu operace si možná několikrát řekne: „Proč to dělám? Proč tolik riskuji? Proč jdu až na hranice svých možností, když bych mohl volit jednodušší, méně radikální výkon?“ Dobrý chirurg a dobrý lékař však nikdy nedá přednost sobě před prospěchem pacienta. To je vnitřní obsahová náplň Hippokratovy přísahy, navenek skrývaná podstata lékařského povolání, které se tak stává posláním a uměním. Jako umělec musí namalovat svůj obraz, i kdyby si měl ucho uříznout, tak chirurg musí potřebný výkon udělat, i když mu to přináší omezení jeho osobní svobody.

Je ještě jedna důležitá věc, která dělá dobrého chirurga a dobrého lékaře: při snaze o maximum možného znát hranici svých možností a znát hranici, co pacientovi prospívá a co již ne. Jen dobrý lékař se nenechá svést dovedností svých rukou, možnostmi techniky a téměř neomezenou možností udržení životně důležitých funkcí, a vykoná jen to, co pacientovi skutečně prospěje.

Jsem chirurg, a proto rád volím chirurgické příklady. Je ale faktem, že stejné příklady platí pro veškerou medicínu, protože veškerá medicína musí být podřízena smyslu Hippokratovy přísahy, musí být podřízena prospěchu pacienta, musí být podřízena etickým principům, které ve starověku snad jednoduše a primitivně Hippokrates definoval, ale jejichž idea je věčná.

Kolegyně a kolegové, moji milí absolventi! Jsem upřímně rád, že jste studium úspěšně ukončili a že jste i podle mých osobních zkušeností získali potřebné vědomosti pro to, abyste mohli být lékaři. Věřím a přeji vám do vašeho dalšího života, abyste s těmito vědomostmi zacházeli tak, aby z vás byli dobří lékaři.

Exaktní vědění dává moc pomáhat lidem

Scházíme se dnes v Aula magna staroslavného Karolina při slavnostní promoci absolventů bakalářského studijního programu zdravotních věd na 3. lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Tradice bakalářských studií zdravotnictví je na naší fakultě relativně krátká, je datována začátkem devadesátých let, ale za tu krátkou dobu svého trvání se stala tato studia integrovanou, nezbytnou součástí přípravy dalších vysokoškolsky vzdělaných specialistů v oboru zdravotnictví.

Francis Bacon řekl – scientia est potentia – vědění je moc. To platí v plném rozsahu pro vědění v oboru, který jste si zvolili za svůj obor studia. Jen dokonalé, exaktní, všem poznatkům současné vědy odpovídající vědomosti dávají moc pomáhat lidem a být platnou součástí zdravotní péče.

Vy všichni zde jste se pro vědění před časem rozhodli, úspěšně jste složili přijímací zkoušky a prošli martyriem zápočtů a zkoušek až k dnešnímu dni. Ta cesta vůbec nebyla lehká a znamenala pro vás mnoho dnů strávených nad knihami, mnoho dnů, kdy jste museli obětovat své pohodlí, omezit příjemné stránky života a hledat to mocné a magické vědění.

Jako klinik mám možnost být účastníkem obrovského rozmachu vědomostí a informací, se kterými dnes moderní medicína pracuje. Mám možnost vidět, jak každým dnem požadavky na vědomosti a schopnosti všech zdravotnických pracovníků rostou. Jako učitel mám možnost tyto nároky uplatňovat při vzdělávání dalších nových generací zdravotnických pracovníků a také mám možnost sledovat, jak toto náročné studium a jeho požadavky zvládáte. Musím s velkým uspokojením konstatovat, že absolventi našich bakalářských studijních programů své studijní programy splňují a naplňují vrchovatou měrou. Musím ale také s nemenším potěšením konstatovat, že absolventi našich bakalářských studijních programů jsou skutečně schopni získávané vědění změnit v moc, v moc pomáhat, léčit a uzdravovat.

Dovolu mi tedy, abych vám za vaši dosavadní práci poděkoval, abych vám vyslovil své uznání za dosažení dnešního slavnostního vyhodnocení vašich studií a abych vám popřál ne ty obrovské „pracovní úspěchy“, ale abych vám popřál život, ve kterém nebudete nikdy litovat toho, co jste si vybrali za studium a za své celoživotní povolání a poslání.

Rozvoj medicíny ovlivňuje i požadavky na ošetrovatelskou péči

Den jako je dnešní patří k těm nejhezčím, které Aula Magna staroslavného Karolina prožívá. Vždyť je to den slavnostních promočních aktů úspěšných absolventů studia na této alma mater.

V tuto chvíli zde stojí ve slavnostním oblečení absolventi bakalářských studijních programů všeobecná sestra a oboru veřejné zdravotnictví, přednášených na 3. lékařské fakultě UK.

Současná medicína prodělává nesmírně rychlý vývoj, nárůst poznatků je obrovský a její možnosti jakoby ztrácely hranice. Takový rozvoj pochopitelně znamená zásadně jiné nároky na vzdělání a schopnosti všech těch, kteří v medicíně pracují. Obrovský nárůst požadavků na kvalitu ošetrovatelské péče, ale také na kvalitu a vzdělání těch, kteří se zabývají managementem ve zdravotnictví.

Patří k tradici naší fakulty, že programy veřejného zdravotnictví již od dob lékařské fakulty hygienické pěstuje a programy ošetrovatelské navazují na dlouholetou spolupráci s bývalou zdravotní školou. Je to jeden z důvodů, proč se tyto programy staly tak úspěš-

nými. Bohužel naše kapacita zdaleka nestačí současným požadavkům na potřebné počty absolventů a jejich citelný nedostatek v současné době je jedním z největších problémů našeho zdravotnictví.

Pro vás jako absolventy to však znamená, že vaše uplatnění a využití vašich získaných vědomostí bude maximální.

Věřím, že splníte všechno to, co jste si při zahájení studia předsevzali a získané vědomosti plně využijete ku prospěchu pacientů a našeho zdravotnictví, že se budete dále vzdělávat a šířit dobré jméno naší fakulty a univerzity. Máte k tomu všechny předpoklady.

Seznam absolventů 3. LF UK k 15. 6. 2008

Bakalářský studijní obor: Fyzioterapie

Hana Beránková	Radka Kuklová
Markéta Bohdanová	Marie Matýsová
Petr Dvořák	Ester Neubauerová-Hašová
Bc. Marie Dvořáková	Eva Nowaková
Miroslava Grabcová	Zuzana Pleskotová
Ivana Hájková	Romana Pochylá
Michal Jáně	Barbora Pochylová
Filip Janků	Pavla Stiborová
Jaroslava Konečná	Kateřina Stýblová
Pavla Koppová	Tereza Trefná
Alena Kopřivová	Petr Vaculík
Petr Křepelka	Eva Vlková

Bakalářský studijní obor: Všeobecná sestra

Simona Dobisová	Jana Krouská
Lucie Doležalová	Martina Loudínová
Jana Heřmanová	Lucie Pešková
Lenka Hozová	Lenka Rambousková
Hana Hübschová	Katarína Šišková
Michaela Krausová	Lucie Vanyová

Bakalářský studijní obor: Veřejné zdravotnictví

Jana Bartoňová
Jakub Havel
Juliána Klučková
Kristýna Marešová

Jitka Nádeníková
Veronika Smejkalová
Leona Weismanová

Bakalářský studijní obor: Zdravotní vědy

Katarína Andrášková-Kováčová
Iva Beníšková-Hnídková
Monika Bostlová-Hrušková
Iva Bozenhardová
Linda Buřičová-Lukavská
Lucie Celá
Helena Cikhartová-Němečková
Hana Dudová
Marta Freitagová-Hladíková
Pavla Chudá-Řezníčková
Pavla Chudomelová-Danihelková
Simona Inkov-Matějková
Radmila Karlová-Míková
Ludmila Klimešová
Žaneta Kovačičová-Nevedelová
Eva Kozáková-Brothánková
Dana Křivská-Bartíková
Lenka Kunartová-Vaňková

Denisa Lepeyová-Ludvíková
Jana Macho-Charvátová
Lucie Marková
Jana Matušková-Brabcová
Petra Maulisová-Šíchová
Lenka Merxbauerová-Horníková
Jana Mocková-Dlouhá
Alexandra Mohaplová-Kulhánková
Pavlína Mokrejšová-Dlouhá
Petra Nováková
Eva Novotná-Hronková
Andrea Pertlová-Rychlá
Markéta Pížová-Kolářová
Petra Pokorná-Velenská
Jaroslava Skálová-Lukašová
Markéta Šulcová-Výsmeková
Lenka Šuráňová
Dana Uhrová

Magisterský studijní program: Všeobecné lékařství

studující v anglickém jazyce

Cathrine Amalie Bjarke
Carolina Isabel Maia Azevedo Costa
Joana Isabel Maia Azevedo Costa

Monira Cecilie Richardsen
Arne Selmer
Nergis Suleiman Hussein

studující v českém jazyce

Adéla Bartošová
Jiří Bayer
Michaela Beláčková
Michal Boháč
Martina Buzková
Andrea Bystrá
Petra Černáková
Kateřina Čiháčková
Pavla Eklová
Lukáš Farský
Lenka Faustová
Veronika Flídrová
Lenka Frühaufová
Petra Haasová
Zuzana Hněvkovská
Lucia Hollá
Eva Homolková-Vránová
Eva Hrabánková
Martina Hudcová
Zita Chitovová
Martin Jakubův
Patrik Jurek
Jana Kapralčíková
Aleš Kavka
Helena Kielkowská
Barbora Kodetová-Havlová
Pavel Konopásek
Kateřina Kouřilová
Martin Král
Bc. Jana Králová
Vojtěch Kratochvíl
David Krch
Jana Křišťůvková
Daniela Kulichová
Jana Kyselá
Eva Lukáčová

Jana Malegová
Štěpán Matoška
Tereza Mikušová
Tereza Mrázová
Martina Nesvadbová
Kristýna Palkovská
Katarína Pastoráková
Václava Pavlová
Zbyněk Petřík
Róbert Pituch
Jana Pleskačová
Radovan Pock
Ondřej Pospíšil
Martina Poubová
Martin Pozdílek
Jana Roubalová
František Řivnáč
Eva Settelmayerová
Pavel Schwarz
Petr Skála
Hana Skočdopolová
Kateřina Smíšková
Lenka Sosnová
Michal Soták
Antonín Srp
Martina Sujová
Iva Šigutová
Katarína Šimonová
Zuzana Šomlóová
Pavla Štajnochrová
Jana Tesaříková
Iva Urbánková
Bc. Kristina Váchová
Vladimíra Valentová
Martina Volfová

Bohuslav Svoboda

Per aspera ad astram

Projev děkana 3. LF UK na promoci doktorandů dne 21. 5. 2008

Vaše magnificence, spectabilis, honorabiles, dámy a pánové, absolventi doktorandského studia.

Dnešním dnem formálně končí vaše vysokoškolské studium, které jste si po absoloriu univerzitního magisterského studia rozšířili o doktorandské studium a získali titul Ph.D. Toto studium se zásadním způsobem liší od univerzitního studia, ve kterém student získává vědomosti na přednáškách, stážích a seminářích a úloha studenta je relativně rolí pasivní. Student má předkládané vědomosti zpracovat, získat na ně svůj názor a vše podstatné prezentovat u zápočtů, zkoušek, státnic ... Úspěchy těchto zkoušek ho dovedou k promoci a k uplatnění ve zvoleném oboru s pochopitelnou nutností se v oboru dále vzdělávat.

Základní univerzitní vzdělání do určité míry stále v sobě nese charakter jak původně přesně řekl Seneca mladší: „Non vitae sed scholae discimus“, tj. „Neučíme se pro život, ale pro školu“. Skutečně v této fázi vzdělávání mnoho studentů preferuje úspěšné zkoušky před trvalými vědomostmi pro život a celý smysl vysokoškolského studia je tím zpochybňován.

Vy jste se však rozhodli pro pokračování v doktorandském studiu, které má zcela jiný charakter a plně splňuje parafrázovanou větu Senecy mladšího: „Non scholar sed vitae discimus – Učit se pro život, ne pro školu...“

V této formě studia přestává být stěžejní získávání vědomostí od učitele, přestává být cílem skládání zkoušek. Studium se stává vysoce aktivní prací na problému, který je řešen, zadaný problém spojuje s experimentem, s praxí a výsledkem této studijní činnosti je závěrečná diplomová práce, která posouvá naše vědění dopředu, je doplněna publikacemi v prestižních impaktovaných časopisech a ze studenta se stává začínající vědec.

Takováto úloha jistě není lehká. Pro každého, kdo si tuto cestu zvolil, to znamená odložit ekonomické výhody, odložit osobní pohodlí, dokázat změnit způsob pasivního přijímání v aktivní tvůrčí činnost a v neposlední řadě dokázat zásadním způsobem své myšlenky obhájit.

Že to není cesta snadná, dokazují naše statistiky, kde procento těch, kteří tuto úlohu nezvládli, je stále velmi vysoké. Tak vysoké, že si dovoluji konstatovat, že vy všichni, kteří dnes zde při slavnostním aktu stojíte, představujete skutečnou nastupující vědeckou elitu.

Znovu bych se vrátil ke staré latině. Doktorské studium bezesporu plně splňuje starou moudrost: Per aspera ad astram. Přes obtíže k hvězdám.

Ze své pozice děkana mám možnost sledovat doktorandy na naší fakultě, znám výsledky jejich práce. Členství ve vědeckých radách jiných fakult mi dává informaci i o studentech doktorských programů obecně. Mohu tak s plným vědomím toho, co říkám, prohlásit, že dnešní slavnostní akt si všichni ti, kteří zde stojí, vrchovatou mírou zasloužili. Mohu konstatovat, že všichni, kteří zde stojí, představují to nejlepší pro naši odbornou a vědeckou budoucnost.

Dovolte mi tedy, abych vám všem popřál, aby vám váš další život skutečně umožnil dotknout se hvězd.

Q. B. F. F. S.

Absolventi doktorských studijních programů 3. LF UK

MUDr. *Irena Hainerová*, Fyziologie a patofyziologie člověka

RNDr. *Petr Heneberg*, Imunologie

Mgr. *Eva Klimčáková*, Molekulární a buněčná biologie, genetika a virologie

Mgr. *Katarína Kološtová*, Molekulární a buněčná biologie, genetika a virologie

MUDr. *Jiří Kubeš*, Lékařská biofyzika

MUDr. *Eva Maňáková-Fraňková*, Vývojová biologie

MUDr. *Magdaléna Netuková-Sosnová*, Experimentální chirurgie

Mgr. *Marianna Romžová*, Molekulární a buněčná biologie, genetika a virologie

Mgr. *Lenka Rossmeislová-Janderová*, Molek. a buněčná biologie, genetika a virologie

MUDr. *Pavel Vítek*, Lékařská biofyzika

MUDr. *Šárka Žbáňková-Hlavatá*, Fyziologie a patofyziologie člověka

Školy, jejichž absolventi si nejčastěji našli práci:

Informatika

Strojírenství

Medicína

Chemie –

Ekonomie

Masarykova univerzita, Brno

Vysoké učení technické, Brno

3. lékařská fakulta UK, Praha

Vysoké učení technické, Brno

Institut ekonomických studií UK,

Vysoká škola báňská, Ostrava,

Fakulta ekonomicko-správní Masarykovy Univerzity

Průzkum Hospodářských novin, HN.IHNED.CZ 4. 9. 2008

ZDRAVOTNICTVÍ

OTAZNÍKY NAD REFORMOU:
POJIŠTĚNÍ, STANDARDY,
NEMOCNICE

MUDr. Pavel Horák, CSc., MBA, absolvoval v roce 1982 FVL UK.

Do roku 1992 byl vědeckým pracovníkem Farmakologického ústavu ČSAV, z toho tři roky strávil na Vanderbilt University v USA.

V roce 1992 nastoupil jako lékař do VFN v Praze, kde byl od r. 1997 náměstkem ředitele, posléze se stal (2003) jejím ředitelem a dva roky současně řídil i FN Bulovka a Fakultní Thomayerovu nemocnici. V dubnu 2006 byl Poslaneckou sněmovnou zvolen ředitelem VZP ČR.

Ředitel VZP Pavel Horák pro VNR

Postrádám základní úvahu - jak má pojištění fungovat

Pane řediteli, v čele VZP stojíte dva roky. Když jste nastupoval na jaře 2006, byla VZP zadlužená. Jak je na tom nyní?

Situace je dnes úplně jiná, než byla kdykoliv v minulosti. Nejenže má všechny fondy včetně rezervního naplněny, ale na účtech máme přes deset miliard korun jako rezervu. Naše situace je tedy velmi dobrá.

Ostatní zdravotní pojišťovny jsou na tom také poměrně dobře, celkově se jejich přebytky odhadují asi na 40 miliard.

Myslím, že ta částka je nadsazená a nejde jen o přebytky, ale o součet všech prostředků na všech účtech včetně zákonných rezervních fondů, investičních a provozních fondů atd.

Jak jste toho dobrého výsledku dosáhli?

Velký podíl má na tom růst ekonomiky: vzrostly průměrné mzdy, snižovala se nezaměstnanost. Naše příjmy rostly díky vyšším odvodům a tomu, že v roce 2006 stát zvýšil platbu za státní pojištěnce, dokonce dvakrát. Nám pomohlo i zavedení stoprocentního přerozdělení, dřívější způsob nás totiž finančně poškozoval. To vše by však bylo málo platné, kdybychom neudrželi růst nákladů v nižším tempu, než byl nárůst příjmů. Tak jsme v roce 2006 a 2007 zaplatili všechny staré dluhy, naplnili fondy, které máme povinnost naplnit podle zákona a ještě vytvořili přebytky.

Zdá se tedy, že všechno klope, přesto nastanou změny. V září by měl přijít do Poslanecké sněmovny nový zákon o zdravotních pojišťovnách. Co od něj očekáváte?

Rád bych od něj očekával to, že se z pojišťovny nestane státní instituce a že bude zachován nebo spíš posílen charakter instituce jako pojišťovny. Mluví se o tom, že pojišťovny mají být skutečnými pojišťovnami s různými pojistnými produkty, ale vývoj spíš směřuje k daňovému výběru státním orgánem mimo pojišťovny a k systému rozdělování místo pojišťování. Osobně mě moc neláká forma státní instituce, protože při připravovaném sloučení zdravotního a sociálního pojištění by vlastně pojišťovna přišla o příjmovou část; byla by transformována do instituce, která by jen rozdělovala peníze, a to se skutečným principem pojištění mnoho společného nemá. Pokud budeme moci být i nadále pojišťovnou, tak velmi dobře dokážeme odhadnout budoucí náklady na zdravotní péči tak, aby odpovídaly i nákladům zdravotnických zařízení a standardům, které v medicíně platí. Dnes to děláme v onkologii, platíme léčbu všem, platíme plné standardy léčby, které jsme dohodli s odbornými společnostmi. Víme, kolik je pacientů v České republice a z toho dokážeme vyrobit pojistný produkt – ne pro jednotlivce, ale pro populaci. Při tomto systému deficit nemůže vzniknout, protože je pojištění vypočteno tak, aby pokrylo náklady, které se dají odhadnout. V okamžiku, kdy bychom byli státní akciovou společností, která nebude mít výběr pojistného, tak to zase sklouzne do filozofie „vybrali jsme tolik a tolik a to nějakým způsobem rozdělíme“. Doufám ale, že nové zákony budou o zdravotním pojištění a ne o rozdělování peněz z rozpočtu.

Nebyl by to návrat kamsi zpět, snad až do dob předrevolučních?

Pojišťovna měla poměrně nezávislé postavení, ale za těch posledních několik let při sérii různých legislativních změn o to své nezávislé postavení přišla. Kdyby se VZP stala skutečně jen státní, pak není možno nepředpokládat, že to nebude mít dopady na zdravotní systém. Obávám se směřování k nějakým prvkům národní zdravotní služby. Nejsem si jist, jestli si všichni uvědomují, kam tato cesta může vést. Zdravotní pojišťovna samozřejmě vždycky bude pod silným kontrolním vlivem státu, pro který zajišťuje garanci dostupnosti zdravotní péče, ale pro mě je nejdůležitější zachovat prvek pojištění, protože ten zaručuje, že systém nebude v deficitu a že se může do systému vtáhnout i pacient. Usilujeme o to, abychom mohli mít smluvní vztah s pojištěncem, kde bychom mu mohli nabídnout různé formy pojištění, nadstandardní připojištění, širší preventivní péči. Chceme, aby si klient mohl vybrat třeba typ pojistky pro chronicky nemocné, který by sice ulevil třeba od poplatků nebo od spoluúčasti, ale výměnou za to, že bude dodržovat zásady léčby, prevenci komplikací a že i lékař bude odpovídat přímo za kvalitu a výsledky léčby. Mluvíím hlavně o velkých skupinách pacientů, jako jsou diabetici nebo lidé s ischemickou chorobou srdeční, hypertenzí, poruchou metabolismu lipidů, obezitou. Péče o ně

je velice nákladná a vyžaduje také spolupráci z jejich strany. Dnes si každý řeší v systému to své: pojišťovny platí (méně už ví za co), nemocnice poskytují péči a jejich cílem je ekonomický výsledek a pacient je buď zodpovědný, poučený, aktivní nebo se v systému bezradně pohybuje – nadužívá ho či naopak zanedbává důležité věci.

Ovšem jako pacient se budu obávat, že mi na léčbu dá pojišťovna málo peněz; když vše bude záležet jenom na smlouvě s pojišťovnou, léčba třeba nebude odpovídat medicínským hlediskům. Počítáte se spoluprací s odbornými společnostmi nebo s lékařskou komorou, zdravotnickým zařízením?

Vlastně všechny současné dohody o financování péče v onkologii, hematologii, u roztroušené sklerózy, dědičných metabolických chorob a u ostatní mimořádně nákladné péče jsou založené vždy na dohodě s odbornou veřejností. Už běží projekt s diabetologickou asociací a s diabetologickou společností, který má naopak zaručit pacientům, aby měli přístup ke všemu, co potřebují - samozřejmě za určitých podmínek. Tam platí dohodnutá pravidla třeba o spolupráci mezi primární péčí, specialisty a nemocnicemi, což omezí zbytnou péči, opakovaná vyšetření. Možných úspor, těch, které by se pacienta nedotkly, je mnoho a jsou v jeho prospěch.

Sedíme teď spolu v šestém patře VZP na vršku nad Prahou. Dohlédnete z těch výšin až do terénu? Někteří lékaři – například praktici - říkají, že nedostanou zaplacenou všechnu péči – i tu, kterou poskytují podle těch doporučených postupů. Nestává se to?

Myslím, že ne, protože praktičtí lékaři jsou placeni kapitační platbou a tam je teď dvacetiprocentní nárůst, navíc jsme z kapitace vyjmuli např. různé odběry biologického materiálu, platíme výkonově i převzetí do péče, celou prevenci, a regulace na léky se neuplatňují už dva roky.

Nevím také, jestli zdravotní pojišťovny sledují výsledky zdravotní péče – nejenom zda a jak se léčí, ale hlavně zda a jak se pacienti vyléčí, uzdraví.

Počítáme, že v plánech koordinované, řízené péče pro chronicky nemocné bude kontrola kvality a zpětná vazba. Konkrétně u diabetiků chceme, abychom dostávali zpětně z laboratoří vykázaný nejen výkon glykovaného hemoglobinu, ale i jeho hodnotu, aby se z toho dala dělat kontrola kompenzace. Počítáme také úhrady mimořádně nákladné péče v onkologii nebo v jiných oborech a vyžadujeme, aby informace o pacientech šly do odborného registru, tam kde není, máme alespoň evidenci vlastní, a trváme na tom, aby nám byly zpětně sdělovány výsledky léčby. U některých typů léčby se snažíme dohodnout s výrobcem léků, abychom platili jenom pokud se docílí kýženého efektu; jeden projekt je u astmatiků a druhý projekt u revmatických onemocnění, kdy endpointem je návrat pacienta do zaměstnání nebo odchod z invalidního důchodu, kdy se pacient stane plátcem zdravotního

pojištění, nikoliv konzumentem sociální dávky. Někdy je to ale složitá úvaha, zda třeba u roztroušené sklerózy mimořádně nákladnou biologickou léčbu nasadit okamžitě, nebo až selže základní levnější léčba. Vzpomínám na podobný případ u parkinsonismu: když se určitý lék dá v začátku onemocnění, dobře zabere, ale účinek se jednou vyčerpá a pak se dříve objeví potíže, zatímco když se podání oddaluje, tak potom zabere v pokročilejším stadiu choroby, ale zase se nesmí čekat dlouho. Každá nemoc je jiná a i naše poznatky se rychle vyvíjejí.

Vracím se k připravovanému zákonu o zdravotním pojištění. Podle něj by také měly vzniknout soukromé pojišťovny nebo by se měly některé privatizovat. Nebojíte se konkurence?

Konkurence se nebojíme, ale obávám se toho, abychom nebyli v nerovném postavení. Aby to nebyla konkurence sešněrovaného státního úřadu s dravým soukromým vlastníkem, který konkuruje podle svých pravidel a operuje s věcmi, které má státní pojišťovna zakázány. Vlastníci soukromé pojišťovny mohou vlastnit zdravotnická zařízení, k náboru klientů používat zdroje mimo oblast regulovanou státem, dodávat léky, služby a to vše ve shodě použitím způsobem, který má třeba VZP zakázány.

Dělá to třeba Agel?

To dnes dělá víc pojišťoven. V okamžiku, kdy ostatní pojišťovny budou moci pro nás závazná pravidla obcházet, tak to nemůže dopadnout pro nás ani pro systém pojištění dobře. Je nutné, aby naše fungování probíhalo podle jedné pravidel, abychom měli možnost fungovat stejně efektivně jako komerční subjekty při zachování všech garancí pro stát a pojištěnce.

Není výhodnější, aby pojišťovny byly veřejnoprávní?

Pro velkou zdravotní pojišťovnu, která garantuje státu základní rozsah zdravotní péče a má za ni odpovědnost, je veřejnoprávní statut nejvýhodnější. Umožňuje veřejnou kontrolu nad veřejnými penězi, vybranými v podstatě na daních; pojišťovnu tak může kontrolovat jak stát, tak pojištěnci a jejich zaměstnavatelé, protože většina prostředků pochází z jejich odvodů. U komerčního pojištění, které si klient platí ze svých peněz, jde o soukromé prostředky a pojišťovna skládá účty jenom podle zákona o pojišťovnictví, který má ale také přísné podmínky.

Nebude ale soukromá pojišťovna také dostávat to povinné pojištění?

Bude a mně chybí popis, jak celý systém má fungovat z nejvyšší perspektivy. Zatím se pořád mluví jen o právní formě, to jsou úvahy o úroveň níže. Pojištění bude nadále povinné, měl by to být snad jako dnes daňový odvod, i když by v úvahu přicházely i jiné možnosti; kombinace daňového solidárního financování a části pojistky, kterou by si klient platil sám. Je sice neobvyklé, aby v systému, který by spočíval na

daňovém výběru, fungovaly čistě soukromé subjekty; ale možné to je za podmínky velmi dobře propracované regulace a kontroly, ale k tomu jsem u nás velmi skeptický. I společný výběr pojištění státní správou nebo celní správou je těžko uchopitelná otázka v prostředí konkurence privátních pojišťoven.

Také se standardy bude asi potížit, protože není ani pořádně určeno, co je a co není standardní.

Každý vidí pod standardem něco jiného a představa, že se medicína předělá do příručky kapesních standardů, že si lékař vezme nějakou tlustou knihu a tam bude standard na pacienta, je absurdní. Pojišťovna očekává standardizaci léčebných postupů a standardizaci pojistného rizika, ale určitě nemá ambice určovat lékaři, jak má léčit každého pacienta. To by byla katastrofa. Jiné vnímání má státní správa, která chce standardizací docílit stejně kvalitní péči pro všechny obyvatele. Odborná společnost připravuje guidelines, které skutečně mají sloužit jako klinický postup pro určitý typ případů, nicméně nemohou sloužit k jiným účelům, než pro jaké byly vytvořeny.

Na ministerstvu zdravotnictví snad pracuje nějaká komise pro standardy.

Standardy jsou takový evergreen už patnáct let. Já jsem zase u projektu, který je v národním referenčním centru zdravotních pojišťoven, kde pojišťovny mají zájem, aby třeba u mimořádně nákladné péče nebyly rozdíly mezi způsobem úhrad od VZP a od menších pojišťoven, které mají menší potenciál něco takového vytvářet, protože lidí se závažnými onemocněními je logicky nejvíce u VZP. Těch projektů je mnoho, ale ČR nemá základní legislativu ani o kvalitě péče, ani o standardech. Zatímco standardizaci a kvalitu máme definovanou pro průmysl, existují na to normy a zákony, tak pro zdravotnictví nic takového specifického není. U každého ministra byla takových pokusů řada, ale každý si to představuje jinak. Jednou je to SZÚ, který to má připravit, podruhé ministerská komise, potřetí národní referenční centrum, ale většinou ty pokusy skončí s uplynutím funkčního období ministra.

Jak je to vlastně s pojišťovnami ve světě? Který model by vám nejvíce vyhovoval?

Vždycky se uvádí extrémní rozdíl mezi evropským a americkým pojetím. Zažil jsem na vlastní kůži obojí. V USA se jedná o komerční pojištění. Jsou tam nejvyšší náklady na zdravotní péči, nejvyšší procento HDP, nejvyšší procento provozních nákladů pojišťoven a z vyspělých zemí nejnižší rovnoprávnost v přístupu k péči; na jednu stranu je zde dostupná nejlepší zdravotní péče, na druhé straně je v USA 35 milionů nepojištěných lidí. Když se to vyhodnotí finančně, tak ten systém efektivně nefunguje, protože skoro 40 % nákladů spotřebuje jeho administrace a na vlastní zdravotní péči se využije jen zbytek. Ten systém je nám navíc mentálně cizí. Stejně jako nemá cenu Američany roubovat na evropský systém zdravotního pojištění, tak nemá ani cenu Evropany montovat na americký systém.

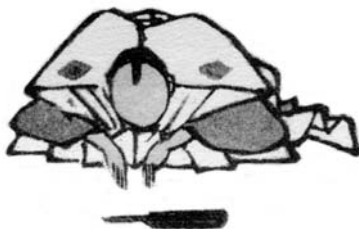
Ještě prosím o té Evropě.

V evropském prostředí jsou jednak státní zdravotní systémy: národní zdravotní služby – ve Španělsku, Velké Británii, v některých severských státech - a pak systém pojišťoven, který vznikl z německého bismarckovského modelu, kterým původně vlastně bylo nemocenské pojištění. Nám je bližší systém pojišťoven, i když padesát let jsme žili v národní zdravotní službě, která určité výhody také má, ale ještě si pamatujeme také negativa, která státní zdravotní systém přináší, zejména přiděly, malou svobodu a volnost, chybí stimul konkurenčního prostředí. Může fungovat, ale pak stejně státní správa hledá partnery v soukromém sektoru, takže moderní státní systémy se kříží s privátními partnery. Systém pojišťoven umožňuje volný pohyb, liberální přístup a lépe kontroluje náklady. Já vidím výhodnost v systému pojištění založeném na kalkulaci pojistného rizika a krytí nákladů standardním pojišťovenským způsobem; ne ale v komerčním individuálním pojištění, ale pojištěním populace, resp. velké skupiny obyvatel. Pak jsou systémy asijské a africké, ale to je jiná populace, jiný průměrný věk, jiné zdravotní problémy a jiná struktura nákladů, které vycházejí z prostředí, kde je velká rodinná soudržnost a svépomoc. V Africe jde především o to, aby tam pojištění vůbec vzniklo, aby tam vůbec nějaký všeobecný zdravotní systém byl. Je zajímavé, že tam pojišťovnictví vzniká v podobě vzájemných společností, jakoby kempeliček – zdravotních pojišťoven.

Tedy tam to vzniká zdola, ne z iniciativy státu?

Ano, určitá skupina se domluví, že budou strádat prostředky, aby svým členům v případě potřeby zaplatili zdravotní péči; k tomu se může přidat příspěvek státu nebo Světové banky a na to naroubovat systém zdravotního pojištění třeba i s vlastním poskytováním péče. Podobné instituce ale existují třeba i ve Velké Británii, ve Francii a v Jižní Americe. Tam jsou ale velmi důležité regulace, aby prostředky nikdo nezcižil, jak to bylo u nás s kempeličkami. Variant systémů zdravotního pojištění je řada, ale musí vždy vycházet z prostředí, v kterém mají fungovat, jaké problémy musí řešit a jaká jsou očekávání a možnosti lidí. Zahraniční zkušenosti z velké dálky jsou zajímavé, ale pro naše prostředí nejsou většinou příliš využitelné.

Marie Fleissigová

S prof. Pavlem Klenerem o reformě zdravotnictví

Standards jsou základ. Měli by na nich pracovat odborníci

Pane profesore, v květnu jste na studentském happeningu na Albertově sice řekl, že jste pro reformy zdravotnictví, že ale každá reforma musí hledět, aby nezrušila něco, co funguje. Jak byste tedy zdravotnictví reformoval vy?

To je ale velmi široká otázka.

Dobrá, tak ji zúžím: jaké by podle vás měly být univerzitní nemocnice?

Reforma určitě potřebná je, ale návrh z dílny pana ministra Julínka je pro univerzity neakceptovatelný. A není to jenom návrh týkající se univerzitních nemocnic, ale také na převedení velkých nemocnic a zdravotních pojišťoven na akciové společnosti.

Akciová společnost je instituce, jejímž cílem je zisk. A zdravotnictví je veřejnoprávní instituce, která by, pokud tam nějaký zisk vznikne, jej měla reinvestovat do zdravotnictví, a to by systém akciové společnosti nemusel umožnit. Navíc mi rozumná nepřipadá ani představa pana ministra, že bude několik univerzitních nemocnic, z nichž každá bude špičkovým zařízením pro jisté obory. Univerzitní nemocnice je „teaching hospital“, kde se medik musí naučit řemeslo - jak vypadá zápal plic, zápal slepého střeva, cukrovka atd., a superspecializované pracoviště nemůže takovou systematickou všeobecnou výchovu studentů nahradit. Univerzitní nemocnice by se myslím měly stát veřejnoprospešnými organizacemi, což je forma běžná i v zahraničí, kde proti tomu nemocnice jako akciové společnosti jsou jen v omezeném počtu.

Každá reforma přináší problémy, ale mojí zásadou bylo v době, kdy jsem byl ministrem zdravotnictví (1989-1990 – pozn. VNR), aby nové věci nerušily věci fungující. Například považuji za velmi neracionální přiřčení výzkumných ústavů, jako je ústav hematologie, IKEM, Masarykův onkologický ústav, k nemocnicím; staly by se z nich jako z nemocnic akciové společnosti, což rovněž nemá paralelu v zahraničí. Národní výzkumný ústav pro výzkum rakoviny v USA není žádná akciová společnost; je to státní instituce. Takové ústavy totiž nejen poskytují léčebnou péči na vysoké úrovni, ale jsou také velmi významným motorem medicínského výzkumu; nedovedu si představit, že by vedení nemocnice nějak významně podporovalo investice

do čistě výzkumných provozů, protože má zájem provádět jen takové výkony, které pojišťovna bude schopna uhradit.

Zmínil jste se o době, kdy jste byl ministrem zdravotnictví po listopadu 1989. Tehdy jsme měli socialistické zdravotnictví. O pozůstatcích socialismu hovoří ještě nyní někteří reformátoři a velké nemocnice občas označují za socialistické molochy. Mají pravdu?

Ano, měli jsme socialistické zdravotnictví, ale v mnohém bylo na poměrně dobré úrovni; i experti Světové zdravotnické organizace uznávaly v tehdejším systému řadu významných prvků, zejména prevenci. A proto se také v reformě, která se za mého vedení připravovala, dbalo, aby se fungující prvky ze starého systému zcela neeliminovaly. Když jsem návrh reformy předkládal expertům SZO, tak nás dokonce pochválili, že neděláme tu ohromnou hloupost jako ve většině postkomunistických zemí, abychom zrušili všechno, co v předchozím systému zdravotnictví bylo. Dokonce říkali, že by některé prvky rádi implementovali do svých systémů.

Které prvky máte na mysli? A proč k tomu nedošlo?

Například vytvoření základní sítě nemocnic, do té doby nadbytečně veliké a ostatním umožnit privatizaci, dále zachovat systém preventivní medicíny, ale to není tak jednoduchá záležitost, protože zdravotnictví se potýká s problémy na celém světě. Už jako ministr jsem tvrdil, že zdravotnictví nemůže být bezplatné a v roce 1990 jsem navrhol, aby se za pohotovostní službu platilo 50 korun a za recept 5 korun, nicméně to nebylo akceptováno. V tom návrhu reformy byla celá řada dalších věcí, které byly později postupně vyťahovány jako novum, například návrh na převedení krajských nemocnic na krajské národní výbory. I jiné návrhy šly s reformou do koše, a pak je další následovníci prezentovali jako svůj nápad.

Co se z těch změn, ke kterým došlo ve zdravotnictví od roku 1990, osvědčilo?

To je obtížné nějak shrnout, protože se vystřídala celá řada ministrů. Myslím, že byla chyba, že se trošku zanedbalo preventivní lékařství, které bylo u nás na vysoké úrovni, například proočkovanost byla taková, že některá vážná onemocnění u nás téměř vymizela. V polovině devadesátých let byly dokonce takové názory, že povinné očkování odporuje lidským právům... Pak myslím, že byla chyba, že se začalo privatizovat předčasně. Proti privatizaci jsem nebyl, ale předpokládal jsem, že k ní může dojít, až budou stanoveny přesná kritéria a až se konstituuje základní síť zdravotnických zařízení, která bezpochyby byla nadměrná. Zprivatizovat by se dalo pak to, co zbude. Jenže se začalo s privatizací poliklinik, kde sice bylo řečeno, že poliklinika musí sloužit účelu zdravotnictví nejméně 10 let, ale platilo to pouze pro prvního nabyvatele; když nový majitel polikliniku obratem prodal, už se mohlo

stát cokoliv. Ale i tam, kde zdravotnické provozy zůstaly, měnila se často struktura - zmizely obory, které byly méně lukrativní, a začala se místo nich uplatňovat akupunktura, masáže, rehabilitace, takže vlastně to neplnilo svůj účel.

Proti spoluúčasti pacientů asi nejste, když jste sám chtěl vybírat za recepty a pohotovost.

Spoluúčast nemocných nezamítám, ale je otázka, zda nešla vyřešit nějakým racionálnějším způsobem než jsou třicetikorunové poplatky. Myslím, že bychom měli spíš korigovat doplatky na léky, protože tam platí pacienti velké částky, nehledě na to, že několik let ceny léků jsou nepřiměřeně vysoké, protože se u zahraničních léků nezhlednila posilující se koruna; jako základ se bere euro v době, kdy jeho protihodnota byla téměř 30 Kč, což samozřejmě cenu léků neúměrně zvyšuje. Uznávám, že je obtížné všechno vymyslet. Měl jsem možnost diskutovat o systémech zdravotnictví v zahraničí, a všude nařikali, že náklady na zdravotní péči rostou, protože se zavádějí stále sofistikovanější diagnostické přístroje a přicházejí nové léky, jejichž cena zejména v onkologii je téměř astronomická. Náklady na zdravotnictví nemůže žádný stát na světě plně kompenzovat. Přesto myslím, že u nás 13 a půl procenta povinných odvodů na zdravotní pojištění je poměrně vysoká částka a že jde o to, jak ji rozumně alokovat a jak s ní naložit optimálně.

K tomu by snad mohlo dopomoci rozlišení mezi tím, jaká zdravotní péče je nezbytná a která nutná není, čili vyřešit „standarty“.

Pokud jsem dobře informován, pak ministerští úředníci plánují, aby standardy určovala zdravotní pojišťovna; to je naprosto chybné, protože ta určí takové standardy, které budou pro ni nejvýhodnější, kde bude platit tu nejméně nákladnou léčbu. Standardy jsou jistě základ, ale na standardech by měli pracovat odborníci, zástupci ministerstva, lékařské komory a pacientů; ti by měli standardy vypracovat a od nich pak by se měly odvíjet eventuální platby za léčbu nadstandardní.

Pane profesore, přišla jsem za vámi také jako za pedagogickým pracovníkem, protože se připravuje nový zákon o vysokých školách. Co vás na připravovaných změnách těší, a co ne?

Přiznávám, že podrobnější informace o nich nemám, ale mohu upozornit, že se nejen připravuje, ale také realizuje nový způsob postgraduálního vzdělávání, který přinese víc chaosu než užitku. Zcela rozumné třeba není zrušit Institut pro další vzdělávání lékařů a farmaceutů, i když souhlasím s tím, že by neměl mít monopol na postgraduální vzdělávání. Monopol ale už stejně nemá, protože postgraduální vzdělávání organizuje také ČLK i fakulty a k tomu ještě přicházejí postgraduální semináře farmaceutických firem. Myslím, že kdyby úroveň našich lékařů odpovídala množství postgraduálních seminářů a akcí, tak by úroveň péče v našem zdravotnictví

byla trošku větší. Bohužel přes velký počet těchto vzdělávacích akcí nejsem zcela přesvědčen, že padají na úrodnou půdu.

V čem je chyba? V lidech, nebo v systému?

Těch akcí je strašně moc a když k tomu připočtu sympozia – domácí i zahraniční – tak by lékař ani nemusil pracovat a mohl by jen jezdit po těch vzdělávacích akcích, dává se přednost kvantitě před kvalitou. Ale zájem ze strany lékařů je nižší, než bych očekával, protože v některých oborech se už ukazuje naprostý nedostatek odborníků. Mladí lékaři dnes mají zájem co nejdříve odejít do zahraničí, protože tam mají lepší nejenom pracovní, ale nesrovnatelně lepší i ekonomické podmínky. Takže z okruhu mých spolupracovníků nebo známých spousta mladých lékařů odešla do Anglie, do Irska, do Německa a pochybuji, že se budou vracet, protože se tam usadili s rodinami. Je to velká škoda nejenom pro medicínu, ale také pro vědu, protože zejména mladí doktorandi a vědeckí pracovníci mají tendenci dostat se na nějaké zahraniční prestižní pracoviště.

Ještě k zákonu o vysokých školách. Co říkáte tomu, že by se měla omezit akademická samospráva nebo úloha akademických senátů?

Pokud jde o senáty – s tím bych souhlasil, neboť jsem jejich ustavení po r. 1989 uvítal, i když jsem od samého počátku nesouhlasil s tím, aby v něm bylo 50 procent studentů. To nikde není, bylo to přechodně jen ve Francii po studentských bouřích v roce 1968. Akademický senát má ohromné pravomoci, ale odpovědnost za fakultu má děkan a za univerzitu rektor. Je v tom nepoměr. Navíc si myslím, že zájem o práci v senátu často nejvíce ti nejschopnější studenti, protože ti mají studentskou vědeckou činnost, spousta práce a práci senátorské se tolik nevěnují. To samozřejmě neplatí obecně

Také to neplatí jen o studentech, ale i o jiných lidech a jiných funkcích.

Samozřejmě to platí i o učitelské části senátu. Myslím, že změna pravomocí nebo fungování senátu by asi byla namístě. Jinak ovšem skutečně nelze souhlasit s tím, aby v univerzitní nemocnici jako akciové společnosti měla univerzita pouze třetinový podíl a rozhodování by bylo v rukou nějakých úředníků nebo nekompetentních lidí. To velmi pregnančně formuloval před prázdninami pan rektor Václav Hampl.

Sešli jsme se 21. srpna, v den, kdy se vzpomíná událostí v roce 1968. Mluví se a píše hlavně o sovětské invazi do Československa, ale zdá se mi, že se trochu opomíjí význam toho, co předcházelo – společenského vzepětí, rozmachu a zrodu občanské společnosti.

To bylo nepochybně velmi důležité a to byla také příčina, proč ten rozmach byl vzápětí utlumen vstupem vojsk. Byla to po dvaceti letech poprvé příležitost projevit bez rizika

svůj názor. Uvolnily se podmínky třeba pro cestování, takže jsme mohli vyjždět na kongresy na západ. Stále sice platila vedoucí úloha KSČ, kdy i místa penzionovaných přednostů byla obsazována preferenčně straníky, ale přihlíželo se už konečně také k odbornosti. Ani při přijímání mediků na fakultu už nedominoval dělnický původ. Liberalizace postupně pokračovala v šedesátých letech, až vyvrcholila Pražským jarem, které samozřejmě mnoho lidí vnímalo naivně, protože socialismus s lidskou tvářící byla neuskutečnitelná vize. Nicméně všichni jsme to prožívali s velkým nadšením a entuziasmem. Pozoruhodné bylo, že i řada straníků začala měnit svůj názor, z nichž zase část pak svůj názor otočila a stali se zdravými jádru strany. Ještě rok 1969 proběhl jakžtakž v pohodě, ale sedmdesátá léta se skutečně se projevovala tvrdou normalizací.

Marie Fleissigová

Michal Anděl

Co vlastně vadí akademikům na Julínkově projektu univerzitních nemocnic

Ve stávajících fakulturních nemocnicích mají univerzity či jejich lékařské fakulty poměrně malou možnost přímého vlivu na rozhodování. Ke struktuře rozpočtu nemocnice či ke koncepcím jejího rozvoje mohou diskutovat, rozhodující slovo však má management nemocnice. Zásadní vliv však mají lékařské fakulty při obsazování míst přednostů klinik. Akademická kvalifikace, schopnost rozvíjet daný obor nejen odborně, ale i výukově a vědecky patří mezi základní požadavky na kandidáty na místa přednostů klinik. Všeobecně mají fakulty spíše šťastnou ruku – jedním z důkazů pro takové tvrzení je konstatování, že český klinický výzkum patří mezi několik málo segmentů české vědy, které obstojí v mezinárodním srovnání.

Ministerstvem zdravotnictví připravovaný zákon má předat správu nemocnice do rukou správních rad, ve kterých by měly mít univerzity 34 procent nejen majetku, ale také hlasů a vlivu. Podle představ ministerstva by měly správní rady vybírat přednosty klinik. Právě cestou přednostů klinik však fakulty prosazují svou výukovou a výzkumnou politiku. Touto cestou se tedy také rozhoduje o realizaci výukových plánů či o dominantách klinického výzkumu. Pokud fakulty a jejich univerzity ztratí tento vliv, ztratí tak možnost bezprostředně formovat výuku českých studentů medicíny i dalších zdravotnických oborů. Zcela zmizí školy založené na dominantních medicínských osobnostech a budoucí česká generace lékařů bude ovlivněna způsobem, který zatím nelze přesně odhadnout. Nejde však o strach o teplá místa

přednostů, jde o celou akademickou složku v nemocnici, o výuku, výzkum a také o celkovou atmosféru, které univerzita do fakultních nemocnic přináší.

Akademický prvek přivádí do nemocnic mediky a další studenty v oborech, jakými jsou například ošetrovatelství či fyzioterapie. Současně se studenty přináší vzdělanost. K tomu, aby se někdo stal docentem či profesorem, musí pěstovat vědu, musí publikovat v mezinárodních časopisech, přednášet. Podmínkou pro zdárný rozvoj vědy jsou informace, především časopisecké. Kriticky zpracované informace, které potřebují akademici jak pro výuku, tak pro vědu, mají dopad mnohem širší, zejména pak na kvalitu lékařské péče. Z mezinárodních srovnání je dobře známo, že v univerzitních nemocnicích jsou lepší výsledky léčení takových nemocí, jakými jsou například rakovina prsu, diabetes či infarkt myokardu. Nejde tedy o teplá místa přednostů klinik, jde o mnohem širší možnost ovlivňovat personální složení univerzitní nemocnice. Ve světě také mají lékařské fakulty v naprosté většině dominantní vliv na obsazování míst přednostů klinik a tedy také na personální struktury univerzitních klinik. V našem okolí je tomu například v Německu i Rakousku.

Akademici si dovedou představit různé vlastnické modely univerzitních nemocnic Léta však čekali na možnost posílení svého vlivu v nich. Ostatně, to jim bylo opakovaně politiky slibováno. Proto panuje na lékařských fakultách po informacích o podobě zákona o univerzitních nemocnicích jak zklamání, tak nedůvěra. Obavy ze ztráty možnosti realizovat politiku vzdělanosti vedou učitele i studenty k protestům. Budoucí vývoj fakultních nemocnic by však měl také zajímat širší veřejnost. Když už pro nic jiného, tak právě pro kvalitu péče, kterou univerzity ve fakultních nemocnicích tak významně ovlivňují.

Karel Barták

Nemocnice je golemem a fakulta jeho šémem

Projev senátora PČR na stávce zdravotníků v Hradci Králové

Ještě nikdy po roce 1990 jsem neměl pocit, že jsou tak bezprecedentně ohrožena základní akademická práva a svobody vysokoškolských učitelů-lékařů, a proto se dnes účastním ve FN v HK na jejich ochranu stávkou.

Současný právní vztah mezi lékařskou fakultou a fakultní nemocnicí není dobrý a je třeba jej změnit. Podporovat transformaci FN na univerzitní nemocnici, a.s., v navržené formě je ale možné buď z neznalosti, nebo z důvodů, o nichž bych nerad spekuloval. Sám burcuji vedoucí pracovníky lékařských fakult a univerzit už

od začátku listopadu 2007, kdy pan ministr Julínek prvně takový záměr zveřejnil. Návrh jsem odsoudil také na shromáždění studentů medicíny, které zorganizovali v Praze vskutku symbolicky pod Albertovskými schody. Svým usnesením později návrh prakticky jednomyslně zamítl také celý Akademický senát UK, Asociace děkanů LF ČR, dále Vědecká rada UK a plénum konference rektorů. Není snad ani možné, že bychom se všichni mýlili.

O co nám jde. Lékařské fakulty (odpovědné hlavně za výuku a výzkum) musí mít při řízení univerzitní nemocnice rozhodující, nebo alespoň stejná rozhodovací práva jako zdravotnický management, odpovědný hlavně za kvalitu poskytované zdravotní péče. Tzv. blokační právo vlastníka 34 % akcií sice může zabránit případné privatizaci majetku, ale to nemusí být to hlavní. Rozhodující je každodenní účast obou rovnoprávných subjektů na řízení celé instituce. Obrazně řečeno: FN připomíná svou velikostí a rozpočtem golema, ale LF ho rozhýbává, rozvíjí - je jeho šémem! Tím se principiálně liší od ostatních nemocnic, kde je poskytována pouze zdravotní péče.

Je přímo šílené, že v návrhu zákona je řečeno, že všichni lékaři a ostatní pracovníci jsou ze zákona pouze zaměstnanci univerzitní nemocnice. O tom, jestli, kdy a kolik bude moci konkrétní lékař učit v druhém pracovním poměru u LF, by asi rozhodoval předseda správní rady. To není vůbec nepatřičné upozornění. **Špičkový lékař při poskytování zdravotní péče přináší velké peníze, ale při učení mediků a vedení postgraduátů zdánlivě neprodukuje nic. V návrhu zákona by fakulty měly dokonce nemocnici platit za to, že tam vůbec učit mohou! Shrnuji: lékaři-učitelé, tzv. akademici, nejenže nic návrhem zákona nezískávají, ale prakticky vše ztrácejí.**

Velmi mne znepokojila slova pana ministra v osobním rozhovoru: „Co pořád chcete, vždyť návrh zákona z 95 % odpovídá řízení a provozu neziskové organizace, po níž tak voláte.“ Pochopil jsem, o co mu jde. Spíše o formu převodu nemocnic na obchodní společnost než o vlastní znění návrhu zákona. Nezisková obchodní společnost je ale nesmysl, nikde ve světě neexistuje. I kdyby se generovaný zisk musel reinvestovat - ale to může i dnešní příspěvková organizace. Vyslovuji hypotetickou obavu. První pilíř smlouvy o EU garantuje volný pohyb osob, kapitálu a bezbariérový obchod. Může se klidně stát, že EU přijme direktivu (je okamžitě platná v našem státě), kde se ze dne na den změní podmínky pro práci obchodních společností. To by bylo sousto pro všechny euroskeptiky. Už slyším, jak argumentují „to my nic, to ta hrozná, levičácká a byrokratická EU!“

Dále si nedovedu představit jakékoli dotace státu do soukromé obchodní společnosti. Také evropské peníze na rozvojové projekty bude sice možné čerpat, ale za daleko horších podmínek (při větší spoluúčasti).

Tvrzení, že a.s. přináší vyšší odpovědnost managementu za hospodaření, platí jen zčásti. Nemám čas hovořit o problémech v řízení tzv. krajských holdingů. Zase

ale platí, že odborně zdatné a slušné vedení nemocnice může hospodařit bez dluhů a protestů zaměstnanců už dnes. Naše fakultní nemocnice je toho jasným důkazem.

Jaké důsledky by špatná transformace FN na obchodní společnost mohla mít, vám budu dokumentovat na příkladu rozhodnutí zastupitelů města Hradce Králové uzavřít smlouvu o parkování ve městě se soukromou firmou Atol, a.s. Důsledkem je nejen skandální výše parkovného nebo nemožnost bezplatně parkovat třeba poskytovatelům zdravotních a sociálních služeb. Dodnes firma neinvestovala ani korunu, prosadila placení parkovného prakticky všude uvnitř druhého městského okruhu a dále v centru města směrem k nádraží. Očekává se, že se parkovné bude platit ve městě všude, tedy i na sídlištích. Rada města takové rozhodnutí může vzít podle smlouvy pouze na vědomí. Pravicoví zastupitelé tak na nás vlastně uvalili další městskou daň. Přinejmenším zajímavé ale je, že se vybrané peníze na účtu města nikdy neobjeví! Smlouva není výhodná ani pro občany, ani pro město. Pro koho tedy?

Pan premiér Topolánek v Poslanecké sněmovně 6. června 2008 řekl: „V této chvíli jednoznačně garantuji, že fakultní nemocnice ani rozhodnutím ministerstva, ani rozhodnutím vlády převáděny na akciové společnosti nebudou. Řekl „v této chvíli“ a navíc nevyločil možnost přeměny fakultní nemocnice na univerzitní nemocnici, a. s. , formou zákona. Proto není naše dnešní shromáždění vůbec zbytečné. Návrhu zákona v navrhované formě říkám jasné ne!

Fakultní nemocnice Hradec Králové, 24.6.2008. Kráceno

Modernizace ve Vinohradské nemocnici

Na počátku září byla ve Vinohradské nemocnici otevřena **nově modernizovaná porodnice** (viz obr. str. 54). Zrekonstruováno bylo celkem 9 pokojů o kapacitě 22 lůžek a kojenecké boxy, zahrnující dvanáct lůžek pro kojence a dva inkubátory. Všechny pokoje mají nyní sociální zařízení a jsou vybaveny umývacím setem pro koupání novorozenců. Porodnice má nově k dispozici také unikátní ultrazvuk firmy Philips, umožňující včasnou diagnostiku vývojových vad u dětí a nádorových onemocnění u žen.

Přednosta gynekologicko-porodnické kliniky FNKV **doc. B. Svoboda** věří, že se nastávajícím maminkám bude ve FNKV líbit. Řekl, že vinohradští porodníci navazují na osvědčené a zavedené přístupy k rodičkám, zároveň se je ale snaží rozšiřovat o nové trendy. Porodní sály budou v nejbližší době vybaveny speciálními porodními polohovacími lůžky a ženy se mohou se svým lékařem individuálně domluvit na podobě porodu.

Foto J. Jelínková

Pacientům oddělení intervenční kardiologie Kardiocentra FNKV slouží od srpna unikátní **otočný angiografický rentgenový přístroj**. Díky němu mohou být na dvou operačních stolech vyšetřeni téměř současně dva pacienti s akutním infarktem myokardu. Při zahájení vysvětlil přednosta kliniky **prof. Petr Widimský** (na snímku), že tak může záchranná služba pacienty přivést kdykoliv přímo na katetrizační sál, kde jsou zdravotníci schopni pro ně ihned uvolnit jeden operační stůl, provést nutné vyšetření a v případě potvrzeného infarktu přistoupit bez odkladu ke koronární angioplastice. Záchrana života je v takových případech otázkou minut.

Foto J. Jelínková

VĚDA

PŘEDNÁŠKA

STUDIE

KONFERENCE

Umění a (neuro)věda

Psychiatrické centrum a Centrum neuropsychiatrických studií, Praha

Sociální mozek

Z neuropsychologického hlediska můžeme lidský mozek také chápat jako stroj na kauzalitu ($A \rightarrow B$), symetrii (oproti asymetrii), konsonanci (proti disonanci), harmonii (proti disharmonii), slast (proti ohrožení, averzi), pravidelnost (oproti nepravidelnosti) aj. Zdá se, že neokortex, jehož mohutným rozvojem se člověk odlišuje od většiny ostatních živočišných druhů, není ani tak výsledkem chůze po zadních a uvolnění rukou pro práci, jako spíše důsledkem narůstajícího počtu jedinců v sociálních skupinách. Z tohoto hlediska by se neokortex dal chápat jakožto sociální mozek, který sice souvisí s myslí a jazykem, ale prvotně zejména s rozvojem sociálních skupin. Na základě neuroanatomických a archeologických souvislostí lze předpokládat, že velikost sociálních skupin primátů a hominidů v posledních třech milionech let narůstala, přičemž tento nárůst se za posledních půl milionu let dramaticky zrychlil (*obr. 1, Dunbar 2003*). Přitom se zdá, že velikost skupin je přímo úměrná velikosti „sociálního mozku“ (*obr. 2*). Za sociální skupinu považujeme množinu jedinců, kteří se mezi sebou vzájemně rozpoznávají jakožto jednotlivci. U lidí lze za takovou skupinu považovat množinu jedinců, jejichž adresy máme v adresáři nebo telefonní čísla ve svém mobilním telefonu. Velikost takové skupiny je u lidí v současném světě zhruba 150–200. Sociální koheze skupin je u primátů a hominidů udržována především opečováváním, „groomingem“. Je logické, že s rostoucí velikostí skupiny také narůstá časová náročnost groomingu, který slouží jako „sociální lepidlo“. Čím větší počet jedinců je nutno opečovat v zájmu koheze skupiny, tím větší čas denní doby je třeba pro grooming alokovat. To nelze donekonečna, protože narůstající časová proporce a investice do groomingu začne vytěsňovat jiné, pro život důležité aktivity, jako je obživa, reprodukce, teritorialita, boj s přirozenými nepřáteli apod. Zdá se, že maximální únosná doba, kterou je možno beztréstně se věnovat groomingu, činí asi 30 procent denní doby. Mnohé nálezy svědčí pro to, že s rostoucí velikostí skupin byla tato doba překročena zhruba před půl milionem let (*obr. 3*). To byla ve vývoji hominidů doba, kdy velikost skupiny kladla na sociální kohezi nároky, které grooming již nemohl zajistit, a vznikl tak zřejmě neobyčejný tlak na rozvoj jiného účinnějšího „sociálního lepidla“, než je fyzické opečovávání. Máme řadu důvodů předpokládat, že to je právě doba, kdy fyzický grooming byl nahrazen groomingem „sociálním“, jenž byl zajištěn vokalizacemi a jejich modifikací (rytmus, synchronizace, melodie), které byly základem zpěvu.

Od vokalizací a jejich modulací je již jen krůček k jazyku. Všimněme si, že přirozený jazyk bezděky přiznává své původní poslání jakožto sociální grooming, mluví-li o „drbech“ (drbání, klevety, rumour). Drbat ve smyslu fyzického opečování, jak činí primáti a jak můžeme stále ještě vidět v zoologických zahradách, a drbat ve smyslu zdánlivě neúčinné informace, jejímž hlavním cílem není řešení bezprostředního problému, nýbrž udržení sociální skupiny, jsou zřejmě dva vidy téhož. Tuto úlohu jazyka (sociální grooming) zdůrazňoval s použitím krásného příkladu matematik a filozof Jiří Fiala, když správně poukázal na to, že hlavním úkolem jazyka není přenos důležitých a smysluplných informací. Vyprávěl, jak byl kdysi ve Francii na návštěvě v jedné společnosti, kde prakticky nikoho neznal a přítomní si tam mezi sebou živě povídali. Když potom večer odcházel, hostitel mu třásl rukou, řka „to jsme si krásně popovídali“. V tomto dojmu mu nebránila skutečnost, že Jiří Fiala údajně za celý večer pronesl pouze tři slova: „Je suis d' accord“. To, čemu tedy lingvisté říkají „communion mutuel“, není vlastně nic jiného než „social grooming“.

Vnímání

Naše vnímání, ať už obrazů, tak zvuků, je ustrojeno tak, že zachycuje kontrasty (rozhraní) a pohyb na klidném pozadí. To je něco z vývojového hlediska nesmírně důležitého, protože zachycení pohybu protivníka, dravce či kořisti, je z hlediska přežití asi to nejdůležitější. Posadíme-li mezi ampliony nejenom malé dítě, ale i opici a ve stereo uspořádání přemísťujeme zdroj zvuku v prostoru, můžeme pozorovat otáčení hlavy ve směru zdroje. To je jedním z příkladů, jak vnímání pracuje na principu kontrastů, na principu odlišení signálu od šumu a popředí od pozadí. Z hlediska vývoje hudby jakožto modulace vokalizací, jež se zřejmě ve vývoji objevily jako vyšší stupeň groomingu, který může obsloužit najednou celou řadu jedinců, jsou zajímavé archeologické nálezy prvních dochovaných hudebních nástrojů. Tak kostní flétna stará zhruba 50 tisíc let z doby středního paleolitu, která byla objevena na neandrtálském tábořišti ve Slovinsku a která je zřejmě vyrobena ze stehenní kosti medvědí tlapy, má čtyři otvory. Vzdálenost mezi 2. a 3. je dvojnásobná oproti vzdálenosti mezi otvorem 3. a 4., což je v souladu s tvorbou celého tónu, resp. půltónu a naznačuje, že již tehdy měla stupnice prakticky dnešní podobu (*Kunej a Turk, 2000; obr. 4*). Základní hudební formy jsou možná předurčeny neurobiologickým substrátem, který určuje do jisté míry jejich formu. Staré čínské flétny, které jsou vlastně prvními zcela zachovanými hudebními nástroji, jež se nedávno našly v neologických nalezištích v Číně a datují se mezi 7000 a 5700 let př. Kr., byly vyrobeny z kostí jeřábů a některé mají osm otvorů ve stejném uspořádání jako dnešní zobcové flétny.

Na mysl, jazyk, hudbu a společnost můžeme tedy nahlížet z evolučního hlediska z jediné perspektivy. Jejich společným jmenovatelem je sociální mozek (neokortex).

Shrneme-li tedy výše uvedené, pak zhruba před půl milionem let přesáhla velikost sociálních skupin primátů a hominidů zhruba stovku, což odpovídá nutnosti alokovat více než 30 % času fyzickému groomingu. V té době tedy vzniká tlak na rozvoj jiného kohezního mechanismu, kterým jsou vokalizace. Jejich modulací vzniká prototyp zpěvu, resp. hudby. K tomuto rozvoji „sociálního groomingu“ dochází ruku v ruce s rozvojem sociálního mozku (neokortexu) a objevení se genu FOXP2, který je na rozvoj řeči zřejmě vázán. Evoluční stabilita pro rozvoj sociálních skupin tak důležitého sociálního groomingu je zřejmě zajištěna mechanismy libosti (prožitky krásy, slasti, radosti), kterými je opatřen.

Krása

Vnímání krásy je zřejmě podmíněno symetrií s přidávkem asymetrie, rytmu s trochou dysrytmie a harmonie s trochou disharmonie. Symetrie je v přírodě symbolem krásy, harmonie, a korelátom dobrého zdraví (fitness); hraje tedy v přírodním výběru důležitou roli. Absolutní symetrie má však v sobě cosi technicky sterilního. Naproti tomu výrazná asymetrie je často projevem nemoci, signalizuje hrozbu, nebezpečí, vede k úniku anebo k obraně. Přitom falešně pozitivní vyhodnocení hrozby se evolučně vyplácí daleko více než falešně negativní podhodnocení rizika. Zdá se, že libostní vyhodnocování drobných odchylek od symetrie, harmonie a rytmicity má své neuronální koreláty, které dnes lze objektivně studovat. Na obrázku (*obr. 5*), který je převzat z práce Kawabata a Zekiho (2003), je na statistických mapách, renderovaných na standardní mozek s využitím pozitronové emisní tomografie, vidět aktivita specifická pro rozhodování mezi krásou a ošklivostí, krásou a neutrálním pocitem, ošklivostí a krásou a ošklivostí a neutrálním pocitem. Pokusné osoby nejprve vyhodnocovaly na subjektivní stupnici pocitu, které v nich vyvolávají obrazy, jež jim byly předloženy (ošklivý – neutrální – krásný) a posléze jim byla snímána aktivita mozku s pomocí PET za současné expozice týmiž obrazy. Přitom se nerozlišovalo, jde-li o krajinu, zátiší, portrét apod.

Podobně lze dnes již objektivně detekovat neuronální základy konsonance a jejího odlišení od disonance (*obr. 6*). Na obrázku 5 je vidět záznam vln akustického evokovaného potenciálu snímaného z Heschlova gyru, při jehož vyhodnocení se proti sobě vynášejí frekvence (Hz) a amplituda (μV). Je-li pokusná osoba nebo primát exponována konsonantním akordům (zvýšená kvarta, velká kvinta, oktáva), obě křivky běží paralelně, zatímco při expozici disonantním intervalům (malá sekunda, velká sekunda, velká septima) dochází k „resonanci“, která se v elektrofyziologii označuje jako „locked in frequency“.

Dekonstrukce výtvarného umění a hudby ve 20. století

Zdá se, že za posledních čtvrt milionu let vokální a grafické projevy činnosti lidského sociálního mozku nabývaly postupně na složitosti, a to až do konce 19. století.

Hudba dosáhla, mj. pod vlivem církevního dogmatu, v Evropě mohutných rozměrů od bachovského baroka přes mozartovský klasicismus a Beethovena až po dvořákovsko-brahmsovský romantismus. Výtvarné umění se dostalo od gotických madon a religiózní ikonografie přes lovecká zátiší až k realistickým zobrazením bitevních výjevů. Na konci 19. století se však cosi zásadního stalo, co předznamenalo prudkou otočku ve vývoji jak hudby, tak výtvarného umění. Tu třeskutou změnu vyvolaly dva vynálezy: daguerotyp a fotografie, která vzala výtvarnému umění jeho prominentní úkol zobrazovat skutečnost, a voskový váleček a gramofon, který umožnil kopírovat hudební zážitek bez nutnosti aktivního přispění zúčastněných. Zbavena formálních pout dekonstruovala se hudba 20. století směrem od Wagnera přes Janáčka, Schönberga a Bouleze až k jakési atomální, „nukleární“ hudbě a podobně výtvarné umění od romantických pláten Delacroixe, přes impresionisty (Maneta, Moneta), Cézanna, Braqua a Mondriana až po pop-art a Malewicze, které lze chápat jako jakési „nukleární“ výtvarné umění (*obr. 7*).

Hudba a jazyk

Mnohé neurofyziologické nálezy naznačují, že Brocova oblast souvisí nejenom s řečí, ale také s hudební syntaxí. Koelsch (2000) ukázal, které části mozku se aktivují při tzv. falešném závěru v hudbě (*obr. 8*). Navíc i další autoři ukázali, které části mozku zpracovávají jak hudební, tak slovní syntaxi. Brown a spoluautoři (2006; *obr. 9*) pozorovali regionální aktivity různých mozkových oblastí při doplňování melodie a doplňování věty („nejlepší měsíc pro kurz španělštiny v Peru je srpen, protože ...“, „... v Peru je touto dobou skvělé počasí“). Při generování melodie se specificky aktivovaly oblasti BA44 a BA22, zatímco pro generování věty se specificky aktivovaly BA38, BA39/40 aj. Ostatní aktivované oblasti byly oběma úlohám společné. Brown a spoluautoři uzavírají, že hudba a jazyk jsou na úrovni sensoricko-motorických kinestetických oblastí (primární sluchová kůra a motorická kůra) zpracovávány shodně, na úrovni kombinatorního zpracování komplexních sluchových struktur (sensorická BA 22 a motorická BA44 a 45) jsou zpracovány paralelně a teprve na úrovni sémantického zpracování jsou zpracovávány zvlášť. Jinými slovy „Bach mluví“. Hudební sémantika tedy vykazuje s jazykem daleko víc paralel, než kdokoli očekával. Hudba, podobně jako jazyk, je hierarchickou strukturou: elementy → slova → věty → fráze → příběhy → kompozice. Podobně hierarchicky je vystavěno i řešení problémů a používání nástrojů (*obr. 10; Molnar- Szakacs a Overy 2006*).

Zrcadlové buňky a hra

Strukturální analýza hudebního nebo i jazykového signálu zřejmě probíhá za účasti systému tzv. zrcadlových buněk. To je ko-reprezentace intencionálních, hierarchicky uspořádaných sekvenčních motorických elementů se sluchovou informací. Zrcadlové buňky jsou buňky, které se aktivují, pozorujeme-li nějakou činnost. Je

dost možné, že v zrcadlovém systému hraje důležitou úlohu Brodmannova oblast 44. Základní systém zrcadlových neuronů je fronto-parietální (MNS = Mirror Neuronal System). Fronto-parietální systém zrcadlových neuronů reprezentuje akce a úmysly druhých, a to napříč modalitami, a zapřahuje vlastní motorický systém (*Iacoboni a spol. 2005*). Iacoboni a spol. (1999) ukázali, jaký je rozdíl v aktivaci rostrálního parietálního kortexu a Brodmannovy oblasti BA44, pozorujeme-li pohyb prstů druhé osoby oproti kontrole.

Podobně je nápadný rozdíl, pozoruje-li hru na piano ten, kdo sám na klavír umí hrát, anebo ten, kdo na klavír nikdy nehrál. Tíž autoři také ukazují pozoruhodný rozdíl v aktivaci frontálního MNS, pozoruje-li pokusná osoba uchopení hrnku v různém kontextu. Jeden naznačuje pokračující snídani (konvička s mlékem, cukřenka, pečivo, med, konev s čajem), druhý kontext naznačuje dokončenou snídani (povalená konvička od mléka, dojedené pečivo, otevřená cukřenka, prázdná konvice s čajem). První kontext vyvolává předtuchu jiného úkonu než kontext druhý. V prvním případě pokusná osoba víceméně očekává přenesení šálku k ústům, kdežto v druhém případě odnesení šálku do dřezu na nádobí nebo do myčky. Přitom se experimentátorům podařilo vlivy kontextu odfiltrovat, resp. odečíst a zmapovat pouze rozdíl v aktivaci zrcadlových buněk, které reflektují uchopení hrnku jako takové a jejichž aktivace je kontextem předurčena (*obr. 11*). Systém zrcadlových neuronů je tedy jakýmsi „interface“ mezi percepcí a akcí, který znamená automatickou a nevědomou stimulaci neuronálních struktur, jež obražejí (a „chápou“) akce druhých. Jde tedy o mechanismus nesmírně důležitý k predikci chování druhých, což je základní zdatnost nezbytná k přežití a její rozvoj znamená nepochybnou selekční výhodu. Hra v obojím smyslu (na slepou bábu i na hudební nástroj) je patrně způsob, jakým se tento, pro život naprosto zásadní, systém vypracovává, udržuje a trénuje.

Systém zrcadlových neuronů souvisí s empatií (vcítění se do druhých), s „theory of mind“ (sociální kognice), s jazykem (!) a s odlišením Já od Ne-já. Nahlízíme-li schizofrenii jako diskonekční syndrom, resp. poruchu zpracování informací, pak není bez zajímavosti poukázat právě na to, že u schizofrenních nemocných často (i premorbidně) chybí „hravost“, nedostává se jim empatie, mají narušenou sociální kognici (a sociální přizpůsobení), schizofrenní příznaky jsou z velké části poruchami řeči (jazyka) a psychotické příznaky často zahrnují ztrátu odlišení Já od Ne-já. Připomeňme si také Crowovo upozornění, že schizofrenie je daní, kterou platíme za rozvoj jazyka.

Vnímání motorické akce, jazyk i hudba využívají společné neuronální okruhy, které zřejmě u lidí souvisejí právě se systémem zrcadlových buněk. Zdá se, že lidé rozumějí komunikačním signálům (zrakovým či sluchovým, jazykovým či hudebním) na základě pochopení motorického aktu, který představují, ba na základě pochopení úmyslu (tj. možné související motorické akce), který se za tímto aktem skrývá.

Shrnutí

Neurobiologická hypotéza rozvoje umění tedy předpokládá, že to, co určovalo rozvoj čelní mozkové kůry, byla velikost sociálních skupin. Sociální koheze je zajišťována groomingem. Soudržnost skupin hominidů větších než 100 jedinců už nemohla být zajištěna groomingem „face to face“ do 20–30 procent času. Přitom víc času nebylo možno dost dobře obětovat, protože by tím byly ohroženy jiné pro život důležité činnosti. Proto se objevil efektivní způsob udržování sociální koheze v podobě vokalizací a bubnování, které lze označit jako „sociální grooming“. Od něj lze sledovat přímou linii ke zpěvu a jazyku (drby). Zvuková rytmizace (bubnování do prsou, do bubnů) funguje v sociálních skupinách hominidů též jako synchronizátor (*Zeitgeber*), který je důležitým nástrojem při mobilizaci proti vnějšímu nepříteli. Zhruba mezi 500-200 tisíci let př. n. l. se objevuje gen FOXP2, který je spolu s neokortexem (social brain) a sociálním groomingem předpokladem rozvoje jazyka. Hudba i jazyk zaměstnávají do značné míry shodné oblasti mozku.

Hra (doslova i v přeneseném slova smyslu) aktivuje zrcadlové buňky. Zrcadlové buňky (fronto-parietální systém) umožňují predikci (co bude následovat), vcítění do druhého a předpověď chování druhého (co udělá). Predikce chování druhých je základním předpokladem přežití a znamená značnou selekční výhodu. Společným jmenovatelem systému zrcadlových buněk je Brodmanova area 44. „Zbytečné“ dětské hry, honičky, říkanky, žvatlání, drby a klevety dospělých a „jalové“ činnosti jako muzicírování, zpívání, bubnování a tancování jsou všechno činnosti, které tento pro život zcela zásadní systém zrcadlových buněk trénují a naši schopnost vcítění do druhých a predikce jejich chování utvářejí. Umění a hra tak mají zásadní evoluční význam pro rozvoj schopností vcítit se do druhého a předpovědět jeho chování, rozpoznávat emoce druhých, udržovat sociální soudržnost a tudíž aliance, a v neposlední řadě nahlédnout sám sebe (sebereflexe). Umění a hra tedy představují společného jmenovatele rozvoje sociální dimenze jazyka, motoriky a emotivity a z vývojového hlediska jsou vzhledem k trénování schopnosti predikce nositeli značné selekční výhody.

Literatura:

Brown S, Martinez MJ, Parsons LM. Music and language side by side in the brain: a PET study of the generation of melodies and sentences. *European J Neurosci*, 23, 2006: 2791–2803

Dunbar RIM. The social brain: mind, language, and society in evolutionary perspective. *Annu Rev Antropol* 2003; 32: 163-181

Iacoboni M, Woods RP, Brass M, Bekkering H, Mazziotta JC, Rizzolatti G. Cortical mechanisms of human imitation. *Science* 286, 1999: 2526–2528

Iacoboni M, Molnar-Szakacs I, Gallese V, Buccino G, Mazziotta JC, Rizzolatti G. Grasping the Intentions of Others with One's Own Mirror Neuron System. *PLoS Biology* 3, 2005: 529–535

Kawabata H, Zeki S, Neural Correlates of Beauty. *J Neurophysiol*. 2004; 91: 1699-1705

Koelsch S. Significance of Broca's area and ventral premotor cortex for music-syntax processing. *Cortex* 2006; 42: 518-520

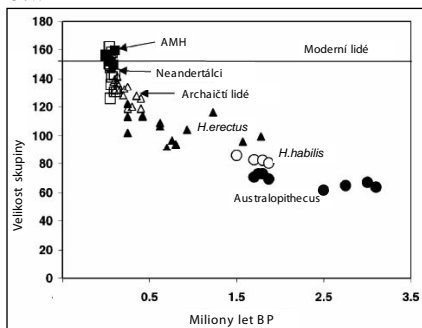
Kuney D, Turk I. New perspectives on the beginnings of music: Archeological and musicological analysis of a middle Paleolithic bone "flute." In N. L. Wallin, B. Merker, S. Brown (Eds.): *The origins of music* (str. 235-268). Cambridge, MA: MIT Press, 2000

Lewis P. Musical minds. *TRENDS in Cognitive Sciences*, 6, 2002; 9: 364-366

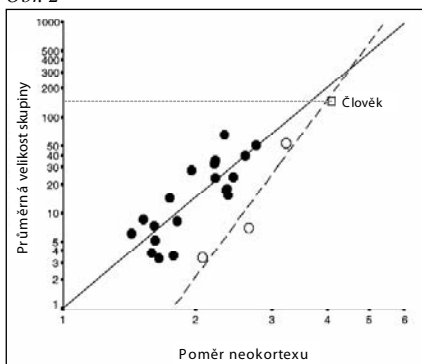
Molnar-Szakacs I, Overy K. Music and mirror neurons: from motion to 'emotion. *SCAN*, I, 2006: 235-241

Text vyšel v časopisu SANQUIS. Převzat byl se svolením autora i redakce časopisu, rozšířen a doplněn.

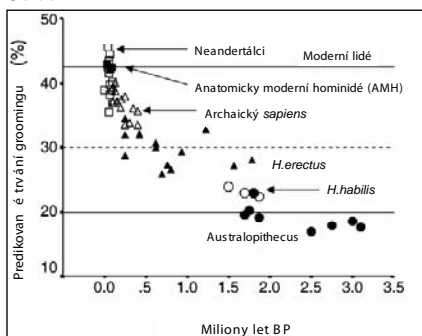
Obr. 1

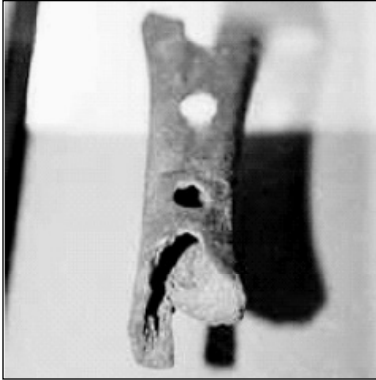
Obr. 2

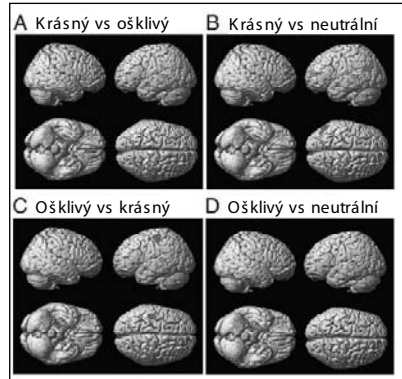
Obr. 3

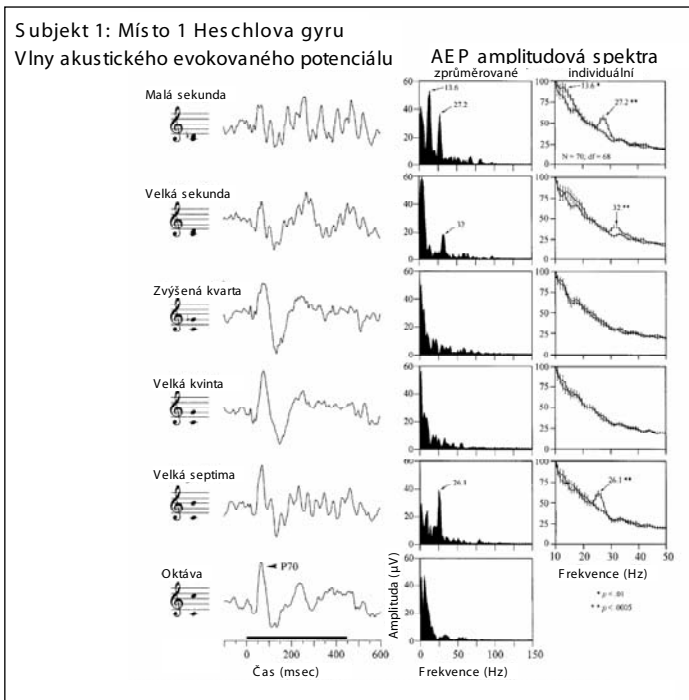
Obr. 4

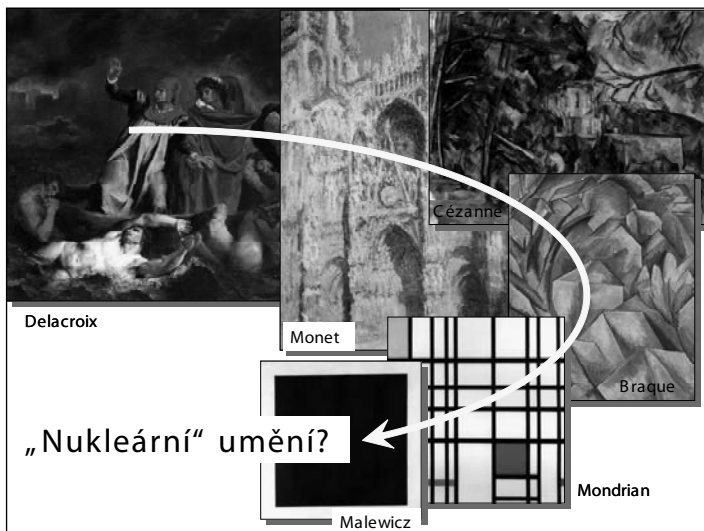
Obr. 5

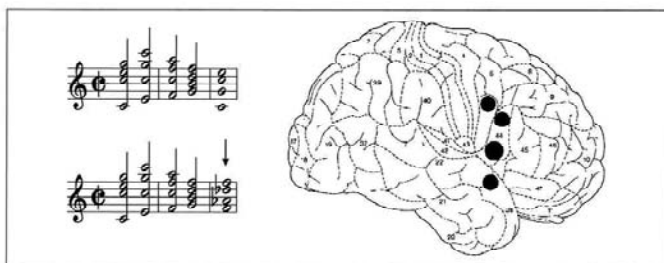
Obr. 6

Obr. 7

Obr. 8

Obr. 9

Doplnění melodie

Doplnění věty

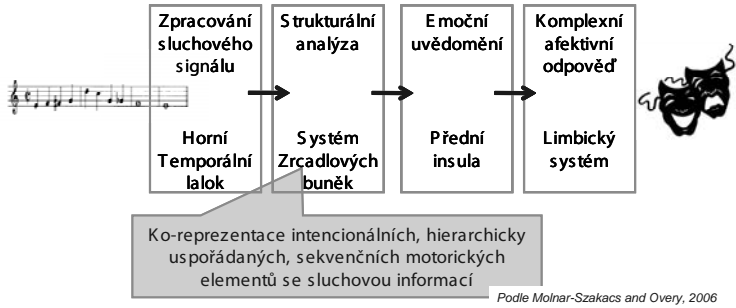
„Nejlepší měsíc pro kurs španělštiny v Peru je srpen, protože....“

„...v Peru je touto dobou skvělé počasí.“

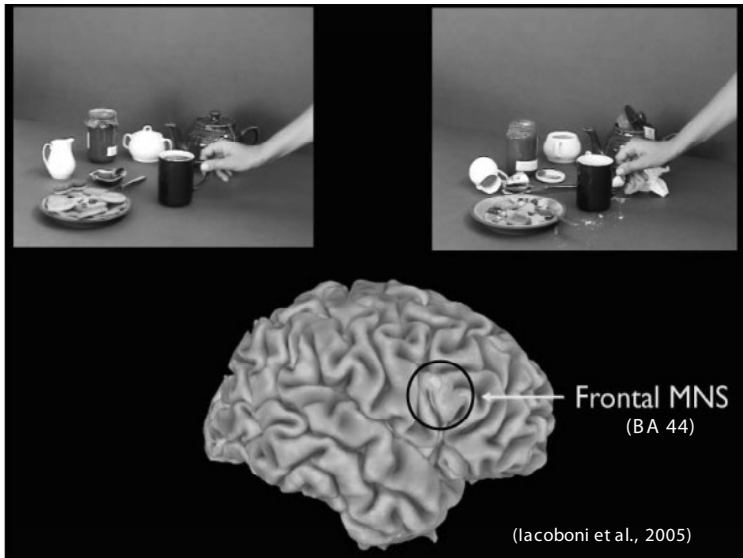
The image contains two musical staves. The first staff shows a melody in G major (one sharp) and 4/4 time. The second staff shows the continuation of the melody. Below the staves, there are two text boxes. The first box contains the text „Nejlepší měsíc pro kurs španělštiny v Peru je srpen, protože....“ and the second box contains the text „...v Peru je touto dobou skvělé počasí.“

Obr. 10

Hudební sémantika: víc paralel s jazykem než kdokoli očekával

Obr. 11

Jak zlepšit kognitivní funkce u lidí s návykovými nemocemi

Psychiatrická léčebna Bohnice

Úvod

Kognitivní (poznávací) funkce zprostředkují zacházení s informacemi. Patří sem mimo jiné vnímání, integrace vnímaného, paměť, učení a další zpracování informací, usuzování, abstrakce, řešení problémů, plánování, řeč, psaní i další formy komunikace. Zneužívání psychoaktivních látek kognitivní funkce zhoršuje. Např. *McMurtray a spol. (2006)* popsali ve velkém souboru osob s demencí vzniklou před 65. rokem kromě infekce HIV a úrazu hlavy i časté zneužívání alkoholu. K podobným závěrům došli i jiní autoři.

Postižení kognitivních funkcí u lidí s návykovými nemocemi – možné příčiny

- Krátkodobý nebo dlouhodobý toxický efekt látky při intoxikaci i ve stavech kocoviny. Charakter poškození závisí na druhu zneužívané látky, dávkách a délce užívání.
- Kognitivní funkce zhoršuje i odvykáací stav. To platí i o odvykáacích stavech po tabáku (např. *Giannakoulas a spol., 2003, Jacobsen a spol., 2007*).
- Craving (bažení) po návykové látce nebo hazardní hře také zhoršuje kognitivní funkce (např. *Nešpor a Csémy, 1999*).
- Uplatňuje se i negativní vliv tělesných onemocnění vyvolaných psychoaktivními látkami nebo hazardní hrou.
- Depresivní symptomatologie a nadměrný stres rovněž zhoršují kognitivní funkce. To souvisí s nahromaděním zátěžových životních událostí, k nimž u návykových nemocí dochází.
- Negativně se může uplatňovat i životní styl lidí s návykovými nemocemi (nedostatek spánku, nevhodná strava, nedostatek tělesného pohybu a nových podnětů).
- Na kognitivní funkce působí nepříznivě i úrazy hlavy, k nimž u závislých dochází častěji než v běžné populaci (typické jsou pády nebo násilí u závislých na alkoholu, k násilným projevům dochází často také u závislých na pervitinu a kokainu). S tím souvisí zjištění autorů, *Sekine a spol. (2006)* konstatují u lidí zneužívajících metamfetamin zvýšenou agresivitu a nabízejí neurofyziologické vysvětlení.

Negativní vliv zneužívání psychoaktivních látek na kognitivní funkce komplikuje léčbu i psychosociální adaptaci lidí s návykovými nemocemi. V tomto sdělení nabízáme praktická doporučení, jak kognitivní funkce zlepšovat.

Jak se mění kognitivní funkce u pacientů s návykovými nemocemi v ústavní léčbě
Náš soubor tvořilo 86 mužů závislých na alkoholu, pervitinu, opiátech sedativech a jiné droze a patologických hráčů. Průměrný věk činil 38,8 roku, SD=11,8. Respondenti abstinovali v průměru 45,6 dní, SD=30,0. V dotazníkovém šetření uvedli respondenti toto:

Změna schopnosti zapamatovat si nové informace: Velmi se zlepšila 16x, zřetelně se zlepšila 39x, mírně se zlepšila 22x, nezměnila se 8x, mírně se zhoršila 1x, zřetelně se zhoršila 0, velmi se zhoršila 0.

Změnila pozornost: Velmi se zlepšila 20x, zřetelně se zlepšila 36x, mírně se zlepšila 19x, nezměnila se 9x, mírně se zhoršila 2x, zřetelně se zhoršila 0, velmi se zhoršila 0.

Schopnost řešit problémy: Velmi se zlepšila 15x, zřetelně se zlepšila 37x, mírně se zlepšila 27x, nezměnila se 7x, mírně se zhoršila 0, zřetelně se zhoršila 0, velmi se zhoršila 0.

Dodáváme, že u respondenta, který uvedl zhoršení schopnosti si zapamatovat, ještě dozníval odvykací stav po buprenorfinu.

Přehled postupů, jak zlepšit kognitivní funkce

Abstinence, případy abstinence v chráněném prostředí (např. terapeutická komunita)

Při abstinenci dochází u závislých na alkoholu k zlepšování paměti (např. *Rosenbloom a spol., 2007*). Podle našich zkušeností se zlepšení objevuje už brzy po zahájení abstinence a během prvního měsíce abstinence bývá překvapivé pro pacienty a často i pro lékaře. Další a pozvolnější zlepšování kognitivních funkcí lze očekávat při dlouhodobé abstinenci. *Bartels a spol. (2007)* zjišťovali pozvolné zlepšení paměti u abstinujících závislých na alkoholu při dvouleté abstinenci. Zlepšování kognitivních funkcí u závislých na metamfetaminu při abstinenci lze doložit i nálezy na PET (pozitronové emisní tomografii, *Schiffer a spol., 2007*).

Náležitá léčba odvykacích stavů

Snaha zvládnout těžší odvykací stav svépomocí s sebou nese rizika, např. u alkoholu se mohou objevit epileptické záchvaty nebo delirium tremens. Náležitá a včasná léčba navíc chrání kognitivní funkce.

Priměřené tělesné cvičení nebo jiná aktivita mírní úzkosti a deprese a pozitivně ovlivňuje i kognitivní funkce

Príznivý vliv tělesné aktivity na kognitivní funkce se prokázal např. u osob vyššího věku a lze předpokládat, že se bude uplatňovat i u závislých (*Nešpor a Csémy, 2006*). Změny, k nimž v mozku při zneužívání některých drog dochází, ostatně připomínají změny ve stáří.

Dobré držení těla a správné dýchání

Dobré držení těla je jednou z nutných podmínek bráničního dýchání. Je známo, že

mozek patří, co se týče spotřeby kyslíku, k nejnáročnějším orgánům v těle. Dýchání do břicha navíc zklidňuje.

Chránit mozek před úrazy

Negativní vliv úrazů na kognitivní funkce je známý a zdá se také, že pacienti po úrazech hlavy jsou více ohroženi návykovými nemocemi. Závislí pacienti mají s ohledem na nedostatečnou trénovanost, častou osteoporózu, větší tendenci riskovat i další faktory větší sklon k úrazům. Doporučujeme proto bezpečné pohybové aktivity (chůze, rehabilitační cvičení, jógu, čchi-kung, plavání) a nikoliv třeba fotbal nebo box.

Dostatek spánku

Poruchy spánku jsou u závislých časté, zvyšují u závislých riziko recidivy a navíc působí nepříznivě na kognitivní funkce (např. Haimov a spol., 2008). V léčbě těchto poruch je žádoucí upřednostňovat nefarmakologické postupy jako jsou relaxační techniky, úprava životního stylu, spánková hygiena a kognitivně-behaviorální postupy (Arnedt a spol., 2007). Po zvládnutí akutního odvykacího stavu je třeba se vyhnout benzodiazepinům s ohledem na jejich návykový potenciál a negativní vliv na kognitivní funkce.

Relaxační techniky

Relaxační techniky mírní úzkosti, deprese a stres. Tyto techniky působí tedy proti faktorům, které by kognitivní funkce oslabovaly. Aktivní zvládnutí relaxačních technik představuje i určitý trénink paměti. Jejich další výhodou je to, že mírní tělesnou bolest a mohou někdy nahradit u závislých riziková analgetika (podrobněji viz např. Nešpor, 1998).

Vhodná strava

Avitaminózy časté u závislých na alkoholu (alkohol působí jako antivitamin vitamínu B) korigujeme v úvodu léčby. To platí i pro deficity draslíku a hořčíku. Potraviny, u nichž se předpokládá příznivý účinek na paměť, zahrnují mimo jiné zelený čaj (Kuriyama a spol., 2006), kurkumu (Ng a spol., 2006), celer, jablka a další ovoce a bobuloviny, potraviny obsahující omega 3 mastné kyseliny (ryby, len, avokádo, dýňová semena, pšeničné klíčky, fazole a sója, listová zelenina, vlašské ořechy i některé další nepražené ořechy). Prospěšný je také dostatek nestravitelných zbytků (např. ovesné vločky, ty navíc obsahují velké množství vitamínu skupiny B, nebo zmíněná jablka). Pro duševní výkonnost v dopoledních hodinách je důležité dobře snídat. Je vhodné omezit potraviny s obsahem chemikálií, volných cukrů a nasycených tuků.

Trénink kognitivních funkcí

Procvičování kognitivních funkcí se osvědčilo i u lidí s návykovými nemocemi (Czuchry a Dansereau, 2003). Trénink kognitivních funkcí se v léčebných programech často děje bezděčně např. při psaní deníků, záznamů ze seminářů nebo při přípravě vzdělávacích programů pro spolupacienty.

Hudba

Poslech Mozartovy sonáty údajně zlepšil schopnost učení více než jiné druhy hudby. Toto zjištění se potvrdilo nejen u lidí, ale i u pokusných myši (*Aoun a spol., 2005*). Podobné účinky měla na starší dospělé osoby Vivaldiho hudba (*Mammarella a spol., 2007*). *Särkämö a spol. (2008)* zjistili, že poslech hudby usnadňuje zotavování kognitivních funkcí u lidí po cévní mozkové příhodě. Ve světle uvedeného nepřekvapuje, že kognitivním funkcím prospívá i výuka na hudební nástroj. To platí nejen pro děti, ale i pro osoby důchodového věku.

Prevence nadměrného stresu

Opět lze doporučit úpravu životního stylu (zásada Anonymních alkoholiků „easy does it“, volně přeloženo „když udržuje člověk volné tempo, abstinuje se snadno“). Prospěšné jsou i relaxační techniky, přiměřené tělesné cvičení a další aktivity kompenzující jednostranné pracovní zatížení.

Adekvátní léčba depresivní symptomatologie

Na počátku abstinence se u závislých často objevuje depresivní symptomatologie, která při abstinenci obvykle rychle odezní. Nasazovat antidepressiva má smysl až v případech depresivních obtíží, které přetrvávají dlouhodobě. Volíme taková antidepressiva, která nezatěžují játra a nevstupují do rizikových interakcí a alkoholem či jinou drogou (např. citalopram). Pomáhá také kognitivně-behaviorální terapie, relaxační techniky a přiměřená tělesná aktivita.

Možnosti medikamentózního ovlivnění kognitivních funkcí

Vzhledem k rozšířenosti kognitivních poruch je překvapivé, jak relativně malá pozornost je v odborné literatuře věnována jejich medikamentózní léčbě. Donepezil nebyl podle výrobce nikdy v této indikaci podán ani klinicky zkoušen (informace z července 2007). Jedna starší práce svědčí o užitečnosti vysokých dávek piracetamu (*Barnas a spol., 1990*) a další o užitečnosti výtažku u Ginkgo biloba (*Yao a spol., 2007*) závislých na alkoholu. U kognitivních poruch při závislosti na metamfetamin se medikamentózně zkoušela řada preparátů se spornými výsledky. V neklinické populaci lidí středního a vyššího věku se zjistil pozitivní efekt po podávání výtažku z Brahmi (*Bacopa monnieri*), není jasné, nakolik je možné tento efekt generalizovat na kognitivní poruchy vyvolané psychoaktivními látkami.

Závěr

Zneužívání alkoholu a jiných psychoaktivních látek je v české populaci rozšířeno. Lze proto předpokládat značný výskyt souvisejících kognitivních poruch. Tyto kognitivní poruchy komplikují léčbu návykových nemocí i psychosociální adaptaci závislých pacientů. Existují účinné postupy, jak tyto kognitivní poruchy léčit. Další výzkum v této oblasti je žádoucí.

Seznam literatury v redakci VNR a též s celým textem na www.aktualne.cz

Zpráva z 28. mezinárodní konference DIOXIN 2008

Ústav hygieny obecné, Katedra preventivního lékařství 3. LF UK

Jak již z pořadí konference vyplývá, konají se setkání odborníků k problematice látek dioxinového typu kontaminujících životní prostředí již od začátku 80. let minulého století, kdy bylo prokázáno, že tyto látky, přestože jejich akutní toxicita je zanedbatelná, mají nesporný vliv na biota včetně člověka. Předmětem zájmu odborníků jsou nejen dioxiny a dibenzofurany, které nikdy nebyly úmyslně vyráběny a do prostředí vstupují jako vedlejší produkty chemických výrobních procesů na bázi chloru či při spalování odpadu obsahujícího plastové složky; patří sem i další chemické látky dříve vyráběné a používané, avšak v současnosti zakázané (polychlorované bifenylly - PCB, DDT a další chlorované pesticidy) i nově syntetizované a současnou technikou detekovatelné látky (zejména polybromované difenylétery používané jako retardátory hoření v elektronických přístrojích).

Všechny tyto látky zahrnuté pod zkratku POPs totiž spojují jejich podobné vlastnosti: persistence v prostředí, dlouhý biologický poločas, na člověku nezávislý pohyb od místa vzniku či vstupu do prostředí bez ohledu na hranice států, kumulace v potravních řetězcích, biokoncentrace ve vodních organismech a hromadění v tuku živočichů. Z hlediska medicínského představuje závažný problém expozice člověka jako vrcholného predátora a následné nežádoucí zdravotní účinky prokazované na úrovni populace v podobě poruch rozmnožování, vývoje a endokrinní rovnováhy. Rizikové období vývoje člověka je zejména prenatální období vývoje mozku, který může být ohrožen neurotoxickým působením těchto látek, a období kojenecké a batolecí. Tyto nežádoucí zdravotní účinky reprezentují dlouhodobý, pomalý a opožděný efekt, který může ovlivnit zejména kvalitu života o několik dekád později i zdravotní stav následujících generací.

Snaha o ochranu dalších lidských generací před těmito účinky byla i motivem letošní akce - **Pohled do budoucnosti a vývoj dalších generací (Looking to the future: developing the next generation)**.

Konference se konala se v Birminghamu, Velká Británie, ve dnech 17.–22. srpna 2008. Zúčastnili se jí zástupci 46 zemí včetně států z Asie a Afriky. Bylo předneseno cca 250 přednášek a prezentováno více než 400 posterů. Témata diskutovaná na konferenci zahrnovala nové analytické metody a postupy, nově detekované látky s podobnými vlastnostmi, jejich vznik a vstupy do médií prostředí a možnost expozice člověka (bromované či perfluorované sloučeniny), strategii odběrů vzorků prostředí, biologické účinky látek dioxinového typu, hodnocení environmentálních a zdravotních rizik, přítomnost těchto látek v médiích prostředí, jejich používání

a možná redukce v rozvojových zemích, kde se stále používá DDT jako účinný prostředek v boji s malárií, monitoring v prostředí se zohledněním nových odběrových postupů apod. **Z hlediska preventivního lékařství představovala nejdůležitější a nejzajímavější oblasti témata zaměřená na hodnocení expozice populace, monitoring těchto látek v tělních tekutinách a tkáních člověka a stav zátěže populace v České republice ve srovnání s jinými státy.**

Na konferenci zaznělo několik zásadních a zajímavých plenárních přednášek. Profesorka Miriam Diamond z Toronta zaujala svou temperamentní a přitom nadčasovou přednáškou „Simpsons, POPs, and chemical management“, kdy na příkladu výjevu ze Simpsonovy rodiny dokumentovala opakované selhávání společnosti při řešení zásadních problémů životního prostředí v minulosti i v současnosti. Jedná se o neschopnost společnosti předvídat problém, neschopnost jej vnímat a neochotu či neschopnost jej řešit. Tuto neschopnost řešení je možno pozorovat u celé řady zásadních environmentálních problémů, jako jsou klimatické změny, nedostatek zdrojů energie, vody, odlesnění, snížení zemědělské produkce a také chemických směsí v prostředí. Místo naslouchání odborníkům a promyšlení účinného řešení možného problému ještě před jeho vznikem zaujímají politici jako manažeři rizika krátkozraký postoj v dohledu jednoho volebního období a jejich přístupy mnohdy nepomáhají řešení problému, ba právě naopak.

Další velmi zajímavou plenární přednášku jsme vyslechli z úst Lindy Birnbaum (Human health impact of exposure to POPs: Unanswered questions), která precizně definovala jednotlivé látky, jejich zdroje, biologický poločas, možnosti expozice člověka a zdravotní rizika. Zatímco zdrojem expozice pesticidům a PCB je zejména potrava, pro polybromované retardátory hoření je významným zdrojem prach v místnostech, kam se tyto látky uvolňují z počítačů a elektronických zařízení.

Problematika persistentních organických látek v prostředí (POPs) představuje globální problém a její řešení vyžaduje mezinárodní spolupráci. Ta je realizována Stockholmskou dohodou, která vstoupila v platnost 17. 5. 2004 a kterou do července 2008 podepsalo již 152 států včetně České republiky. Na základě této dohody je zatím regulováno celkem 12 látek – kromě několika chlorovaných pesticidů se jedná o polychlorované bifenyly (PCB) a polychlorované dioxiny a dibenzofurany, které (na rozdíl od předchozích) vznikají neúmyslně především při výrobě chlorovaných látek, při spalování odpadu, ale i při kouření cigaret. Důvodně se předpokládá, že seznam 12 látek bude v nejbližší době rozšířen o další (např. polybromované difenyletery, perfluorované sloučeniny).

Dohoda zahrnuje nejen zákaz výroby, zákaz či regulaci použití látek uvedených na seznamu, ale i monitorovací aktivity sledující přítomnost těchto látek a časové trendy v médiích prostředí (zejména ovzduší) i v lidském organismu, které by měly odrážet účinnost regulačních zásahů a postupů. Z hlediska monitorování expozice

a zátěže populace se doporučuje mateřské mléko pro možnost neinvazivního odběru. WHO organizovala od r. 1987 do r. 2005 již čtyři kola mezinárodní srovnávací studie analyzující v referenční laboratoři zmíněné látky ve vzorcích mateřského mléka odebraných podle jednotného standardizovaného protokolu. Těchto studií se po roce 1990 zúčastnila i Česká republika. Výsledky těchto studií, stejně tak jako kontinuální monitoring PCB v mateřském mléce českých kojících žen probíhající od r. 1994, ukázaly **vyšší zátěž PCB české populace** ve srovnání s většinou evropských států, s výraznými lokálními rozdíly. Rovněž výsledky poslední studie WHO prezentované na konferenci R. Malischem dokládají, že mezi zúčastněnými státy mají naše vzorky nejvyšší hodnoty PCB. **Hladiny dioxinů jsou u nás však relativně nízké** (nejvyšší jsou u vzorků z Egypta) **a nízké jsou také koncentrace polybromovaných retardátorů hoření** (nejvyšší v USA).

Mateřské mléko představuje pro účely monitorování POPs nevhodnější matici reflektující jak zdraví člověka, tak i stav prostředí. Vzorek je možno získat relativně snadno neinvazivním způsobem. Mateřské mléko obsahuje cca 2–5 % tuku, a proto se zmíněné lipofilní látky dají v extrahovaném tuku relativně snadno analyzovat. Je však nutno vždy mít na paměti správnou interpretaci výsledků pouze jako indikátoru kumulativní expozice části populace, a nikoliv jako důvod pro omezování kojení, které představuje optimální způsob výživy dítěte.

Na konferenci jsme prezentovali data získaná při řešení grantu IGA MZ (Analýza PCB a chlorovaných pesticidů v historických vzorcích séra ze sérové banky a srovnání těchto výsledků se současnými daty - The levels of indicator PCB congeners, DDT, DDE and HCB in the serum samples of the Czech population archived from 1970 to 1990; comparison with recent status). Výsledky takto získané umožnily sledovat dlouhodobé časové řady zátěže těmito látkami až do začátku 70. let minulého století a plynule je navázat na údaje získávané v současnosti. Dlouhodobá časová křivka pak umožní lépe predikovat vývoj zátěže populace v dalších letech.

Richard Rokyta

Kongres AAPS v Nairobi v Keni

Ústav normální, patologické a klinické fyziologie 3. LF UK

Ke konci července a začátkem srpna 2008 jsem se zúčastnil V. mezinárodního kongresu **Africké asociace fyziologických věd (AAPS)**, jejímž jsem čestným členem. Jeden den bylo zasedání Keňské společnosti pro studium a léčbu bolesti, na kterém jsem měl úvodní pozvanou plenární přednášku.

Tento pátý kongres se konal v Nairobi v Keni, a to ve výšce 1670 m n. m. To je více než Sněžka. Leží na 1,5° jižní šířky pod rovníkem. V Keni v té době panovala zima, byla tam teplota 19–21 °C; v létě je 23–25 °C, ale v zimě více prší než v létě. Pro nás to bylo zajímavé, protože jsme jeli do Afriky v horkém červenci, kdy v Čechách bylo okolo 30 °C. Po příjezdu do Afriky byla poměrně velká zima, hlavně v posluhárnách, které nebyly vytápěny, stejně tak hotely.

Konference byla velmi zajímavá a poukázala na problémy, které má současná Afrika v oblasti medicíny a které se dají shrnout do tří problémových okruhů: zdravotní situace, množství lékařů a zdravotníků a dostupnost lékařské péče. Vše je dost pesimistické.

Zdravotní situace - současná Afrika se potýká s velkým množstvím onemocnění, kterým vévodí AIDS, který je opravdu metlou afrického kontinentu. V Keni je asi 1/3 obyvatel nakažených touto strašlivou chorobou HIV pozitivních. V některých zemích je to ještě horší, např. v Zimbabwe a Botswaně je to až 80-90 % obyvatelstva. Subsaharská Afrika je těžce postižena touto chorobou, jejíž kauzální léčení je v nedohlednu. Problém je, že mladí lidé dostanou AIDS, porodí děti, které jsou infikovány

buď transplacentárně nebo mlékem. Častější je přenos mlékem, protože Afrika je chudá a mlékem je u malých dětí zajišťována většina potravy. Velký problém prevence AIDS je i náboženství. Přestože Keňa byla 139 let (1824–1963) pod britskou správou, její obyvatelstvo je většinou katolické (80 %), jen 10 % tvoří protestanti a 10 % muslimové. Při známém odporu katolické církve ke všem formám antikoncepcce je velice obtížné provádět prevenci AIDS i tou nejjednodušší metodou.

Jiným zdravotním problémem je malárie, která ovšem vytváří jistý druh imunity. V Nairobi samém je malárie vzácná, protože je to příliš vysoko na komáry a je tam chladno. Ti se vyskytují hlavně při pobřeží Indického oceánu kolem Mombasy. Antimalarika jsou drahá a pro Keňany těžce dostupná. To je veliká komplíce.

Druhým problémem je velký nedostatek lékařů. Keňa, která má 33–35 miliónů obyvatel, má jen 3–5 tisíc lékařů, což je velmi málo. Medicínské fakulty produkují ročně pouze 200–300 lékařů. Lékaři, kteří studují v zahraničí, se většinou nevracejí a i ti, kteří studují doma, mají tendenci se odebrat do některých bohatších zemí, např. bohatých arabských států Afriky nebo západní Evropy či do Spojených států.

Co se týče **univerzity v Nairobi**, ta má slušnou úroveň. Má sedm kampusů. Já jsem byl v kampusu základních oborů, který je velmi pěkný a je velmi hezký postavený. Základní přírodovědecké obory jsou velmi blízko. Je tam i Fyziologický ústav lékařské fakulty a hned vedle je Fyziologický ústav veterinární fakulty - ty úzce spolupracují. Kampus má všechny možné přednosti. Úroveň výuky (v Nairobi teprve končí semestr) je velmi dobrá. Proto také kongresu Africké fyziologické společnosti předcházel dvoudenní workshop, kterého jsem se zúčastnil. Probíhaly tam velmi zajímavé diskuze o výuce, o možnostech různých výukových metod. V tomto směru jsou keňští studenti vychováni velice dobře a na úrovni. Zajímavé je, že pracovníci základních oborů mají práci buď v nemocnici, nebo soukromou praxi. Z platů, které jim poskytuje univerzita, by se neuzívali. To má ale velikou výhodu v tom, že znají problémy klinické medicíny. Nevýhodou je, že se základnímu výzkumu mohou věnovat buď velmi málo, nebo vůbec ne. Základní výzkum na fyziologických ústavech je daleko intenzivnější na veterinární než na lékařské fakultě. Provádějí zajímavé studie nocicepcce u plazů, zejména krokodýlů, želv a bahenních pensylvánských želv. To jsou mimořádně zajímavé projekty na slušné úrovni. Mnoho lékařů i veterinářů pracovalo na univerzitách v Evropě a ve Spojených státech.

Keňské státní univerzity jsou z 50 % financovány státem, druhých 50 % tvoří příjem ze školného a z kontraktů s firmami, pro které provádějí výzkum. Na soukromých univerzitách je vysoké školné. Na státních univerzitách chtějí jejich představitelé i zaměstnanci zvýšit podíl státního příspěvku, ale je to obtížné, protože Keňa nepatří k zemím, které mají ložiska nafty, naopak ji musí dovážet z Libye.

Lékařská péče je nevyrovnaná, většinou nedostupná a velmi drahá. Obyvatelé většinou nemají prostředky, aby si ji koupili a koupili si drahé léky. Proto také nejsou používána antimalarika.

Státní nemocnice mají rozdílnou úroveň. Všeobecně se udává, že kromě univerzitních nemocnic mají státní nemocnice nižší úroveň než nemocnice soukromé. V Keni jsou velké sociální rozdíly, jsou tam velmi bohatí a velmi chudí lidé. Je překvapující, že v Nairobi, které má okolo 3 miliónů obyvatel, je obrovské množství aut, což se s chudobou příliš nesrovnává.

Kromě Nairobi jsem navštívil několik jezer a rezervací. **Rezervace** přímo u Nairobi je hodně zcivilizovaná, je to jakási větší rozsáhlejší zoologická zahrada. Je uspořádána podobným způsobem jako zoologická zahrada v Praze nebo ve Dvoře Králové, ale s většími výběhy pro zvířata. Již z pobytu v jižní Africe jsem věděl, že africká příroda je kouzelná, a teď jsem se znovu přesvědčil, že podívat se na zvířata, která jinde není možné vidět, je něco úžasného. Především velká pětka - slon, lev, buvol, nosorožec a leopard - jsou nádhernými reprezentanty africké přírody, ale neméně zajímavé a krásné jsou i žirafy, zebry, hroši a další.

Co bylo zajímavé a v čem jsem se poučil? V rezervaci se zvířata se pohybují volně v určitém prostoru. Gepard je zvíře, které se na rozdíl od leoparda dá ochočit. My jsme si geparda mohli pohladit, ale leoparda ne. Viděli jsme také lva, který žil všestranně s matkou a se svoji dcerou. Byl jsem i v rezervaci u neobyčejně krásného jezera Nakuru, kde je volné safari. Viděli jsme tam všechna velká zvířata kromě slonů - ti jsou v jiných rezervacích, v Great Rift Valley a u Kilimandžára. Jezero Nakuru je známé svým fantastickým množstvím plameňáků a pelikánů, kteří loví v jezeře okounovce. Červená barva - zejména plameňáků - je způsobena tím, že jejich potravou jsou řasy, které obsahují velké množství železa v karotenu. Viděli jsme také velké množství nosorožců. V jižní Africe jsou poměrně vzácní, ale zde jich bylo několik stovek. To je zážitek, který je nenapodobitelný, musí se prožít osobně.

Kolem jezera a celého safari jsou i velice zajímavé rostliny, ale vzhledem k tomu, že moje biologické vzdělání provázel tvůrčí darwinismus, tak botaniku jsem moc neměl a to zanechalo celoživotní následky. Rostliny obdivuji jenom jako barevné krásy přírody, ale neznám žádné podrobnosti. Krásné rostliny rostou i u jezera Naivasha. Jsou to především mohutné akácie se žlutou kůrou, které kdysi bílí osadníci Afriky nazývali fever tree - stromy zamořené zimnicí, protože soudili, že mají nějakou spojitost s malárií. Pravda je taková, že kolem velkých vodních ploch se dobře daří jak akáciím, tak larvám moskytů, kteří malárii přenášejí.

Afrika zůstává stále nádherným kontinentem a stále představuje „**big challenge**“. Ale Afrika, jak ji známe z popisu výprav Hanzelky a Zikmunda, se strašně změnila. Ještě více se liší od doby z konce 19. století a začátku 20. století, kdy byla cílem bílých lovců především z řad šlechty a boháčů; jejich trofeje můžeme dodnes obdivovat i na mnoha českých a moravských zámcích. To ale nic není proti americkému prezidentovi Theodoru Rooseveltovi, který svůj úřad opustil na deset měsíců, nastěhoval se do hotelu Norfolk v Nairobi a vydal se na safari. Doprovázelo jej 500 nosičů oblečených do modrého, z nichž každý nesl 25 kg zásob. Za těch deset měsíců, kdy USA

vůbec nechyběl, nasbíral se svou výpravou do pytlů 296 kusů zvířat. Budme proto shovívaví k mnohem kratší návštěvě pražského primátora v Himalájích s mnohem menším doprovodem i úlovkem. Společným poznatkem je, že nikdo není dokonalý a nepostradatelný. A dnešní boháči a zbohatlíci musí zaplatit také velké peníze za to, že mohou skolit krásná africká zvířata. Ale našťestí už ne všechny druhy.

Dnešní Afrika čelí zdravotním, ekonomickým a mocenským problémům. Pořád se v ní mnoho bojuje, pořád je v ní příliš mnoho bídy. Kontinent vedle své pozitivní potence představuje i potenci negativní, tzn. že by se mohly vyskytnout některé sociální problémy až k sociálním revolucím. V současné době je to především problém v Darfuru v Sudánu. Problém severní Afriky je v islámském fundamentalismu a militantním islamismu. Problém subsaharské a jižní Afriky je především problém s HIV pozitivitou a onemocněním AIDS.

Věřím, že se Afričanům, kteří jsou ve své většině nesmírně sympatiční a pohostinní, podaří nějakým způsobem tyto problémy překonat. K řešení medicínských problémů měl sloužit i AAPS kongres, na kterém jsme byli zastoupeni z kontinentální Evropy pouze čtyři. Byl tam prof. Breivik z Osla, generální sekretář IASP, prof. Kováč ze Zábřehu, ten měl pouze výukovou přednášku, já a jedna kolegyně z Prahy. Dále byli přítomni kolegové z Velké Británie a ze Spojených států amerických. Přestože mezinárodní zastoupení bylo daleko menší než na předchozích dvou konferencích, kterých jsem se zúčastnil (Pretorie v Jižní Africe 2000, v Maroku 2004), Africká fyziologická společnost nadále žije. Příští konference AAPS by se měla konat za čtyři roky v Egyptě. Uvidíme, kterým směrem se bude africký kontinent ubírat. Přeji mu hodně úspěchů a sympatií. Češi vždycky přáli Africe, ať to již byli cestovatelé Emil Holub, Hanzelka a Zikmund nebo další. Zdravotnická a ekonomická pomoc tomuto kontinentu by prospěla celému světu.

TEXT

LÉKAŘEM V ARÁBII

Assadullah Zharfbin

Zvláštní Saúdská Arábie

Assadullah Zharfbin: Lékařem v Saúdské Arábii. Galén, Praha, 2008

Ukázky z knihy

Pocházím ze severního Afghánistánu, z provincie Kunduz, z oblasti ležící několik kilometrů od řeky Amudarja, jež tvoří hranici s Tádžikistánem. Tatínek byl Tádžik a ve městě Chost, kde se oženil s maminkou, která je co do původu Paštunka, působil jako vojenský lékař. Jinak žil a pracoval převážně na severu země a po předčasném odchodu do důchodu se tam s celou rodinou také usadil. Zemřel ve věku šedesáti let na infarkt myokardu, během rozepře s komunistickým funkcionářem, který chtěl poslat mého mladšího bratra na vojnu do jižního Afghánistánu. (Poslat mladého kluka na vojnu do této oblasti se rovnalo rozsudku smrti; nikdo z našich sousedů, kteří tam jako vojáci sloužili, v oblasti Kandaháru a Paktia, se nevrátil, všichni padli v boji proti mudžáhídům.) V devadesátých letech maminka a sourozenci emigrovali do Holandska, kde žijí dodnes. Jednoho bratra s rodinou mám ve Švýcarsku, sestru zase ve Velké Británii. Zbytek rodiny žije na severu Afghánistánu, odkud nejprve kvůli válce uprchli a kam se před pěti lety z pákistánského exilu zase vrátili.

Afghánistánem (někdejší Baktrii) prošla kdysi vojska Alexandra Makedonského, později též mongolské hordy Čingischánovy, Arabové sem při své expanzi přinesli islám... Celkem tu lze napočítat až třicet národností a národnostních menšin. Vedle paštunské většiny (cca 60 %) a nějakých 25–30 % Tádžiků žijí v zemi rovněž Turkmeni, Uzbeki, Hazaři a příslušníci různých horských nomádských kmenů. Úředními jazyky jsou darí (varianta perštiny, uvádí se i jako „farsí“) a paštó. Prvním se hovoří především v severním a západním Afghánistánu, druhý převažuje na jihu a východě země. Oba jazyky jsou původu indoevropského, spřízněné s perštinou, stejně jako tádžičtina, třebaže písmo, jehož se v Afghánistánu užívá, vychází z písma arabského. (Nicméně arabština patří k jazykům semitským, tedy zcela odlišným.) K překrývání a vzájemnému ovlivňování perské a arabské kultury došlo v souvislosti s mocenskou a náboženskou dominancí islámu, který si do poloviny 8. století podrobil všechny země Blízkého východu. Současné kulturní prostředí Afghánistánu je přirozeně islámské, já jsem však vyrůstal v době před nástupem vyhraněného islámského tradicionalismu a radikalismu. Naše rodina žila normálním životem, svobodně, bez jakýchkoli náboženských diktátů a omezení. Islám samozřejmě respektuji stejně jako ostatní náboženství.

V mládí mě přitahovala spíše literatura a žurnalistika. Psal jsem do časopisů a novin a měl jsem z toho jako student docela slušný příjem, dokonce jsem byl

i členem afghánského svazu básníků a spisovatelů. Jenže po svržení Muhammada Daúda (bratrance bývalého krále) v roce 1978 začala v Afghánistánu válka, která po invazi Sovětského svazu postihla prakticky celou zemi a zasáhla každého Afghánce. Lidé prchali do okolních zemí nebo do hor a nakonec začali bojovat navzájem proti sobě. Této situace pak zneužily sousední země k vměšování a k posílení svého vlivu, především Pákistán jakožto největší soupeř Afghánistánu. Tehdy jsem se rozmyšlel, zda mám pokračovat v psaní a stát se spisovatelem, nebo od základu dělat něco úplně jiného. Protože jsem zažil sovětskou okupaci a na vlastní oči viděl i diktát primitivismu, hledal jsem cestu, jak tomu uniknout. V posledním ročníku střední školy, když se rozhodovalo co bude dál a na kterou vysokou školu půjdu studovat, řekl mi otec: „Synu, běž studovat medicínu. Máš k tomu předpoklady a jako lékař můžeš léčit kohokoli za jakéhokoli režimu, ale jako spisovatel bys v této době mohl těžko psát svobodně.“ Navíc lékař má jisté finanční zajištění až do smrti, a tak jsem se rozhodl jít v otcových stopách.

V roce 1984 jsem přijel studovat do Československa. Nejprve jsem absolvoval přípravný kurs v Mariánských Lázních a pak strávil šest let na brněnské lékařské fakultě. Následovala promoce a po ní jsem začal pracovat na interním oddělení nemocnice v Třebíči. Já však chtěl do Brna. A jak! Po roce vyčerpávajícího úsilí a po několika odmítnutích jsem nakonec přece jen uspěl: vyhrál jsem konkurz na místo sekundáře na nefrologii ve Fakultní nemocnici u Svaté Anny. Způsobilo mi to velikou radost. Pro vedení nemocnice to v tu chvíli asi bylo překvapení, ale při zpětném hodnocení šlo o drama se šťastným koncem, neboť od té doby jsem jediným zahraničním lékařem, s výjimkou kolegů ze Slovenska, který má v této nemocnici trvalou pracovní smlouvu, a to již třináct let.

Mezitím jsem se oženil a s manželstvím přišly děti, dvě princezny. Manželka pracuje jako praktická lékařka. Nezanedbával jsem ani odborný růst, ten je přirozenou součástí povolání. Myslím, že v zemi, jako je Česká republika, jsem relativně úspěšný, i když není vůbec lehké prosadit se ve společnosti, kde cizinec není příliš vítán a kde lidé nejsou dosud zcela připraveni akceptovat někoho z odlišného kulturního prostředí.

Kromě rodiny a nemocnice jsem však měl ještě jednu touhu. Chtěl jsem zkusit po určitou dobu žít a pracovat v nějaké arabské zemi. Poznat tamní kulturu a zvyky, obdivovat zádumčivou krásu pouště, jezdit na velbloudech, ochutnat pravou arabskou kuchyni, potkávat upřímné lidi, najít přátele... A samozřejmě také vydělat nějaké peníze. Už v roce 1997 jsem si koupil česko-arabský slovník a začal se učit arabsky. Vydržel jsem to snad půl roku, pak jsem se musel s podstatně větší energií věnovat nefrologii. Atestace (specializace) se totiž nezadržitelně blížila – a to byl v té době mnohem důležitější cíl.

Až v srpnu roku 2003 jsem se na internetu začal poohlížet po práci v zahraničí. Prostřednictvím ambasády Saúdské Arábie v Praze jsem navázal kontakt s personální

agenturou, v níž mi řekli, že právě hledají nefrologa pro jednu soukromou nemocnici v Saúdské Arábii. Ještě koncem téhož roku jsem v Praze absolvoval pohovor se zástupci jejího vedení. To však zdaleka nebylo všechno. Musel jsem jim poslat životopis, doklady o vzdělání, absolvovat další pohovor a pak ještě jeden. Tam jsem také potkal kolegu z oboru, který se ucházel o stejné místo jako já a měl na rozdíl ode mne zkušenost s prací v zahraničí. Jak já byl nervózní! Nedají přednost jemu? Čekání bylo nesnesitelně dlouhé. Až konečně v lednu zazvonil telefon. Řekli mi, že jsem to já, kdo byl vybrán na místo primáře nefrologie v Riyadh Care Hospital v hlavním městě Saúdské Arábie.

Někdy počátkem 7. století po Kristu zahájil svatý muž, prorok Muhammad, útekem z Mekky do Medíny vítězně tažení nového náboženství. „Je jen jediný Bůh, Alláh, a Muhammad je jeho prorokem.“ Předtím se nad Arabským poloostrovem rozprostírala jen tma tmoucí. Jeho pouštím se do té doby svorně vyhýbaly všechny tzv. kulturní národy. Proč jezdit do vyprahlých krajů, jež oplývají jen pískem? A přesto i zde žili lidé, pro které byla poušť domovem, bezpečným úkrytem, tím, čím je přístav pro námořníka. Na jejím okraji pak, na několika málo úrodných místech, žily skupinky křesťanů, židů, Koptů a Etiopanů. Jinak jen a jen poušť, jež utvářela lidi k obrazu svému. Jednou tvrdá a nelítostná, jindy přátelská a pohostinná.

Ještě než zmíněné století skončilo, islám se rozšířil i mimo Arábii a ovládl území o obrovské rozloze. A ve své expanzi pokračoval dál a dál. Tento mocenský vzmach byl současně provázen rozšířením arabštiny po části Asie a po celé severní Africe, prostě všude tam, kam dorazili arabští válečníci na koních. Což přineslo obrovskou, netušeně praktickou výhodu. Znalost arabštiny dávala totiž muslimovi možnost domluvit se s kýmkoli z kterékoli části rozlehlé říše, ať už pocházel z maurského Španělska, či z údolí pod Hindúkušem, ať už byl Turek, nebo súdánský černocho.

Avšak jako většina velkých říší ani tato nevydržela zkoušku staletí. Vyčerpala se sama, zevnitř. V nikdy nekončících bojích přicházela o lidské zdroje, které nedokázala v dostatečné míře nahradit, i když se o to snažila. Alláh dal mužům právo mít až čtyři ženy – jestliže se o ně dokáží postarat – a nespočet konkubín. Tak nějak měl vypadat mužský ráj. To pak ovšem bylo dětí! A s jejich počtem přirozeně stoupaly i šance na přežití celého národa. Židé a křesťané, tedy jinověrci spřízněné náboženské tradice, sice tyto výhody neměli, ale islám jim zachovával právo na život i možnou pozdější konverzi. Pochopitelně vždycky zůstávali občany druhé kategorie, zatíženými daněmi. Podobné tolerance se však nedostávalo ostatním jinověrcům, vyznávajícím různá polyteistická náboženství, či nevěřícím – ti byli postaveni před jednoduchou volbu: islám, nebo smrt. Někde tady je základ džihádu, svaté války. Pro beduíny neměl v těch dobách život nijak zvláštní cenu. Ohrožovala je příroda

i sousedé. Ostatně smrt pro slávu byla považována za ctnost u mnoha národů v raných stadiích jejich vývoje. Jenže v arabském světě tento „kult“ přetrval dodnes. Smrt pro Alláha zaručuje věčný život v ráji slasti.

Nejrozšířenějším a nejoblíbenějším zdrojem pracovní síly byli otroci. Ve velkém se tehdy obchodovalo zvláště s otroky slovanskými, pocházejícími z dosud nechristianizované periferie Evropy. Tato skutečnost zanechala svůj otisk dokonce i v jazyce, například v angličtině pojmy „Slovan“ a „otrok“ úplně splynuly: „slave“. Slavným tržištěm s otroky bývala svého času i Praha. Ale příležitosti pro obchodníky a lovce neposkytovaly jen slovanské kraje, Středomoří a Afrika. Arabští korzáři zajížděli na svůj „lov“ i na Britské ostrovy. A v 17. století dokonce až na Island! To však byla už jen poslední křeč. Mocenský nápor muslimského světa se tehdy nacházel daleko za svým zenitem. Sláva poslední muslimské říše, Osmanské, skončila porážkou u Vídně. A rozvíjející se průmyslová revoluce v Evropě ji převahou svých armád měla završit. V říši zkolabovalo zemědělství, zmizely lesy, nedostávalo se surovin a nikdo ani nehledal jejich nové zdroje, nejmodernějším dopravním prostředkem byli stále kopytnatci. A to vše v době, kdy první křižníky s moderními děly zabezpečovaly rozvinutým mocnostem plavbu kolem Afriky a později i bezpečnost koloniálních přístavů v Perském zálivu a v Rudém moři.

Arabia felix čili Jemen, s přístavem Adenem, Gibraltarem Rudého moře, bohatl obchodem s kořením, myrhou a kadidlem. Znali jej už Egypťané, Řekové a Římané. Perský záliv na východním pobřeží Arabského poloostrova na tom tak dobře nebyl, i sem však pronikaly britské lodě. A v poušti panovala stále tma. Ale to již nemělo trvat dlouho. Neboť v jejím srdci to od poloviny 18. století vřelo svatou touhou po očistě islámu, po jeho návratu k původní prostotě, zbavené všech pozdějších pří-

měsí a deformací, a také k nesmiřitelnosti. Šlo o zpátečnické, ultrakonzervativní, puritánské hnutí, jež bylo nožem v zádech upadající Osmanské říše. Jeho zakladatel, šejch Muhammad ibn 'Abdulwahháb, působil na své stoupence prostřednictvím tradiční beduínské víry v jediného, osobního, neviditelného a všudypřítomného Alláha. Od ostatních muslimů se jim dostalo označení wahhábovci. Kolem roku 1740 si nové učení získalo i šejcha Muhammada ibn Sa'úda, emíra z oázy Dir'íja a skvělého vojevůdce. Dir'íja se měla napříště stát výchozím bodem expanze a Ibn Sa'úd zakladatelem slavného rodu. On a jeho následovníci si začali podmaňovat Arabský poloostrov. Postupně ovládli poušť, dobyli centrální pouštní provincii Nadžd s městem Rijádem a nakonec jim podlehl i srdce islámu, provincie Hidžáz s Mekkou a Medínou, svatými městy.

Roku 1932 bylo vyhlášeno absolutistické Saúdkoarabské království a Rijád se stal hlavním městem. Jenže co to bylo za zemi! Většina jejích obyvatel s výjimkou pobřežních měst a několika úrodných osad kočovala, zhruba 90 % z nich přitom bylo negramotných, obilí a dokonce i káva (tzv. arabská!) se musela dovážet... Na velblouda se pohodlně vešlo celé bohatství průměrné arabské rodiny, několik manželek, zlato, které měly na sobě, koberec do stanu a několik otroků na práci. Písek, velbloudi a datle. To byla celá Saúdská Arábie. Tedy před sedmdesátí lety. Pak se však (ve třicátých letech) našla ropa. A teprve ta umožnila modernizaci a urbanizaci země. Saúdská Arábie se náhle vynořila z chudoby svého tradičního způsobu života. Lidé přestávali bydlet ve stanech a v primitivních domech z hlíny, začala vznikat skutečná města s ulicemi, náměstími a fontánami, bídné obchůdky se měnily v nákupní centra. Lidé budovali moderní infrastrukturu, vodovody a kanalizaci, elektrickou síť, školy, nemocnice a několikaproudé silnice. Ropa učinila ze Saúdské Arábie jednu z nejbohatších zemí na světě. Na jejím území se nachází přibližně 25 % všech ropných zásob a HDP narůstá ročně o 5–10 %. Ale poušť v lidech zůstala, i když mladí chodí do škol a místo na velbloudech se prohánějí v autech. Přes veškeré úsilí, přes všechny nabízené výhody se místním úřadům nepodařilo domácí obyvatelstvo přesvědčit, aby se ve větší míře podílelo na práci v průmyslu. Každý Saúd spíše sní o tom, že bude šéfem, že bude řídit nějaký úřad či podnik. Málokdy však snese i obyčejnou práci v kanceláři, nemá-li vyšší postavení.

Dnešní Saúdská Arábie má přibližně 21–25 milionů obyvatel. Polovinu populace přitom tvoří mladí lidé pod dvacet let. Děti jsou už od dvanácti považovány za plnoleté. Mohou řídit auta, i když nevlastní řidičský průkaz, smějí se oženit a dělat vše jako dospělí, i v nemocnicích chodí za lékařem pro dospělé. Tři čtvrtiny obyvatelstva žijí ve městech, jako je Rijád, Džidda, Mekka, Medína, Alchubár, Dammám a další. Alchubár, Dammám a Dharan jsou východní provincie, kde byla v roce 1930 poprvé objevena ložiska ropy. Džubíl na východním pobřeží a Janbú na západním jsou zase průmyslová města, kde vznikly první petrochemické podniky. V Saúdské Arábii žije rovněž velké množství cizinců, něco mezi 6 až 10 miliony, hlavně z Pákistánu, Indie,

Filipín, Bangladéše, Indonésie, Egypta, Libanonu, Sýrie, Jemenu a dalších asijských a afrických zemí. Jen zlomek z tohoto počtu tvoří lidé ze Západu, z USA, západní Evropy a v poslední době též z Evropy střední a východní.

Saúdská Arábie je politicky stabilní a prosperující monarchií, v jejímž čele stojí král 'Abdulláh, který nastoupil na trůn v roce 2005. Rodová struktura a z ní plynoucí hierarchie je základem fungování společnosti a země. Loajalita v rámci této hierarchie je však velice formální. Saúdská Arábie je považována za kolébku islámu. Její právní řád se řídí islámským právem šari'a, které ovládá veřejný i soukromý život, což znamená, že v celé zemi se bez výjimky lpí na striktním dodržování všech islámských pravidel a zákazů. Ty se vztahují například na pití alkoholu, prostituci, užívání drog, krádeže apod. Při porušení těchto zákazů se uplatňují kruté tělesné tresty, včetně useknutí ruky za krádež, trestu smrti za pašování drog a kamenování za nevěru. Za tu byla například v roce 1998 popravena jedna princezna. Jinou princeznu popravili v roce 1979 na příkaz krále Chálida za to, že chtěla ze Saúdské Arábie utéci s falešným pasem. Kvůli těmto přísným trestům je v Saúdské Arábii nejnižší kriminalita na světě. Na dodržování islámských pravidel ve společnosti dohlíží „mutawwa“, což je náboženská a mravnostní policie. Napomíná kupříkladu ženy (včetně cizinek), které nejsou řádně zahalené, v čase modliteb kontroluje obchody, jestli jsou uzavřené a jestli se všichni řádně modlí. Trestání jsou zejména ti, kdo nečinně posedávají na volném prostranství nebo si v blízkosti mešit vykládají, pijí či kouří. Takové přestupníky může mutawwa' ihned zatknout.

Omezování občanských svobod, stejně jako skutečnost, že žádná jiná náboženství nejsou v zemi tolerována, vycházejí z podstaty saúdské společnosti. Vždyť je také Saúdská Arábie jednou z mála zemí, které nepodepsaly Všeobecnou deklaraci lidských práv. Jediný rozdíl mezi saúdským islámem a ultratvrdou linií Talibanu v Afghánistánu tkví vlastně jen v bohatství a shovívavosti. Saúdové jsou bohatí a mazanější než Talibanci, protože díky svým ekonomickým přednostem dokáží diplomaticky kličkovat na mezinárodním poli a získávat si podporu i u velmocí, jako jsou třeba Spojené státy. A přitom Saúdové finančně podporují organizace

a hnutí, která vyvázejí přísnou wahhábistickou formu islámu do okolního světa! Vždyť přispěli k tragédii Afghánistánu – tím, že tak štědře financovali hnutí Taliban. A dnes, kdy nastal čas obnovy a Afghánistán zoufale potřebuje každou pomoc, se v podstatě vůbec neangažují, jejich podpora spočívá v budování náboženských škol a mešit, a to jen sporadicky.

Na přelomu 20. a 21. století se však Saúdové museli začít měnit, s ohledem na tlaky globalizace a události, které se dějí kolem nich, i když ke změnám, třeba jen mírným, přistupují s velikou opatrností.

Ve více než dvacetimilionové Saúdské Arábii zajišťuje lékařskou péči 130 privátních nemocnic a přibližně 4.000 soukromých poliklinik, vedle 1.800 státních zdravotnických zařízení. Nutno podotknout, že i státní nemocnice mohou za určitých podmínek podnikat a vytvářet zisk. Nehledě k tomu, že mnozí lékaři ze státních nemocnic (převážně saúdské národnosti) pracují na částečný úvazek také v těch soukromých. Na druhou stranu tu ovšem neexistuje primární síť praktických lékařů, jen některé největší a nejbohatší (především těžářské) firmy mají své vlastní jak praktické, tak odborné lékaře. Když tě něco bolí, hurá na kliniku nebo do nemocnice! (Jestliže na to máš.) Stačí třeba jen mírně zvýšená teplota, bolení hlavy, zažívací obtíže, prostě cokoliv. A jelikož v tomto případě neznalost omlouvá, saúdský občan může vystřídat pěknou řádku doktorů, než najde toho, který mu skutečně pomůže. Nemocnicím ani lékařům toto potulování nevadí. Aby ne! Vždyť jakmile pacient otevře dveře ordinace, musí platit – a peníze přece nesmrdí.

Ale vážně, pomineme-li některé krajové, „folklorní“ zvyklosti, nelze popřít, že zdejší nemocnice jsou vskutku moderní zdravotnická zařízení na úrovni. A Riyadh Care Hospital patřila k těm lepším. Dvě stě šedesát lůžek, angloamerický systém s mírnými modifikacemi, arabský management. (Akciová společnost, která nemocnici vlastnila, provozovala krom toho ještě další zařízení, National Hospital a jednu polikliniku.) V čele nemocnice stál generální ředitel. Pod ním pak, mezi nebem a zemí, lékařský ředitel s obrovskými pravomocemi, tedy mluvíme-li o poskytování lékařské péče, náborem nových lékařů a rozvažování smluv s těmi, kteří se neosvědčili, a spoustě dalších. Jinak to byl profesor chirurgie, který studoval v Kanadě. Generální ředitel byl saúdský občan. A jinak by to ani nešlo, i když měl údajně jordánské kořeny. K řízení nemocnice měl tým vyšších manažerů, kteří mu všestranně radili. On sám byl pak výjimečný v jedné věci: bydlel totiž ve vile přímo v areálu nemocnice. Světe, div se! Generální ředitel, a bydlí mezi zaměstnanci! V Saúdské Arábii, kde se bohatí tak ostentativně distancují od chudých, to rozhodně obvyklé nebylo.

Pokud jde o lékařského ředitele, bylo mu třeba přiznat k dobru, že se nemocnici a jejímu chodu skutečně věnoval. Na pravidelných obchůzkách pečlivě sledoval

provoz jednotlivých oddělení, kontroloval způsob poskytování služeb, scházel se s lékaři i dalšími zaměstnanci, řešil aktuální problémy a také stížnosti pacientů. Na druhé straně se však snažil ušetřit, kde se dalo. Šetřilo se na všem, na spotřebním materiálu (kupoval se ten nejlevnější), na platech (byly zrušeny přesčasy), prostě na všem. Důsledky byly stejné jako všude jinde v takových případech. Za prací do zahraničí odcházely hlavně sestry, především do Anglie, na rozdíl od lékařů, kteří tam ke své škodě jen tak odjet nemohli. Při vysoké specializaci není totiž lehké najít práci v oboru, a navíc obstarat si pracovní povolení do některé ze zemí Evropské unie je v současnosti, zvláště po 11. září 2001, téměř nadlidský úkol.

Členění nemocnice podle odbornosti bylo stejné jako jinde: chirurgie, interna, ortopedie, urologie, gynekologie a další obory. Za jediný prvek, který se většinou v našich střeoevropských poměrech nevidí (a který vychází z angloamerického modelu), lze považovat oddělení zvané „emergency“, tedy centrální příjem pacientů, pohotovost. Jedná se o oddělení zaměřené na urgentní lékařství, oddělení, jež má funkci přijímací ambulance, odkud se pacienti – většinou správně – rozesílají k jednotlivým specialistům.

Co však rozhodně nebylo obvyklé? Především to, že k rozčlenění na jednotlivá oddělení nedocházelo jen podle oborů, ale také podle pohlaví pacientů. Žena je zkrátka v arabském světě tabu. A tak například anestezii může pacientce podávat pouze anestezioložka, jen ve výjimečných situacích i anesteziolog. Na gynekologii mohou také (až na výjimky) pracovat pouze lékařky. V jiných nemocnicích jsem se však s několika gynekology setkal. V našem případě stála v čele tohoto oddělení saúdská lékařka, která byla údajně i členkou mravnostní policie mutawwa'. Co kdyby i tady došlo k narušení dobrých mravů, třeba i na smrtelné posteli...? Na ženských odděleních mohly přirozeně pracovat pouze sestry, i když jinde to byli i muži. (Zdravotních bratrů tu vůbec bylo více než u nás.) Vzhledem ke skutečnosti, že ženy musely mít samostatná oddělení, samostatné musely být i čekárny, a dokonce i místa na modlení. Ta se nacházela v každém patře, zvláště pro pacienty i pro návštěvníky. Jen velká mešita byla v nemocnici jediná.

A ještě jeden typ oddělení u nás zatím není příliš rozšířen: pro VIP pacienty. Tedy pro ty, za nimiž stojí bohatí plátcí, buď jejich příbuzní nebo bohaté pojišťovny. Těm se věnují výhradně lékaři a sestry s nejvyšší kvalifikací. Rovněž oddělení dlouhodobě nemocných je pouze pro majetné. Máte-li na to, můžete na „eldéence“ ležet třeba deset let. A také o vás bude vzorně postaráno. Otlaky či proleženiny jsou zde takřka cizí slova. A spotřebním materiálem se v těchto případech nešetří. Měl jsem – tedy zdědil jsem – jednoho VIP pacienta, který za své nemocniční apartmá platil v přepočtu asi 30.000 Kč denně. Systém práce tu byl prostě jiný, než s jakým jsem se setkal v českých nemocnicích. V mnohém náročnější, ale také vyhraněnější. Jiná byla i mentalita kolegů. Leč všichni bez výjimky byli vysoce kvalifikovaní, včetně

zdravotních sester, z Filipín, Indie a kdoví odkud, nesmírně, nadstandardně obětavých, skutečných ošetřovatelek. Docela samostatnou kapitolou pak byli pacienti: běžně nespolupracující a často negramotní, ochotní si kdykoli stěžovat na cokoli, nebo se dokonce soudit. Člověk se tady setkal s lidmi ze všech kontinentů, s lidmi všech odstínů pleti, od kočovníků z pouště po světoobčany.

K temnějším stránkám zdejšího systému patřilo to, že o hospitalizaci pacienta či o jeho propuštění z nemocnice nerozhodoval ani tak ošetřující lékař, jako spíše sám pacient a jeho rodina, případně pojišťovna či zaměstnavatel. Naopak progresivní bylo, že veškeré odběry se tu prováděly výhradně v laboratořích, a ne v ambulancích, což má hned několik zcela zřejmých výhod. Jednak se tím na minimum snižuje možnost, že dojde ke kontaminaci vzorků, ale také těch, kdo s nimi pracují. A za druhé se tím zvyšuje efektivita. Odběry se provádějí ihned, v jakoukoliv denní či noční dobu, a po čtyřicetihodinách se opakují. Lékař, stejně jako pacient, nemusí tedy na výsledky čekat dlouho. Rovněž práce s antibiotiky tu byla odpovědnější. Před podáním se vždy prováděl test kožní citlivosti, takže se dopředu vyloučila alergická reakce, která může být nezřídka velmi bouřlivá.

Lékaři se dělili, jak již bylo řečeno, do tří kategorií. Na nejvyšší příčce stáli konzultanti, kteří v případech naší nemocnice většinou pocházeli ze zahraničí a pracovali na plný úvazek. S dobrým vzděláním a dostatečnou praxí byli zárukou kvalitní péče a vysoké odbornosti nemocnice. Pravda, působili zde i lékaři-konzultanti smluvní, pracující tak říkajíc „na dohodu“ a na částečný úvazek. Ti pocházeli z řad saúdských občanů. Nebyli ani lepší ani horší než zahraniční lékaři, hlavně však byli podstatně lépe placeni. Příjem 50.000 rijálů měsíčně, tedy asi 350.000 Kč,

podotýkám za částečný úvazek, nebyl mezi nimi výjimkou. Na druhém stupínku stál mimořádný specialista, „Senior Registra“, který se od konzultanta odborností příliš nelišil; rozdíl se dal poznat hlavně podle výše platu. Spodní místo v hierarchii pak zaujímali lékaři-sekundáři, „Registrars“. Ti pracovali zásadně pod dohledem svých nadřízených, i když měli určitou specializaci. Byli to zkrátka řadoví lékaři a podle toho vypadala i jejich pracovní náplň. Pod dohledem konzultantů přijímali a propouštěli pacienty, sloužili pohotovost a ošetřovali i jednoduché případy. K jejich povinnostem dále patřila vizita. O všech svých zákrocích přitom museli informovat nadřízené. A uměli to. Jejich hlášení na ranních poradách mohla trvat třeba půl hodiny. Klidně o jediném pacientovi! A přece tu byla jedna podivnost: sekundář směl komunikovat pouze se svým konzultantem. Nepřipouštělo se například, aby sekundář z interny šel za konzultantem z chirurgie. Nebyl totiž na jeho úrovni. Zato však mohl jít pro radu za svým kolegou z jiného oboru na stupni „Registra“. Disciplína sekundářů nebyla jen bezduchým drilem. Na jedné straně měli sice nižší míru odpovědnosti, ale na straně druhé museli vykonávat pokyny konzultantů do nejmenšího detailu. Nepřicházelo v úvahu, aby oponovali nadřízenému. O svých pacientech museli vědět všechno. Na ranních schůzkách tak byl každý pacient prodiskutován skutečně důkladně: s jakou diagnózou byl přijat, jaká podstoupil vyšetření, jaký je jeho současný stav a jak by měla vypadat další léčba. Lékaři se tak učili přemýšlet, formulovat, vyjadřovat. Potřebovali to, i tím rostli. Můj předchůdce na ranních sezeních doslova a do písmene mladší lékaře zkoušel. Poučoval je, jak mají vyšetřovat, jak postupovat při léčbě atd. Hlavně jim ale dával najevo, že oni dělají všechno špatně, zatímco hvězdou je tu on. Zkrátka šoumen. Nestalo se, aby byl na sezení něco nezkritizoval. Jednou se třeba probíralo úmrtí pětaosmdesátiletého pacienta a on na protest odešel. Úkolem lékaře je prý léčit živé. Starci do kompetence lékařů – podle něj – nepatřili. Co na to říct? Etika, přísaha, lidskost, to vše jako by šlo stranou a zůstalo jen hledisko odbornosti a zisku.

Všichni lékaři měli povinnost pravidelně přednášet. Vždy koncem týdne byla po skončení ranní směny přednáška pro lékaře, zakončená skoro až slavnostním obědem. (A jak už to bývá, někteří kolegové měli větší radost z toho oběda než z přednášky.) Odborný růst tu byl podporován. Každý měl v průběhu roku týden studijního volna, aby se mohl účastnit konferencí a seminářů. Že toho kolegové využívali, bylo vidět na jejich převážně vysoké odborné úrovni. Přes veškerá negativa, a že jich není v systému zdejšího zdravotnictví málo, je třeba vyzdvihnout právě tuto špičkovou úroveň lékařského personálu. Různé náročné zákroky prováděné v Saúdské Arábii, včetně oddělení siamských dvojčat, snad hovoří za vše.

Byla-li řeč o multietnicitě, pak je na místě uvést, že skoro polovina lékařů pocházela z Egypta. Významná část se rekrutovala také z Pákistánu. Ti jediní snad drželi při sobě, což se vůbec nedalo říci o ostatních lékařích z arabských zemí, kteří se

vzájemně pomlouvali, bojovali o koryta a rozhodně by se neštítli utopit bližního svého na lžičce vody. Vedoucí funkce, pokud to šlo, obsazovali saudšší občané. Ale s odpovídající kvalifikací jich bylo žalostně málo, takže se vedení nemocnice muselo poohlížet i jinde. Mimo jiné například v Iráku, kde se po invazi USA zhoršila situace natolik, že tamní lékaři začali hledat uplatnění v zahraničí. V Riyadh Care Hospital jich zakotvilo asi patnáct. Většina z nich měla evropské vzdělání a atestace, byli tedy opravdu dobrými odborníky. Zato pokus o nábor lékařů z České republiky skončil v podstatě nezdarem. Komise v čele s ředitelem nemocnice vybrala kromě mne další čtyři adepty, anesteziologa, plastického chirurga, všeobecného chirurga a ještě někoho, jehož odbornost jsem neznal. Spolu se mnou však nakonec odjel do Saudské Arábie pouze onen všeobecný chirurg. Plastickému chirurgovi to znemožnily saúdskoarabské úřady samy, když odmítly udělit vízum jeho družce (nebyli manželé a to je z mravního hlediska nepřijatelné). Anesteziolog a onen čtvrtý kolega nabídku odmítli, protože nebyli spokojeni s výší platu.

Střední zdravotnický personál podléhal hierarchii podobné té, která panovala mezi lékaři. Na vrcholu pyramidy se nacházela hlavní sestra. (V našem případě to byla sympatická Novozélandčanka, jež křižovala světem za nábořem nových sester, tu na Filipíny, tu do Indie či Pákistánu.) Následovaly tzv. manažerky služeb, supervizorky, které kmitaly po odděleních od rána do večera a svou přsností naháněly hrůzu. Věděly o všem, o každé skvrnce na stejnokroji, o každém smítku na podlaze. Ale byly zároveň schopny řešit drobné stížnosti pacientů. U nás obdoba této funkce neexistuje, a je to škoda. Dál to pokračovalo jako všude jinde. Vrchní sestry na odděleních, staniční sestry atd. Většina z nich pak, na rozdíl od lékařů, pocházela z Filipín, menší část z Indie, Pákistánu a Egypta. Sestry tu měly vysokou míru odpovědnosti, a to nejen profesní. Pacienti, zvláště ti bohatší, zhýčkaní, si totiž na personál velice často stěžovali, i z banálních a naprosto nepodstatných důvodů. Byl jsem třeba svědkem toho, že sestra dostala okamžitou výpověď a neměla vůbec žádnou možnost se obhájit. Nikdo se jí prostě na nic neptal.

A pacienti? Ti se dali rozdělit podle dvou základních kritérií: etnického a finančního. První dělení je zřejmé. Na jedné straně stáli saúdsší občané, na druhé všichni ostatní. Podle solventnosti bylo možné odlišit v první řadě kategorii pacientů bohatých pojištěn s neomezenými limity. Ti měli lepší pokoje, většinou samostatné, vybavené telefonem, televizí a samostatným sociálním zařízením. Druhou kategorii tvořili pojištěnci, jejichž lékařská péče měla určitý finanční strop. Hrozilo-li jeho překročení, měla nemocnice povinnost informovat revizního lékaře pojišťovny a konzultovat s ním další postup. Kdyby pojišťovna nesouhlasila s další hospitalizací, pacient by šel domů. Nebo by musel léčení uhradit z vlastní kapsy. Třetí kategorii tedy představovali samoplátci. Jestliže měli dostatek finančních prostředků, dostalo se jim v našem zařízení odpovídající lékařské péče. V opačném případě však léčba

skončila. Pro saúdské občany bylo řešení snadné, ujala se jich nemocnice státní. Zato cizinci na tuto možnost spoléhat nemohli. Úplně samostatnou kategorií pak byli VIP pacienti. Většinou šlo o přátele a dobré známé managementu nemocnice či akciovky, případně o osoby, u nichž byl ekonomický přínos zaručen. Netřeba snad zdůrazňovat, že o ně bylo náležitě postaráno.

Výrazným negativem zdejšího systému však byla skutečnost, že zdravotní pojištění tu nebylo povinné. Zvláště lidé z vesnic a kočovníci neměli chuť dávat se pojistit a platit předem za péči, kterou nečerpali. Obvykle také byli ve velmi zanedbaném stavu a trpěli řadou chronických onemocnění. Léčili se většinou podomácku, a teprve když jim bylo opravdu zle, šli k lékaři. Ten je ale mohl léčit pouze za hotové, protože v této fázi již byli nepojistitelní. I to byl jeden z paradoxů bohaté Saúdské Arábie. Řešit podobné situace bylo nad lidské síly a zodpovědný lékař se při tom něco napřemýšlel. Jaký lék nasadit, má-li být cenově dostupný, a přesto účinný? Jaké doporučit vyšetření, jestliže nemá být nákladné, a přesto musí splnit svůj účel? V takových případech se sice nabízely malé soukromé laboratoře, jenže ty byly známy více než pochybnými výsledky. Prostě vybrat metody a postupy, které by byly současně účinné a levné, je v době moderní, sofistikované medicíny téměř nemožné. Jak léčit člověka, jehož příjem je 500 rijálů (přibližně 3.000 korun), aniž by mezitím nezemřel hladu? Většina dělníků ze třetího světa, kteří tu pro místní podnikatele pracovali, neměla ani peníze, ani pojištění a jejich osud v podstatě nikoho nezajímal.

Nakonec proto nezbyvá než se zmínit o poslední „vymoženosti“, o sponzorech. Většinou šlo o velmi bohaté saúdské občany, kteří byli ochotni vzdát se zlomku svého jmění a uhradit péči za konkrétního nemajetného pacienta – většinou za některého ze svých zaměstnanců. Mohli tak z pozice bohů rozhodovat o bytí a nebytí těch tvorečků dole pod sebou. Setkal jsem se třeba s případem bengálského dělníka, který na pracovišti utrpěl velmi těžký úraz elektrickým proudem. (K podobným pracovním úrazům docházelo velmi často. Jaký div, když bezpečnostní opatření jsou tu něčím takřka neznámým!) Popálen byl na třiceti procentech těla. Protože zaměstnavatel za něj nezaplátil, byl po několika dnech a nejnnutnějším ošetření na „emergency“ z nemocnice vykáván. U nás se totiž neumírá.

Služby opravdu nebyly nic příjemného. Jednou v noci mi přivezli pacienta s krvácením do mozku. Diagnózu potvrdilo vyšetření na CT. Lékaři z příjmu mi volali, abych ho převzal do péče. Já, internista! A proč? Protože neurolog i neurochirurg pacienta odmítli. Ale vždyť já s ním nemohl nic dělat! Do rána jsme si ho přehazovali jako horký brambor. Jenže postaráno o něj být muselo, a tak nakonec skončil u mne, na jednotce intenzivní péče. Celou noc jsem pak nezamhouřil oka, jen aby pacient přežil. A ráno to pokračovalo. Neurochirurg se uráčil přijít na něj podívat

a konstatoval, že tento případ nemá neurochirurgické řešení. Že on zkrátka nemůže nic dělat. Že prý neurolog... To bylo jasné už v noci, ale až teď a teprve po značném nátlaku neurolog pacienta skutečně převzal. To víte, u nás se neumírá...

Za několik dní se opakovalo totéž, tentokrát však s etnickým podtextem. Bylo už po půlnoci, když mi volal sekundář pro interní obory, že neurochirurg, ortoped a neurolog svorně odmítají přijmout pacienta s náhlým ochrnutím dolních končetin, protože prý je příčina ochrnutí interní. Ale i já jsem odmítl případ převzít. Nehodlal jsem totiž coby nefrolog léčit pacientův absces, který vznikl díky brucelóze v páteři. To jednoznačně spadalo do kompetence neurologů a neurochirurgů. Lékaři z příjmu však proti mně a kolegovi sekundáři podali stížnost. Já byl Afghánec, nebo spíše Čech, a sekundář na interně byl Ind, takže na nás se dalo svést cokoli. Kdyby šlo o Araba, nikdo by se zřejmě podal stížnost neodvážil.

Podepsat příjem pacienta znamenalo starat se o něj až do konce hospitalizace. A byl-li jednou váš, nikdo ho od vás nechtěl převzít. Vzhledem k odpovědnosti, kterou lékař měl, a vzhledem k hrozbě soudních sporů s pacienty a jejich rodinami, a že se tu uměli domoci svých práv, se tomu nelze divit. Služby tak stále provázelo značné nervové vypětí. A občasným konfliktům se člověk prostě nedokázal vyhnout.

Nebyl jsem v Riyadh Care Hospital ani měsíc, když jsem se dostal do sporu se staniční sestrou z dialýzy. Nepadli jsme si do oka už od začátku a o to byla vzniklá situace pro mě nepříjemnější. Potřeboval jsem k jednomu zákroku roztok s určitou koncentrací draslíku, jenže tady měli pouze roztok s nižší koncentrací. Tahle sestra, jaksepatří namyšlená, se do mě pustila, že si vymyslím, že to vždycky každému stačilo, že můj předchůdce... atd. Prostě ten roztok odmítala objednat. Ale to ještě nic nebylo. Náš vztah se postupně zhoršoval, až došlo ke skutečně ostrému střetu. Šlo o lékařskou zprávu, kterou jsem odeslal na dialýzu, kde na ni čekal pacient. A ona si ji upravila podle svého! Přišel jsem na to hned druhý den a měl jsem před očima rudo. Zprvu jsem se snažil ovládat. Chtěl jsem jí jen pěkně od plic vynadat, jenže když se ke mně otočila zády, ať si jako povídám, co chci, a chystala se z místnosti odejít, nedokázal jsem se udržet. Chytil jsem ji za ruku a mával jí před očima tou zprávou, aby se na svou chybu mohla podívat zblízka. Nastalo velké pozdvižení, dorazila dokonce i vrchní sestra a já si jí také pěkně vylił srdíčko. Měl jsem prostě už těch nedopatření a schválností po krk. Sestra z dialýzy si ale stěžovala přímo na vedení a já měl zaděláno na malér. Uchopit cizí ženu, to bylo skoro jako znásilnění, málem na veliký trest. Ve skutečnosti to tak zlé nebylo, přesto jsem však musel jít na kobereček a všechno vysvětlovat.

To ovšem nebyl jediný případ, který měl podobnou dohru. Poslali mi pacienta, Jordánce, s chronickým selháním ledvin. Zvracel, nejedl, ztrácel na váze, těžko dýchal a mluvit se mu také moc nechtělo. Nehledě na to, že jeho angličtina nebyla příliš dobrá. Jak jsem se s ním měl domlouvat? Pořád dokola tvrdil, že cukrovku nemá, že vysoký tlak nemá, ischemickou chorobu srdeční nemá, zkrátka že je zdravý jako řípa.

Ovšem ve skutečnosti to bylo právě naopak: těžká chudokrevnost, urémie, vysoký tlak i cukr, postižené plíce a zánět pobříšnice, nemluvě o otocích končetin. Jedinou možností byla dialýza. Nechal si to vysvětlit, jednou, podruhé, potřetí... Ale došlo na tradiční problém – peníze. Pojištěný nebyl; léčba, dialýza a pobyt v nemocnici by ho přišel v přepočtu na nějakých 20.000 korun denně. A na to neměl. Volal kdekomu, manželce, bratrům, a nakonec že se u nás léčit nebude, že se vrátí do Jordánska, kde prý ho budou léčit jinak. Nezbylo mi tedy než ho upozornit na možná rizika spojená s cestou a neodbornou léčbou, včetně přímého ohrožení života. A hned druhý den mi volal ředitel. Že prý jsem tomu Jordánci vyhrožoval smrtí, když nezůstane u nás v nemocnici, že si stěžoval on i jeho rodina, a kdesi cosi o etice, psychice a etnických poměrech. Sotva jsem mohl věřit tomu, že si ten muž stěžoval, vzhledem k jeho stavu, to spíš ti příbuzní. A já dostal vynadáno! Za dobrou vůli! Ale mnohem později, když už se můj pobyt chýlil ke konci, se mi dostalo zadostiučinění. Pacient se u nás objevil znovu, v ještě horším stavu a navíc po amputaci končetiny, a trval na dialýze. Mě ovšem nepoznal.

Na zdejších dialyzačních jednotkách podstupují léčbu obvykle starší a ne příliš bohatí pacienti. Ti, kdo mohou, se podrobí transplantaci, a to hlavně v Pákistánu, kde to vyjde levněji. Náklady na transplantaci jsou vlastně celkově nižší, protože dialýza musí být opakovaná. „Možnost transplantace“ nabízejí inzeráty v novinách i televizi. Kvete tady ten nejčernější, pirátský, zločinný obchod se zdravím. Zdrojem orgánů jsou často děti, které jsou většinou unášeny, dále chudí, kteří se snaží vymanit z dluhů, případně zabezpečit rodinu. Rizikovým zdrojem jsou narkomani. Islám se

sice staví proti těmto praktikám, kodex lékaře je také nepřipouští, ale peníze nikomu nesmrdí, nemocnicím ani lékařům v Pákistánu, Indii a dalších zemích, kde vzkvétá transplantační turistika. Dárcovství od příbuzných, alespoň podle mých zkušeností, je v arabském světě stejně jako v jiných částech světa tím nejméně častým a tvoří jen zlomek ze zhruba čtyř set transplantací ledvin, které se v Saúdské Arábii ročně uskuteční.

Rozdíly mezi Saúdy a cizinci jsou patrné na každém kroku, na úřadech, v bankách, v podnicích, prostě všude. Místní mají přednostní právo na všechno, po nich následují cizinci z oblasti Perského zálivu, pak Američané, Britové a lidé z jiných západních zemí, dále ostatní Arabové, Středoevropané a na posledním místě lidé z třetího světa, obyčejní smrtelníci ze zemí jako Bangladéš, Srí Lanka, Indie a Pákistán, Filipíny, Indonésie atd.

Zaplete-li se cizinec do dopravní nehody, je pravděpodobnost, že policie udělí pokutu jemu a označí ho za viníka nehody, téměř stoprocentní. V lepším případě, když je zcela evidentní, že nehodu způsobil zdejší občan, a navíc se k tomu ještě přizná, obviní policie oba. Jeden Ind sedí ve vězení tři roky za to, že jeho auto smetl ze silnice terénní vůz řízený Saúdem. Nadto má zaplatit 500.000 rijálů jako náhradu škody tomu, kdo nehodu vlastně zavinil. A to je jen jeden příklad ze stovek dalších, které se denně přihodí na silnicích, kdy jsou cizinci obviňováni za dopravní přestupky a trestné činy, jež spáchají sami Saúdové.

Opravdu líto mi bylo dělníků ze zemí třetího světa, k nimž se tady nechovají vůbec hezky a v podstatě je považují za novodobé otroky. Ačkoli jsou vlastně strůjci zdejšího hospodářského zázraku, jsou velice špatně placeni. Pracují i za 400 rijálů, což je v přepočtu jen 2.600 korun, a z těchto peněz musí živit rodinu v zemi svého původu. Navíc i kdyby v Saúdské Arábii pracovali třeba desítky let, nemají právo pozvat sem kohokoli z příbuzných, ani na několik týdnů. To mohou udělat jenom lidé, kteří v podniku zastávají nějaké klíčové postavení a mají se zaměstnavatelem tzv. rodinný kontrakt.

Saúd je vždy placen několikanásobně lépe než cizinec, a to za stejnou práci, jestliže je tedy vůbec ochoten ji vykonávat. Tak například saúdstí lékaři mají několik úvazků současně v různých nemocnicích a vydělávají pohádkové peníze ve výši až mnoha desítek tisíc dolarů, což ovšem neplatí o zahraničních lékařích, tedy rozhodně o těch, kteří nepocházejí ze Spojených států, Velké Británie nebo Kanady.

Velice smutné bývají osudy zdravotních sester a dalších níže postavených zdravotníků, včetně těch, kdo v nemocnici pracují jako pomocné síly, doručovatelé, nosiči, zaměstnanci prádelny, kuchyně a další. Snad každá z našich sestřiček měla nějakou negativní zkušenost. Agentura nedodržela smlouvu a snížila jim mzdu nebo zvýšila úvazek. Ubytovány byly v nelidských podmínkách. Jelikož často nemluvily arabsky,

především zpočátku, každý si na ně dovolil. Stávaly se snadným cílem agrese ze strany nerudných pacientů a bohužel někdy i lékařů.

Ve stejné nemocnici jako já pracovala jedna padesátiletá sestřička z Filipín přes patnáct let. Své děti navštívila poprvé až po čtyřech letech od svého příjezdu do Saúdské Arábie. Když opustila Filipíny, bylo jim po jednom a třech letech, vyrůstaly bez matky, kterou v podstatě znaly jen z vyprávění prarodičů. Přibližně dvě třetiny zdravotních sester v Saúdské Arábii pocházely právě z Filipín. Tato sestřička byla jednou z těch šťastnějších, její děti už začaly studovat vysokou školu a ona byla hrdá na to, že jim může posílat peníze, aby mohly dostudovat. Poznal jsem totiž spoustu dalších, které pracovaly v soukromých nemocnicích doslova za almužnu, neměly rodinu, ani manžela a děti, byly třeba nemocné a tajily svou chorobu nebo se jí snažily léčit mimo nemocnici, na vlastní náklady, protože měly strach, že je zaměstnavatel pošle rychle domů, jestliže se dozví o jejich zdravotním stavu. Opravdu neveselé příběhy...

V nejhorší situaci je v Saúdské Arábii nesporně domácí personál, sluhové a služky. Tito lidé v podstatě nemají žádná práva. Pracují čtyřicet hodin denně, nemají žádné volno a žádné zdravotní ani sociální pojištění. Ve smlouvách s agenturami, jež zprostředkovávají práci v Saúdské Arábii, nejsou přesně stanovena pravidla, proto se sluhové a služky stávají oběťmi týrání, vykořisťování, sexuálního obtěžování a znásilňování a vše přitom zůstává v tajnosti. Někdy taková věc ovšem pronikne na veřejnost, to když se postižený člověk dostane do nemocnice, takže alespoň zdravotníci mají nějaké povědomí o existenci těchto násilných činů. Občas se také stane, že si týraná osoba začne ze zoufalství na svého pána stěžovat, ale v takovém případě se většinou obrátí vše proti ní. Zaměstnavatel jí začne vyhrožovat, až ze strachu změní výpověď a nakonec se sama stane předmětem vyšetřování a soudního řízení.

Ženy v pozici sloužících jsou na tom samozřejmě mnohem hůř. Tak například jednu služku ponechala saúdská rodina týden samotnou v domě bez vody a jídla, zatímco si odjela na dovolenou. Posléze ji našli sluhové ze sousedství ve velice zanedbaném stavu, dehydratovanou a podvyživenou. Jinou služku její domácí zbili tak, až to vypadalo, že zemře. Když zjistili, že ještě žije, odvezli ji do nemocnice, přiměli však ošetřovatele, aby jako příčinu jejích zranění uvedli něco jiného než cizí zavazování. Měli jsme také případ služky, kterou znásilnil syn pána domácnosti a jež se na protest bodla nožem do břicha. Další znásilněná spáchala sebevraždu skokem ze třetího patra poté, co porodila pánovi dítě (potraty tu prakticky neexistují). Setkal jsem se též s případem nešťastnice, která už nemohla vydržet svoji tíživou situaci v rodině, kde pracovala, a pokusila se udusit tříleté dítě, o které se starala. A na závěr jeden příběh s alespoň trochu šťastným koncem. Sedm let držel v domácím vězení ženu ze Srí Lanky její „chlebováček“, jež se starala o sedm malých dětí, nedostávala plat a pracovala ve velmi těžkých podmínkách, nesměla kontaktovat rodinu nebo cizí lidi, ani vycházet ven. Její synové po ní neúspěšně pátrali, když od ní sedm let

neměli žádné zprávy, až nakonec kontaktovali ambasádu Srí Lanky v Saúdské Arábii, která tuto skutečnost oznámila policii. Žena byla nalezena, osvobozena a na nátlak úřadů jí byla vyplacena určitá finanční kompenzace.

V Saúdské Arábii nedávno vznikla Národní společnost pro lidská práva, která se zabývá případy žen a dívek, jež podaly stížnost na fyzické, sexuální, psychické a finanční zneužívání. Saúdská společnost léta popírala zneužívání žen. Dnes naopak denně odkrývá původce takových činů a začíná připouštět, že tento jev ve společnosti existuje. Podle sociologů je za příčinu toho, proč je zneužívání a násilí tak rozšířeno, třeba označit neefektivnost soudů, které se řídí šari'ou, a vůbec absenci zákonných mechanismů, které by tyto případy postihovaly. Souvislost s neochotou většiny společnosti přiznat si tyto problémy a zabývat se jimi je rovněž zřejmá.

Saúdská vláda nyní uvažuje o změnách v soudnictví. Bývalý předseda Nejvyššího soudu navrhl zaměstnat sociology a psychology, kteří by monitorovali domácí násilí, a také navrhl zjednodušení procesu oznámení domácího násilí a vznik ženské sekce u všech soudů Saúdské Arábie. Škoda jen, že tento návrh nepodal, když byl ještě předsedou soudu. Národní společnost pro lidská práva chce zřídit horkou telefonickou linku a zajistit přístřeší postiženým ženám. Ministerstvo sociálních věcí chce zorganizovat semináře na téma domácího násilí a zlepšit povědomí o ženských právech. Podle odborníků nejlepší způsob, jak toho docílit, je začít se vzděláváním žen už v útlém věku, tj. na základních školách. Teprve nedávno začaly saúdskoarabské úřady vystavovat ženám jejich vlastní osobní doklady. Obhájkyně ženských práv si však stěžovaly na to, že ženy mohly takový průkaz získat jen se svolením „mužského poručníka“. Nyní by měla přestat platit i tato ponižující podmínka, takže každá saúdskoarabská žena bude mít napříště vlastní průkaz totožnosti, jehož vydání nebude vázáno na souhlas mužského člena rodiny. Jedině tento doklad budou také uznávat banky a vládní úřady.

Klíčovým problémem je vlastně deformovaný přístup k ženám, vycházející údajně z tradic islámu. Tento přístup je proto třeba od základu změnit. Je třeba zrušit podřízené postavení žen, skoncovat s podceňováním jejich inteligence a schopností. Náboženští kazatelé by měli propagovat ženská práva, což by mimo jiné znamenalo zrušit zákaz vstupu žen do mešit, a měli by vystupovat proti mužům, kteří se ženami manipulují z pouhých sobeckých pohnutek. Média by měla poukazovat na samozvanost a nemorálnost těch, kdo hájí přehlížení a opomíjení žen, kdo tvrdí, že muži jsou z podstaty lepší a schopnější, a kdo chtějí ženám diktovat, jak mají žít.

Islám je umírněně náboženství a muslimové musejí napravit jeho špatnou pověst, na niž mají zásluhu hlavně činy extremistů, tj. těch, kdo mimo jiné neuznávají právo žen na individuální důstojnost a na spravedlivé postavení ve společnosti. Tato práva

by měla být ženám veřejně přiznána a jejich nedodržování by se mělo trestat. Ženám ať je zaručena bezpečnost a způsob života, který stanovil Bůh.

Ocitnout se v kolébce islámu a nevykonat pouť do Mekky, to by byl hřích. Byla to prostě moje povinnost. Jsem sice značně sekularizovaný muslim, leč stále v Boha věřím.

Mekka je hluboce svázána s životem Muhammadovým. Nedaleko odtud, v jeskyni na hoře Hirá, se mu ve věku čtyřiceti let dostalo prvního zjevení. V Mekce získal své první přívržence, ale po rozepři se zdejšími měšťany odešel do oázy Jathrib, do Medíny. To se stalo v roce 622 a hidžra (vystěhování) je od té doby považována za počátek islámského kalendáře. (Dodejme, že tento kalendář se opírá o měsíční cykly, a je tudíž jen složitě převoditelný na kalendář křesťanský.) Roku 630 ovládl prorok Muhammad Mekku poté, co se mu zdejší vládnoucí rod poddal. Muhammad rozbil jejich modly a islám zahájil vítězná tažení. V březnu roku 632 vykonal prorok tzv. Pout' na rozloučenou, Pout' islámu, Hadždž al-Islám, a za tři měsíce v náručí své milované ženy zemřel. Jako miliony jiných jsem se tedy do Mekky vydal i já.

Z Rijádu jsem jel autobusem nějakých tisíc kilometrů do Táifu, to už bylo asi jen čtyřicet kilometrů od Mekky, a tady to opravdu začalo. Především jsem si musel koupit ihrám, bílý oděv, do něhož se muslim při pouti zavine. Je to jediné oblečení, které má na sobě. Jinak nic. Musel jsem si koupit také pantofle, pásek a hygienické potřeby, nutné k rituální očištění. Neznal jsem přesný postup, co a kdy mám vlastně dělat. A tak jsem se hrdě převlékl a spěchal k autobusu. Jenže ouha, tam nikdo nebyl. Všichni se ještě buď koupali, nebo modlili. Takže jsem absolvoval znovu totéž: koupel, modlitbu a zpět k autobusu. Čekali, ale beztak jsem nebyl poslední. V arabském světě plyne čas jinak.

V Mekce jsme byli za chvíli, a abych něco neprovedl, ubytoval mě průvodce ve svém pokoji. Zatímco se staral o ostatní, dal jsem si sprchu, oholil se a po holení ošetřil pleť kolínskou. A cítil jsem se skvěle. Ovšem jen na chvíli, než se průvodce vrátil. Začichal a věděl, na čem je. Ten mi dal! Všechno bylo špatně. Koupat se, to je v pořádku, ale voda po holení s alkoholem? Nepřípustné! Holit se? V žádném případě! Podle něho byl s mou poutí konec. Co dělat? Jedině začít znovu. Nejprve ze sebe smýt pach lihu. Pak taxíkem zpět do míst, kam mohou i nevěřící. Znovu provést rituální přípravu a znovu se pomodlit. Průvodce byl celou cestu se mnou a dohlédl, abych to všechno udělal pořádně. A teprve teď jsem mohl do centra dění.

Vše následující jsem prožíval jako ve snu. Bylo to opravdu silné, jako nic jiného předtím. Nejsem žádný mystik, ale síla společné modlitby tady byla všude kolem nás. Slovy to popsat nelze, musí se to prožít. Jeli jsem přímo k centrální svatyni, ke Ka'bě. A stejně jako ostatní, jako desetitisíce muslimů ze všech koutů světa, jsme začali obcházet dům Boží. S láskou a pokorou, za tichého a monotónního odříkávání

veršů Koránu. Ten zvuk však člověka až ohlušoval. Nebylo možné se nepřidat. I já jsem začal putovat kolem dokola a opakovat verše, které recitoval průvodce. Denně jsem četl Korán asi čtyři hodiny a vzpomínal na své dětství. Tenkrát jsem jej také četl. Jenže teď jsem tomu jaksi víc rozuměl. A lépe jsem to zvládal. Na závěr jsem se zúčastnil páteční modlitby ve zdejší velké mešitě. Byl to úžasný zážitek, být mezi statisíci poutníků. A udělal-li jsem nějakou chybu, Bůh mi určitě odpustí.

Ne všichni poutníci však měli stejně silné zážitky jako já. Například jedna americká muslimka, s níž jsem se seznámil, vzpomínala s nelibostí především na saúdskou společnost. Začalo to prý již na letišti, u pultu imigračních úředníků, kde čekala s manželem a měla na sobě ihrám, který jí zakrýval celé tělo kromě obličeje a rukou. Saúdští úředníci na ni chtivě zírali bez jakéhokoli respektu k ní a k jejímu manželovi, jenž stál vedle ní. A přitom jednali s lidmi, kteří přijeli na pouť do Mekky! Tahle žena byla zklamaná a rozčarovaná z muslimské kultury v Saúdské Arábii, byla úplně v šoku z toho, jak se na ni její muslimští bratři dívali. Určitě by prý nebyla pyšná na svého manžela, bratra a syna, kdyby se tak chovali. Bylo nad její chápání, jak mohou tihle muži po svých ženách vyžadovat, aby kryly celé své tělo a nevystavovaly se cizím pohledům, zatímco sami na jiné ženy zírají.

Ano, Saúdská Arábie je opravdu zvláštní společnost.

POSTSKRIPTUM

Marie Fleissigová

Štěstí

V jednom srpnovém prázdninovém týdnu jsem byla docela šťastná ženská. Nepotkalo mě sice žádné zvláštní Štěstí (s velkým Š), bylo to jen štěstí malé, s malým začátečním písmenem, nicméně ke mně zalétla aspoň miniaturní „muška zlatá“, a to dokonce pověřeně třikrát za sebou.

Za prvé před víkendem, kdy bylo právě nadobýcej krásně a kdo mohl, opustil Prahu, se nám najednou v koupelně pod umyvadlem objevila loužička a rostla a rostla... Být v domácnosti i jen obyčejně šikovný mužský, ukážu mu to významně a nechám na něm, aby s tím něco udělal (feministky, nečtěte to!). Ale když chlapa v bytě nevidět, natož dostatečně ochočeného s hasákem nebo těsněním, musí se nějaký odjinud přivolat. Zním sice jednoho instalatéra, bydlí nedaleko, jenže je to pán v letech, co přes léto bývá většinou na chatě a aby odtamtud kvůli mně přijel? Málem jsem se proto už smířovala s tím, že budu muset objednat nějakou superslužbu za superceny (byl totiž pátek podvečer), ale přece jen jsem pro jistotu tomu svému instalatérovi zavolala. A to mě potkalo to první štěstí, protože pan instalatér si právě v ten den přijel pro důchod a hned nazítří měl v plánu zase odcestovat. Přišel tedy k nám, docela ochotně, vyměnil jakousi hadičku mezi umyvadlem a pračkou, loužička zmizela, ani tak moc to nestálo.

Podruhé mě štěstí potkalo hned v neděli na to – při odjezdu z chalupy, už za soumraku, se nám auto rozjelo s rámušem – prázdná pneumatika. Normální řidič (feministky – nečtěte!) si s tím poradí, byť bude u toho funět a sakrovat. Když jsou však ve voze dvě samotné ženské (a nemusí to být blondýnky), pak sice mohou vědět, kde je ve voze rezerva a hever a jak se má co odšroubovat a kam co zasunout, ale zato zdaleka nevědí, zda se jim podaří všechny šrouby nejen povolit, ale také utáhnout tak pevně, aby jim kolo hned na prvním hrbolu neupadlo. Ve vesnici máme ale hodného a šikovného souseda, který nám už pár desítek let pomáhá se vším možným. Někdy sice se těžko shání, protože z domova ho na potulky po okolí vyhánějí věčné telenovely a seriály a mobil u sebe nemívá, nicméně před hodinkou se u nás zastavil na kus řeči, vypil kafe a řekl, že ještě jede za synem do sousední vesnice. Tam jsme ho tedy snadno odchytili, naši prosbu vyslyšel a pomohl nám. Po cestě domů jsme si pak s dcerou libovaly, jak je dobře, že nás taková nepřijemnost nepotkala někde na dálnici, mezi cizími, kde bychom jen těžko někoho stoply.

Třetí malé štěstíčko souvisí s tím, že do oken v Praze i venku strkám léta letoucí truhlíky s kytkami. Vždycky je trochu na sešikmeném parapetu podložím kuličky, aby stály rovně, pak omotám provazem a přivážu k okenním pantům. Do ulice, na sever, se mi osvědčují pelargónie, na jižním kuchyňském okně, do dvora, kde bývá

v teplých dnech výheň, se daří úspěšně jednomu z druhů rozhodníku; jmenuje se sedum telephium, 'Herbstfreude'. Je to opravdu Podzimní radost - koncem léta bohatě rozkvétá tmavočerveně nebo tmavorůžově; rozrůstá se mi také nejen v truhlíku, ale i na záhonech u chalupy tak, že ji rozdávám do různých zahrad v Podolí, na Hřebenka, do Průhonic i na jeden pražský hřbitov. Možná tu kytku také znáte, někde se jí prý říkají „zelíčko“, má tuhé kožnaté listy a dosahuje až 60 cm. Právě takovou výšku nabrala a bohatě mi vykvetla už v půli srpna. Vytvořila tak velký trs, že pak stačilo snad jen zamávání motýlích křídel nebo usednutí vosy na okolíku, aby se truhlíček obtěžkaný takovou krásou přímo před mýma očima převážil, z provázků vyklouzl a sletěl dolů do dvora. Zatrnulo ve mně, protože na tom místě mají kuřácký koutek lidí z pošty v našem domě, našťástí však byla sobota, pošta byla zavřená, a ani kuřáci, ani nikdo jiný na dvoře nebyl, nikomu se tedy nic nestalo.

Ovšem největší štěstí měli ti kuřáci-pošťáci, že na ně nic nedopadlo, a to přitom dodnes netuší, čemu vlastně unikli.

To ale myslím tak bývá, že mnohdy ani netušíme, jaké štěstí nás vlastně potkalo. Ví mladý člověk, jaké to je štěstí být mladý? A zdravý, že netrpí nějakým neduhem? Talentovaný, že se mu dostalo daru nadání bádát, zkoumat, tvořit? Žít v klidu, netříti bídu s nouzí, mít střechu nad hlavou? A není vůbec štěstí v dnešní době, poznamenané sháněním peněz, potkat slušné lidi, ochotné pomoci?

Marie Fleissigová

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO: 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 400 kusů

Šéfredaktorka: Mgr. Marie Fleissigová

Tel.: 267 102 105, fax: 267 102 552, e-mail: vnr@lf3.cuni.cz

Grafická úprava a tisk

TIGIS, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte pouze v elektronické podobě e-mailem na adresu
šéfredaktorky jako připojený soubor (ve formátu MSOFFICE-doc, xls).

Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

vita nostra

2008 *revue* 4

ABSOLVENTI

ČESKOSLOVENSTVÍ

DEN SVOBODY

PALIATIVNÍ PÉČE

POCTY

POPÁLENINY

SCIENTIA PRAGENSIS

STUDENSTVO

VOLBY

VYCHOVATELÉ

2008:

Medici vystoupili proti hazardu s univerzitními nemocnicemi a. s.

FOTO : Z. Kokeš

M. Anděl
J. Blahoš
T. Brod
V. Hampl
R. Kvaček
A. Merkelová
V. Pavlíček
M. Petrusek
M. Svatoš
B. Svoboda

VITA NOSTRA REVUE

17. ročník, číslo 4

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 20. 11. 2008

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (šéfredaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

OBSAH

RES PUBLICA

R. Kvaček: Zrod českoslovenství	4
28. říjen jedenáctiletýma očima	7
T. Brod: Euforie vítězů je vždy ošidná	10
L. Velišek, J. Velišková: Jak jsme (ne)volili Obamu	17
J. Dědeček: Myši	20

ALMA MATER

Oslavy Mezinárodního dne studentstva – Dne boje za svobodu a nezávislost	22
V. Pavlíček: Odkaz 28. října a 17. listopad	25
V. Hampl: Studenti představují živější část akademické obce	27
P. Pošta: Sounáležitost je cenná jako svoboda a demokracie	29
M. Svatoš: O výstavě Pražský student	31
Univerzita Karlova ocenila A. Merkelovou	35
J. Pešek: Laudatio A. Merkelové	35
A. Merkelová: Potřebujeme společný evropský hlas	36

QUOD BONUM

Noví studenti 3. LF UK	40
B. Svoboda: Vaše povolání vás pohltí celé	40
Absolventi doktorských studijních programů	41
B. Svoboda: Nová tradice bakalářských promocií	42
Absolventi 3. LF UK – podzimní promoce	43
M. Čepelík: Třetí lékařská fakulta byla opravdu naše	45
Pamětní medaile	46

VĚDA

Scientia Pragensis – lesk a bída	48
Cena prof. Höschlovi	49
M. Anděl: Pěšky za posláním lékaře	50

MEDICÍNA

Léčba popálenin a etické problémy	56
J. Blahoš: Některé aktuální otázky etiky a humanitární medicíny z pohledu ČLS JEP a SZO	57
R. Königová: Etické problémy v popáleninové medicíně	61
Z. Miškovská: Kanadský kongres o paliativní péči	64
Karel Čapek: O dlouhověkosti	69

ZDRAVOTNICTVÍ

Alternativní návrh zákona o univerzitních nemocnicích	72
Očima V. Trojana: Všichni můžeme být jednou pacienty, ale moc na to nemysleme	75

TEXT

M. Petrusek: I vychovatel musí být vychováván	82
---	----

POSTSKRIPTUM

M. Fleissigová: Straky a Boží mlýny	102
---	-----

Ilustrace převzaty z publikace k výstavě Pražský student

RES PUBLICA

VZNIK ČESKOSLOVENSKA
AMERICKÉ VOLBY

Robert Kvaček

Zrod českoslovenství

Česká národní společnost se koncem 19. století stala už rozvinutým sociálním společenstvím, vnitřně vrstevnatým a dynamickým. Byla výsledkem sociálního, hospodářského a duchovního pohybu, který se vzhledem ke startu před sto lety jevil tvůrcům a následovníkům jako „malý zázrak“.

V rakouském sousedství se však odehrával „zázrak velký“ – za několik desetiletí se císařské Německo posunulo mezi evropské mocnosti.

Státoprávní program

Vývin české společnosti umožňovalo liberální prostředí Rakouska po polovině 19. století. Prospívalo faktorům a aktérům nesoucím, prosazujícím a utvářejícím českou národní společnost. Politicko-ideologicky se tato společnost definovala státoprávním programem založeným na historickém státním právu, cílícím k federalizaci říše a k utvoření českého státu v jejím rámci.

Nebylo to jen z její vůle, ale způsobil to také politický vývoj poté, co si monarchie vybrala směr a dualistické řešení za státoprávní křížovatky v roce 1867. Vůle je i v novodobé státoprávní problematice činitel důležitý: jako projev širšího společenského (národního) vědomí se formuje samozřejmě především politikou, ale také dalšími činiteli, širšími souvislostmi a jejich vnímáním.

Češství vůbec nevyklučovalo rakouské státní cítění. Závažné pro ně ale bylo, že česká politika ve státoprávní zakladatelské době nebyla pozvána k rozhodování. Důvodů k tomu měli „mocní“ více, také vlastní stav české politiky a společnosti či spíše to, jak jej viděli a hodnotili.

„Odmítnutí“ a náraz z dualistického státoprávního řešení v 60. letech způsobily odezvu, která se uchovala v historické paměti. Pospojovala se pak s novými obdobnými zkušenostmi a pocity a napomohla ke státoprávní negaci Rakousko-Uherska za světové války. Hlavní v tomto případě bylo, že politicky byla česká společnost málo úspěšná, což kontrastovalo – určitě v jejím vědomí a pocitech – s její úrovní.

Státoprávní program nebyl ani po desetiletích blíže naplnění, než když se prvotně črtal. Citelně a soustavně ho zasahoval a podvazoval neúspěšný průběh česko-německých národnostních vyjednávání. Nic je neposunovalo k určitějšímu řešení, ani změny rakouských vlád, ani rozšířený parlamentarismus, ani jisté změny ve stranických reprezentacích obou národností. Problematizovalo to státoprávní koncepci nejen v přítomnosti, ale také do budoucna. Tím se dostávalo povzbuzení nacionalismu na obou stranách. Přibývalo myšlenek zaměřit českou státotvornost mimo Rakousko. Skicovala se různá řešení, která ale nebyla více než úvahami. Žádná

nebyla naplnitelná vlastní silou. Na zjevný politický život neměly tyto úvahy žádný vliv, přesto vyjadřovaly existující politické napětí, nálady a tendence, které za jiné situace už politicky ovlivňovat mohly.

Nové řešení

Ta situace přišla se světovou válkou. Válka skoncovala s českým státoprávním programem: u vědomí toho, co se s Rakouskem po jejím zahájení dělo, se nedalo čekat, že by válečné vítězství Rakousko-Uherska pomohlo k jeho naplnění. Po několika válečných letech, už za rakouských obtíží, se objevovaly pokusy program oživit, uzpůsobit ho, ale nemohly již najít reálné porozumění. Ani ve Vídni, ani v české politice. Její rakušanství, mnohem více záležitost rozumu než srdce (srdce patřilo národu), ztrácelo na důvodech. Už kvůli samotné světové válce, kterou Rakousko-Uhersko spolurozpoutalo. A zpochybněním funkce habsburské říše jako ochrany menších národů.

Československý státní program se zdál být řešením obecně zabezpečujícím svébytnou existenci národa vůči mocnostem opovažovaným dosud za protivníky volného rozvoje menších národů ve střední Evropě. Jeho zvlášť důležitou složkou byl důraz na demokracii a důvěra v její podstatný vliv při utváření státu i v mezinárodních vztazích. Habsburské Rakousko bylo pro „svou“ světovou válku shledáváno za definitivně neschopné další demokratizace. Za války vzniklé, koncepčně vyložené a k realizaci chystané státoprávní českoslovenství bylo transformací i novou podobou českého státního programu. Mělo to mít závažné důsledky pro tvorbu a pak ve vývoji Československa.

Program byl novum v české politice i pro českou společnost, musel si ji teprve získat. Vyložila si ho ale a akceptovala ho jako program ne úplně nový. K akceptování pomohla samozřejmě především světová válka: bez toho, co přinášela, a nejen v Rakousko-Uhersku, by československá státní idea prosazována nebyla. Byla „vymyšlena“, ale nebyla pouhým výmyslem, její četné teoretické předpoklady se odvozovaly z analýzy vývoje ve světě a v habsburské říši. Na předpokladech také spočívala životnost díla, československého státu. Jeho zrod potřeboval také vhodné mezinárodní podmínky.

Masarykova odbojová aktivita s nimi počítala a také se je snažila – velmi omezenými silami – spoluvytvářet.

Novodobé české politické uvažování bralo do 40. let 19. století ohled na mezinárodní souvislosti svých národních poměrů. Chápalo, že „česká otázka“ je podřízena „otázce rakouské“ a ta „středoevropské“. Rakousko federalizované za české účasti s ohledem na národní a historické součásti bylo odpovědí na všechny tři otázky. Český státoprávní program nebyl jen řešením pro Čechy, obdobně jako koncepce československého státu.

Demokratická republika

Přemýšleje o Československu, myslel Masaryka „novou Evropu“. Nebylo to ani jinak možné, pokud mělo být Československo změněno z ideje ve skutečnost. Cesta realizace byla plná předpokladů. Některé pak překročily práh mezi válkou a mírem a podíraly – pevněji i vratce – Československo. K hlavním patřilo válečné vítězství francouzsko-britské Dohody společné ovšem s podporou vzniku nových národních států.

Důvody této záštity měly být samozřejmě mocenské, zajímavé především pro Francii. Mohla mít ve střední Evropě „spřátelené“ státy a jejich prostřednictvím působit na postavení Německa. Masaryk však našel se Západem i vazbu politicko-ideovou, bylo jí demokratické zřízení. Koncepce československého státu procházela za války změnami, a ne nepodstatnými, aby se ustálila na demokratické republice: Masaryk k ní asi směřoval od počátku, nešla však vyslovit okamžitě. Musely se brát ohledy na skladbu francouzsko-britsko-ruské koalice a na rusofilské (carofilské) zůstatky v české politice, oživlé znovu na počátku války. K demokraticko-republikánskému konceptu mezinárodní politiky napomohly ruská revoluce a hlavně vstup Spojených států do války.

V politicko-ideové vazbě na Západ překonávala idea československého státu dlouhodobé rakušanství české politiky, zdůvodňované také potřebou ochrany před pangermanismem a panrusismem.

Střední Evropa národních států nebyla samozřejmě jedinou alternativou pro poválečné uspořádání tohoto prostoru. „Ucházela“ se o něj ruská bolševická revoluce koncipovaná jako revoluce světová. V žádném případě tu ale nebyla možná jakási středoevropská federalizace, jak se jistý čas domnívala část nedávné české historizující publicistiky.

Státotvorné českoslovenství nebylo vyvoláno jen tím, že válka zproblematizovala český státoprávní program, ale bez toho by nebylo vysloveno a realizováno. Masarykovi se formulovalo bez obtíží a s jistým ulehčením, dosavadní podobu českého státoprávnictví považoval už za nemoderní, a proto za samu o sobě problematickou. Tíhl k „demokratickému českoslovenství“, aniž ovšem původně čekal, že vznikne příležitost je naplňovat. Také on pak jeho prosazování opíral i o historickoprávní argumentaci.

Tě dobře rozuměla česká společnost. Československo si vysvětlila a přijala jako svůj stát „znovuobnovovaný“, jako pokračovatele a nástupce dějinného českého státu.

Ve skutečnosti bylo Československo státem zcela novým, zatím bez přímé historie a tradice. Tak se ale nedalo vyvolat v život, tak nebylo možné je vytvářet, nanejvýš jenom přetvářet. Nerozuměla by tomu především právě česká společnost. Historie v ní byla až příliš přítomna, než aby se zřekla hrdosti, že měla v minulosti svůj stát a že ho teď může „obnovovat“.

Budování Československa brala česká politika, když už bylo zřejmé, že stát opravdu vznikne, jako své dílo. Ulehčila jí to reprezentace Němců v českých zemích, která československý stát odmítla a nemínila se podílet na jeho utváření. Slovenský partner byl pak pro české politiky „mladším bratrem“, který je zatím nevyspělý a musí se teprve „učit“.

Jenže učit se musela i česká politika a česká společnost, a to právě „budování státu“. Česká státopornost dostala na celá desetiletí československou podobu.

Přetištěno z časopisu Trend politiky, vědy, kultury, společnosti, 8/2008

28. říjen 1918 jedenáctiletýma očima

O vzniku samostatného Československa bylo již napsáno mnoho - údaje a analýzy historiků, názory politiků apod. Vždy to byl pohled dospělých lidí, někdy více či méně tendenční, upravený.

Deník jedenáctileté Ludmily B. z r. 1918, později matky jednoho ze současných profesorů 3. LF UK, poskytuje upřímný, prostý pohled vyjadřující nadšení a ducha té doby. L. B. tehdy bydlela s rodiči a dvěma sestrami teprve asi půl roku v Praze. Narodila se v Rusku r. 1907 v české rodině správce továrny, kde byla až do r. 1918, kdy se rodině za strastiplných podmínek podařilo vrátit se do Prahy (*cestovali od 3. do 12. července 1918*). Zde jsou úryvky z jejího deníku:

17. září 1918. Teď se již 3 neděle učím ve škole! Velice se mi tam líbí, až na ten hrozný hluk. Poslední dny se nás scházela vždycky půlka, a to všechny byly nemocny na tu „španělskou“ chřipku, která se velice po celé Praze rozmáhá. Včera jsme se dověděly, že z celého lycea zemřelo 9 studentek na chřipku.

9. října, středa. Včera se nám rozstonala Táňa [Táňa byla sestra L. B., později se stala profesorkou pražské konzervatoře]. Bolela jí hlava a měla horečku 39 °. V 9 h. přišel p. doktor Scheichel a řekl, že je to chřipka (Bohu dik však ne „španělská“.) Bude muset 3-4 dny ležeti... Chudák, tento týden nemůže již jíti do konservatoře...

12 října sobota 1918. Včera jsme tedy měly opět začítí učení, přišly jsme ke dveřím lycea a tam bylo napsáno: „Ústav pro rozmáhající se chřipku zůstane zavřen až po 21ho t. m.“ Vrátily jsme se tedy domů a nyní máme ještě 8 dní prázdnno...

14. října 1918, pondělí. Ohromná událost se stala!! Již tedy máme opět ten dlouho a toužebně očekávaný (po 300taleté pomlce) **československý stát!!** ...

Dnes byly demonstrace u nás na Purkyňovém nám. Z okna radnice řečnil p. posl. čes. Klofáč velice nadšenou řeč, a na konec řekl: „Ať žije československý stát!!“ Šel průvod, který nesl český a americký prapor a zpíval „Kde domov můj?“ a „Hej Slované!“ Byla též všeobecná stávka; všechny krámy byly zavřeny, elektriky nejezdily. Český stát se již blíží ... Konečně! Mám z toho nesmírnou radost.

Zabývám se teď hodně politikou a sleduji, jak Francouzi jdou stále dále, že jsou již dost hluboko v Belgii a jak Srbové postupují v Srbsku, Albanii a Bulharsku...

15/X ... Včera jsme byly u str. Ladislava a tam již přes měsíc nic o Přemovi (z Makedonie) nevědi. Chudák Přema snad jest v zajetí, tam byla teď ohromná porážka Rakušanův a Němcův!... 21/X se začínáme učit, sláva Bohu! Už mi ty prázdniny omrzely!...

19. října 1918, sobota. Dnes jsem byla u lycea se podívati začínáme-li se opravdu v pondělí učit. Ale co jsem na dveřích uviděla napsáno!: „Pro rozšiřující se epidemii chřipky zůstane ústav do 5. listopadu zavřen!“ Tedy ještě od úterka za 14 dní začínáme se učit!! Ale to je hrůza!... Ovšem jest to lepší než kdybychom měly býti nemocné. ... Dnes jsem se z „Národní Politiky“ dověděla, že Francouzi mají již: Lille, Ostende a Douai. Jest to veliké vítězství... Němci prohlásili, že: tu válku prohráli!!! (To již musí dopadati, když to sami řeknou!)...

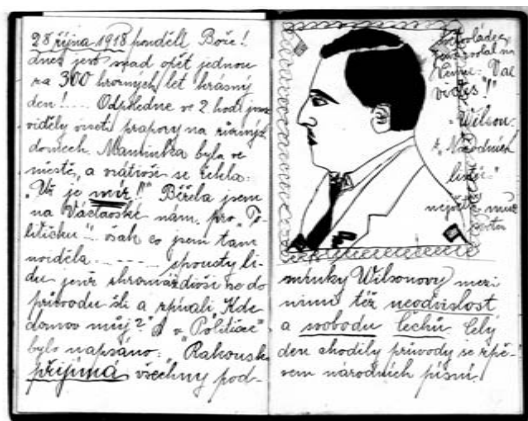
28. října 1918, pondělí. Bože!, dnes jest snad opět jednou za 300 hrozných let krásný den!... Odpoledne ve 2 hod. jsme viděly viseti prapory na různých domech. Maminka byla ve městě a vrátivši se řekla: „Už je mír!!“ Běžela jsem na Václavské nám. pro „Politčku“ [asi noviny Národní politika]... však co jsem tam uviděla – spousty lidu, jež shromáždívši se do průvodu šli a zpívali „Kde domov můj?“ A v „Politčce“ bylo napsáno: „Rakousko **přijímá** všechny podmínky Wilsonovy mezi nimi též neodvislost a svobodu Čechů.“

[L.B. si zde do deníku překreslila z „Národních listů“ portrét W. Wilsona s poznámkou „největší muž světa“.

Celý den chodily průvody se zpěvem národních písní.

Mám z toho takovou radost, kterou ani nemohu pořádně vypsat, až ruka se mi třese od rozčilení. Tato změna „přes noc“ se stala jako „v pohádce“.

29. října 1918 „Národní listy [opis textu z novin]: “Lide československý! Tvůj odvčkový sen stal se skutkem. Stát československý vstoupil dnešního dne v řadu samostatných, svobodných, kulturních států světa. Národní výbor nadaný důvěrou veškerého lidu československého přejal jako jediný a oprávněný a odpovědný činitel do svých rukou

správu svého státu... Buď si stále vědom, že jsi občanem českého státu nejen se všemi právy, nýbrž i povinnostmi. Na počátku velkého díla ukládá Ti Národní výbor, ode dneška Tvá vláda, aby Tvé chování i Tvá radost byly důstojny veliké chvíle nynější. Naši osvoboditelé Masaryk a Wilson nesmí býti zklamáni ve svém přesvědčení, že dobyli svobodu lidu, který dovede sám sobě vládnouti, ni jediným rušivým činem ničeho, co by mohlo vrhnouti stín na čisté jméno národa. Každý z Vás musí bezvýhradně šetřiti všeho, co jinému jest svato. Svobody osobní, majetku soukromého nesmí býti dotčeno. Podrobte se bezvýhradně rozkazu Národního výboru.

Za Národní výbor českoslov.: Dr. Fr. Soukup v. r., A. Švehla v. r., Jiří Stříbrný v. r., JUDr. Rašín v. r., Dr. Šrobár v. r.

19. listopadu, úterý 1918: ... Český stát se utěšeně v klidu vyvinuje. Masaryk přijede asi brzo do Prahy. Francie i Belgie jsou vyklizeny, též za několik dní bude i Alsasko-Lotrinsko vyklizeno. Sláva české legii a: Francouzům, Angličanům, Američanům (Wilsonovi) a Italům!!!

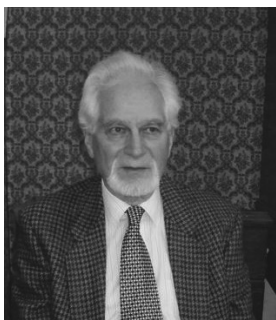
17. prosince, úterý 1918: Máme již koupený stromeček. Zima je zde hrozná: prší, není vůbec žádný sníh! [L. D. se stýskalo po bílé ruské zimě]. **Pozitíří přijede Masaryk**

Několik poznámek závěrem:

- Z deníku je zřejmé, že 28. říjen byl vnímán jako obnovení tradice českého státu. Tak by měl být vnímán 28. říjen i dnes, a ne podle přízemního skepticko-chytřáckého názoru „Proč oslavovat něco, co zaniklo?“ Ohrnování nosu nad ideály je sice dnes v módě, naštěstí je to ale jen hloupá póza.
- Z deníku je též zřejmé, jak si tehdy uvědomovali a oceňovali zásluhu Američanů, zejména prezidenta Wilsona, o obnovení české státnosti. Na to se dnes zapomíná.

- Málokdo dnes u nás ví, kdo to byl Woodrow Wilson. Nevděk vládne světem.
- 28. říjen 1918 asi není takový svátek pro Slováky (ale copak to nebyla událost otvírající cestu k jejich emancipaci od staleté nadvlády Maďarů a nakonec k jejich osamostatnění? [Můj otec, velký slovenský vlastenec, mi říkal: „Nebýt Československa, už bychom asi nebyli“ a maminka – ona L. B. – tak milovala Slovensko a Slováky, že se naučila dokonale slovensky slovem i písmem]).

Autor textu je redakci znám, nepřeje si však být jmenován

Toman Brod. Historik. Žije v Praze. V dětství tři roky vězněn nacisty v Terezíně, Osvětimi a v Gross-Rosen. Filozoficko-historická fakulta UK. Vojenský historický ústav. Historický ústav Akademie věd (politika československé vlády a veřejnosti ve vztahu k SSSR, exilové působení E. Beneše), po roce 1968 čerpadlář, taxikář, invalidní důchodce. Signatář Charty 77. Autor knihy Československá cesta do sovětského područí - Osudný omyl E. Beneše a paměti nazvaných Ještě, že člověk neví, co ho čeká.

Historik Toman Brod o dějinných paradoxech

Euforie vítězů je vždycky ošidná

Pane doktore, sešli jsme se spolu dva dny po státním svátku, Dni vzniku samostatného československého státu. Jak jste ten 28. říjen oslavil? Má vůbec cenu oslavovat vznik státu, který už vlastně neexistuje?

Češi k tomu dni mají - nebo měli by mít - citový vztah. Aspoň pro naši generaci byl 28. říjen vždycky ohromný svátek. Pamatuji si jako dítě, co to bylo za slávu – na všech domech vlajkosláva, patričnou výzdobu měly všechny výklady, byly tam i portréty prezidenta Masaryka. To byl svátek opravdu spontánní, byl to výraz českého vlastenectví. Pro český národ nebylo žádnou frází upřímné vlastenectví - ta hrdost, že Československo je svobodným demokratickým státem a že máme prezidenta, který je uznáván celým světem. Ovlivněn vzpomínkami svého dětství, myslím na tu dobu s velkým dojetím. Dnes už ale ta československá myšlenka vyprchala, můžeme říkat, že jsme jen jacísi následníci, dědici československého státu; Slováci se k němu

příliš nehlásí, takže je na nás, abychom tu pochodeň nesli dál. No, moc slavně ji neneseme. Měli jsme letos sice vojenskou přehlídku, spíš to byla hra na přehlídku, byla tam ale spousta lidí, aspoň to se skoro povedlo.

Také letos byl 28. říjen jedním z těch historických osmičkových výročí. Které z nich byste osobně považoval za nejvýznamnější?

Samozřejmě výročí těch událostí, které jsem sám prožil. Kromě roku 1918, kdy jsem ještě nebyl na světě, to byl rok 1938, kdy došlo k tragédii, pro nás ohromující. Pořád jsme žili myšlenkou, že republika zůstane zachována. Jako děti jsme ještě celou tu hloubku hrůzy nechápaly, ale i my jsme už tušily, že nadchází zlo a že nás zasáhne.

A po deseti letech byla další osmička, únor 1948, to byl další mezník. Bylo mi devatenáct a jako mnoho mladých lidí jsem se tehdy domníval, že půjde o nový, pozitivní krok v životě národa. Co si také jiného mladí lidé mého ražení mohli myslet, když nic jiného neznali? K nám nepronikly opačné názory, zprávy o zločinech, které se dějí v tom slavném SSSR; ale i kdybychom je znali, stejně bychom je považovali za nepřátelskou propagandu a odmítali je brát na vědomí. Česká společnost byla tehdy polarizovaná. Na jedné straně jsme stáli my, nadšenci, kteří věřili, že to je začátek šťastné budoucnosti, a na druhé straně lidé, kteří věděli, že to je konec zbytků demokracie, že začíná vláda jedné strany a že to bude katastrofa.

Tím, že jste jmenoval rok 1938, jste mě nepřekvapil, protože od toho se odvíjela tragédie vaší rodiny. O tom ale nechci teď mluvit, spíš by mne zajímalo, čemu jste - když skončila 2. světová válka - přičítal vinu za ty kruté osudy – Němcům jako národu? Jednotlivcům? Nacismu?

Vinu Němců nacistů tehdy nikdo nezpochybňoval, všichni si uvědomovali, že to byla hrůza par excellence. Jenomže z toho, že se tato hrůza na nás přivalila, jsme obviňovali demokracii, protože nebyla schopna čelit fašistické a národně-socialistické záplavě. Proto jsme mysleli, že je třeba hledat něco, co bude schopnější, co bude mít větší sílu a autoritu – a tyto atributy jsme shledávali právě v Sovětském svazu a v myšlence komunistické. Na svou obhajobu nemohu říci nic jiného než to, že jsme tehdy tak uvažovali a cítili (svůj omyl jsem pochopil až o několik let později).

Za okupace jsem si vždycky představoval, jaké to bude, až válka skončí, jaká to bude sláva, objímání, radost, ale v květnu 1945 jsem byl tak zničený a nemocný, na pokraji života a smrti, že jsem žádné euforie schopen nebyl. Jsem si ale jist, že jaro 1945 pro většinu národa bylo osvobozujícím obdobím, že ho lidé chápali jako zářivou skutečnost, jako vstup do rajské zahrady.

Proč vlastně sudetští Němci podlehli Hitlerovu lákání, proč tak vítali Mnichovskou dohodu?

Vztahy mezi Čechy a Němci byly vždycky rozporuplné, vždycky to bylo ono

„vzájemné stýkání a potýkání“. V roce 1918 byli čeští Němci otřeseni výsledkem světové války a vznik československého státu přijali velice hněvivě; v tomto státě se ocitnout nechtěli. Byli do něj včlenění politickým rozhodnutím a jejich odpor byl zlomen někde i násilím.

Češi naproti tomu byli v roce 1918 naplněni euforií: stát je náš, my jsme ho vybojovali, Němci se musí podvolit, musí uznat, že nebudou mít taková práva jako máme my, nebudeme se řídit žádnými ohledy, protože mírové smlouvy nám dávají právo stát si zařídit podle svého. Nemluvili vlastně ani o československém státě, říkali „český stát“. Taková stanoviska mohli ovšem zdejší Němci jen stěží přijmout.

Jenže ona euforie vítězů je vždycky ošidná. Vítězové si totiž neumějí představit, že by mohli za nějaký čas přestat být vítězi, že poražení přestanou být poraženými, že by se ty role mohly vyměnit.

Po pravdě řečeno, postupně se Němci začali s daným stavem smiřovat, snad doufali, že se budou mít v Československu lépe než v rozvráceném poraženém Německu. V roce 1929 přišla ale hospodářská krize; byla to katastrofa v celém světě, a v Československu zvlášť a v pohraničí ještě víc.

Protože tam byl soustředěn hlavně lehký průmysl?

Hlavně tam byly německé továrny a Češi, pokud podporovali krachující podniky, podporovali ty české, a tak Němci opravdu trpěli. Za několik let uchopil moc v Německu Adolf Hitler, sliboval německému národu, že zamezí rozbrojům, nepořádku, bolševickému povstání, odstraní bídu, ponižující versailleská ustanovení, vrátí Němcům znovu velmocenskou hrdost. Za čas zavedl opravdu v Německu „pořádek“, poskytl lidem práci, skoncoval s bídou a zdejší Němci v pohraničí ten vývoj v sousedním státě velmi pozorně sledovali. Nutno však předeslat: metody, kterými si noví vládcové v Německu upevňovali svou moc, byly pro většinu světa velmi odpudivé, avšak v té době ani Hitler, ani jeho nacisté ještě hromadnými vrahy nebyli! Proto nelze obviňovat tehdejší české Němce, že s spolčovali s masovými mordýři, když očekávali od Hitlera pomoc; pražská vláda nebyla (ani dokud ještě byl čas) schopna radikálně zlepšit situaci v „Sudetech“.

Přítom ještě na začátku 20. století T. G. Masaryk varoval před vytvořením samostatného českého státu, neboť „nás Čechů není v historických hranicích ani dvakrát tolik jako Němců“; bez jejich souhlasu žádný český stát v historických hranicích zřídit nemůžeme, říkal, vždyť bychom v něm měli „tři miliony uvědomělých a zdatných zemězrádců“ – a Masarykova předpověď se vyplnila.

Co se koneckonců dalo čekat od národa, kterého násilně podřídili české kuratele, než že se v prvním vhodném okamžiku bude snažit z té kurately vymanit? A kdo mohl vážně myslet, že zdejším Němcům budou Čechoslováci bližší než jejich soukmenovci v Třetí říši?

To už ale mluvíme o událostech z roku 1938. Příčinou zániku Československa nebyl jen mezinárodní nátlak, nýbrž i vnitřní neřešené (a neřešitelné) problémy. Jak je možné, že ten stát kdysi tak slavnostně proklamovaný se za pouhých dvacet let během jednoho týdne rozpadl? Neodtrhli se totiž pouze Němci a Maďari, rovněž Slováci odmítli žít s Čechy za dosavadních podmínek v jednom státě a vyhlásili (dávno slibovanou, leč nerealizovanou) autonomii. Přidali se k nim i představitelé Podkarpatské Rusi, která se nyní nazvala Karpatskou Ukrajinou. Československá republika se bohužel neukázala být silným, stabilním útvarem, neboť nepřežila první vážnou politickou krizi.

Co říkáte, to zní tak strašně. Přece jen ale Československo byl demokratický stát.

Ano, ale kolem byly státy s málo demokratickými režimy, Německo, Polsko, Maďarsko... Jak se československý demokratický stát v takovéto společnosti mohl udržet? T. G. Masaryk si představoval, že se po světové válce ustaví humanistická, demokratická střední Evropa, jenže co vzniklo po pádu rakouské říše? Byli jsme obklopeni nikoli přátelskými státy, z nichž mnohé měly s námi i nevyřízené účty - Poláci za Těšínsko a za obstrukci při bolševickém vpádu v roce 1920, kdy jsme zakázali do Polska vývoz zbraní. S výmarským Německem by snad bývala domluva ještě možná, po nástupu Hitlera se už ale pražská diplomacie ani o nic pokoušet nemohla. Rakousko zase spíš inklinovalo k Mussoliniho Itálii, zatímco Maďari nikdy neuznali Trianonskou smlouvu; ono opravdu ustavení slovensko-maďarských hranic nemělo s historickým právem nic společného, přičlenili jsme do republiky 700 tisíc Maďarů. A Podkarpatská Rus? Dnes tam sice nostalgicky vzpomínají na předválečnou „idylu“, jenomže tenkrát si stěžovali na českou aroganci a že jsme jim nedali autonomii.

A přijde-li řeč na Mnichov, pak vlastně nemohla nikoho ani tak moc překvapit ona „zrada západních spojenců“. Francie přece dávala už drahnou dobu najevo, že žádnou armádu do Evropy nevyšle; když postavila Maginotovu linii, bylo jasné, že bude hájit jenom své území (což také zanedlouho učinila, jenže mizerně). Spoléhat na Francii, to byla velká iluze československé zahraniční politiky o sladké Francii -

- „Francie sladká, hrdý Albion -

- zvoní zvoní zrada zvon, Francie sladká, hrdý Albion...“ Je omylné stěžovat si, že nás spolu s Francií zradila i Velká Británie. Ta nebyla vázána žádnými smlouvami, byla ráda, že je ráda, neměla v Evropě významnější vojsko, byla nanejvýš ochotna politicky vyvažovat síly mezi Německem a Francií. My jsme si však našli jiného smluvního spojence - Stalinovo sovětské Rusko. Jak si ale někdo z československých politiků mohl představovat jeho reálnou pomoc? Základní poučky (byť marxistické) učí, že vnitřní režim je určující i pro zahraniční politiku. Zatímco Němci tehdy

chodili ještě do základní školy terorismu, v Rusku byli bolševici už v tomto řemesle náramnými mistry, to byla země posetá miliony mrtvých; co si kdo mohl o takovém spojenci myslet? Notabene Stalin ve 30. letech vyvraždil většinu svého důstojnického sboru. Nadto Sověti k nám ani neměli přímý přístup, museli by jít přes Polsko a přes Rumunsko – možná by byli šli, ale proto, aby obsadili ta území, na něž si jako dědici carismu nepřestali činit nárok.

Když si člověk všechny ty okolnosti a souvislosti uvědomí, plakal by nad naivitou, lehkomyšlností a naprostou nekompetentností československé zahraniční politiky, která veřejně rozhlašovala, která je republika dobře zabezpečena. A to bylo zásluhou i vinou Edvarda Beneše.

Poslyšte, vy ale nemáte prezidenta Beneše rád, že?

Já ho nemám rád proto, že dělal takovéto chyby. Uznávám jeho zásluhy za druhé světové války, že vybudoval zahraniční odboj a že se snažil Československo obnovit, ale všechno bylo podle mne zneváženo jeho mylnou, ba katastrofální představou, že Stalin a celý Sovětský svaz jsou důvěryhodnými partnery, že se vyvíjejí dobrým, demokratickým směrem..

Zřejmě jste ohromena tím, co vám tady říkám?

Máte pravdu, jsem. Co ale měli a mohli dělat politici v první republice? Měli asi poskytnout menšinám lepší podmínky?

Spíš promárnili šanci. Řeknu vám takovou svatokrádežnou myšlenku, zvláště když mluvíme o 28. října. Myslím, že jednou z největších politických katastrof ve 20. století bylo rozbití Rakouska. To byla jediná síla – samozřejmě nemám na mysli onu byrokratickou, vojenskou klikou ovládanou, „zpuchřelou“ rakouskou monarchii, nýbrž potenciální demokratické federativní Rakousko – to mohla být síla, která by ve střední Evropě byla s to vyplnit vzniklé prázdno a která mohla být ochranou i záchranou pro zdejší národy a země. Že takový útvar tehdy neexistoval? Ovšemže ne, jenže kdo by se byl o něj aspoň pokusil, byť i neúspěšně, vešel by do dějin.

Názor, že by český národ v rámci rakouské říše nemohl prosadit své zájmy, je nesmysl. Své zájmy jsme v Rakousku úspěšně prosazovali několik generací. Ze společenství posluhů a služek vznikl za sto let v tom nenáviděném Rakousku moderní civilizovaný kulturní národ s nesmírnými hmotnými, ale i duchovními hodnotami. A český jazyk se vyvinul, i česká kultura, české sebevědomí vzrostlo - tak jakápak germanizace? Ta národu vůbec nehrozila! Naposledy ještě koncem 18. století za Josefa II. Ve dvacátém století už Češi byli de facto vedoucí silou rakouské monarchie - průmyslově, hospodářsky.

Nebyly tady na počátku 20. století plány na dunajskou federaci nebo podobné útvary?

Samozřejmě tu byli lidé (například Bohumír Šmeral), kteří si uvědomovali, že rozkouskovat říši, která je zárukou stability Evropy, by bylo trestuhodné. Ti lidé věřili, že nejlepším řešením by bylo vybudovat pod rakouskou zaštitující střechou svaz rovnoprávných národů spojených v jeden státní celek. To by jistě byla šance, perspektiva, ale tou nebyla ona rozkouskovaná střední Evropa následnických států, jejichž národy se pak k sobě chovaly mnohem hůř než za Rakouska, kde je aspoň držel na uzdě „habsburský dům“; pak už je nebrzdilo nic v jejich animozitě, či dokonce nenávisti.

A poučení pro dnešek?

Evropa. To je právě to, o čem rozumní politici snili. Nějaký jednotný celek, který by zabezpečil stabilitu a otupil tu staletou nenávist národů. Jak je možné, že se teď Němci spřátelili s Francouzi? Ve všech francouzských učebnicích byli němečtí „bošové“ vždy těmi nejuhlavnějšími protivníky a v učebnicích německých zase Francouzi, „žabožrouci“. A najednou jsou přáteli! To je ohromná věc! A my jsme teď přátelé s Maďary a s Poláky! Přáteli jsme ve skutečnosti i s Němci, i když máme ještě některé nevyřízené věci z minulosti. Dnes našťestí kolem sebe nemáme žádné nepřátele, kteří by nás ohrožovali. Zbývá jen hrozba z Východu, tam číhá nebezpečí! Jenže mnozí naši politikové i občané, kteří vehementně hájí „české národní zájmy“, vidí spíše ohrožení z opačné zeměpisné strany.

Napadá mi jedna paralela. Příznivci radaru občas odůvodňují své názory tím, že musíme vyhovět Američanům, protože nám několikrát pomohli ke svobodě. Připomíná mi to argumentaci komunistů, kteří tvrdili, že musíme podporovat Sověty, protože nám v roce 1945 přinesli svobodu.

Američané nás potřebují a my potřebujeme je. Vědí, že nemůžou být izolacionisty, Evropa je pro ně důležité bezprostřední zázemí. Pomáhají nám proto, že chrání svoje zájmy, ne naše! Ale my musíme vědět, že v tomto případě jsou jejich zájmy našimi zájmy. V tomto ohledu jsou americké zájmy v Evropě lepší než ruské zájmy. Pan Putin a pan Medvěděv si velice ostře brousí na nás zuby; vědí, že slabost Evropy je jejich posilou. A ta naše rozhádanost, ta politická katastrofa, která se teď tady děje, to je voda na jejich mlýn!

Jak teď hodnotíte vztahy mezi Čechy a sudetskými Němci?

Byl jsem na jejich sjezdu a viděl, že jsou to lidé, kteří (v převážné většině) už žádnými nenávistnými rezidui netrpí. Trpí spíš nostalgií, vracejí se v myšlenkách i činech zpátky, do svého mládí a dětství, Bavorsko je jejich země, jejich dobrý domov, ale Čechy, Böhmen, zůstávají stále jejich vlastí. Rádi by s námi udržovali kontakty, ale samozřejmě se musí odstranit zbylé překážky: Němci musí uznat, že henleinovská strana se vyvinula v pomahače hitlerovců, že řada jejich příslušníků

spáchala zločiny, my naproti tomu musíme přiznat, že „sudetští“ Němci měli před válkou dost důvodů, aby se v Československu necítili spokojeni.

Vina totiž tíží oba národy. Poválečné vyhánění Němců bylo etnickou čistkou, během níž čeští Němci, Deutschböhmen, zmizeli z evropské národnostní mapy. Vyhnali jsme určité přes dva miliony lidí, a to ve státě, jenž si chce říkat demokratickým, nelze omluvit. Takovýmto činem, takovými metodami klesají „demokratičtí“ vítězové na úroveň představitelů totalitních režimů, bezohledných posunovačů s lidmi a národy.

Češi měli v roce 1945 stvrdit: nejsme nacisté, nejsme vrazi, jsme demokratická společnost, takže se nebudeme mstít, kdo se dopustil činů kriminálních, opovržených, ten bude potrestán. Jenže – jak se mělo naložit s těmi ženami, dětmi a starci? Jejich hlavním společným proviněním bylo, že se při sčítání v roce 1930 přihlásili k německé národnosti. K té národnosti a jazyku, k nimž hlásit se v tehdejší Československu bylo nezadatelným právem každého jednotlivce. Představte si, že tutéž chybu udělali i mnozí zdejší židé, a když se pak do osvobozené republiky vraceli z koncentračních táborů, museli někteří z nich sdílet osud českých Němců... Kolektivní původ, kolektivní vina, kolektivní trest...

Jistí moji přátelé se s údivem ptají, proč já, jenž prožil na vlastní kůži nacistickou perzekuci, se zastávám „sudeťáků“? Jde o nedorozumění, neboť správně bych měl odpovědět – nelze postihovat lidi kvůli jejich národnosti (rasovému původu či náboženské orientaci), aniž by se prozkoumalo jejich konkrétní osobní provinění. Protože mezi nespravedlivě kolektivně obviněnými lidmi byli i „sudetští“ Němci, zastávám se i jich.

A v této mé obecné zásadě tkví vlastně i moje poučení z časů hitlerovské okupace. Uplatňování kolektivní viny je aktem nemyslitelným, nepřijatelným.

Z letošního osmičkového roku uplynulo deset měsíců, lidé se pověřečně domnívali, že se může stát něco významného. Myslíte, že na některou z letošních událostí budou historici vzpomínat jako na důležitý předěl?

Ale ten rok ještě neskončil, může ještě dojít k vážným politickým změnám, je třeba otázka, jestli parlament nezvrátí naše spojení s USA. Myslím, že nebudou tady Amerika, budou tady Rusové. Evropa, pokud bude vojensky s to, nás také hodlá bránit (aspon to prohlašuje); bude-li to ovšem v jejím zájmu, často se však táží, v čem ten evropský zájem vlastně spočívá...

Jedinou silou, která ve světě může bojovat proti terorismu, jsou Američané. I když to dělají špatně. Proti teroristům, sebevrahům se totiž nic nedá dělat dobře, protože to je bezvýhodný boj. Musí se vést, ale vyhrát se nedá, aspoň ne v dohledné budoucnosti. Ani v tažení proti drogám nelze zvítězit, a přesto se proti nim musí bojovat. Hle, paradoxy v dějinách lidstva!

Marie Fleissigová

Libor Velíšek, Jana Velíšková

Jak jsme (ne)volili Obamu

Je více než týden po prezidentských volbách. Už jsem na ně přečetl spoustu názorů v americkém i v českém tisku. Také jsem shlédl řadu televizních šotů. Stejně jako u tiskových názorů některé byly zajímavé, jiné směšné. O některé se se čtenáři podělím v několika bodech, které jsem ve spojení s volbou prezidenta USA dal dohromady.

Za prvé a od začátku. Senátora Obamu jsem potkal asi před čtyřmi lety. Účastnili jsme se tehdy slavnostní večeře pro získání finančních prostředků (fundraising dinner) pro neziskovou nadaci Citizens United for Research in Epilepsy (CURE). Tuto organizaci před devíti lety založila skupina matek dětí postižených intraktabilní epilepsií s cílem poskytovat fondy na výzkum léčby (cure). Mísí této nadace je objev léčby bez vedlejších účinků. Měl jsem tu čest být jedním ze tří recipientů grantů CURE v prvním roce financování. A s trochou štěstí se mi podařilo být první, kdo opublikoval výzkumný článek nesoucí podporu této nadace v poděkování. Prý je zářávaný a visí v jejich kanceláři – nevím, nekontroloval jsem. Asi po dalších dvou nebo třech letech byla od nich financována i moje manželka Jana. Krátce řečeno, oba jsme byli do Chicaga na tuto večeři pozváni jako čestní hosté. Hlavním řečníkem na večeři byla vycházející hvězda státu Illinois, senátor **Barack Obama**. Zde bych uvedl první bod důležitý pro všechny uchazeče o (novou) práci, nejenom o prezidentský úřad: *Záleží na prvním dojmu*. První dojem nebyl zrovna nejlepší. Senátor Obama pronesl spatra průměrný projev o nutnosti léčit epilepsii. Nic proti tomu. Byl to projev, který by asi pronesl jakýkoliv politik v podobné situaci. Ovšem jen málo politiků by v takovém projevu vyslovilo slovo „epilepsy“ zhruba dvacetkrát, pokaždé jinak a pokaždé špatně.

Takže první dojem nedobrá, pokračování váhavé. Proto jsme spíše viděli možné vítězství republikánského kandidáta **Johna McCaina**. John McCain, hrdina z války ve Vietnamu, člověk pevných zásad, za které se nebál postavit ani současnému prezidentu USA. Tak jsme ho znali ještě před několika lety. Bohužel cesta prezidentské kampaně může vést k opuštění takových principů. A proto v průběhu kampaně naše zaujetí republikánským kandidátem postupně opadalo. Druhým bodem tedy je *neměnit příliš rychle své názory jen kvůli přízni voličů*. Kampaň se blížila, oba kandidáti oznámili svůj výběr na funkci viceprezidenta. John McCain si vybral **Sarah Palin**, guvernérku státu Aljaška (která „vidí Rusko ze svého domu“). Zprvu se nám výběr zdál geniální, po nějakém čase velmi dobrý a za delší dobu nešťastný. Sarah Palin je velmi příjemná na pohled. A určitě se dobře stará o těch svých pár voličů na Aljašce. Ale do pozice, ve které by stála jedno srdeční selhání od prezidentského úřadu (Johnu McCainovi je 72 let), nedorostla a nikdy nedoroste. Nicméně je nutné

jí připsat obrovskou zásluhu za znovuoživení sobotní živé večerní satirické show stanice NBC z newyorských studií „Saturday Night Live“. Jednou z minulých účastnic tohoto programu byla Tina Fey: O deset let mladší vizáží jednovaječné dvojče Sarah Palin. Stačilo objednat patřičné obroučky brýlí a Tinu znovu pozvat do programu. Ve třech pokračováních se pokulhávající sledovanost této historicky velmi úspěšné show zvedla o čtyřicet procent. Prostě Sarah Palin byla vděčným námětem. V jednom z dalších pokračování se dokonce objevila osobně, ale nedokázala překročit vlastní stín a dělat si legraci sama ze sebe. To John McCain se dostavil in persona poslední sobotu před volbami dokonce s manželkou – a to byla jiná úroveň. Pokud by skončil v senátu, klidně by se mohl přihlásit do hereckého obsazení. S nadhledem si dělal legraci sám ze sebe i z celé své volební kampaně.

Po zvolení Senátora Obamy 44. prezidentem USA zavládlo mírné, až veliké nadšení. Veliké především v afroamerických oblastech. Je to nepochybně historická událost. Pro dokumentaci jak velká historická událost to je, uvádím obsah velmi krátkého šotu natočeného v Harlemu. Reportér se zeptal afroamerického otce s dospívajícím synem, co si myslí o zvolení Obamy budoucím prezidentem. Odpověď mě téměř položila, jak jsem byl překvapen. Černocho odpověděl: *Jsem nadšen. Můj syn se teď už nebude mít na co vymlouvat. V Americe může nyní dosáhnout všeho, co chce.* Kéž by všichni Afroameričané a nakonec všechny etnické skupiny v USA sdílely podobný názor.

Řada názorů zde v USA při předpovědích, jaké bude další prezidentské období, operuje slovy marxismus a komunismus. Když to slyším nebo čtu, musím se tomu jen smát. Kdyby byl Obama českým premiérem, Čechy by měly solidní pravicovou vládu ve srovnání s jakoukoliv vládou doposud obsazenou. Je to tak. Američané včetně sdělovacích prostředků nemají ani ponětí o tom, co to byl komunismus. I když marxismus studovali a stali se specialisty na východní Evropu, případně Rusko stále nemají o reálném socialismu ani potuchy, ale rady mají často k nezaplacení. Moje řešení je jednoduché. Každý z těchto Američanů by měl po dva roky žít v komunismu bez benefitu amerického pasu a navíc předem nevědět, že po dvou letech zkušenost skončí. Mnohem přesnější byl ve volební kampani John McCain, který nazval Baracka Obamu velkým přerozdělovatelem. Na druhou stranu McCain považoval za střední třídu všechny, kteří vydělávají do 7 milionů dolarů ročně. Tady byl zase mnohem přesnější Obama, který posadil hranici na 250.000 USD – zahrnuje 98,50 % amerických domácností (tedy od nuly do 250.000 USD). Což ovšem znamená, že zvýšení daní vyšší příjmové skupině postihne přece jen víc domácností, než by případně postihlo, pokud by se použila McCainova hranice 7 milionů. Samozřejmě o nutnosti přerozdělování můžeme diskutovat. Ovšem zde Česko se svým přerozdělováním by nemělo příliš kritizovat. Jsou nutné sociální programy? Určitě. Jsou všechny nezbytné či dokonce potřebné? Rozhodně ne!

Proč jsme nevolili Obama nebo případně McCaina? To je milionová otázka. **Nemáme občanství USA.** Proč ho nemáme? Protože jsme o něj nepožádali. A proč jsme o něj nepožádali? Protože bychom automaticky ztratili občanství české. Takto zákonná úprava řeší nabývání a ztrátu občanství ve vztahu k USA. Pokud přijdu k občanství USA z vlastního přičinění, tedy o něj požádám, okamžitě automaticky ztrácím občanství ČR. Není to proto, že by ČR vadilo dvojí občanství. Existuje skupina Čechů, kterým bylo po emigraci před r. 1989 české občanství hanebně odebráno, a ti si mohli znovu o české občanství požádat, a mají tedy dvojí občanství. Postup naprosto správný, kterým se alespoň částečně srovnala jedna nespravedlnost, aby jiná vznikla – tedy dvě kategorie občanů. Jedni, kteří mohou mít občanství ČR a USA, a jedni, kteří nemohou. Samozřejmě existuje klička, mezera v zákonu, na kterou jsme přišli. Pokud někdo získá občanství USA nikoliv vlastním přičiněním, ale například po sňatku, může si české občanství ponechat. No, a tady je řešení situace: S manželkou Janou se rozvedeme. Jeden z nás požádá o občanství USA a ztratí české občanství. Pak se znovu vezmeme. Český manžel získá sňatkem občanství USA. A ten druhý, nyní občan USA, si požádá o české občanství na základě manželství a dřívějšího českého občanství. Protože USA je to většinou jedno, nabytím českého občanství občanství USA neztrácíte. Pouze v určitých citlivých státních zaměstnáních (CIA) vás US administrativa může požádat o zřeknutí se druhého občanství. Protože je ale tento postup značně komplikovaný, zatím jsme ho nerealizovali, možná bláhově věříme v novou zákonnou úpravu, která situaci narovná. Možná bychom měli za novou úpravu lobbovat přes nového amerického prezidenta a jeho administrativu. Zjistili jsme totiž, že máme společnou známou. Paní Susan Axelrod, předsedkyně CURE, je manželkou Davida Axelroda, hlavního стратега Obamovy prezidentské kampaně. Kromě toho je tato dáma přítelkyní Hillary Clinton, kdyby ta se náhodou stala Secretary of State. Zdá se, že trumfy jsou na naší straně...

*Psáno ve Washingtonu, DC (zatím pouze na shromáždění Společnosti pro neurovědy),
15.–16. 11. 2008*

Jiří Dědeček

Myši

Letos je strašných myší. Asi to bude tou vodou, zaplavila jim nory, tak táhnou do lidských příbytků.

A co se tento podzim nahromadilo nejčestnějších občanských povinností, jedny volby za druhými, škoda jen, že v tak krátkém časovém úseku. Vypadá to jako pokus zařídit nám permanentní svátek, když s tou revolucí to Trockému pořád nevychází.

Někteří sousedé myši chytají do pastiček. Třeba se takhle v domě už spí a najednou se ozve cvak! A celá rodina dobře ví, že to zase jedna myš má za sebou, a soused je spokojený, že to tak dobře nalíčil.

Mám rád neopakovatelnou atmosféru předvolebního období. Je to čas, kdy i mne leckterý politik náhle pozdraví, zvláště je-li to na stanici tramvaje Malostranské náměstí, já držím za ruku dítě s taškou na zádech a kolem jsou lidé, obyčejní občané, voliči. Ale mně to stejně dělá radost. A před dětmi vypadám jako Někdo, když mě zdraví ten, kterého zahlédly v televizi.

Inu, volby jsou zkrátka čas veselí, které kandidátům vytvářejí image. Mnohým se skutečně podaří vyhmátnout to nejlegračnější a kolem nálezu pak celou kampaň odvinout. Například nouzový primátor, který si povodeň na obrazovce pochvaloval, řka, že situace je výtečná a všechny nás vyzýval, ať jezdíme dávno již zaplaveným metrem. Dnes připomíná vlastní heroické chvílky dvojsmyslným textem svého volebního plakátku: „Pravý břeh pro Prahu!“

Pastičky, kočka nebo otrávené zrní, jinak to prostě nejde. A všechno končí smrtí. Pořídil jsem si radši domečky. Myš vlezte za sýrem do drátěné klícky, ale sama se už ven nedostane. Já ji potom jdu pustit někam daleko do lesa. Ta poslední se návnady ani nedotkla. A tak jsem si myslel, že jí v porobě nechutná. Jenže když jsem jí pak na mýtině daroval svobodu, ona znechuceně čichla k sýru a odešla pohrdavým krokem.

Odborníci říkají, že levá hemisféra je sídlem citu, zatímco rozum patří pravé. A tak nevím, co si myslet o všech těch plakátech „Nabízíme vám pravici“. Takový nerozum! Ale jinak tam vypadají docela roztomile. Jako by národu dávali pac.

Když jsem byl malý, mívali jsme za kredenci myšku, která dovedla při tranzistoru tančit. Úplně zadarmo, jen tak. Ale to už je dávno. Dneska všechno osciluje mezi žrádlem a svobodou. Jenomže obojí je past.

*Jiří Dědeček: „Bát se a krást. Sloupky, črty a fejetony z let 1993–2004“.
Galén, Praha, 2005*

ALMA MATER

DEN STUDENTSTVA
KANCLÉŘKA V KAROLINU

V. Pavlíček a V. Hampl před Hlávkovou kolejí v Praze

Oslavy Mezinárodního dne studentstva – Dne boje za svobodu a nezávislost

Hlávková kolej

Letošní oslavy Mezinárodního dne studentstva zahájily 17. listopadu dopoledne tóny chorálu Ktož jsú boží bojovníci na shromáždění před Hlávkovou kolejí. Organizátorem oslav byla Studentská komora Rady vysokých škol a Nadace Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových. Záštitu nad oslavami převzal Ján Figel, komisař Evropské unie pro vzdělávání, výchovu, kulturu a mládež.

Události z roku 1939 přiblížil na slavnosti předseda Hlávkovy nadace prof. **Václav Pavlíček** a také **Miroslav Jašurek** ze Studentské komory Rady vysokých škol. Kolej, kterou Josef Hlávka založil pro nadané nemajetné české studenty a kde byl i student Jan Opletal, se jako symbol protinacistického odporu stala první obětí německých ozbrojených sil, když 17. listopadu 1939 v ranních hodinách byla přepadena, devět studentů na místě zastřeleno, ostatní byli odvezeni do koncentračních táborů.

Předseda vlády ČR **Mírek Topolánek** obrátil pozornost k 17. listopadu 1989, kdy jsme „díky statečnému občanskému postoji studentů znovu získali svobodu“. Podle premiéra bychom si ale měli uvědomit, jak je svoboda nesamozřejmá a je-li kdekoliv na světě svoboda ohrožena, je ohrožena i svoboda naše.

Rektor Univerzity Karlovy **Václav Hampl** mj. upozornil na riziko plíživosti totalitní moci: „Dnes se znepokojením sledujeme, jak politická strana zodpovědná za totalitu se znovu dostává k moci, byť na krajské úrovni, jak se opět zpochybňují akademické svobody vysokých škol, kdy jim mají být odebrány části akademické samosprávy a předány lokálním politikům. Studenti vždy dokázali akademické svobody i demokracii bránit a jsou i dnes pozitivní konstruktivní silou.“

Také všichni ostatní, kteří na vzpomínkové slavnosti vystoupili – mezi nimi byli např. předseda ústavního soudu **Pavel Rychetský** a pražský primátor **Pavel Bém** – zdůrazňovali nezastupitelnou roli studentů při obraně svobody a demokracie.

Žitná ulice

Od Hlávkovy koleje přešli účastníci oslav do Žitné ulice, kde byli za protinacistických demonstrací 28. října 1939 smrtelně postřeleni student medicíny Jan Opletal a dělník Václav Sedláček. Tam měla vzpomínka komornější ráz, což okomentovala poslankyně Evropského parlamentu **Zuzana Roithová** slovy: „Že nás tu teď není mnoho, to vůbec nic neznamená. Důležité je, že pořád existují lidé, kteří nezapomínají na Jana Opletala a Václava Sedláčka.“

Především o této druhé oběti hovořil v Žitné ulici předseda Studentské komory Rady vysokých škol **Jan Říha**: „Pohnutý osud učně Václava Sedláčka, který je neprávem opomíjen a stojí ve stínu známějšího Jana Opletala, dokládá i jeho hrob. V roce 1965 byl prodán jinému majiteli, protože už nežil žádný příbuzný, který by platil za pronájem místa, všichni jeho blízcí zahynuli za 2. světové války. Zvláštní, že tehdejší režim, který se prohlašoval za obránce dělnické třídy, dělník Václav Sedláček nezajímal. Poněkud paradoxně jsme loni u této pamětní desky objevili věnec, na jehož stuze se vyjímal nápis KSČM. S tehdejšími předsedou Studentské komory jsme chtěli veřejně připomenout, proč byl vlastně v roce 1941 v Londýně vyhlášen Mezinárodní den studentstva – že to bylo právě díky zmíněným pražským událostem v roce 1939. 17. listopadu 2007 jsme se proto poprvé sešli na tomto místě. Bylo nás asi deset. U desky již byl položen výše zmíněný věnec. Komunisté tedy nezapomněli, studující až do té chvíle ano. Proto jsem si předsevzal, že vzpomínku zorganizujeme znovu a získáme tento malý prostor zpět pro studentky a studenty, pro občanskou společnost.“

Naše motto „**Svoboda není samozřejmost**“ vychází ze zkušenosti několika generací studentů českých vysokých škol. Tragický listopadový den roku 1939 byl pouhým začátkem. Represe proti vysokým školám a okleštění studentských práv a akademických svobod pokračovaly několik dalších desetiletí i po osvobození Československa, kdy oslavy Mezinárodního dne studentstva byly příležitostí k demonstraci moci a propagandě komunistického režimu.

Kvalitu svobody se dnešní studenti českých vysokých škol pokoušejí řešit poukazováním na vzrůstající tlak na změnu zastupitelského charakteru akademické

samosprávy a nové pojetí autonomie vysokých škol, kdy odmítají chápat vysokou školu pouze jako nástroj dosahování hospodářského růstu a podpory pracovního trhu. „V poslední době v souvislosti s doporučeními OECD a chystanou reformou vysokého školství někteří prosazují změny v akademické samosprávě veřejných vysokých škol. Zejména si přejí posílit pravomoci správních rad, v nichž mají nově zasednout zejména zástupci a zástupkyně z politické a ekonomické sféry,“ upozornil Jan Říha. „Akademické senáty by se pak na rozhodování o obsazení vedoucích funkcí, rozpočtu a vnitřních předpisech v lepším případě jen podílely. Studující by v nich měli zůstat, ale do jaké míry, to zřejmě bude na rozhodnutí vysoké školy. Především se pak zdůrazňuje jejich role při hodnocení kvality výuky. To, že jde o odklon od principů Boloňského procesu, se přehlídí. A to, že jde o naprosté přehodnocení toho, co se podařilo dosáhnout našim předchůdcům v devadesátých letech minulého století, se prezentuje jako nezbytný návrat k normálu – normalizace. Není nám to povědomé?

Klárov

V podvečer jiná skupina studentů – ze Studentské unie - uspořádala v Praze na Klárově happening s názvem „Dejte nám dárek k narozeninám“. Jakýže to dárek od politiků chtějí? 1. regulaci lobbingu, 2. omezení politického vlivu na jmenování mediálních rad, 3. opravdové omezení poslanecké imunity a 4. odstranění praxe legislativních přlépků.

Karolinum

Vyvrcholením oslav Mezinárodního dne studentstva a Dne boje za svobodu a demokracii byl slavnostní večer ve Velké aule Karolina. Po zahájení předsedou „Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových“ **Václavem Pavlíčkem**, si přítomní vyslechli projev rektora Univerzity Karlovy **Václava Hampla**. Úvodní část večera zakončilo vystoupení **Petra Pošty**, posluchače 6. ročníku Lékařské fakulty UK v Plzni.

Program oslav završilo provedení oratoria Stabat Mater, op. 58 Antonína Dvořáka v interpretaci Orchestru a sboru Univerzity Karlovy s osmi desítkami amatérských pěvců - studentů a učitelů UK. Sólové party přednesli Petra Šimková – soprán, Martina Kociánová – alt, Rafael Alvarez – tenor a Petr Sejpal – bas. Provedení díla dirigoval Haig Utidjian.

Václav Pavlíček

Odkaz 28. října a 17. listopad

Letošní výročí se vztahují též k jubileu univerzity a mají bezprostřední vztah ke vzdělanosti českého národa. Vznik Československa přinesl svobodu a rovnost jednotlivcům i národům a značný rozvoj vzdělanosti. Vyzvedl to T. G. Masaryk v poselství k 10. výročí republiky. Zvýšení vzdělanosti národa patřilo k prioritám československého státu. Útok na tuto vzdělanost 17. listopadu 1939 byl spojen s útokem na tradice republikánských hodnot československého státu symbolizované 28. říjnem 1918.

Úzkou souvislost mezi svobodou jednotlivce, svobodou ducha pěstované na univerzitě a svobodou národa a státu vyjádřil dr. Beneš při příležitosti šestistého výročí Univerzity Karlovy 7. 4. 1948 ve svém posledním významném projevu, v němž hodnotil minulost a připomněl hodnoty, kterých by se měla společnost přidržovat v nejisté budoucnosti. Je užitečné se k těmto slovům vrátit i dnes.

„A právě že Karel IV. obecné učení pražské zřídil jako ústav českého státu i národa, výtvary jeho rukou i srdce vešel v nejtěsnější svazky s českou půdou i jejím lidem. Univerzita Karlova v Praze věrně a oddaně stála ve službách vlasti a viděla nejspolehlivější cíl ve volnosti ducha a ve vzletu myšlenek hledajících pravdu. Vždy, ať svobodně a volně zněl její hlas, nebo byla umlčována a deptána, neztrácela pro český lid cenu nepotlačitelného světla pravdy. Dnes po šesti stoletích cest, práce, usilovného hledání, strádání, zoufání a bídy, nepřáteli pravdy zaviněné, v níž až odcizení věcí národa bylo přivoděno a hrozilo zahynutím, Univerzita Karlova v Praze se může honosit, že Čechům a lidstvu dala nejen Mistra Jana Husa, ale i Tomáše G. Masaryka, oba hlasatele pravého češství i lidství, oba nesmlouvavé bojovníky pravdy, která vítězí. A proto, že jako učitelé ani mládež nezadala svobodě české i svobodě lidské, když bylo nejhůře a nejstrašněji v nedávných letech německé okupace, první útok surového násilí a nenávisti byl veden proti Univerzitě Karlově v Praze a s učiteli i žáci a žákyne v odhodlaném zápasu za svobodu a demokracii prošli mučednictvím i životy obětující. Univerzita Karlova měla být z kořene vyvrácena, česká vzdělanost zahubena a český lid o odvěké opory připraven, měl být ponižen v dav bezprávných a nemyslicích.“

Dr. Beneš tehdy uvedl, k jakým tradicím v nastávající morální a politické křižovatce by se měla společnost přihlásit. Platilo to v roce 1948 i po vpádu pěti států v roce 1968. Symbol 17. listopadu jako výraz volání po svobodě a demokracii tomu dával odpověď.

Dne 28. října 1939 především mladí lidé vyšli do pražských ulic, aby demonstrovali svou věrnost ideálům svobody, demokracie a republiky. Provolávali slávu prezidentům Masarykovi a Benešovi. V době opojných úspěchů německých armád dal český národ najevo, že se vzpamatoval z pomnichovského otřesu. Prokázalo se,

že ideály demokracie ztělesněné první republikou se vracely do veřejnosti. Tuto demonstraci nenechali němečtí okupanti bez potrestání. Při střelbě do demonstrantů zahynul mladý dělník Václav Sedláček a smrtelně byl zraněn student medicíny Jan Opletal. Při jeho pohřbu se jeho účastníci opět přihlásili k hodnotám, jejichž vyznavačem byl. Hlávková kolej se stala prvním terčem útoku německých jednotek v ranních hodinách 17. listopadu. Poprava studentských představitelů po této noci symbolizovala osud českého národa bez zřetele na politickou orientaci, pokud se zcela nepodřídí okupantům.

Letošní výročí 28. října jako jubilea vzniku státu, který byl již 18. října 1918 ve Washingtonské deklaraci adresované vládě USA proklamován jako budoucí republika, bylo zároveň příležitostí připomenout, jaký význam měly hodnoty a ideje zrozené v revoluci roku 1918 pro uchování národa a udržení a obnovu samostatného a demokratického státu.

I v současné době probíhá zápas o tyto hodnoty. Nepřátelé demokracie opět zlehčují zásluhy československých legionářů o samostatný stát a obnovenou státnost, ve sdělovacích prostředcích se prosazují útoky na legionáře, že porušili přísahu panovníkovi na rozdíl od těch, co zůstali sloužit v rakouské armádě, zlehčuje se i druhý odboj domácí a zahraniční a občas se tvrdí, že Češi od Bílé hory nikdy nebojovali. Opět se prosazují snahy nahradit republikánsko-demokratické hodnoty státnosti vyjádřené 28. říjnem hodnotami a symboly jinými, aby tato historická zkušenost byla zapomenuta. Proto bychom si měli připomínat odkaz 17. listopadu, který ukázal, že zárukou samostatné české státnosti jsou ideje vyjádřené zakladateli Československa. Nic se nezměnilo na připomenutí T. G. Masaryka v jeho politické závěti, že státy se udržují těmi ideály, z nichž vzešly a nic se nezměnilo na poválečném varování ze strany prezidenta Beneše. 17. listopad se stal potvrzením těchto slov, a to několikrát a byl připomínán i v roce 1968 i v roce 1989. 17. listopad tak nerozlučně navazuje na symbol 28. října a v těchto souvislostech jej i dnes vzpomínáme.

Karolinum, 17. 11. 2008. Kráceno

Václav Hampl

Studenti představují živější část akademické obce

Univerzita Karlova je obcí profesorů a studentů. Tato skutečnost, evidentní už na původní pečeti naší almae matris, ovlivňuje již po 660 let život, výuku i vědecké a společenské vyzarování naší univerzitní obce. Dohlíží na to císař a král Karel IV. spolu s patronem české země i její univerzity, svatým Václavem.

Na Karlově univerzitě patří od jejího založení až dodnes k jejím podstatným charakteristikám výuka formou odborného rozhovoru nebo přímo v podobě spolupráce nad tématy, k nimž se scházejí zainteresovaní starší partneři s mladšími kolegy a kdy cílem není jen rozšíření kompetence oněch mladších, nýbrž intelektuální zisk celého společenství, a tedy také těch starších. Student – samozřejmě především diplomant nebo doktorand - je a principiálně musí být záminkou, inspirací a pomocníkem při formulování, ověření nebo prověření našich badatelských tezí či interpretací, při koncipování experimentů nebo výzkumných projektů. Práce na Karlově univerzitě by měla být jakousi permanentní vědeckou konferencí o závažných tématech. Tím se chceme lišit a lišíme od vysokých škol, které jen sdělují pravdy: my vědecké poznatky hledáme a ověřujeme ve společném úsilí s těmi studenty, kteří k nám přišli s vyšším cílem, než jen co nejrychleji získat onu barevnou rouru s diplomem a hned prchat pryč k dalším kariérním metám.

Dizertace a stále více i dobré magisterské práce celosvětově patří k badatelským výkonům s největším inovačním potenciálem, s nejvyšší přidanou hodnotou intelektuální práce. Není to jen tím, že se v nich zrcadlí studentská genialita, neopotřebovaná denním shonem univerzitního provozu a že úspěch je tu opravdu podmínkou přežití adepta. Je to přece zároveň výraz produktivity takovéto kooperace zkušených učitelských badatelů s invencí a energií nastupující generace.

Univerzita ovšem není jen útočištěm vědy, ale také polem sociální zkušenosti, platformou vnitřní politiky akademické obce i stálého obhajování jejich postojů a pozic vůči občanské i politické veřejnosti naší země i šíře Evropy a globálního a stále více globalizovaného světa. Studenti u nás dnes vládou skoro polovinou hlasů v akademických senátech. Mají tedy velikou rozhodovací pravomoc, a tím spíše i zodpovědnost za osud i další vývoj univerzity. Ve světovém srovnání i v porovnání s ohlednutím se zpět do našich vlastních dějin je to unikátní postavení. Snad nikdy nebyla na Karlově univerzitě pozice studentů tak silná jako ve dvou desetiletích od konce komunistické epochy. Stále rostoucí mezinárodní prestiž univerzity, evidentní jak ze sílícího zájmu o spolupráci ze strany největších evropských a světových univerzit, tak dobrou a lepší se pozicí v mezinárodních srovnávacích žebříčcích univerzit, je svědectvím, že tato míra zapojení nejkreativnější a nejenergičtější části populace do řízení je životaschopným modelem.

Jistě, studenti coby dynamický, rozevlátý, pro novoty snadno zahořivší živel, který nejde udržet v mezích striktně akademické půdy a vědecké řehole, mnohdy hráli ve vnitřních dějinách univerzity velmi významnou roli – někdy kladnou, někdy z dnešního hlediska ale i zápornou. Připomeňme studentské radikály doby husitské reformace a revoluce, revolucionáře z roku 1848, ale i bojovné české i německé demonstranty v nacionálních střetech konce 19. století nebo později nadšené agitátory nových zítřků po roce 1945 a zejména po roce 1948. I ti však většinou později vystřízlivěli z opojení a splatili univerzitě to, co jí z mládí zůstávali dlužni.

Právě proto, že studenti představují onu živější a mnohdy i výbušnější část akademické obce (tím ovšem nechci prohlásit profesory a docenty za veřejně nezainteresované flegmatiky), trvale zůstávají nejsilnějším poutem, které spojuje někdy až příliš tichý svět univerzitních laboratoří, klášterní ticho studoven a knihoven či šumu tržišť vzdálený diskurz teoretických seminářů s každodenním vřením české politické scény a se zájmy široké veřejnosti.

Nemusíme se při této úvaze omezovat na jubilea, která si dnes slavnostně připomínáme: bylo to odhodlané demonstrativní vystoupení českých studentů v říjnu 1939, kdy právě studenti nejsilněji připomněli české společnosti, že nacistickou okupaci nelze jen trpně snášet. A hned za to také trpce zaplatili. Bylo to pak obdobně nadšené vystoupení pražských studentů k padesátému výročí 17. listopadu, které připomnělo české společnosti, že režim, který tehdy vládl, není mravný, nýbrž že jde o násilnickou a všechna občanská práva dupající diktaturu. Studenti tehdy byli tím prvkem, který rozpochyboval spící společnost pozdního socialismu k vystoupení, které do základů změnilo situaci v celé zemi. Strana, zodpovědná za tehdejší marasmus, má dnes přímou pokračovatelku, a ta se po dvou dekádách znovu dostává k exekutivní moci, byť zatím „jen“ na krajské úrovni. V tomto kontextu je skoro ironií, že ve stejné době jsou vážně diskutovány návrhy razantně omezit roli studentů v řízení univerzit právě ve prospěch – kromě jiného – krajských politických představitelů.

Studenti byli vždy schopni pružně reagovat na témata doby a vyjadřovat se k nim způsoby, které oslovovaly českou veřejnost nejen v mezích obvyklé politické dikce, nýbrž i pestrou obrazností například majálesových průvodů nebo happeningů. To byl případ roku 1956, kdy studenti naší univerzity reagovali na oficiální přiznání existence kultu osobnosti tím, že kult vzpomínali a ironizovali v majálesovém průvodu. To byl případ i majálesů 60. let, které za konfliktů se státní mocí postupně přerostly do silného a tematicky košatého studentského hnutí roku 1968. Tehdy studenti ukázali, že jim jde o demokratickou a moderní univerzitu v demokratické a moderní společnosti. Byl to poukaz místy recesistický, místy ultraradikální, místy bezmezně sebeobětavý. To všechno patří k tradici studentského angažmá na Univerzitě Karlově.

Studenti naší univerzity dnes velmi dobře vědí, co potřebují: zajímavé, komunikativní a kompetentní prostředí pro studium a pro prvá vykročení na pole výzkumu a vzdělané kreativní práce. Chtějí mít otevřenou cestu k moderní vědě a k profesionální kvalifikaci, která je postaví tam, kde v mezinárodním srovnání stojí celá naše univerzita: na čelné pozice světové vědy, na špičku české vědecké a vzdělávací pyramidy, na cestu, vedoucí pro ty nadané, pracovité a vytrvalé k nejzajímavějším kariérám a pracovištím dnešní doby: od vědeckých ústavů přes politické a diplomatické posty až po ty nejatraktivnější kliniky nebo třeba po nejnáročnější mise pomoci a dobré vůle ve vzdálených koutech světa – i tam nacházíme naše absolventy. Proto se letos tak jednoznačně postavili za zachování našich univerzitních nemocnic, proto ale také každý rok vyrážejí na zkušenou do celého světa a přinášejí pak doklady o tom, že se neztratili, nýbrž že v něm uspěli, a zpětně přispívají k rozvíjení mezinárodního charakteru naší almae matris.

Student Karlovy univerzity, skutečný student naší almae matris, vždy byl - a je i dnes - člověk s vizí, s kultivovaným odborným zájmem a se schopností svoji vizi uskutečnit. Naše akademická obec k tomu studentům vytváří nosné prostředí, kvalifikované zázemí i zkušený korektiv. 660 let společného úsilí, společné cesty a cenných, často tvrdě zaplacených odborných i občanských zkušeností našich předchůdců nás zavazuje tyto kvality dále kultivovat: „...non sordidi lucri causa, sed ad veritas propaetur“!

Karolinum, 17. 11. 2008

Petr Pošta

Sounáležitost je cenná jako svoboda a demokracie

Jsem posluchač 6. ročníku Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Plzni, na které studuji souběžně program Všeobecné lékařství a program Stomatologie. Věřte, že to je někdy hodně náročné. A také mi věřte, že je teď pro mne ještě složitější zvládnout tuto chvíli, kdy mám jako student Univerzity Karlovy promluvit při této příležitosti a na tomto místě, kudy procházely dějiny, které si dnes připomínáme.

Mnohé tu již bylo řečeno. A protože se chci vyhnout opakování či parafrázím již vysloveného, pokusím se popsat mé pocity jedním zdánlivě malým slovem, které v tuto chvíli pokládám za důležité. To téměř archaické slovo je „sounáležitost“. Je dobré si ho čas od času připomenout, protože se na něj nezřídka zapomíná. Možná je to slovo, které zní poněkud staromódně, jako by nepatřilo do současného slovníku a moderní doby, která sází na nezávislost a individualitu. Možná už ztrácí (či dokonce

ztratilo) svůj obsah, ale možná jsme si ho jen v chaosu všedních dnů přestali uvědomovat. Proto je dobré, že jsou i dny sváteční jako je tento, kdy i malá, obyčejná a téměř zapomenutá slova znovu nabývají svůj obsah a význam.

Neboť co osobnějšího než pocit sounáležitosti s univerzitou, dnešním dnem, jeho tradicí a historickým kontextem nás přivedlo právě sem? Sounáležitost totiž není jen jakási pocitová abstrakce - aby byla reálná, musí být žitá a prožívána. A to jí dodává řadu podob, vrstev a přesahů. Pocit sounáležitosti je možné zažívat stejně tak ve slavnostní kulise Velké auly jako ve studijním kruhu, seminární skupině, na vědecké konferenci či ve studentském klubu. Je možné prožívat ho spontánně a skupinově, třeba na Akademických sportovních hrách při zápase našeho týmu, nebo individuálně jako vědomou osobní reflexi své příslušnosti k širšímu společenství, tak jak jsem to třeba zažíval já během svého studia v rámci programu Erasmus v Řecku se svými zahraničními kolegy, při vzájemných diskuzích o našich školách. Je to sounáležitost, plynoucí z pocitu, že v danou chvíli už nehovším, nejednám a nezaujímám stanovisko jen sám za sebe, sounáležitost vedoucí k odpovědnosti za vlastní slova, kroky a postoje.

A právě dnes je na místě připomenout i onen druh sounáležitosti, který dokáže semknout, když dochází k ohrožení a hrozí degradace - či dokonce likvidace - principů a podstaty. Tento typ aktivní sounáležitosti, je příznačný právě pro univerzitní studentskou akademickou obec, které osud její univerzity nebyl a není nikdy lhostejný, a která za sebe a po svém dokázala zaujmout postoj, vyjádřit názor a v těžkých, dramatických a komplikovaných okamžicích inspirovat nebo alespoň upozornit a znepokojit ostatní. Potvrzuje to třeba rok 1939, kdy její vzdor vedl k uzavření českých vysokých škol, rok 1948, kdy jako takřka jediná protestovala proti nástupu totality i příklad listopadových událostí roku 1989. A koneckonců potvrzuje to i nedávná studentská iniciativa, která kriticky reagovala na zamýšlenou reformu univerzitních nemocnic.

Termín sounáležitost budeme jen těžko hledat v Bílých knihách či kritériích pro sestavování univerzitních ratingů. A také to není jen tričko s logem a letopočtem, který upozorňuje, že letos Univerzita Karlova oslavila již 660. narozeniny. Řekl bych, že sounáležitost je pojem, který charakterizuje cosi jako základní životní styl akademické obce, základní rozměr naší individuální i společné existence. Je to odpověď na otázku, proč tu právě teď jsme, co z toho pro nás vyplývá - a také, kdo všechno je tu v připomínaných historických souvislostech dnes společně s námi.

Pro mne osobně sounáležitost znamená, že vím kam patřím, že znám své kořeny a jsem součástí stromu, který z nich vyrůstá. A vědět kam patřím je důležité, možná nejdůležitější. Proto je sounáležitost hodnota vzácná a vypěstovaná, která nám není a priori dána, ale o kterou se musíme zasloužit, stejně jako o svobodu a demokracii. Přejí nám všem, aby nám zůstala i nadále zachována.

Karolinum 17. 11. 2008

K Mezinárodnímu dni studentstva byla v Clam-Gallasově paláci v Praze otevřena výstava Pražský student, kterou připravilo Hlavní město Praha společně s Univerzitou Karlovou. Návštěvníci expozice si mohou až do 1. února prohlížet např. zakládací listinu pražského učení stejně jako Dekret Kutnohorský nebo texty popisující rituál rektorské volby. V oddíle z 19. století uvidí mj. uniformy studentských spolků, k nimž patřily kordy, meče a dýky, nebo sadu lékařských nástrojů. Výstava také ukazuje, jak vypadaly koleje na Albertově a Studentský domov ve Strakově akademii a jak se zvali medicí na plesy. Působivé jsou též dokumentární fotografie z mezinárodní konference v Londýně, na které byl v roce 1941 vyhlášen Mezinárodní den studentstva. Závěrečná část připomíná – snímky, dokumenty i filmovými záběry - studentský boj za svobodu v letech 1968 a 1989.

Výstavu doplňuje obšírná publikace, která obsahuje zasvěcené historické práce o vývoji pražského studentstva. Úvodní stať této publikace (autor Michal Svatoš) uveřejňujeme níže; v tomto vydání VNR z ní přetiskujeme rovněž některé ilustrace.

Michal Svatoš

O výstavě Pražský student

Výstavu Pražský student vyznačují tři jubilejní data: 600. výročí Dekretu kutnohorského z roku 1409, 70. výročí 17. listopadu 1939 a 20. výročí 17. listopadu 1989. Všechny tři události spojuje jedno společné - ztělesňují pojetí pražského studentstva, které vidí těžiště jeho působení ve veřejném životě.

Dalším výročím, které chce výstava Pražský student připomenout, je 100 let, které v roce 2008 uplynuly od narození podpůrce českého studentstva Josefa Hlávky, jemuž je na výstavě věnována pozornost v rámci historie studijní a sociální podpory pražských studentů. Hlávkův mecenát, materiální podpora začínající inteligence a cílené financování vědeckého bádání, nemá být samoúčelem nebo nostalgickou připomínkou dob dávno minulých. Poukazuje na jednu z možných variant vývoje, kombinující institucionální zázemí s privátní podporou studentstva.

Nejstarší doklady o pražských studentech tvoří na naší výstavě jen jakousi „předehru“ moderních dějin 19. a 20. století, i když úloha pražského univerzitního studentstva v husitství a v raném novověku patří neodmyslitelně k pilířům českých dějin.

Na začátku našeho výkladu je středověký student pražské univerzity, o němž vlastně víme pramálo. Prvou velkou výjimku představuje až doba, kterou zahájilo nařízení krále Václava IV. z roku 1409, které vešlo do historických učebnic jako Dekret kutnohorský. Nařízení Václava IV. je spojeno s velkým exodem studentů a mistrů cizích univerzitních národů z Prahy na protest proti majorizaci domácího univerzitního národa, které poutalo už v době svého vzniku značnou pozornost.

Ponecháme-li stranou obvyklý „nacionální“ výklad, ahistorický a protikladný ke středověké realitě, zbude fakt hromadného odchodu studentů a mistrů z univerzitního města. Skutečné kontury „prvého studentského protestu v pražských univerzitních dějinách“ si uvědomíme teprve tehdy, když si připomeneme např. hromadný odchod studentů z Paříže a vznik univerzity v Orléansu, odchod studentů z Boloně a založení univerzity ve Vicenze, Oxford a vznik Cambridge. A nakonec Prahu a založení univerzity v Lipsku. Ve všech případech se jednalo o projevy studentské nespokojenosti, o obvyklý jev univerzitních dějin, jehož důsledkem byl mj. vznik nové vysoké školy. „Nacionální vidění“ sporu univerzitních národů na pražské univerzitní půdě je tak jen jedním z aspektů, které sehrály roli při prvním velkém vystoupení studentů na pražské univerzitní půdě.

Skutečný zlom ve vývoji pražského studentstva přišel až později. Klíčovým obdobím nejen pro formování historického vědomí českých zemí, národní identity Čechů a sociální role inteligence mělo 19. století, které sehrálo významnou roli jako „společenský rámec“ vývoje vysokoškolského studentstva. Ohlas nacionálních a demokratických proklamací studentů v sousedním Německu na počátku 19. století, úloha pražských studentů v bouřlivém roce **1848** a aktivní podíl na národních požadavcích Čechů k vídeňské vládě našly své vyústění v roce **1867**, kdy je ústavně zaručeno shromažďovací právo, jež stálo i na počátku spolkového života pražských studentů.

Studentské legie roku 1848 byly se vši pravděpodobností u zrodu „mýtu pražského studenta“. Studenti hájící barikády proti vládnímu vojsku jako součást obrazu „jara národů“ tvoří dodnes podstatnou část představy o pražském studentovi, jemuž je přisouzena nejen úloha obránce města a jeho obyvatel, ale také úloha obránce svobody a demokracie.

Rok 1867 jako přelom politického a veřejného života habsburské monarchie představuje i významný katalyzátor národnostního uvědomění Čechů, Němců a Židů v Praze. Na konci vývoje, započatého v roce 1867, stojí rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na dvě samostatné školy v roce **1882** podle vyučovacího jazyka, na většinovou českou univerzitu a německou univerzitu. Od této doby je i pražské studentstvo rozděleno do dvou velkých táborů – do českého a německého s jejich vazbami na české a německé školství. Je to určující prvek historického vývoje, který bude provázet pražské studentstvo až do počátku II. světové války, protože nejde jen o kontury celkového vývoje, ale o hluboký antagonismus dvou národů v nacionální éře.

Sedmnáctým listopadem **1939**, kdy nacistická okupační moc uzavřela všechny české vysoké školy, dostává národnostní spor českých a německých studentů další rozměr, jímž je boj za svobodu a demokracii. A to je charakteristický rys, která bude provázet pražské studenty i v dalších desetiletích. Pražští vysokoškoláci nejsou vnímáni jen jako oběti politických represí, ale stávají se přímo symbolem rezistence proti politické zvlí a totalitní moci (za všechny uveďme jméno studenta Jana

Opletala). Není proto divu, že symbolika pražského (a do značné míry i českého) studentského hnutí se soustředila k 17. listopadu, jenž byl vyhlášen Mezinárodním dnem studentstva.

Pražští studenti sehráli významnou roli i po osvobození Československa po roce 1945. „Politizace“ veřejného života se nemohla vyhnout ani vysokoškolskému studentstvu. Z válečného konfliktu vyšlo české studentstvo na straně politických vítězů, stále více však štěpilo své síly. Roku 1948 většina pražských vysokoškolských studentů stála na straně nové komunistické moci. Studenti se aktivně podíleli nejen na obnově národního hospodářství, na reformě vysokých škol, ale také na restrikcích jinak smýšlejících kolegyní a kolegů. Významným mezníkem studentského hnutí je rok 1950, v němž byl vydán zákon o vysokých školách, spojený se jménem tehdejšího ministra Zdeňka Nejedlého. Nový zákon zrušil historicky vytvořenou strukturu vysokoškolského studentstva, kterou nahradil jednotnou mládežnickou organizací, do níž byli zahrnuti i studující. Odmyslíme-li si dobovou rétoriku o vedoucí úloze dělnictva (dělnické mládeže), máme co do činění s jednoznačným aktem politicky motivované represe, ztráty samostatné studentské organizace a ve svém důsledku i ztrátu veškerého studentského majetku.

Netrvalo dlouho a onen zdánlivý monolit „jednotné mládežnické organizace“ se začal drodit. Viditelné to bylo především na tzv. majálesech, prvomájových studentských průvodech městem, které se, počínaje rokem 1956, přímo staly symbolem neortodoxního a liberálního smýšlení. Na počátku událostí Pražského jara 1968 bývají často uváděny tzv. strahovské události, demonstrace studentů z vysokoškolských kolejí na Strahově na podzim 1967, která byla násilně ukončena policejním zákrokem. Samotný rok 1968 znamenal sice pro studenty návrat k samostatné organizaci vysokoškoláků, především však byl ve znamení důrazných protestů vysokoškoláků proti obsazení Československa vojsky Varšavské smlouvy. Tím nejviditelnějším symbolem rezistence proti okupaci země a následnému rozčarování z vývoje po 21. srpnu 1968 bylo upálení studenta Univerzity Karlovy Jana Palacha, jehož tryzna v pražském Karolinu se stala jednou z posledních veřejných demonstrací před rokem 1989.

Poslední historické zastavení v dějinách pražských studentů představuje na naší výstavě 17. listopad roku 1989, k němuž dalo podnět pamětní setkání pražských vysokoškoláků, připomínajících odpor proti nacistické moci a úlohu studentů v roce 1939. Dnes, po dvaceti letech, sice nevíme o pozadí albertovského setkání pražských studentů vše, jedno je však jisté: 17. listopad 1989 se stal oním pověstným „bodem obratu“, historickým okamžikem nejnovějších českých dějin neodmyslitelně spojeným s pražskými studenty.

Pražský student. Univerzitní studenti v dějinách Prahy. Publikace k výstavě v Clam-Gallasově paláci. Vydal Archiv hl. m. Prahy ve Kriptoriu, Praha 2008

Univerzita Karlova ocenila Angelu Merkelovou

V pondělí dne 20. října 2008 navštívila Univerzitu Karlovu německá spolková kancléřka dr. Angela Merkelová. Na slavnostním shromáždění v Karolinu, kde přednesla projev k aktuálním politickým otázkám, obdržela zlatou univerzitní pamětní medaili za „rozvoj a podporu vzájemných styků v oblasti univerzitní vědy a vzdělávání“.

Při této příležitosti zdůraznil rektor UK Václav Hampl, že paní kancléřka definovala roku 2006 jako prioritu své vlády zvýšení dotací vědeckému výzkumu na 3 % HDP do roku 2010 při současném posílení svobody akademických pracovišť. Rozvoj akademického vzdělání a s ním nerozlučně spojeného vědeckého výzkumu přitom pojala jako nejvýhodnější cestu vnitřní modernizace a zajištění budoucnosti německé společnosti.

Za „dlouholetou podporu výměnných pobytů studentů a akademických pracovníků UK“ byla také oceněna činnost Německé akademické výměnné služby (DAAD); její prezident, prof. Dr. Stefan Hormuth, převzal na shromáždění pamětní list UK.

Jiří Pešek

Laudatio Angela Merkelová

Paní spolková kancléřka v pražské akademické obci zdomácněla již před desetiletími. V roce 1982 strávila začínající badatelka půl roku v Praze na Ústavu organické chemie a biochemie. Dr. Merkelová přešla roku 1989 z klidu laboratoří a výpočetních center do bouřlivého světa politiky. Již roku 1990 získala poslanecké křeslo ve spolkovém parlamentu. V roce 1991 vstoupila do spolkové vlády jako ministryně pro otázky žen a mládeže. Později převzala resort pro životní prostředí, ochranu přírody a reaktorovou bezpečnost. Otázky ekologické rovnováhy ji zaměstnávají soustavně. Její kniha „Cena přežití – myšlenky o příštích úkolech ekologické politiky“ je toho odrazem stejně jako angažmá ve prospěch omezení globální produkce kysličníku uhličitého nebo snaha o racionální využívání jaderné energie.

Mohu-li se pokusit charakterizovat, čím se dr. Merkelová odlišuje od většiny ostatních politiků, pak tím, že v parlamentních debatách a při veřejných vystoupeních nezvyšuje hlas, nýbrž věcně a trpělivě argumentuje. Skutečnost, že vždy získávala poslanecké křeslo i pozice ve straně přímým mandátem voličů, svědčí o tom, že tato „vědecká“ forma politické komunikace má úspěch. Snaha o pochopení stanovisek a zájmů všech zúčastněných stran, hledání a zprostředkování realizovatelných východisek z problémů, to jsou momenty, které jí i při rušivých momentech, které může přinášet politická každodennost, umožňují udržovat a dále kultivovat i vysokou úroveň česko-německých vztahů.

Kráceno

Angela Merkelová

Potřebujeme společný evropský hlas

Z projevu spolkové kancléřky na Univerzitě Karlově

Je pro mne ctí hovořit na Univerzitě Karlově, jedné z nejstarších a nejvyhlášenějších univerzit v Evropě. Byla příkladem pro univerzity Svaté říše římské severně od Alp, a tím také pro všechny německé univerzity.

Velmi ráda vzpomínám na dobu, kdy jsem mnoho měsíců byla zde v Praze jako vědecká pracovnice u prof. Rudolfa Zahradníka a jeho kolegů. Nás mladší stále znovu nabádal, abychom i přes nepříznivé společensko-politické okolnosti nikdy nebyli lehkomyslní a nepřesní, ale abychom se sami pokusili dostat se na hranici vlastní výkonnosti. Je to možná jedna z našich největších zátěží z minulosti, že jsme si stěžovali na státní zřízení v socialistických zemích, a přitom zapomínali na naše vlastní slabosti. Rudolf Zahradník mi vždycky říkával: „Takové systémy, jako jsou ty naše, nemohou přežít. Musíme se přesto snažit a pro nás a pro vědu udělat to nejlepší.“

Velmi vzrušujícím okamžikem bylo, když jsem s Mirkem Topolánkem mohla oslavit otevření schengenských hranic. Teprve tímto sjednocením Evropy mohou být Německo a Česko znovu sousedy s budoucností.

Dnes jsme sousedy, kteří jsou na sebe zvědaví, jak například ukazuje také čilá výměna na vysokých školách. V minulém zimním semestru studovalo v Německu kolem 2.000 českých studentů, mnoho z nich se stipendiem Německé akademické výměnné služby (DAAD). Během let se stipendijních a výměnných programů DAAD účastnily stovky českých a německých abiturientů, studentů, docentů a vědců. To naše národy sblížilo. Jsme sousedé, kteří se chtějí navštěvovat a poznávat; to ukazuje také 462.000 českých žáků, kteří se němčinu učí jako první nebo druhý cizí jazyk.

Dnes jsme sousedy, kteří jsou schopni se usmířit. Mnoho dobrého přitom dokázal v minulých letech Německo-český fond budoucnosti. Musíme se postavit naší minulosti. Jen tak se může podařit utvářet budoucnost na solidním základě. Ale činíme tak s vědomím, že naše budoucnost je spojena se zdarem jednotného evropského díla.

ČR se dnes zcela samozřejmě a rovnoprávně spolupodílí na naší spolupráci v Evropě. To se pochopitelně projeví zvláště v tom, že od 1. ledna 2009 převezme předsednictví rady EU. Vítám to a říkám: S Českou republikou bude také zvučnější hlas těch zemí v Evropské unii, které měly po mnoho desetiletí jinou minulost než ty, které mohly stále žít ve svobodě. A já se budu stále snažit, aby tento hlas byl stejně důležitý jako hlas těch, kteří se znají se svobodou již déle, protože prožití nesvobody je také důležitou zkušeností pro vytváření svobody v budoucnosti.

ČR má hořké zkušenosti s komunistickým řízeným a špatným hospodářstvím.

Právě proto může obohatit ekonomickou debatu, kterou potřebuje Evropská unie. Svět se v posledních dvaceti letech zásadně změnil, a tak se i naše politika musí dále vyvíjet.

Stojí před námi zcela neznámé úlohy. Je to zřejmé, pomyslíme-li jen na mezinárodní finanční krizi těchto dnů; to je největší finanční a hospodářsky politická výzva od druhé světové války. Tato krize není nebezpečná jen ekonomicky. Posiluje také nedůvěru lidí vůči globalizaci, otevřeným trhům a hranicím. Znamená to, že nejdůležitější úlohou je získat zpět ztracenou důvěru. Někdy jde samozřejmě také o krátkodobý finančněpolitický krizový management. Ale vlastně jde o hospodářský a společenský řád sociálně-tržního hospodářství jako o lidské tržní hospodářství.

Otázka zní: Jak obstojíme v této diskusi? Jsem přesvědčena, že to učiníme společně: vsadíme na otevřené trhy, soukromé vlastnictví a volné podnikání. Přitom je požadována solidarita a účast všech.

Finanční krize nám přitom nabízí šanci lépe rozumět souvislostem: svoboda na jedné a řád na druhé straně nejsou protiklady – jsou navzájem podmíněny a jsou základem sociálního tržního hospodářství. Konkrétně to znamená: potřebujeme vytvořit finanční trhy, potřebujeme zlepšit otázky likvidity, potřebujeme lepší nařízení ke zhodnocení, potřebujeme více transparentnosti. Potřebujeme také zlepšit práci ratingových agentur, kterým jsme příliš věřili a jejichž rating nebyl tak „sofistikovaný“ nebo potřebný, jak se očekávalo.

Myslím, že Evropská unie reagovala na krizi rozumně a přiměřeně. Chápeme, že krize takového charakteru již vůbec není národní, ani evropská, nýbrž je nutno ji řešit pouze celosvětově. Ale my, Evropané, máme šanci projednat své představy a hodnoty společně s ostatními. Žádná z našich zemí v Evropské unii by sama nebyla schopna vystupovat celosvětově s takovou důležitostí, jak to můžeme učinit společně. Je nás celkem 500 milionů. To není v poměru k Číně a Indii stále ještě mnoho, ale spolu s naší hospodářskou silou a naší společenskou zkušeností nám to propůjčuje velkou váhu.

Evropa musí jednat tam, kde může využít svou váhu a kde pro nás vzniká jasná přidaná hodnota: například u ochrany klimatu, u zásobení energií, u vytváření mezinárodních finančních trhů, u řízení světového obchodu. To všechno jsou výzvy, které nemůže zvládnout žádná země samotná, a pro které potřebujeme evropské společenství. Vyvstávají nové úlohy, které po druhé světové válce nebyly, které však také znamenají novou definici Evropy v době globalizace.

Evropa jako dílo míru – to je pro nás doslova samozřejmé. To musíme zachovat a udržet. Evropa jako jeden hlas v globalizovaném světě – to musíme rozvíjet. Před naší generací stojí otázka, zda jsme přesvědčeni o našem modelu společnosti, který vychází z respektu jednotlivých lidí, nedotknutelnosti a nedělitelnosti cti jednotlivého člověka; o Evropě, která ukazuje, že přijetím cti člověka najde tržní řády, které jsou lidské. Jsme samozřejmě v konkurenci s jinými společenskými nabídkami,

přičemž dnes ještě není jisté, zda nemohou být stejně efektivní jako ty naše. Proto potřebujeme společný evropský hlas, který z plného přesvědčení říká: Věříme, že náš životní model je ten, který může obstát v celosvětové soutěži.

K tomu Evropa potřebuje pravidla, právní základ. Proto hájím Lisabonskou smlouvu jako náš nový právní základ. Ustanovení Evropy jsou stále více kritizována. Ale Lisabonská smlouva je jistě smlouvou, s níž se budeme moci poučit z chybného vývoje Evropské unie v minulosti, je smlouvou, která vytváří více subsidiarity, která dává národním parlamentům více práva spolurozhodovat, která se lépe postará o to, aby byly kompetence rozděleny tak, že se do Evropy dostane jen to, co do Evropy skutečně patří, a to, co může být s ohledem na lidi lépe vyřešeno na místní nebo národní úrovni, zůstane tam.

Proto doufám, že budeme moci Lisabonskou smlouvu využít jako náš budoucí společný základ, abychom se mohli lépe věnovat úkolům, které jsou skutečně důležité. K nim patří – to říkám na závěr kolegyním a kolegům na Univerzitě Karlově – pochopitelně také vědecká spolupráce. K tomu patří studenti, kteří dnes již zcela samozřejmě cestují tam a zpět mezi členskými státy Evropské unie a rozdělují si své studijní úseky. K tomu patří schopnost inovace na základě výkonnosti. Myslím, že Evropa nemá jinou volbu a nesmí dále sázet na regionální proporce, nýbrž na výkon. Potom bude mít Evropa šanci ukázat své nejlepší kvality. Ukázat to zde, na Univerzitě Karlově, to pro mne není jen čest, nýbrž je to také povinnost, do té míry, do jaké je Univerzita Karlova spojena s Evropou. A Evropa to ví.

Karolinum 20. 10. 2008. Redakčně kráceno a upraveno

QUOD BONUM

IMATRIKULACE

PROMOCE

Noví studenti 3. LF UK

Magisterské studium

Všeobecné lékařství (v anglickém jazyce)	42
Všeobecné lékařství (v českém jazyce)	151

Bakalářské studijní programy

Dentální hygienistka	18
Fyzioterapie – prezenční forma	21
Všeobecná sestra – prezenční forma	36
Všeobecná sestra – kombinovaná forma	54
Veřejné zdravotnictví – kombinovaná forma	31
Veřejné zdravotnictví – prezenční forma	22

Bohuslav Svoboda

Vaše povolání lékaře vás pohltí

Projev děkana 3. LF UK k novým studentům

Vaše Magnificence, Spectabilis, Honorabiles, cives academici, vážení hosté, moji milí noví členové naší akademické obce – naši studenti.

Ve staroslavné aula magna Karolina dnes do akademické obce Univerzity Karlovy a její 3. lékařské fakulty přijímáme nové členy, posluchače 1. ročníků magisterského a bakalářských studijních programů.

Dnes tedy podáním ruky potvrdíte svůj slib, že se svobodně stáváte členy akademické obce a berete na sebe závazek plnit všechny její zákony. Zároveň získáte všechna práva členů akademické obce náležející. Tou nejdůležitější povinností, kterou na sebe dnes svým slibem berete, je povinnost studovat, povinnost vzdělávat se tak, abyste po uplynutí předepsané studijní doby mohli znovu stanout zde – v Karolinu, složit promoční slib a získat akademický titul. Jistě si všichni v tuto chvíli uvědomujete, že ne všem z vás se podaří celou cestu k promoci ujit. Pamatuji se na dobu, kdy jsem já zde v těchto prostorách skládal imatrikulační slib a pamatuji si tu úctu, se kterou jsem vzhlížel k těm důstojným talárům i na tajné nepojmenované přání moci jednou tento talár obléknout. Díval jsem se kolem sebe a viděl jsem, že všichni máme v očích stejnou otázku - budu já ten úspěšný, který dokáže fakultu vystudovat? Na tuto otázku není nikdo z nás schopen odpovědět. Odvěká touha člověka je poznat budoucnost. V té touze je vždycky přání, aby ta budoucnost byla dobrá.

Poznání budoucnosti však není pro člověka přínosné. Jsem přesvědčen o tom, že síla člověka, síla každého z vás je právě v neznalosti budoucnosti. Naděje, touhy, přání, sny... to vše jsou síly, které vás budou hnát dopředu. Snaha po jejich naplnění, je-li dostatečně silná a jsme-li schopni odříkání, vede k jejich dosažení. Snaha o realizaci očekávané budoucnosti je tou nejzásadnější hybnou pákou vývoje člověčenstva.

Jestliže pak v průběhu studia zjistíte, že vaše volba životního povolání a cíle nebyla správná, neváhejte své rozhodnutí změnit a jít jinou životní cestou. Povolání, které jste si vybrali, vás bude vyžadovat celé a budete-li ho chtít dělat dobře, pohltí vás. Není to povolání, je to úděl, poslání, radost, smutek, den i noc... Chci pevně věřit, že povolání, které jste si zvolili a k němuž zde dnes děláte první krok, je skutečně vaše vysněná budoucnost. Pak pro její realizaci udělejte vše, co bude ve vašich silách. Síla vašeho přání, studium a práce k jeho realizaci i vaše budoucnost jsou totiž jen a jen ve vašich rukách.

Vaše nová alma mater Univerzita Karlova, 3. lékařská fakulta, její pedagogický sbor a celá naše akademická obec vám realizaci vašich snů a cílů pomohou uskutečnit.

Q.B.F.F.F.S.

Imatrikulace nových studentů 3. LF UK, Karolinum, 3. 10. 2008

Absolventi doktorských studijních programů 3. LF UK, listopad 2008 a jejich dizertační práce

1. **Mgr. Pavlína Čejková** - „Molecular-Genetic Study of Polygenic Diseases with a Special Focus on Diabetes Mellitus“
2. **MUDr. Pavel Dlouhý** - „Obsah trans-izomerů mastných kyselin v podkožním tuku a v tuku mateřského mléka jako ukazatel jejich příjmu výživou“
3. **Mgr. Eliška Kondrová** - „Studium úlohy biotransformačních enzymů v chemické karcinogenezi“
4. **MUDr. Martina Langová** - „Mutagenní a antimutagenní účinky látek zevního prostředí“
5. **MUDr. Filip Málek** - „Vztah koncentrace C-reaktivního proteinu a koncentrace mědi jako laboratorních markerů zánětu ke klinickým a prognostickým ukazatelům u nemocných s chronickým srdečním selháním ischemické etiologie“
6. **MUDr. Norbert Pauk** - „Rizikové faktory karcinomu plic“
7. **Doc. MUDr. Jozef Rosina** - „Rizikové faktory zhoubných novotvarů kůže a možnosti jejich prevence“
8. **MUDr. Miroslav Záleský** - „Možnosti předoperačního stanovení lokálního rozsahu karcinomu prostaty“

Bohuslav Svoboda

Nová tradice bakalářských promocií

Projev děkana 3. LF UK

Scházíme se dnes v krásných, nově rekonstruovaných prostorách Karlovy univerzity při slavnostní příležitosti promočního aktu bakalářských studií oboru fyzioterapie, všeobecná sestra, veřejné zdravotnictví a zdravotní vědy na 3. lékařské fakultě Univerzity Karlovy.

Vaše dnešní promoce je pro naši fakultu a Univerzitu Karlovu ještě o něco slavnostnější a významnější než jindy. Jste prvními absolventy studia na Karlově univerzitě, kteří skládají promoční slib a přebírají univerzitní diplomy v těchto prostorách. 3. lékařská fakulta tak spolu s vámi bude ode dnešního dne zapsána v historii univerzity, ode dnešního dne tak vzniká nová tradice.

Je to pro nás velmi významné a symbolické – bakalářská studia jsme na naší univerzitě otevírali jako jedna z prvních fakult v republice. Tato studia jsou moderní formou studia vzdělávání, která otevírají nové cesty a možnosti naší mladé generaci vysokoškolsky vzdělaných nelékařů ve zdravotnictví. Před patnácti lety to byla cesta neprošlapaná, nejistá, plná překážek, písku a kamení. Dnes je toto studium cestou jasnou, přímou, vybudovanou na pevných základech a v dobré kvalitě. Věřím, že promoční akty v těchto prostorách ode dnešního dne budou představovat i novou symboliku našich bakalářských studijních programů. Ta bude zdůrazňovat, že bakalářské studijní programy ve své prezenční i kombinované formě představují nový, velmi moderní způsob výchovy a vzdělávání nelékařů pracujících ve zdravotnictví.

Moderní medicína totiž své nároky na všechny poskytovatele a organizátory zdravotní péče dramaticky zvýšila. Zdravotnický management, ošetrovatelství, fyzioterapie – to všechno jsou dnes obory, kde je vysokoškolské vzdělávání nezbytné a kde potřeba takto vzdělaných lidí stále stoupá. Tato potřeba je dána nejen tím, že do medicíny vstoupila počítačová technika, složité přístroje, nová poznání o vzniku chorob a nová poznání o jejich léčbě, ale i tím, že otázky organizační a manažerské se stávají těmi rozhodujícími pro úspěšnost diagnostického a léčebného procesu, pro úspěšně fungující zdravotnictví.

Současná medicína je otázkou organizované týmové práce a otázkou maximálního využití možností moderní techniky. Toto vše jste se při svých studiích měli možnost naučit a jsem přesvědčen, že vás fakulta pro vaše budoucí úkoly dobře připravila. Co však se nezměnilo, je to, že podstatnou složkou léčby pacientů je individuální přístup ke každému z nich a že tato práce kromě odborných vědomostí, manuálních zručností a organizačních schopností vyžaduje také hluboce lidský a psychologický přístup. Výchova a vzdělávání v této oblasti jsou nesmírně obtížné, ale vy jste v průběhu studia prokazovali, že se na své budoucí povolání připravujete skutečně jako

na své životní poslání a že vědecké přístupy k problémům pacientů a zdravotnictví z vás nevytlačily lidský přístup a etické principy.

Dnes již ve světě existují zdravotnická zařízení, kde nové rozdělení rolí a zodpovědnosti mezi lékaři a vysokoškolsky vzdělaným personálem existuje a dobře funguje. Snažili jsme se vás v průběhu studií na tuto novou roli a všechny činnosti i zodpovědnost z nich vyplývající dobře připravit. Jsem přesvědčen, že se nám to společnými silami podařilo. Na vás je, abyste vědomosti získané na fakultě uvedli v život, abyste je realizovali, aby vývoj našeho zdravotnictví ve všech oblastech, na které jste se v průběhu svého studia specializovali, byl rychlý, moderní a hlavně prospěšný lidem i celé naší společnosti. Pro takovou úlohu máte všechny předpoklady.

Nezapomeňte na tyto slavnostní chvíle, na všechna předsevzetí a plány, které dnes, při ukončení studia máte. Naše fakulta vám bude i nadále při jejich realizaci nápomocná. Nezapomeňte, že vždy v budoucnu se můžete na svou fakultu obracet, budete-li potřebovat odbornou poradu či pomoc.

Q. B. F. F. S.

Promoce absolventů bakalářského studia, 10. 10. 2008

Absolventi 3. LF UK – podzimní promoce

Magisterský obor Všeobecné lékařství

Studující v anglickém jazyce

Ellingsen Chammas Mari

Oksum Leif-André

Studující v českém jazyce

Belzová Jana

Gaalová Romana

Čepelík Martin

Gojdič Matej

Demo Pavel

Herůfek Radim

Derevjaník Peter

Hoftová Kateřina

Dobrovolná Alena

Holec Michal

Duchoňová Kateřina

Holík Martin

Fialová Eva

Hrabovská Lucia-Bílová

Fischerová Michaela

Kielkowská Helena

Kocourek Tomáš

Komárová Tereza

Kotalová Vendula
Kotrč Martin
Kotřík Ján
Mikuláštková Gabriela
Mikušová Tereza
Mojhová Martina
Pelcová Petra
Plíhalová Petra
Polák Vojtěch

Pošarová Alena
Rousková Jana
Suchecká Barbora
Šimon Jakub
Šrámková Kateřina-Borejová
Štillová Klára
Tomáš Jakub
Vacková Zuzana

Bakalářské studijní obory

Fyzioterapie

Horváthová Jana
Marešovsky Lukáš
Pochylová Barbora

Všeobecná sestra

Ciková Kamila
Loudínová Martina
Matoušková Lenka
Schrotzová Žaneta

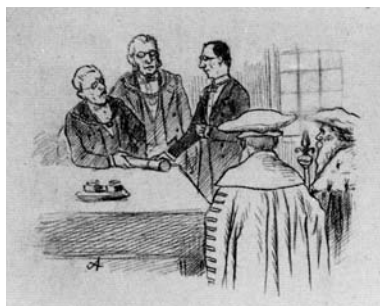
Veřejné zdravotnictví

Ajmová Barbora
Bayerová Petra
Klausová Gabriela
Kovářová Radka

Krulichová Jana
Křížková Ilona
Mžourková Kateřina
Nohová Ivana
Nováková Pavla
Rubešová Jitka
Spisarová Kateřina
Švadlenková Radka

Zdravotní vědy

Chudomelová Pavla
Novotná Eva
Stará Vladimíra
Švábová Zuzana
Táborská Jana

Martin Čepelík

Třetí lékařská fakulta byla opravdu naše

Poděkování absolventa studia všeobecného lékařství

Vaše magnificence rektore, spectabilis děkane, honorabilis promotorko, vážení učitelé naší fakulty, drazí rodiče, milí hosté, dovoluťe mi, abych na tomto místě pronesl za nás absolventy pár slov.

Dnešním dnem pro nás definitivně končí jedna z kapitol našeho života – kapitola „Studium na 3. lékařské fakultě“ a pro většinu z nás i studium vůbec. Pro každého z nás těch šest – a více – let znamenalo něco jiného. Možnost vzdělávat se a poznat krásy i taje lidského těla, možnost poznávat nové lidi, navázat nové vztahy, osamostatněni se a opuštění domova, život na kolejích v dobrém i zlém, krásný studentský život plný svobody a studentských výhod, těžký studentský život plný stresu a povinností, v létě tři měsíce volna, cestování a zážitků, v létě tři měsíce učení a přípravy na opravný termín zkoušky... já však doufám, že pro každého z nás bylo těch šest let a především ten dnešní den splněním velkého životního snu, který nám umožní vybrat si povolání, které budeme dělat rádi, jelikož máloco je v životě tak důležité, jako dělat práci, která nás baví.

Slavnostní promoce je chvílí, kdy bychom měli vyjádřit své poděkování všem, kteří nám pomáhali splnit si svůj sen. Proto mi dovoluťe, abych v prvé řadě poděkoval našim rodičům a rodinám, které nás nejen v našem studiu, ale v celém našem životě vedly a podporovaly a pro které je dnešní den splněním možná stejně velkého snu jako pro nás.

Také bych rád poděkoval všem svým spolužákům a současným i minulým studentům 3. lékařské fakulty, díky nimž nebylo těch šest let pouze studiem, ale i životem. Občas je těžké nebýt si v prostředí vysoké školy konkurencí, ale kamarádem a spolužákem a dokázat si navzájem pomoci i radovat se z úspěchů ostatních. Jsem rád, že jsme dokázali, že to možné je, a za to vám děkuji.

Poslední poděkování patří 3. lékařské fakultě a všem, kteří tuto instituci tvoří. Je samozřejmostí poděkovat za poskytnuté vzdělání, čas i prostředky, stejně tak, jako je samozřejmé, že se nám jich na akademické půdě dostalo. Já však chci poděkovat především za něco, co zdaleka tak samozřejmé není – za rodinné prostředí. Za to, že člověk nebyl jen položkou v seznamu, za to, že nám profesori byli ochotni ukázat i svoji lidskou tvář, za to, že leccos bylo možné, za to, že se člověk vracel na fakultu rád, za to, že 3. lékařská fakulta byla opravdu naše „Alma mater“. Nedávno mi jeden lékař řekl, že rodinné prostředí nás nepřipraví na skutečný život. Já však pevně věřím, že si část své „rodiny“ vezmeme s sebou do dalšího života a že díky tomu budeme nejen lepšími lékaři, ale i lepšími lidmi. A pokud by snad někdo měl pocit, že by zde

měla zaznít i kritika, tak doufám, že se mnou budete souhlasit, když řeknu: „Ano, mohlo to být i lepší, ale nikde to nemohlo být lepší, než zde.“

Na závěr mi dovoluje poblahopřát všem absolventům a popřát jim do jejich profesního života, ať už se bude ubírat kterýmkoli směrem, hodně štěstí a úspěchů. A nezapomínejme na to, co se nás 3. lékařská fakulta snažila naučit především – že lékař je pouze člověk a že pacient je také člověk. A zkusme si občas vzpomenout na ideály, se kterými jsme nastupovali do prvního ročníku. Povolání lékaře přináší především obrovskou zodpovědnost a já doufám, že 3. lékařská fakulta bude moci být hrdá na to, že jsme zde studovali, stejně tak, jako my můžeme být hrdí, že jsme byli jejími studenty.

Děkuji.

Promoce absolventů 3. LF UK, Karolinum 3. 10. 2008

Pamětní medaile

Ředitel Centra teoretických studií UK a AV ČR a šéfredaktor Vesmíru **doc. Ing. Ivan Havel, Ph. D.**, obdržel pamětní medaili 3. lékařské fakulty UK. Udělila mu ji vědecká rada fakulty dne 6. října 2008 za jeho zásluhy o interdisciplinární pojetí vědy.

Již v době komunistického režimu pořádal I. Havel bytové semináře, které svým pojetím měly blízko k alternativní univerzitě. Po pádu komunistického režimu založil Centrum teoretických studií UK a AV ČR a stal se jeho hybatelem. Činnost tohoto centra je mezinárodně nejen známá, ale také velmi uznávaná. Plní i funkci hluboce univerzitní – na jeho půdě se často setkávají odborníci různých oborů, aby diskutovali o obecných jevech z nejrůznějších pohledů. Tím se centrum vrací ke kořenům vysokého učení.

Doc. Havel je navíc vynikajícím popularizátorem vědy. Od roku 1990 je šéfredaktorem časopisu Vesmír, který představuje jak médium spojující vědce různých přírodovědných oborů, tak časopis, který je čten středoškoláky a širokou veřejností. Vesmír tím v době nevalného zájmu o přírodní vědy představuje jednu z cest, kterou jsou mladí lidé motivováni ke studiu přírodních a technických věd a medicíny.

VĚDA

FINANCE

BADATELÉ

Scientia Pragensis - lesk a bída

V pátek 21. listopadu uspořádaly pražské vysoké školy Den vědy – Scientia Pragensis. Už podruhé tak umožnily veřejnosti pohovořit s vědci, vidět některé výsledky jejich práce a dozvědět se řadu zajímavých informací např. o římském právu, geneticky modifikovaných organismech, ptačí říši nebo vývoji české populace.

Několik dní před touto akcí představitelé pěti pražských vysokých škol – Univerzity Karlovy, ČVUT, České zemědělské univerzity, VŠ ekonomické a VŠ chemicko-technologické - upozornili novináře na nedostatek financí, jež mají jak pro výuku, tak i pro špičkový výzkum a vývoj.

„Každá polistopadová vláda se ve svém programu přihlásila k podpoře vysokého školství,“ připomněl v úvodu **Jan Hron, rektor České zemědělské univerzity** v Praze. Konstatoval, že vysoké školy respektovaly společenskou objednávku a navýšily počty přijímaných studentů. „*Produktivita práce našich pedagogů několikanásobně vzrostla, protože nových učitelů jsme přijali minimum. Přesto se naše rozpočtové prostředky z veřejných zdrojů snížily,*“ řekl.

Návrh státního rozpočtu na příští rok počítá podle vyjádření rektorů na vědu s výdajem 0,57 procenta HDP. Obvyklá evropská úroveň dosahuje 1,3 procenta a cílem EU je alokovat na výzkum ve spolupráci veřejného a soukromého sektoru alespoň 3 % HDP. Přitom – jak řekl **rektor UK Václav Hampel** - se pražské vysoké školy podílejí na celkovém výzkumu naší republiky 55 procenty a v mezinárodních srovnáních bývají na stejných místech se světovými univerzitami, jejichž rozpočty jsou o 60 % vyšší.

Zatím úspěšná snaha vysokých škol, ale i ústavů Akademie věd ČR, být vyspělým zemím alespoň v některých vědeckých oborech rovnocenným partnerem, může však v nepřiliš dlouhém časovém horizontu přijít nazmar. „*Jestliže se stále bude prohlubovat propast mezi finančními prostředky na výzkum i platy vědců v zemích jako jsou skandinávské státy, Irsko a další a Českou republikou, bude naše snaha marná,*“ dodává **Ladislav Musílek, prorektor pro vědu a výzkum ČVUT**.

Jedním z kroků, které by měly pomoci situaci řešit, je připravovaná reforma systému výzkumu, vývoje a inovací, která by měla otevřít cestu pro větší účast soukromých a dalších subjektů, tj. pro vícezdrojové financování výzkumné činnosti. Předpokladem ale je, že prostředky ze soukromých zdrojů budou veřejné zdroje navyšovat, a ne nahrazovat.

Zatím je výzkum a vývoj na vysokých školách v ČR financován téměř výlučně z veřejných zdrojů. Podnikatelský sektor se na financování výzkumu a vývoje na vysokých školách v ČR podílel pouze 0,7 % (stejnou hodnotu vykazalo i Slovensko). Tato hodnota nás řadí spolu se Slovenskem na poslední místo v rámci EU (průměr EU-27 je 6,5 %) a svědčí o nízkém zájmu podnikatelské sféry o financování výzkumu na vysokých školách.

Vícezdrojové financování však neznamená jen zapojení soukromých subjektů do podpory výzkumu a vývoje na vysokých školách. Pro období do roku 2013 jsou pro české vědce velkou výzvou strukturální a komunitární fondy EU, které jsou ale určeny pouze pro méně rozvinuté regiony, mezi něž bohužel Praha nepatří.

Výzkum, vývoj a inovace jsou hnací silou vyspělých ekonomik. Je zcela zřejmé, že tyto činnosti nemohou být prováděny zadarmo - vždyť i dřevní badatelé dostávali zaplacenou od univerzit a mecenášů. Soukromé zdroje by se měly z velké části podílet na financování vývoje a inovací, výzkum (a zvláště pak základní výzkum) by měl být podporován z veřejných prostředků. *“Financování výzkumných institucí musí být odvozeno od jejich výzkumného a inovačního výkonu, nikoliv od jejich schopnosti lobbovat,”* říká **Bohuslav Gaš, prorektor pro vědu a výzkum UK**. Je nadmíru jasné, že mají-li být prostředky vynaloženy efektivně, musejí být poskytnuty těm institucím či týmům, jež jsou špičkového výzkumu schopni.

Podle materiálu v iForum zpracovala MF

Sněm Rady vysokých škol upozornil 20. listopadu na velmi nepříznivý trend několikaletého vývoje financování vysokých škol, kdy mimo jiné trvale klesá reálná hodnota prostředků na studenta. Sněm Rady vysokých škol se proto obrací se zásadní výzvou na ministra školství, mládeže a tělovýchovy, Poslaneckou sněmovnu a vládu ČR, aby právě zmíněné znepokojující situaci věnovali patřičnou pozornost a učinili vše potřebné k její nápravě, tj. navýšili rozpočet vysokých škol.

Cena profesoru Höschlovi

V úterý 18. listopadu byli vyhlášeni vítězové sedmého ročníku vědecké soutěže Česká hlava. Národní cenu obdržel za objev nepravé vodíkové vazby chemik Pavel Hobza. Letos poprvé byla také udělena **Cena předsedy Rady pro výzkum a vývoj**, jímž je premiér M. Topolánek. Získal ji ředitel Psychiatrického centra Praha a Centra neuropsychiatrických studií 3. LF UK **prof. MUDr. Cyril Höschl, DrSc., FRCPsych.**

Stalo se tak na návrh a doporučení kolegia děkana a vědecké rady fakulty, která v odůvodnění vyzdvihla především odbornou činnost prof. Höschla: je zakladatelem a prvním badatelem v oboru psychoneuroendokrinologie v 70. letech v tehdejší Československu

a autorem světově prioritních prací o použití blokátorů kalciového kanálu v psychiatrii. Aktivně se zasloužil o vymezení hranic oboru psychiatrie a její destigmatizaci a založil prominentní neuropsychiatrickou výzkumnou školu, která vychovala řadu významných osobností oboru; emancipovala tak českou psychiatrii v zahraničí, jak to dokládá i jeho nedávné zvolení prezidentem Asociace evropských psychiatrů a prezidentem Federace evropských lékařských akademií.

Velké zásluhy má profesor Höschl o popularizaci vědy – v denním tisku publikoval 650 článků a statí, odvysílal přes 450 rozhlasových relací a na 150 televizních vystoupení, zaměřených nejen na popularizaci vědy, medicíny a psychiatrie, ale i na obecnější společenské problémy. Zasvěceně dokáže hovořit rovněž o hudbě, výtvarném umění, historii a formulovat hypotézy o vývoji intelektuálních funkcí.

Prof. Cyril Höschl je také iniciátorem a zakladatelem nového curricula studia medicíny, které bylo implementováno na jeho domovské, 3. lékařské fakultě UK.

Na slavnostním předávání Českých hlav pan profesor Höschl osvědčil i svůj glo-sátorský talent, když řekl, že při pohledu na dnešní svět nemá obavy o budoucnost psychiatrie – klientů bude mít vždycky dost.

Michal Anděl

Pěšky za posláním lékaře

Počátkem prosince 1723 se z Bernu vydal pěšky na dlouhou cestu patnáctiletý Albrecht Haller, tehdy již tři roky úplný sirotek. Mladá matka mu zemřela brzy po narození, otec když mu bylo dvanáct a půl roku. Ostatně smrt byla tehdy všudypřítomná. Haller ztratil v šestnácti letech ještě sestru a když mu bylo dvacet, tak nejstaršího bratra. Po smrti otce se rodina přesídlila spolu s nevlastní matkou do Bernu, kde se mladému muži dostalo mezi roky 1721 a 1722 na místní Oberschule gymnaziálního vzdělání. Zdokonalil se především v latině, řečtině, hebrejštině, dějepisu a filozofii. Již předtím rád veršoval a vzorem mu nebyli nikdo menší než Vergilius a Homér. Poté strávil Albrecht pár měsíců v Bielu v rodině tehdy sedmdesátiletého lékaře z příbuzenstva jeho nevlastní matky, Johanna Rudolfa Neuhausa, zakladatele slavného švýcarského lékařského rodu. Právě tam dožrálo jeho dřívější přání stát se lékařem a na radu bernského městského lékaře Samuela Herzoga se rozhodl pro studia v Tübingenu.

Dle vlastních slov jak věkem, tak rozumem ještě dítě začal Haller svou cestu k úžasné životní dráze z úsporných důvodů pěšky. První den došel do Burgdorfu (asi třicet kilometrů), další pak do Aarburgu. Tam si najal koně do Königsfelden, kde u své tety zůstal čtrnáct dní. 20. prosince, čtyři dny před Vánoce, se vydal na další cestu. Sněhem a za studeného počasí dorazil až do Schaffhausenu, odtud pak

již jezdil kočár do württenberského Tübingenu. Tam se poměrně brzy po svém příjezdu ubytoval tak, jak tehdy bylo ještě dosti obvyklé, v domě profesora anatomie a botaniky Johanna Georga Duvernoye.

Veselým studentem

Během studií v Tübingen byl Haller dvakrát zatčen. Jednou 11. září 1724, když v jeho přítomnosti kolega medik zřejmě nešťastnou náhodou smrtelně postřelil služebnou v domě Duvernoyovů, podruhé 24. února 1725, když skupinka čtyř veselých mediků táhla večerním městem. Přizvali k sobě dva starší hlídače a v lékárně otce Hallerova kolegy Gmelina se opili vínem a pálenkou tak, že jeden ze starších mužů později k ránu zemřel. Studenti byli zatčeni, museli se zodpovídat před děkanským kolegiem a pak byli odsouzeni k peněžním pokutám, Haller z nich k nejmenší, k 7 tolarům.

Takový byl tehdy život studentský. Bez programů Erasmus, bez oficiálních podpor mobility. Haller však nebyl jen veselým kumpánem, šlo mu především o studium. Vrhł se do anatomie a již jako sedmnáctiletý přišel na omyl slavného anatoma z Halle, Georga Coschwitzte, který popsal průběh vývodu slinné žlázy v jazyku. Haller spolu se svým učitelem našli, že se jednalo o žílu. Svědčí to nejen o hloubce znalostí, ale především o smyslu pro objevování, který mu byl na univerzitě vštípen. Tübingen byl místem klasické standardní výuky medicíny, Hallera to však táhlo dále. V té době byl hlavním městem výuky lékařství holandský Leiden. K tomu, že se Haller rozhodl po roce a půl přejít na tamní univerzitu, přispělo také povolání jeho učitele Duvernoyovi do Petrohradu. Po šestnácti měsících opouští tedy Haller koncem dubna 1725 město svých univerzitních počátků. Koněm přes les do Stuttgartu, pak kočárem do Heidelbergu a poté do Darmstadtu, dále pak lodí do Kolína nad Rýnem a kočárem přes Utrecht a Amsterdam do Leidenu.

Nadšeným adeptem lékařství

V čele výuky medicíny v Leidenu stál tehdy snad nejslavnější evropský lékař, vědec i učitel Herman Boerhaave. Krom Holanďanů u něj studovali Angličané, Němci i Švýcaři. Od prvního setkání se pro Hallera stal Boerhaave pro celý život vzorem. Pilný muž, který vstával v létě ve čtyři, v zimě v pět hodin, od rána pak již sepisoval svá díla. Brzy ráno začínala výuka, v zimě experimentální chemie, v létě pak v botanické zahradě, tehdy (se 6 000 rostlinami) největší na světě. Boerhaave ve své lékařské praxi ordinoval od deseti hodin dopoledne a pak od tří odpoledne, mezitím držel klinickou přednáška u lůžka pacienta. Ve dvou nemocničních sálech po šesti lůžkách procházel Boerhaave od nemocného k nemocnému a popisoval příznaky nemocí – tady se vůbec prvně na světě zrodila výuka medicíny u lůžka, kterou pak Boerhaave přenesl do Anglie a žák G. van Swieten do rakouské monarchie, tedy i k nám.

Díky Boerhaavemu si mladý adept lékařství oblíbil botaniku, pokračoval však ve svých studiích anatomických i klinických. Je známo, že si zaplatil tři soukromé pitvy.

Během pobytu v Leidenu podnikl o prázdninách s dvěma přáteli cestu do severního Německa, náhodou se setkal i s dvěma budoucími králi, mladým pruským Bedřichem (tehdy čtrnáctiletým) a s budoucím anglickým králem Jiřím II, jenž pocházel z Hanoverského rodu. Promoval v roce 1727, následovaly krátké studijní pobyty v Londýně, v Paříži u známého anatoma Winslowa, ve Štrasburku a konečně roční pobyt na univerzitě v Basileji (tehdy jediné ve Švýcarsku). Tam působil matematik Johannes Bernoulli, který nově vyučoval diferenciální a integrální počet. Haller si vyšší matematiku osvojil a vzdělával se v ní i později. V červenci a srpnu 1728 se vydal pěšky pohořím Jura z Basileje až po Ženevu, pak dále údolím Rhony až po walisský Leukerbad, poté přes alpský hřeben oddělující kanton Wallis a Bern do Kanderstegu a přes Lucern až do Curychu. Haller sbíral a popisoval rostliny a díky svému zájmu o botaniku i básnickému nadání napsal jednu z tehdy nejznámějších básní v němčině – *Alpy* (vyšla tiskem r. 1732 ve sbírce *Versuch schweizerischen Gedichten* v Bernu).

Básníkem, spisovatelem a dramatikem

Do klasicizující a akademické německé poezie začátku osmnáctého století přinesl zcela nový prvek: popis přírody. Právě její velebení v kontextu všeobecných hodnot lidských i náboženských bylo zřejmě důvodem, proč se tato báseň stala v německy mluvících zemích tak významnou. Hallera si vážila celá generace německy píšících básníků až po Schillera. Goethův otec s oblíbenými Hallerovými básněmi seznámil i mladého Johanna Wolfganga. Podobně se v celé německé jazykové oblasti známou stala milostná báseň *Doris*, kterou Haller napsal v roce 1730 pod vlivem lásky k Marianně Wysové, se kterou se v roce února následujícího roku oženil. Nejen pro úplnost se sluší dodat, že Hallerova spisovatelská činnost se neomezila na básně – napsal i několik románů a divadelních her, většinou na politicky a morálně naučná témata. Haller v té době ovlivnil nejen básnictví, ale také např. průkopníka alpského malířství Caspara Wolfa.

V roce 1729 měl tehdy jednadvacetiletý Albrecht Haller svou univerzitní přípravu za sebou. V květnu se stal městským lékařem v Bernu a s plnou vervou se vrhl do svého zaměstnání. Ale nejen to – budoval výuku anatomie (Bern tehdy neměl univerzitu, založena byla až v polovině 19. století jedním z potomků Neuhausovy rodiny, ve které Albrecht po osíření našel útočiště). Po značném úsilí se mu podařilo vybudovat *Theatrum Anatomicum*, ve kterém demonstroval veřejnosti řadu anatomických i patologických nálezů. Vedle praktické medicíny byla anatomie především jeho zimním zájmem. V létě se věnoval botanice, za sedm let pobytu v Bernu podnikl celkem 25 botanických cest do Alp a do Jury. Plánoval popsát všechny švýcarské rostliny.

Anatomem a fyziologem

V roce 1736 byl osmadvacetiletý Haller povolán na nově vzniklou Univerzitu v Göt-

tingenu k profesuře anatomie, chirurgie a botaniky. Šel za svou šťastnou hvězdou, na dlouhou dobu opustil Bern. V Göttingenu začalo sedmnáctileté období, které Hallera proslavilo jako anatoma světového významu i jako botanika. Jeho anatomický zájem byl ponejvíce zaměřen na cévy, jejich průběh i jejich větvení. Dosud je řada anatomických termínů, zejména z cévní oblasti, spojena s jeho jménem, například *tripus Halleri*, tedy větvení *truncus coeliacus*, jedné z větví břišní aorty či *Hallerova anastomosa*, propojující oblast *arteria mesenteria superior a interior*. Haller však nebyl jen pilným anatomem. Jako jeden z prvních se zaměřil na popis funkce orgánů a je považován i za jednoho ze zakladatelů fyziologie. Fyziologii považoval za oživlou anatomii. Na mnoha pokusech na zvířatech, z dnešního pohledu často velmi krutých, se snažil nalézt specifické funkce jednotlivých orgánů. Svalům připsal dráždivost, nervům citlivost. Jeho učebnice fyziologie byl přeložena do angličtiny již počátkem 50. let 18. století. Přes všechny úspěchy v anatomii a fyziologii byl Haller úspěšný i jako praktický lékař, zejména v Bernu, kde byla medicína jeho hlavním povoláním. Později, v době univerzitní kariéry v Göttingenu a ve státní službě v Bernu, býval žádán o konzultace. Krom toho Haller významně přispěl k organizaci soudobé vědy. Anatomickými i fyziologickými hesly se podílel i na tehdejší novém vydání Diderotovy encyklopedie, jež však naráželo na potíže s francouzskou cenzurou, a tak přispíval do švýcarské encyklopedie.

Zakladatelem botanické zahrady

Popisy alpské a jurské květeny ukazují na další pole Halleyovy ctižádosti - botaniku. Ta se v osmnáctém století pěstovala na předních lékařských fakultách a znalosti botaniky byly jednou z podmínek úspěšného studia medicíny. Ačkoliv Haller byl zakladatelem botanické zahrady v Göttingen a botaniku díky svému vzoru Boerhaavemu nejen ctil, ale také se jí věnoval, zůstal u zevního morfologického popisu rostlin. Nepochopil systém, jímž se proslavil jeho švédský současník, mimochodem také chránělec Boerhaaveho, Carl von Linné (1707 - 1778). S Linném si Haller dopisoval, patřil však k nejpřednějším kritikům jeho systému dvouslovných jmen klasifikace rostlin. Z více než 1200 osob, se kterými si Haller dopisoval, tvořili botanici té doby asi stovku. Vyměňoval si s nimi nejen dopisy, ale i suché rostliny a semena. Dosud je na Hallerovu počest označeno jeho jménem 14 rostlin. Haller založil také několik důležitých herbářů, z nich nejvýznamnější je uložen v Paříži v Muséum National d'Histoire Naturelle, menší pak v botanickém ústavu Univerzity v Göttingenu.

Ve státní a městské správě

Služba ve státní či městské správě byla vždy pro uchazeče přitažlivá, pro mnohé představuje formální a veřejné ocenění. I Haller dal této službě na vrcholu své kariéry přednost. V roce 1745 se stal členem bernské kantonální Rady 200 (předchůdkyně dnešní Velké rady, kantonálního bernského parlamentu), v roce 1753 pak vysokým

úředníkem (Rathausammannem) na bernské radnici. V letech 1758-1764 působil jako ředitel solných dolů v Roche (v údolí Rhony), které tehdy byly ve vlastnictví kantonu Bern. Hannoverský král jej znovu zval do Göttingenu. Setrval ale raději v rodném městě, kde byl jmenován *assessor perpetuum* při úřadu zdravotního rady, což mu přineslo doživotní hmotné zajištění. Opakovaně byl vyznamenáván, a nejen významnými funkcemi v rodné zemi.

Životní pouť naplněna

O tom, jak byl Haller svými současníky ceněn, ostatně svědčí neobyklá příhoda, která se přihodila v posledním roce jeho života. Hallera, tehdy již těžce nemocného, navštívil 17. července 1777 budoucí rakouský císař Josef II., první vládnoucí Habsburg, který po třech stech letech vstoupil na švýcarskou půdu. Josef cestoval z Francie do Rakouska a v Ženevě učinil neobyklou odbočku, vydal se za Hallerem do Bernu. Oficiální přijetí bernskými politiky odmítl. S Hallerem mluvili mimo jiné o vídeňské vědecké obci a také o očkování proti neštovicím. Večer Josef pokračoval v cestě na východ.

Jen několik měsíců po Josefově návštěvě se neúprosně přiblížil konec Hallerova života. Haller systematicky pracoval až do 5. prosince, poté mu práci znemožnila přítomnost tekutiny v dutině hrudní. Zemřel 12. prosince 1777 tak, jak bylo tehdy obvyklé, obklopen ve svém pokoji dcerou Emilií, zetěm Ludwigem Zeerlederenem, lékařem Samuelem Rosseletem a farářem Samuelem Hopfem. Navečer Haller, který si sám měřil pulz, řekl lékařů: „Můj příteli, umírám, můj pulz se zastavil.“ Jeho dcera, která mu držela hlavu, uslyšela, jak Haller třikrát zašeptal: „Pane Ježíši.“ Poté se naplnila jeho životní pouť.

K odkazům Albrechta von Hallera patří nejen řada anatomických objevů a termínů, jeho básně, romány a divadelní hry, botanická zahrada v Göttingenu či obrovská, více než dvanáct tisíc svazků čítající knihovna, ale i odkaz mnohem širší: touha po univerzalizmu, po intelektuální práci překračující hranice jednotlivých oborů i po snaze se přiblížit všem principům věcí, které nás obklopují. V dnešní době, která díky aplikaci karteziánských modelů dospěla k úžasné specializaci, má takový odkaz význam ještě mnohem větší než v 18. století.

Převzato z časopisu Vesmír, 2008/10. Doplněno

Albrecht Haller

Anatom, botanik, básník a encyklopedista

16. říjen 1708 – 12. prosinec 1777

MEDICÍNA

ETIKA A POPÁLENINY
PALIATIVNÍ PÉČE

Léčba popálenin a etické problémy

Ve dnech 30. 9. a 1. 10. se v Praze na Žofíně konala pod záštitou pražského primátora P. Béma 14. výroční konference Společnosti popáleninové medicíny ČLS JEP a Kliniky popáleninové medicíny 3. LF UK a FNKV. Stalo se tak k 55. výročí dne, kdy profesor MUDr. František Burian, tehdejší přednosta Kliniky plastické chirurgie v Praze, založil první specializované pracoviště pro léčbu popálenin na evropském kontinentu (sídlilo v Legerově ulici).

Významu konference nasvědčovala i účast oficiálních hostů, z nichž např. náměstek ministra zdravotnictví P. Hroboň hovořil o možnosti zapojit popáleninové centra do traumacenter, ředitel FNKV M. Zeman charakterizoval termické úrazy jako úrazy nejzávažnější a proděkan 3. LF UK M. Anděl poděkoval klinice za spolupráci při výzkumu i při výuce. Účastnili se i významní hosté ze zahraničí – v první řadě prof. M. Haberal, prezident ISBI (History of the International Society for Burn Injuries), jemuž bylo na konferenci uděleno čestné členství ČLS JEP; on sám pak hovořil o historii a činnosti ISBI. Dalším významným hostem byl prof. D. Callahan, ředitel Mezinárodního programu The Hastings Center, N. York; na založení Centra se v roce 1969 podílel. Profesor Callahan se zajímá především o lékařskou etiku v souvislosti s lékařským pokrokem, výzkumem i trhem v medicíně. Letos v květnu převzal čestný doktorát Karlovy univerzity.

Hlavním tématem žofínské konference byly etické problémy současné medicíny v léčbě popálenin. Hovořili o nich např. předseda ČLS JEP prof. J. Blahoš a emeritní přednostka kliniky popálenin prof. R. Königová, jejichž přednášky uveřejňujeme níže, ale také přednosta Ústavu lékařské etiky 3. LF UK M. Vácha. Objevily se i v referátech o dětských pacientech, přednemocniční a neodkladné péči o popálené nebo o problémech ošetrovatelské péče psychiatricky nemocných či drogově závislých pacientů. Bez povšimnutí nezůstaly ani informace o novinkách v intenzivní péči, výživě popáleného pacienta a využití acelulární prasečí dermis; dále to byly mikrobiologická problematika, nová doporučení léčby bolesti, poruchy hemokoagulační rovnováhy a podobně závažná témata léčby popálených pacientů.

Jaroslav Blahoš

Některé aktuální otázky etiky a humanitární medicíny z pohledu ČLS JEP a Světové lékařské asociace

Česká lékařská společnost J. E. Purkyně

ČLS JEP je od roku 1990 členem Světové lékařské asociace (WMA), která je nevládní konfederací více než 92 národních lékařských společností, sdružujících přes devět milionů lékařů světa. Jejím cílem je přispívat k dosažení co nejvyšších standardů zdravotní péče, etiky, vzdělávání a dodržování lidských práv pro všechny.

Významná část rezolucí, prohlášení a doporučení WMA, k nimž se hlásí i ČLS JEP, se týká vulnerabilních skupin obyvatelstva.

V době mé funkce prezidenta WMA (1999-2001) patřilo mimo jiné k mým povinnostem navštívit řadu zemí nejchudších i zemí, které měly zájem navázat kontakty s WMA nebo kde WMA mohla nějak pomoci, zejména ve snaze monitorovat a zlepšit zdravotní péči. Ve spolupráci s vládní Světovou zdravotnickou organizací (WHO) se v té době soustředila pozornost hlavně na stav dětské a seniorské populace.

Při této činnosti jsem využil dřívějších zkušeností z dvouleté práce v nemocnici v Hararu v Etiopii i z pozdějších návštěv této země. Dětské pacienty trpěli nezřídka podvýživou a snaha získat stravu vedla jejich rodiče i samotné děti k zoufalému

*Profesor J. Blahoš (vpravo) byl letos v dubnu pasován na Rytíře českého lékařského stavu.
Foto J. Sojka*

a nezřídka až kriminálnímu jednání. Zdravé i nemocné děti byly navíc v některých oblastech země poškozovány různými zákroky domorodých léčitelů, kteří léčebně nebo preventivně prováděli např. odstranění čípku horního patra, bodové pálení kůže nebo mutilační zákroky na dívčím genitálu. ČLS JEP podpořilo finančně např. provoz v tzv. Fistula Hospital v Addis Abebě, kde se léčily infikované následky těchto „gynekologických“ zákroků.

V noční filipínské Manile jsem v ulicích viděl děti pod vlivem drog nebo alkoholu. Problémem je tam i přibývajících dětská prostituce a kouření. V chudinských čtvrtích Manily trpí 39 % dětí ve věku 5-9 let tuberkulózou. Problém chudinských čtvrtí se ovšem netýká jen Manily. V nedávné zprávě WHO se uvádí, že asi třetina obyvatel světa žije v nouzových obydlích. S chudobou souvisí i nízká střední délka života. V nejchudších zemích se pohybuje kolem 50 let věku. Odhaduje se, že ještě dnes žije téměř 30 milionů lidí v podmínkách otroctví a že téměř 6 milionů dětí musí námezdně pracovat.

Tato „**medicína ulice**“ byla i tématem konference WMA, konané paradoxně v luxusním středisku Sun City v Jižní Africe. Bylo upozorněno i na druhý extrém, na „dětskou“ obezitu v zemích s vysokým standardem.

Část rezolucí WMA se týká zdravotnických, sociálních, ekonomických a etických **otázek seniorů**, tedy problému, diskutovanému stále více u nás i jinde ve světě. Je obecně známo, že v několika uplynulých desetiletích se ve vyvinutých zemích prodlužuje střední délka života rychleji než kdykoli předtím. Předpokládá se, že za dva roky bude občanů starších 60 let více než mladých do 20 let a že se tento rozdíl bude dál zvětšovat. Důležitější než samostatný věk je ovšem udržení určité duševní a tělesné zdatnosti. Na nedávném valném shromáždění Britské lékařské společnosti v červenci 2008 byla diskutována otázka sociální deprivace seniorů v rodině i mimo ni. Pocity samoty a neužitečnosti jsou obtížně řešitelné. Navíc přistupují doprovodné jevy, jako zhoršující se paměť, kognitivní, smyslové, kardiovaskulární a lokomoční obtíže, které zvyšují závislost na členech rodiny i společnosti.

Letos v létě se u nás rozvířila mediální a politická kampaň týkající se péče o seniory a problému eutanazie. Institucionální péče o seniory není samozřejmě pouze otázkou medicínskou. V otázkách eutanazie není medicínský problém naléhavý a je eticky pro většinu lékařů celkem jasný. Podle deklarace WMA je cílené usmrcení pacienta na jeho žádost nebo na žádost nejbližších příbuzných neetické stejně jako tzv. asistovaná sebevražda. Snahy o legalizaci spadají do kategorie vymezené Montesquiem: **Co není nutné legalizovat, nechť se nelegalizuje**. Etické je ovšem nebránit a neprodulžovat umírání agresivní léčbou. Neetické zůstávají eutanazie i asistované sebevražda i v zemích, kde jsou legalizovány. Odkazy na veřejné mínění mají podobnou hodnotu jako např. daleko výraznější většinový názor na znovuzákonnění trestu smrti. Zde platí to, co psal Kundera: Citovost je neodmyslitelná od

člověka, ale stává se nebezpečnou od chvíle, kdy se povyšuje na zákon, na kritérium pravdy, na ospravedlnění jednání.

Aktuální je úloha vědecké medicíny při posuzování invalidity u osob v produktivních věkových skupinách. ČLS JEP byla pověřena po konkurzním řízení vypsaném MPSV zpracováním odborných hledisek pro posouzení zdravotního stavu pro určení částečné a plné invalidity. Je zřejmé, že medicínský aspekt, byť i velmi důležitý, je pouze jedním z kritérií. K dalším patří otázky sociální, psychosociální a ekonomické, změny životního stylu, změny mikro-, ev. i makroenvironmentální atd.

Deklarace a doporučení WMA, které se týkají informovanosti veřejnosti o zdraví a zdravotnictví, zdůrazňují vypracování informačního systému spíše o determinantách zdraví z hlediska prevence než o mediálně atraktivních, avšak často odborně pochybných terapeutických, resp. pseudoterapeutických zásazích. ČLS JEP je zastoupena v programu MZ Zdraví 21, v němž jsou kromě přírodovědného pojetí medicíny zohledněny oblasti komunikační vůči veřejnosti, vztah etiky a práva, zdravotnický management a sociální, ekonomická problematika, tedy to, co lze souhrnně označit jako **zdravotní kultura**. K ní patří i zásadní hodnocení co je dobré a co špatné, jež se rádo zaměřuje posuzováním co je rentabilní a co nerentabilní. Zdravotnický ekonom Maynard ironicky napsal, že ve zdravotnictví jsou jen dvě věci trvale jisté: Nedostatek peněz a smrt. Toto nepřiliš povzbudivé kontaktování by nemělo patřit k poslání naší profese.

Na zasedání předsednictva ČLS JEP v září t. r. byla schválena úzká spolupráce humánní a veterinární medicíny vzhledem k přibývajícimu riziku zoonóz. Cestovní medicína z tohoto hlediska je i hlavním tématem 18. kongresu ČLS JEP v Brně v říjnu.

V otázce nezbytnosti zmírnění nepříznivého zdravotního stavu vulnerabilních skupin obyvatelstva v globálním měřítku jsou sice zajedno všechny humanitární medicínské i jiné aktivity, nicméně chybějící nebo nepevné vzájemné vztahy a roztržštěnost a též netransparentní ekonomické aktivity oslabují žádoucí účinek. Podobně obtížná, až nemožná pomoc strádajícím je v zemích, kde jsou neklidné politické poměry nebo válečné rozbroje. V roce 1999 vydala Světová banka zprávu, podle níž by rozvojové země musely splácet 13 USD za 1 půjčený dolar.

Na nedávné schůzce nejbohatších států světa (G8) na japonském ostrově Hokkaidu byly řešeny otázky hladu v Africe. Bylo konstatováno, že denně ve světě umírá hladem až 15.000 dětí. Podle listu Times z 8. 7. 2008 byl pro aktéry G8 s manželkami připraven nepřiměřený luxus a jen bankety o osmi chodech stály tolik, že by se za tuto sumu mohly nakoupit miliony sítí na komáry. Armando Urscllová (Times Nutritionist) uvedla, že večeře po bohatém obědě byla tak kalorická, až byla pro zdraví jedinců škodlivá. Shodou okolností bylo ve Velké Británii krátce předtím doporučováno, aby lidé nevyhazovali zbytky jídel, čímž by ušetřili asi 250 korun za týden.

V 1. čísle 8. svazku *Journal of Humanitarian Medicine* z r. 2008 jsou shrnuty aktuální zdravotnické problémy ve světě. Patří k nim nedostatek pitné vody, dále špatná či nedostatečná strava, škodlivé přírodní podmínky, infekční choroby, metabolické poruchy, psychické zátěže, války a terorismus a ovšem i porušování lidských práv, tak jak to formulovaly WHO i WMA. Uvažme jen, že od roku 1999 různé ozbrojené konflikty zabily 3,6 milionů lidí. V Súdánu bylo přemístěno 5,4 milionů lidí, v Kolumbii 3 miliony, v Ugandě 2 miliony, v Kongu 1,7 milionu a v Iráku 1,3 milionu.

Je smutné, že mnoho zemí vydává **víc prostředků na zbrojení než na zdraví**. Extrémním případem je Eritrea, v níž jsem se sám přesvědčil o neradostné zdravotní situaci. Na zbrojení tam padne 24 % hrubého domácího produktu, zatímco na zdravotnictví pouze 2 %.

Ze všech těchto důvodů považovala ČLS JEP za prospěšné vytvořit pracovní skupinu humanitární medicíny při svém předsednictvu a přispět tak k aktivitám, jež jsou i náplní jejího poslání. Toto poslání nutně odráží změny ve společnosti. Všichni si uvědomujeme, že z tradiční společnosti minulého století jsme přešli do 21. století společnosti charakterizované mimo jiné strukturálními změnami států se zvýšenou permeabilitou hranic pro patogeny všeho druhu, včetně sociálních, ekologických, ekonomických, demografických, morálních a ideologických a ovšem i zdravotních. Albert Schweitzer varoval, že humanita není sentimentální idea. Principy humanitární medicíny jsou kompatibilní postulátem WHO *Health for all* a určitou výstrahou, aby se toto heslo nezměnilo na „*hell for all*“.

1. 10. 2008, Praha, Žofín

Radana Königová

Etické problémy v popáleninové medicíně

Klinika popálenin 3. LF UK a FNKV

Svou úvahu k 55. výročí našeho pracoviště zahájím Kiplingem, který ve své *Knize slov* v roce 1912 vylíčil portrét lékaře, portrét přílehlavý pro lékaře věnujícího svůj život popáleninové medicíně. Cituji: „*Svět se před dávnou dobou rozhodl, že nemáte žádnou pracovní dobu, kterou by měl kdokoli respektovat, a nic na světě vás neomlouvá, odmítnete-li pomoc člověku, který se domnívá, že vaši pomoc potřebuje, v kteroukoli denní i noční hodinu. V dobách povodní, požárů, hladovění, moru, bojů a vražd se po vás bude chtít, abyste byl okamžitě v pohotovosti a abyste zůstal v pohotovosti až do okamžiku úplného vysílení či ztráty vědomí.*“

Ve světě existovaly a existují nejrozmanitější koncepce léčení a ošetřování nemocných. Staré metody jsou nahrazovány novými, ale základní idea medicíny se nemění. Blaho člověka musí vždy zůstat hlavním kritériem úspěchu léčebné činnosti, jak je vyjádřeno morálními principy v *Medical Ethics* („*Salus aegroti – suprema lex*“):

1. Beneficence
2. Non-maleficence
3. Autonomy
4. Justice (kontinuální péče o pacienta popáleninovým týmem).

Předpokladem je vzájemný vztah mezi lékařem a ošetřujícím personálem na jedné straně a mezi lékařem a pacientem na straně druhé. Je budován na respektu – přístupu – lékaře k pacientovi a na naprosté důvěře pacienta k lékaři.

Samuel Johnson v roce 1828 (100 let před Kiplingem) zdůrazňoval, že „naší nejpřednější povinnosti je sloužit společnosti“, ale služba společnosti se od té doby podstatně změnila.

V medicíně se vynořily etické problémy, které souvisejí

- s rozvojem vědy
- se změnami legislativními
- se změnami sociálními.

V ČR byl v únoru 1992 ustaven Kodex práv pacientů, který zahrnuje celou škálu práv:

- odborná léčba vedená kvalifikovanými pracovníky
- oprávnění znát ošetřujícího a vedoucího lékaře
- být informován o svém stavu a mít možnost spolurozhodovat
- přítomnost členů rodiny (výběr vhodného doprovodu je úkolem psychologa – člena popáleninového týmu)

- souhlas či nesouhlas s účastí studentů
- přístup ke zdravotnické dokumentaci
- kontinuální péče po propuštění (3. fáze péče o popálené – zajištění dlouhodobé péče)
- být informován o nestandardní či experimentální léčbě
- právo na důstojnou smrt (zajištění kvalitního umírání je v kompetenci sester podle Koncepce ošetrovatelství s platností zákona č.96/204 Sb).

Právo na spolurozhodování (autonomie) pacienta (3. morální princip) je založena na informování pacienta a jeho rodiny o prognóze na odpovídající úrovni.

Je třeba vysvětlit faktory, které ovlivňují přežití, kde významnou roli hraje individuální stressová odpověď, která přetrvává dlouhodobě až do období maturace jizev. Kvalita jizev je závislá na intenzitě stresu i při adekvátně prováděné rehabilitaci a jizevnaté deformace určují kvalita života pacienta. Interpretace reakcí nemocného vyžaduje mnoho zkušeností a značnou dávku intuice. Lékař nesmí zaujímat postoj neangažovaného vědce hledajícího a objevujícího nové poznatky bez ohledu na dopad své činnosti.

Právo pacientů odmítnout léčbu v rámci spolurozhodování (autonomie pacienta) se přesunulo k právu vyžadovat léčbu „Right to care cases“. Toto právo vytvořilo komplex etických rozhodnutí:

- kdy a zda vůbec má být léčba zahájena
- kdy by měla být přerušena, ukončena a s tím souvisí „futile treatment“
- jakou kvalitu života jsme schopni pacientovi zabezpečit
- jaká je naše odpovědnost, vyžaduje-li pacient nebo rodina marnou léčbu.

Mezi lékaři je vzrůstající trend přijímat smrt bez pocitu selhání. Tento trend je vyjádřen přijetím DO – NOT – RESUSCITATE orders.

Nastal vývoj dříve nepochopitelných možností, ale za cenu ohromných finančních nákladů a za další cenu prodloužení lidského utrpení. Je však třeba zdůraznit, že úvahy o prognóze pacienta by měly být oprostěny od:

- věkové diskriminace („ageismus“)
- vlivů ekonomických i finanční tísně
- rozhodování o kvalitě života „outsidery“.

Zvláště v popáleninové medicíně se střetáváme s faktory podporujícími rozhodnutí DNR. Moderní popáleninová péče vede často k dilematu, co by mělo, nebo nemělo být provedeno u pacientů ve zhoršujícím se klinickém stavu s mnohočetným orgánovým selháním (MOFS), které již neodpovídá na léčbu.

Specifické etické požadavky v popáleninové medicíně vyplývají z řady faktorů:

- odlišnost mechanismu úrazu (otřesné okolnosti při plném vědomí, nemožnost úniku)
- odlišný průběh popáleninového šoku (trvajících stresová odpověď, rozvíjející se generalizovaný edém prohlubující hypoxii a SIRS)

- rozhodování o léčebném postupu vzhledem k prognóze
- dlouhodobý průběh léčení (mnohočetné chirurgické akutní a rekonstrukční výkony)
- týmová interdisciplinární práce koordinovaná chirurgem
- přísně individuální přístup k jednotlivým pacientům
 - v dětství
 - v dospělosti
 - ve stáří
- somato-psychické onemocnění → deprese
 - nemocných
 - personálu
 - rodiny.

Dětský věk a dospívání má jinou problematiku z hlediska etického přístupu než věk dospělý. Ve stáří pak velmi často narážíme na obtížně řešitelnou otázku eutanazie a dystanazie. Dystanazie vyjadřuje prodlužování života ve stavu, kdy už není etickým imperativem jej udržovat.

Jakýkoli rozchod se zdravím nese v sobě hrozbu tělesného rozkladu nebo zmrzačující neschopnosti a ani ten nejinteligentnější a informovaný nemocný by se neměl považovat za imunního vůči těmto obavám, i když se o nich nezmiňuje.

Vnímavost a takt již jsou zde podstatně, nezáleží jen na vzdělání lékaře, ale i na jeho emocionální zralosti.

Sotva můžeme očekávat, že dosáhneme toho, abychom pochopili a správně zhodnotili psychologické problémy těžce popáleného, aniž bychom rozeznali a vyřešili své vlastní.

Celkový charakter popáleninového traumatu je ve srovnání s jinými lékařskými oblastmi značně individualizován. Vždy záleží na osobnosti pacienta, na systému hodnot v jeho životě i na postoji k vlastnímu poranění a onemocnění.

Závěrem si dovoluji citovat Sira Roberta Hutchinsona, který publikoval v British Medical Journal v roce 1928:

„Každý lékař musí být soudcem–znalcem. Můžeme své znalosti zvyšovat studiem a zkušenostmi, ale úsudek je vrozená schopnost, výsledek spojení mysli a charakteru, které člověk buď má, nebo nemá. Tato schopnost může být zdokonalena pouze všestrannou duchovní kulturou, a nikoli pouze vědeckou výchovou a je třeba ji užívat s odvahou, pokorou a moudrostí.“

1. 10. 2008 Praha, Žofín

Zuzana Miškovská

Kanadský kongres o paliativní péči

Společnost všeobecného lékařství ČLS JEP

Ve dnech 23.-26. září se konal v Montrealu 17. kongres paliativní péče. Každý den začínal plenárním zasedáním - hlavní sdělení byla zaměřena na etiku, morálku, filozofické a spirituální stránky paliativní péče.

Poté byla na pořadu „Clinical Master Clas“ – sdělení a workshopy na klasická klinická témata, ale z neobvyklých úhlů: Nádor jako chronický zánětlivý stav, Nádorová únava, Kachexie a astenie, Rozruch kolem kanabinoidů, Delirium – jak naučit starého psa novým kouskům, Dušnost a její management.

Velký zájem byl i o „organizační projekty“ – Paliativní péče jako základní lidské právo, Rovnost přístupu k paliativní péči, Sociální marketing paliativní péče. Velká část workshopů byla zaměřena na diskuzi ohledně výcviku dobrovolníků zapojených do paliativní péče jak v nemocnicích, tak hospicích, v rodinách, i dobrovolníků pomáhajícím pozůstalým – oblast, která si v ČR teprve pozvolna buduje své pozice. Z české výpravy prezentovala MUDr. Marie Macková (MU) výzkum potřeby podpůrné péče pro pozůstalé a MUDr. Zuzana Miškovská, Ph.D., (SVL) výzkum dostupnosti paliativní péče v ČR. Za SVL se zúčastnil též MUDr. Bohumil Skála, Ph. D.

ETIKA, MORÁLKA, PRÁVO, KVALITA PÉČE

Inspirace pro nás:

Zapojujeme dostatečně do procesu paliativní péče i rodiny našich nemocných? Vhodné jsou konzultace, edukace, pohovory.

Respektujeme přání umírajících ve všech sociálních, psychologických a spirituálních kontextech? Nenuťme umírající přijímat „agresivní a heroickou“ medicínu.

Umírání a smrt je součástí normálního života, může se udát v normálním prostředí – tam, kde se umírající cítí doma.

Sledujeme, známe a respektujeme potřeby terminálně nemocných v ČR?

Platí „Paliativní paradox“: Čím méně hovoříme s laiky o bolesti, smrti a utrpení, tím více jsou nakloněni vyslechnout informace o možnosti paliativní péče.

Understanding Palliative Care as a Basic Human Right

BRENDA LEIGH CAMERON, ANNA SANTOS SALAS, University of Alberta, Edmonton, DONNA DE MOISSAC, Edmonton Grey Nun's Hospital, Edmonton, AB, Canada

Během workshopu účastníci řešili problém, jak zajistit dostatečnou kvantitu i kvalitu paliativní péče, která je vnímána ve vyspělých zemích jako součást základních lidských práv, stejně jako zdravotní péče preventivní a léčebná. Diskutovaly se možnosti: „Prohlášení odborných společností“, nátlak na moc zákonodárnou i soudní, i osvětu laické veřejnosti.

V diskuzi zaznělo, že generická záměna léčiv, prováděná pouze z ekonomických důvodů, je porušením práva na rovný přístup k léčbě.

DOBROVOLNÍCI

The Role of Hospice Volunteers in Providing End-of-Life Care to Rural Seniors

MARGARET MCKEE, MARY LOU KELLEY, SHEVAUN NADIN, Lakehead University, Thunder Bay, ON, Canada; MANAL GUIRGUIS-YOUNGER, St Paul University, Ottawa, ON, Canada; MICHAEL MACLEAN, University of Regina, Regina, SK, Canada

Autoři posteru shrnuli zkušenosti a pozorování paliativců - dobrovolníků z venkovských oblastí u nemocných z menšinových populací. Popsali rozdíl poskytované paliativní péče ze strany příslušníků menšinových populací a ze strany profesionálů. Profesionálům chybí spontaneita a empatie.

Bereaved and Their Need for Support

MARIE MACKOVÁ, Masarykova univerzita, Brno, ČR

Česká zástupkyně prezentovala výzkum mezi pozůstalými - doložila, že se v ČR o pozůstalé se symptomy velkého smutku, až deprese většinou starají praktičtí lékaři, případně psychiatři, ale na rozdíl od vyspělých zemí se nestarají odborníci vytrénovaní v této problematice, neexistuje téměř žádné dobrovolnické hnutí. Toto sdělení vyvolalo velkou diskuzi, řešila se i problematika nedostupnosti spirituální péče v ČR.

VZDĚLÁVÁNÍ

An Interprofessional Educational Intervention on Delirium at the End of Life: Providing Opportunities to Enhance Collaboration

SUSAN BRAJTMAN, University of Ottawa, Ottawa, ON, Canada; PIPPA HALL, LYNDIA WEAVER, SCO Health Services, Ottawa, ON, Canada; KATHRYN HIGUCHI, University of Ottawa, Ottawa, DAWN MULLINS, SCO Health Services, Ottawa, ON, Canada

V tomto workshopu byl na účastnících, jako na modelech, vyzkoušen vzdělávací modul na téma deliria. Zaměřen byl hlavně na získání dovednosti při vyhodnocení psychoneurologického stavu terminálně nemocných, zdůrazněna závažnost negativní formy deliria, jako často podceňovaného markru nástupu závažných komplikací.

Inspirace pro nás:

Rozpoznáme včas a známe dobře burcující význam negativního deliria?

Palliative Care Education – Learning Together in Clinical Practice

ELAINE STEVENS, Ayrshire Hospice / University of the West of Scotland, Ayr, United Kingdom; LINDA KERR, Ayr Hospital, Ayr, United Kingdom; MARY HOLLAND, Cumbria Primary Care Trust, Kendall, Cumbria, United Kingdom

Paliativní péče je lege artis péče týmová - poskytovaná od lékařů různých specializací, přes zdravotní sestry, ošetřovatele, psychology až po kaplany. Protože cíl léčby je pro všechny odbornosti stejný - zajistit kvalitu života, organizují univerzity i společné vzdělávací aktivity a velmi se to osvědčilo.

Inspirace pro nás:

V této oblasti výuky jsme na tom obdobně: Společnost všeobecného lékařství zajišťuje na svých konferencích společné workshopy pro lékaře a nelékaře.

KLINIKA

Effective Use of Lidocaine Infusion in the Home Hospice Setting

NEDA PAKDAMAN, DENIS BOUVIER, ELLEN BROWN, BARBARA EGAN, VICKY FERRARESI, Pathways Home Health and Hospice, Sunnyvale, CA, United States

Vedoucí workshopu předvedli několik interaktivních kazuistik - posluchači měli mimo jiné doporučit lékaři další postup v uvedené situaci. Nejvíce mne zaujala tato: Centrální příjem, večer, víkendová služba, vyčerpaný lékař, v ordinaci početná hlasitá rodina, která přivezla nemocného v deliriu. Padaly nejrůznější návrhy - například poslat rodinu domů a věnovat se jen pacientovi, poslat rodinu na chodbu, odvézt nemocného na chodbu a probrat s rodinou sociální anamnézu, poslat rodinu lékaři pro kávu! Nakonec nejsprávnější postup byl - stejně jako u většiny ostatních - podat Lidocain i.v.

Inspirace pro nás:

Kolik českých PL podává infuze v ambulantním/domácím prostředí? Lidocain v této indikaci není v ČR registrován (český lékař také kávu rád!).

Cancer Related Fatigue: From Bedside to Bench

MELLAR DAVIS, DILARA SEYIDOVA KHOSHKNABI, GUANG YUE, DECLAN WALSH, KATHERINE HAUSER, RUTH LAGMAN, The Harry R. Horvitz Center for Palliative Medicine, Cleveland Clinic Taussig Cancer Center, Cleveland, OH, United States

Únava, slabost, kachexie a astenie u onkologicky nemocných jsou podloženy chronickým zánětlivým stavem. Přídavné symptomy jako deprese, nespavost, anemie jsou dány základní charakteristikou konkrétního onemocnění. Pokud chceme

těmto nemocným ulevit od obtíží, měli bychom vybírat analgetika a cytostatika, která zasahují do zánětlivých procesů. Neexistují důkazy pro rutinní užívání psychostimulancií, extraktů z Ginka, coffeinu, L-carnitinu apod.

Inspirace pro nás:

Negativním prognostickým faktorem je vysoké CRP.

Natural Health Products and Cancer Care: The Good, the Bad, and the Ugly

DOREEN ONESCHUK, Edmonton Regional Palliative Medicine Program, Edmonton, AB.

Inspirace pro nás:

Sledujeme a zapisujeme potravní doplňky a přírodní léčiva užívaná našimi nemocnými, známe jejich interakce?

PRIMÁRNÍ PÉČE

Physician Hospice Home Visits

SIK KIM ANG, DECLAN WALSH, SUSAN LE GRAND, MITCHELL RUSSELL, ERIN NEWTON, The Cleveland Clinic, Cleveland, OH, United States

Autoři si dali za cíl objasnit návštěvy lékařů u terminálně nemocných, kteří žijí mimo nemocnice. Do doby jejich sledování nebyly žádné systémové informace kdo, proč, jak často a kvůli jakým konkrétním problémům tyto nemocné navštěvuje. 58 % návštěv u terminálně nemocných bylo na výzvu nemocného nebo ošetřovatele. Většinou se jednalo o starší ženy, bílé rasy, základní diagnóza byla nádorová. Čas cesty za nemocnými byl v průměru 24 min a 18 mil na jednu cestu. V 88 % součástí návštěvy byla především edukace nemocného a rodiny o nemoci, 99 % nemocných žádalo objasnění managementu symptomů, především bolesti. Téměř všichni pacienti s takto poskytovanou návštěvní službou zemřeli doma ve svém prostředí.

Inspirace pro nás

Kolik českých PL pečuje o terminálně nemocné v různých formách „Domovů“? Navštěvují je pravidelně? S jakými pravomocemi či omezeními? Jsou známa tato data? Je znám cost/ benefit takové péče?

Dostupnost paliativní péče v České republice - Pozorování z praxe

ZUZANA MIŠKOVSKÁ, Společnost všeobecného lékařství ČLS J. E. Purkyně.

Cílem uvedeného sledování bylo zjistit, zda nové reformní snahy státu a nové vzdělávací počiny odborné společnosti přispívají ke zlepšení dostupnosti paliativní péče.

Autorka prostudovala zdravotní dokumentaci svých registrovaných pacientů zemřelých od 1. 1. 1999 do 25. 5.2008. Úmrtí, která nastala v době delší než 7 dní od stanovení letální diagnózy, rozdělila dle místa úmrtí nemocného na podrobnější kategorie. Z výsledků je patrné, že využívání a dostupnost paliativní péče se jen nepatrně zvyšuje. Příznivým faktem je, že umírající již nejsou tak často léčeni na

akutních kauzálních lůžkách. Významné místo v péči o terminálně nemocné má tým všeobecného praktického lékaře a home care.

Diskuze, návrhy a opatření:

Základem je dokončení sociální a zdravotní reformy tak, aby vzrostla morální i finanční motivace k zakládání hospiců, ať stabilních nebo mobilních.

Druhým krokem je pokračování v edukaci praktických lékařů a jejich sester.

Souběžně by měla probíhat informace o vzniklých hospicích pro laickou veřejnost.

VEŘEJNOST

Canadian Newspaper Representations of Cancer:

MELISSA HENRY, BRENDAN TRICKEY, LINA NUOXIN HUANG, McGill University, S. ROBIN COHEN, McGill University and Jewish General Hospital, Montréal, QC, Canada

Zajímavý poster představil výzkumný tým z McGill Univerzity: vědci vyhodnotili obraz nádorových onemocnění, tak jak ho předkládala média, a sice v období 1986-87 a poté po 20 letech v období 2006-7. Zajímá je poměr pozitivních a negativních informací o léčbě a prognóze nádorových onemocnění. Vědci vycházeli z předpokladu, že společenské vnímání choroby jako „lehké“ nebo „závažné“ významně ovlivňuje konstruktivní přijetí nádorové diagnózy, a to nejen nemocným, ale i jeho rodinou a okolím. Vědomí, že se nemoc dá léčit, usnadňuje spolupráci nemocných v diagnostických a screeningových programech. Tento předpoklad se také vyhodnocením dat potvrdil. Dobře vedené mediální kampaně, ale i „každodenní žurnalistika“ mají významný vliv na edukaci celé populace.

Inspirace pro nás:

Bude mít česká primární péče - SVL ČLS JEP - svého tiskového mluvčího?

KANADSKÁ PRAXE NA ZÁVĚR

Speciálním workshopem byla pro mne i cesta vlakem z Toronta do Montrealu:

Při nástupu do vlaku (turistická třída) každý palubní průvodčí ve svém vagonu obešel cestující sedící u nouzových východů, vysvětlil nouzové signály, použití záchranných pomůcek a zřetelně označil, v jaké řeči - anglicky či francouzsky - mají záchranáři s těmito cestujícími hovořit.

Před každou stanicí palubní průvodčí informoval dispečink o potřebách cestujících, kteří budou vystupovat z jeho vozu - zda potřebují asistenci a jakou - odnést zavazadla nebo přistavit invalidní vozík nebo doprovod pro nevidomé apod.

Karel Čapek

O dlouhověkosti

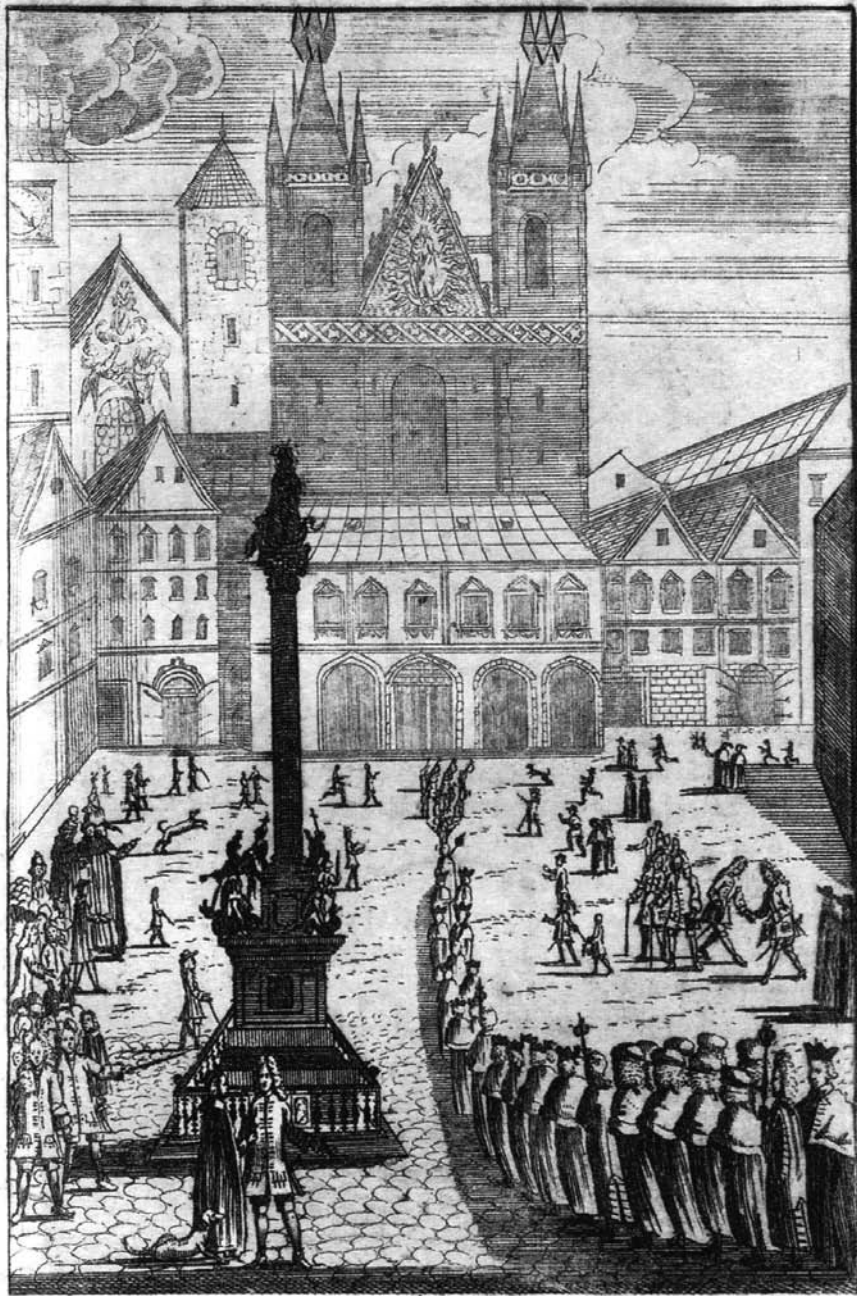
... vyšlo dílo B. Shawa „Zpět k Methusalemovi“, jež se zabývá otázkou dlouhověkosti. Pokud mohu soudit, p. Shaw vidí v možnosti žít několik set let ideální stav lidstva, jakýsi budoucí ráj. Jak čtenář pozná, v této knížce (*míněna Věc Makropulos – pozn. VNR*) se líčí dlouhověkost zcela jinak, jako stav velmi málo ideální a dokonce velmi málo žádoucí. Je těžko říci, co je správnější; na obou stranách se nedostává bohužel vlastní zkušenosti. Ale snad je možno předvídat aspoň to, že these Shawova bude platit za klasický případ optimismu a these této knížky za beznadějný případ pesimismu.

Nuže, můj osobní život nebude patrně ani šťastnější ani smutnější, budu-li nazván pesimistou nebo optimistou; avšak „býti pesimistou“ zahrnuje jistou veřejnou odpovědnost, cosi jako tichou výtku za špatné chování vůči světu a lidem. Prohlašuji tedy veřejně, že se v tomto směru necítím vinen; že jsem se nedopustil žádného pesimismu, a jestli ano, tedy bezděky a velmi nerad. V této komedii jsem měl naopak úmysl říci lidem něco útěšného a optimistického. Nevím, je-li optimistické tvrdit, že žít šedesát let je špatné, ale žít tři sta let je dobré; myslím jen, že prohlásit šedesátiletý (průměrně) život za přiměřený a dosti dobrý, není zrovna zločinným pesimismem. Dejme tomu, že jednou v budoucnosti nebude nemocí ani bídy ani nečisté dřiny, to je zajisté optimismus: ale říci, že tento dnešní život plný nemocí, bídy a dřiny není tak nadobro špatný a zatracený a má něco nesmírně cenného, to je – co vlastně? pesimismus? Myslím, že ne. Snad je dvojitý optimismus: jeden, který se od špatných věcí odvrací k čemusi lepšímu, třeba vysněnému; druhý, který hledá v samotných špatných věcech něco aspoň trochu lepšího, třeba jen vysněného. Ten první hledá rovnou ráj; není krásnějšího směru pro lidskou duši. Ten druhý hledá tuhle a tamhle aspoň droby relativního dobra: snad ani tento pokus není docela bezcenný. Není-li to optimismus, najděte pro to jiné slovo...

Věřte, že je jediný skutečný pesimismus, a to je ten, který skládá ruce; řekl bych, ethický defaitismus. Člověk, který pracuje, hledá a realizuje, není a nemůže být pesimistou. Každá snažná činnost znamená důvěru, třeba bez verbálního zdůvodňování. Taková Kasandra mohla být pesimistou, protože nic nedělala; kdyby bojovala za Tróju, nebyla by jím.

Krom toho je i jistá pesimistická literatura: to je ta, ve které se život jeví beznadějně nezajímavý a člověk i společnost jako cosi složité a problematicky nudného. Tento vražedný pesimismus je však trpěn.

Z předmluvy ke hře Věc Makropulos. K. Čapek: Hry, Československý spisovatel, Praha 1956

ZDRAVOTNICTVÍ

NÁVRH UNIVERZITY

NÁZOR OBČANA

Tisková zpráva Univerzity Karlovy

Alternativní návrh zákona o univerzitních nemocnicích

Univerzita Karlova představila 20. listopadu svůj alternativní návrh zákona o univerzitních nemocnicích. Jeho cílem je vytvořit pravidla pro vznik a činnost univerzitních nemocnic jako špičkových veřejnoprávních zdravotnických zařízení. Ta budou poskytovat všechny druhy léčebné péče a na základě spolupráce s příslušnými univerzitami - a zejména jejich lékařskými fakultami - se budou podílet na uskutečňování praktické výuky všeobecného lékařství a dalších oborů i na vědecké, výzkumné a vývojové činnosti.

Vzhledem k náplni činnosti univerzitních nemocnic je pro jejich stabilitu a rozvoj nutná rovnováha mezi zájmem zřizovatele (obvykle stát), rolí univerzit a fakult, se kterými zdravotnická zařízení budou spolupracovat, a veřejným zájmem na jejich řádném fungování. Proto návrh zákona předpokládá zřízení samostatného druhu právnické osoby – univerzitní nemocnice. Návrh je předkládán po konzultacích a v dohodě s Masarykovou univerzitou a Univerzitou Palackého.

UK tento návrh zasílá a nabízí představitelům státu. Cílem Univerzity Karlovy je, aby tento návrh začal být vážně a seriózně projednáván a zásadně tak přispěl k věcně správnému a pokud možno konsenzuálnímu řešení.

K jednáním o návrhu zákona o transformaci univerzitních nemocnic byla UK přizvána Ministerstvem zdravotnictví až na podzim roku 2007. „*Tedy předložilo ministerstvo zdravotnictví věcný záměr zákona o transformaci fakultních nemocnic na akciové společnosti s minoritním podílem univerzit. Stalo se tak v době, kdy zásadní nastavení celého projektu bylo z hlediska Ministerstva zdravotnictví již rozhodnuté,*“ řekl prof. Václav Hampl, rektor UK, k dosavadnímu průběhu diskusí k návrhu zákona. „*Připravili jsme paragrafované znění vlastního návrhu zákona o univerzitních nemocnicích. Podle našeho návrhu jde o veřejnoprávní instituci, jak je to běžné v západoevropských zemích,*“ dodává rektor.

Vznik univerzitní nemocnice

„*Transformace fakultních nemocnic musí být provedena tak, aby neohrozila rozsah, kvalitu a dostupnost poskytování léčebné péče, vzdělání a výzkum v lékařských oborech a princip samosprávnosti vysokých škol, včetně postavení lékařských fakult a akademických práv a svobod,*“ uvedl Václav Hampl. Návrh zákona předpokládá vznik univerzitních nemocnic dvojím způsobem. Prvním je transformace stávajících fakultních nemocnic, které jsou dnes státními příspěvkovými organizacemi. Druhý, obecný způsob, je na základě smlouvy mezi zřizovatelem a univerzitou.

První způsob - transformace

V případě transformace stávajících fakultních nemocnic by univerzita, která dosud uskutečňuje ve fakultní nemocnici praktickou výuku všeobecného lékařství a vědeckou činnost, mohla do šesti měsíců požádat o zřízení univerzitní nemocnice z této fakultní nemocnice. Univerzitní nemocnice pak musí být zřízena do jednoho roku ode dne podání žádosti. Na takto zřízenou univerzitní nemocnici přejde oprávnění poskytovat zdravotní služby ve stejném rozsahu. Majetkem takto zřízené univerzitní nemocnice se stane majetek státu, k němuž vykonávala právo hospodaření fakultní nemocnice.

Druhý, obecný způsob

Nejprve bude mezi budoucím zřizovatelem a vysokou školou uzavřena veřejnoprávní smlouva, která bude obsahovat závazek zřizovatele zřídit univerzitní nemocnici a vložit do ní majetek a na druhé straně závazek vysoké školy uskutečňovat v univerzitní nemocnici praktickou výuku a vědeckou a výzkumnou činnost ve zdravotnických oborech a poskytovat univerzitní nemocnici potřebné „know-how“. K platnosti veřejnoprávní smlouvy o zřízení univerzitní nemocnice bude nezbytný souhlas Ministerstva zdravotnictví vydaný v dohodě s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.

Orgány univerzitní nemocnice

Univerzitní nemocnice bude mít tři orgány: ředitele, odbornou radu a dozorčí radu. Tento systém, spolu se způsobem ustavování orgánů, jejich kompetencemi a vzájemnými vazbami, je navržen tak, aby garantoval rovnováhu mezi úlohou zřizovatele (tedy v případě transformace státu) a univerzity.

Ředitel je jmenován na pět let. Na jeho osobě se musí shodnout odborná i dozorčí rada. Ředitel vykonává působnost statutárního orgánu, rozhoduje o všech věcech, které zákon nesvěřuje do působnosti odborné nebo dozorčí rady.

Odborná rada je orgánem s kompetencemi zejména v odborných oblastech, tedy uskutečňování výuky v univerzitní nemocnici, vědy, výzkumu a poskytování zdravotních služeb, stejně jako uskutečňování specializačního vzdělávání. Schvaluje koncepci rozvoje nemocnice, její dlouhodobý záměr, vydává závazná stanoviska ke zřizování klinik, ústavů a dalších odborných pracovišť a k zaměření jejich činnosti. Má nezastupitelnou úlohu při jmenování přednostů klinik a dalších pracovišť. Odborná rada má sedm členů (pět jmenuje vysoká škola a dva zřizovatel). V případě transformace fakultních nemocnic je stát zastoupen Ministerstvem zdravotnictví a Ministerstvem školství.

Dozorčí rada je orgánem rozhodujícím především o zásadních otázkách v oblasti hospodaření univerzitní nemocnice. Schvaluje rozpočet, pravidla hospodaření

a mzdový předpis. Na návrh odborné rady schvaluje statut univerzitní nemocnice a v neposlední řadě slouží jako odvolací orgán při sporu mezi ředitelem a odbornou radou. Dále uděluje souhlas ke klíčovým majetkoprávním úkonům, jako je zejména nakládání s nemovitým majetkem, dlouhodobé pronájmy a zřizování úvěrů a půjček. Má sedm členů, z toho dva jmenuje vysoká škola, jednoho volí zaměstnanci univerzitní nemocnice a čtyři zřizovatel. V případě transformace fakultních nemocnic zřizovatele zastupuje Ministerstvo zdravotnictví a Ministerstvo financí.

Spolupráce mezi univerzitou a univerzitní nemocnicí

Vzájemnou spolupráci mezi univerzitou a univerzitní nemocnicí upravuje *smlouva o zajištění vzdělávací a vědecké činnosti*. Upravuje objem, strukturu a personální zajištění praktické výuky a vzájemné spolupráce na vědeckých projektech, včetně otázek financování, otázek pracovněprávních a otázek ochrany duševního vlastnictví. Návrh přináší možnost, aby v této smlouvě byly odstraněny nebo alespoň zmírněny některé klíčové problémy související s dvojkolejností pracovních vztahů. Smlouvu schvaluje dozorčí rada univerzitní nemocnice.

Role fakult

Návrh zákona obsahuje konstrukce umožňující rozsáhlé zapojení samosprávných a dalších orgánů univerzity a lékařských fakult, popř. farmaceutické fakulty, do všech záležitostí, které souvisejí se spoluprací mezi univerzitou a univerzitní nemocnicí.

Hospodaření univerzitní nemocnice

Standardním způsobem jsou upraveny základní druhy rozpočtových výnosů a nákladů univerzitní nemocnice. Majetku univerzitní nemocnice je možné využít k plnění hlavní činnosti a jen omezeně k plnění doplňkové činnosti, případný zisk musí být využit jen ve prospěch hlavní činnosti. V zájmu ochrany poskytování vysoce specializovaných zdravotních služeb je vyloučeno použití obecných předpisů o úpadku; tyto situace jsou řešeny zvláštní úpravou o nucené správě.

Propracovány jsou i postupy v nestandardních situacích, do kterých by se univerzitní nemocnice vlivem závažných hospodářských potíží nebo výrazných organizačních nedostatků teoreticky mohla dostat.

Odborná pracoviště univerzitní nemocnice

V univerzitní nemocnici se zřizují kliniky, *ústavy* a případně i další *odborná pracoviště* jako organizační jednotky, kde jsou poskytovány zdravotní služby, uskutečňována praktická výuka nebo vědecká činnost. Návrh zákona dále řeší problematiku zřizování univerzitních lékáren.

Univerzita Karlova předložila návrh zákona o univerzitních nemocnicích přesně rok a dva dny poté, co je se svým návrhem transformace seznámil ministr zdravotnictví Tomáš Julínek. Od té doby probíhaly mezi akademickou obcí a ministerstvem spory; k protestům se připojili studenti happeningem Stop univerzitní nemocnici. Ke zklidnění došlo v červnu, kdy premiér Mirek Topolánek garantoval, že za jeho vlády k transformaci fakultních nemocnic na akciové společnosti nedojde. Nyní tedy přichází Univerzita se svým vlastním návrhem zákona; podle vyjádření rektora V. Hampla se ukázalo, že zásady zákona, „rezonují“ mezi politiky „napříč politickým spektrem“.

Václav Trojan

Otec: Václav Trojan, hudební skladatel, matka: Božena Trojanová, do roku 1938 hlasatelka v čs. rozhlasu

*1970 vystudoval FFUK, obor sociologie-filozofie
1970 – 1990 Výzkumný ústav matematických strojů, výzkumný prac.*

1990-1995 odb. asistent na FSVUK a vedoucí počítačové laboratoře

nyní informatik ve firmě Syntea software group a.s.

Veřejné aktivity – Charta77, Helsinské občanské shromáždění, Strana zelených – zdravotní komise

Zdravotnictví očima občana Václava Trojana

Všichni můžeme být jednou pacienty, ale moc na to nemyslíme

Před rokem jsem si vás povšimla na televizní obrazovce, když jste se v čele pacientů postavil na obranu Ústavu hematologie a krevní transfuze, který měl být připojen k VFN. Co vás k tomu vedlo? Byly to pouze rodinné důvody, protože v ústavu hematologie se léčila vaše dcera?

Byl to hlavní motiv, který mě přivedl ke zdravotnické tematice. Když se něco dělo s ústavem, kde se léčila moje dcera, tak jsem to nemohl samozřejmě ignorovat. Se skupinou pacientů jsem se setkal s panem ministrem Julínkem a byl jsem překvapen

primitivností argumentace a celou řadou hrubých chyb, které vyslovil. Jako hlavní důvod uvedl připravovaný zákon o univerzitních nemocnicích. Tento zákon byl tehdy pouze ve formě věcného návrhu a obsahoval tolik problematických částí, že nebyl ani později přijat do dalšího řízení. Dále ministr například prohlásil, že ústav, pokud bude připojen k Všeobecné fakultní nemocnici, tak nepřijde o akreditaci Join Comission International (JCI) a že do tří let bude mít akreditaci celá VFN. O akreditaci jsem si něco nastudoval a věděl jsem, že ta se může vydávat jenom na instituce jako celek a že VFN není připravena projít akreditační procedurou. Ale i když vyjmeme otázku akreditace z této kauzy, tak už tam byly závažné problémy. Tenkrát jsme žádali pana ministra, aby nám předložil také rizikovou analýzu toho projektu, a dodneška jsme nic nedostali, přestože nám to bylo slíbeno (mezitím uplynul rok). Vážím si prof. Klenera, že jako manažer odmítl převzít za tyto kroky odpovědnost – a tak byl ministrem odvolán z funkce ředitele. Posléze jsem se začal zdravotnickou reformou zabývat hlouběji, narazil jsem na hrubé chyby a problémy, viděl jsem, jak je protlačována i mediálně velmi drsnými způsoby. Předpokládal bych, že změnit systém zdravotnictví tak zásadním způsobem nelze bez dlouhodobé přípravy, diskuze a také konsenzu ze strany lékařů, odborných společností, ale i pojišťoven, pacientů a veřejnosti vůbec. Zdravotnictví je velmi specifické pole, není to jako prodávání rohlíků nebo traktorů, je to obor, kde je celá řada aspektů od etických a odborných až po politické a ekonomické. Není náhodou, že jsme se zatím na nějakou rozsáhlejší reformu neodvážili, až teď přišel pan ministr Julínek, který ji prosazuje silou.

Říkáte silou – ale pan ministr také mluví o týmu odborníků. Cožpak to nedostali k projednání?

Pracuji ve zdravotní sekci strany zelených a na vyjádření máme šibeniční termíny. Od loňského roku přes upozornování ministerstva na nedostatek času jsou nám návrhy zákonů posílány na posledních chvíli a je vyvíjen obrovský tlak na jejich urychlené projednávání. Například zákon o zdravotních službách představuje přes sto paragrafů, přes sto stran tvrdého právního textu pracujícího s novými pojmy a my jsme měli velmi krátkou dobu - necelé dva týdny - na posouzení; za tu krátkou dobu jenom přečíst ten text není možné, natož najít v něm nějaké hrubší chyby. Naše připomínky jsou více méně odbývány a obcházeny a je tvrzeno, že byly vypořádány, i když zcela zásadní rozpory nadále existují. Ten projekt je závadný už proto, že v něm není zpracována analýza možných problémů a rizik. A tak zásadní krok, jakým je transformace zdravotnictví, není možné provést bez důkladné analýzy důsledků, předkládají se návrhy, které nemají variantní řešení. Reforma se neopírá o zkušenosti ze systémů ve vyspělých evropských zemích, je nevyzkoušeným a riskantním experimentem. Nechci tím říkat, že se nedá vymyslet mnoho zlepšení, ale myslím, že v základních parametrech, v rozsahu péče i kvality, náš zdravotní systém vůbec

není špatný. Samozřejmě má celou řadu neduhů, ale koncepčně a rozsahem péče je srovnatelný se státy na západ od nás. Zdravotní pojišťovny z povinného pojištění vytvořily v posledních letech velkou finanční rezervu. Tedy nevidím žádný akutní důvod takovou rozsáhlou reformu takovým způsobem protlačovat.

Reforma má ale posílit práva pacientů. Jsou na tom pacienti ve vztahu k lékařům tak špatně?

Těžko můžu mluvit za pacienty.

Ale za rodinu pacientů snad ano.

Ani za rodinu pacientů nemůžu příliš mluvit. Mám zkušenost jen s jedním ústavem a tam nemohu nic jiného než jim dát jedničku. Ale slyším od lidí i nářky na dlouhé čekací doby, mluví se také o úplatcích, asi je opravdu třeba změnit řadu věcí, například financování fakultních nemocnic, kam by asi bylo třeba vnést větší pořádek. Z druhé strany takové ústavy jsou ale mnohdy financovány obdobným způsobem v Evropě a dokonce i v USA. Možná bychom měli hledat nějaký lepší model. Vypadá to, že takovou nejpříjemnější formou univerzitní nemocnice by byla nějaká nezisková organizace, která by byla průhlednější a měli bychom větší možnosti kontroly financování. Možná by stálo i za úvahu zamyslet se např. nad vztahem sociálního a zdravotního systému.

K proklamovaným právům pacientů: reforma neposiluje práva pacientů, spíše je zásadním způsobem omezuje a snižuje nárok na zdravotní péči, která má být hrazena z veřejného zdravotního pojištění. Žádná evropská země nemá nastaven tak neurčitý a nízký úhradový „standard“, jak se navrhuje v paragrafu 18 zákona o veřejném zdravotním pojištění, kdy má mít občan nárok na zdravotní péči pouze přiměřenou zdravotnímu stavu, přiměřeně bezpečnou a poskytovanou ekonomicky nejméně náročným způsobem. V legislativě se nahrazuje slovo „lékař“ pojmem „poskytovatel“, „pacient“ je „klient“. Je patrná snaha o zavedení řízené péče, reforma např. omezuje možnost volby lékaře. Standardy poskytování odborné péče nejsou dosud nikde popsány. Je však zcela zásadní otázka, kdo a jakým způsobem bude mít možnost jejich tvorbu ovlivňovat.

Ještě jste mi ale neřekl, jak hodnotíte zdravotnictví jako občan. Hodně se mluví o poplatcích, podle oficiálního vyjádření přinesly miliardové úspory. Myslíte, že prospívají zdravotnictví a také pacientům?

Jsem rád, že jste řekla jako občan; když jste pacient a odvezou vás někam s nějakou nemocí, tak se politikou okolo nezabýváte. Ale my všichni občané můžeme být jednou pacienty. Moc na to nemyslíme. Tlak veřejnosti na politiku, která je spojena s využíváním zdravotního pojištění, je vlastně – vzhledem ke komplexnosti a závažnosti problému – velmi slabý. Musím říci, že poplatky tak,

jak byly zavedeny, jsou zjevně špatné, už proto, že ten zákon musel být už v létě novelizován: rozhodnutí vybírat poplatky od novorozenců byla absurdita, která bije do očí. Je také nesmyslné, že poplatky platí chronicky nemocní – tímto se ruší princip solidarity zdravých s nemocnými. Nechci tvrdit, že nějaká forma poplatků nemůže mít smysl, ale dost těžko si umím představit, že má regulační význam vyžadovat poplatky např. od mládeže do 18 let. Pokud není někdo vyloženě psychopat nebo hypochondr, tak k lékaři zbytečně nechodí.

Třeba chce omluvenku do školy.

Nepřítomnost žáka přece většinou omlouvají rodiče. Ale i kdyby ne, kvůli takovým případům není možné zatížit celou skupinu obyvatel! A chodit s dítětem k lékaři také není žádná zábava. Kategorii dětí rozumím do 15 či 18 let, kdy se stávají dospělými a mohou začít vydělávat. Je absurdní, aby děti žebrały doma „dej mi, tatínku, na doktora“. Někde jsem slyšel, že kdyby se poplatky zrušily u mládeže, jak by k tomu přišli pediatři, kteří z toho mají příjem? To je další ukázka systémové chyby, poplatky by měly jít zpátky do systému, ne pediatrům. Neměli by pak 30 korun platit taky nebožtíci, aby nepřišli zkrátka patologové?

K poplatkům ještě obecnou poznámku. Myslím, že odvádějí pozornost od vážnějších věcí. Možná to mohl být nějaký záměr, možná, že ne, ale jsou přeceněním záležitosti, která se dá poměrně snadno změnit, příští rok může být jiný zákon, který je zruší nebo nastaví přijatelným způsobem. Kdybychom ale připustili celou tu transformaci zdravotnictví podle původních představ včetně privatizace zdravotních pojišťoven a fakultních nemocnic jako akciověk, to by byly velmi těžko návratné kroky. Těžko bychom mohli jednou privatizovanou instituci zase zestátnit – a to by stát dělat pokud možno neměl. To jsou kroky skutečně nevratné. A o to obezřetněji bychom měli k tomu přistupovat.

A ty miliardové úspory? K nim přece došlo především díky úhradovým vyhláškám, které byly zavedeny ještě před nástupem ministra Julínka. Pro letošní rok se na společném účtu zdravotních pojišťoven odhaduje přes 35 miliard korun. Měli bychom velmi bedlivě sledovat, jak se použijí a zda se vrátí do systému zdravotnictví.

Ještě se vrátím k té vaší aktivitě pro ÚHK. Bylo vidět, že to není vaše ojedinelá občanská činnost. Váš také máte zkušenosti z Charty 77, byl jste mezi prvními signatáři.

To není otázka zkušenosti. Myslím, že většina lidí, kteří kdysi Chartu, podepsali, má pocit, že na veřejné věci není dobře se vykašlat. V občanských aktivitách jsem se zabýval řadu let otázkou diskriminace, sociálním vyčleněním a diskriminací Romů atd. Pokud chce člověk věřit, že demokracie je lepší než ostatní systémy, pak to platí za předpokladu, že lidé ji správně využijí a že jsou ochotni občas svůj názor veřejně říci. Dnes zaplat'pánbůh k tomu není zapotřebí žádná zvláštní odvaha. Přes

všechny špatnosti, které okolo sebe vidíme, nám zatím nikdo nebrání se proti nim postavit. Pokud budeme schopni se proti nim postavit, tak to udělejme. Musíme to říkat veřejně, protože pokud si budeme něco jenom myslet nebo pokud budeme o tom mluvit jen mezi sebou nebo v hospodě, tak to nemá žádný efekt. Musíme se naučit vyjadřovat názory veřejně. Kdybych se vrátil ke zkušenostem dávno před Chartou, do let šedesátých, pak byli studenti nejenom u nás, ale i v USA, Francii, Německu, daleko aktivnější.

Prozradte, co jste v té době dělal a jak vás zastihl rok 1968?

Před rokem 1968 jsem studoval, v roce 68 jsem byl aktivní v ARS (Akademická rada studentů). Po studiích sociologie a filozofie bylo díky mým aktivitám prakticky nemožné pokračovat v humanitních vědách, ani jsem o to moc nestál – společenskovědní obory se vrátily k marxismu-leninismu. Vrátil jsem se k tomu, čím jsem začal (začal jsem studovat jadernou fyziku). Moje diplomka byla počítačový program. Našel jsem práci ve Výzkumném ústavu matematických strojů na vývoji operačních systémů pro počítače. Byl jsem vlastně dítě štěstěny: našel jsem tam skvělé intelektuální prostředí, opravdu „splendid isolation“. Komunisté potřebovali, aby vývoj počítačů nezaostával za „Západem“, tak nám tolerovali i naše názory. Spolupracovali jsme s průmyslovými podniky. Celkem pět lidí v ústavu podepsalo Chartu 77, to bylo v nějakém jiném výzkumném ústavu zcela nemožné.

Také učíte na univerzitě, co byste radil dnešním studentům, kteří už vyrostli ve svobodných podmínkách?

Učím jenom trochu externě na Matematicko fyzikální fakultě UK. Studentům bych přál, aby se více zajímali o to, jak budou žít, až dostudují, protože těch problémů, co je čekají, bude asi obrovské množství. A jedním z nich určitě bude systém zdravotnictví, které se velmi pravděpodobně dostane do slepých uliček. Měli bychom si položit otázku, jaké by byly důsledky, kdybychom dnes narušili třeba princip veřejného pojištění, kdybychom otevřeli nůžky cestě nadstandardů a standardů. Nedovedu si představit, že bych akceptoval, aby moje dcera byla třeba lépe léčená než její chudší spolužačka. Zdravotnictví se přece nemůže vymanit z etického a sociálního pohledu. Musíme diskutovat o tom, co chceme a co ne, a musíme to říci veřejně. Proto bych přál bych studentům, aby se začali zajímat o věci, které se budou týkat jejich života a jejich dětí.

Jenže teď jako by se všechno zaměřovalo jenom na současnost, na současný prospěch, hned teď něco získat. Čím je to dáno – politiky, dobou, lidmi?

Problém je v tom, že jsme přijali koncepci, že svět okolo nás bude řízen trhem. Od toho se odvíjí i způsob života, přijali jsme to až příliš ideologicky. Myslím, že to je krátkodobý nešvar západní civilizace, která dospěla do poloh, kde všechno

je vázáno na trh a efektivitu a ekonomii. Ale teď, když pozorujeme problémy související s finanční krizí, s tím, jak se propadly velké finanční instituce, můžeme si představit rizika, která nás čekají. Myslím, že zdravotnictví je veřejným statkem, měli bychom velmi pečlivě zvažovat, do jaké míry dovolíme, aby do něj zasahovaly tržní mechanismy a do jaké míry a jakým způsobem má stát povinnost tuto oblast regulovat. To je téma pro složitou a vlastně nikdy nekončící debatu. Nejsem zastáncem nějakého socialistického systému, ale po roce 1990 jsme udělali velmi moudře, že jsme zachovali systém všeobecného povinného a solidárního zdravotního pojištění. Zdravotnictví má být veřejnou záležitostí, stejně jako vzdělání - musí k němu být stejný přístup z bohatých i chudých prostředí. To je ostatně základem jak levicové, tak i liberální politiky. Vytvářet jakékoliv privilegované systémy ve vzdělání nebo zdravotnictví není dobré - a tady poukazuji na otazník nad zdravotními nadstandards. Myslím, že bychom měli být velmi obezřetní a dříve, než otevřeme tuto Pandořinu skříňku, alespoň zajistit garanci, že nadstandardsy nebudou prosazovány na úkor všeobecného zdravotního pojištění.

Byly k něčemu dobré ty vaše protesty proti sloučení ÚHKT s Všeobecnou nemocnicí?

Určitě ano. Přinejmenším se nám podařilo ukázat na problém a oddálit tu uspěchanou reformu. Doufám, že to neodpovědné propojení VFN a ÚHKT, jak to plánovalo ministerstvo, si už nikdo netroufne udělat. Když se začalo proslýchat, že z fakultních nemocnic mají být akciové společnosti, pak protesty akademické obce, zaměstnanců a občanů vedly k tomu, že se ten projekt odsunul na neurčito, aspoň doufám.

Marie Fleissigová

TEXT

VÝCHOVA A VYCHOVATELÉ

Miloslav Petrušek

I vychovatel musí být vychováván

Miloslav Petrušek: ...ať je stůl k pohoštění prostřený. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha 2008

Ukázky z knihy

Kopírovací stroj a kritické myšlení

Tento známý aforismus sice patří francouzskému osvícenci Denisi Diderotovi, ale léta byl připisován Marxovi, který Diderota pokládal za jednoho z největších spisovatelů pro něho stále ještě nedávné minulosti a zejména novelu Rameauův synovec měl za příkladný spis „moderní literatury“. Budiž autorem kdokoliv, myšlenka je to nepochybně správná – ostatně čím jiným a jak jinak bychom zdůvodnili existenci pedagogických fakult? V té myšlence je ovšem jeden skrytý ostěn, který nemůžeme zde a nyní přehlédnout – totiž kdy byl vychovatel vychováván, kým a k čemu? Čemu se sám naučil, k čemu byl veden, jakých příkladů se držel a jakou metodiku mu případně škola vštíplala?

Ve 44. čísle (2007) kultivovaného časopisu, jímž Respekt nepochybně je, vyšel velmi razantní text jednoho z nejtalentovanějších mladých ekonomů, jemuž se dostalo znamenitého vzdělání na tzv. nejprestižnějších amerických univerzitách. Jeho posudek českého vysokého školství, přesněji způsobu, jímž se na našich a podle autora „dokonce i elitních vysokých školách“ vyučuje, je kategoricky jednoznačný: nejnadanější studenti a kantorů se redukuje na kopírovací stroje, které opakují již dávno objevené a v jiných materiálech dostupné, a zcela se pomíjí to, na čem je skutečné vzdělání a poznání založeno, totiž schopnost kriticky myslet, aktivně diskutovat a alespoň se pokoušet nad probíraným tématem zamyslet. Opravdová vysokoškolská výuka musí být „platonská“, dialogická, prostě taková, jak je obvyklá v „západním způsobu vzdělávání“, založeném na jednoduchém principu: student umí číst a kantor neslouží k tomu, aby převyprávěl skripta, ale aby se studenty diskutoval. Kantor reguluje akademické diskuze studentů, jež jsou založeny na tom, že student (k jednomu předmětu) přečte „stovky a někdy až tisíce stránek týdně“ – a učitel musí dokonce žádat od děkana zvláštní povolení, pokud by chtěl učit jinak než tímto interaktivním způsobem.

Shrnuto a podtrženo – ve světě, v němž trpíme přemírou informací, má encyklopedické memorování stejnou hodnotu jako kliknutí na internetu. Alternativa k němu, dokonce navýsost efektivní alternativa, je již k dispozici v podobě aktivního „domácího studia“ (četby) a interaktivní výuky v technicky dobře vybavené učebně.

S tímto kritickým pohledem nemůžeme vést spor, protože v jistém ohledu je vcelku nesporný (mnoho učitelů oním kopírovacím přístrojem skutečně je), můžeme jej však uvést přece jen na správnou míru, tedy – umírněně a věcně korigovat. Připomeňme klasické dictum **Bene docet, qui bene distinguit**, tedy – dobře učí, kdo dobře rozlišuje, což platí obecněji: věcem lépe rozumíme, jestliže dokážeme jemněji rozlišovat mezi nimi a uvnitř nich. Především asi není tak úplně pravda, že model „kopírovacího stroje“ platí pro všechny obory a všechny vysoké školy. Je nesporné, že některé obory se na Univerzitě Karlově touto metodou vyučovat prostě nedají, dokonce ani ekonomie se tak neučí – jak jinak by mohl Institut ekonomických studií patřit mezi excelentní pracoviště? Většina medicínských oborů vyžaduje mnohem více než jen znalost faktů, jakkoliv osvojení si jenom základů anatomie je dozajista zkušebními kamenem pile a vůle medikovy. Profesor Josef Koutecký, významný dětský onkolog, obrací se k novým absolventům studia medicíny, říká: *Dnes může lékař provést celou řadu diagnostických a terapeutických výkonů dokonce na dálku, aniž by pacienta vůbec viděl. V současné době se na diagnostice, někdy ale i na léčbě nemocného podílí více „stínových“ lékařů než těch, kteří s nimi hovoří... Učit fakta není tak složité. Těch se vám dostane nadbytek. Naší snahou však bude naučit vás nejen to nejlepší z medicíny, ale také z mezilidských vztahů. Učitel si musí být vědomý toho, že odborník, který se nikdy nemylí, je velmi nebezpečný, a to pacientům, kolegům i studentům. Je nutné demonstrovat rozpaky a nemohoucnost, tedy hranice disciplíny.*

Interaktivní učení může být a asi je efektivní, jestliže je používáno v určité disciplíně nebo té její části, kde akademická diskuze vede k vyjasnění věci, kdy obohacuje, což ale nemusí být vždycky. Jsou situace (a oblasti vědění), kde se bez „encyklopedických fakt“ prostě nelze obejít.

Americký model výuky (pravděpodobně ovšem aplikovaný nikoliv na všech amerických univerzitách, ale to ponechejme na americké vládě, guvernérech či Kongresu), kdy student „načte“ desítky, stovky a prý tisíce stránek týdně, je velmi podobně použitelný jen někde a někdy. Kdybychom přijali – odkazující na výchozí text – ze špičkových amerických univerzit (Yaleově a Georgetovské) jen třetinový limit týdenního čtení, tedy cca 350–400 stran týdně (opravdu pro jeden předmět?), pak by to znamenalo, že student by při studiu kteréhokoliv humanitního oboru přečetl dvousvazkovou Tocquevillovu **Demokracii v Americe** nebo Durkheimovy **Elementární formy náboženského života**, Třeštíkovy **Počátky Přemyslovců** nebo Husserlovu **Krizi evropských věd**, k Hegelově **Filosofii dějin** by musel přidat něco třeba z **Feuerbacha**, případně přečíst Hobsbawmovu historickou „encyklopedii“ **Století extrémů...** Stejně tak by bylo nutno za týden přečíst Luhmannovy **Sociální systémy** a k Durkheimově **Dělbě** společenské práce si přidat něco komplementárního nejlépe z Marxe. Připustíme, že cosi takového je v sociálních vědách teoreticky možné, a dodejme, že studenti většinou již zběhlí v angličtině mohou číst poměrně rozsáhlé

texty v anglickém originálu nebo překladu (většina německých a francouzských textů se ostatně stejně čte z anglických překladů). Mezi učiteli sociálních a humanitních věd se vede (zatím neplodný) spor, zda skutečně na studenty nakládat takové (či podobné) penzum domácí četby a potom s nimi „interaktivně komunikovat“. Tradiční a oblíbenou námitku, že „studenti stejně nečtou“, lze vyvrátit jenom praxí – o realitě pudinku se přesvědčujeme jenom tím, že jej jíme, jak říká jedno z anglických úsloví. Problém spočívá v tom, nakolik efektivní je polykání takového kvanta literatury, vzpomeneme-li například na slavné semináře filozofa profesora Milana Sobotky, v nichž se Hegelova **Fenomenologie ducha** četla několik let! Snad i zde platí latinské **Non multa, sed multum**, tedy – nikoliv mnohé, ale mnoho, neboť kvantita sama o sobě, v tom se jistě shodneme, není zárukou ničeho, snad kromě ekonomického růstu. Právě zde je nutné rozlišovat, jednak mezi obory, jednak uvnitř oborů –, co a kolik textů (stran, v jakém jazyce) předepisovat, zvažovat hodnotu a funkčnost textu, nepodléhat módě (ale ani se jí nevyhýbat, protože nejlepší zbrání proti módnosti je vidět ji na vlastní oči). A ještě jedno téma, nikoliv bagatelní, se vnucuje: u humanitních oborů ani zdaleka není jednota v tom, co studenti musejí přečíst, o čem mají mít jen „informativní vědění“ a co je možné vůbec vyloučit na pregraduální úrovni a ponechat do fáze doktorandské. Zatímco v lékařských vědách nelze studentům zatajit funkci žlučníku a prominout anatomickou praxi, v některých humanitních oborech lze proplout studii, aniž absolvent projde důkladnou výzkumnou praxí (kvantitativní nebo kvalitativní) a pomine většinu z klasiků své vědy.

Zde je totiž **punctum saliens** sporu: většina humanitních věd ještě nedospěla do stadia, v němž se již může zcela nebo z větší části vzdát dědictví svých otců zakladatelů a nevést dialog - nejen se svými učiteli, ale především se svými velkými předchůdci. Zde až příliš platí myšlenka antického autora komedií Afera Publia Terentia – **Nullum est iam dictum, quod non sit dictum prius** neboli – jest obtížno, ba nemožno říci něco, co neřekl již někdo dříve...

Platí-li (třeba jen z větší části), že nepoužíváme dostatečně interaktivní formu výuky, pak nepochybně také platí, že se rozmohla téměř epidemie toho, co označíme pracovně jako **prázdná vizuální rétorika**. Moderní technika umožňuje, jak známo, prostřednictvím tzv. PowerPointu vizuální prezentace – grafů, obrazů, obrázků, schémat a – slov. Pohříchu řada učitelů, ale i studentů a doktorandů používá tento technický prostředek zase jen verbálně, totiž tak, že vizuálně představí posluchačům text, který přečte a obvykle téměř bez komentáře po něm zařadí text další atd. Vlastní smysl, technický a pedagogický potenciál technického zařízení, tak zůstává stejně nevyužit jako v případě osobnosti pedagoga proměněného v „kopírovací stroj“.

Nicméně to podstatné (a vztahující se k úvodnímu citátu z Diderota) spočívá v několika prostých faktech. Podle posledních údajů má Karlova univerzita 9 % profesorů, 20 % docentů, 47 % odborných asistentů a zbylé procento lektorů, asistentů

a 15 % vědeckých pracovníků. Tato struktura je podle názoru emeritního rektora Ivana Wilhelma podstatně lepší, než byla před několika lety, nicméně zdaleka není optimální. Co je však daleko vážnější, je již výše uvedená skutečnost, že téměř 60 % profesorů je ve věku kolem 60 let, 55 % docentů ve věku 55 a více let a 45 % odborných asistentů ve věku kolem 45 let. Přečteme-li tento statistický údaj poeticky ve smyslu diderotovského dicta, pak to znamená, že více než polovina aktivních učitelů (ve skutečnosti více) nabyla své vzdělání v době, kdy univerzitní vzdělání mělo k „ideji univerzity“ nesmírně daleko, kdy bylo restringováno spoustou nesmyslných, brzdicích, retardujících předpisů, kdy z výuky byli vyloučeni ti nejlepší, kteří se po roce 1989 vraceli – příznivejše – ne vždy připraveni k tomu, aby zvládli své pedagogické poslání. A ještě – kdy výuka byla zčásti naplněna pseudodisciplínami, jako byl vědecký komunismus či vědecký ateismus, což – jak známo – s vědou společného nemělo nic. Zato se ztrátou času a poklesem motivace ke studiu ano.

Má-li být vychovatel vychován, musíme se znovu a znovu ptát, kým a jak byl vychován v těchto nesmírně „nestandardních“ podmínkách: srovnávat americké školství (a nota bene špičkové) se středoevropským (být „elitním“) znamená srovnávat nesrovnatelné. Tím se nikterak nerezignuje na to, aby americký systém vzdělávání byl v některých, často podstatných ohledech tím, čemu říkáme „referenční systém“, aby tedy byl tím, k čemu se vztahujeme jako k normě, jako ke vzoru, jako k něčemu, co se chceme naučit a ovládnout. Je ovšem poněkud předčasné chtít i po elitních vysokých školách, aby tohoto standardu dosáhly s vychovateli, kteří byli sami vychováni téměř bez zahraničních zkušeností, mimo kontakt s rozvinutými oblastmi vědeckého bádání atd. (ačkoliv ani to neplatí o všech oborech, i zde nutno diferencovat, rozlišovat velmi pečlivě a nechtít nemožné – v dějinách univerzity je patnáct let doba příliš krátká, protože během ní se nevymění ani jedna učitelská generace). Samozřejmě i důsledky špatné výuky lze napravovat vlastním či kolektivním úsilím, ale některé stereotypy (například neschopnost vést aktivně seminární cvičení, diskuzi k zadanému tématu atd.) se překonávají těžko, někdy jsou dokonce zcela nepřekonatelné.

I v dobách zlych byli samozřejmě na Univerzitě Karlově učitelé špičkoví – a dokonce nejen v oblasti exaktních věd. Od nich bylo možné se učit – nápodobou jako základní formou „pedagogické praxe“. Ale i zde samozřejmě působila spíše tradice než aktivní vstřebávání zahraničních vlivů, a připomeneme-li ještě jednou profesora Kouteckého, pak *tradice nesmí být dogmatem, dává rozběh, určité sebevědomí, zavazuje, ale i nabádá. Způsob práce nesmí být jen převzat, má mít známky vlastního ducha a vlastní duše.* Chceme-li být opravdu věcní a věrni duchu doby, pak v letech 1948-89 nebylo mnoho toho, co bylo možno chápat jako následováníhodnou tradici, i tradice byla znásilněna, vykleštěna, deformována, takže ne vždy a ne každá tradice mohla dodávat sebevědomí a nést „známky vlastního ducha a vlastní duše“.

Jsme na cestě a jak říká čínské přísloví – cestu překonává jdoucí. Problém není v tom, že jdeme pomalu, ba ani že část učitelů si navykla reprodukovat cizí myšlenky a nevnašet do výuky samostatnost, to, čemu se vznešeně a zneužívaně říká kreativita. Problém může být i v tom, že budeme nekriticky přejímat „cizí“ ideje (v globalizovaném světě není „cizích idejí“), zejména však způsoby chování a jednání, výukové stereotypy a vzorce styku se studenty, které nejsou v souladu s našimi dobrými (nikoliv jen „minulými“) zvyklostmi. Může se stát, že se prostě odpoutáme od té části své vlastní tradice, která není poznamenána negativní minulostí a na niž bychom mohli být dokonce hrdi.

Slovo o evropské a americké tradici s časovým odstupem, a přece aktuálně

Americký způsob výuky samozřejmě není jediný možný. Studenti vracející se ze svých pobytů v zahraničí přivázejí zkušenosti velmi diferencované, jedna však je univerzální: nároky kladené na studenty jsou ve většině oborů vyšší, než je u nás obvyklé. Tak třeba – i v jiných zemích si studenti přivydělávají na studium, podle výzkumu pro MŠTM (2005) je ale u nás zaměstnáno (na částečný, na některých fakultách dokonce na celý úvazek) více než 60 % studentů a tato činnost jim zabere v průměru 10–22 hodin týdně. Je tím sice na jedné straně redukován volný čas studentů, ale na druhé straně také omezeny možnosti domácí studijní přípravy. Specifický výzkum provedený na čtyřech vybraných vysokých školách však ukázal, že 7,4 % studentů Karlovy univerzity pracuje na plný úvazek a více než polovina na částečný. Konkrétnější otázka po motivech vedlejšího zaměstnání nás uvádí do oné oblasti, kterou čtenář možná četl jako „příliš abstraktní“, totiž do života spotřební společnosti. Studenti jen v 3,9 % případů jsou k vedlejšímu zaměstnání motivováni tím, že jim chybí prostředky k zajištění základních potřeb, dominujícím motivem (62 %) je to, že si nemohou pořídit dražší věci a módní oblečení. Rozdíly mezi fakultami zde budou nepochybně markantní, ale celková výpověď není tak úplně bezcenná. Většina studentů totiž uvádí, že pracuje mimo obor, který studuje (více než polovina), v oboru blízkém oboru studovanému necelá třetina (31,2 %).

Bylo by jistě možné konstruovat model „evropského studenta“ a ukázat jeho osobité rysy, stejně jako konstruovat model „evropského učitele“. Oba – student i učitel – se proměnili v průběhu posledních desetiletí v souvislosti s nástupem postindustrialismu a s obrovským růstem objemu disponibilních informací, s útokem informační společnosti na náš dosavadní způsob osvojování vědění a manipulaci s informacemi. Některé znaky však, zdá se, zůstaly a odlišují evropský model „dělání vědy“ a vzdělávání od modelu amerického, což neznámá, že by se snad perspektivně měly vylučovat, ale pouze to, že jsou zakotveny v odlišných historických tradicích, které – což je možná podivné – doposud přežívají, v dobrém i sporném.

Podám o tom důkaz vzdálený sedmdesát let, ale právě proto zajímavý a inspirativní, i když by se nabízel srovnání dnešního amerického univerzitního profesora a českého profesora, ale v kterých oborech, v kterých disciplínách, v jakém asi věku atd.?

Onen exkurz do minulosti je však poučný v mnoha ohledech. Na sklonku 30. let byl vyslán mladý soukromý docent Karlovy univerzity Otakar Machotka na zkušenou do Ameriky, do té Ameriky, která se mu nakonec stala možná nedobrovolným osudem – jako čelný ideolog národně socialistické strany po únoru 1948 emigroval a v roce 1970 v USA zemřel. Machotka v pozoruhodné nevelké knížce *Americká sociologie z roku 1937* podává „portrét amerického vědce“, nikoliv tedy jen sociologa, ale vědce v širokém smyslu toho slova, protože byl právem přesvědčen, že důležitou podmínkou existence a rozvoje každé vědy je osobnost vědce. Tedy – Machotka především usuzuje, že americký vědec (tedy onen vědec v nejširším smyslu) je typově velmi odlišný od evropského vědce, což je dáno celou řadou vnějších (společenských) i vnitřních (univerzitních či badatelských) okolností. Americký vědec především nemá výlučné postavení, jeho povolání se neliší zásadně od jiných zejména proto, že podobně jako jiní pracuje pravidelně, přesně podle plánu, vytrvale a bez chvatu. Americký vědec se řídí principem, že nejvyšší výkon závisí na dobré organizaci práce a plánu. Evropský vědec, který vyrostl ze zcela jiné historické tradice, kterou americký vědec nemá a mít nemůže, si osvojil mnišský způsob práce, při němž nezáleží na čase, ale na tom, aby výsledek byl i formálně co nejdokonalejší. Machotka zjišťuje, že tato vlastně historicky daná (a z generace na generaci reprodukováná) odlišnost vede k tomu, že americká vědecká produkce je ohromující, ale také mnohdy nehotová, nesouměrná a syrová. Evropský vědec ale navazuje na tradici mnišskou a kněžskou také v tom, že jeho bádání a vědecké poznávání světa se propojuje se scholastickým uvažováním a uměleckým tvořením. Evropská věda se ještě úplně nevzdala tradiční představy, že vědecké dílo musí mít i formálně vytříbený styl – nejde jenom o to, co sdělujeme, ale také, jak to formálně činíme.

Zde je jistě Machotka poplatný své době, dnes ani v Evropě již duch mnišské a kněžské práce asi nepřevládá. Naopak si postupně osvojujeme to, co bylo v Americe dávno běžné, protože to plynulo ze specifické tradice a kulturního dědictví, na něž americký vědec navazuje, totiž tradice, kterou zakládali a rozvíjeli pastoři a **podnikatelé**. Každý Američan je či chce být podnikatelem – pohlíží na svou školu, obec, církev, vědu, noviny jako na podnik, který musí být efektivní. **Výkonnost** je mírou všech věcí, což platí nejen pro podnikatele, ale i pro vědce. Přirozeně že tím elementárním a nejviditelnějším měřítkem efektivity jsou peníze (ale to je zcela v souladu s protestantskou etikou, jak jí rozuměl klasik evropské sociologie Max Weber), a americký vědec stejně jako každý jiný chce být za dobře odvedenou práci dobře placen.

Machotka je trochu na pochybách, zdá se mu, že v americké vědě je leccos nehotového, protože jakkoliv americký vědec dbá na svou prestiž, přece jen nezbytnost neustále publikovat jej vede k tomu, že „netvoří systémy a má nechuť k evropskému zaujetí pro systémy“. A zde již se setkáváme s dvěma specificky „americkými“ znaky, které evropská „mnišská věda“ neznala, totiž 1. že nesejde na tom, kdo publikuje, tedy pod čím jménem kniha či článek vychází („nezáleží na tom, pod čím jménem kniha vychází, jde o to, aby vyšla,“ řekl Machotkovi jeden z nejproslulejších sociologů tehdejší doby Robert Park), a 2. že je nezbytné publikovat po celou dobu svého vědeckého působení, že nestačí uvést se dobrým spisem a do konce života již nic kloudného nenapsat. Ale tato druhá myšlenka, sama o sobě jistě nezpochybnitelná (a dnes ji známe v exaktní podobě „scientometrie“), vede podle Machotky prý k tomu, že je *produkováno příliš mnoho nehotových a málo hodnotných prací jen proto, aby byly publikovány*.

Jak patrně, model amerického vědce má přece jen odlišné historické kořeny a idea efektivity jiné sociální zdroje, než je jen rozvoj vědeckého poznání. O tom, že Machotka se nemýlil, svědčí i to, že o tři roky později vyšla kniha polsko-amerického sociologa Florianana Znanieckého **The Social Role of the Man of Knowledge**, která jinými slovy říká v podstatě totéž. „Americký požadavek“, který známe také v podobě sloganu **publish or perish** (jemuž jsme dlouho nechtěli a neuměli rozumět), je nepochybně v principu správný. Skutečnost, že otevírá Pandořinu skříňku nekonečných diskuzí, jak měřit efektivitu vědecké práce, je jiná věc. A i zde – jako všude – platí zmíněné klasické úsloví, že věcem dobře porozumíme jen tehdy, když mezi nimi dokážeme dobře rozlišovat.

Drobný ilustrativní příběh o tom, jak málo a jak pomalu se věci mění

O tom, že Machotka dobře věděl, o čem mluví, když připomínal nezbytnost amerického vědce neustále, po celý aktivní vědecký život publikovat – na rozdíl od Středoevropana, který se úspěšně habilitoval, stal se profesorem a potom se věnoval poklidnému životu, který mohl, ale nemusel být naplněn opravdu tvůrčí vědeckou prací, svědčí jeden téměř roztomilý případ z dějin Karlovy univerzity, doložený v jejím archivu. V roce 1904 se ucházel o hodnost tzv. soukromého docenta sociolog, který napsal mimořádně zajímavou a závažnou studii o „slabých“ v lidské společnosti (budeme se držet latinského dicta nomina **sunt** odiosa, protože nejde o jméno, ale o příběh, o věc). Oněmi „slabými“ rozuměl lidi, jak dnes říkáme, marginalizované, lidi na okraji společnosti, mimořádně chudé, nezaměstnané, ale i propadlé alkoholu, těžce nemocné atd. Tuto práci v rukopisu posuzoval profesor T. G. Masaryk, který nešetřil pochvalou, vytkl autorovi pouze, že pominul některé jevy, jimiž se (tak to obvykle při posuzování díla jiných bývá) zabýval tehdy on sám, že totiž autor nevymezil pojmy doba nová, nejnovější a kultura (s tím jsme definičně na štíru dodnes),

zejména ale že „chybí náčrt dekadence v literatuře a umění, například u Richarda Wagnera, čímž by vynikl pro novou dobu aspoň symptomatický význam filozofie dekadentní“. Masaryk v té době psal sérii statí **Moderní člověk a náboženství**, studií dodnes živých a modelově evropských tím, jak propojují pohled vědecký s názorem uměleckým a estetickou formou podání.

Za necelých deset let nato se týž autor ucházel o profesuru – i bylo třeba posoudit jeho vědeckou způsobilost. Přestože jde o osobnost, která v dějinách české sociologie nemůže chybět (už proto, že dokázal uvést do akademického života znamenité mladé badatele), za období 1904–13 uchazeč nenapsal kromě řady osvětových brožur proti alkoholismu, tabakismu a prostituci vůbec nic. A Masaryk, neb on byl znovu pověřen způsobilost uchazeče posoudit, stál před úkolem – jak zdůvodnit profesuru člověka, který by podle amerických kritérií, ba i rakousko-uherských obstál jen stěží. Masaryk, který se držel snad celý život svého příslovečného **nechtěl jsem lhát**, a to ani v situacích, kdy jde o víc než o profesuru, stál nyní před problémem téměř neřešitelným. Jeho dilema v tomto případě spočívalo v tom, že „vědecká práce XY nevykazuje v posledních letech objemnějších věcí samostatných, ale jen menší články časopisecké, které sice autorovu důkladnost dokládají, ale vědeckými pracemi nejsou“. Opřel se proto o heslo Sociální politika (ostatně dodnes stojí za čtení) ze souboru textů mapujících tehdejší českou politiku „z hlediska vědeckého“ (nepotřebovali bychom něco takového?), aby napsal, že „spis Dr. XY sociální politikou vlastně ani není, nepodáváť rozbor sociální politiky provozované státy a stranami, nýbrž jen výklad socialismu a sociálního hnutí, jako by se praktikům ponechávalo, aby si z teorie a vlastně různých teorií vybrali, co se jim hodí... A tak máme před sebou jen systematický výklad předchůdců a následovníků Marxe a ovšem Marxe samotného.“ A Masaryk, který měl za sebou dvousvazkové dílo o marxismu z roku 1898, dodává – chybí Lassalle a vztah Marxe k němu, výklad ekonomické teorie marxismu, ba i Marxovi XY poněkud křivdí. A připomíná, že obor, jímž se XY zabývá, v Německu již zdomácněl natolik, že „ve Frankfurtě má být samostatná fakulta věd sociálních“. Návrh nakonec Masaryk zdůvodnil, zřejmě rozpačitě, ale věcně „pilnou potřebou stolice takové, protože vzdělání sociologické potřebuje dnes nejen profesor a učenec, ale také právník, lékař, ba i technik, neboť všechna tato povolání jsou do značné míry sociální“.

Václav Černý ve svých nezřídka poněkud prostořekých vzpomínkách o profesoru XY píše více než nepěkně, což posoudit nám nepřísluší. Existuje však dopis, kterým se profesor XY loučí s Karlovou univerzitou, když píše děkanovi 19. září 1932. Snad stojí za ocitování, protože nevím, kolik podobných dopisů se nám zachovalo z dob nejen nedávno minulých, ale dokonce jen z dob „porevolučních“: *Budu s láskou a vděčností vzpomínat naší fakulty, k níž jsem celým srdcem lnul. Nikdy nezapomenu přátelství, jež mi bylo prokázáno v lůně profesorského sboru, k němuž přináležeti jsem*

si pokládal za čest. Budou pro mě také radostné vzpomínky na oddanost studentstva, jež mne obklopovala.

Časy se změnily, role vědy ve společnosti také, ale mění se i pravidla vzájemného chování, to, čemu se říkávalo etiketa a akademická zdvořilost.

Poznámka o vychování a autoritě

Je zcela pochopitelné, že se podstatně proměnila také pravidla vzájemného styku mezi učiteli a žáky, mezi profesory, docenty a studenty, vznikl hybridní útvar „postdoků“, kteří mají blíže ke studentům než k učitelům, ač jsou pověřováni funkcemi učitelskými atd. Navíc se demokratizoval celý společenský život, který vnesl do někdy zatuchlých koutů univerzitního života zdravý vzduch.

A potom – někteří studenti si přivezli ze zahraničí návyky, které se jim zdají samozřejmé a na Karlově univerzitě je postrádají. Nemám teď na mysli někdy tak oblíbené tykání mezi učitelem a studentem (což je jistá cesta do pekel), spíše ty nekonečné diskuze o tom, jak málo naši studenti umějí kriticky myslet a kolik zbytečného faktografického balastu se jim stále ještě vnucuje. Ponechejme tyto spory těm, které baví řešit kvadraturu kruhu: jsou obory, kde se bez faktografie neobejdete, a jsou obory, kde musíte spíše kriticky myslet než faktograficky znát.

Hic Rhodos, hic salta.

Ale nebyli bychom na půdě naší almae matris, kdybychom nepřipomenuli, jakkoliv archaicky to zní, jak vypadala situace ještě v době, kdy do Prahy přicházel Masaryk, nadšený a zanícený (posléze poněkud zklamáný). Nejedlý ve svém vynikajícím Masarykově životopisu ukazuje, jak paradoxně až nepřátelsky se chovali čeští profesori ke svým studentům – v době, kdy právě studenti v onom slavném roce 1848 projevíli více než jen své vlastenectví: *Poměr českých profesorů ke studentům byl nejchůzejší, nejmacešštější. V chování i ve vědě. W. W. Tomek, nejstarší z nich – k tomu by se byl nikdo ani neodvážil přiblížit. Ne že by byl zlý, ale byl naprosto nepřístupný, ke všemu nevšímavý. Přicházel i odcházel, aniž byl kromě přednášky slovo promluvil. Nikdy nikoho nepřijal, i deputace studentů, když mu přinášely diplomy čestného členství, přijímal jen mezi dveřmi předsíně. A Kvíčala, druhý čelný profesor, byl ještě horší. Ten kolem sebe šířil přímo hrůzu, jak se tvářil, jako mračný bůh. A Durdík? Ten při všem svém estétství byl zdánlivě samá laskavost, ale přitom stejně povýšený. A Hattala hřešil zas opačnou formou, zase až příliš familiérním způsobem svého přednášení a vůbec mluvení, takže v něm nikdo neviděl profesora, representanta university. Nýbrž tatrmána, na něhož se chodilo jen pro zasmání.*

Ale jistě, dávno nemáme Hattaly, Durdíky, Tomky a Kvíčaly, ale stále máme několik modelů vzájemného vztahu mezi studenty a učiteli, které se pohybují na oné škále naprosté uzavřenosti na straně jedné a familiárního tatrmanství na straně druhé. Lze mít jistě leccaký názor na akademickou etiketu (neplést s mravními normami, jde „pouze“ o pravidla chování), ale skutečnost, že žijeme ve společnosti tzv. permi-

sivní, kde je téměř vše dovoleno, se projevuje i v té etiketě: studenti na jedné straně jedí a pijí během přednášky, někteří si vyřizují své mobilní problémy, jejich odění odpovídá možná dobové módě, ale občas si nelze být jist tím, kam se studentka vlastně vyšňořila, případně k jakému druhu sportu se student hotoví. Také to, co lze nazvat manifestovanou erotikou, totiž že studenti dávají své něžné city okázale najevo o přestávkách a někteří i během výuky, není projevem demokratického uvolnění akademického ovzduší, ale spíše nedostatkem taktu – nejen ve vztahu k jiným, ale také vůči sobě navzájem.

Spor o míru autority a míru svobody v akademickém světě ponecháme rovněž stranou. Omezíme se na moudrá slova zkušeného pedagoga a obnovitele demokratické univerzity, jejího prvního polistopadového rektora Radima Palouše: *Souhlasíš, že vychovatel nemůže být vychovávanému kamarádem? Může ovšem být vychovatelem plnícím své poslání lépe nebo hůře. Nemůže však nikdy poměřovat své konání jen a především míněním svého svěřence, nýbrž právě jen svou vychovatelskou odpovědností. Výchova je něco jiného než kamarádství. Patří k ní chápavý souhlas i nesouhlas s jednáním a chováním druhého, přátelská diskuze či nabádavé doporučování, ale též odpovědné rozhodování a trestání, i když takové počínání nevzbuzuje pocity právě nejpříjemnější.*

Je třeba něco dodávat? Snad jen to, abychom nezapomněli, že mezi výchovou, vzděláním a přenosem informací existuje rozdíl, nikoliv malý a nikoliv zanedbatelný. Škola, která se vzdává své vychovatelské odpovědnosti v onom „paloušovském“ smyslu, ztrácí jeden ze svých podstatných atributů.

A přece – zakyslost nadsazené kritiky nesluší mládí a vždycky se míjí účinkem. Mládí, a studentské zvláště, je vždycky hravé a vynalézavé, patří k němu stejně tak radost, vtip a poezie jako originální tvorba a nápaditost v rozmanitých formách žertování. Kde by byla světová literatura bez vagantské poezie a světová hudba bez slavné Orffovy skladby **Carmina burana**? Bez ohledu na to, že česká vagantská poezie, známá jako „**písně žáků darebáků**“, je zčásti odvozená, protože je závislá na svých vzorech francouzských a snad i německých, je trvalou součástí klenotnice české kultury. A studentské majálesy, slavnosti a setkávání! A koneckonců první hry Voskovce a Wericha mají svůj původ ve študáckém humoru, jímž se inspiroval spisovatel Jaroslav Žák, několik filmařů, ba dokonce Vladislav Vančura. Takže – mějme vědomí míry, to je přece základní poučení, které známe již od antiky. Ve veselí i kritice...

Od bakaláře k bakaláři aneb jsme opravdu přetitulováni?

Chceme-li (a ostatně musíme) respektovat faktografii – minulou i současnou –, jsme nuceni se opřít o kvalifikované informace, které poskytují studie a články docentky Ivany Čornejové, Mgr. Jany Ratajové a prof. Mojmíra Horyny, a doplníme je, jak jinak, komentáři dobově aktuálními.

Především – je dosti obvyklé stýskat si na to, že jsme přetitulováni, že je „ve světě“ neobvyklé, aby osobnost, jakkoli významná, byla věnčena tituly před jménem i za jménem, že titulů je tolik, že se v tom již nikdo kloudně nevyzná. Někteří dodávají, že to je dědictví rakousko-uherské monarchie či jednodušeji – našeho středo-evropanství. Jako všechno, co zjednodušuje, je i toto paušalizující konstatování neobhájitelné ve světle řady fakt. V dnešním Rakousku zčásti platí (od roku 1999) a zčásti se připravuje soustava nové titulatury, v níž bude pět druhů bakalářů (podle odbornosti a výhradně v anglickém znění Bachelor), patnáct titulů magisterských či „diplomových“, jedenáct doktorátů, deset titulů „Master“ a pět titulů, které budou udělovat odborné vysoké školy. Inu a kromě toho docentury a profesury... A proti tomu stojí Polsko se skromnou zásobárnou titulů, kdy se rozlišuje titul doktora od doktora habilitovaného (asi našeho docenta) a kde nadále rozlišují titul mimořádného a řádného profesora. Poláci by si mohli stýskat (a také to občas činí), že jejich „dorobek naukowy“ není dostatečně formálně oceněn. Inu – jiný kraj, jiný mrav.

Na naší Karlově univerzitě se uděloval titul bakaláře od jejího založení zejména na tzv. artistické (filozofické) fakultě, přičemž povinností bakaláře bylo přednášet „snazší předměty“, předčítat studentům a poté nějaký čas vyučovat na mimopražské škole. Na bohosloví se používal titul licenciát (který se po roce 1990 opět vrátil), udělení licenciátu ale znamenalo možnost přednášet na univerzitě bez omezení. Titul mistra, který zhruba odpovídá titulu profesora, byl spojen při promoci také s „odznaky důstojenství“, jimiž byl biret, rukavice a prsten. Ostatně ikonografie Jana Husa obvykle pracuje s Husem prostovlasým nebo s hlavou pokrytou biretem.

Připomeňme si ještě jeden moment, který bývá (nikoliv nutně) s udělením titulu spojen, totiž přísahu či akademický slib, který nový profesor skládal. Zde nutno zmínit, že pražská univerzita byla po dvě století utrakvistická, tedy reformační, sdílející podávání eucharistie pod obojí způsobou (**sub utraque specie**), čemuž odpovídal i slib, který se konal na tzv. kompakтата, smlouvu proklamující mír mezi husitskými Čechami a ostatními evropskými křesťanskými státy a kališnickou církev pokládající za součást církve římské. Když se vedení Karlovy univerzity dostalo opět - v důsledku mocenských zápasů ovšemže mimouniverzitních – do katolických rukou, schválil císař Ferdinand III., aby se přísahal na neposkrvněné početí Panny Marie. Tuto přísahu odstranil až císař Josef II. neutrálním slibem, tzv. **sponsio solemnis**. Tento příklad pouze dokládá, k čemu může světská moc svými donucovacími prostředky univerzitu přinutit: přísahal se na neposkrvněné početí Panny Marie, ačkoliv sám tento akt byl uznán jako dogma až v 19. století. Mnohem nedůstojnější byl ovšem slib, který zavedl normalizační režim po roce 1969 a který byl celý vázán na věrnost socialistické vlasti, oddanost komunistické straně a povinnost vyučovat v duchu jediného vědeckého světového názoru – marxismu-leninismu. Tento akt byl navýsost ponižující, ale vyhnout se mu znamenalo projev občanské odvahy na

straně jedné a samozřejmost rozloučit se se slibně započatou akademickou kariérou na straně druhé...

V období raněnovověkém („barokním“) se po bakalaureátu a licenciátu udílelo tzv. magisterium, což byl titul doktorský. Zajímavé na něm bylo, nejen že promoce byly spojeny s rituálem, ve srovnání s nímž jsou naše karolinské promoce neobyčejně skrovné (pravda, počet promocií byl více než desetinásobně menší, odhadujeme-li jen velmi přibližně), ale také že dizertace, tedy obhájené práce, musely být vydány tiskem, v tištěné podobě pak nabývaly až kuriózní podoby tím, kolik místa se věnovalo dedikacím mecenášům (vzpomeňme ale – aspoň z domácí četby a z jiné oblasti – na dedikace, jimiž je uveden Máchův Máj nebo Babička Boženy Němcové – to taky věru nejsou plody vrcholů jejich ducha), a jméno profesora, který práci vedl či studenta „ke gradu dovedl“, je vždy uvedeno na prvním místě. Docentka Čornejová připomíná, že se dokonce stalo zvykem, že práce svých „graduantů“ uváděli profesori ve svých vlastních bibliografiích.

Zásadní změny přináší rok 1848, kdy se filozofická fakulta zbavuje přítěže zajišťovat dvouletý společný kurs pro všechny fakulty, a ten se stává součástí gymnaziální výuky. Filozofická fakulta se tak proměňuje v ústav připravující především gymnaziální profesory. V tomtéž roce vyšel také habilitační řád, podle něhož vzniká instituce „soukromého docenta“ – docenti byli vybíráni profesorským sborem z řad uchazečů mimo univerzitu na základě habilitačního spisu a kolokvia, tedy odborné rozpravy. Právem soukromého docenta bylo bezplatně přednášet na univerzitě a jeho nadějí pak to, že bude z řady jiných soukromých docentů právě on povolán na místo profesora. V roce 1872 byl na lékařské fakultě nahrazen dosavadní systém titulů (magistr chirurgie, porodnictví apod.) jednotným titulem MUDr., k jehož získání bylo třeba absolvovat tři rigorózní zkoušky. Po roce 1920 se počet titulů rozšířil (vedle JUDr. a PhDr.) o titul RNDr., a to v souvislosti s osamostatněním přírodovědeckých oborů a jejich oddělením od filozofické fakulty. První republika se vrátila k některým starším tradicím, například obnovila slavnostní promoci, od roku 1931 pro nejúspěšnější absolventy dokonce „za účasti zástupce prezidenta republiky“. V této době se systém titulů v podstatě stabilizoval – pro jednotlivé obory byly specifické doktoráty psané před jménem (PhDr., JUDr., RNDr. a pro absolventy farmacie PhMr., magistr farmacie). Zůstalo zdvojení profesury a docentury (soukromý docent a mimořádný profesor jako nižší stupně), titul docenta se stal vědecko-pedagogickou hodností (nejen tzv. *veniam docendi* – právem přednášet) a konečně profesorský titul zůstal nejvyšší akademickou hodností. Jistou kuriozitou bylo používání titulů PhC., JUC., MUC. apod., což znamenalo, že nositel titulu je „kandidátem filozofie“, „kandidátem práva“ atd. Předpokladem pro užívání titulu bylo složení první státní zkoušky. Tito „kandidáti“ ale neměli nic společného s titulaturou zavedenou později podle sovětského vzoru.

Zásadní změnou byl vysokoškolský zákon z 18. května 1950, jímž se především likvidovala autonomie vysokých škol: rušily se akademické senáty a byly nahrazeny tzv. radou univerzity (později vědeckou radou) a základní jednotkou vědecké a pedagogické práce se staly katedry – podle sovětského vzoru. Dnes již tuto změnu nepocítujeme, protože zvyk je železná košile, ale dřívější „stolice“ měly jinou podobu i funkci, byly vždy vázány na významnou vědeckou osobnost, zatímco katedra sdružovala pracovníky jen podle společného či příbuzného oboru, jemuž vyučovali a v němž báдали. Byl zrušen doktorský titul, tzv. malý doktorát (PhDr., JUDr. atd.) a byl zaveden pseudotitul vlastně nepoužitelný – promovaný právník, promovaný lékař, promovaný biolog atd., což vedlo nejednou ke kuriózním a občas komickým situacím. Část neinformované veřejnosti neměla důvěru k „promovaným lékařům“, protože to nebyli „páni doktoři“, „promovaný filozof“ byl v podstatě komický, osvědčení o dosažení titulu (absolutoriu) se vydávalo v podobě složek z pevného papíru v barvě modré, vynikající absolventi dostávali složky barvy červené (tzv. červený diplom).

Změnila se i struktura učitelského sboru – byl zaveden stupeň „odborný asistent“, takže hierarchie titulů či spíše funkčního zařazení byla odborný lektor (instruktor), asistent, odborný asistent, docent a profesor, vše ostatní zrušeno. Tím vznikla paradoxní a v normálně fungující vědecké komunitě nemyslitelná situace, že někteří vysokoškolští učitelé odcházeli do penze ve věku 60 let jako odborní asistenti, protože vyšší hodnosti nemohli z důvodu stranické či ideologické důvěryhodnosti dosáhnout. Na jedné straně to byla evidentní diskriminace, na druhé straně způsob, jak poměrně pohodlně přežít na vysoké škole, pokud možno se moc neozývat, a protože publikační výsledky se většinou nezjišťovaly, žádný vědecký růst se koneckonců ani nepředpokládal. Toto byl onen stav, který někteří dnešní kritikové současného vysokého školství označují jako situaci, kdy učitel se stává jen *kopírovacím strojem cizích myšlenek*. Je-li tomu tak dnes, pak je to vada v řízení a kontrole, nikoli vada systémová, zatímco dřívější institut odborných asistentů bez časového omezení mohl jakoukoliv iniciativu předem úspěšně blokovat.

V roce 1952 došlo k další inovaci – podle sovětského vzoru byly zavedeny nové vědecké tituly, které mohla udělovat nově zřízená Akademie věd (i to je bohužel formálně, dnes již nikoli věcně a obsahově, náplní a výsledky činnosti model sovětské organizace vědecké práce: akademici v SSSR se těšili nejen neskonale formální úctě, ale požívali také neuvěřitelných výhod – od soukromých chat a vozidel s řidičem až po samostatné velké byty, což byla v sovětském Rusku přednost k nezaplacení) spolu s univerzitou. Šlo o titul „kandidát věd“ a „doktor věd“, který se v našich podmínkách „latinizoval“, psal se ve zkratce CSc. (candidatus scientiarum) a DrSc. (doctor scientiarum), a to za jméno nositele. Na této tituluře bylo cosi komického tím, že byla zcela cizí duchu našeho vysokého školství a povaze naší vzdělávací soustavy,

takže ona latinizace měla tyto prapodivné tituly jaksi poevropštit. Komický na oněch titulech byl plurál, v nichž se uváděl obor, jehož se dotýčný stal „kandidátem“ (proč zrovna a jen kandidátem?) nebo doktorem: kandidát (doktor) biologických věd, přírodních věd, fyzikálních věd, filozofických, historických, filologických a nakonec i sociologických věd. Připusťme, že některé vědy lze „pluralizovat“, ale u některých je to prostě nesmyslné a potom – ten „kandidát“. Každý slovník nás poučí, že kandidát je uchazeč či čekatel, takže kandidát byl čekatel na „doktora věd“? Většinou se ale přes hranici kandidáta věd čekatelé nedostali, protože od jisté doby (po roce 1968) schvalování těchto titulů podléhalo nomenklatuře městského výboru KSČ (pro kandidáty věd) a sekretariátu ÚV KSČ (pro doktory věd). Jistě, existoval dost zásadní rozdíl v přístupu stranických orgánů k lékařským a přírodním vědám a k vědám společenským – ostatně, řečeno lidově, doktora potřebujeme všichni, ale bez historiků se obejdeme snadno, někdy dokonce velice rádi.

V souvislosti s titulem kandidáta věd se objevila i nová kategorie opravdových uchazečů o titul; ti studovali v tzv. vědecké aspirantuře, obvykle tříleté přípravě, jejíž nedílnou a nezřídka nepříjemně náročnou součástí byl marxismus-leninismus. Ideologizace společnosti pronikla i tam, kde je to zřetelně nejen nadbytečné, ale vysloveně poškozující. Například v rámci přípravy lékařů se lékařská etika vyučovala jen mimochodem, pokud vůbec, zatímco skutečný zájem společnosti – v tomto případě, pokud jde o lékaře (a grosso modo to platí i o jiných profesích a odbornostech), spočívá v tom, jak to formuloval profesor Josef Koutecký, aby lékař *zušlechtoval svého ducha, staral se poctivě a dobře o nemocné, aby rozmnožoval své zájmy a dovednosti, protože jen tak obohatí i život vlastní a životy ostatních, kteří mu budou naslouchat*. K tomu ale opravdu není třeba znát čtyři zákony dialektiky a tři principy materialismu, právě naopak, zde je třeba vysokého duchovního usebrání, nebojme se – značné spirituality a empatie, a tomu se v kursu laické filozofie (a jen taková se tehdy vyučovala) naučit nelze.

Každá stabilizovaná společnost, jakmile se probere z revolučních mrákot, má tendenci vracet se k některým osvědčeným praktikám – to se ví dávno a v odborné literatuře historické i sociologické je to dobře popsáno. Nebylo proto ani zdaleka náhodné, že v roce 1966 vychází nový zákon o vysokých školách, který zavedl znovu doktorské tituly „před jménem“ (tzv. malé doktoráty). Promovaní právníci, lékaři a filozofové se mohli stát – po vykonání rigorózních zkoušek (arciže včetně marxismu-leninismu) – opět doktory s příslušnou formální titulaturou. Vysvětlení je ale nutné hledat ne uvnitř vědecké obce, ta v té věci žádný tlak vykonávat nemohla a snad už ani k tomu neměla dost vůle, ale v nové, stabilizované politické garnituře: ta sama chtěla tituly, ta sama se jimi chtěla ověřit, ta je potřebovala k vnější ozdobě více než ti, kteří opravdu vědecky pracovali nebo svým věděním sloužili veřejnosti. A tak vzniká dokonce ještě jeden nový titul – RSDr. Ne že by podobné tituly jinde na

světě nebyly, např. v Rakousku je titul Bak.Rer.Soc.oek., což přeloženo do lidského jazyka znamená „bakalář sociálních a ekonomických věd“, stejně jako Mag.Rer. Soc. oek., nicméně „náš“ RSDr. byl specifický tím, že právo jej udělovat měla jen Vysoká škola politická (dříve Vysoká škola stranická ÚV KSČ, sídlící v Praze-Vokovicích, podle čehož se jí lidově říkalo „Vokovická Sorbonna“ nebo taky „Rudý Harvard“). Připomeňme zde tragikomickou historku k tomuto titulu se příznačně vážící. Jeden z nejarogantnějších a současně duchem vsutku nadbytečně neoplývající hlavní stranický ideolog, muž číslo 3 v hierarchii stranického a státního vedení, Vasil Biľak, byl tímto titulem poctěn a vedení Vysoké školy politické v plné parádě očekávalo příjezd vzácného hosta. Místo něho přijela limuzína s půvabnou soudružkou sekretářkou, která byla pověřena, aby „troubu s dekretem“ soudruhu Biľakovi přivezla. Je dosti pravděpodobné, že někteří z představitelů té školy konečně pocítili, byť jenom symbolicky, co to je agance moci.

V roce 1980 dochází k definitivnímu kolapsu všeho, co spojovalo univerzitu s její tradicí akademických svobod, práv, rozhodovacích pravomocí, protože nový vysokoškolský zákon přenesl akademické pravomoci na státní (tedy de facto stranické) orgány: profesory mohl jmenovat prezident bez předchozího řízení před vědeckými radami, docenty stejně tak ministr školství, doktorské tituly bylo možno získat bez rigorózního řízení jen na základě „vynikajících studijních výsledků“ atd. O tom, že akademické senáty dávno neexistovaly, byla zmínka; dodejme, že rozhodovací pravomoci byly reálně – tak jak to v monopartijních systémech je obvyklé – v rukou dokonce ani ne rektora a děkana, ale stranických výborů. Formálně byli sice děkan a rektor jmenováni na dobu stanovenou zákonem, fakticky ale vykonávali funkci do té doby, než byl ten který v mocenském souboji s mladším uchazečem nucen ustoupit.

A tak rektor Univerzity Karlovy prof. Zdeněk Češka setrval ve své funkci 13 let bez přerušení, děkan fakulty žurnalistiky Vladimír Hudec ji ve funkci úspěšně řídil rovněž 13 let, toliko děkan filozofické fakulty Václav Ráb setrval ve funkci pouze 11 roků...

Není proto divu, že politická změna, k níž došlo po listopadu 1989, vedla i k urychlené změně personálních struktur, které byly legitimizovány zákonem z roku 1990, novelizovaným v roce 1998. Podle tohoto zákona se zavádí trojstupňový vysokoškolský vzdělávací systém, který odstraňuje tradiční absolventské tituly (kromě MUDr. a MVDr.) a zavádí titul bakaláře pro absolventa obvykle tříletého vzdělávacího cyklu, který má být „uzavřeným celkem“, jímž lze studium ukončit, titul magistra pro absolventa navazujícího obvykle dvouletého studia a uzavřeného obhajobou diplomové práce, a titul Ph.D. (čti pí ejč dý), tedy doktora jako výsledek absolutoria doktorského studijního programu (který nahrazoval dosavadní aspirantury). Tituly docent a profesor zůstaly nedotčeny, změnila se pravidla udělování, zvýšily se a zvyšují nároky na jejich získání.

Zavedení zejména bakalářských titulů se nejprve nesetkalo s příliš velkým porozuměním veřejnosti, jevílo se jako cosi nehotového, nedokončeného – a nezdá se tomu tak zpočátku bylo. Dnes je již trojstupňový systém stabilizován. Jistě – určité potíže může působit porozumění onomu titulu Ph.D., což je vlastně **philosophiae doctor**. Lze se víceméně právem tázat, proč absolvent přírodovědeckého programu zabývající se studiem života podmořských živočichů nebo fyzik studující částice dopadající na Zemi mají být nositeli doktorského titulu z filozofie. Připusťme, že je v tom kus nápodoby, přesněji – nezbytnosti sjednotit titulaturu s ostatními zeměmi zejména Evropské unie (od roku 2010 bude zaveden jednotný systém pro všechny země tak jako tak) a USA, i proto se titul čte v anglosaském spelování. Na druhé straně je to návrat k dobám, kdy „filosofie“ byla prostě **láskou k moudrosti** – a co jiného než právě tuto lásku má nositel titulu osvědčit?

Konečně kromě nového titulu Ph.D. došlo k návratu tzv. malých doktorátů před jménem, k jejichž dosažení je nutno obhájit rigorózní práci a vykonat příslušné zkoušky.

Takže odpověď na výchozí otázku, zda jsme stále ještě přetitulováni, je jednoznačně záporná – máme tolik titulů, kolik potřebujeme, abychom formálně rozlišili dosaženou vědeckou, odbornou a pedagogickou způsobilost. Nikdo samozřejmě nepochybuje o tom, že titul sám o sobě neznamená mnoho a že jeho dosažení může bohužel vést k intelektuální stagnaci. Je dnes už věcí jen a jen akademické obce a vědeckého společenství, aby takové stagnaci bránilo, ba naopak aby vytvářelo prostředí stimulující a v nelepším slova smyslu tvůrčí.

Doktores honoris causa

Je právem i ctí každé významné univerzity, že osobnosti ve vědě zvláště zasloužilé nebo pro národní společenství či stát mimořádně významné svou aktivitou projevovanou ať doma nebo v zahraničí, a to osobnosti domácí i zahraniční, vyznamenává osobitou hodností, titulem **doktor honoris causa**. Nejde o rozmnožování titulů ani o specifikum střeoevropské, jde vskutku o akt společensky důležitý, který býval i v minulosti „medializován“. Být čestným doktorem kterékoli významné univerzity si každý badatel a každá veřejná osobnost pokládá za čest a za projev zvláštního uznání a přízně vědecké obce dané univerzitou. Čestný doktorát (ve zkratce **dr. h. c.**) Karlovy univerzity má – v tomto případě také s ohledem na její tradici – zvláštní hodnotu a již proto by měl být výběr kandidátů a těch, kdo se čestnými doktory stali, navýsost odpovědný.

Ostatně udělení čestného doktorátu je spojeno s formální procedurou, která by takový přístup měla zaručovat. Návrh podává děkan příslušné fakulty po schválení její vědeckou radou a o udělení rozhoduje vědecká rada univerzity. Ceremoniál sám probíhá ve Velké aule Karolina obvykle za účasti významných hostů z politického a veřejného života a začasť také členů diplomatického sboru. Jestliže jsme řekli, že výběr by měl být navýsost odpovědný, pak jsme naznačili, že ne vždy takový skutečně byl, protože dějiny univerzity přirozeně sledovaly dějinný vývoj celého národního a státního společenství, takže na udělování čestné vědecké hodnosti se spolupodepisovala nejen „čistá věda“ a opravdové „zásluhy o blaho lidstva“, ale někdy i problematická, ba nečistá politická intervence. Ostatně v dobách, kdy akademické senáty neexistovaly, kdy vědecké rady byly schvalovány orgány vpravdě neakademickými a kdy děkani a rektori byli sice jmenováni (nikoli voleni) na dobu zákonem stanovenou, ale ve funkci setrvali někdy celé desetiletí, nebylo možno očekávat, že nedojdeme k témuž, k čemu došlo v celé společnosti – totiž k devalvací hodnot. I hodnota čestného doktorátu přece jen poklesla, byť nebyla anulována úplně. Chceme-li být tedy právi dobrému jménu univerzity, nezbyvá než se poohlédnout do minulosti a vzít na vědomí dobré i zlé, to, co univerzity dělalo a dělá čest a přispívá k jejímu dobrému jménu i jaksi retrospektivně, stejně jako to, kdy univerzita pod vnějšími tlaky zbavena akademické samostatnosti, udělovala hodnosti lidem – nehodným.

Čtyři osobnosti

Připomeňme alespoň čtyři osobnosti - čestné doktory UK, které svým dílem oslovily širokou veřejnost nebo aspoň její významnou část. Především **Hans-Georg Gadamer** svým filozofickým dílem překročil hranice „abstraktního filozofování“ a svým fundamentálním dílem **Pravda a metoda** přesvědčivě prokázal, že přírodní vědy a humanitní obory (včetně estetiky) uchopují svět, poznávají jej a v poznání

reprodukuje odlišnými způsoby. Zatímco v exaktních vědách není zdravý rozum vždycky dobrým rádcem, humanitní vědy se neobejdou bez toho, čemu Gaudamer říká „předporozumění“, bez oné sumy vědění, kterou již disponujeme a do jejíhož rámce musíme včlenit poznání nové. Jméno Gaudamerovo je spojeno s moderní hermeneutikou, tedy – jednoduše řečeno – s odkrýváním smyslu a hledáním významů, které nejsou okamžitě zjevné, a to jak v lidském jednání, tak – především – v jazyce. Gaudamerův přínos ale nepřímou spočívá i v tom, že v jeho poznání lidského poznání je místo pro různé způsoby poznávání světa a spor, jak „jednotně“ měřit výsledky oborů předmětně značně vzdálených, je tak pseudosporem. Poučen Heideggerem cítí jistou skepsi k modernímu technicismu a bylo by tedy možno předpokládat, že některé naše učené spory by pokládal vcelku právem za nicotné ...

Hledání smyslu – leč ve značně jiném významu – zasvětil své úsilí na základě tragické životní zkušenosti rakouský psychiatr **Viktor Frankl**. Frankl přežil peklo osvětivského koncentračního tábora a podobně jako mnozí jiní i on si položil otázku po smyslu lidského života v podmínkách, kdy selhává nikoliv lidská civilizace, ale lidství samo. Franklovy knihy jsou navíc cenným životním návodem. Frankl jako představitel tzv. třetí vídeňské psychiatrické školy (Freud, Adler) vytvořil osobitou metodu psychoterapie, která bere v úvahu především hodnoty, jimiž se člověk řídí, a vysvětluje jeho psychické selhání tím, že hierarchie hodnot je nepřiměřená a je nutné ji pomalu, postupně měnit. Závažnost Franklovy metody je univerzálnější – zdá se, že lidstvo franklovskou „logoterapii“ potřebuje, protože seřazení hodnot, jimiž disponuje, se postupně ukazuje jako tragicky mylné, ne-li přímo patologické.

Čestným doktorem Karlovy univerzity se stal také **Simon Wiesenthal**, ředitel Židovského dokumentačního centra ve Vídni a poté v Los Angeles, jehož úsilí o potrestání viníků holocaustu je obecně známé. Wiesenthalovi ale nejde o trest sám o sobě, jeho pojetí trestu nemá nic společného se mstou, jak o tom ostatně svědčí název knihy **Spřavedlnost, nikoliv pomsta**. Wiesenthal chce ukázat, jak vypadá to, čemu někteří filozofové říkají absolutní zlo. Ony bytosti, které vytvořily tábory, v nichž byl člověk ponížěn až na nejnižší myslitelný stupeň bytí..., by neměly ujít trestu. Byť to byl trest symbolický. Je známo, že největším úspěchem Wiesenthalovým bylo dopadení organizátora holocaustu Rudolfa Eichmanna..., poté velitele Treblinky Franze Stangla a konečně v době, kdy se pochybovalo o autenticitě deníků Anny Frankové, Wiesenthal vypátral esesáka, který ji zatýkal.

Když se Wiesenthal vrátil z Mauthausenu a sešel s manželkou, která zázrakem přežila v Polsku, spočítali své mrtvé příbuzné a dospěli k číslu 89. Proto se rozhodli, že budou mít dítě – malou Paulinu. Zvlášť apelující je ale pro nás fakt, že sdělení o Wiesenthalově úmrtí nemohlo být na internetu provázáno diskusí pro „mimořádně velký počet vulgárních a rasistických útoků“. Jsme poučitelni? Wiesenthalovo usilování je přece obecným mementem, které se týká nejen zločinů spáchaných na

Židech, ale všech zločinů, zejména genocidních, na něž je 20. století tak tragicky bohaté.

Konečně polský sociolog působící od konce 60. let nejprve v Izraeli a potom ve Velké Británii, **Zygmunt Bauman**, jeden z nejčtenějších sociologů konce 20. století, je pro nás poučením také svou životní cestou – od stalinského marxismu k pokusu o „zlidštění“ socialistické ideje až k osobitému pojetí lidské svobody a odpovědnosti ve společnosti, jíž říkáme postmoderní. S Wiesenthalem ho spojuje to, že i on napsal velmi vlivnou knihu **Modernita a holocaust**, v níž ukazuje, jak úzce souvisí racionalita a byrokratizace moderní společnosti se schopností páchat a organizovat zlo. Bauman se ale v posledním desetiletí věnuje intenzivnímu studiu toho, čemu říká **tekutá modernita**, zkoumá ji ze všech stran a zejména nikdy nezapomíná, jak se proměnil člověk, jeho osud a životní styl.

Ve své knize Bauman píše o jakési nesamozřejmosti svobody, což bychom si měli občas připomínat: *Svoboda existuje pouze jako sociální vztah, nejedná se o majetek, o něco, co náleží jedinci, ale o vlastnost, která různým lidem patří různou měrou. Svoboda má smysl jen jako protiklad stavu minulého nebo současného. Svoboda rozšířená natolik, aby působila dojem univerzální lidské vlastnosti, je v historii lidského rodu relativní novinkou, která souvisí s nástupem moderní doby a kapitalismu.* Tato nesamozřejmost svobody zavazuje, protože čím více se v čase vzdalujeme od dob totální nesvobody, tím více se otupují naše sociální čidla, která svobodu vnímají jako cosi cenného, zvláštního, hodnotného a právě – nesamozřejmého.

POSTSKRIPTUM

Marie Fleissigová

Straky a Boží mlýny

Ten válečný večer byli rodiče tak zaposlouchaní do vysílání z Londýna, že si ani neuvědomovali, že si hrají na zemi a poslouchám s nimi. Všimli si toho, až když jsem při zprávách o jakýchsi zvěrstvech gestapa řekla nahlas Ale on je Pánbůh potrestá. V tu chvíli mě rodiče zahnali do postele, nejspíš ze strachu, abych někde něco neprozradila... – a protože jsem si připadala ukřivděná, pamatuji si to dodnes.

Teď máme jiné starosti, nemusíme se bát, že ilegálním poslechem si koledujeme o oprátku nebo kulku. Já si třeba letos na podzim všimla, jak se po Praze rozmohly straky, ti černobílí ptáci krkavcovití; ubývá jim přírody, a tak se stěhují do měst, za náhradním a lehko dostupným zdrojem obživy – za odpadky. Vídám je z kuchyně, jak v protějším činžáku oblézají zvědavě okna, a když nenajdou žádnou stříbrnou lžičku z pohádky o Rumcajsovi, uzobují snad nějaké broučky nebo nevímco.

V naší ulici se zabydlely ovšem také straky jiné, velké, bez křídel, zato s nenechavýma rukama, jimiž vylamují zámky aut a loví v nich vše, co lze prodat nebo jinak zužítkovat: lékárníčku, tažné lano, papírové kapesníčky, staré rádio, časopisy připravené pro knihvazače, kabát vhodný tak do lesa. Vůbec zlodějí, zdá se, přibylo – jezdí v tramvajích, chodí po bytech, kancelářích, zahradách, obchodech... Jsou mezi nimi i straky supí, mrchožrouti, co se slétají nejen k pomníkům a na hřbitovy, ale neštítí se oloupit ani slepce nebo jiné invalidy.

Jsou to však stále jen malí ptáci ve srovnání s velkými zvířaty, co vykrádají banky a podniky a s pečlivě připravenými tunely přes několikero firem transportují majetek na Seychely nebo jiné rajské tramtárie. Pamatujeme si vůbec, co všechno se vykradlo od onoho památného Listopadu? Které podniky, banky, fondy? Víme, za kolik to bylo? A je to nekončící tok, aspoň jeden bývalý finanční policista odhaduje, že nelegální činnosti uniká prý ročně 100–200 miliard korun. A ty se musí – podle něj – utratit dříve, než zavedeme euro – za jiné podniky? Za atraktivní pozemky?

Na okraji Prahy otevřela před časem jakási česko-švýcarská a. s. nóbl penzion pro bohaté důchodce. Měli tam vlastní komfortní byty, klubovnu, zahradu, zajištěné služby, včetně zdravotní. Teď ona akciovka zkrachovala – a ukázalo se, že už nevládní ani penzion, ani pozemek, na němž stál, a že z pokladny zmizely i úspory obyvatel, kteří je tam – na přání majitele – deponovali pro své budoucí (domnívali se, že doživotní) pohodlí. Zbyla jen prázdná skořápka, název firmy, dluhy dodavatelům a personálu – a senioři bez peněz, pouze s důchody, které na nájem v tak přepychovém objektu už těžko budou stačit. Kdo jim pomůže? Budou mít sílu soudit se? Vždyť v onom místě mají potíže se zákonem i sami strážci zákona, policisté, obvinění z fingovaných havárií a úplatků. A světské soudy melou u nás ještě pomaleji než ty příslovečné soudy Boží, které melou sice také pomalu, zato však jistě. Snad tedy těm okradeným seniorům aspoň psychicky pomůže dětská, nekomplikovaná víra, že to tak přece Pánbůh nenechá, že jejich viníky potrestá.

Možná ano, možná se ti zloději vybourají v autě nebo je zasáhne blesk anebo odstřelí nějaký konkurenční gauner; konečně nedaleko odtamtud zastřelili kmotra Mrázka. Jenže Železný, co jsme za něj zaplatili 10 miliard, zasedá v Evropském parlamentu, Kožený a Krejčíř se vysmívají z dalekých krajin a možná čekají, až jejich zločiny budou promlčeny, jak už se to stalo v Rakousku Pitrovi. Je pro ty pány dostatečným trestem, když přišli o pár miliard, vilu a žraloka?

Můžeme však jen čekat na ty Boží mlýny? Neházíme toho na Pánaboha příliš mnoho? Vzpomínám si ještě na jeden zážitek z dětství, tentokrát předvánoční. Bylo mi asi šest, když mi Zdenička odnaproti prozradila, že Ježíšek dárky nenesí, nemůže všechno stačit, řekla spiklenecky, zato dal tatínkům a maminkám hlavičky a ručičky, aby dárky dětem obstarali sami.

Nemyslím, že bychom si měli sami své zloděje pochytyat, uvěznit a odstřelit, ale snad bychom se neměli vzdát, přivyknout, otrnout a zatvrdit. Neměli bychom si nechat vzít alespoň víru, že je možno proti zlu něco dělat, že mu není nutno podlehnout. Zlo – a ti, co zlo dělají (zloději) a zlo činí (zločinci) – byli, jsou a budou stále. A tak boj proti zlu (i proti zlu v nás) je bojem věčným.

Naopak vážít bychom si měli všech, kteří jakémukoliv zlu, pokušení zla (a třeba moci) nepodlehli. Věřím, chci věřit, že přes všechno zdání je nás takových většina a že si dokážeme, je-li to třeba, pomáhat. Konečně bez toho by přece neměly úspěch všelijaké humanitární sbírky ve prospěch dětských domovů, lidí v tísní, psích útulků, ekologických projektů, obětí záplav a zemětřesení a jiných bohulibých účelů.

Vážení a milí, přeji vám všem klidné svátky a příjemnější vánoční a novoroční rozjímání

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO: 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 400 kusů

Šéfredaktorka: Mgr. Marie Fleissigová

Tel.: 267 102 105, fax: 267 102 552, e-mail: vnr@lf3.cuni.cz

Grafická úprava a tisk

TIGIS, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte pouze v elektronické podobě e-mailem na adresu
šéfredaktorky jako připojený soubor (ve formátu MSOFFICE-doc, xls).

Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083